TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

KISAS-I ENBİYÂ LİTERATÜRÜNÜN SİYER İLMİNE KAYNAKLIK DEĞERİ (XI.-XIX. YÜZYILLAR)

Doktora Tezi

Mahmut CİHANGİR

Ankara-2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

KISAS-I ENBİYÂ LİTERATÜRÜNÜN SİYER İLMİNE KAYNAKLIK DEĞERİ (XI.-XIX. YÜZYILLAR)

Doktora Tezi

Mahmut CİHANGİR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN

Ankara-2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

KISAS-I ENBİYÂ LİTERATÜRÜNÜN SİYER İLMİNE KAYNAKLIK DEĞERİ (XI.-XIX. YÜZYILLAR)

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı	**İmza**
1- Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN	…….....
2- Prof. Dr. İrfan AYCAN	…….....
3- Prof. Dr. İdris ŞENGÜL	…….....
4- Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR	…….....
5- Doç. Dr. Cafer ACAR	…….....

Tez Sınavı Tarihi: 23/01/2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN danışmanlığında yürüttüğüm "Kısas-ı Enbiyâ Literatürünün Siyer İlmine Kaynaklık Değeri (XI.-XIX. Yüzyıllar)" başlıklı bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (23/01/2024)

Mahmut CİHANGİR

ÖNSÖZ

İnanç esaslarının değiştirilip, ahlak ilkelerinin yıkıldığı 7. yüzyıl dünyasında, büyük bir karanlık dönem yaşayan İnsanlığı, hidayet kaynağı olarak gönderilen Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'in örnekliğinde cehalet bataklığından kurtarmıştır. Vahyin ilk muhatabı ve ilk uygulayıcısı olan Hz. Peygamber'in yaşantısını bilmek, Kur'ân'ı doğru anlamanın birinci ilkesidir. Bu sebepledir ki, veda haccında Allah Resulü "Size iki şey bırakıyorum. Onlara sıkı sıkıya sarılırsanız, yolunuzu asla şaşırmazsınız. Bunlar: Allah'ın kitabı ve sünnetimdir." diye buyurmuştur.

Allah, insanı İslam fıtratı üzerine yaratmış olmakla birlikte, ona seçme özgürlüğü verilmiştir. Bundan dolayı insanın yaratılış potansiyelini doğru kanalize edebilmesi için ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem'den, son peygamber Hz. Muhammed'e kadar, onu ilahi mesajla takviye ve terbiye etmiştir. Allah son mesaj olan Kur'ân-ı Kerîm'de, çeşitli peygamberlerin ve kavimlerin insanlığa örneklik teşkil etmesi, aynı zamanda ders ve ibret alınması için kıssalarını haber vermiştir. Buradaki en önemli amaç insanın geçmişi, bugünü ve yarını hakkında doğru karar vermesine yardımcı olmaktır. Kur'ân'ın önemli bir bölümünü ihtiva eden kıssalar, ilahi emirleri somutlaştırma ve yaşam tarzı olarak sunma noktasında büyük bir önemi haizdir.

Peygamber hayatları, örneklik bakımından vahyin yaşantı haline getirilmiş halleridir. Bu sebeple insanlık tarihi açısından da büyük önem taşırlar. Özellikle Kur'ân'ın ve zaman zaman da Hz. Muhammed'in bu hayatlardan örnekler vermesi, ilk döneminden itibaren ümmet arasında "Kısas-ı Enbiyâ" konusunu hep canlı tutmuş, günümüze kadar bu alanda çok sayıda eser kaleme alınmasına vesile olmuştur. Bu tür içerisine giren eserlerin peygamberler ve onların kavimleri ile geçmiş milletler hakkında önemli tarihi bilgiler vermesi, insanlar tarafından ilgi çekici olarak görülmüştür. Bu alanda çok eser telif edilmiş, bunlar gerek ilim çevrelerinde gerekse halk arasında her dönem rağbet görmüştür.

Kur'ân'ın son ilahi mesaj olması, insanlığı Hz. Muhammed'i örnek almaya yöneltmesi, ona itaati Allah'a itaat, isyanı Allah'a isyan olarak göstermesi, Allah Resulünün hayatını Kur'ân'dan sonraki en önemli konu haline getirmiştir. İslam'ın tarihini ilk insanın tarihiyle başlatan Kur'ân, Hz. Muhammed'in risaleti ve son inen vahiy ile İslam'ın çerçevesini çizmiştir. Daha ilk dönemlerden itibaren her yönüyle kayda geçirilen Allah Resulünün hayatı Hadis ve Siyer-i Nebi ilimleri içerisinde özgün bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Tarihi süreç içerisinde telif edilen Kısas-ı Enbiyâ türü eserler, içeriklerine Hz. Peygamber'in hayatını da ekleyerek İslam'ın, Hz. Âdem'den

Hz. Muhammed'e kadar bütüncül olarak öğrenilmesi ve bu bakış açısıyla anlaşılmasını amaçlamıştır.

Çalışmamızda, İslam tarihi açısından büyük önemi haiz olan Kısas-ı Enbiyâ literatürünü, Siyer ilmine kaynaklık değeri açısından ele aldık. Bu alanda yazılan eserler çok fazla olduğu için, tek bir çalışma içerisinde inceleme güçlüğü nedeniyle 11 ile 19. yüzyıllar arasında kaleme alınan eserlerden, Hz. Peygamber'in hayatının hepsini veya bir bölümünü kronolojik olarak ele alan eserleri inceledik.

Çalışmamız giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın amacı ve önemi, yöntem, kaynaklar ve araştırmalar, Kısas-ı Enbiyâ literatüründe yer alan eserler ve özellikleri ile bu başlık altında, bu tür içerisine giren eserlerin çeşitli yönleriyle incelendiği dokuz yan başlıktan oluşmaktadır. Birinci bölümde Kısas-ı Enbiyâ literatüründe Hz. Muhammed'in Mekke dönemi, ikinci bölümünde ise Medine dönemi anlatımları Sîre ve tarih eserleriyle karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Bu çalışmamızın hazırlanmasında yardımını hiçbir zaman esirgemeyen ve her daim rehberliğiyle yol gösteren, değerli bilgileriyle yönlendiren ve cesaretlendiren, örnekliğiyle ilim yolculuğumda her daim yolumu aydınlatan çok kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN hocama teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca kıymetli zamanlarını ayırarak çok değerli fikir ve katkılarıyla hem gelişmeme hem de çalışmamızın şekillenmesine katkı sunan değerli hocalarım Prof. Dr. İrfan AYCAN ve Prof. Dr. İdris ŞENGÜL'e, yine sabır ve destekleriyle bu zor dönemde yanımda olan eşim Esma CİHANGİR ile kızlarım Azra Betül ve Elif Sümeyye'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ankara-2024

Mahmut CİHANGİR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ i
İÇİNDEKİLER iii
KISALTMALAR vi
GİRİŞ 1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI 1
2. YÖNTEM 1
3. KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR 2
3.1. Temel Kaynaklar 2
3.2. Araştırmalar 2
4. KISAS-I ENBİYÂ LİTERATÜRÜ 3
4.1. Kısas-ı Enbiyâ Literatürünün Oluşumu 3
4.2. Kısas-ı Enbiyâ Eserlerinde Kapsam ve İçerik 9
4.3. Kısas-ı Enbiyâ Eserlerinde Yöntem 21
4.4. Kısas-ı Enbiyâ Eserlerinde Hz. Peygamber'in Hayatının Anlatımı ve Kapsamında Yazarın Seçimlerinin Etkisi 24
4.5. Kısas-ı Enbiyâ Eserlerinin Hz. Muhammed'e Dair Bölümlerinde İsrâiliyat Meselesi 28
4.6. Kısas-ı Enbiyâ Literatürünün Kaynakları 33
4.6.1. Kur'an-ı Kerîm 33
4.6.2. Hadis 34
4.6.3. Tefsirler 34
4.6.4. İslam Tarihi Kitapları ve Siyerler 34
4.7. Kısas-ı Enbiyâ Yazımında Dil ve Kültürün Etkisi 35
4.8. Kısas-ı Enbiyâ Eserlerinde Nübüvvet Anlayışı ve Hz. Muhammed'in Konumu 41
4.9. Kısas-ı Enbiyâ Literatürünün İlimler Tasnifindeki Yeri 45
BİRİNCİ BÖLÜM
KISAS-I ENBİYÂ LİTERATÜRÜNDE HZ. MUHAMMED'İN MEKKE DÖNEMİ 48
1.1. ÇOCUKLUK DÖNEMİ 48
1.1.1. Nesebi Ailesi ve Doğumu 48
1.1.2. Süt Anneye Verilmesi ve Vuku Bulan Hadiseler 84
1.1.3. Annesi ve Dedesinin Vefatları 99

1.1.4. Ebu Talib'in Hz. Muhammed'i Himayesi ve Şam Yolculuğu 104
1.2. GENÇLİK DÖNEMİ.....111
1.2.1. Ficâr Savaşına katılması 111
1.2.2. Hılfu'l-Fudûl Cemiyetine Katılması.....113
1.2.3. Hz. Hatice ile Evliliği 115
1.2.4. Kâbe Hakemliği 142
1.3. Bİ'SETİ/NÜBÜVVETİ/PEYGAMBERLİĞİ 145
1.3.1. İlk Vahiy.....146
1.3.2. Varaka b. Nevfel'e Gidiş.....155
1.3.3. Fetret-i Vahiy 158
1.3.4. İlk İman Edenler 161
1.3.5. Açıktan Davet ve Baskılar 167
1.3.6. Habeşistan'a Hicret.....178
1.3.7. Müşriklerin Boykotu ve Hüzün Yılı 199
1.3.8. Tâif Yolculuğu 209
1.3.9. Akabe Bîatları 214
1.3.10. İsrâ ve Mîrâc Mucizesi 219
1.3.11. Medine'ye Hicret 252
İKİNCİ BÖLÜM
KISAS-I ENBİYÂ LİTERATÜRÜNDE HZ. MUHAMMED'İN MEDİNE DÖNEMİ 260
2.1. HİCRET, MEDİNE'YE VARIŞ VE MESCİD-İ NEBİ'NİN İNŞASI 260
2.2. GAZVELER 283
2.2.1. Bedir Gazvesi ve Sonrasındaki Hadiseler.....288
2.2.1.1. Benî Kaynuka Yahudilerinin Medine'den Çıkarılması 319
2.2.1.2. Sevik Gazvesi 322
2.2.1.3. Diğer Hadiseler 323
2.2.2. Uhud Gazvesi ve Sonrasındaki Hadiseler.....326
2.2.2.1. Hamrâü'l-Esed Gazvesi.....348
2.2.2.2. Recî Hadisesi 350
2.2.2.3. Bi'r-i Maûne Faciası.....353
2.2.2.4. Nadîroğulları Gazvesi 355
2.2.2.5. Benî Mustalik (Müreysi) Gazvesi 358
2.2.2.6. Diğer Hadiseler 364
2.2.3. Hendek Gazvesi ve Sonrasındaki Hadiseler 367

2.2.3.1. Kurayzaoğulları Gazvesi 381
2.2.3.2. Hudeybiye Antlaşması.....386
2.2.3.3. İslam'a Davet İçin Elçiler Gönderilmesi.....394
2.2.3.4. Hayber'in Fethi 397
2.2.4. Mûte Harbi.....410
2.2.5. Mekke'nin Fethi.....415
2.2.6. Huneyn Gazvesi, Evtâs Vakası, Tâif'in Muhasarası.....433
2.2.7. Tebük Gazvesi.....446
2.2.8. Veda Haccı 457
2.2.9. Hz. Muhammed'in Vefatı 465
SONUÇ.....477
KAYNAKÇA.....483
ÖZET.....494
ABSTRACT 495

KISALTMALAR

AÜİFD	**:** Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	**:** Bin, (Oğlu)
bnt.	**:** Binti, (Kızı)
Bkz./bkz.	**:** Bakınız
C.	**:** Cilt
Çev./çev.	**:** Çeviren
Der./der.	**:** Derleyen
Ed./ed.	**:** Editör
h.	**:** Hicri
Haz./haz.	**:** Hazırlayan
Hz.	**:** Hazreti
Nşr./nşr.	**:** Neşreden
v.	**:** Vefatı
s.	**:** Sayfa
S.	**:** Sayı
Thk./thk.	**:** Tahkik Eden
ts.	**:** Tarihsiz

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Kaynağını doğrudan Kur'ân'ı Kerîm ve hadis-i şeriflerden, tefsirlerden, tarih eserlerinden ve çeşitli kavimlerin örf ve adetlerinden alan Kısas-ı Enbiyâ literatürü, zengin içeriği ile İslam toplumları arasında önem verilen türlerin başında gelmektedir. Bu eserlerin üslubunda, yazıldıkları dilin ve kültürün etkisi büyük ölçüde hissedilmektedir. Bunun yanında, mecaz ve teşbih gibi anlatım sanatlarıyla içerik ve ifade tarzı zenginleştirilmektedir. Bu literatürün asıl hedefi, okuyucuya ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'den Hâtemu'l-Enbiyâ Hz. Muhammed'e kadar peygamberlerin hayatları, tebliğleri, güzel ahlakları ve onların ümmetlerinin hayatlarından kesitler vermektir. Kısas-ı Enbiyâ literatürünün amacı ise peygamberler ve geçmiş ümmetler örnekliğinde İslam'ı yaşama yöntemini öğretmektir. Araştırmanın konusu Kısas-ı Enbiyâ literatürünün Siyer ilmine kaynaklık değeridir.

Tezimizin amacı Kısas-ı Enbiyâ literatürünün Siyer ilmine kaynaklık değerini analiz etmektir. Bu tür kapsamına giren eserler yazılış amacı, yöntem ve muhteva yönlerinden tahlil edilip, Sîre ve tarih eserlerindeki muhtevayla karşılaştırılmış, kaynaklık değeri ortaya konulmuştur.

2. YÖNTEM

Konular ele alınırken bilimsel tarih metodunun gereği olan örneklendirme, mukayese, tenkit, tahlil ve tasvir yöntemleri birlikte kullanılmıştır.

Araştırmanın odak noktası Kısas-ı Enbiyâ literatürünün Siyer ilmine kaynaklık değeridir. Bu konunun analiz edilebilmesi için Kısas-ı Enbiyâ türü yazıcılığının ne zaman başladığı, içerik olarak benzerliklerinin ve farklılıklarının neler olduğu ve bu tür içerisinde sayılan eserlerin hangi isimlerle kaleme alındığı konusu giriş mahiyetinde ele alınmıştır. Ayrıca giriş bölümde Hz. Peygamber'in hayatının anlatımına yazarın seçimlerinin etkisi, Hz. Muhammed'e dair bölümlerde isrâiliyat meselesi, Kısas-ı Enbiyâ literatürünün kaynakları, bu türün yazımında dil ve kültürün etkisi, bu eserlerde nübüvvet anlayışı ve Hz. Muhammed'in konumu ile Kısas-ı Enbiyâ literatürünün ilimler tasnifindeki yeri konuları incelenmiştir.

Araştırmamızın birinci bölümünde Kısas-ı Enbiyâ literatüründe Hz. Muhammed'in hayatının Mekke dönemi, ikinci bölümünde de Hz. Peygamber'in hayatının Medine dönemi başlıklar halinde ele alınarak karşılaştırmalı olarak

incelenmiştir. Bu incelememizde Sîre ve İslam tarihi ana kaynaklarına müracaat edilip, Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde yöntem ve muhteva analizi yapılarak, Siyer ilmine kaynaklık değeri tartışılmıştır.

3. KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

3.1. Temel Kaynaklar

Çalışmamızın muhtevasını Kısas-ı Enbiyâ türü içerisine giren eserler oluşturmaktadır. Giriş bölümünde bu literatüre dair çok sayıda kaynağa müracaat edilmiştir. İlk dönem Sîre ve İslam tarihi eserleri de çalışmamızın muhtevası içerisinde yer alacaktır. Çalışmamızda sıkça müracaat edeceğimiz temel kaynaklardan bazıları şunlardır.

ibn İshâk (v.151/768), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*; Kisâî, (v.189/804), *Kısasu'l-Enbiyâ*; ibn Hişâm (v. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye;* Taberî (v. 310/923), *Kısasu'l-Enbiyâ*; Sa'lebî (v. 427/1035), *Kasasu'l-Enbiyâ (Arâisu'l- Mecâlis)*; Kudâî (v. 454/1062), Kitâbu'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ ve Tevârîhi'l-Hulefâ ve Vilâyâti'l-Umerâ; Tarafî (v. 454/1062), *Kısasu'l-Enbiyâ*; Beyhakî (v. 458/1066), *Delâilu'n-Nübüvve ve Ma'rifetu Ahvâli Sâhibi'ş-Şerî'a;* Rabguzî (v. 710/1310), *Kısasu'l-Enbiyâ*; ibn Kesîr (v. 774/1313), *Kısasu'l-Enbiyâ*; Nevâî (v. 906/1501), *Târîh-i Enbiyâ ve Hukemâ*; Muîn el-Miskîn (v. 907/1501), *Kitâbu Meâricü'n-Nübüvve*; Hindî (v. 987/1579), *Kısas-ı Enbiyâ;* Râşid (v.1282/1866), *Tevârîh-i Enbiyâ fi İrşâdi'l-Ezkiyâ*; Cevdet Paşa (v. 1895), *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârihi Hulefâ*; Manastırlı, (v.1325/1907), *Tuhfetu'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ ve Sire-i Muhammediyye*; Mahmûd (v. 1398/1978), *Kısasü'l-Enbiyâ fi Rihâbi'l-Kevni maa'l-Enbiyâ ve'r-Rusül*; Vâhid, *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm*; Cûdî, (v. 1344/1926), *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm*; İrşâdi Baba (v.1877), Ağlar Baba (v.1958), *Kısas-ı Enbiyâ*; Molla Şerafeddîn trc. (yy.ty), *Kasasu'l-Enbiyâ*. Bu eserlerin özellikleri hakkında "Kısas-ı Enbiya Türü Eserlerde Kapsam ve İçerik" başlığı altında bilgi verilmiştir.

3.2. Araştırmalar

Çalışmamız da müracaat ettiğimiz araştırmalardan bazıları ise şunlardır:

Ahmet Ağırakça, "Ahmed Cevdet Paşa'nın 'Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ'sının İslam Tarihi Kaynakları"; İdris Şengül, "Kıssa"; Seyfettin Erşahin, "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyâlar:

Kısas-ı Rabguzî Örneği"; Avni Gözütok, "Rabgûzî, Kısasu'l-Enbiyâ: XIX. Yüzyıla Ait Bir Kazan Yazması"; Ahmet Karataş, "Türk-İslam Kültür ve Edebiyatında Kısas-ı Enbiyâ Türü".Nevzat Aydın, "Çağdaş 'Kısas-ı Enbiyâ' Literatüründe Peygamber Tasavvuru: İrşâdi Bayburdî'nin 'Kısas-ı Enbiyâ'sı' Özelinde"; Aysu Ata, "Rabgûzî'nin Kısasü'l-Enbiyâ'sında Nazmın Gücü"; Kemal Erarslan, "Kisâ'i'nin Kitâbu Bed'i'd-Dünyâ ve Kısasu'l Enbiyâ Adlı Eserinin İstanbul'daki Tercümeleri"; Zeynep Güngör, "Manastırlı Mehmed Rıfat'ın Tuhfetü'l-İslâm'ı (İnceleme-Metin);

4. KISAS-I ENBİYÂ LİTERATÜRÜ

4.1. Kısas-ı Enbiyâ Literatürünün Oluşumu

Kısas-ı Enbiyâ literatürü konusuna girmeden önce "kıssa", "Kasasu'l-Kur'ân", "Eyyamu'l-Arab" ve "Ahbâr" gibi kavramları ana hatlarıyla ele almamız gerekmektedir.

Kıssa sözcüğü fiil ve mastar olarak lügatlerde "Bir kimsenin izini sürüp ardından gitmek, bir kimseye haber vermek, nakil ve rivayet etmek, bir olayı ayrıntılı bir şekilde bildirmek, anlatmak, hikâye etmek" gibi anlamlara gelir iken, isim olarak da "rivayet, haber, nakil, söz, mesele, mevzu, vak'a ve hikâye" gibi anlamlarda kullanılmaktadır.[1] Istılahta ise kıssa, peygamberler ve onların ümmetleri ile çeşitli kavimler hakkında ibret alınacak haber veya hadiselerin anlatım ve aktarımına denir.[2]

'Kıssa-قصة' veya 'kısasun-قصص' kelimeleri Kur'ân-ı Kerîm'de geçmemekle birlikte, aynı kökten türemiş 'kasas' tabiri kullanılmıştır. Bu tabir ile Kur'ân'da kıssa kategorisine giren kısımlar kastedilmiştir.[3] Kasasu'l-Kur'ân ıstılahta, insanlık tarihinin belli bir döneminde yaşamış milletlerin, şahısların ve peygamberlerin yaşantılarıyla ilgili hadiseleri, sonrakiler için ders ve ibret olmak gayesiyle Kur'ân'ın haber vermesine denir.[4] Kur'ân kıssalarının temel amacı, insanlık tarihi hakkında kronolojik olarak bilgi vermek değil, geçmiş ümmetlerden ders alınmasını sağlamak, insanları düşünmeye sevk

---

[1] Cemâluddîn Muhammed b. Mükrim, İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, Beyrut, ty. C. VII, s. 73, 74; Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Râgıb el-İsfahâni, *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Kilani, Matbaatu'l-Yemeniyye, Mısır, 1324, s. 413,414; Şihabuddin Ahmed b. Muhammed el-Hâim el-Mısrî, *et-Tibyân fi Tefsiri Garîbi'l-Kur'ân*, thk. Fethi Enver, Daru's-Sahabi, Kahire, 1992, s.150; İdris Şengül, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, OTTO Yayınları, Ankara, 2019, s. 52,53; Abdulbaki Güneş, *Kur'ân Kıssaları ve Medeniyetlerin İnşası*, Gündönümü Yayınları, İstanbul, 2005, s.11,12; Mustafa Özel, *Kur'ân ve Tefsir Terimleri Sözlüğü*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 92.

[2] Mennâ Halil el-Kattân, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Müessesetu'r-Resâlah, Beyrut, 1418/1996, s. 306; İsmail Karagöz, "Kısasu'l-Kur'ân (Maddesi)", Dini Kavramlar Sözlüğü, *Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,* Ankara, 2006, s. 377.

[3] Şengül, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, 51; Özel, *Kur'ân ve Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 92.

[4] İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 171, 172; Halis Albayrak, *Tefsir Usûlü*, Şule Yayınları, İstanbul, 1998, s. 47; Kattân, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'ân*, 306; Şengül, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, 41-43; Özel, *Kur'ân ve Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 92; Güneş, *Kur'ân Kıssaları ve Medeniyetlerin İnşası*, 12; Karagöz, "Kısasu'l-Kur'ân (Maddesi)", 377.

etmek ve onlara ahlaki ve terbiyevi hikmetler kazandırmaktır. Ayrıca Kur'ân kıssalarının, Hz. Muhammed'in ve ümmetinin kalplerini İslam dini üzerinde pekiştirme, Müminlerin Allah'ın yardımına olan güvenini güçlendirme, dalalet ehlinin ve batılın, Hak karşısında zail olduğunu ve olacağını bildirme, geçmiş peygamberlerle Allah Resulünü doğrulama, Onunla da önceki peygamberleri doğrulama gibi amaçları vardır.[5]

Kur'ân kıssalarını üç kısma ayırabiliriz. Birinci kısım: Peygamber kıssalarıdır. Bu bölüm onların, kavimlerine tebliğlerini, mucizelerini, davetlerine inanan ve inanmayanların tutum, davranış ve akıbetlerini bildirdiği ayetlerdir. Örneğin; Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed gibi peygamberlerin haberleridir. İkinci kısım: Geçmiş dönemlerde yaşanmış birtakım ibretamiz hadiseler ile peygamber olmayan kişilerle ilişkili kıssalardır. Örneğin: Hâbil ve Kâbil, Tâlût ve Câlût, Ashab-ı Kehf, Zü'l-Karneyn, Kârun, Cumartesi Ashabı, Meryem, Ashab-ı Uhdud ve Ashab-ı Fil gibi haberlerdir. Üçüncü kısım: Hz. Muhammed zamanında gerçekleşmiş hadiselere ilişkin haberlerdir. Örneğin: Âl-i İmran suresinde Bedir ve Uhud Gazveleri, Ahzab suresinde Hendek Gazvesi, Tevbe Suresinde Huneyn ve Tebük Gazvesi ile İsrâ, hicret gibi hadiseler hakkındaki haberlerdir.[6]

Kur'ân kıssaları efsaneler ve mitoloji gibi tarihi süreç içerisinde kolektif şuurun ürettiği sembolik, gerçekdışı nakiller değildir. Bilakis insanlık tarihinin belirli dönemlerinde yaşanmış ve gerçekliği olan hadiselerin, Allah tarafından çeşitli hikmetlere matuf olarak bildirilmesidir. Çünkü bu kıssalar bize vahiy yoluyla gelmiştir. Allah'ın sözünde gerçeğe aykırı bir şeyin olması düşünülemez.[7]

Kısas-ı Enbiyâ türünü daha iyi anlamamız için "Eyyamu'l-Arab" ve "Ahbâr" kavramlarını ana hatlarıyla zikretmemiz yerinde olacaktır. Arap kabileleri arasında gerek cahiliye döneminde gerekse Kur'ân'ın nazil olmaya başladığı ilk yıllarda, birtakım çatışmalar ve savaşlar meydana gelirdi. Bunlardan birçoğu uzun yıllar sürer ve

---

[5] Kattân, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 307; Şengül, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, 41-43; Güneş, *Kur'ân Kıssaları ve Medeniyetlerin İnşası*, 12; Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 172; Albayrak, *Tefsir Usûlü*, 47; Karagöz, "Kısasu'l-Kur'ân (Maddesi)", 377.

[6] Kattân, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 306; Şengül, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, 78-80.

[7] Şengül, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, 52-61,122-130; Kattân, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 308-310; Güneş, *Kur'ân Kıssaları ve Medeniyetlerin İnşası*, 31-35; Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*; 171, 172. Albayrak, *Tefsir Usûlü*, 47; Karagöz, "Kısasu'l-Kur'ân (Maddesi)", 377; Yûsuf Suresi 12/111, "Andolsun ki onların (peygamberlerin) kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır. Kur'ân, uydurulabilecek bir söz değildir…", Yûnus Suresi 10/37-38: "Bu Kur'ân Allah'tandır, başkası tarafından uydurulmuş değildir; O kendisinden önceki kitapları doğrulamakta ve konulmuş olan hükümleri açıklamaktadır; bunda kuşku yoktur, O âlemlerin Rabbindendir." "Yoksa 'Onu Muhammed uydurdu' mu diyorlar? Deki: Eğer iddianızda doğru iseniz, o zaman onun benzeri bir sure de siz getirin bakalım: Allah'tan başka çağırabildiklerinizi de yardımınıza çağırın." Neml Suresi 27/1 "Tâ-sîn. Bunlar Kur'ân'ın, gerçekleri açıklayan kitabın ayetleridir." Ayrıca bkz. Hûd Suresi 11/13-14. Yûsuf Suresi 12/2-3. Hicr Suresi 15/9. İsrâ Suresi 17/9-89. Kehf Suresi 18/54. Rûm Suresi 30/58. Secde Suresi 32/2-3.

“Eyyamu’l-Arab” denilirdi. Bu günlerde vuku bulan olaylar, şahısların gösterdikleri kahramanlıklar, kabilelerin çeşitli özellikleriyle öne çıkan ataları, bazı dini inanışlar, akrabayı koruma adına gösterilen yiğitlik örnekleri gibi hadiseler, Kass/Kussâs/Kassâs denilen şahıslar tarafından kıssa tarzında anlatılırdı. Beceri gerektiren özel bir anlatım tarzı olduğu için Kussâslık meslek haline gelmişti ve kabilelerdeki hatipler, şairler veya kâhinler tarafından çeşitli formlarda icra edilirdi.[8] Bu da bize kıssa kültürünün Arap toplumunda önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Ahbâr, haber kelimesinin çoğulu olup, bir şahıs, kavim, bölge, şehir, ülke veya vuku bulmuş bir olayla ilgili nakledilen rivayet ve bilgilerdir. Ahbâr türü rivayetler Kur’ân’ın nüzulünden önce, daha çok efsanevi anlatımlarıyla öne çıkmış, tarihi unsurlar biraz daha geri planda kalmıştır. Kur’ân’ın nüzulüyle başlayan süreçte ise, ahbâr türü rivayetler de tarihi unsurların ön plana çıktığı görülmektedir. Bundan dolayıdır ki, cahiliye döneminde nakledilmiş olan “Ahbâru’l-Arab” başlıklı rivayetlerden kastedilen, Arapların İslam’dan önceki tarihlerine ait, menkıbe ve destan tarzı anlatımlarıdır.[9] Zira Kur’ân-ı Kerîm, “Haber” ve çoğulu “Ahbâr” kelimelerini, meydana gelmesi bakımından, yakın bir zaman diliminde yaşanmış olaylar ile şahısların veya toplumun hafızasında izleri yok olmamış hadiselerin anlatımında, insanların ibret ve ders alması gayesiyle zikretmiştir. Özellikle de Hz. Muhammed dönemi ve o döneme yakın tarihlerdeki olaylar “Haber” sözcüğü ve müştaklarıyla anılmıştır. Bedir, Uhud ve Huneyn Gazveleri, İfk Hadisesi, Hudeybiye Musâlahası, Rıdvan Biati gibi tarihi gerçekliği olan hadiseleri bu baptan sayabiliriz. Bu tarz bilgiler ashap döneminde haber olarak nitelendirilmekle birlikte, daha sonraki dönemlerde ve asrımızda Kur’ân kıssalarından sayılmaktadır. Bu konuda her ne kadar çeşitli ihtilaflar olsa da Kur’ân’ın geçmiş peygamberler ve ümmetleri ile bazı şahıslar ve kavimler hakkında verdiği bilgilerden maksat ne ise, Hz. Peygamber ve ona yakın dönemde vuku bulmuş hadiseler hakkında verdiği bilgiler de aynı gayeye matuftur.[10] Zira Hz. Muhammed son peygamber, Kur’ân-ı Kerîm’de son ilahi kitaptır ve tebliği kıyamete kadar devam edecektir.[11] Şüphesiz ki Kur’ân-ı Kerîm kendisine iman eden toplumlar üzerinde

---

[8] Cevâd Ali, *el-Mufassal fi Tarihi’l-Arab Kable’l-İslam*, Beyrut 1993, C. V, s. 341-378; Mehmet Ali Kapar, “Eyyâmu’l-Arab”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1995, C. XII, s. 14,15; Adnan Demircan, “İslam Öncesi Arap Yarımadasının Dînî, Siyâsî, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Tarihi”, *İslam Tarihi ve Medeniyeti Hz. Peygamber Dönemi*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2018, C. I, s. 156-158; Âdem Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi Hz. Muhammed (s.a.v.) Dönemi*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2018, C. I, s. 62-67; Şengül, *Kur’ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, 66, 67.

[9] Nihad M. Çetin, “Ahbâr” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1988, C. I, s. 486; Mustafa Hizmetli, *İslam Tarihinin İlk Kaynakları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2018, s. 18-22.

[10] Şengül, *Kur’ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, 59, 79.

[11] Ahzâb Suresi 33/40 “Muhammed içinizden hiçbir erkeğin babası değildir, fakat o Allah’ın elçisidir ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilmektedir.”

davranışsal ve ahlaki değişimlere yol açtığı gibi, örfi ve kültürel alanda da bir takım kalıcı değişikliklere yol açmıştır. Müminler yaşantılarını Kur'ân ve Sünnet-i Seniyye çerçevesinde şekillendirme gayreti içerisinde olmuşlardır. Böylelikle cahiliye yaşantı ve adetlerinden İslam'a aykırı olanlar terk edilmiştir. Bu bağlamda şunu söyleyebiliriz ki, Ahbâr rivayet yöntemi Kur'ân'ın nüzulü aşamasında yeni bir boyut kazanmıştır. Cahiliye dönemi Ahbâr ve Eyyam rivayetlerle, nüzul dönemi ve sonrasındaki rivayetleri aynı sıhhat derecesinde kabul edilmemelidir.

Kasasu'l-Enbiyâ veya Kısasu-l-Enbiyâ tabiri Arapçada, kıssa ve nebî kelimelerinin çoğul formlarından oluşmakta,[12] peygamberlerin kıssaları, tarihleri anlamına gelmektedir.[13] Hz. Âdem'in ilk insan ve aynı zamanda ilk peygamber olması, kendisi ile Hâtemu'l-Enbiyâ Hz. Muhammed arasında geçen süre zarfında, çok sayıda peygamber gelmesi, Tevrat ve İncil gibi geçmiş kitaplarda da peygamberler ve ümmetleri ile ilgili çeşitli haberlerin bulunması gibi faktörler, Kısas-ı Enbiyâ kültürünün çok eski zamanlara dayandığının birer delilidir. Yine Hz. Muhammed'e Kur'ân nazil olduğu dönemde, cahiliye Araplarının Hz. Resulullah'a karşı "Eskilerin masallarını yazdırıyorsun ve bize okuyorsun." tarzında bir ithamda bulunmaları, Arap toplumlarının kıssa kültürüne yabancı olmadıklarını göstermektedir.[14] Onların, kıssaların bir bölümüne yabancı olmamalarının nedenlerinden bir tanesi de Arap yarımadasının çeşitli yerlerinde Yahudi, Hristiyan ve az sayıda Hanîf'in olmasıdır.

Kısas-ı Enbiyâ türünün oluşum aşamasına bakacak olursak; gerek Kur'ân-ı Kerîm gerekse Hz. Muhammed'in naklettiği kıssalar, insanlık tarihinin belirli bir döneminde vuku bulmuş, tarihi değere sahip anlatımlardır. Bu özelliğiyle Kur'ân kıssaları "Eyyâm ve Ahbâr" türü kıssalardan ayrılmıştır.[15] Kur'ân, kıssa anlatımında inananlara hisse/ders vermenin yanında, bir yöntem de öğretmiştir. Bu yöntemin en önemli özelliği, kıssaların ilahi bir kaynağa dayandırılarak anlatılması ve tarihi değeri

---

[12] M. Süreyya Şahin, "Kısas-ı Enbiyâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2002, C. XXV, s. 495.

[13] Seyfettin Erşahin, "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyâlar: Kısas-ı Rabguzî Örneği", *Diyanet İlmi Dergi Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) Özel Sayı*, Ankara, 2003, s. 198; Şahin, "Kısas-ı Enbiyâ", 495.

[14] Mü'min Suresi 40/78, "Senden öncede elçiler gönderdik; onlardan sana hayat hikâyelerini anlattıklarımız var, anlatmadıklarımız var….". Âl-i İmrân Suresi 3/3, "O sana kitabı, gerçeğin ta kendisi ve öncekileri doğrulayıcı olarak indirmiştir; daha önce insanlara doğru yolu göstermek üzere Tevrat ve İncili indirmişti; furkanı da indirdi….". Furkân Suresi 25/5-6, "Yine dediler ki: Bunlar onun başkalarına yazdırdığı, sabah akşam kendisine okunan eskilerin masallarıdır. De ki: Onu göklerin ve yerin sırlarını bilen Allah indirdi. Doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.". Mutaffifîn Suresi 83/13 "Ona ayetlerimiz okunduğu zaman, 'eskilerin masalları' derler.". Ankebût Suresi 29/48, "Sen bundan önce ne bir kitap okuyabiliyor ne de onu kendi elinle yazabiliyordun; öyle olsaydı gerçeği çürütmeye çalışanlar kuşkuya düşerlerdi.".

[15] Kapar, "Eyyâmu'l-Arab", 14,15; Şengül, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, s. 66-67, 122-130; Çetin, "Ahbâr", 486.

olan bir düzleme oturtulmasıdır. Bu da Hz. Peygamber dönemi ve sonrası kıssa anlatımında ve yazımında yeni bir yöntemin oluşmasına vesile olmuştur. Şunu da söylemek gerekir ki; Kur'ân'ın kendisine iman edenleri, toplumu ayrıştıracak her türlü davranış ve söylemden uzak tutması da bu yöntemin oluşmasında etkili olmuştur. Bu yeni yöntem üzerine bina edilen Kısas-ı Enbiyâ türü eserler, Kur'ân'ın ana kaynak ve ilk insanın peygamber olması hasebiyle, insanlık tarihini peygamberler tarihi üzerinden okuma ve anlama gayreti içerisine girmiştir. Ayrıca tüm peygamberlerin ortak mirası üzerinden bir tek din mesajı verilmek istenerek, insanlığın ortak paydada buluşturulması hedeflenmiştir.

Kısas-ı Enbiyâ İslami literatürde bir tür olarak ortaya çıkmadan önce, Kur'ân tefsirleri ve hadis metinleri içerisinde, gerek peygamberlerin ve kavimlerinin haberlerinin zikriyle gerekse bu haberlerin müfessir ve muhaddislerce yorumlanmasıyla oluşmaya başlamış ve zaman içerisinde başlı başına yeni bir tür olarak yerini almıştır. Ayrıca Ehl-i Kitap kökenli Kâ'b el-Ahbâr (v. 32/652) ve Vehb b. Münebbih (v.114/732) gibi ilk dönem Müslüman alimlerinin, Ehl-i Kitaptan tedvin ettikleri peygamberlere ve ümmetlerine ait bazı isrâiliyat tarzı rivayetlerin belli bir sistem dahilinde, ilk dönem tefsir, hadis ve tarih kitaplarında hem açıklama hem de tenkit amaçlı yer alması, bunların Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde de kullanılmasına sebep olmuştur.[16] Bu tarz bilgilerin kullanılmasının nedenlerinden bir tanesi de Kur'ân-ı Kerîm'in zikrettiği bazı kıssalarda teferruata fazla girmemesi, hadiselerin ibret ve ders alınacak yönlerini ön plana çıkarmış olmasıdır. Diğer bir nedeni ise, her ne kadar tahrif olmuş olsalar da Tevrat ve İncil'in Allah tarafından gönderilmiş ilahi kitaplar olmasıdır.

Kâtip Çelebi Kısas-ı Enbiyâ türünde eser kaleme alan müelliflerden Vehb b. Münebbih (v. 110/728), Ebû Muhammed Sehl b. Abdillâh et-Tusterî (v. 283/896), Muhammed b. Abdillâh el-Kisâî (h. 5.yy), Muhammed b. Abdilmelik el-Musebbihî el-Haremî (v. 420/1029) ile eserini Farsça olarak yazan Muhammed b. Hasan ed-Dandûnî (v.?) ve İshâk b. İbrahim b. Mansûr b. Halef en-Nîsâbûrî'yi (h. 5. asır) zikretmektedir.[17]

---

[16] İbrahim Hatipoğlu, Abdulhamid Birışık "İsrâiliyat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2021, C. XXIII, s. 195-202; Erşahin, "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyâlar: Kısas-ı Rabguzî Örneği", 199; Bknz. Mukâtil b. Süleymân (v.150/767) et-Tefsîru'l-Kebir (Tefsîru Mukâtil b. Süleymân, nşr: Abdullah Mahmûd Şehhâte), Ali b. Hüseyin el-Mes'ûdî (v.345/956) Mürûcu'z-Zeheb ve et-Tenbîh ve'l-İşrâf, İbn Cerîr et-Taberî, Târîhu't-Taberî (v.310/922) Câmi 'u'l-Beyân an Te'vîli Ayi'l-Kur'ân, Tarihu'r-Rusül ve'l-Mülûk ve Ahbârihim, Fahreddin er-Râzî (v. 606/1210) Mefâtîhu'l-Gayb, Ebu'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, İbn Kesîr (v.774/1373), Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm, Câmiu'l-Mesânid ve's-Sünen el-Hâdî li Akvâmi's-Senen, el-Bidâye ve'n-Nihâye.

[17] Kâtip Çelebi, Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1994/1414, C. II, s. 294; Erşahin, "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyâlar: Kısas-ı Rabguzî Örneği", 199; Ahmet Karataş, "Türk-İslam Kültür ve Edebiyatında Kısas-ı Enbiyâ

Brockelman, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed et-Tarafî (v.454/1062), Ebu'l-Hasan b. Heysem (v. 573/1177) ve Muhammed b. Abdillâh b. Kâmil gibi alimleri de bu listeye eklemiştir.[18] Aslında Kısas-ı Enbiyâ yazımı ilk dönemlerde başlamakla birlikte bu eserlerin birçoğu günümüze ulaşamamıştır. Bunların varlığını elimizdeki Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki çeşitli rivayetlerde ve isnatlarda görebilmekteyiz. Son dönemlerde yapılan bazı çalışmalarda, bu literatürdeki eserler içerisindeki rivayetlerin cemedilmesiyle, ilk dönem eserler oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bunlardan bir tanesi de Muhammed Kerîm el-Kevvaz tarafından cemedilen, Sahibu's-Sîre müellifi Muhammed b. İshâk'ın (151/768) (*el-Mübtede' ve'l-Meb'as ve'l-Megazî*) adlı eserinin peygamber kıssalarıyla ilgili kısmı olan, el-Mübtede' kısmının el-Mübtede' fi Kasasi'l-Enbiyâ ismiyle yayınlanan eserdir. Kâinatın yaratılışıyla başlayan bu eser Hz. Âdem'den başlayarak Kur'ân-ı Kerîm'e konu olmuş peygamberler, şahıslar ve olayların zikriyle bitirilmiştir.[19]

Başlangıçta Arapça yazılan bu eserler daha sonraları Farsça, Türkçe ve diğer Müslüman toplumların dillerinde de kaleme alınmıştır. Kısas-ı Enbiyâ türünün ilk dönemlerden itibaren oluşmaya başladığı görülmekle birlikte, bu türün ana hatlarının V./XI. yüzyılda belirginleştiği hususu öne çıkmaktadır. Günümüze kadar ulaşmış ilk eserlerden olmaları sebebiyle, bu sahanın ilk müelliflerinden olarak, *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân* isimli eserindeki kıssaları genişleterek yazdığı *Kitâbu Arâisu'l-Mecâlis fi Kısasi'l-Enbiyâ* adlı eseriyle, Ebu İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî en-Nîsâbûrî (v. 427/1035) ve *Kitâbu Bed'i'd-Dünyâ ve Kısasi'l-Enbiyâ* adlı eseriyle Muhammed b. Abdillâh el-Kisâî (V./XI. yy) zikredilmektedir. Bu eserler İslam aleminde çok rağbet görerek birçok dile çevrilmiş ve Kısas-ı Enbiyâ türünde eserler

---

Türü", *Diyanet İlmi Dergi* 49/3 (Eylül 2003), s. 119; Bkz. Kâtip Çelebi'nin eserinde Ali b. Hamza El-Kisâî (v. 189/805) olarak zikrettiği Kısas-ı Enbiyâ yazarının aslında Muhammed b. Abdillâh el-Kisâî (V/XI) olduğu bu iki alimin ayrı şahsiyetler olduğu ve birbirine karıştırdığı söylenmiştir. Carl Brockelmann, "Kisâî" İA. C.6, s. 823; Kemal Eraslan, "Kisâî'nin Kitâb-ı Bed'i'-Dünyâ ve Kısasi'l-Enbiyâ Adlı Eserinin İstanbul'daki Tercümeleri", *İstanbul Ünv. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul, 1970, s. 126, 127; Yine, İsmet Cemiloğlu, 14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi, *Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara, 2000, Giriş Böl. s. 14,15; Kisâî'nin Tercümeleri başlığında Kitâbu Bed'i'd-Dünyâ ve Kısasu'l-Enbiyâ adlı eserin müellifinin Muhammed b.Abdillâh el-Kisâî (h. 5. Asır) olduğunu söylemiştir. Ayrıca İSAM kütüphanesinde Kısasu'l-Enbiyâ/Ebu'l-Hasen Alî b. Hamza b. Abdillâh el-Kisâî isimli ve (153299 Küf./209 Kis.K) numarasıyla kayıtlı nüshasının kapağında ve mukaddimesinde yazar isminin Muhammed b. Abdillâh el-Kisâî olduğunu tespit ettik. Yine Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki eserinde aynı eser olduğunu tespit ettik.

[18] Erşahin, "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyâlar: Kısas-ı Rabguzî Örneği", 199; Karataş, "Türk-İslam Kültür ve Edebiyatında Kısas-ı Enbiyâ Türü", 119; Şahin, s. 495.

[19] Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibî el-Medenî, *el-Mübtede' fi Kısasi'l-Enbiyâ*, cem. Muhammed Kerim Kevvaz, Müessesetu'l-İntişari'l-Arabi, Beyrut 2006.

yazılmasının öncüleri olmuşlardır.[20] Yine Ebû İshâk İbrahim b. El-Mansûr b. Halefi'l-Müzekkir en-Nîsâbûrî'nin (h.V. yy), Farsça olarak kaleme aldığı *Kasasu'l-Enbiyâ* adlı eser TCYK 236 (1-Nuru Osmaniye 2351, 2-Hacı Mahmûd Efendi Bölümü 4329) numara ile kayıtlı çeviri el yazması eserdir. Elimizdeki nüsha İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Atatürk Kitaplığından alınmıştır.[21] Eser erken dönemlerde yazılmış olması ve çevrildiği dönemin dil özelliklerini yansıtması açısından önemli bir kaynaktır.[22] Bu eserler yazıldığı dillerin anlatım tarzlarından ve o dili konuşan milletlerin sözlü ve yazılı mahsullerinden, İslamlaşma sürecindeki tarihi arka plandan ve yazıldığı dönemin sosyo-kültürel yapısının da etkisiyle yeni bir tarihi ve edebi tür olarak ilim sahnesine çıkmıştır. Bu noktada Kısas-ı Enbiyâ türü eserlere geçmiş peygamberler ve Hz. Muhammed'in hayatını, çeşitli menkıbelerle süsleyerek anlatan bir dini, tarihi ve edebi tür diyebiliriz.[23]

Bu tür eserler çoğunlukla "Kasasu'l-Enbiyâ", "Kısas-ı Enbiyâ", "Tarih-i Enbiyâ", "Kasasu'l-Kur'ân", "Kısasu'l-Kur'ân ve Tarih-i Enbiyâ", "Tarih-i Peygamberan" veya "Peygamberler Tarihi" gibi başlıklarla ele alınmıştır.

4.2. Kısas-ı Enbiyâ Eserlerinde Kapsam ve İçerik

Kısas-ı Enbiyâ türü eserler kapsam ve içerik olarak Kur'ân-ı Kerîm'de zikri geçen peygamberleri merkeze almakla birlikte, ilk dönemden günümüze kadar müelliflerin bakış açısına göre birtakım farklılıkları vardır. İlk dönem eserler genellikle kâinatın yaratılışının zikriyle başlamaktadır. İlgili malumatta daha çok yeryüzü ve semanın yaratılışı üzerinde durulmaktadır. Yeryüzünün yaratılışında dağların ve suyun yaratılışı ile yerküre içerisinde bulunan varlıkların yaratılması ve isimlendirilmesinden bahsedilmektedir. Semanın yaratılışında ise güneşin ve ayın yaratılışı ile günlerin oluşumu, kıyamet, Levh-i Mahfuz ve kalem, arş ve kürsü, melekler, cinler, cennet ve cehennemin özellikleri gibi konular zikredilmektedir. Bu kısımlardaki anlatımlar ilgili Kur'ân ayetleriyle ve başta İbn Abbâs, İbn Mes'ûd, Hz. Ali gibi bazı sahabilerden rivayetlerle delillendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Ehl-i Kitaptan Kâ'b el-Ahbâr ve Vehb

---

[20] Erşahin, "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyâlar: Kısas-ı Rabguzî Örneği", 199; Karataş, "Türk-İslam Kültür ve Edebiyatında Kısas-ı Enbiyâ Türü", 119; Şahin, "Kısas-ı Enbiyâ", 495.

[21] Ebû İshâk İbrahim b. El-Mansûr b. Halefi'l-Müzekkir en-Nîsâbûrî, (h. V. yy), *Kasasu'l-Enbiyâ*, y.y. h. 1153.

[22] Mariana Budu, "Ebû İshâk İbrahim b. El-Mansûr b. Halefi'l-Müzekkir en-Nîsâbûrî'nin Kısasü'l-Enbiyâ Tercümesi: Fiiller-Metin-Sözlük", Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı*, İstanbul, 2019, s. 13, 14.

[23] Erşahin, "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyâlar: Kısas-ı Rabguzî Örneği", 198.

b. Münebbih gibi alimlerin İsrâiliyat türü rivayetleriyle anlatım zenginleştirilmiştir. Bu tür eserlere Sa'lebî, Kisâî ve Rabguzî gibi müelliflerin Kısas-ı Enbiyâ eserlerini örnek gösterebiliriz.[24]

Kısas-ı Enbiyâ türü eserlerin bazıları doğrudan Hz. Âdem'in yaratılışının zikriyle başlamakla birlikte, kısaca kâinatın yaratılışı da zikredilmiştir.[25] Yine bazı Kısas-ı Enbiyâ müellifleri kâinatın yaratılışı hakkında bilgi vermeden Hz. Âdem'in yaratılmasının zikriyle eserlerine başlamışlardır.[26] Bu daha çok yakın tarihimize ait eserlerde görülmektedir.

Kasasu'l-Kur'ân, Kısasu'l-Kur'ân ve Tarih-i Enbiyâ veya Kasasu'l-Kur'ân ve Tarihi Peygamberan gibi isimlerle kaleme alınan eserlerde, bazı kapsam farklılıkları olmakla birlikte, muhteva olarak diğer Kısas-ı Enbiyâ türleriyle aynı özellikleri göstermekte, Kur'ân ayetleri merkeze alınmakta ve konu içeriği ayeti kerimeler çerçevesinde genişletilmektedir. Bu eserlerde müellifler ilgili ayetten sonra hadis-i şeriflerle, sahabi kavilleriyle, tefsir ve tarih eserlerindeki rivayetlerle ele aldıkları konuları genişletmektedirler. Bu eserlerin içerikleri genellikle Kur'ân ayetleri çerçevesinde kâinatın yaratılışını vermekte, bu da çoğu zaman Hz. Âdem başlığı altında ele alınmaktadır. Kur'ân'a konu olan peygamberler, kavimler, şahıslar, olaylar zikredilmektedir. Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili kapsam farklılıkları vardır. Aşağıda kapsam konusunda farklılıklar zikredilecektir.[27]

Kısas-ı Enbiyâ türünün içerik olarak en belirleyici özelliği, bazı farklılıklar olmakla birlikte, kâinatın yaratılışının zikrinden sonra, Hz. Âdem'le başlamasıdır. Onun yeryüzünün çeşitli bölgelerindeki toprak çeşitlerinden alınarak çamurdan yaratıldığı genellikle İbn Abbâs, İbn Mes'ûd gibi sahabilerin rivayet ettikleri hadislerle veya müfessirler dediler ki şeklinde giriş cümleleriyle anlatılmıştır. Konu genellikle Bakara Suresi 30-31-32-33 ve 34. ayetler üzerinden anlatılmaktadır. Bu kısımda meleklerle

---

[24] Ebu İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî en-Nîsâbûrî, (v. 427/1035), *Kasasu'l-Enbiyâ (Arâisu'l- Mecâlis)*, mhk. Abdullatif Hasan Abdurrahman, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2015, s. 7-26; Ebü'l-Hasen Ali b. Hamza b. Abdillâh el-Kisâî, (v.189/804), *Kısasu'l-Enbiyâ*, nşr. İshak Eisenberg, Brill Matbaası, Leiden, 1922, s. 6-23; Nâsıru'd-din bin Burhânu'd-din Rabguzî, (v. 710/1310), *Kısasu'l-Enbiyâ* (Giriş-Metin-Dizin Tıbkı Basım), hzr. Aysu Ata, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2019, s. 1-5.

[25] Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Mutarrif et-Tarafî (v. 454/1062), *Kısasu'l-Enbiyâ*, nşr. Roberto Tottoli, Berlin, 2003, s. 7.

[26] Ahmet Cevdet Paşa (v. 1895), *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârihi Hulefâ*, Kanaat Kütüphanesi, Dersaâdet 1913.

[27] Semih Âtıf ez-Zeyn, *Kasasu'l- Enbiyâ fi Kur'âni'l-Kerim*, Darü'l-Kütübi'l-Mısr, Kahire, 2011; Hâşim Resûlî Mahallâtî, *Târîh-i Enbiyâ: Kısas-ı Kur'ân ez Âdem (as) tâ Hâteme'n-Nebiyyin*, Müessese-i Bustan-ı Kitab, Kum, 1395; Seyyid Mahmûd Sahafî, *Kısas-ı Kur'ân ve Târîh-i Peygamberan*, Kitabfuruş-i İlmi, Kum, (ty); Afîf Abdulfettâh Tabbâra, *Maa'l-Enbiyâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim: Kısasun ve Dürusun ve İberun min Hâyâtihim*, [y.y.], Beyrut, 1983; Muhammed Ahmed Câd el- Mevlâ, Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Ali Muhammed el-Bedevî, es-Seyyid Şahâte, *Kasasu'l-Kur'ân*, Daru't-Turas, Kahire, 1984.

Allah arasındaki muhavereler, cinlerden olan iblisin secde etmemesi ve insana düşmanlığı gibi konular ele alınmıştır. Daha sonra Hz. Havva'nın yaratılması, cennetteki hayat, iblisin cennete Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı kandırmak üzere girmesi ve onlara yasak meyveyi yedirmesi, cennetten çıkarılmaları ve yeryüzüne gönderilmeleri gibi hadiseler Bakara, A'râf, Hicr, Tâ hâ, İsrâ ile Sâd ve Kehf surelerinde geçen ilgili ayetlerle, hadis-i şeriflerle, sahabi kavilleriyle, çeşitli müfessir, muhaddis ve müverrihlerin rivayet ve yorumlarıyla zikredilmiştir.[28]

İçerikteki anlatımlarda Allah indinde tek dinin İslam olduğu vurgusu yapılmakta ve inananların er geç muzaffer olacakları fikri verilmektedir. Bu eserler, peygamber hayatlarını ele alırken, Kur'ân-ı Kerîm'de değişik yönlerden zikri çokça geçen ve diğer peygamber hayatlarına nazaran daha teferruatlı zikredilen Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. Süleyman, Hz. İsa'nın kıssalarını istisnalar olmakla birlikte genellikle daha teferruatlı ele almaktadırlar.[29] Bu da bize Kısas-ı Enbiyâ türü eserlerin müelliflerinin, kitaplarının içeriklerini hazırlarken, Kur'ân merkezli çalıştıklarını göstermektedir. Zira bu eserlerin anlatım özelliklerine bakıldığında istisnaları olmakla birlikte, ele aldıkları konular hakkında genellikle satır aralarında, bazen de girişte ilgili ayetler verilir ve anlatım zikredilen ayetler çerçevesinde genişletilir. Ele alınan konu içeriği genişletilirken sadece kronolojik olarak insanlık tarihi verilmemekte, genellikle bir yaşam tarzı da sunulmaya çalışılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'e göre İslam, Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gönderilmiş tüm peygamberlerin insanlığa tebliğ ettikleri ve ümmetlerinin tabi oldukları ortak dinin adıdır.[30] Allah kâinatı insan için yaratıp, donatmış ve hem dünya hem de ahiret saadeti elde etmesi için peygamberler aracılığıyla tevhid inancını göndermiştir. Aynı zamanda Allah Teala insana özgür irade vermiştir. O, iradesini kullanarak ya peygamberlerin yolundan gidip iki cihan mutluluğunu kazanacak ya da batıla uyarak

---

[28] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 7-46; Kisâî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 6-79; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 7-21; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 1-15; Ebu'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, (v.774/1313), *Kısasu'l-Enbiyâ*, thk. Abdülkadir Ahmed Ata, el-Mektebetü'l-İslâmîyye, Beyrut, 1982, s. 31-97; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-Taberî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, (v310/923), thk. Cemâl Bedran, ed-Dârü'l-Mısriyyetü'l-Lübnâniyye, Kahire, 1994, s. 9-84; Seyyid Ni'metullâh b. Abdillâh b. Muhammed el-Mûsevî el-Hüseynî el-Cezâirî et-Tüsterî (v.1112/1701), *Kısasu'l-Enbiyâ, (en-Nûrü'l-Mübîn, en-Nûrü'l-Mübîn fî Kısasi'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn)*, thk. el-Hâc Muhsin Akîl, Dârü'l-Belaga, Beyrut, 1997/1417, s. 33-80.

[29] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ;* Kisâî, *Kısasu'l-Enbiyâ*; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ;* Taberi, *Kısasu'l-Enbiyâ;* İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ;* Cezâirî, *Kısasu'l-Enbiyâ*; Zeyn, *Kasasu'l- Enbiyâ fi Kur'âni'l-Kerim*; Mahallâtî, *Târîh-i Enbiyâ: Kısas-ı Kur'ân ez Âdem (as) tâ Hâteme'n-Nebiyyin (sav)*; Sahafî, *Kısas-ı Kur'ân ve Târîh-i Peygamberan*; Tabbâra, *Maa'l-Enbiyâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim: Kısasun ve Dürusun ve İberun min Hayatihim*. Câd el-Mevlâ, İbrahim, el-Bebevî, Şahâte, *Kasasu'l-Kur'ân*.

[30] İdris Şengül, "Kur'ân'i Çerçevede İslâm'ın Evrenselliği Boyutu" *Diyanet İlmi Dergi*, C.30, S. 2, Nisan-Mayıs-Haziran 1994, s. 39-56.

mutsuz olacaktır. Hâtemu'l-Enbiyâ Hz. Muhammed'e kadar gönderilen bütün peygamberler, toplumları İslam (tevhid) dini etrafında bir araya getirmekle görevlendirilmişlerdir.[31] Bu minvalde Kısas-ı Enbiyâ eserlerinin içerik olarak amaçlarından bir tanesi de insanlığa önder ve örnek olarak gönderilen peygamberler üzerinden, İslam ümmetini inşa etmektir. Yine İslam'ın, Allah indinde tek din olduğunu vurgulamak, çeşitli ırklara ve inanışlara ayrılmış olan insanları hak din etrafında toplamaktır. Bu türü diğerlerinden ayıran en büyük özellikte eserlerin içeriğinin aynı muhteva ile hazırlanmasıdır.

Kısas-ı Enbiyâ türüne giren eserlerde çeşitli kapsam farklıkları görülmektedir. Bu farklılıkları üç kısma ayırabiliriz.

Birinci kısım: Daha önce ifade edildiği gibi Arapça olarak yazılan erken ve sonrası dönemlerdeki Kısas-ı Enbiyâ eserlerine genellikle kâinatın yaratılışı veya Hz. Âdem'in yaratılışının zikriyle başlanır ve Kur'ân'da geçen peygamberler, şahıslar, kavimler ve olaylar kronolojik olarak ele alınır, Hz. İsa ve sonrası Kur'ân'a konu olmuş kişi ve olayların zikriyle ya da Fil Vakasının zikriyle bitirilir. İstisnaları olmakla birlikte başlangıcından günümüze kadar Arapça yazılan Kısas-ı Enbiyâ eserlerin çoğunluğunda, Hz. Peygamber'in hayatı zikredilmez. Şunu da belirtmek gerekir ki bu eserlerdeki konular zikredilirken Hz. Muhammed'in sözlerine sık sık başvurulmakta, içerik bu minvalde genişletilmektedir. Fakat kronolojik olarak siyer anlatımına yer verilmemektedir.[32] Bazı müellifler Hz. İsa ile bitirmektedirler. Semih Âtıf ez-Zeyn'in *Kasasu'l- Enbiyâ fi Kur'âni'l-Kerim* adlı eseri ve Farsça kaleme alınan Hâşim Resûlî Mahallâtî'nin *Târîh-i Enbiyâ: Kısas-ı Kur'ân ez Âdem (as) tâ Hâteme'n-Nebiyyin (sav)* kitabı bu türe örnektir.

---

[31] Seyfettin Erşahin, *İslam Tarihini Anlama Klavuzu*, OTTO Yayınları, Ankara 2017, s. 20, 21.

[32] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ;* Kisâî, *Kısasu'l-Enbiyâ*; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*; Taberi, *Kısasu'l-Enbiyâ;* İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ;* Cezâirî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, *(en-Nûrü'l-Mübîn, en-Nûrü'l-Mübîn fî Kısasi'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn)*; Ebu Abdurrahman el-Kisâî, (v.1234/1819), *Kasasun ve Mevalidu'l-Enbiyâ*, thk. Halid Şibl, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan, 2008; Muhammed Fakî, *Kısasu'l-Enbiyâ Ahdâsuhâ ve İberuhâ*, Mektebetu Vehbe, Kahire, 1989; Muhammed b. Bestam Havşâbi, *Arâisü'l-Kur'ân ve Nefâisü'l-Furkan ve Ferâdîsü'l-Cenan (Kasasu'l-Enbiyâ),* Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2007/1428; Ebû Abdillâh İmâdüddîn Muhammed b. Safiyyiddîn Muhammed b. Hâmid el-Kâtib el-İsfahânî (v. 597/1201), *el-Bustânu'l-Câmi' li-Cemi'i Tevârîhi Ehli'z-Zamân*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, Sayda, 2002/1423; Abdurrahman Halîlî, *Risâlâtu'l-Enbiyâ*, Nama Center, Beyrut, 2015; Hannân Karkutî, *Enbiyâullahi'l-Kirâm Kasasun ve İberun min Hayâtihim*, Daru'l-Ma'rafeh, Beyrut, 2009; Seyyid b. Kutb b. İbrahim b. Hüseyn eş-Şâzilî, (v. 1386/1966), *Kısasu'l-Enbiyâ fi'zilali'l-Kur'ân*, i'dad ve tahkik, Ebu Muhammed el-Cibâlî, Daru'l-Yusuf, Beyrut,1999-1998; Seyyid Hasan Levasanî, *Tevârihu'l-Enbiyâ*, Müessesetü'l-Vefa, Beyrut, 1404/1984; Abdulvehhâb Neccâr, *Kasasu'l- Enbiyâ*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2016; Muhammed Mütevellî Şa'râvî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, nşr. Minşâvî Gânim Câbir, Mektebetü't-Türasi'l-İslâmî, Kahire, ty.; İbrahim Muhammed Ali, *el-Ehâdîsü's-Sahîha min Ahbâri ve Kısasi'l-Enbiyâi Aleyhimü's-Salâtu ve's-Selâm*, Dâru'l-Kalem, Dımaşk, 1416/1995; Muhammed Bisem Rüşdî ez-Zeyn, *Medresetü'l-Enbiyâ İber ve Adva*, Daru'l-Fikr, Dımaşk, 2000.

Arapça dışında yazılan Kısas-ı Enbiyâ türü içerisinde de Hz. Muhammed'in hayatını kronolojik (doğumundan vefatına kadar) ele almayan eserler de mevcuttur. Örneğin: Ali Şir Nevâî (v. 906/1501), *Târîh-i Enbiyâ ve Hükemâ* adlı eserinde Hz. Âdem'den Hz. İsa'ya kadar peygamberlerden ve önemli şahsiyet olarak gördüğü Barsisay Abid, Şemsûn Abid, Cârih Rahip gibi abidler ve Sokrat, Eflatun, Aristo gibi bilgeler hakkında kısa bilgiler vermiştir.[33] M. Asım Köksal'ın *Peygamberler Tarihi* adlı eseri Kısas-ı Enbiyâ türü içerisinde olup kapsam olarak nübüvvet ve vahiy hakkında bilgi verdikten sonra Kur'ân'a konu olmuş peygamberlerin hayatlarını anlatan bir çalışmadır. Hz. Muhammed'in hayatını kronolojik olarak zikretmemiştir.[34] Yine bu iki eserde kronolojik siyer anlatımı olmamakla birlikte, Hz. Peygamber'in sözlerinden ve hayatından bazı kesitlerden örnek verilmiştir.[35]

İkinci kısım: Bu tür içerisine giren eserlerde çeşitli kapsam farklılıkları olmakla birlikte genellikle kâinatın yaratılışı veya Hz. Âdem'in yaratılışından başlanarak, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen peygamberler, şahıslar, kavimler ve olaylar çoğu zaman kronolojik olarak ele alınmaktadır. Daha sonra cahiliye dönemi hakkında bilgi verilmekte ve Hz. Muhammed'in hayatının bir kısmı veya tamamı ele alınarak işlenmektedir. Hz. Peygamber'in hayatının bir kısmını zikreden eserlerden bazıları şöyledir.

Bu kısım içerisine giren Hindî Mahmûd'un *Kısas-ı Enbiyâ* isimli eseri peygamberlerin zikrini verdikten sonra kâinatın, yerin ve semanın ve içindekilerin yaratılışı, levh-i mahfuz, kürsi, kalem, cennet, cehennem, melekler, cinler, iblis gibi konuları zikretmiş, Hz. Muhammed'in hayatını hicretin anlatımıyla bitirmiştir. Manzum olarak kaleme alınan bu eserde hicretin bahsinden sonra "Na't-ı Dîger" başlığı altında sekiz beyitte Hz. Ebu Bekir'in sıdkını, Hz. Ömer'in ezanı izhar ettiğini, Hz. Osman'ın Kur'ân'ı cemettiğini ve Hz. Ali'nin Hayber kalesinin kapısını kopardığını birer mısra ile vermiştir. Daha sonra "Medh-i Pâdişâh-ı Zıllullâh" başlığı altında peygamberlerin özelliklerinden bazılarını iki mısralık otuz bir beyit şeklinde zikretmiştir. Daha sonra kendisini tanıtıp, kitabının tarihini zikrinden sonra dua ederek bitirmiştir. Müellif son kısımda hicret sonrası tarihi malumattan söz etmediği için Kısas-ı Enbiyâsı hicretin zikriyle bitmiştir diyebiliriz.[36]

---

[33] Ali Şir Nevâî, *Târîh-i Enbiyâ ve Hukemâ* (Metin-Aktarma-Dizin-Tıpkıbasım), thk. Vahit Türk, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2018.
[34] M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004.
[35] Nevâî, *Târîh-i Enbiyâ ve Hukemâ*, 1b, 3a, 4b; Köksal, C.I, 58, 107, C, 2. 92, 340.
[36] Hindi Mahmûd, *Kısas-ı Enbiyâ: Peygamber Kıssaları* (inceleme-tenkitli metin-tıpkıbasım), inceleme-tenkitli metin Ahmet Karataş, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2013.

Bu türe örnek olan İrşâdi Baba ve Ağlar Baba'ya ait *Kısas-ı Enbiyâ* adlı eser ise Allah-u Teala'nın vahdaniyetiyle ve isimlerinin zikriyle başlamıştır. "Çün nebi zîşânı kendisine habîb eyledi, Hürmetine mahlûku halk eyledi." mısrası ve gelen mısralarda Allah'ın habibine tabi olmak ve iblisten uzak durmakla ilgili anlatımlardan sonra itaat edenlerin cennete gideceğini söylemiş ve oranın özelliklerinden bahsetmiştir. Daha sonra kitabı ne için ve neden yazdığını belirtip, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali'nin hasletlerinden beyitler şeklinde vermiştir. Akabinde Hz. Âdem'den başlayarak Kur'ân'da geçen peygamberler, kavimler ve olayları anlatmıştır. Manzum olarak yazılan eserde müellif, Hz. Muhammed'in hayatını ruhunun yaratılması ve doğumundan alarak devam ettirip, Mîrâc hadisesini de zikrederek bitirmiştir.[37]

Tahir el-Cezâirî'nin (v. 1920) *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ* adlı eseri Hz. Âdem'in zikriyle başlamış Kur'ân'da geçen peygamberler olay ve şahısların zikrinden sonra Hz. Muhammed'in hayatını hicretin anlatımıyla sonlandırmıştır[38].

Rıfat Bey'in *Târîhu Alî Enbiyâ* isimli kırk beş sahifelik küçük bir risalesi vardır. Burada Hz. Âdem'den Hz. Muhammed dahil olmak üzere enbiyâ hayatlarını çok kısa olarak ele almıştır. Ayrıca Talut ve Yahudi hükümetleri hakkında özet bilgiler verip, Hz. Muhammed'i kısaca tanıtmış ve hicret öncesi hayatı ile bazı mucizelerinin zikriyle kitabını bitirmiştir.[39]

Abdulbâsıt Hanefî, *Târîhu'l-Enbiyâi'l-Ekâbir ve Beyânu Uli'l-Azm Minhum* adlı eserinde Kur'ân'da geçen peygamberleri özet bir şekilde zikrederek, Hz. Muhammed'in nesebi, ulu'l-azm peygamber oluşu, Hz. İsa ile arasında kaç yıl olduğu, Kur'ân'ın özellikleri ve Hz. Peygamber'in vefatı konularını birkaç sahifede çok kısa bir şekilde ele almıştır. Eser kapsam olarak peygamberler tarihi özetidir.[40]

Muhammed Ali es-Sâbûnî, *en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ* isimli eserinin başlangıcında nübüvvet, peygamberlik ve Hz. Âdem hakkında çeşitli malumatlar zikretmiş, daha sonra "Ulu'l-Azm Peygamber" başlığı altında Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed hakkında Kur'ân ayetleri çerçevesinde ve hadis-i şeriflerle bilgiler vermiştir. Müellif daha sonra Kur'ân'da geçen enbiyâ hayatlarını zikretmiştir. Hz. Muhammed'in hayatını nesebinin zikri, babasının kurban olarak adanması, doğumu,

---

[37] İrşâdi Baba, Salih-Ağlar Baba, İrşâdi, *Kısas-ı Enbiyâ*, ed. Nasrullah Hacımüftüoğlu, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Bayburt 2017.

[38] Tahir el-Cezâirî, müt. (v.1920) *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, Matbaatü'l-Hayriyye, Dımaşk, 1299.

[39] Rıfat Bey, *Târîhu Alî Enbiyâ*, Matbaa-i Bahriye, İstanbul, 1327.

[40] Abdulbâsıt Hanefî, *Târîhu'l-Enbiyâi'l-Ekâbir ve Beyânu Uli'l-Azm Minhum*, trc. Muhammed Kemâleddin İzzeddin Ali, Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1992.

isimleri, sütanneye verilmesi, göğsünün yarılması gibi hadiselerden alarak hicreti de anlatarak sonlandırmıştır.[41]

Seyyid Mahmûd Sahafî'nin *Kısas-ı Kur'ân ve Târîh-i Peygamberan* adlı Farsça eseri, Hz. Âdem'den başlayıp, Kur'ân'da geçen peygamberler, şahıslar ve olayları ele almıştır. Hz. Muhammed'in hayatı hakkında sadece peygamber oluşu, İsrâ ve hicret konularını hakkında kısa bilgiler vermiştir.[42]

Muhammed Ahmed Câd el-Mevlâ'nın, *Kasasu'l-Kur'ân* adlı eseri Hz. Âdem'in hayatıyla başlamış, Kur'ân'da geçen peygamberler, şahıslar ve olaylar ele alınmıştır. Müellif, Hz. Muhammed'in hayatıyla ilgili konularda sadece Kur'ân'da geçen İsrâ, Hicret, Bedir Gazvesi, İfk olayı, Huneyn günü, Dırâr Mescidi gibi konuları ilgili ayetler çerçevesinde ele almıştır. Hz. Muhammed'in hayatı hakkında Kur'ân ayetlerinde geçen anlatımlar dışındaki konuları eserine almamıştır.[43]

Hz. Âdem'in zikriyle başlamayan eserler de mevcuttur. Ebû Hasf Sirâcuddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî İbnu'l-Mulakkin (v.804/1401), *Kasasu'l-Enbiyâ ve Menâkibu'l-Kabâ'il Mine't-Tavzîh li-Şerhi'l-Câmi'i's-Sahih* isimli eseri kapsam olarak diğer eserlere göre bazı farklılıklar göstermektedir. Müellif eserinde Hz. İbrahim ve sonrası peygamberler, şahıslar ve olaylar ile çeşitli konulardaki hadislerin zikrini verdikten sonra, Arap kabileleri hakkında bilgi vermiştir. Daha sonra Hz. Peygamber'in ismi, künyeleri, mührü, İslam davetini akrabalarından başlatması, son peygamber oluşu, ahlakı ve çeşitli özellikleri, hicret esnasında namazı nasıl kıldığı, vefat tarihi gibi daha birçok konuyu hadisler ve açıklamalarıyla zikretmiştir. Bu eserde Hz. Muhammed'in hayatıyla ilgili Mekke ve Medine dönemi ile ilgili teferruata girilmemiş, tarihi malumat verilmemiştir.[44]

Kapsam olarak peygamberler ile Hz. Muhammed'in hayatının Mekke ve Medine dönemlerini ele alan eserlerden bazıları ise şunlardır:

Ebû İshâk İbrahim b. el-Mansûr b. Halefi'l-Müzekkir en-Nîsâbûrî'nin (h.V. yy), Farsça olarak kaleme aldığı *Kısasu'l-Enbiyâ* adlı eser TCYK 236 (1-Nuru Osmaniye 2351, 2-Hacı Mahmûd Efendi Bölümü 4329) numara ile kayıtlı çeviri el yazması eserdir. Müellif kâinatın yaratılışıyla başlamakta ve enbiyâ kıssalarıyla devam etmektedir. Hz. Muhammed'in hayatına da yer vermiştir. Eser birkaç kez

---

[41] Muhammed Ali es-Sâbûnî, *en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ*, Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1985.
[42] Sahafî, *Kısas-ı Kur'ân ve Târîh-i Peygamberan.*
[43] Muhammed Ahmed Câd el-Mevlâ, *Kasasu'l- Kur'ân*, Daru'r-Reşid, Beyrut, 1987.
[44] Ebû Hasf Sirâcuddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî İbnu'l-Mulakkin, *Kasasu'l- Enbiyâ ve Menâkibu'l-Kabâ'il Mine't-Tavzîh li-Şerhi'l-Câmi'i's-Sahih*, thk. Ahmed Hac Muhammed Osman, el-Mektebetu'l-Mekkiyye, Mekke, 1418/1998.

numaralandırılmıştır.[45] İki sayfaya tek numara verilen varakları 1a, 1b şeklinde belirttik. Kitap erken döneme ait Farsça bir eser olması, çevrildiği dönemin dil özelliklerini yansıtması noktasında önemli bir kaynaktır.

Kısas-ı Enbiyâ türü içerisinde olan Muînüddîn el-Miskîn Muhammed Emîn b. Şerefiddîn el-Hâc Muhammed el-Ferâhî el-Herevî Muîn el-Miskîn (v. 907/1501), *Kitâbu Meâricü'n-Nübüvve* adlı eserinde, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen peygamberleri ele almış, Hz. Muhammed'in hayatını ise nurunun yaratılmasından vefatına kadar teferruatlı olarak vermiştir. Müellif konularda teferruata girmiş, farklı rivayetler vermiş ve anlatımında yer yer hikayelere başvurmuştur.[46]

Çalışmamızda literatürü takip ettik, asılları Farsça olan İbrahim en-Nîsâbûrî ve Muîn el-Miskîn'in eserlerinin, Osmanlı dönemindeki tercümelerini kullandık. Bu eserlerde Farsça terminolojinin de korunduğunu düşünüyoruz.

Mehmed Ali Râşid (v.1311/1893), *Tevârîh-i Enbiyâ fi İrşâdi'l-Ezkiyâ* isimli eserine Allah'ın tevhidine dair bir mukaddimeyle başlamış ve Hz. Âdem'den başlayarak, peygamberleri ve Hz. Muhammed'in hayatının Mekke ve Medine dönemlerinin hepsini zikretmiştir.[47]

Mehmed Rifat Manastırlı'nın (v.1325/1907), *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ ve Sire-i Muhammediyye* adlı eseri manzumdur. Bu eser Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'in vefatına kadar enbiyâ hayatlarını anlatmakta, teferruata girmeden konuları öz ve kısa bir şekilde zikretmektedir.[48]

Râşid Aşkî Bey'in (v.1335/1916) *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ* isimli eseri kâinatın yaratılışıyla başlamış, cin kavmi ve iblis hakkında bilgi verdikten sonra Kur'ân'daki enbiyâ ve şahıslar ile Hz. Muhammed'in hayatını Mekke ve Medine dönemi hadiseleriyle zikretmiştir. Müellif eserinde meseleleri Kur'ân ayetleri ve tarihi rivayetler çerçevesinde öz ve kısa olarak vermiştir.[49] Eser (1314/1898) ve (1323/1907) tarihleri arasında dört kez basılmıştır.[50]

---

[45] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*.

[46] Muînüddîn el-Miskîn Muhammed Emîn b. Şerefiddîn el-Hâc Muhammed el-Ferâhî el-Herevî Muîn el-Miskîn (v. 907/1501), *Kitâbu Mearicü'n-Nübüvve*, trc. Altıparmak Mehmed Efendi, Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye, İstanbul, 1306.

[47] Mehmed Ali Râşid, (v. 1311/1893), *Tevârîh-i Enbiyâ fi İrşâdi'l-Ezkiyâ*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1282.

[48] Mehmed Rifat Manastırlı, v.1325/1907, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ ve Sire-i Muhammediyye (1308)*, Cemal Efendi Matbaası, Dersaâdet, 1315.

[49] Râşid Aşkî Bey (v.1335/1916), *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, Mekteb-i Harbiyye-i Şâhâne Matbaası, İstanbul, 1321/1323.

[50] Mehmet Arslan, *Râşid Aşkî Bey İstanbullu*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ankara 2014.

Afîf Abdulfettâh Tabbâra'nin, *Maa'l-Enbiyâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim: Kısasun ve Dürusun ve İberun min Hâyâtihim* adlı eseri ve Muhammed Ahmed Câd el- Mevlâ, Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Ali Muhammed el-Bedevî ve es-Seyyid Şahâte'nin ortak ele aldıkları, *Kasasu'l-Kur'ân* adlı eser, Hz. Âdem'den başlayarak Kur'ân'da geçen peygamberler, şahıslar ve olayların zikrinden sonra Hz. Peygamber'in hayatının hepsini ele almıştır. Bunların isimlerinde Kasasu'l-Kur'ân ibaresi olmakla birlikte kapsam ve içerik olarak Kur'ân ayetlerindeki anlatımın ve kapsamın dışına çıkmışlardır.[51]

Şemseddin Ahmed'in (İshak Hocası Ahmed adıyla şöhret kazanmıştır) (v. 1120/1708), *Vahdetnâme-i Âlem Engîz* adlı eseri kapsam olarak kâinatın yaratılışı, felekler, burçlar, gezegenler, ateş, hava, su, toprak, madenler, bitkiler, hayvanlar ve insanların yaratılışı gibi konuları zikretmiştir. Ayrıca Hz. Âdem, Hz. Nuh ve çocukları, Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. Muhammed'in hayatını ele alan manzum bir Kısas-ı Enbiyâ türüdür.[52]

Abdülhalîm Mahmûd, *Kısasu'l-Enbiyâ fi Rihâbi'l-Kevni maa'l-Enbiyâ ve'r-Rusül* isimli eserine "İnsandan Önce Ne Vardı" başlığıyla giriş yapmış ve kâinatın, yeryüzünün ve içindekilerin ve meleklerin yaratılışını Kur'ân ayetleri çerçevesinde ele almış ve hadislerle de açıklamıştır. Meleklere iman başlığından sonra Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'in hayatı dahil, peygamber hayatlarını zikretmiştir. Hz. Muhammed'in hayatını nesebinden başlayarak Mekke dönemi ile hicreti ve sonrasındaki olayları kısaca vermiştir. Eserde ilk vahiy, İsrâ ve Mîrâc, Hicret teferruatlı anlatılmış, diğer hadiseler kısa ve öz olarak ele alınmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber'in ahlakı ile namaz, oruç, cihad gibi ibadetlerde Resulullah'ın hayatından örneklerle işlenmiştir.[53]

Kısas-ı Enbiyâ içerisinde olan İsmail Lütfi Çakan ve N. Mehmed Solmaz'ın *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi* adlı eseri kapsam olarak Kur'ân'da zikredilen peygamberleri ele aldıktan sonra Hz. Muhammed'in hayatını doğumundan vefatına kadar vermiştir.[54] Yine bu tür içerisindeki Ahmet Lütfi Kazancı'nın *Hz. Âdem'den Hatemü'l-Enbiyâ'ya Peygamberler Tarihi*[55]ve Ahmet Cemil

---

[51] Tabbâra, *Maa'l-Enbiyâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim: Kısasun ve Dürusun ve İberun min Hâyâtihim*; Câd el-Mevlâ, İbrahim, el-Bedevî, Şahâte, *Kasasu'l-Kur'ân*.

[52] Şemseddin Ahmed (İshak Hocası Ahmed) (v. 1120/1708), *Vahdetnâme-i Âlem Engîz*, Dersaadet Matbaası, İstanbul, 1302.

[53] Abdülhalîm Mahmûd (v. 1398/1978) *Kısasu'l-Enbiyâ fi Rihâbi'l-Kevni maa'l-Enbiyâ ve'r-Rusül*, Dâru'r-Reşâd, Kahire, 2010.

[54] İsmail Lütfi Çakan, N. Mehmed Solmaz, *Kur'an-ı Kerime Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2019.

[55] Ahmet Lütfi Kazancı, *Hz. Âdemden Hatemu'l-Enbiyâ'ya Peygamberler Tarihi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2019.

Akıncı, *Peygamberler Tarihi Büyük Kısas-ı Enbiyâ*[56] ve Mustafa Necati Bursalı'nın *Peygamberler Tarihi*[57] ile Selahaddin Güngör, *Kısas-ı Enbiyâ 28 Peygamber ve Hazreti Muhammed'in Hayatı*[58] adlı eserleri kapsam olarak Hz. Âdem'den başlayarak Kur'ân'da geçen peygamberler ile Hz. Muhammed'in hayatının hepsini zikretmişlerdir. Bu eserlerde yazarların konuları anlatımına göre çeşitli içerik farklılıkları vardır.

Üçüncü Kısım: Bu kısım içerisine giren eserlerin farklılıkları olmakla birlikte çeşitli isimler altında kaleme alınmış olup, genellikle kâinatın yaratılışı veya Hz. Âdem'in yaratılışıyla başlamıştır. Muhtevalarında Kur'ân'da geçen peygamberler, şahıslar, olaylar, Hz. Muhammed'in hayatı ile ondan sonraki tarihi vakıaların bir kısmı veya Halifeler dönemi, Müslümanların kurmuş oldukları devletler ve yöneticiler verilmiştir. Bu kısma giren eserlerin ana özelliği ya direk Kısas-ı Enbiyâ türü olmaları ya da bir bölümünün Kısas-ı Enbiyâ olmasıdır. Örneğin: Rabguzî, eserinde kâinatın yaratılışından sonra Hz. Âdem'den başlayarak Hz. Muhammed'in hayatı dahil olmak üzere vermiştir. Sonra Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in şehadetlerini zikrederek eserini bitirmiştir.[59]

Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer b. Ali Kudâî'nin (v. 454/1062), *Kitâbu'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ ve Tevârîhi'l-Hulefâ ve Vilâyâti'l-Umerâ* (*Tarihu'l-Kudâî* ismiyle maruftur) isimli eseri kapsam olarak zamanın bahsiyle başlamıştır. Devamında Peygamberler arasında kaç yıl olduğunun tespitini yapmış, Hz. Âdem'den başlayarak Kur'ân'ın zikrettiği peygamberler, şahıslar ve hadiseler ile Hz. Muhammed'in hayatı, halifeler ve sonrası Müslüman devletleri ve yöneticileri kısaca işlenmiştir. Yazar eserinde öz ve kısa anlatımlarla konuları ele almıştır.[60]

Ahmed Neşatî'nin (v.1085/1674), *Hilye-i Manzume-i Enbiyâ* isimli eseri büyük peygamberlerin hilyelerini manzum bir şekilde veren, küçük hacimli bir eserdir. Kitabın çeşitli tarihlerdeki basımlarında kapsam olarak farklılıklar bulunmaktadır. Elimizdeki nüshada Hz. Muhammed, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali'nin hilyeleri ile Hz. Âdem, Hz. İdris, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. İshak, Hz. Lut, Hz.

---

[56] Ahmet Cemil Akıncı, *Peygamberler Tarihi Büyük Kısas-ı Enbiyâ*, Doyuran Matbaası, İstanbul, 1985.
[57] Mustafa Necati Bursalı, *Peygamberler Tarihi*, Çelik Yayınevi, İstanbul, 2018.
[58] Selahaddin Güngör, *Kısas-ı Enbiyâ 28 Peygamber ve Hazreti Muhammed'in Hayatı*, Hadise Yayınevi, İstanbul, 1956.
[59] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 1r-249v.
[60] Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer Kudâî (v. 454/1062), *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ ve Tevârîhi'l-Hulefâ ve Vilâyâti'l-Umerâ* (Tarihu'l-Kudâî), thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, el-Mektebetu'l-Asriyye, Sayda, 1998/1418.

Yusuf, Hz. Eyyub, Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Yahya ve Hz. İsa'nın hilyeleri verilmiştir.[61]

Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârihi Hulefâ* adlı eserinde Hz. Âdem'den başlayarak Kur'ân'da geçen peygamberlerin bahsinden sonra Hz. Muhammed'in hayatının tamamını vermiştir. Devamında Halifeler dönemi, Emeviler, Abbasiler ile Türk Han ve Hakanları, Gazneliler, Harzemşahlar, Selçuklular, Moğollar'ın faaliyetleri ve Osmanlı Devleti'ni Sultan II. Murat'a kadar ele alarak eserini nihayete erdirmiştir.[62]

İbrahim Cûdî (v.1344/1926) *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm* adlı eserinde kâinatın yaratılışını kısaca ilgili ayetler çerçevesinde zikrettikten sonra Hz. Âdem'den başlayıp, Hz. Muhammed ve halifeler ile sonraki Müslüman devletleri ve yöneticilerini özet bir şekilde vermiştir.[63] Yine Halil Vâhid'in, *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm* adlı eseri ise kapsam olarak Hz. Âdem'den başlamış, Hz. Muhammed, halifeler ve sonraki Müslüman devlet ve yöneticilerini çok kısa bir şekilde vermiştir.[64]

Molla Selâhaddîn b. Molla Şerafeddîn'in *Kasasu'l-Enbiyâ* adlı eseri kapsam olarak kâinatın yaratılışından başlamış Kur'ân'daki, peygamberler, şahıslar, olaylar zikredildikten sonra Hz. Muhammed'in hayatı teferruatlı olarak ele alınmıştır. Daha sonra Hulefa-i Râşidin dönemi ile Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in şehadetleri verilmiştir.[65]

Naimzâde el-Hac Ahmed Nazif'in (v.1931), *Hayru'l-Enba fi Ma'şeri'l-Enbiyâ* adlı eseri Kur'ân'da geçen peygamberler, şahıslar ve olaylar Hz. Âdem'den başlayarak öz olarak zikretmiştir. Eserde Hz. Muhammed'in hayatı teferruatlı işlenmeyip, şemâili ile bazı özellikleri ve faziletleri verilmiştir. Ayrıca nübüvvet ve peygamberlerin üstün özellikleri kısaca ele alınmıştır.[66]

Kısas-ı Enbiyâ özelliğini de içeren İslam tarihi eserleri vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Hamîduddîn Muhammed Mîrhând b. Burhâniddîn Hâvendşâh b. Kemâliddîn Mahmûd Herevî (v. 903/1498) *Ravzatu's-Safâ fî Sîreti'l-Enbiyâ' ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ* adlı eserine tarih ilminin faydalarının bahsiyle başlamış ve kaynaklarını zikrettikten sonra kâinatın yaratılışı, peygamberlerin hayatları, İslam öncesi İran tarihi, Hz,

---

[61] Ahmed Neşatî, *Hilye-i Manzume-i Enbiyâ*, nşr. Halil Hilmi, Maarif Nezaret-i Celilesi, İstanbul, 1293/1876.
[62] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârihi Hulefâ*.
[63] İbrahim Cûdî, 1344/1926. *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm*, [y.y.], Trabzon, 1328.
[64] Halil Vâhid, *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm*, Karabet Matbaası, İstanbul, 1329/1331.
[65] Molla Selâhaddîn b. Molla Şerafeddîn, trc. (yy. ty), *Kasasu'l-Enbiyâ*, Matbaa-i Kerimiyye, Kazan, 1903.
[66] Naimzâde el-Hac Ahmed Nazif, *Hayru'l-Enba fi Ma'şeri'l-Enbiyâ*, Matbai Amire, İstanbul, 1335/1916.

Muhammed'in hayatı, dört halife dönemi, on iki imam, Emevi ve Abbasi halifeleri, Selçuklular ve Harizmşahlar ile o dönemdeki önemli birçok sülale, Cengiz Han ve Timur gibi önemli şahıslar hakkında bilgiler vermiştir. Yedi ciltten oluşan bu kapsamlı eserin son cildi müellifin ölümü üzerine torunu Hândmîr tarafından tamamlanmıştır. Eser dünya tarihi ve İslam Tarihi eseri olmasının yanında Kısas-ı Enbiyâ özelliklerine de sahiptir.[67]

Gelibolulu Mustafa Ali (v. 1008-1600) tarafından kaleme alınan *Künhü'l-Ahbâr* isimli eser kapsam olarak kâinatın yaratılışının bahsiyle başlamıştır. Daha sonra Hz. Âdem ile Hz. Muhammed arasındaki peygamberler ve onların döneminde yaşamış hükümdarlar, devletler hakkında bilgi vermiştir. Hz. Peygamber'in hayatını teferruatlı olarak ele alan yazar, Aşere-i Mübeşşere başta olmak üzere İslam tarihinde önemli yere sahip sahabiler ile on iki imamın hayatları ve çeşitli menkıbeler zikretmiştir. Halifeler dönemi, Emeviler, Abbasiler ile pek çok Müslüman devleti, İran hanedanları ve 1596 Eğri seferine kadar Osmanlı tarihi, çeşitli devlet adamları, alim ve şairler hakkında da bilgi vermiştir. İçerik olarak çok zengin olan bu eser dünya tarihi olmakla birlikte, İslam tarihi eseri ve aynı zamanda Kısas-ı Enbiyâ özelliklerini de içerisinde barındıran kapsamlı bir eserdir.[68]

Karaçelebizâde Abdulaziz b. Hüsameddin'in (v.1068/1658) *Ravzatu'l-Ebrâri'l-Mubîn bi Vekayii Selefi Mâziyye ve'l-Ahbâr* adlı eseri kapsam olarak Hz. Âdem'den başlayarak Kur'ân-ı Kerîm'e konu olmuş peygamberler ve şahıslar ile Hz. Peygamber'in hayatını genel hatlarıyla ele aldıktan sonra Hülefa-i Râşidin, Hz. Hasan ve Hüseyin, Emevi ve Abbasi tarihinden, 1058/1648 yılına kadar İslam Tarihini ele almış umumi bir tarih eseridir. Eser aynı zamanda Kısas-ı Enbiyâ özelliklerini de göstermektedir.[69]

Mahmûd Esad b. Emin Seydişehri'nin (v.1856/1918) *Târîh-i İslâm* adlı eseri kâinatın yaratılışıyla başlamış, Hz. Âdem ile Kur'ân'da geçen peygamberler ve Hz. Muhammed'in hayatını ana hatlarıyla vermiştir. Halifeler, Emeviler, Abbasiler ve Endülüs Emevi devleti ile çeşitli Müslüman devletleri, Haçlı savaşları ve müellifin

---

[67] Hamîduddîn Muhammed Mîrhând b. Burhâniddîn Hâvendşâh b. Kemâliddîn Mahmûd Herevî (v. 903/1498), *Ravzatu's-Safâ fî Sîreti'l-Enbiyâ' ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ*, yy. yok, H. 1264.

[68] Gelibolulu Mustafa Ali (v. 1008-1600), *Künhü'l-Ahbâr*, İstanbul, Evasıt-ı Zilkade 1277/Mayıs 1861.

[69] Karaçelebizâde Abdulaziz b. Hüsameddin'in, *Ravzatu'l-Ebrâri'l-Mubîn bi Vekayii Selefi Mâziyye ve'l-Ahbâr*, tsh. Sadullah Said Efendi, Abdülvehhab Dağistani, Kahire, Evahir-i Muharrem 1248/ Haziran 1832.

yaşadığı dönemde İslam'ın genel durumu hakkında bilgi vererek eser bitirilmiştir. İslam Tarihi olan eser aynı zamanda Kısas-ı Enbiyâ türü özelliklerini de göstermektedir.[70]

Bazı Kısas-ı Enbiyâ eserleri ise, cüzlerinden bazıları kütüphanelerde olmadığı ve henüz bulunmadığı için eksiktir. Örneğin: Danişzâde Şevket Gavsî (Özdönmez)'in (v. 1954), *Manzum Târîh-i Enbiyâ* adlı eseri kâinatın yaratılışından Nuh tufanına kadarki hadiseleri zikretmiştir. Eserin kapağında (Birinci Kısım) yazmaktadır.[71] Diğer kısımlar henüz bulunamamıştır. Yine bazı eserler vardır ki, çeşitli milletlerin ve devletlerin tarihini anlatmakla birlikte, anlatımlarında milletlerle veya yaşanılan dönemle alakalı olarak bazı peygamberlerin hayatları hakkında bilgiler vermektedir. Ebû Abdillâh İsfahânî, (Ebû Abdirrahmân, Ebü'l-Hasen) Hamza b. Hasen İsfahânî'nin (v. 360/971), *Târîhu Sini Mülûki'l-Arz ve'l-Enbiyâ*[72] adlı eseri bu türe güzel bir örnektir. Eserde Fars, Rum, Yunan, Kıbti, İsrail, Irak/Şam/Yemen Arapları, Kureyş, Arap İslam devletleri gibi milletler, onların kurdukları devletler, önemli şahsiyetler ile o dönemlerde yaşayan bazı peygamberler hakkında kısa bilgiler vermiştir.

4.3. Kısas-ı Enbiyâ Eserlerinde Yöntem

Kısas-ı Enbiyâ literatüründe müelliflerin anlatım kriterlerine ve yazıldıkları dönemin ilmi kültürüne göre değişik yöntemler kullanılmıştır.

Genel olarak yöntem şöyledir: İlk yaratılıştan, eserin kapsam olarak geldiği son konuya kadar olaylar genellikle kronolojik olarak verilir. Ele alınan konuya ya doğrudan giriş yapılır ve ilgili ayetler verilir ya da ilgili Kur'ân ayetleri ile giriş yapılarak, hadis-i şeriflerle ve müelliflerin yorumlarıyla konu devam ettirilir. Daha çok erken dönem eserlerde sahabi kavilleri, ilk dönem İslam alimleri, müfessir ve muhaddislerin rivayetleriyle konu genişletilir, aynı zamanda nadir de olsa değişik rivayetlerle karşılaştırmalar yapılarak farklı görüşler zikredilir ve yer yer isrâiliyat tarzı rivayetler ve anlatımlarla içerik zenginleştirilir. Özellikle kâinatın yaratılışı ve Kur'ân-ı Kerîm'in çok az bilgi verdiği peygamberler ve şahıslar hakkında isrâiliyat tarzı rivayetlere daha fazla başvurulur. Bilginin veya görüşün dayandırıldığı rivayetler zikredilirken eser isminden ziyade müellif ismi belirtilir.[73] Çok sayıda sahabinin rivayetleri verilmekle birlikte İbn

---

[70] Mahmûd Esad b. Emin Seydişehri, *Târîh-i İslâm*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1315.

[71] Danişzâde Şevket Gavsî (Özdönmez)'in, *Manzum Târîh-i Enbiyâ*, İstepan Matbaası, İstanbul, 1895/1313.

[72] Ebû Abdillâh İsfahânî, (Ebû Abdirrahmân, Ebü'l-Hasen) Hamza b. Hasen İsfahânî Hamza, *Târîhu Sini Mülûki'l-Arz ve'l-Enbiyâ*, Daru'l-Mektebeti'l-Hayat, Beyrut," [t.y.].

[73] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ;* Kisâî, *Kısasu'l-Enbiyâ*; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*; Taberi, *Kısasu'l-Enbiyâ;* İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ;* Cezâirî, *Kısasu'l-Enbiyâ;* Kisaî, *Kasasun ve Mevalidu'l-Enbiyâ*; Muîn el-

Abbâs,[74] Kâ'b el-Ahbâr,[75] ve Vehb b. Münebbih[76] gibi ilk dönem alimlerinden çok sayıda rivayet vardır. Yine Mücahid,[77] Katâde,[78] Süddî,[79] Muhammed b. İshâk[80] gibi erken dönem alimlerinden ve burada isimlerini zikretmediğimiz çok sayıda ilmi şahsiyetten gelen rivayetler vardır. Ayrıca çoğunlukla erken dönem eserlerde yer yer müfessirler-tefsir ehli-bazı tefsirlerde,[81] ilim ehli-alimler-bazı alimler,[82] Ehl-i Tarih-Ehl-i Sirenin çoğu,[83] Ehl-i Kitap-Ehl-i Nasara-Ehl-i Tevrat[84] dedi ki şeklinde girişler yapılır.

Erken dönem Kasasu'l-Enbiya eserlerinde konular oluşturulurken bazen ravi, eser veya ilim dalı zikredilirken, sık sık rivayet zincirleri de verilmiştir. Bu türün ilk müelliflerinden olan alimlerin görüşleri, sonraki dönem yazılan eserlerde kullanılmıştır. Yine anlatımların ana merkezine ilgili Kur'ân ayetlerinin konulması, açıklamalarda müfessir, muhaddis ve müverrih kimliğiyle öne çıkan sahabi ve tabiin alimlerinin görüşlerinin verilmesi, Kâ'b el-Ahbâr, Vehb b. Münebbih gibi enbiyâ hayatları hakkında rivayetlerde bulunan alimlerin görüşlerine müracaat edilmesi,[85] verilen bilgilerin bir kaynağa dayandırılma gayreti içerisinde olunduğunun göstergesidir. Bu da eserlere ilmi

---

Miskîn, *Kitâbu Mearicü'n-Nübüvve;* Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ;* Fakî, *Kısasu'l-Enbiyâ Ahdâsuhâ ve İberuhâ;* Havşâbi, *Arâisü'l-Kur'ân ve Nefâisü'l-Furkan ve Ferâdîsü'l-Cenan (Kasasu'l-Enbiyâ);* İsfahânî, (Ebû Abdirrahmân, Ebü'l-Hasen), *Târîhu Sini Müluki'l-Arz ve'l-Enbiyâ*; İsfahani, *el-Bustanu'l-Câmi' li-Cemi'i Tevarihi Ehli'z-Zamân*; Halîlî, *Risâlâtu'l-Enbiyâ*; Karkutî, *Enbiyâullahi'l-Kiram Kasasun ve İberun min Hayatihim*; Ali, *el-Ehâdîsü's-Sahîha min Ahbâri ve Kısasi'l-Enbiyâi Aleyhimu's-Salâtu ve's-Selâm*; Neccar, *Kasasu'l- Enbiyâ*; Şa'râvî, *Kısasu'l-Enbiyâ*; Sâbûnî, *en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ*.

[74] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 54, 158; Kisâî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 13, 220; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 15, 153; Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 55, 126; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâs*, 289, 295; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 4v, 78v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1, 50, 143; Mahmûd, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 289.

[75] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 258, 331; Kisâî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 99, 141; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 44; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 95; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 137v, 150v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2, 9, 30.

[76] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 110, 138; Kisâî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 60, 261; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 21, 107; Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ,* 84; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 289, 310; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 76v, 136r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1, 51, 132.

[77] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 49; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 39, 130; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 90, 209; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R. 2. 58.

[78] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 25, 110; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 134, 186; Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ,* 55, 79; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 203, 388.

[79] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 72, 286; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 38, 61; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 69, 85; Mahmûd, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 289.

[80] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 48, 259; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 7, 125; Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ,* 62, 77; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 142, 181; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2, s. 27, 44; Mahmûd, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 287, 378.

[81] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 26, 287; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 46, 59, 73, 121; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 162, 279, 326; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 10r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1, 41.

[82] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 28, 158,222, 314; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 116; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 96, 214; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 10v.

[83] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 49, 150, 185, 316; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 92, 368; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1, 133, 139.

[84] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 107. 334, 354; Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 56, 80; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 214, 240, 308; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2, 5, 6.

[85] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 66, 67, 168, 184, 257, 287; Kisâî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 6, 103, 203; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 39, 73, 74, 163, 187; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ,* 44, 74, 213, 265; Cezâirî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 60, 72, 160, 172, 334;

bir kimlik kazandırmıştır. Ayrıca müelliflerin anlatımlarında çoğunlukla zıt rivayetler vermemeleri, cedel yönteminden ziyade nasihatçi bir üslup kullandıklarını göstermektedir. Bununla birlikte bu eserlerde müelliflerin sistematik bir şekilde rivayetin sıhhat derecesini belirttikleri veya ne için verdikleri anlatımı seçtikleri belirtilmemiştir.

Kisaî'nin, diğer müelliflere kıyasla Kâ'b el-Ahbâr ile Vehb b. Münebbih'in görüşlerine daha fazla yer vermesi,[86] Ehl-i Kitaptan rivayette bulunan alimlerin görüşlerinin günümüze doğru yazılan eserlerin çoğunda azaltılması ile bu tür eserlerin muhtevalarının birbirinden farklı olması,[87] müelliflerin kaynak kritiği yaptıklarının göstergesidir. Burada ki belirleyici unsur müellifin müracaat ettiği raviyi veya rivayeti güvenilir görüp görmemesidir. Bununla birlikte incelediğimiz Kasasu'l-Enbiyalarda, ravilerin tek tek adalet ve zabt yönünden sika olup olmadıklarıyla ilgili bir değerlendirmeye rastlamadık.

Çalışmamıza konu olan 11.yüzyıl ile 19. yüzyıl arasındaki Kısas-ı Enbiyâ türünün, Hz. Muhammed'in hayatını ele alan eserlerinde ise, bu durum daha farklı olup, anlatımlarda ravi ismi veya eser ismi çok az zikredilmiştir. Muîn el-Miskîn dışında, tarih muhtevası farklı rivayetler veya malumatlar verilmeden tek anlatım üzerinden zikredilmiştir.[88]

Yakın tarihimizde Arapça ve Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınan bazı eserlerde konular işlenirken yukarıda zikrettiğimiz girişler çoğunlukla yapılmamaktadır. Müellifler tarihi malumatı kronolojik olarak düz bir anlatımla, yukarıda belirttiğimiz girişleri çok nadir kullanarak sunmuşlardır. Bu eserlerde anlatım esasen ya ilgili Kur'ân ayetleri üzerinden oluşturulmuş ya da konular ana hatlarıyla kısa olarak zikredilmiştir.[89]

Manzum olarak yazılan eserlerde de kronolojik olarak ve kaynak belirtilmeden, içeriğin teferruatına fazla girilmeden eserler oluşturulmuştur. Bu tarz oluşturulan eserlerde, konu anlatımında müellif çok sık ana temadan uzaklaşmakta, mısra aralarında Allah ve peygamber aşkı, dünya ve ahiret saadeti gibi konulara girmektedir. Yazarlar

---

[86] Kisâî, *Kısasu'l-Enbiyâ,* 6-309.

[87] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ;* Zeyn, *Kasasu'l- Enbiyâ fi Kur'âni'l-Kerim*; Sahafî, *Kısas-ı Kur'ân ve Târîh-i Peygamberan*; Câd el-Mevlâ, İbrahim, Bedevî, Şahâte, *Kasasu'l-Kur'ân*; Zeyn, *Medresetü'l-Enbiyâ İber ve Adva;* Cûdî, *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm;* Vâhid, *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm;* Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ;* Rıfat Bey, *Tarihu Alî Enbiyâ*.

[88] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*; Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*.

[89] Zeyn, *Kasasu'l- Enbiyâ fi Kur'âni'l-Kerim*; Sahafî, *Kısas-ı Kur'ân ve Târîh-i Peygamberan*; Câd el-Mevlâ, İbrahim, Bedevî, Şahâte, *Kasasu'l-Kur'ân*; Zeyn, *Medresetü'l-Enbiyâ İber ve Adva;* Cûdî, *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm;* Vâhid, *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm;* Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ;* Rıfat Bey, *Tarihu Alî Enbiyâ*.

vermek istedikleri mesajlardan sonra tarih anlatımına geri dönmektedirler. Bu İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın eserinde çok sık yapılmıştır. Ayrıca verilen tarih malumatı edebi ve tasavvufi ifadelerle süslenmiştir.[90]

Son dönemlerde Türkçe olarak kaleme alınan "Peygamberler Tarihi" isimli eserlerde kronolojik akışa riayet edilerek ve genellikle dipnot sistemiyle anlatımın delillendirildiği yöntem kullanılır.[91] Kısas-ı Enbiyâ türü içerisine giren eserlerin yönteminin nihai hedefinde ise Hz. Âdem'den Hâtemu'l-Enbiyâ Hz. Muhammed'e kadar enbiyâ hayatları üzerinden tek din (İslam) gerçeği inşa edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

4.4. Kısas-ı Enbiyâ Eserlerinde Hz. Peygamber'in Hayatının Anlatımı ve Kapsamında Yazarın Seçimlerinin Etkisi

Hz. Muhammed'in hayatının bir kısmını veya tamamını içeren Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde, yazarın rivayetlere bakış açısı ve algısı ile kitapta kullanılan genel yöntem, ilgili bölümlerin anlatımı ile kapsamında birtakım farklılıklara yol açmıştır.

Kudâî, yönteminin etkisiyle, Fil hadisesini anlattıktan sonra Hz. Peygamber'in doğum tarihini vermiş, öncesi ve sonrasıyla ilgili hadiselere değinmemiştir.[92]

Rabguzî ise doğum öncesi ve sonrası bazı hadiselere yer vermiştir. Amine tek başına evde otururken, Abdulmüttalib'in onun yanına geldiğini, onun bu haline ağladığını, sonra Kabe'ye dua etmeye gittiğini belirtmiştir. Amine'nin doğum esnasında acı hissetmediğini, evin tavanının açıldığını, cümle mahlukatın havada yığılıp durduğunu, Hz. Muhammed'in doğduğunda secde ettiğini, ümmeti ümmeti dediğini, bir bulutun Resulullah'ı aldığını dedikten sonra, O'nun doğumunda dünyanın çeşitli yerlerinde olan hadiseleri vermiştir. Müellif doğumda onun yanında Hz. Peygamber'in halası Atike'nin olduğunu, Abdumenaf kızlarına benzer kızların Amine'yi tavaf ettiğini söyleyerek anlatımını bitirmiştir.[93]

Farklı olarak Muîn el-Miskîn doğumdan önce ve sonra olan hadiseleri sayfalarca teferruatlı bir şekilde çeşitli rivayetlerle delillendirme yoluna giderek ele almıştır. Diğer eserlerde olan malumatın yanında peygamberlerin birbirlerine ve kavimlerine Hz.

---

[90] Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ;* Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ;* İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*.

[91] Köksal, *Peygamberler Tarihi*; Çakan, Solmaz, *Kur'an-ı Kerime Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi;* Kazancı, *Hz. Âdemden Hatemu'l-Enbiyâ'ya Peygamberler Tarihi;* Abdullah Aydemir, *İslam Kaynaklarına Göre Peygamberler Tarihi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2021.

[92] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ,* 102.

[93] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 183r, 183v, 184v.

Muhammed'i müjdelediklerini, Hz. Âdem'in yaratıldığında gözlerini açıp arşa baktığında "La ilahe illallah Muhammedu'r-Resulullah" yazısını gördüğünü ve Allah'a Muhammed kim diye soruduğunu Allah, Hz. Âdem ve Cebrail arasındaki diyalogları da vererek zikretmiştir. Daha sonra Hz. Âdem, Şit, Nuh, İbrahim, Yusuf, Musa, Davud, Süleyman, Şuayb ve İsa peygamberlerin Resulullah'ı müjdelemelerini ayrı ayrı ele almıştır. Devamında diğer müelliflerin vermediği Mürsed İbn Külâl, Seyf b. Zelyezen, Rebia İbn Nadr gibi zatların Resulullah hakkındaki rüyalarından bahsetmiştir. Ebu Amr isminde bir şahsın cinlerden Hz. Muhammed'in geleceği müjdesini ve vasıflarını öğrendiği gibi çeşitli anlatımlarla doğum öncesi ve sonrasını meydana gelen hadiseleri teferruatlı bir şekilde vermiştir.[94]

Hindî Mahmûd ise doğum gecesi cihanın nur ile dolduğunu, her tarafın aydınlandığını, hatta yere düşen bir iğnenin dahi görülebileceğini, Hz. Muhammed'in doğumdan hemen sonra secdesini, sırtındaki mührünü ve dünyanın çeşitli yerlerinde olan hadiseleri beyitlerle anlatmıştır.[95]

İrşâdi Baba-Ağlar Baba ise Hz. Peygamber'in doğumunu ana rahmine düşüşünden ele almıştır. O, hamileliğin çeşitli aylarında başta Hz. Âdem, Şit, İdris, Nuh, Hud, Musa, İsa gibi peygamberlerin (Muîn el-Miskîn'in verdiği peygamberler burada isim olarak azaltılmıştır.) Amine'yi ziyaret ettiklerini ve onu Hz. Muhammed'le müjdelediklerini söylemiştir. Doğum esnasını ve sonrasını teferruatlı olarak beyitlerle vermiştir. Doğumda Hz. Havva, Sare, Asiye ve Meryem'in Amine'nin yanına geldiklerini, hurilerin ve meleklerin onu tavaf ettiğini ve doğumda olan mucizeleri ayrıntılara girerek zikretmiştir.[96]

Râşid, Fil hadisesini zikrederek Hz. Peygamber'in doğum tarihini vermiştir. O'nun geçmiş semavi kitaplarda müjdelendiğini, Amine'ye mübarek bir zatın geldiğini ve sen "Seyyidü'l-Enama hamilesin" dediğini ve gökten birtakım yıldızların yere indiğini, her tarafın aydınlandığını, Abdulmuttalib'in Kabe'de Hz. İbrahim makamında uyurken gördüğü rüyayı, doğum öncesi ve sonrası vuku bulan hadiselerle birlikte ele almıştır.[97]

Ahmed Cevdet Paşa, Amine'nin gebelik zahmeti çekmediğini, rüyasında birisinin "Hayru'l-Alemine hamilesin, ismini Muhammed koy." dediğini, (Raşid Seyyidü'l-Enama hamilesin demiştir.) doğum esnasında Abdümenaf'ın kızlarına benzer,

---

[94] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R. 2. 2-58.
[95] Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 189b, 190a, 190b, 192b.
[96] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 433-448.
[97] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 152-156.

fakat gayet uzun boylu kızların kendisini tavaf ettiğini, Amine'nin gözünden perdenin kalktığını, cennet hurilerini, melekleri gördüğünü, doğum esnasında onun yanında Abdurrahman b. Avf'ın annesi Şifa Hatun olduğunu (Rabguzî Atike olduğunu belirtmiştir.) ve onunda bu harikulade olaylara şahit olduğunu söyleyerek, doğum esnasında dünyada olan olağanüstü hadiseleri vererek bitirmiştir.[98]

Molla Selâhaddîn b. Molla Şerafeddîn Yahudilerin ahir zaman peygamberinin yıldızının doğduğunu birbirlerine haber verdiklerini, Amine'nin o gece çıkan bir nurun ışığıyla Şam vilayetini, Basra saraylarını gördüğünü, hamileliğin her ayından itibaren bir peygamberin kendisini ziyarete geldiğini ve Hz. Muhammed'i müjdelediğini peygamber isimleri vererek belirtmiştir. Ayrıca doğuma Asiye'nin geldiğini, doğum öncesi ve sonrası olayları da vererek anlatmıştır.[99]

İbrahim Cûdî ve Halil Vâhid doğum öncesi ve sonrası hadiseleri teferruata girmeden kısaca zikretmişlerdir.[100]

Afîf Abdulfettâh Tabbâra eserinde Hz. Peygamber'in doğum tarihini vermiştir. Amine'nin Abdulmuttalib'e bir elçi göndererek doğumunu müjdelediğini, Abdulmuttalib'in çocuğun adını Muhammed koyduğunu, etrafındakilerin ne için bu adı koydun demeleri üzerine, "Yerde olanların hepsinin onu övmesini ümit ediyorum." diyerek bu adı koyduğunu belirtmiştir. Tabbâra doğum öncesi ve sonrası hadiselere değinmemiştir.[101]

Abdülhalîm Mahmûd, Amine'nin hamileliğinde herhangi bir meşakkat çekmediğini, yakaza halinde uyurken rüyasında birinin "Bu ümmetin efendisi ve peygamberine hamilesin" dediğini, hamileliğinde Hz. Peygamber'in isminin Ahmed olarak konulmasının kendisine emredildiğini, dedesinin Muhammed ismini koyduğunu, doğum öncesi ve sonrası hadiselerin anlatımıyla ele almıştır.[102]

Muhammed Ali es-Sâbûnî sadece Hz. Peygamber'in doğum tarihini ve bu tarih hakkındaki ihtilafları vermiştir. Doğum öncesi ve sonrası hadiselere değinmemiştir.[103]

İsmail Lütfi Çakan ile N. Mehmed Solmaz'ın kaleme aldıkları eserde, Hz. İbrahim ve Hz. İsa'nın Hz. Muhammed'i müjdeledikleri, Amine'nin bir gün rüyasında "Sen bu ümmetin efendisine hamilesin, doğurduğunda her kötünün şerrinden bir olan

---

[98] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 80-88.
[99] Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 349-353.
[100] Cûdî, *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm*, 56, 57; Vâhid, *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm*, 44, 45.
[101] Tabbâra, *Maa'l-Enbiyâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 338.
[102] Mahmûd, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 326-329.
[103] Sûbûnî, *en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ*, 233, 234.

Allah'a sığınırım diye dua et ve ona Muhammed adını ver." denildiği ifade edilmiştir. Daha sonra Hz. Peygamber'in "Ben dedem İbrahim'in duası, kardeşim İsa'nın muştusu, anamın rüyasıyım" hadisi verilmiş, fil hadisesi çok kısa ele aldıktan sonra Hz. Peygamber'in doğum yılını belirtmiştir. Doğum esnasında ve sonrasında vuku bulan hadiselerden bahsedilmemiştir.[104]

Ahmet Lütfi Kazancı, Amine'nin hamileliğinde hiçbir sıkıntı çekmediğini, Fil olayından 52 gün sonra doğduğunu, annesine rüyasında "Muhammed ismini koy." denildiğini, Abdulmuttalib'in dostlarına ziyafet vererek isim koyduğunu, neden bu ismi verdin sorusuna "Onu yerde insanlar, gökte melekler methetsin istedim" şeklinde cevap verdiğini söylemiştir.[105]

Örneklerde görüleceği üzere Hz. Muhammed'in doğumuyla ilgili hadiselerin zikrinde, kapsam ve içerik olarak ve anlatım olarak farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıklardan bazılarına Kudâî, Cûdî ve Vâhid'te olduğu gibi eserin genelinde teferruata girilmemesi etkili olmuştur. Burada yazar yöntem olarak hadiseleri dar bir çerçevede kısa cümlelerle ele almıştır. Diğer eserlerde ise müelliflerin bakış açısı veya en güvenilir gördükleri tek anlatım üzerinden olayları vermeyi tercih etmeleri, eserin kapsam ve içeriğini belirlemiştir. Şunu da belirtelim ki, Hz. Peygamber'in hayatının zikrinde bu ve bunun gibi bazı konularda rivayet zenginliği ve çeşitliliği fazla olduğu için yazarın bu rivayetleri sahih olarak görüp görmediği ve seçimi kapsam ve anlatımı daraltmış veya genişletmiştir. Bunda eserin yazıldığı dönemin sosyo-kültürel yapısı ile ilim kriterleri de etkili olmuştur

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili hadiselerin anlatımı ve kapsamında yazarın seçimlerinin etkilerini, Hz. Muhammed'in sütanneye verilmesi ve göğsünün yarılması,[106] amcası Ebu Talib'le Şam yolculuğu esnasında Rahip Bahira hadisesi,[107] Hira mağarasındaki ilk vahiy,[108] İsrâ ve Mîrâc[109] gibi konularda görmekteyiz.

---

[104] Çakan, Solmaz, *Kur'an-ı Kerime Göre Peygamberler*, 251, 252.

[105] Kazancı, *Hz. Âdemden Hatemu'l-Enbiyâ'ya Peygamberler Tarihi*, 612.

[106] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 102-103; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 184v, 185r, 185v; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 190b, 191a, 191b; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 444-450; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R. 2. 58-73; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*. 89-91; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 46; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 156, 157; Cûdî, *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm*, 58; Vâhid, *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm*, 45,46; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 354-356; Tabbâra, *Maa'l-Enbiyâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 338; Mahmûd, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 329-335; Sâbûnî, *en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ*, 237, 240; Çakan, Solmaz, *Kur'an-ı Kerime Göre Peygamberler*, 252; Kazancı, *Hz. Âdemden Hatemu'l-Enbiyâ'ya Peygamberler Tarihi*, 612-614.

[107] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 103; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 193a, 193b; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R. 2. 79-83; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 93-96; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 47, 48; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 157-159; Cûdî, *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm*, 58, 59;

4.5. Kısas-ı Enbiyâ Eserlerinin Hz. Muhammed'e Dair Bölümlerinde İsrâiliyat Meselesi

İsrâîliyat, Hz. Yakup'un lakabı veya ikinci adı olan İsrâîl kelimesiyle nisbet ismi oluşturan İsrâîliyye'nin çoğuludur. Aslen İbrânîce olan sözcük, kul anlamına gelen "isrâ" sözcüğü ile tanrı manasına gelen "îl" sözcüğünün bir araya gelmesiyle oluşan bir tamlamadır. Bu sözcük araştırmacılar tarafından değişik kapsamlarda ve anlamlarda kullanılmıştır. Genel olarak İsrâiliyat, Yahudi ve Hristiyanlıktan İslam kaynaklarına geçtiği kabul edilen bilgiler için kullanılan bir terim olmakla birlikte, diğer dinlerden ve kültürlerden girmiş olan bilgi ve kültür ile dinin lehinde ve aleyhinde uydurularak, Hz. Peygamber'e ve sonraki nesillere nispet edilen her türlü habere de denmektedir. Bazıları da bu kavramı İslam kaynakları içerisine giren sahih olmayan tüm rivayetler için kullanmışlardır. Bu tür bilgiler ve rivayetler, diğer inanç mensuplarına kıyasla Yahudilerden daha çok aktarıldığı için böyle bir adlandırma ortaya çıkmıştır. Önceden ehli kitaptan iken, Müslüman olan Kâ'b el-Ahbâr ve Vehb b. Münebbih gibi ilk dönem alimlerinin bazı rivayetleri bu kapsamda değerlendirilmiştir.[110] Şunu da belirtmek gerekir ki; İsrâiliyat tarzı bilgilerin hepsi uydurmadır demekte ilmi gerçeklikten uzak bir anlayıştır. Zira Tevrat ve İncil gibi semavi kitaplar her ne kadar tahrif olsalar da halen Kur'ân ile örtüşen anlatımlar bulunmaktadır.

İsrâiliyat tarzı anlatımlar özellikle tefsir eserleri içerisinde[111] geçmekle birlikte, Kısas-ı Enbiyârda da Kur'ân-ı Kerîm'in haber vermediği bazı konular ile bilgi verdiği fakat teferruatına girmediği kâinatın yaratılışı ve enbiyâ hayatlarının tafsilatı ile ilgili kısımlarda kullanılmıştır. Fakat diğer peygamber hayatlarına nazaran Hz. Peygamber'in

---

Vâhid, *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm*, 47; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, s. 358-360; Tabbâra, *Maa'l-Enbiyâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 339; Kazancı, *Hz. Âdemden Hatemu'l-Enbiyâ'ya Peygamberler Tarihi*, 615, 616.

108 Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ,* 104; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 193v, 194r; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 195a, 195b; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R. 3. 4-11; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*. 106-107; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 49-50; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 165-169; Cûdî, *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm*, 63; Vâhid, *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm*,51; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 375-377; Tabbâra, *Maa'l-Enbiyâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 343, 344; Mahmûd, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 347; Sâbûnî, *en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ*, 242; Çakan, Solmaz, *Kur'an-ı Kerime Göre Peygamberler*, 256; Kazancı, *Hz. Âdemden Hatemu'l-Enbiyâ'ya Peygamberler Tarihi*, 620, 621.

109 Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ* , 104, 105; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 208v-218v; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 466-553; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R. 3. 94-218; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 153,154; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 52-57; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 199-205; Cûdî, *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm*, 70; Vâhid, *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm*, 57; Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 411-432; Tabbâra, *Maa'l-Enbiyâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 361; Mahmûd, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 377-391; Çakan, Solmaz, *Kur'an-ı Kerime Göre Peygamberler*, 389-392; Kazancı, *Hz. Âdemden Hatemu'l-Enbiyâ'ya Peygamberler Tarihi*, 635.

110 Özel, *Kur'ân ve Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 84, 85; İbrahim Hatiboğlu, "İsrâiliyat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2001, C. XXIII, s. 199, 200; Hüseyin Zamur, "İsrâîliyât'ın Tarihi Arka Planı", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, C. XII, S. 1, Mart 2020, s. 89-92.

111 Özel, *Kur'ân ve Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 84.

hayatının yazımında daha az kullanılmıştır diyebiliriz. Bu anlatımları daha çok Risalet öncesi dönemde görmekteyiz.

Bu konuya Hz. Peygamber'in geçmiş semavi kitaplarda müjdelenmesi üzerinden örnek verebiliriz. Kısas-ı Enbiyâ eserleri, Hz. Muhammed'in müjdelenmesini çoğunlukla Saff Suresi 6. ayet ile Arâf Suresi 157. ayet üzerinden vermişlerdir. Yine konuyu Hz. Peygamber'in "Ben dedem İbrahim'in duası, kardeşim İsa'nın müjdesi, anamın rüyasıyım" hadisi bağlamında ele almışlardır.[112] Muîn el-Miskîn, Hz. Muhammed'in medhinin ve senasının Hz. Âdem'e inen suhuflar dahil olmak üzere, kendisinden önce nazil olmuş suhuflarda ve kitaplarda zikredildiğini teferruatlı bir şekilde vermiştir. Müellif Hz. Muhammed'in müjdelenişini şöyle vermiştir: Hz. Âdem'in suhufunda "Yumuşak huylu, saf kalpli, cismi kerim, ismi İbrahim olan bir kimseyi o evin suretinin imarı ve şerefinin yüceltilmesi için gönderirim, zemzemi ve Kâbe'nin ziyaretinin şart ve adabını ona talim ederim. İbrahim Kâbe'nin tamiri ve taziminden asla kusur etmeyecek, ondan sonra himaye ve hizmet sırası evlad-ı Âdem, Muhammed adında yüzü güzel, derecesi yüce, yaratılmışların en kıymetlisi bir büyük peygamber gelir ki, Kâbe'nin himayesi o peygambere ve ümmetine nasip olur. O evin kıymeti onlar ile yerine gelir ve bu evin imareti kıyamete kadar üzerlerine vacip olur. O seçilmiş peygamber son peygamber olup ondan sonra artık peygamber gelmeyecektir." Şit'in sahifesinde: "O yer ve gök ehlinin emini, daima ağlayan ve zikreden, yumuşak kalpli, çoğunlukla hüzünlü, Allah'tan çok korkan, hayası çok olan, sırları saklayan ve çok vefalı olandır." İdris'in sahifesinde "Onun halk ile ülfet eden, misafirleri ağırlayıp onlara çok ikram eden, Allah'ın vadinden asla şüphe etmeyen, çok ibadet eden ve akrabasının suçlarını affeden." olduğu bildirilmiştir. İbrahim'in suhufunda ise "O öyle bir kimsedir ki şehvetleri yok edicidir, akrabasından sadır eden suçları afv edicidir, musibetleri saklayıcıdır, gündüzleri sâim olacaktır, Hak Teâla'dan havf edicidir, Hak Teâlaya rucu' edicidir, geceleri ibadete kaimdir, halka yakındır, ehli mabeyninde gariptir." şeklinde geçtiğini ifade ettikten sonra Tevrat'taki vasıflarını şöyle vermiştir: "Bir şerif kimsedir ki, âlî himmettir, fakirlerin habibidir, zekâsı latiftir, ağniyânın tabibidir, güzellerin en güzeli, pakların en pakıdır, sohbetinde mülayimdir, bölüştürdüğünde adildir, muamelede mübalağa ile sabittir, kafirler ile mücadelede cesaretlidir, yaşlılara hürmet eder, küçüklere merhamet eder, az şeye şükreder, esirlere

---

[112] İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, II. 2. 416-418; Nevâî, *Târîh-i Enbiyâ ve Hukemâ*, 21b; Fakî, *Kısasu'l-Enbiyâ Ahdâsuhâ ve İberuhâ*, 458-460; Zeyn, *Kasasu'l-Enbiyâ fi Kur'âni'l-Kerim*, 686, 687; Tabbâra, *Maa'l-Enbiyâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 323; Muhammed Ali, *el-Ehâdîsü's-Sahîha min Ahbâri ve Kısasi'l-Enbiyâ*, 206; Sâbûnî, *en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ*, 235; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 338-340; Çakan, Solmaz, *Kur'an-ı Kerime Göre Peygamberler*, 243, 249, 250; Kazancı, *Hz. Âdemden Hatemu'l-Enbiyâ'ya Peygamberler Tarihi*, 584.

merhamet eder, daima güler yüzlüdür fakat kahkaha atmaz, ümmidir, okuma yazması yoktur.” Zebur’da ise “Bir kimsedir ki avuçları açıktır, yani cömerttir, kızmaz, yumuşak huyludur, yüzü güzel, sözü tatlı, boyu uzun ve nurani yüzlüdür, halkın tabibidir, hatırı yücedir, az gülen, az uyuyan, çok düşünendir, çok mütebessim, güzel huylu, sözleri gönüllere dokunan, ruhları cezbedendir.” İncil’de ise “O bir kimsedir ki, çok yemez, cimri de değildir, hilekâr değildir, kimseyi kötülemez, acele etmez, kendi için intikam almaz, kötü söz söylemez, tembel değildir, kimsenin gıybetini etmez, az ise kanaat eder, çok ise ihsanda bulunur.” Muîn el-Miskîn ilerleyen sayfalarda Tevrat, Zebur ve İncil’de Hz. Muhammed’in nasıl müjdelendiğini ve özelliklerinin neler olduğunu teferruatlı bir şekilde kaynak veya ravi belirtmeden uzunca anlatmaktadır. O, Tevrat’ta son peygamberin isminin Muhammed olduğu, Mekke’de dünyaya geleceği, Medine’den Şam’a kadar onun idaresinde olacağı, İncil’de ise o peygamberin Araplardan Hâşimi, Muttalibi olacağı ve peygamberlerin sonuncusu ve efendisi olacağı şeklinde müjde olduğunu belirtmiştir.[113]

Hz. Muhammed’in geçmiş kitaplarda müjdelendiğini bizzat Kur’ân-ı Kerîm zikretmiştir. Arâf Suresi 157. Ayette: “Onlar ellerindeki Tevrat’ta ve İncil’de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî peygambere uyarlar, peygamber onlara iyiliği emreder ve onları kötülükten meneder; yine onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırlıklarını kaldırır, üzerlerindeki zincirleri çözer. O peygambere inanan, onu koruyup destekleyen, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nura uyanlar, işte bunlardır kurtuluşa erenler.” Hz. Peygamber’in ümmi olduğu Ankebût Suresi 48. Ayette şöyle bildirilmiştir: “Sen bundan önce ne bir kitap okuyabiliyor ne de onu kendi elinle yazabiliyordun; öyle olsaydı gerçeği çürütmeye çalışanlar kuşkuya düşerlerdi.” Yine Saff Suresi 6. Ayette: “Meryem oğlu İsâ’da şöyle demişti: ‘Ey İsrâiloğulları! Bilin ki benden önceki Tevrat’ı doğrulamak ve benden sonra gelecek Ahmed isimli elçiyi müjdelemek üzere size Allah tarafından gönderilmiş elçiyim.’ Ama o (Ahmed) kendilerine apaçık kanıtlarla gelince, ‘Bu besbelli bir büyü! Dediler.” Yine En’âm Suresi 20. Ayette: “Kendilerine kitap verdiklerimiz, Onu kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Kendilerine ziyan edenlere gelince, işte onlar inanmazlar.” Ayrıca Buhârî (256/870) *el-Câmius-Sahîh* adlı eserinin “Menâkıb 17” bölümünde zikrettiği bir hadiste Hz. Muhammed’in: “Benim beş ismim vardır. Ben Muhammed’im, Ahmed’im, Allah’ın benimle küfrü yok ettiği Mâhî’yim, insanların önüne toplanacağı Hâşir’im, ben Âkıb’ım

[113] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 2-7.

(benden sonra peygamber olmayanım)" dediğini zikretmiştir.[114] Yine Ahmed b. Hanbel'in (241/855) *Müsned*'inde, Hz. Peygamber: "Ben dedem İbrahim'in duası, İsa'nın müjdesi, annemin rüyasıyım; annem rüyasında, kendinden bir nurun çıktığını ve Şam saraylarını aydınlattığını görmüştür."[115]diyerek Hz. İsa tarafından müjdelendiğini söylemiştir. Ayrıca İbn Kesîr (774/1373) *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* adlı tefsirinde ve bu alanda yapılan çok sayıda ilmi çalışmada, müellifler geçmiş peygamberler tarafından Hz. Muhammed'in geleceğinin haber verildiğini zikretmişlerdir.[116] Gerek yukarıda ele aldığımız ayet ve hadislerde gerekse burada zikretmediğimiz çok sayıda hadis ve eserlerde, geçmiş kitaplarda Hz. Muhammed tanıtılmış ve kendisinin geleceği müjdesinin verildiği zikredilmiştir. Fakat ayet ve sahih hadislerde bu müjdenin içeriği Muîn el-Miskîn'in teferruatına girdiği kadar geniş değildir. O ise Hz. Âdem, Hz. Şit, Hz. İdris ve Hz. İbrahim'in suhufunda yazan malumatı birebir zikretmiştir. Oysaki bu suhufların varlığı hakkında bilgi sahibi olmamıza rağmen, suhufların içeriğinde, Muîn el-Miskîn'in kelime kelime zikrettiği ayetlerin varlığı noktasında, elimizde sahih bir rivayet mevcut değildir.

Yine yukarıda verdiğimiz örnekte görüldüğü üzere müellif, aslında Kur'ân'da zikri geçen Kabe'nin kaybolan temellerinin yeniden Hz. İbrahim ile oğlu İsmail tarafından Allah'ın izniyle bulunup onu imar etmelerini, Allah'ın Kabe'de nasıl ibadet edileceğini Hz. İbrahim'e bildirmesini ve Hz. İbrahim'in ayetlerde vasıflarını zikredişini,[117] kaynak ve ravi belirtmeden Hz. Âdem'in suhufunda da geçiyormuş gibi zikretmiş ve Hz. Peygamber'in Tefsir, Hadis ve Siyer alimlerince sıkça anlatılan vasıflarını yine Hz. Âdem, Şit, İdris'in suhuflarında da geçiyormuş gibi zikretmiştir.

Hz. Peygamber'in hayatının anlatımında bazı konularda rivayet zenginliği görülmektedir. Hiç şüphesiz ki İsrâ ve Mîrâc hadiseleri de bu konulardan bir tanesidir. Kur'ân-ı Kerîm'de açık olarak geçen İsrâ hadisesi Hadis ve Siyer kaynaklarında da geçmektedir. Buhârî'de, "Salât, Tevhîd, Enbiyâ, Bed'ü'l-Halk, Menâkıb, Menâkıbu'l-Ensâr" bölümlerinde, Müslim'de ise "İmân, Fedâ'il" bölümlerinde İsrâ ve Mîrâc

---

[114] Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Eş-Şeyh Kâsım eş-Şemmâî er-Rifâî, I-IX, Dâru'l-Erkam Yayınları, Beyrut, ts.

[115] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I-X, el-Mektebetu'l-İslâmî ve Dârû Sadr Yayınları, Beyrut ts. C. 4, s. 127, C. V, s. 262.

[116] Ebu'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-IV, Mektebetu'l Menâr Yayınları, Ürdün 1990, C. IV, s. 562; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, Yeni Şafak Gazetesi Kültür Armağanı, Ankara 2003, C. I, s. 640; Veli Ulutürk, Kur'ân'da Ehl-i Kitap, İnsan Yayınları, İstanbul 1996, s. 40, 41; Remzi Kaya, "İlahi Kitaplarda Hz. Muhammed", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. VI, S. 6, Bursa 1994, s. 221-232; Celil Kiraz, "Hz. Muhammed (sav)'in Önceki Kutsal Kitaplarda Müjdelenmesi (Tebşîrât)", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. X, S. 1, Bursa 2001, s. 231-260.

[117] Bkz. Bakara Suresi, 2/125. 126. 127. 128. Ayetler. Nisâ Suresi, 4/125. Tevbe Suresi, 9/114. Hûd Suresi, 11/75. İbrahim Suresi, 14/35. 36. 37. Ayetler. Hac Suresi, 22/26. 27. 28. 29. Ayetler.

hadisesiyle ilgili hadis rivayetleri verilmiştir. Buhârî ve Müslim'in ortak rivayetlerinde İsrâ ve Mîrâc ana hatlarıyla şöyledir. "Hz. Muhammed Kabe'de Hicr veya Hatîm diye isimlendirilen yerde, uyku ile uyanıklık arasında bir halde iken, Cebrail ile bazı meleklerin kendisine geldiği, göğsünü açtıkları, iç organlarını zemzem ile yıkadıkları hikmet ve iman ile doldurdukları, Burak adı verilen bir binekle Onu, Kudüs'e götürdükleri, Hz. Peygamber'in orada tüm peygamberlere namaz kıldırdığı, bazı rivayetlerde kendisine süt, su, bal, veya içki sunulduğu ve birisini seçmesi istendiği, Hz. Muhammed'in sütü seçtiği ve Cebrail'in fıtratı ve hikmeti seçtiğini belirttiği, ardından yedi kat göğü kapsayan Mîrâc yolculuğunun başladığı, göklerin her birinde Hz. Âdem, İsa, Yusuf, İdris, Harun ve Musa peygamberlerle görüştüğü, Beytu'l-Ma'mur'un bulunduğu yedinci semada Hz. İbrahim ile görüştüğü, Sidretu'l-Müntehâ'ya gelişi Allah'ın huzuruna varışı, beş vakit namazın farz kılınışı ve Hz. Musa ile diyalog " şeklinde meşhur rivayetler verilmiştir. Ayrıca Mîrâc yolculuğundaki hadiseler zikredilmiştir.[118] İlk dönem Siyer müelliflerinden olan İbn İshâk ana hatlarıyla İsrâ ve Mîrâc hadisesini vermiş iken, onun eserinin genişletilmiş şekli olan İbn Hişâm'da daha teferruatlı olarak hadis kaynaklarında geçen rivayetlerin benzer anlatımları geçmekle birlikte, Mîrâc hadisesinde Hz. Peygamber'in göğsünün yarılması hadisesi zikredilmemiştir.[119] Buhârî, Müslim ve ilk dönem Siyer alimlerinin eserlerine aldıkları bu ortak rivayetler, bu konuda eser veren İslami ilimler müelliflerinin anlatımında da şöhret kazanmış ve nesiler boyunca İsrâ ve Mîrâc anlatımlarının merkezini oluşturmuştur.

Kısas-ı Enbiyâ türünün Hz. Muhammed'in hayatını ele alan eserlerinde, Mîrâc hadisesinin Tefsir, Hadis ve Siyer uleması arasında muteber olarak kabul edilmiş rivayetleri verilmiştir. Bununla birlikte, bazı eserlerde diğerlerinde olmayan bilgiler verilmiştir. Bunlardan birisi de Rabguzî'de geçmektedir. O, İsrâ Suresinin birinci ayetini vererek konuya giriş yapmıştır. Müellif meşhur olan rivayetleri de zikretmekle birlikte, bazı teferruatlarda diğer müelliflerden ayrılmıştır.[120] Bunlardan bir tanesi de cehennemliklerin Hz. Muhammed'e gösterilme hadisesidir. O, Hz. Resule cennetteki dostları gösterildikten sonra, cehennemin bölümlerinin gösterildiğini belirtilmiştir. Cehennemin bekçisi Malik'in, oranın kısımlarının her birinin kapısının kilidini ayrı ayrı

---

[118] Cağfer Karadaş, "İsra-Mîrâc Hâdisesi: Mahiyeti ve Gerçekliği", *kisbu İlahiyat Dergisi*, 1/1, Haziran 2019, s. 56-59; Ahmet Ağırakça, "Kaynaklar Işığında İsrâ ve Mîrâc Olayı", *Artuklu AkÂdemi Dergisi*, 1/2, 2014, s. 5-9; Salih Sabri Yavuz, "Mi'rac", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. XXX, İstanbul, 2005, s. 132.

[119] Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibî el-Medenî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye Lübnan, 2009, s. 309-313; Ebû Muhammed Abdulmelik b. Hişâm el-Ensârî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Muhyiddin el-Cerrâh, Daru'l-Feyha, Dımeşk, 2013, s.270-280.

[120] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 208v.-219r.

açtığını ve içindekilerin azabını Allah Resulüne gösterdiğini demiştir. Kilidi olmayan bir kapıya gelindiğinde, görevliden orayı açmasını istemiştir. O, kilidin kendisinde olmadığını belirtmiştir. Allah Resulü onun nerede olduğunu sormuştur. Malik kapının kilidinin Hz. Muhammed'in parmağı olduğunu, işaret ederek onu açabileceğini söylemiştir. Bunun üzerine işaret etmiş, kapı açılmıştır. Azaba uğrayan ve ağlayan bir erkek ve bir kadın görünmüştür. Hz. Resulullah onların kim olduğunu sormuştur. Birisi babası Abdullah olduğunu, diğeri ise kendisini dokuz ay karnında taşıyan Amine olduğunu söylemiştir. Onlar, Hz. Muhammed'e bize şefaat kıl diye yalvarmaya başlamışlardır. Bunun üzerine "Ey Muhammed! cehennemlikler için af dileme." buyruğu gelmiştir. Allah Resulü "İlahi! anam babamdır." demiştir. Rabguzî bunun üzerine Allah'tan buyruk geldiğini, anne babası ile ümmeti arasında seçim yapmasının istendiğini, Allah'ın kazasında kâfir olarak ölenlerin, müşrik olarak yargılayacağını bildirdiğini ve ümmetine şefaat hakkı vermem seni hoşnut etmedi mi dediğini, bu söz üzerine onun ümmetini seçtiğini, onların bağışlanmasının kendisine yeteceğini söylediği şeklinde ifade etmiştir.[121]

Hz. Peygamber'in anne babasının ahiretteki durumu hakkında ulema tarafından çeşitli görüşler beyan etmiştir. Çoğunluğu necat ehlinden olduğunu söylemişlerdir. Bu alanda en kapsamlı araştırma yapan Celâluddin es-Suyûti'dir (v.911/1505). Yaşadığı döneme kadarki rivayetleri bir araya getiren müellif, Hz. Peygamber'in anne ve babasının ehl-i necat olduğunu söylemiş ve ispatlamaya çalışmıştır. İbn Teymiyye'nin de (v.728/1328) aralarında olduğu bazı alimlerde Hz. Peygamber'in anne ve babasının müşrik olduklarını dolayısıyla necat ehlinden olmadıklarını söylemişlerdir.[122]

4.6. Kısas-ı Enbiyâ Literatürünün Kaynakları

4.6.1. Kur'ân-ı Kerîm

Kısas-ı Enbiyâ literatürünün temel kaynağı Kur'ân-ı Kerîm'dir. Konu genellikle ilgili ayetler kapsamında genişletilir veya delillendirilir. Fakat erken dönem eserlerde çoğunlukla ayetin hangi surede geçtiği ve ayet numarası verilmemektedir.[123] Daha

---

[121] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 215r, 215v.

[122] Celâluddin es-Suyûti, *Mesâlikü'l-Hünefâ fi Vâlideyi'l-Mustafâ*, Haydarabat, 1961, s. 60-63; Celâluddin es-Suyûti, *el-Makâmatü's-Sündüsiyye*, Haydarabat, 1961, s. 13-19; Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalîm b. Teymiyye, *Mecmû'u fetâvâ*, nşr. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım en-Necdî, Riyad, 1381-1386/1961-1967, C. IV, s. 324-327.

[123] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 7, 290; Kisâî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 33, 143; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 9, 88; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 31, 107; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 31v, 123r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 21, 40.

sonraki dönemlerde bu eserleri tahkik ve neşreden yazarlar ayetlerin sure ve numaralarını satır arasında veya dipnotlarda belirtmişlerdir.

4.6.2. Hadis

Bu türün en önemli ikinci temel kaynağı hadis-i şeriflerdir. Ele alınan konu Hz. Peygamber'in ve sahabinin kavilleriyle genişletilir. Burada daha çok eser isminden ve rivayet zincirinden ziyade ravi ismi verilir.[124] Çok sayıda sahabinin rivayetleri verilmekle birlikte en çok İbn Abbâs'tan[125] nakilde bulunulmuştur.

4.6.3. Tefsirler

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde kullanılan kaynaklardan biri de ilk dönem tefsirleridir. Yine burada eser isminden ziyade müfessirin ismi zikredilerek görüşü verilmiştir. En çok başvurulan müfessirler Mücahid,[126] Katâde[127] ve Süddî'dir.[128] Ayrıca çoğunlukla erken dönemde, eser ismi verilmeden müfessirler/tefsir ehli/bazı tefsirlerde[129] zikredilmektedir şeklinde girişler yapılmıştır.

4.6.4. İslam Tarihi Kitapları ve Siyerler

Bir diğer önemli kaynak ise İslam tarihleri ve siyerlerdir. Yine burada da eser isminden ziyade müellif ismi zikredilmektedir. Gerek peygamber hayatlarının anlatımında gerekse Hz. Muhammed'in hayatının ele alınmasında en çok Muhammed b. İshak'ın[130] rivayetleri verilmekle birlikte ehl-i tarih/ehl-i sirenin çoğu[131] dediler ki

---

[124] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 40, 223; Kisâî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 14, 220; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 15, 104; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 76, 261; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 53r, 175r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 50, 143.

[125] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 54, 158; Kisâî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 13, 220; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 15, 153; Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 55, 126; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 289, 295; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 4v, 78v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*; R.1. 50, 143; Mahmûd, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 289.

[126] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 49; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 39, 130; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 90, 209; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R. 2. 58.

[127] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 25, 110; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*,134, 186; Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 55, 79; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 203, 388.

[128] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 72, 286; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 38, 61; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 69, 85. Mahmûd, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 289.

[129] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 26, 287; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 46, 59, 73, 123; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 162, 279, 326; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 10r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 41.

[130] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 48, 259; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 7, 125; Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 62, 77; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 142, 181; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 27, 44; Mahmûd, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 287, 378.

şeklinde atıflar yapılarak tarih ehlinin görüşlerine müracaat edilmiştir. Özellikle erken dönem Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde İsrâiliyat tarzı rivayetlere de müracaat edilmiştir. Yine burada eser isminden çok müellif ismi zikredilmiştir. Bu noktada Kâ'b el-Ahbâr[132] ve Vehb b. Münebbih[133] gibi alimlerden çok sayıda rivayet vardır. Ehl-i Kitap/Ehl-i Nasara/Ehl-i Tevrat[134] dedi ki şeklinde girişler yapılarak İsrâiliyat tarzı rivayetler kullanılmıştır. Ayrıca eser ve müellif ismi zikredilmeden ilim ehli/alimler/bazı alimler,[135] dedi ki şeklinde çok sayıda rivayette kullanılmıştır.

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde her ne kadar eser ismi zikredilmezse de bazılarında çok nadir de olsa eser ismi anılmıştır. Muîn el-Miskîn'in *Mearicü'n-Nübüvve* adlı eseri bu türe güzel bir örnektir. Eserin uzunca yazılan mukaddimesinde müellif sık sık Sahih-i Buhârî'de, Sahih-i Müslim'de dedikten sonra ravi ismi zikrediyor sonra rivayeti veriyor.[136] Mukaddime de[137] ve diğer bölümlerde *Tac'ül Müzekkirin, Semarü'l-Fedaris* adlı kitaplarda denilmiştir ki[138] şeklinde girişler yapılmıştır. Ali Şir Nevâî'de çok nadirde olsa *Sahib-i Güzide*'de, Mevlâna Mirhond *Ravzatu's-Safâ*'da gibi eser ismi zikretmiştir.[139] Yine İbn Kesîr'in *Kasasu'l-Enbiyâ*'sında da diğer türlerdeki yöntem kullanılmakla birlikte yer yer eser isimleri de zikredilmiştir. Özellikle Sahih-i Buhârî'de, *Sahih-i Müslim*'de, Tirmizi'de, Hakim'in *Müstedrek*'inde dedikten sonra ravi ve rivayet verilmiştir. Ayrıca müellif İmam Ahmed ve Taberi'nin çok sayıda rivayetine yer vermiştir.[140]

4.7. Kısas-ı Enbiyâ Yazımında Dil ve Kültürün Etkisi

Başlangıçta Arapça olarak yazılan Kısas-ı Enbiyâ eserleri, farklı dili konuşan milletlerin İslam'ı kabul etmesiyle birlikte, özellikle Türkçe ve Farsça gibi dillerde de kaleme alınmıştır. Yaptığımız incelemelerde, eserin yazıldığı dilin anlatım özellikleri ile

---

[131] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 49, 150, 185, 316; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 92, 368; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 133, 139.

[132] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 258, 331; Kisâî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 99, 141; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 44; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 95; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 137v, 150v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 9, 30.

[133] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 110, 138; Kisâî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 60, 261; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 21, 107; Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 84; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 289, 310; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 76v, 136r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 51, 132.

[134] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 107, 334, 354; Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 56, 80; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 214, 240, 308; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 5, 6.

[135] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 28, 158,222, 314; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 116; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 96, 214; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*,10v.

[136] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, M. s. 8-113.

[137] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, M. s. 8-113.

[138] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 7.

[139] Nevâî, *Târîh-i Enbiyâ ve Hukemâ*, 5a.

[140] İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 44, 45, 73, 76, 77, 144, 145, 207, 255.

kültürün ve eserin mensur veya manzum olarak yazılması gibi faktörler kaynaklık değeri açısından birtakım etkiler oluşturmuştur.

Varlığı insanoğlunun varlığıyla yaşıt olan kıssaların kaynağı hayatın bizzat kendisidir. Hikâye, efsane, kıssa ilimlerinde uzmanlaşan alimlere göre kıssa, sistemli bir şekilde Hindistan'da doğmuş, oradan Farslılara geçmiş, sonra Araplara, ardından Batı dünyasına ulaşmıştır. Kıssalar bu tarihi yolculukta girdiği her toplumun dilinden, kültüründen ve inançlarından etkilenmiş ve o topluma ait değerlerden izler taşımıştır. Kıssa anlatımının Arap ve İslam dünyasında Kur'ân-ı Kerîm'in nazil olmaya başlamasıyla birlikte yeni bir forma girdiğini ve özel bir kimliğe büründüğünü görmekteyiz. Kur'ân nazil olduktan sonra İslam dünyasında Kur'ân-ı Kerîm'den mülhem, onun özelliklerini taşıyan bir kıssa türü gelişmiştir.[141] Şüphesiz ki, Kur'ân kıssaları çeşitli hikmetlere binaen tarihin belli bir döneminde gerçekleşmiş vahiy menşeli hakikatlerdir.

İslam öncesi Arap toplumunda rivayet kültürü çok gelişmişti. Araplar önem atfettikleri şahısları, olayları ve tarihi, edebi, kültürel değeri olan anlatımları Arap dilinin yüksek belagat ve anlatım gücünü de kullanarak zihinlerde muhafaza edip rivayet kültürüyle nesiller boyunca aktarmışlardır. Kur'ân'ın nüzulüyle birlikte kadim Arap geleneğindeki rivayet kültürü devam ettirilmekle birlikte, yeni bir yapıya kavuşmuştur. Bu kültür, Kur'ân'ın ve hadislerin hıfzında ve gelecek nesillere aktarılmasında Kur'ân'ın nüzulüyle birlikte ilmi bir nitelik kazanmıştır. İslami ilimlerin temelini oluşturan usul ilimleri alanında (özellikle hadis usulü alanında) yeni bir tanımlama ve kapsamla çerçevesi çizilmiş ve belirli kurallar belirlenerek İslami literatürün aktarımında önemli bir mekanizma olarak devam ettirilmiştir. Araplardaki rivayet kültürünün diğer İslami ilimler gibi Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde de kullanılması, anlatımların sık sık rivayet zincirleriyle veya sadece rivayet edenin ismiyle Hz. Peygamber'e, sahabiye ve ilk dönem İslam alimlerine dayandırılması bu eserlerin kaynaklık değerini kuvvetlendirmiştir.[142] Fakat burada şunu da söylemeliyiz ki, Kur'ân'ı Kerim'in Allah tarafından vahiy yoluyla Hz. Muhammed'in zihnine, kalbine yerleştirilmesi ve orada sağlamlaştırılıp korunması, Hz. Peygamber'in inen ayetleri vahiy katiplerine yazdırması ve ashap tarafından ezberlenip yazılı ve sözlü olarak nakledilmesi Kur'ân ayetlerinin rivayetini ve bu rivayetlerin sağlamlığını diğer İslami ilimlerdeki rivayetlerden ayırmıştır. Zira Hicr Suresi 9. Ayette "Kesin olarak bilesiniz ki

---

[141] Şengül, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, 64, 65.

[142] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 40, 49, 54, 72, 158, 223; Kisâî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 13, 14, 220; Tarafî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 15, 39, 130, 134, 153; Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ* , 55, 79, 126; İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 69, 76, 90, 209, 289, 295.

bu kitabı (Kur'ân'ı) kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyanda yine biziz." hükmünce Kur'ân-ı Kerîm'in hıfzı ve rivayeti diğer rivayet türlerinden ayırmıştır.

İslami ilimlerin nesiller boyu aktarımında önemli bir yere sahip olan rivayet yöntemi günümüze kadar kullanılmakla birlikte Kısas-ı Enbiyâ müellifleri eserlerini kaleme alırken ve yorumlarken, insanın fıtratında olan merak duygusu ve daha geniş bilgi sahibi olma arzusuna cevap verme hedefi gütmüşlerdir. Özellikle kâinatın başlangıcı ve yaratılma aşamaları, peygamberlerin hayatlarının teferruatı ve geçmiş milletlerin tarihi ile ilgili hususlarda[143] Kâ'b el-Ahbâr ve Vehb b. Münebbih gibi müellifler, Kur'ân ve sahih hadislerin teferruatına girmediği konularda Ehl-i Kitabın rivayetlerinden bazılarına müracaat etmişlerdir. Bu alimlerin Ehl-i Kitaptan olan rivayetlerinin cerh ve ta'dîl bakımından sorunlu olması birtakım şüphelere yol açmıştır.[144]

8. yüzyılın başlarından itibaren Müslümanlarla etkileşime giren Türkistan coğrafyasında İslam, kısa sürede Türk halkının hayat tarzına, kültürüne, bilim ve sanat hayatına hâkim olmuştur. Bölge halkı tarafından yeterince benimsenmemiş olan Yahudilik, Hristiyanlık, Budizm, Manihaizm gibi eski dinler İslam karşısında varlık gösterememişlerdir. Türkler İslamlaştıktan sonra Çin Seddi'nden Karadeniz'e kadar uzanan coğrafyada zaman içerisinde yüksek düzeyde bir İslam medeniyeti oluşturarak, İslam dünyasının önemli bilim ve kültür merkezlerini kurmuşlardır.[145] Tarihi süreç içerisinde Türkistan'da çok sayıda İslam alimi yetişmiş, bu alimler çeşitli eserler kaleme almışlar ve İslam coğrafyalarında İslam medeniyetinin teşekkülünde ve korunmasında önemli roller üstlenmişlerdir.[146] Ancak tarihin çeşitli dönemlerinde Türkistan Müslümanları çeşitli yıkıcı tehditlerle karşılaşmışlardır. Bu tehditlerden bir tanesi de Moğol istilasıdır. Moğolların Türkistan'daki yıkıcı faaliyetlerinden İslami kurumlarda nasibini almış, bu dönemde Müslümanlar dini, kültürel, sosyal ve ekonomik açılardan büyük sıkıntılar çekmişlerdir.

Bu dönemde, 14. yüzyılın başlarında, Rabguzî tarafından Harezm Türkçesiyle kaleme alınan Kısasu'l-Enbiyâ isimli eser, Türklerin İslam'la ve kültürleriyle olan bağlarını koruma noktasında önemlidir.

---

[143] Şengül, s. *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, 43, 44.

[144] Mahmut Demir, Mehmet Emin Özafşar, "Vehb b. Münebbih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXXII, İstanbul, 2012, s. 608-610; M. Yaşar Kandemir, "Kâ'b el-Ahbâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* C. XXIV, İstanbul, 2001, s. 1-3.

[145] Seyfettin Erşahin, *Türkistan'da İslam ve Müslümanlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007, 310-315.

[146] Seyfettin Erşahin, *Türkistan Uleması'nın İslâm Medeniyetindeki Rolü*, MAMER Yayınları, İstanbul 2019, s. 21-223.

Eser, peygamberler ve Hz. Muhammed hakkında Türklerin ilk bilgi kaynakları ve çalışmalarından biridir. Rabguzî eserini Moğol asıllı, dindar bir şahsiyet olan Nasıruddin Tog Buğra Beg isminde bir emire sunmuştur. Emir Rabguzî'den bir Kısas-ı Enbiyâ yazmasını istemiş, gerekçe olarak da peygamber kıssalarına ilgisi olduğunu, elde bulunan Kısas-ı Enbiyâ eserlerinin birtakım eksiklikleri barındırdığını söylemiş, onun kaleminden çıkan, ibareleri kendisine ait olan bir eser yazmasını istemiştir. Rabguzî eserini, İslam dünyasında özelliklede Türkistan'da siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik bakımdan kriz yaşandığı Moğol hakimiyetinin İslam aleminde zirveye çıktığı bir dönemde yazmıştır. Bu dönemde Moğollar eğitim kurumlarına zarar vermekle birlikte çeşitli bilim, kültür, edebiyat ve sanat eserlerini de yok etmeye çalışmışlardır. Böylelikle yazılı kültür büyük zarar görmüş, bu da halkın temel İslami bilgilerden de yoksun kalmasına ve cahilleşmesine yol açmıştır. Moğolların hakimiyeti altında yaşayan halkın çoğu Türkçe konuşmaktaydı ve onların baskıcı ve yıkıcı yönetimleri insanların İslam'a daha sıkı sarılmalarına yol açmıştır.[147] Bunun farkında olan Rabguzî'nin, Türk halkına, anlayabileceği şekilde sade, dilini ve kültürünü yaşatabileceği şekilde edebi, yaşamla iç içe ve İslam tarihi eserlerinin anlatımlarına uygun, ilmi özelliği de olan bir eser oluşturma gayreti içerisinde olduğu Kısas-ı Enbiyâsından anlaşılmaktadır.

İlmi seviyesinin yüksek olduğu, kadılık görevi yapmış olmasından da anlaşılan Rabguzî, çok sayıda Arapça ve Farsça dini kavram kullanmasının yanında, İslami literatürdeki bazı kavramların yer yer Türkçesini de kullanmıştır.[148] Bu kelimelerden bazıları şunlardır: İzi/İdi[149]: Allah, Tanrı, Yalavaç/Yalvaç[150]: Peygamber, resul, nebi, Uçmah/Uştmah/Uşmah[151]: Cennet, Tamug/Tamu[152]: Cehennem. İslami literatürde asıllarının kullanımıyla şöhret bulmuş bu kavramların, Türkçe karşılıklarının da yer yer kullanılmasının nedenlerinden bir tanesinin, Moğolların siyasi ve kültürel baskısı altında olan Türklerin dillerine ve kültürlerine yabancılaşmamaları düşüncesinin de etkili olabileceğini söyleyebiliriz. Türk dil ve kültüründe kullanılan bu sözcüklerin, eserin kaynaklığı noktasında etkisine bakacak olursak, İslami eserlerde, özellikle usul

---

147 Erşahin, "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyâlar: Kısas-ı Rabguzî Örneği", 201-206.

148 Erşahin, "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyâlar: Kısas-ı Rabguzî Örneği", 203.

149 Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 14v, 17r; Erşahin, "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyâlar: Kısas-ı Rabguzî Örneği", 203.

150 Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 47v, 120r; Erşahin, "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyâlar: Kısas-ı Rabguzî Örneği", 203.

151 Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 21r, 171v; Erşahin, "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyâlar: Kısas-ı Rabguzî Örneği", 203.

152 Rabguzî, Kısasu'l-Enbiyâ, 17r, 248r; Erşahin, "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyâlar: Kısas-ı Rabguzî Örneği", 203.

ilimlerinde ilk dönemlerden itibaren kavramlaşmış sözcükleri ve Kur'ân'î kavramları kullanmanın çok önemli olduğunu belirtmekle birlikte, gerek devrin siyasi, sosyal ve kültürel özellikleri gerekse o dönemde Türk halklarının İslami eserlere ulaşma imkânı ile bu literatüre vukufiyeti gibi nedenlerinde göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu gibi nedenlerden dolayı burada önemli olan, sunulan bilgilerin İslami eserlerle uyup uymadığıdır. Rabguzî'deki peygamber hayatlarının anlatımının ve içeriğinin ileride teferruatlı olarak değineceğimiz bazı istisnalar dışında genel itibarla İslam tarihi eserlerindeki içeriğe uyması, Türkçe sözcüklerin kullanılması noktasında kaynaklık değeri olarak bir eksikliğe yol açmamıştır.

Rabguzî'nin eserini Türkçe yazmasının nedenlerinden bir tanesi de o dönemde Türkçe'nin dini edebiyat üretebilecek bir seviyeye gelmiş olmasıdır.[153] Onun Kısasu'l-Enbiyâsına baktığımızda hem sözlü hem de yazılı anlatım tarzının özelliklerini görebilmekteyiz. Ayrıca eserin dilinde ve üslubunda Türk geleneklerinin, kültürünün ve Türklerde önemli bir yere sahip olan ve onları daima zinde tutan destansı anlatım yönteminin izlerini görmekte mümkündür.[154] Örneğin Rabguzî Hz. Muhammed ile Hz. Hatice'nin evliliklerini anlatırken İslam tarihi eserlerinde geçen bilgileri, bazı farklılıklarla vermekle birlikte, yer yer Türk kültürünü ve onun anlatım özelliklerini görebilmekteyiz. Hz. Hatice'nin kendisinden istendiği Varaka tarafından, Hz. Muhammed'in öksüzlüğünün ve fakirliğinin sorun olarak görülmesi ve kendisini Arap ve Acem büyüklerinin istemesine rağmen kabul etmeyip, Muhammed ile evlenmeyi istemesi üzerine Hz. Hatice'nin: "Öksüz bolsa bolsun, kuvveti ve cemali bar, fesahati, hasebi, nesebi bar, malı yok, erse mal bergey-men tep hazine açtı, altın gümüş çıkardı, harman mengizlig yıgdurdı, aydı bu kamug malnı Muhammedge bağışladım, kimersening munça malı bolsa çıgay bolmagay"[155] daha sonra "Rasul ammları teveler boğuzladılar, Araplar yığıldılar, ulug toy kıldılar, altun, kümüş saçtılar. Ebu Talib nikah kıydı"[156] şeklinde ifade edilen düğün merasiminin anlatımında Türk kültüründeki düğünler akla gelmektedir. Oysa ilk dönem İslam tarihi kaynaklarında sade bir evliliğin olduğunu görmekteyiz.[157]

---

[153] Erşahin, "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyâlar: Kısas-ı Rabguzî Örneği", 206.

[154] Naile Hacıyeva, "Nasıreddin Rabguzî'nin Kısasü'l-Enbiyâ İsimli Eserinin Semantik ve Poetik (Anlam ve Şiirsel) Cümle Yapı Özellikleri" *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi* sayı, 11, Konya 1997, s. 241, 242; Naile Hacızade, "Nasıreddin Rabguzî'nin 'Kısasü'l-Enbiyâ' Adlı Eseri ve Onun Azerbaycan Türkçesi ile Münasebeti" *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1/1, Konya 1994, s. 67-70.

[155] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 192v.

[156] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 192v.

[157] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 128-130; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 132-134.

Muîn el-Miskîn'in *Mearicü'n-Nübüvve* adlı eserinin aslı Farsça olup eser Altıparmak Mehmed Efendi (v. 1033/1623) tarafından *Mearicü'n-Nübüvve Tercümesi* adıyla Türkçeye kazandırılmıştır. Daha sonraları 1257 yılında İstanbul'da basılmış olup, değişik zamanlarda baskıları bulunmaktadır.[158] Yine eser Celâlzâde Mustafa Çelebi (v. 975/1567) tarafından *Delâil-i Nübüvveti Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî* adıyla 1552-1557 yılları arasında Osmanlıca Türkçesine çevrilmiştir.[159] Esere baktığımızda, peygamberler ve Hz. Muhammed'in hayatını ele alırken İslam tarihi eserlerindeki rivayetleri vermekle birlikte, müellifin bazen tasavvuf erbabının görüşlerine ve rivayetlerine başvurduğu görülmüştür. Eserde özellikle mucizelerin anlatımında Fars ve tasavvuf kültürünün etkileri hissedilmekte olup, Tarih, Sîre ve delail eserlerindeki rivayetlerin genişletildiği görülmüştür. Fakat eserin İslam tarihi, Sîre ve delail eserlerindeki rivayetleri toplayıp bir arada sunması kaynaklığı noktasında önemlidir.[160]

Kısas-ı Enbiyâ türleri içerisinde manzum eserlerde bulunmaktadır. Hindî Mahmûd'un *Kısas-ı Enbiyâsı*, İrşâdi ve Ağlar Babanın *Kısas-ı Enbiyâsı*, Mehmed Rifad Manastırlı'nın *Tuhfetü'l-İslam* adlı eserleri bu tür içerisindeki örneklerdendir. Bu tür içerisine giren eserlerde dilsel olarak manzum ifade tarzı kullanıldığı için, tarihi malumatın aktarımında rivayet zincirleri ve kaynak genellikle belirtilmemiştir. Kapsam ve içerik İslam tarihi kaynaklarındaki muhtevayla birlikte ele alınmakta olup, Manzum ifade tarzının da etkisiyle yer yer ana konudan uzaklaşılmakta ve duygular aktarılmaktadır. Bu sapmalar İrşâdi ve Ağlar Baba'da daha fazla görülmektedir. Bunda bu şahısların tasavvuf erbabı olmalarının ve tasavvuf kültürünün de etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Hindî Mahmûd ve Manastırlıda ise mısralar daha çok tarihi anlatımlar etrafında oluşmakta, ana konudan uzaklaşma daha az görülmektedir.[161] Manzum eserlerin kapsam ve içeriklerinin genel itibarla İslam tarihi anlatımıyla uyması bu eserlerin kaynaklığı noktasında önemli olmakla birlikte, yazıldıkları dönemin dilsel özelliklerini ve kültürünü yansıtması noktasında da kaynaklık değeri olan eserlerdir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, Kısas-ı Enbiyâ eserlerinin kapsam ve içeriklerinin anlatımında, her ne kadar dil ve kültürün etkisi yer yer hissedilse de bu

---

[158] Adnan Karaismailoğlu, "Altıparmak Mehmed Efendi", *Türkiye Diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi,* C. II, İstanbul 1989, s. 542.

[159] Celia J. Kerslake, "Celâlzâde Mustafa Çelebi", *Türkiye Diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi,* C. VII, İstanbul 1993, s. 262.

[160] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*; Yusuf Şevki Yavuz, "Meâricü'n-Nübüvve", *Türkiye Diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXVIII, Ankara 2003, s. 209, 210.

[161] Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ;* Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ ve Sire-i Muhammediyye*; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*.

eserlerin ilk dönemden günümüze kadar, bu alandaki çeşitli rivayetleri, bilgileri, anlatımları zikretmeleri ve içeriklerinde muhafaza etmeleri önemlidir. Bu eserlerin ilklerinin sonraki dönemlerde yazılan eserlere kaynaklık etmiş olmaları, kapsam ve içeriklerinin İslam tarihi eserleriyle büyük oranda uyuşması ile yazıldıkları dönemlerin dilsel ve kültürel özelliklerini yansıtmaları bu türün kaynaklık değerinin olduğunun göstergesidir.

4.8. Kısas-ı Enbiyâ Eserlerinde Nübüvvet Anlayışı ve Hz. Muhammed'in Konumu

Nebî sözlükte iki anlama gelmektedir. Birincisi "en-nebee" kökünden türemiş bir kelime olup tebliğ eden, haber veren anlamına gelmektedir. Diğeri ise "nübüvve, nebve ya da en-nebâve" kökünden olup yücelik, büyüklük anlamlarına gelir. Allah'tan insanlara haber ulaştırmaları nedeniyle "nebî" peygamberler için kullanılmıştır.[162] Nübüvvet ve Risalet ise "Allah'tan haber verip onun elçiliğini yapmak, Allah'a giden yolu göstermek veya Allah'ın insanlara tebliğ etmesi için elçi olarak seçtiği kuluna buyruklarını öğretmesi ve onları insanlara iletmesini emretmesi" demektir.[163] Kökeni Farsça olan Peygamber sözcüğü ise "haberci" yani "Allah'tan haber getiren" demektir.[164]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Nebi/Resul/Peygamber kavramları verdiğimiz tanıma uygun bir şekilde ele alınmıştır. Bununla birlikte bu eserlerde çoğunlukla Hz. Muhammed'in nübüvveti ve şahsiyeti diğer peygamberlere göre daha farklı bir konumlandırmayla sunulmuştur. O, diğer peygamberlerden daha üstün olmasının yanında bazen de kâinatın varlık nedeni olarak kabul edilmiştir. Örneğin bu türün ilklerinden olan Sa'lebî'nin eserinde Hz. Âdem'in yaratılışı bölümünde "Müfessirler dediler ki" şeklinde verdiği anlatımda şu bilgiler verilmiştir: "Allah insanı yaratmak için yeryüzüne Cebrail'i göndermiş, oradan toprak getirmesini istemiştir. Fakat yeryüzü ona 'Benden bir şeyler alman için seni gönderen Allah'ın, izzetine sığınırım. Yarın onun için (alacağın toprak için) ateşten bir nasip vardır.' demiştir. Cebrail onu almamış ve Rabbine dönmüştür." Sonra aynı şekilde Mikail gönderilmiş, o da aynı sözle karşılaşınca almadan gelmiştir. Sonra Azrail gönderilmiş, o da aynı cevapla karşılaşmış fakat o, yeryüzüne Allah'ın emrine isyan edemeyeceğini söyleyerek, değişik renk ve

---

[162] Isfahâni, *el-Müfredât*, 503, 504; İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, es-Sıhâh: Tâcu'l-Luga ve Sıhâhu'l-Arabiyye, nşr. Ahmed Abdulgafûr Attar, Dâru'l-İlim, Beyrut, 1979, C. VI, s. 2500.

[163] Yusuf Şevki Yavuz, "Hz. Muhammed'in Peygamberliği ve Son Peygamber Oluşu", Vahiy ve Peygamberlik, *KURAMER Yayınları*, İstanbul, 2018, s. 321.

[164] Fikret Karaman, "Peygamber", Dini Kavramlar Sözlüğü, *Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları*, Ankara, 2006, s. 539.

özellikteki topraklarından alıp getirmiştir. Ona çeşitli tatlarda su eklenmiş ve insanın hamuru yapılmıştır. Müellif onun için insanların renkleri ve ahlaklarının farklı olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Allah, Hz. Muhammed'i yaratmak için Cebrail'e kendisinde parlaklık ve nur bulunan yerin kalbinden getirmesini buyurmuştur. Orasının Hz. Muhammed'in kabrinin olduğu yer olduğu ve o gün saf beyaz olduğu belirtilmiştir. O, Firdevs ve mukarrabin melekleri ve diğer meleklerle gidip getirmiş, tesnim suyuyla karıştırılarak beyaz bir inci gibi olmuştur. Sonra cennet nehirlerine daldırılmıştır. Oradan çıkınca, Allah ona nazar etmiş, Allah korkusundan yüz yirmi dört bin katreye ayrılmıştır. Allah onun her bir damlasından bir peygamber yaratmıştır. Her enbiyâ onun nurundan yaratılmış, sonra o nur göklere ve yere yayılmıştır. Müellif "Melekler o zamanlar Hz. Âdem'i tanımadan önce Hz. Muhammed'i biliyorlardı." demiştir. Hz. Âdem'in yaratılışını teferruatlı olarak ele alan müellif o, tamamen yaratıldığında Hz. Muhammed'in nurunun onun alnında "Bedir gecesindeki ay gibi" parladığını demiş ve onun yaratılışının teferruatını ve sonra yaşananları zikretmiştir.[165] Sa'lebî'nin bu anlatımında görüleceği üzere, diğer peygamberler Hz. Muhammed'in yaratıldığı, çeşitli işlemlerden geçirilerek inciye benzer bir hale gelen yerin özünden yaratılmış ve melekler Hz. Muhammed'i, Hz. Âdem daha yokken bilmektelermiş. Yine Nur-i Muhammedî onun anlında parlamıştır. Bu anlatıma göre Hz. Muhammed'in Allah indinde farklı bir konumunun olduğu ve diğer peygamberlerden daha üstün olduğu sonucu çıkarılabilmektedir. Rabguzî'de eserinde Allah'ın tüm alemi Hz. Muhammed hürmetine yarattığını söylemiştir. Sa'lebî'nin Hz. Âdem'in yaratılışıyla ilgili verdiği rivayete benzer bir anlatım vermekle birlikte, onun yaratılışı ve iblisin secde etmemesini zikretmiş, Hz. Âdem'in alnında Nur-i Muhammedî'nin parladığını belirtmiştir.[166] Sa'lebî'nin Meleklere Allah'ın yeryüzünden toprak getirmelerini emretmesi anlatımı özet bir şekilde Ali Şir Nevâî'nin eserinde de geçmekte olup, müellif anlatımında alem ve Âdem'in Hz. Muhammed'in varlığı sebebiyle var olduklarını belirtmiştir.[167]

Kisâî ise cennet ve cehennemin yaratılma bölümünde, İbn Abbâs'tan verdiği rivayette, cennetteki en faziletli altı nehri saymıştır. Birinci nehrin Rahmet Nehri olduğunu, ikincisinin ise Kevser Nehri olduğunu, onun Hz. Muhammed'e verildiğini belirtmiştir. Ayrıca cennetin sekiz kapısı olduğunu zikretmiş, bunların özelliklerini saymış ve birinci kapının üzerinde "La ilahe illallah Muhammedu'r-Resulullah" yazılı olduğunu demiştir. Yine o Hz. Âdem'in çamurdan yaratılma aşamalarını zikrinden sonra ona ruh girdirildiğinde onun arşa baktığını ve orada "La ilahe illallah Muhammedu'r-

[165] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 26-28.
[166] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 5r-7r.
[167] Nevâî, *Târîh-i Enbiyâ ve Hukemâ*, 1b.

Resulullah" yazılı olduğunu gördüğünü belirtmiştir.[168] Cezâirî ise İbn Abbâs'tan verdiği bir rivayette özetle Allah Hz. Âdem'i yaratıp ruh üflediği zaman melekler ona secde etmişlerdir. O Allah'a "Benden çok sevdiğin birisini mi yarattın?" diye sormuştur. Allah ona cevap vermemiş, o üç kez aynı soruyu sormuştur. Bunun üzerine Allah ona "Evet onlar olmasaydı seni yaratmazdım." cevabını vermiştir. O, onların kendisine gösterilmesini istemiştir. Bunun üzerine melekler hicap perdesini kaldırmışlar ve o arşın önünde beş kişinin eşkalini görmüştür. Rivayette onların Hz. Muhammed, Emiru'l-Mü'minin Hz. Ali, kızı Fatıma ve çocukları Hz. Hasan ve Hüseyin'in olduğu söylenmiştir. Rivayetin devamında Hz. Adem'in ilk günahı işlemesi sonucunda, bu beş şahıs hürmetine af dilediği belirtilerek anlatım devam etmiştir.[169] Yine İbn Kesîr'in *Kısasu'l-Enbiyâ*'sında Hz. Ömer'den rivayet edilen bir hadiste, Hz. Âdem cennette hata işleyince, "Ey Rabbim! Muhammed'in hakkı için senden af dilerim." diye yalvarmıştır. Allah, daha yaratmamışken nereden onu tanıdığını sorunca o, yaratılıp kendisine ruh üflendiğinde arşın üzerinde "La ilahe illallah Muhammedu'r-Resulullah" yazılı olduğunu gördüğünü demiştir. Hz. Âdem bu yazıyı gördüğünde yaratılanlar içerisinde en çok onu sevdiğini anladığını deyince, Allah "Doğru söyledin. O mahlukat arasında en çok sevdiğim kimsedir." cevabını vermiş ve onu affetmiş "Eğer Muhammed olmasaydı seni yaratmazdım." demiştir.[170] Yine Muîn el-Miskîn eserinde yukarıda müelliflerin verdiği bilgileri yakın ifadelerle zikretmekle birlikte, Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden üstün olduğuyla ilgili çok sayıda hadis ve anlatım vermiştir.[171] Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin eserlerinden verdiğimiz bu rivayetlerden de anlaşılacağı üzere Hz. Muhammed'in yaratılanların en şereflisi ve Allah tarafından en çok sevileni olduğu, onun hürmetine her şeyin yaratıldığı bu eserlerde öne çıkan bir anlayış olduğu görülmüştür.

Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden üstün olduğu fikri sadece erken dönem eserlerinde değil yakın dönem Kısas-ı Enbiyâ ve Peygamberler Tarihi eserlerinde de zikredilmiştir. Örneğin Cevdet Paşa Hz. Muhammed'in hayatını ele aldığı bölümde onun "İnsanoğlunun en üstünü" olduğunu belirtmiştir. Ayrıca o, Nur-i Muhammed'i hakkında genişçe bilgi vermiştir.[172] O bu fikri zaman zaman hayatıyla ilgili anlatımlarda vurgulamıştır. Çalışmamızın ana bölümünde ondan verilen anlatımlarda bu fikri açıkça göstereceğiz. Yine "Peygamberler Tarihi" müellifi Asım

---

[168] Kisâî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 17, 18, 25, 26.
[169] Cezâirî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 60.
[170] İbn Kesîr, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 59.
[171] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R. 1. 7-88.
[172] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 66-73.

Köksal eserinde "Peygamberlerin Üstünleri ve En Üstünü" başlığı altında Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden ve yaratılmış olan her şeyden daha üstün olduğunu verdiği hadislerle belirtmiştir.[173] Peygamberler Tarihi yazarı Ahmet Lütfi Kazancı'da eserinde "İşte o resuller ki, biz onların bir kısmını, diğer kısmından üstün kıldık." (Bakara Suresi 253) ayetini vererek "Buna göre Peygamberlerin en büyüğü, alemlere rahmet olarak gönderilen Hâtemu'l-Enbiyâ olduğu bildirilen Efendimiz Hz. Muhammed Mustafa'dır." Demiştir.[174]

Yukarıda örnek olması için bazı Kısas-ı Enbiyâ eserlerinden verdiğimiz malumatta görüleceği üzere hem erken dönem hem de yakın tarihimizde kaleme alınan peygamber hayatları ile ilgili eserlerde, Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden üstün olduğu ve alemin onun hürmetine yaratıldığı fikri işlenmektedir. Bu fikri çalışmamızın ana bölümü olan Hz. Muhammed'in hayatının anlatıldığı eserlerde de görmekteyiz. Özellikle bu anlatım Hz. Âdem'in yaratılması ve Nur-i Muhammedî anlatımlarında kendisini göstermekte olup, yine gerek Hz. Peygamber'in doğumu gerekse Mîrâc gibi konuların işlenişinde görülebilmektedir. Aşağıda yeri geldikçe anlatımlarda verilecektir.

İbn Sa'd, Taberî ve İbnu'l-Esir gibi genel tarih kitaplarında ise kâinatın veya peygamberlerin yaratılışı Sa'lebî'nin dediği gibi Nur-i Muhammedî üzerinden zikredilmemiştir. Bu eserlerde de Sa'lebî'nin verdiği, Allah'ın meleklere Hz. Adem'i yaratmak için yeryüzünden toprak getirmeyi emrettiği rivayeti bulunmakla birlikte rivayetin son kısmı farklıdır. Azrail oradan çeşitli renklerde toprak getirmiştir. Hz. Âdem onunla yaratılmıştır. Sonra meleklere ona secde etme emri verilmiş ve İblisin isyanıyla rivayet devam ettirilmiştir. Bu eserlerde Allah'ın ilk yarattığı şey hakkında çeşitli bilgiler verilmiştir. Bu rivayetlerde ilk önce kalemin veya bir nurun veya bir duman bulutunun yaratıldığı ile ilgili genişçe bilgiler verilmiş olup, Nur-i Muhammedî ile ilişkilendirilmemiştir.[175] Aşağıdaki konularda Sîre ve tarih eserlerinde onun hangi kapsamda ele alındığını vereceğiz.

Hz. Peygamber'in diğer peygamberlere göre farklı bir konumda olduğu veya daha üstün olduğu düşüncesi İslami ilimler içerisindeki diğer türlerde de görülebilmekle

---

[173] Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 13, 14.

[174] Kazancı, *Hz. Âdemden Hatemu'l-Enbiyâ'ya Peygamberler Tarihi*, 11.

[175] Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez'Zührî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, thk. Dr. Ali Muhammed Ömer, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 2001, C.I, s. 4-20; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu't-Taberî Târîhu'r-Rusul ve'l-Mulûk*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, Dâru'l-Meârif Yayınevi, Mısır, tr. yk. C.I, s. 19-106; İzzüddin Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Muhammed Abdulkerîm el-Cezerî eş-Şeybânî İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh (Târihu İbnu'l-Esîr)*, Beytu'l-Efkâri'd-Devliyye, Beyrut, ty, C.I, s. 10-31.

birlikte, Sîre ve tarih eserlerinde yine Hz. Muhammed'in hayatının ele alındığı bölümlerde yer yer verilen bilgilerde bu anlayış görülebilmektedir. Bunu özellikle onun hayatının Mekke dönemi ile ilgili anlatımlarında görebilmekteyiz. Örneğin; İbn İshâk'ın eserinde "Allah'ın Peygamberlerden Hz. Muhammed'e İman Etmeleri Noktasında Söz Alması" başlığı altında Yunus b. Bükeyr'in Muhammed b. İshâk'tan verdiği bir rivayette o, "Allah Hz. Muhammed'i alemlere ve bütün insanlara rahmet olarak gönderdi. Allah ondan önce gönderdiği bütün peygamberlerden kendisine inanıp onu tasdik edeceklerine, kendisine muhalefet edenlere karşı ona yardım edeceklerine ve bu hususu kendilerine inanan ve tasdik edenlere de ileteceklerine dair söz aldı." demiş ve Al-i İmrân Suresi 81. Ayeti delil olarak zikretmiştir.[176] İbn Sa'd, Ebu Hureyre'den verdiği bir hadiste, Hz. Peygamber'in "Ben İnsanoğlunun efendisiyim." dediğini zikretmiştir.[177] İbn Hibbân eserinde "İnsanlığın Efendisinin Nesebi ve Kıyamet Günü ilk Dirilecek Kişi Oluşu" başlığı altında rivayet zincirini belirterek Vâsile b. el-Eska'dan Hz. Peygamber'in şu hadisini vermiştir. "Allah İsmailoğullarından Ben-i Kinâne'yi, Kinâne'den Kureyş'i, Kureyş'ten Ben-i Hâşim'i ve onlar arasından da beni seçti. Ben insanoğlunun efendisiyim. Bunu övünmek içinde söylemiyorum. Ben kıyamet günü ilk diriltilecek kişiyim. İlk şefaatçiyim ve şefaat yetkisi verilecek ilk kişiyim." demiştir.[178] Yine onun eserinde Ebu Hureyre'den verilen bir hadiste Hz. Peygamber'e "Peygamberliğin ne zaman verildi?" diye soru sorulmuştur. Onun "Âdem'in yaratılışıyla Âdem'e ruhun üfürülmesi aralığında." dediğini bildirmiştir.[179]

4.9. Kısas-ı Enbiyâ Literatürünün İlimler Tasnifindeki Yeri

Kısas-ı Enbiyâ türü eserlerde dikkat çeken en önemli özellik kâinatın yaratılışıyla başlamaları, peygamberler üzerinden insanlığın belirli dönemleriyle ilgili tarihi anlatımlarda bulunmalarıdır. Kanaatimizce bir eseri sınıflandırırken bakılacak en önemli nokta, onun daha çok hangi literatüre sahip olduğu ve hangi tür içerisine girdirilebildiğidir.

İlimlerin tasnifini yapan en önemli müelliflerden Osmanlı alimi Taşköprizâde Ahmed Efendi "*Mevzûâtu'l-Ulûm*" adlı eserinde, Kısas-ı Enbiyâ eserlerini tarih ilmi içerisinde değerlendirerek "Ahbâru'l-Enbiyâ İlmi" başlığı altında incelemiştir. Bu ilmin tarih ilminin dallarından olduğunu, alimlerin bu ilme önem verdiklerini, değer

---

[176] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 173.
[177] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 4.
[178] Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 2000, s. 32.
[179] İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 49.

verilmeye layık bir ilim olduğunu belirtmiştir. Bu konuda müstakil kitaplarda yazıldığını, bunlardan birisinin de İbnu'l-Cevzî'nin *Kasasu'l-Enbiyası* olduğunu söylemiştir.[180] Yine ilim tasnifinde önemli müelliflerden birisi olan Kâtip Çelebi eserinde "Tarih İlmi" başlığı altında bu alan içerisine giren eserleri sayıp onlar hakkında kısa bilgi verirken, bu tür içerisine Tarih-i Enbiyâ'yı da almıştır.[181]

Tertîbu'l-Ulûm adlı eserin müellifi olan Saçaklızâde Muhammed b. Ebî Bekr el-Mer'aşî eserinde "Tarih İlmi" başlığı altında "Tarih geçmiş olayların vakitlerini belirlemektir." demiş ve bu ilmin tanımını açıklamalarla yapmıştır. Kıssalarında tarih belirleme noktasında büyük öneme haiz olduğunu belirterek, bunlara da tarih kitabı adı verildiğini belirtmiş "Şu peygamber veya şu kral zamanında gerçekleşen olayların anlatılması" şeklinde olaylara yer verildiğini belirtmiştir. Ayrıca o, "Peygamberler ve müttakî şahsiyetlerin" kıssalarının ibret almaya yaradığını demiştir. Müellif bu ilmin tarifini Taşköprizâde'nin yukarıda verdiğimiz eserinden yapmıştır. Müellif "Bu ilmin konusu, peygamberler, veliler, alimler, sâlih kişiler, krallar ve benzeri geçmiş şahsiyetlerin durumlarıdır. Bu ilmin amacı, geçmiş durumlara vakıf olmak, faydası ise söz konusu durumlardan ibret almak ve onlardan öğüt çıkarmaktır." şeklinde tarif etmiştir.[182]

Erken dönem önemli tarih eserlerinden olan Taberî'nin, *Târîhu't-Taberî Târîhu'r-Rusul ve'l-Mulûk'u* ile İbnu'l-Esîr'in "*el-Kâmil fi't-Târîh*" adlı eseri muhtevalarına kâinatın yaratılışı ve enbiyâ hayatlarını da almışlardır. Bu konuda verdikleri nakiller ve anlatımlar sadece Kur'ân merkezli olmayıp, ashaptan ve tabiinden müfessir, muhaddis ve müverrih özellikleriyle şöhret kazanmış olan çok sayıda alimden nakillerde bulunmuşlardır.[183] Peygamberler hakkında çok sayıda rivayette bulunan Kâ'b el-Ahbâr ve Vehb b. Münebbih[184] gibi alimlerden de nakillerde bulunmuşlardır. Muhtevası böyle olan çok sayıda eser bulunmaktadır.

Sabri Hizmetli "*İslam Tarihi*" adlı eserinde "Dünden Bugüne İslam Tarihçiliği" başlığı altında, İslam tarihi eserlerinin oluşum sürecini ele almıştır. Müellif siyer, meğazi, tabakat gibi ilimlerin ortaya çıkışı ve gelişiminin İslam tarihi eserleri yazımına etkisini verirken "Siyer ve meğazi kitaplarının yanı sıra Futûh kitapları ve Peygamberler Tarihi, İslam tarihine eklendi. İslam tarihçiliği genel tarihçiliğe doğru gelişti."

---

[180] Taşköprizâde Ahmed Efendi, *Mevzûâtu'l-Ulûm*, İkdâm Matbaası, 1313. I, s. 310.
[181] Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, II, 263.
[182] Saçaklızâde Muhammed b. Ebî Bekr el-Mer'aşî, *Tertîbu'l-Ulûm*, çev. Zekeriya Pak, Vefa Kitap, Kahramanmaraş, 2009, s. 220, 221.
[183] Taberî, *Târîhu't-Taberî,* I, 9-605; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 13-318.
[184] Taberî, *Târîhu't-Taberî,* I, 10, 65, 265, 322; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 260, 313

demiştir.[185] Mehmet Mahfuz Söylemez "Klasik Dönem İslam Tarihçilerinin Tarih Anlayışı" başlıklı makalesinin "Tarih Ne Zaman Başlar" kısmında "Günümüzde tarih bilimi ile uğraşanlar tarihi, vesikanın nüfuz ettiği dönemden başlatırken; İslam tarihçileri bunu çok daha eskiye, zamanın yaratılışına kadar geri götürürler." dedikten sonra her iki yaklaşımda paralellik bulunduğunu, İslam tarihçilerine göre en güvenilir ve eski vesikanın Kur'ân olduğunu belirterek şu açıklamayı vermiştir: "Kur'ân'da, dün ile ilgili bilgi verirken zamanın yaratılışı ile başlar. Dahası İslam tarihçileri, tarihi bir nevi İslam dininin tarihi olarak kabul ederler. Onlar 'bir ve tek doğru din vardır; bu da İslam dinidir. Bu din insanlığın yaratılışından itibaren vardır. Zaten insanlığın yaratılışı da bu dini yaşamak içindir. Öyleyse tarih, bu dinin tarihidir.' düşüncesinden hareket ettikleri için tarihi aslında bir peygamberler tarihi olarak düşünürler." demiştir.[186]

Çalışmamızda elde ettiğimiz izlenime göre bizce de Kısas-ı Enbiyâ literatürü tarih ilmi içerisinde değerlendirilebilecek bir tür olarak ortaya çıkmıştır. Zira Kısas-ı Enbiyâ eserlerinin anlatımlarında her ne kadar edebi ve tasavvufi özelliklere rastlansa da peygamberler ile özellikle Hz. Peygamber'in hayatının anlatımında verilen malumatın büyük oranda Sîre ve tarih eserleriyle uyuşması bu türün tarih ilmi içerisine alınmasında önemli bir faktör olmuştur. Özellikle Mekke dönemi anlatımlarında Sîre ve tarih eserlerinde olmayan anlatımların delail eserlerinden tamamlandığı görülmüştür. Bu türe giren eserlerinde tarih kaynakları içerisinde sayılması tespitimizi güçlendirmiştir. Bununla birlikte manzum olarak yazılan Kasasu'l-Enbiyaların tarih literatürüne de sahip olmalarının yanında tasavvufi ve edebi yönlerinin daha baskın olduğunu söyleyebiliriz.

---

[185] Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi İlk Dönem*, Özkan Matbaacılık, Ankara, 2001, s. 53-65.

[186] Mehmet Mahfuz Söylemez, "Klasik Dönem İslam Tarihçilerinin Tarih Anlayışı", *İslâmî İlimler Dergisi*, 3/2, Güz Dönemi 2008, s. 7, 8.

BİRİNCİ BÖLÜM

KISAS-I ENBİYÂ LİTERATÜRÜNDE HZ. MUHAMMED'İN MEKKE DÖNEMİ

1.1. ÇOCUKLUK DÖNEMİ

1.1.1. Nesebi Ailesi ve Doğumu

Nesep sözlükte "akrabalık, baba tarafından olan hısımlık" anlamına gelmekle birlikte bazılarına göre ise "Hem anne hem de baba tarafından olan akrabalık bağına" nesep denir. "Ensâb" nesep kelimesinin çoğuludur. Nesep, nisbe ve nüsbe sözcükleri bir kabile veya beldeye mensup olmayı da ifade eder.[187]

Kudâî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin ve Cezâirî'nin eserlerinde, Hz. Muhammed'in soyu Adnân'a ondan Hz. İsmail'e bazen de Hz. Âdem'e kadar ulaştırılır. Bu eserlerde sıralama şöyle verilmiştir: "Hz. Muhammed, Abdullah, Abdulmuttalib onun ismi Şeybe'dir. Hâşim onun bir ismi de Amr'dır. Abd-i Menaf onun bir adı da Muğire'dir. Kusay onun bir ismi de Zeyd'dir. Kilâb, Mürre, Kâ'b, Lüey, Galib, Fihr, Mâlik, Nadr o Kureyş'in hepsinin babasıdır. Kinâne, Huzeyme, Mudrike (onun ismi Amir'dir), İlyas, Mudar, Nizâr, Maad, Adnan, Üded, Mukavvim, Nâhur, Teyrah, Ya'rub, Yeşcub, Nâbit, Hz. İsmail, Hz. İbrahim."[188] Aynı sıralama dipnotta isimlerini verdiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde de geçmekle birlikte,[189] her iki türde bazı isimlerde künye veya ikinci isim zikredildiği için sıralamada küçük farklılıklar görülebilmektedir. Kısas-ı Enbiyâ eserleri ile Sîre ve tarih kitaplarında Adnan'a kadar

---

[187] Mustafa Fayda, "Ensâb", *Türkiye Diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XI, İstanbul 1995, s. 244. İbrahim Paçacı, "Nesep", Dini Kavramlar Sözlüğü, *Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları*, Ankara, 2006, s. 526.

[188] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 99; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 145; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 151; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 68, 69; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 346, 347; Tahir b. Salih el-Cezâirî, *Münyetu'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, y.y., Dımaşk, 1299/1881-82, s. 161.

[189] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 11, 12; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, 1, 37, 38; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 32, 33; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 239-271; Ebû'l-Kâsım Kıvâmu's-Sünne İsmâil b. Muhammed b. El-Fazl b. Ali et-Teymî el-Isfahânî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, thk. Muhammed b. Halife er-Rabâh, Dâru'l-Velîd Yayınevi, Libya 2010, s. 78-80; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 6-33; Ebu'l-Muzaffer Şemsüddîn Yûsuf b. Kızoğlu b. Abdullah Sıbt İbnu'l-Cevzî, Mir'âtu'z-Zamân, *Mir'âtu'z-Zamân fi Tevârîhi'l-A'yan*, Dâru'r-Risâletu'l-Âlemiyye, Beyrut, 2013, C. III, s. 8; Ebu'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî (İbn Seyyidünnâs), *Uyûnu'l-Eser fi Funûni'l-Meğâzî ve'ş-Şemâ'il ve's-Siyer*, thk. Muhammed el-Îdu'l-Hatrâvî, Muhyiddin Müstû, Mektebetu Dâri't-Türas, Medine-i Münevvere /Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1992, C. I, s. 73; Ebu'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Daru İbn Kesîr Yayınları, Katar, 2010, C. III, s. 17-22; Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî, *Sübülu'l-Hudâ ve'r-Reşâd fi Sîreti Hayri'l-'İbâd (es-Sîretu'ş-Şâmiyye),* thk. Dr. Mustafa 'Abdu'l-Vâhid, Cumhuriyyetu Mısri'l-Arabiyye Vuzêratu'l-Evkâf, Kahire, 1997, C. I, s. 280.

nesep zincirinde ihtilaf bulunmamaktadır. Ancak Adnan ile Hz. İsmail arasındaki zincirin şüpheli olduğu, ensab bilginleri tarafından uydurulduğu[190] farklı rivayetlerle verilmekle birlikte, bu iki türdeki bazı eserlerde Hz. Peygamber'in nesebi, Hz. Âdem'e kadar dayandırılmaktadır.[191] Muîn el-Miskîn ve İrşâdi Baba-Ağlar Baba eserlerinde bu sıralamayı vermişlerdir. Farklı rivayetlerde nesep zincirindeki bazı isimlerde değişiklik olmakla birlikte genel olarak İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî, Seyyidünnâs ve Şâmî şöyle vermiştir: "İsmail b. İbrahim b. Târih, bu Azer b. Nâhur b. Esreğ b. Erğu b. Fâlih b. Âbir b. Sâlih b. Erfehşez b. Sâm b. Nûh b. Lemk b. Mettuşelh b. Ehnûh b. Yerd b.Mehlâil b. Kayin b. Enûş b. Şis b. Âdem."[192] Muîn el-Miskîn ve İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın verdikleri sıralama bu zincire uymaktadır.

Nesep çoğu müellif tarafından Nur-i Muhammedî kavramıyla birleştirilmiştir. Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba, Ahmet Cevdet Paşa ve Cezâirî gibi bazı müelliflerde bunlardandır. Bu nurun nesiler boyunca intikali, Hz. Âdem'den Abdullah'a kadar Şeybe, Kusay, Maad, Nizâr, Adnan gibi önemli şahısların hayatlarından kesitler verilerek ele alınmıştır.[193] İbrahim en-Nîsâbûrî ve Rabguzî, Nur-i Muhammedî'nin intikali boyutuyla meseleye bakmıştır. Bu nurun Hz. Âdem'in alnında belirdiğini, ondan Hz. Havva'ya geçtiğini, ondan Şis''in alnında belirdiğini ve babadan oğula Abdullah'ın alnına geldiğini, nesep zinciri vermeden zikretmişlerdir.[194] Ayrıca Sa'lebî, Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Hindî, İrşâdi Baba-Ağlar Baba, Manastırlı ve Molla Şerafeddin, Nur-i Muhammedî'nin varlığını Hz. Âdem'in yaratılmasından önceye götürmüşlerdir.[195] Sîre ve tarih eserlerinde nesep silsilesi genellikle Nur-i Muhammedî üzerinden değil, babadan oğula isimle zikredilerek, önem verilen şahıslar ve onların nesilleri ile Arapların ataları ve önemli olaylar hakkında açıklamalar yapılarak,

---

190 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 38; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 271-275; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 33; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 33; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 8; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 21,22; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I. 73; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 280; Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 100; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 145; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 151; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 347.

191 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 11, 12; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 41; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 33, 34; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 276; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 73, 74; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 280, 281; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 145.

192 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 11, 12; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 41; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 33, 34; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 276; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 73, 74. Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 280, 281; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 145; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 415, 416.

193 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 114-145; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 415-427; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 68-74; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 162.

194 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 378b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 182v.

195 Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 26-28; İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 378b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 18r, 18v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 2-19; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 3b; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 411-415; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 40, 41; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 346.

çoğunlukla Hz. Âdem'e kadar verilmektedir.[196] Bunlar içerisinde nurun varlığını Hz. Âdem öncesine götürenler de vardır. Örneğin Şâmî'i Nur-i Muhammedî'nin varlığını Hz. Âdem öncesine götürmüştür. O, yaratıldığında sulbuna geçmiş, ondan Hz. Nuh'a, Hz. İbrahim'e, ondan kerim sulblerden, temiz rahimlerden Hz. Peygamber'in ebeveynine geçtiğini zikretmiştir.[197] Bu eserlerde Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ın alnında bu nurun olduğu, ondan Amine'ye intikal ettiği belirtilmiştir.[198]

Rabguzî, İrşâdi Baba-Ağlar Baba, Râşid, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin'in eserlerinde, Hz. Peygamber'in annesinin nesebi zikredilmezken,[199] Kudâî ve Muîn el-Miskîn şöyle zikretmiştir: "Amine bint. Vehb b. Abdimenâf b. Zühre b. Kilâb b.Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib. Amine'nin annesi Berre'dir."[200] Sîre ve Tarih eserlerinde ise aynı sıralama verilmekle birlikte, nesep silsilesi daha teferruatlı olarak ele alınmıştır.[201]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde nesepler verilirken, Hz. Peygamber'in doğumundan önce gerçekleşen bazı olay ve şahıslar hakkında teferruata girilmiştir. Bunlar Kâ'b b. Lüey'in kavmine hutbesi, Abdulmuttalib'in zemzem kuyusunu kazması sırasında vuku bulan olaylar ile Abdullah'ın kurban edilmeye çalışılması, alnındaki nur ve evliliği gibi konulardır. Kâ'b b. Lüey'in hutbesi Ahmet Cevdet Paşa ve Cezâirî'nın eserlerinde şöyle geçmektedir: "Kâ'b b. Lüey cuma günleri kavmini toplar ve onlara bir hutbe irad ederdi. Hutbesinde neslinden Hâtemu'l-Enbiyânın geleceğini söyler ve her kim ona yetişirse iman etmesini nasihat ederdi."[202] Bu bilgi Sıbt İbnu'l-Cevzî, İbn Kesîr, Şâmî ve Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin eserlerinde Kâ'b b. Lüey'in "Ey İnsanlar dinleyin, akledin, anlayın ve bilin ki….."şeklinde başlayan hutbesinin verilmesiyle ele alınmıştır. Kâ'b'ın hutbesi Allah'ın kudretinin delillerini zikretmesiyle başlamakta ve neslinden bir

---

[196] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 11-20,113; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 36-75; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 32-34; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 239-276; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 8-34; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 73, 74; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 17-22. Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 280, 281.

[197] Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 278.

[198] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 113; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 75-78; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 243-245; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 85-88; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 7-9; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 10, 11; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, s. 13-16.

[199] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 182v, 183r; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 415-430; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 151, 152; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 68, 76; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 346, 347.

[200] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ,* 100. Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1.144.

[201] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 94; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 82, 83; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 42, 43; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 35-38; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 243; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 81-84; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 9; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 33; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 14; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 280.

[202] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 70; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 163.

peygamberin çıkacağını kavmine bildirmesi, müjdelemesi ve ona iman edin tavsiyesi ile bitmektedir.[203]

Rabguzî, Râşid ve Molla Şerafeddin'in eserlerinde zemzem kuyusunun ortaya çıkarılması ele alınmamıştır. Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Abdulmuttalib'in zemzem kuyusunu kazması en geniş şekliyle Muîn el-Miskîn'in eserinde yer almakla birlikte o, Hindî, İrşâdi Baba-Ağlar Baba, Cevdet Paşa ve Cezâirî, Abdulmuttalib'den rüyasında zemzem kuyusunu kazmasının istendiğini belirtmişlerdir.[204] Teferruata giren Muîn el-Miskîn, onun rüyayı Hicr'de uyurken gördüğünü belirtmiştir. Kendisine kalk tîbe'nin yüzünden toprağı gider denilmiştir. Korkuyla uyanıp bir müddet durduktan sonra korku kendisinden gitmiş ve tekrar uyumuş, aynı rüyayı görerek korkuyla kalkmıştır. Üçüncü kez uykuya dalınca bir ses kendisine Mednûne bir rivayette de kuyu yüzünden nikâbî (örtüyü) gider diye seslenmiştir. O mednûne acaba ne ola diyerek kalkıp Kureyş'in büyüklerine rüyayı anlatmıştır. Onlar eğer Rahmani bir rüya ise tekrar görürsün demişlerdir. Bunun üzerine Abdulmuttalib rüyayı gördüğü yere gelip, Allah'ın kendisine rüyayı açıklaması için dua etmiştir. Uykuya dalmış ve rüyasında ona zemzem kuyusunu kaz denilmiştir. O zemzem nedir? diye sormuş, etrafına gelen hacıların hepsine kifayet eden sudur denilmiştir. Bir rivayette de Cebrail ayağıyla kazmış "İsmail ve ehlinin kerametli suyudur. O, susayanları suya kandırır, hastalara şifa verir, açlara yemek olur." denilmiştir. Nişane olarak da rüyasında Kâbe de kesilen kurbanların işkembelerinin atıldığı yere kırmızı gagalı bir karganın geleceği ve gagasıyla zemzemin yerini eşeleyeceği bildirilmiştir. Onun bir nişane daha istemesi üzerine eşelenen yerde bir karınca yuvasının da olacağı belirtilmiştir. O, sabah olunca Mescid-i Haram'a gelmiş, beklerken küçük bir tepeden yılan çıkmıştır. Onu öldürmek isterlerken kaçıp zemzem kuyusuna girmiştir. Muîn el-Miskîn "Burada isâf ve Nâile ismindeki iki put bulunmaktaydı, kurban kesip kanlarını onların yüzlerine sürer, işkembelerini oraya dökerlerdi." şeklinde bir bilgi vermiştir. Müellif, Abdulmuttalib'in rüyasında gördüğü karganın gelip orayı kazdığını, altından karınca yuvası çıktığını, bunun üzerine Onun, belirtilen yeri kazarak zemzem kuyusunu çıkarttığını belirtmiştir.[205]

Muîn el-Miskîn ve İrşâdi Baba-Ağlar Baba kuyuyu kazarken Kureyşliler'in kendisine mâni olmaya çalıştıklarını fakat muvaffak olamadıklarını demişlerdir.

---

[203] Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 28; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 5, 6; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 329, 330; Ebû Nuaym el-Isfahânî, Delâilu'n-Nübüvve, thk. Dr. Muhhammed Ravvâs Kal'aci, Abdu'l-Berra Abbâs, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1986, C. I, s. 89, 90.

[204] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 126; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 189a; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 424; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 74; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fî Kasasi'l-Enbiyâ*, 166.

[205] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 126, 127.

Müellifler onların baskıları karşısında Abdulmuttalib'in, şayet on oğlu olursa Hz. İbrahim gibi birisini Allah'a kurban edeceğini adadığını zikretmişlerdir.[206] Muîn el-Miskîn kuyu ortaya çıkınca "Bizde İsmail'in evladındanız." deyip ortak olmak istediklerini, fakat Abdulmuttalib'in bu teklife razı olmadığını belirtmiştir. Bunun üzerine onlar Şam'da bir kâhin olduğu ve ona müracaat edilip kararına razı olunacağı noktasında anlaşmışladır. Ona giderken çölde suları bitmiştir. Susuzluktan ölümü beklerken Abdulmuttalib'in teklifi üzerine su aramaya koyulmuşlardır. Onun devesinin ayağı bir taşa takılmış, taş yerinden çıkıp yuvarlanınca, altından tatlı ve serin bir su akmaya başlamış, herkes bu sudan içmiştir. Bu olay üzerine kâhine gitmekten vazgeçilmiş, kuyunun Abdulmuttalib'e ait olduğuna razı olunmuştur.[207] Bu bölümde Muîn el-Miskîn Cürhümün Mekke'ye hâkim olmasını ve bu hakimiyetin yaptıkları zulüm sebebiyle sona ermesini kısaca zikrettikten sonra, onların reisi Amr b. Hâris'in şehri terk ederken hasedinden, Haceru'l-Esved'i yerinden çıkardığı, onun altından, altın ceylan çıktığını ve bunu zemzem kuyusuna sakladığı şeklinde ifade etmiştir.[208]

Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba, Cevdet Paşa ve Cezâirî, Abdulmuttalib kuyuyu kazarken, Cürhüm kabilesinin Mekke'den ayrılmadan önce kuyuya sakladığı silahlar ve altın ceylanların çıktığını[209] söylemişlerdir. Muîn el-Miskîn Kureyşlilerin ortak olmak istediklerini, onun kendisine yardım etmedikleri gerekçesiyle buna razı olmadığını, kur'a çekilmesi sonucu altın geyiklerin Kabe'ye, silahların Abdulmuttalib'e çıktığını, Kureyşlilere bir şey çıkmadığını[210] zikretmiştir. O ve Cevdet Paşa bu olaydan dolayı Abdulmuttalib'in şan ve şöhretinin daha da arttığını belirtmişlerdir.[211] Cevdet Paşa ve Cezâirî zemzem kuyusunun yerinin gösterildiği rüyanın içeriğine, Kureyşlilerin Abdulmuttalib'e karşı çıkmalarına, kâhine müracaat etme ve çölde yaşanan hadiselere değinmeden kuyunun kazılmasını ana hatlarıyla özetlemiştir.[212]

İrşâdi Baba-Ağlar Baba zemzem kuyusunun ortaya çıkarılmasının anlatımında diğer müelliflerden farklı bilgilerde vermiştir. Şöyle ki: Abdulmuttalib'den rüyasında zemzem kuyusunu kazması istenmiştir. Süleymanî Pulât'ın gizlediği yüz kılıç, yüz zırh ve iki altın ahuyu onun alması istenmiştir. O rüyayı Mekke ehline anlatmıştır. Onlar kuyunun suyu biter korkusuyla Abdulmuttalib'e karşı çıkmışlardır. O esnada "On oğlum

---

[206] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 126-128; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 424, 425.
[207] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 126-129.
[208] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 127-128.
[209] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 128; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 424; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 75; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 166.
[210] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 128-129.
[211] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 129; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 75.
[212] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 74, 75; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 166.

olursa birini kurban edeceğim.” şeklinde adakta bulunmuştur. On oğlu olduktan sonra kimse ona karşı koyamamış ve zemzem kuyusunu kazarak içindekilerle birlikte ortaya çıkarmıştır.[213]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde, Abdulmuttalib’in zemzem kuyusunu kazmasının anlatımı, aşağıda belirteceğimiz bazı farklılıklar dışında, İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa’d, Taberî, İbu’l-Esîr, İbn Kesîr ve Şâmî’nin eserlerine uymaktadır. Fakat bu eserlerde Zemzem kuyusunun tarihçesi, Cürhüm’ün Kâbe’deki faaliyetleri ve Mekke’den çıkarılışı, Cürhüm ile Huzâa arasındaki çatışmalar ile Abdulmuttalib’in rüyayı görmesi ve zemzemi ortaya çıkarması esnasında Kureyş’le arasındaki konuşmalar ve hadiselerin vukuu daha teferruatlı olarak ele alınmıştır.[214] Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde ise konu daha dar kapsamda, ana hatlarıyla anlatılmıştır. Cürhümlüler tarafından zemzem kuyusuna gömülen değerli eşyaların, Süleymanî Pulât isminde bir zat tarafından konulduğunu söyleyen İrşâdi Baba-Ağlar Baba’nın aksine İbn Hişâm, Taberî gibi alimler zemzem kuyusuna gömülen değerli eşyaların, Amr b. Hâris b. Mudâd el-Cürhümi tarafından konulduğunu söylemişlerdir.[215] Yine eserlerde İbn İshâk’tan rivayetle kılıçlar ile zırhların adedi hakkında bilgi verilmemiştir.[216] Abdulmuttalib, oğlu Haris ile Zemzem kuyusunu kazmıştır, diğer erkek çocuklar kuyu ortaya çıkarıldıktan sonra dünyaya gelmiştir.[217] Ayrıca Muîn el-Miskîn’in kuyunun yerini gösteren karganın gagasının kırmızı olduğu bilgisi, müracaat ettiğimiz eserlerde bulunmamakla birlikte, bu eserlerde karganın kanatlarında beyazlık olduğu ifade edilmiştir.[218] Muîn el-Miskîn’in, Abdulmuttalib ve arkadaşlarının çölde susuz kalmaları neticesinde, onun devesinin ayağının bir taşa takıldığı, kayanın yerinden koparak yuvarlanması ve altından su akması şeklinde verdiği bilgi eserlerde “Devesinin ayağını bastığı yerden su fışkırdı.” şeklinde ifade edilmiştir.[219]

---

[213] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ Kısas-ı Enbiyâ*, 424, 425.

[214] İbn İshâk, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 77-81; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 83-108; İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*, I, 64-69; Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, II, 240, 251, 285, 286; İbnu’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, II, 12-15. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, III, 8-11; Şâmî, *es-Sîretu’ş-Şâmiyye*, I, 217, 220.

[215] İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 82, 83; Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, II, 284, 285.

[216] İbn İshâk, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 80; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 106, 107; İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*, I, 65, 66; Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, II, 251. İbnu’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, II, 14. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, III, 9.

[217] İbn İshâk, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 77-81; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 83-108; İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*, I, 64-69; Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, II, 240, 251, 285, 286; İbnu’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, II, 12-15; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, III, 8-11.

[218] İbn İshâk, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 77; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 104; İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*, I, 64; Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, II, 251; İbnu’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, II, 12. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, III, 6-8.

[219] İbn İshâk, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 79; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 105; İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*, I, 65; İbnu’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, II, 12, 13; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, III, 8, 9.

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ın kurban olunması ele alınmıştır. Muîn el-Miskîn Abdulmuttalib'in zemzem kuyusunu oğlu Hâris ile kazarken, Kureyşlilerin baskısı ile karşılaştığını demiştir.[220] O, Hindî, İrşâdi Baba-Ağlar Baba onun "On oğlu olursa birisini kurban edeceğini" ahdettiğini söylemişlerdir.[221] Teferruata giren Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba zaman içerisinde on oğlu olduğunu, çocukları buluğ çağına erişince onları toplayıp, nezrinden bahsettiğini demişlerdir. Çocukları cümlemizi kurban edersen bile razıyız cevabını vermişlerdir. Abdulmuttalib bundan mutluluk duymuştur. O dönemde adet olduğu üzere çocuklarının her birinin ismini on tane kur'a üzerine yazıp hazırlamıştır. Kâbe kapısında sürekli bir kimse itikâfta olup, Mekke'nin muhafazasında olurmuş. Her ne vakit mühim bir vakıa olsa kur'aları o atarmış. Abdulmuttalib elinde kur'alar olduğu halde evlatlarıyla birlikte Kâbe kapısına gelmiş onları, oranın hadimi olan Hâris'e vermiştir. Onun atması sonucu Abdullah ismine kurban kur'ası çıkmıştır. Muîn el-Miskîn ve İrşâdi Baba-Ağlar Baba Abdulmuttalib'in, çocukları içerisinde en çok onu sevdiğini belirtmişlerdir. Devamında: Onu boğazlamaya karar verince, Abdullah'ın annesinin akrabaları olan Benî Mahzûm bu işe razı olmadıklarını söyleyerek karşı çıkmışlardır. Gerekçe olarak da onun belâgat ve fesâhatta kardeşlerinden daha üstün olduğunu söylemişlerdir. Diğer Kureyşlilerde, çocuk boğazlamanın adet olacağı ve neslin devamının kesileceği gerekçesiyle buna mâni olmuşlardır. Hicaz'da, hikmeti fende mahir, zekâsı ile halk içerisinde meşhur olmuş, Sücâ adında bir kâhin bulunmaktaymış.[222] İrşâdi Baba-Ağlar Baba bu kâhinin Hayber'de Tevrat ve İncil ilmine vakıf Seccâc isminde bir zat olduğunu demiştir.[223]

Muîn el-Miskîn, Hindî ve İrşâdi Baba-Ağlar Baba oradakilerin, kâhine müracaat edilmesi ve kararına uyulması noktasında anlaştıklarını belirtmişlerdir. Ona varıp olanlar anlatılınca, kendilerinde bir insan diyetinin ne kadar olduğunu sormuştur. Abdulmuttalib "On deve" cevabını vermiştir. Muîn el-Miskîn kâhinin, "Öyleyse Abdullah'ı bir tarafa, on deveyi diğer tarafa koyup, kur'a atın, develere çıkarsa on deve kurban edin, yok Abdullah'a çıkarsa on deve daha ilave edin." diye hükmettiğini belirtmiş olup, Hindî ve İrşâdi Baba-Ağlar Baba'da yakın ifadelerle aynı sözü vermişlerdir.[224] Teferruata giren Muîn el-Miskîn, Abdulmuttalib'in kur'ayı her atışında

---

[220] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 130.
[221] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 130; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 189b; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ Kısas-ı Enbiyâ*, 425.
[222] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 130; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 425, 426.
[223] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 426.
[224] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 130; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 189b; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 426, 427.

Abdullah'a çıktığını, dokuzuncuda develere çıktığını belirtmiştir. Bunun üzerine onun kalbi mutmain olmayıp bir kur'a daha atmıştır. O da develere çıkınca Allah'a şükrederek yüz deve boğazlamıştır.[225] Kudâî, Hindî ve İrşâdi Baba-Ağlar Baba teferruata girmeden yüz deve boğazlandığını zikretmişlerdir.[226] Muîn el-Miskîn, Abdullah'ın boğazlanmak korkusundan kurtulduğunu, belirterek şöyle demiştir: "Hz. Sultân-ı Kevneyn bu manadan haber vermiş 'Ben iki kurbanlığın oğluyum' buyurmuştur. Bu sözle Hz. İsmail ile Abdullah'ı kastetmiştir. Bundan sonra bu kur'aya mutâbık, Şeriatı mutahharada diyetlerde yüz deve vermek kararlaştırılmıştır."[227]

Abdulmuttalib'in çocuklarından birisini boğazlamayı adaması müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih kaynaklarında daha teferruatlı ele alınmıştır. Kısas-ı Enbiyâ eserlerinin anlatımı bu eserlere ana hatlarıyla uymakla birlikte içerikte bazı farklılıklar bulunmaktadır. Şöyle ki: İbn İshâk, İbn Hişâm, Taberî'de Abdulmuttalib on oğlunun her birisine bir ok vermiş ve üzerlerine isimlerini yazmalarını istemiştir. Onlar yazıp gelince Kâbe'nin içinde Hübel'in yanına girmişlerdir. Bu kısımda Araplarda ok çekme âdetinin ne olduğu ve nasıl yapıldığı teferruatlı olarak zikredilmiştir. Daha sonra, Abdulmuttalib'in okları çekmesi için görevliye vermesi, çekilen okun Abdullah'a çıkması, babasının elinde bir bıçakla onun elinden tutması, İsâf ve Nâile adındaki putların yanına yönelmesi, Kureyş ile Abdulmuttalib arasındaki konuşmalar ile diğer teferruatlar anlatılmıştır.[228] Bu eserlerde fal oku çeken görevlinin ismi zikredilmezken, Muîn el-Miskîn'de Hâris olarak belirtilmiştir.[229] Yine bu eserlerde Abdullah'ın kurban edilmesine, annesinin kardeşi Muğire b. Abdullah b. Amr (Taberî'de Ömer) b. Mahzûm b. Yakaza ve Kureyş ve onun oğulları karşı çıkmıştır.[230] Muîn el-Miskînde ise annesinin akrabaları Benî Mahzûm ile Kureş'liler şeklinde verilmiştir. (Sıbt İbnu'l-Cevzî onların dayısı Benî Mahzûm şeklinde vermiştir)[231] Abdullah'ın kurban edilmemesi için gidilen yer Muîn el-Miskîn'de Hicaz, kişi ise Şecâ' (شجاع) isimli bir kâhin iken,[232] İrşâdi Baba-Ağlar Baba'da Hayber ve Seccâc olarak verilmiştir.[233] İbn İshâk, İbn Hişâm, Taberî,

---

[225] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 130.
[226] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ,* 102; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 189b; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 427.
[227] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 130, 131.
[228] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 85, 86; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 109-111; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 69, 70; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 240-243; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 6,7; İbn *Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 11,12; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 8, 9.
[229] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 130.
[230] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 87; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 111; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 240-243; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 8.
[231] Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 9.
[232] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 130.
[233] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 426.

İbnu'l-Esîr, İbn Kesîr' de ise Hicaz'a gitmişler, fakat kâhini Hayber'de bulmuşlardır. (Sıbt İbnu'l-Cevzî Hayber'e gittiler demiştir) İbn İshâk onun adını Necâh olarak vermiştir. İbn Kesîr ise Secâh olarak vermiştir. İbn Hişâm, Taberî, İbnu'l-Esîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî kâhin kadının ismini zikretmemiştir. Yine farklı olarak onun bir cininin olduğu ve ondan haber aldığı belirtilmiştir. Bu eserlerde Abdullah ile develer arasında ok çekmede onuncu ok develere çıkmıştır. Bunun üzerine Abdulmuttalib'in, üç kere daha develere çıkmadan ok çekmeyi bırakmam dediği ve çektiği zikredilmiştir.[234] Muîn el-Miskîn'de ise dokuzuncu okta develere çıktığı, kalbinin mutmain olması için onuncuyu çektiği şeklinde anlatılmıştır.[235] Yine bu eserde Hz. Peygamber'den rivayetle zikredilen "Ben iki kurbanlığın oğluyum" hadisi ve burada Hz. İsmail ile Abdullah kastedilmiştir sözü ile diyetlerde yüz deve vermek ifadeleri, Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserinde de geçmektedir.[236]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Peygamber'in babası Abdullah ile annesi Amine'nin evliliklerinin anlatımından önce Abdullah'la ilgili bazı malumatlar verilmektedir. Bunlar: Rabguzî'de Abdullah'ın alnındaki nuru (Nur-i Muhammedî) gören kâhinler, müneccimler Resul Muhammed'in geleceğini anlamışlar[237]şeklinde geçmektedir. Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba ve Molla Şerafeddin'in eserlerinde ise birbirine yakın ifadelerle şöyle geçmektedir: Nur-i Muhammedî Abdulmuttalib'in alnında parlamıştır. O Fâtıma bint. Amr ile evlenince nur onun rahmine geçmiş, oradan Abdullah'a intikal etmiştir. O dönemde Ehl-i Kitap Hz. Muhammed'in hurucunu beklemekte olup, Abdullah dünyaya geldiğinde, onlar birbirlerine, Muîn el-Miskîn "O Hazretin babası Ummu'l-Kurâ'da dünyaya gelmiştir." dediklerini haber vermişlerdir. (Diğer müelliflerde yakın ifadelerle bu sözü vermişlerdir.) Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba ve Molla Şerafeddin onların yanında Hz. Yahya'dan kalma softan yapılmış bir cübbe bulunduğunu belirtmişlerdir. O şehit edildiğinde üzerinde olup, kanı bu cübbeye bulaşmıştır. Kitaplarda geçtiğine göre, Hz. Peygamber'in babasının dünyaya geleceğinin alameti, bu kanın cübbeden damlaması olarak inanılırmış. Abdullah dünyaya gelince cübbeden kan damlamaya başlamıştır. Böylelikle onun dünyaya geldiğini bilmişlerdir. Düşmanlıklarından dolayı onu öldürmek için defalarca Ummu'l-Kurâ'ya gelmişlerdir. Allah o nur bereketiyle onu

---

[234] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 89-93; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 111, 112. Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 242, 243; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 8; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 12, 13; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 9.

[235] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 130.

[236] Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, 9.

[237] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 182v.

korumuştur.[238] Teferruata giren Muîn el-Miskîn diğer müelliflerden farklı olarak Abdullah'ın gayb aleminden korunmakta olduğunu, onun bir gün babasına: "Ne zaman bathâya varsam belimden bir nur çıkıyor, biri meşrika biri mağribe gidiyor. Sonra gelip başımın üzerinde bulut gibi duruyor. Görüyorum ki, göklerin kapıları açılıyor. O nur âsumâna yükseliyor ve yine gelip belimde karar ediyor. Her ne vakit bir yere otursam, zemin bana selam olsun sana ki, Muhammed'in nuru sende emanettir diyor. Her ne zaman kuru bir ağacın altında otursam yeşerip beni gölgeliyor, altından gittiğimde ise yine kuru oluyor. Bu hal nedir bana haber ver." dediğini belirtmiştir. Abdulmuttalib: "Müjdeler olsun Ey oğul, İnsanların ve cinlerin efendisinin senin sulbundan olacağını ümit ederim, buna dalalet eden nice vakıalar gördüm, onun âsârını müşahede ettim." demiştir. Abdullah buluğ çağına gelince, Kureyş arasında güzel yüzü ve kemâle ermiş ahlakıyla mümtaz biri olmuştur. Nice ulu insanlar ve padişahlar ona kızlarını vermek istemişler, fakat Abdulmuttalib sürekli bunu tehir etmiştir. O yirmi beş yaşına geldiğinde nur, yüzünde güneş gibi parlamıştır. Güzelliği o kadar artmıştır ki, Yusuf'u hatırlatmaktaymış. Genç kızlar, bakireler onu kendilerine çağırır, fakat melekler onu menederlermiş. Abdullah hiçbir zaman putlara tapmamıştır. O ne zaman put haneye gitse "Sakın bize tapma o hazretin nuru sende emanettir, onun şanı yücedir, o ahir zaman peygamberidir, putperestlerin helakı onun elindendir." diye feryat ederlermiş. Muîn el-Miskîn Hz. Muhammed'in dünyaya gelmesi yaklaştığında, Şam Yahudilerinden yetmiş gencin, Abdullah'ı öldürmek için anlaştıklarını, Mekke'ye gelip günlerce fırsat kolladıklarını, bir gün o, ava çıkmaya karar verdiğinde, bunu fırsat bilen Yahudilerin arkasından giderek onu öldürmeye çalıştıklarını belirtmiştir. O gün Vehb b. Menaf'ta yanındakilerle ava çıkmıştır. Yahudilerin Abdullah'ı öldüreceklerini anlayınca, akrabalık damarının da tesiriyle ona yardım etmek istemiştir. Fakat Yahudilerin kalabalık olduklarını görünce onları şefaat yoluyla mı vazgeçirelim diye düşünürken alem-i gaybtan, sema cihetinden yağız atlara binmiş olarak gelen süvariler Yahudilere saldırmıştır. Hepsini helak etmişlerdir. Vehb bu olayı görünce Abdullah'ın üstünlüğünü anlamış ve kızı Amine'yi ona vermesi için hanımına gelip şahit olduğu olayı anlatmıştır. Hanımı Abdulmuttalib'e giderek Amine'yi Abdullah'a vermek istediklerini söylemiştir. O da Amine'nin iffet ve hayâsını önceden de çok kere duyduğu için teklifi kabul etmiştir.[239]

İrşâdi Baba-Ağlar Baba ise Abdulmuttalib'in oğlunu evlendirmek için Mekke'deki kabile reislerini evine davet ettiğini, bazılarının Amir'den, bazılarının

[238] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 139; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 429; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 327, 328.
[239] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 140.

Cürhüm'den kız almasını önerdiklerini, bazı kimselerinde Vehb'in kızı Amine'yi tavsiye ettiklerini demiştir. Müellif Abdullah'ı öldürmeleri için Yahudilerin yüz kişi gönderdiğini, Vehbin, kızı Amine'yi Abdullah'a vermek için Mekke'ye giderken, onlarla sahrada karşılaştığını, Abdullah'ı öldürmelerine mâni olduğunu belirtmiştir.[240] Molla Şerafeddin ise Vehb'in, Hz. Yahya'nın cübbesinden kan damladığında Muhammed'in babasının dünyaya geleceğini bildiğini, Abdullah'ın o zat olduğunu anladığını, kızı Amine'yi ona vermesi için hanımını teşvik ettiğini zikretmiştir.[241] Ayrıca Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba ve Molla Şerafeddin özetle, Hz. Muhammed anne rahmine düştüğünde yeryüzündeki tüm canlıların, meleklerin birbirlerine müjde verdiklerini, çok sevindiklerini, iblisin Ebû Kubeys dağının dibine gelip haykırdığını, şeytanların gelip etrafına toplandığını söylemişlerdir.[242]

Yukarıda Nur-i Muhammedî'nin hangi eserlerde geçtiğini, bu konu ile ilgili anlatımların karşılaştırmasında vermiştik. Yine Ehl-i Kitap ile kahinlerin onun geleceğini bildikleri ve onu bekledikleriyle ilgili yakın anlatım, Ümmü Kubâl ile ilgili anlatımda kısmen geçmekte olup, aşağıdaki karşılaştırmalarda ele alacağız. Beyhakî'nin eserinde İbn Abbâs'tan verilen bir rivayette, Abdulmuttalib'in Yemen'e bir kış mevsiminde gittiği, Yahudi hahamlarıyla birlikte konakladığı bildirilmiştir. Orada Zebur'u iyi bilen bir alimin, Abdulmuttalib'in vücuduna izin alarak baktığı, ona "Elinin birinde saltanatın, diğerinde nübüvvetin olduğuna şahitlik ederim. Ben bunu Zühreoğullarında da görüyorum. Bu nasıl olur." dediği ve ona Zühreoğullarından bir kadınla evlenmesi tavsiyesinde bulunduğu zikredilmiştir.[243] Bu rivayetten Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde verilen, Hz. Muhammed'in gelişinin ehli kitap tarafından müjdelendiği veya bilindiği şeklindeki bilgi dolaylı olarak anlaşılabilmektedir. İleride bununla ilgili karşılaştırmalı rivayetler de verilecektir. Yine Hz. Peygamber'in geleceğinin kahinler tarafından müjdelenmesi bilgisi ise Sîre ve tarih alimlerinden vereceğimiz Hassam'lı Fatıma rivayetinden dolaylı olarak anlaşılabilmekte olup, aşağıda vereceğiz. Ayrıca bu müelliflerin, Yahudilerin Abdullah'ı öldürmeye çalışmaları ile Vehb'in onu kurtarması, kızını ona vermeye çalışması ve Hz. Yahya ile ilgili anlatımları ve verdikleri diğer bilgilerin müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih müelliflerinden İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Taberî, Ebû Nuaym, Beyhakî, Teymî, İbnu'l-Esîr, İbn Seyyidünnâs, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî ve Şâmî'nin eserlerinin ilgili bölümlerinde

---

[240] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 429.
[241] Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 328.
[242] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 140; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 432; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 328.
[243] Ahmed b. el-Hüseyin el-Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve ve Ma'rifetu Ahvâli Sâhibi'ş-Şerî'a*, thk. Abdulmu'tî Kal'acî, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1988, I, s. 106, 107.

geçmediği[244] görülmüştür. Bu eserlerde konunun nasıl geçtiğiyle ilgili malumat aşağıdaki karşılaştırmalarımızda verilecektir. Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba ve Molla Şerafeddin'in Yahudilerin Abdullah'ı öldürmeye çalışmaları ile Vehb'in onu kurtarması, kızını ona vermeye çalışması ve Hz. Yahya ile ilgili anlatımları ise Molla Câmi'nin eserinde geçmektedir. Burada Abdullah'ın anlındaki nur sebebiyle Kureyş kadınlarının onunla evlenmek için yarıştıkları, Yahudilerin Abdullah'ın doğduğunu öğrendiklerinde yetmiş iki kişiyle onu öldürmek üzere Mekke'ye geldikleri, Vehb'in onu kurtarmaya çalışması ile gökten insanlara benzeyen bir grubun inip onu kurtardığı ve Vehb'in bu olay üzerine kızını ona vermek istediği, Yahudilerin yanında bulunan Hz. Yahya'nın cübbesinden kan damladığı, bunun Abdullah'ın doğduğunun işareti olduğu, bu bilginin eski kitaplarda yer aldığı şeklinde geçmektedir.[245]

Genel itibarla Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Abdullah ile Amine'nin evlilikleri şöyle ele alınmaktadır: Abdulmuttalib Abdullah'ı evlendirmek istemiştir. O dönemde Kureyş kızları içerisinde güzelliği ve akıllılığıyla öne çıkmış, nesep ve hasep yönünden üstün olan Vehb'in kızı Amine ona layık görülmüş ve istenmiştir.[246] Onların evliliğinin zikrinde, bu eserlerde bazı farklı anlatımlar bulunmaktadır. İbrahim en-Nîsâbûrî, ana hatlarıyla şöyle zikretmiştir: Şam'lı Fâtıma çok mal sahibi, devrinin güzel kadınlarından, Tevrat'ı okumuş ve orada seyyid-i alem ve fahr-ı Âdem ahir zaman peygamberi Hz. Muhammed'in babasının adının Abdullah olacağını öğrenmiştir. Fâtıma, Mekke'ye gidip malı ve hizmetçileriyle Abdullah'ın hizmetine girip, o nurdan nasibini almak istemiştir. Nice zahmet ve zorluklarla Mekke'ye gelmiştir. Çadırını kurmuş, orada günlerce kalmış, Abdullah'ı sorup soruşturmuştur. Bir gün onun sahraya çıktığını öğrenmiştir. Abdullah'ın güzelliğinden dolayı Fâtıma'nın aklı başından gitmiştir. Yüzündeki nurdan Abdullah olduğunu bilmiş, onu davet edip ikramlarda bulunmuştur. Ona ne için buraya kadar geldiğini, çektiği zahmetleri anlatmış, evlenme teklifinde bulunmuştur. Abdullah bu sözü duyunca utancından yüzü kızarmış, alnından terler dökülmüştür. "Ben İbrahim Halil aslındanım ve neslindenim. Bana mühlet verin ki atama sorup danışayım." diye cevap vermiştir. Ondan ayrılıp geldiğinde Amine ile

---

[244] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 92-,95. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 111-114; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 75-78; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 243-246; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 130-133; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 84-86; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 8-10. İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 74-78; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 13-16; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 10-12; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 391- 394; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 97-114.

[245] Aburrahman Câmi, Şevâhidü'n-Nübüvve, trc. Lâmiî Çelebi, Dâru't-tıbâati'l-Âmire, İstanbul, ty. C. I, s. 51-53.

[246] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 182v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 140, 141; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 189b; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 427; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 76; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 41; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 167.

birlikte olmuş, Nur-i Muhammedî ona geçmiştir. Abdullah'ın alnında artık parlamaz olmuştur. Sonra Abdullah babasına Fâtıma'nın teklifini söyleyince, o yüzündeki nuru görememiştir. O, ağlamış "O senin alnındaki nur için gelmişti. Fakat o nur senden gitmiş." demiştir. Abdullah tekrar Fâtıma'ya gitmiştir. O, alnındaki nuru göremeyince çok üzülmüş, nura sahip olmak için geldiğini belirtmiş, Şam'a geri dönmüştür.[247] Rabguzî ise, Şam melikinin kızı olan Fâtıma'nın güzellik sahibi, dul bir kadın olduğunu, onun nuru (Nur-i Muhammedî) arzu edip hizmetçileriyle birlikte, mal yüklenip Mekke'ye geldiğini, oraya çadırını kurduğunu demiştir. Devamında Nîsâbûrî'ye yakın ifadelerle benzer bilgiler vermiştir. Farklı olarak Abdullah, babası Abdulmuttalib'e Fâtıma'nın teklifini ilettiğinde onun, nurun alnından kaybolması ile ilgili söylediği sözü vermemiştir.[248] Aynı anlatım küçük farklılıklarla Muîn el-Miskînde de bulunmaktadır. Şöyle ki: Fâtıma semavi kitapları okumuş alim birisiymiş. Ahir zaman peygamberinin Abdulmuttalib'in evladının soyundan geleceğini düşünüp, Mekke'ye gelmiş, çadırını kurmuştur. Abdullah'ı görünce alnındaki nurdan, okuduğu kitaplarda tarif edilen kişinin alametlerini görmüştür. Onu çadıra çağırıp, tazim ve hürmette bulunarak, onunla evlenmek istediğini söylemiştir. "Abdullah bu devlete herkes kavuşmak istiyor, pederime sorayım." demiştir. Müellif, Abdulmuttalib'in oğluna söylediği söz dışında Nîsâbûrî'ye yakın ifadelerle benzer bilgiler vermiştir.[249]

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî ve Muîn el-Miskîn'in eserlerinde Fâtıma isminde bir kadının Abdullah'la evlenmek istemesi, bazı farklılıklarla İbn Sa'd, Taberî, Teymî, İbnu'l-Esîr, İbn Kesîr, Şâmî'nin eserinde geçmektedir. Rabguzî, kadını Şam vilayetinden melikin kızı Fâtıma olarak zikretmiştir. Muîn el-Miskîn semavi kitapları okumuş, alim Şam'dan gelen Fâtıma olarak zikretmiştir. İbn Sa'd onun Has'am'lı Fâtıma bint. Murre olduğunu söylemiş ve şu rivayeti vermiştir: "O güzel, iffetli ve kitapları okumuş bir kadındı. Abdullah'ın yüzünde nübüvvet nurunu görünce Ey genç! Sen kimsin. Senin için yanımda yüz deve vardır. Sana vermemi ister misin?" demiştir.[250] Taberî, Ebû Nuaym, Teymî, İbnu'l-Esîr, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî, Şâmî'nin eserlerinde ise Fâtıma'nın Has'am'dan kâhine bir kadın olduğu belirtilmektedir ve anlatım şöyledir: Abdulmuttalib, Abdullah'ı evlendirmek için çıktığında Has'am'dan kâhine bir kadın olan Fâtıma bint. Mürre'ye uğramıştır. O Tebâle ehlinden, kitap okumuş, Yahudi bir kadın olup, Abdullah'ın yüzündeki nuru görünce Ey genç: "Sana

---

[247] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 378b, 379a, 379b, 380a.
[248] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 182v, 183r.
[249] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1, 141, 142.
[250] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 76.

şimdi yüz deve versem benimle olur musun?" demiştir.[251] Devamında İbn Sa'd, Taberî, Ebû Nuaym, Teymî, İbnu'l-Esîr, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî, Şâmî'de yakın ifadelerle şöyle geçmektedir: Abdullah "Babamla beraberim, ondan ayrılamam" demiştir. Abdulmuttalib onu götürmüş ve Amine bint Vehb ile evlendirmiştir. Üç gün onun yanında kaldıktan sonra Fâtıma'ya tekrar uğramıştır. "Bana yaptığın teklif halen daha geçerli mi?" demiştir. Kadın ona: "Ey genç! Vallahi ben seninle olmak istemiyordum. Fakat yüzünde bir nur gördüm ve onun bende olmasını istedim. Lakin Allah onu istediğine verdi" demiştir. Kadın ona ayrıldıktan sonra ne yaptığını sormuştur. Abdullah "Babam beni Amine bint Vehb ile evlendirdi" cevabını vermiştir. Devamında Fâtıma'nın pişmanlıkla söylediği şiiri vermişlerdir.[252] Nîsâbûrî ve Muîn el-Miskîn'in, Abdullah'ın Fatıma'ya söylediğini belirttikleri cümleler ile Nîsâbûrî'nin Abdulmuttalib'den verdiği söz bu eserlerde geçmemektedir. Yukarıda belirttiğimiz farklılıklar dışında Rabguzî ve Muîn el-Miskîn'deki anlatım ana hatlarıyla İbn Sa'd, Taberî, Ebû Nuaym, Teymî, İbnu'l-Esîr, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî, Şâmî'ye uymaktadır.

Muîn el-Miskîn'de Abdullah ile Amine'nin evliliği hakkında farklı bir anlatım daha bulunmaktadır. O, nakl olunduğuna göre Abdulmuttalib'in, Arafe gecesi Abdullah ile Ebu Talib'in evine gidip orada nikah akdi yapmak istediğini belirtmiştir. Oraya giderken yolda Varaka b. Nevfel'in kız kardeşi Ümmü'l-Kıtâl ile karşılaşmıştır. O, güzellik ve mal sahibi, semavi kitapları okumuş, alim birisi olup, Abdullah'ın alnında ahir zaman peygamberinin nurunu görmüştür. Kitaplarda zikri geçen alametlere şahit olduğunu anlamıştır. Abdullah'a "Beni helaline kabul edersen sana yüz deve veririm." demiş, o "Şimdi babamla mühim bir iş için gidiyoruz, sonra sana haber veririm." demiştir. Onun Ebu Talib'in evinde Amine ile nikahı kıyılmış, birlikteliklerinde Nur-i Muhammedî Amine'ye geçmiştir. Sonra Abdullah Ümmü'l-Kıtâl'a gitmiştir. O Abdullah'ın anlında nuru göremeyince, halinden sual edip haber almış "Benim önceki muradım nur ile müşerref olmaktı, yoksa evlilikte muradım yoktu." deyip üzüntüsünü bildirmiştir.[253]

---

[251] Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 244, 245; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 131, 132; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 85; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 9; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 14, 15; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 10; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 392, 393.

[252] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 76-78; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 244, 245; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 131, 132; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 85, 86; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 9, 10; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 14, 15; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 10, 11; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 392, 393.

[253] Muîn el-Miskîn, Mearicü'n-Nübüvve, R.1, s. 141.

Muîn el-Miskîn'in eserindeki, Varaka b. Nevfel'in kız kardeşi Ümmü'l-Kıtâl'ın Abdullah'a kendisini arz etmesinin anlatımı, İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Taberî, İbu'l-Esîr, İbn Seyyidünnâs, İbn Kesîr, Şâmî'nin eserlerindeki anlatıma uymakla birlikte küçük farklılıklar vardır.[254] Şöyle ki, kadın Kâbe'nin yanında Abdullah'ı görmüştür. Kadının adı İbn İshâk'ta Ümmü Kubâl bint. Nevfel b. Esed olarak verilmiştir.[255] Muîn el-Miskîn'in verdiği Ümmü Kıtâl ismi Taberî, İbnu'l-Esîr, İbn Kesîr, Şâmî'de geçmektedir.[256] Ayrıca bu isim Ümmü Kubâl'ın künyesidir.[257] Yine bu eserlerde Varaka b. Nevfel'in Hristiyan olduğu ve eski ilahi kitapları bildiği zikredilmiştir. Ümmü Kubâl, kardeşi Varaka'dan yakında bu ümmet içerisinde İsmail oğullarından bir nebi gelecek diye işitmiştir şeklinde geçmektedir.[258] Muîn el-Miskîn ise Ümmü'l-Kıtâl'ın da alim bir zat olduğunu ve Varaka'dan bazı ilimlere muttali olduğunu[259] söylemiştir. Bu küçük farklılıklar dışında Muîn el-Miskîn'in eserindeki anlatım İbn İshâk, İbn Hişâm'ın, İbn Sa'd, Taberî, İbnu'l-Esîr, İbn Seyyidünnâs, İbn Kesîr, Şâmî'nin anlatımlarına uymaktadır.

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde, Hz. Peygamber'in anne ve babasının evliliklerinden sonra, Abdullah'ın vefatı kısaca ele alınmıştır. İbrahim en-Nîsâbûrî ve Rabguzî, Abdullah'ın Amine'nin hamileliğinden altı ay geçtikten sonra vefat ettiğini[260] demişlerdir. Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî'de ise şöyle geçmektedir: Abdullah ticaret için Şam'a gitmiş, oradan dönüşte Medine'de hastalanıp dayılarının yanında kalmıştır. Kafile Mekke'ye vardığında, Abdulmuttalib'e onun haberi verilmiştir. Oğlu Hâris'i onu getirmesi için göndermiş, fakat o vefat etmiştir.[261] Kudâî, Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî onun yirmi beş yaşında olduğunu belirtmişlerdir.[262] Râşid ise "Hz. Fahri Kâinat henüz anne rahmine düşmüştü ki, Abdullah bir maslahat için Medine'ye gitti ve orada hastalanıp vefat etti." Demiştir.[263] Molla Şerafeddin, "Abdulmuttalib, Abdullah'ı Medine'ye göndermişti. Hz. Muhammed Mustafa'nın

---

[254] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 93, 94; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*,I, 112, 113; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 75, 76; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 242, 243; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 8, 9; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 75, 77: İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 13, 14; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 391, 392.

[255] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 94.

[256] Taberî, Târîhu't-Taberî, II, 243; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 8; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 391.

[257] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 94; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 112.

[258] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 94; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 113; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 243; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 8, 9; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 13, 14.

[259] Muîn el-Miskîni, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 141.

[260] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 380b, 381a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 183r.

[261] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 144; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 76; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 167.

[262] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 102; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 144; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 76; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 167.

[263] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 152.

hamileliğinin ikinci ayında orada vefat etti." şeklinde zikretmiştir.[264] Aşkî ise "Hz. Muhammed daha anne karnında iken babası Abdullah yirmi beş yaşında vefat etti."[265] demiştir. İrşâdi Baba/Ağlar Baba'nın eserinde farklı bir anlatım vardır. Medine'de hurma mevsimi olduğu için Abdulmuttalib, oğlu Abdullah'ı oraya hurma getirmesi için göndermiştir. O, üç konak gitmiştir ki, kaynatası Vehb'in vefat ettiğini öğrenmiştir. Fakat babasının emrini hatırlamış ve yoluna devam etmiştir. Medine'de on gün kaldıktan sonra yükünü tutup yola çıkmıştır. İki konak ileride vefat etmiştir. Müellif ölüm tarihi belirtmemiştir.[266] Kudâî ise içeriğe girmeden, Abdullah'ın ölümü hakkında iki farklı tarih vermiştir. Bunlar: İbn İshâk'a göre Abdullah, Hz. Muhammed'in doğumundan iki ay önce vefat etmiştir. Taberî'ye göre ise Hz. Muhammed'in doğumundan yirmi sekiz ay sonra Medine'de ölmüştür. Ayrıca Küçük Dâru'n-Nâbiğa'da defnedilmiş, diyerek nereye gömüldüğünü de vermiştir.[267]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın anlatımları İbnu'l-Esîr'de[268]geçmekle birlikte, biraz daha teferruatlı bir şekilde İbn Sa'd, Taberî, İbn Seyyidünnâs ve Şâmî'de geçmektedir. Onlar Abdullah'ın Kureyş kervanıyla Şam'a (Seyyidünnâs Gazze'ye, Şâmî'de Şam'dan Gazze'ye) gittiğini demişlerdir. Müellifler ticaretleri bittikten sonra geri döndüklerini, Medine'ye uğradıkları gün Abdullah'ın hasta olduğunu belirtmişlerdir. O, "Beni dayılarım Benî Adî b. Neccâr'a bırakın." demiştir. Bir ay orada kalmıştır. Kervan Mekke'ye varınca Abdulmuttalib Abdullah'ı sormuş, onun hasta olduğunu ve dayılarının yanında olduğunu söylemişlerdir. O, büyük oğlu Hâris'i onun için yollamıştır. Oraya vardığında Abdullah vefat etmiş olup, Dâru'n-Nâbiğâ'ya (Taberî Dâru'n-Nâbiğâ'ya bir rivayete göre ise solda Dâru's-Suğra'ya) defnedildiğini vermişlerdir. Devamında Hâris'in geri dönüp Abdulmuttalib'e ve kardeşlerine haber verdiğini, derin üzüntü duyduklarını, annesinin Resulullah'a hamile olduğunu ve Abdullah'ın yirmi beş yaşında olduğunu belirtmişlerdir.[269] Yine Râşid, İrşâdi Baba-Ağlar Baba ve Molla Şerafeddin'in anlatımını kısa bir şekilde İbn Sa'd, Taberî, İbnu'l-Esîr, İbn Seyyidünnâs'da şöyle geçmektedir. Abdulmuttalib, Abdullah'ı hurma getirmesi için Medine'ye yollamış, orada ölmüştür.[270] İbn İshâk, "Doğrusunu Allah bilmekle

---

[264] Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 349.
[265] Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 95.
[266] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 435-437.
[267] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ* , 102.
[268] İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 11.
[269] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 79, 80; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 246; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 79; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 398.
[270] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 80; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 246; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 243; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 11; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 78.

birlikte denilir ki, Nebî yirmi sekiz aylıkken babası Abdullah vefat etti."[271] demiştir. İbn Seyyidünnâs'ın, verdiği rivayetlerde Abdullah'ın, Hz. Muhammed yirmi sekiz aylıkken, diğerinde de iki aylıkken vefat ettiğini[272] zikretmiştir. İbn Hişâm ise annesi Hz. Muhammed'e hamile iken, babası Abdullah'ın çok geçmeden vefat ettiğini[273] söylemiştir. İbn Sa'd'ın eserinde ise Abdullah'ın, Hz. Peygamber yirmi sekiz aylıkken vefat ettiği rivayeti ile annesi Hz. Muhammed'e hamileyken babasının öldüğü rivayetleri vardır. Fakat o verdiği rivayetlerden, Şam ticaret yolculuğunda ve annesi hamileyken öldüğünün daha doğru olduğunu verdiği rivayetlerle belirtmiştir.[274] Yine Şâmî yukarıdaki farklı rivayetlerin hepsini vermiştir.[275] Karşılaştırmalarda görüldüğü gibi Sîre ve tarih kitaplarında genellikle değişik rivayetlerin hepsi birlikte zikredilmiştir. Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde ise genellikle rivayetlerden bir tanesi seçilerek anlatım onun üzerine kurulmuştur. Bu konu ile müelliflerin verdikleri değişik tarih ve bilgilerin Sîre ve tarih eserlerinde verilen farklı rivayetler içerisinde geçtiği görülmüştür.

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Ashab-ı Fil kıssası Sa'lebî, Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin eserlerinde ele alınmakla birlikte, anlatımda teferruat farklılıkları vardır. Sa'lebî'nin eserinin, diğer müelliflerin eserlerden farkı, anlatımında ravilerin isimlerini de zikretmesi ve farklı rivayetlere yer vermesidir. Sa'lebî ve Muîn el-Miskîn Fil Kıssasını ana hatlarıyla şöyle ele almışlardır: Zü Nüvâs Necran'lılar üzerine yürüyüp, onları Yahudi olmaya zorlamıştır. Onlardan bir adam kaçarak Rum Kayserine gelip, Zü Nüvâs'a karşı yardım istemiştir. Oda Habeş Meliki Necaşi'ye yardım etmesi için mektup yazmıştır. Necaşi, oraya Eryât isminde bir kumandanla birlikte yetmiş bin kişi göndermiştir. Ebrehe'de onların içerisinde bulunmaktaymış. Fakat Yemen topraklarına senelerce hükmeden Eryât'a, Ebrehe başkaldırmıştır. Onu hile ile öldürüp bölgedeki Habeşlilerin lideri olmuştur. Durumu öğrenen Necaşi çok öfkelenmiş, onu tehdit ederek, saçlarını keseceğini ve memleketini ayaklar altına alacağını söylemiştir. Bunu öğrenen Ebrehe, "Eryât'ta senin kulundur, bende senin kulunum. Senin emrinde aramızda anlaşmazlık oldu, ben ona karşı daha güçlü çıktım. Burayı daha iyi idare ederim. Melikin kasemi bana ulaşınca saçımın hepsini kestim ve Yemen toprağından bir miktar gönderdim ki onları ayaklarının altına koy ve yeminin yerine gelsin." diye mektup yazmıştır. Bu mektup neticesinde Necaşi yumuşamış "Emrim gelesiye kadar yemen topraklarında kal." Demiştir.[276]

---

[271] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 97.
[272] İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 78.
[273] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 114.
[274] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 79, 80.
[275] Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 398, 399.
[276] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 385-387; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 135-136.

Ebrehe San'a'da, Kulleys adında bir kilise yaptırmıştır. Necaşi'ye kendisi için benzeri olmayan bir kilise yaptırdığını bildirmiştir. Ona, Arapları Kâbe yerine buraya yönlendireceğini yazmıştır. Araplardan Benî Mâlik b. Kinâne'den bir adam bunu işitmiş ve bir gece kiliseye girerek içerisine pislemiştir. Bunun üzerine çok kızan Ebrehe, Kâbe'yi yıkmak için hazırlıklara başlamıştır. Önde büyük bir fille birlikte yola çıkmış, Yemen meliklerinden biri olan Zü Nefr onu durdurmak için savaşmış fakat yenilip, esir düşmüştür. Daha sonra o, yoluna devam etmiştir. Has'am topraklarından geçerken Nüfeyl b. Habib el-Has'ami kavmi ve çevreden topladığı Yemenlilerle ona karşı koymaya çalışmış fakat oda yenilerek esir edilmiştir. Ebrehe onu öldüreceği zaman o, yardım ve rehberlik edeceğini söyleyerek kurtulmuştur. Sonra ordu Taif'e gelmiş, onlar Ebrehe'ye itaat ettiklerini belirtmişlerdir. Daha sonraki olaylar teferruatlı olarak verilmiştir. Devamında Ebrehe, Muğammise yerleşmiştir. Mal toplamak amacıyla Esved b. Maksûd'u kendi atıyla Mekke'ye göndermiştir. Kureyş'in büyüğü ve seyyidi olan Abdulmuttalib'inde iki yüz devesine el konulmuştur. Sonra Ebrehe Hanâtâ el-Himyer'i Mekke'ye yollamıştır. Ona oranın büyüğü ve seyyidinin kim olduğunu sormasını ve ona Melik'in savaşmaya değil, Kâbe'yi yıkmaya geldiğini, eğer karşı koymazlarsa kanlarını dökmeyeceğini haber vermesini istemiştir. O, Abdulmuttalib'e onun dediklerini bildirince Sa'lebî onun, "Bu ev Allah'ın evidir. Eğer Allah onları buradan men ederse, onun beytidir ve haremidir. Eğer Allah evini bu melik eliyle yıkmak isterse, Allah'a yemin olsun ki, onu savunacak bir şeyimiz yoktur." diye karşılık verdiğini zikretmiştir. Diğer eserlerde de onun bu sözünü yakın ifadelerle vermişlerdir. Müellifler, bunun üzerine onun, Abdulmuttalib'e kendisiyle gitmesini, bunun Ebrehe'nin emri olduğunu belirttiğini söylemişlerdir. Abdulmuttalib onunla gitmiş, Zü Nefr ile görüşmüştür. Sonra Üneys ile görüşüp, Ebrehe ile konuşması için kendisine izin almasını istemiştir. Müellifler Abdulmuttalib'in güzel görünüşlü, iri yapılı bir insan olduğunu, Ebrehe'nin yanına girdiğinde, onu görünce büyük birisi olduğu izlenimi edinip, tazimde bulunduğunu, yerinden kalkıp onunla birlikte sedire oturduğunu belirtmişlerdir. Devamında: Ebrehe tercümanına, onun hacetinin ne olduğunu sordurmuştur. Sa'lebî, Abdulmuttalib'in "İsteğim Melik'in bana ait olan, el koydukları iki yüz deveyi vermesidir." dediğini söylemiş, diğer müelliflerde yakın ifadelerle aynı cümleyi vermişlerdir. Sa'lebî bunun üzerine Ebrehe'nin tercümanı aracılığıyla "Ben seni gördüğümde beni şaşırtmıştın. Senin ve babalarının dini olan evi yıkmaya gelmiş iken, sen iki yüz deve için mi geldin. Onlar hakkında benimle konuşuyorsun." dediğini, Abdulmuttalib'in ise ona "Ben develerin sahibiyim. Şüphesiz Beytin de bir sahibi vardır. O onu koruyacaktır." şeklinde cevap verdiğini, Ebrehe'nin "Benden koruyamaz."

dediğini, o da ona "İşte sen, işte o." şeklinde cevap verdiğini zikretmiştir. Diğer müelliflerde yakın ifadelerle aynı bilgileri vermişlerdir. Ebrehe ona develerini vermelerini emretmiştir. Abdulmuttalib ondan ayrıldıktan sonra Kureyş'e haber vermeye gitmiştir. Onlara Mekke'den çıkmalarını, dağlara korunaklı yerlere gitmelerini söylemiştir. Sonra kalkmış ve Kâbe'nin halkasını tutup ve Allah'ın orayı koruması için dua etmiştir.[277]

Sa'lebî, Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî Ebrehe'nin hazırlıklarını yapıp, Kâbe'ye saldırdığını, ordunun önünde Mahmûd isminde eşi benzeri olmayan irilikte bir fil bulunduğunu belirtmişlerdir. Sa'lebî, onu Mekke'ye doğru çevirdiklerinde, Nüfeyl'in filin yanına geldiğini ve kulağına "Ey Fil, nereden geldiysen oraya dön. Zira sen Allah'ın haram beldesindesin." dediğini belirtmiştir. Onu Kâbe'ye doğru sürdüklerinde gitmemiş, fakat aksi yönlere çevirdiklerinde koşarak kaçmıştır. File çeşitli işkenceler yapmalarına rağmen Mekke yönünde yürütememişlerdir. O esnada gökyüzünden ayaklarında ve gagalarında mercimek veya nohut büyüklüğünde taşlar taşıyan sürü sürü kuşlar gelmiş, Ebrehe'nin ordusuna atmışlardır. Taş kime isabet etmişse o helak olmuştur. Ordu Yemen'e doğru kaçmaya başlamıştır. Ebrehe'ye de bu taşlardan isabet etmiştir. O, etleri döküle döküle Yemen'e kaçmış ve San'â'da helak olup ölmüştür.[278]

Fil Kıssasının Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki anlatımı İbn İshâk, İbn Hişâm'ın, Teymî, İbnu'l-Esîr, İbn Kesîr'in anlatımlarına uymaktadır. Bu eserlerde anlatım daha teferruatlı ele alınırken[279] Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde ana hatlarıyla ele alınmıştır. Farklı olarak Muîn el-Miskîn, Ashab-ı Fil helak olduktan sonra dağdan inen Mekkelilerin ganimeti topladıklarını, birkaç gün sonra cesetlerin kokmaya başladığını, Abdulmuttalib'in Kâbe'nin halkasından tutup, onları bu kokudan kurtarması için Allah'a yalvardığını demiştir. Devamında o, yağmur akabinde gelen selin, cesetlerin hepsini Mekke'nin sahrasından temizlediğini, bundan sonra Arapların kalplerinde Mekke'nin izzet ve azametinin sabit olduğunu, Kureyş'in şöhretinin insanlar arasında zahir olduğunu[280] belirtmiştir. Bu anlatım İbnu'l-Esîr'de, "Allah bir sel gönderdi ve Habeşlileri denize attı. Allah'ın Habeşlileri Kâbe'den uzaklaştırması ve onlara isabet eden musibetten dolayı Araplar Kureyş'i yücelttiler."[281] şeklinde geçmektedir. Burada

---

[277] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 387-389; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 136-138; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 76-78; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 167, 168.

[278] Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 389-391; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 138, 139; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 78-80; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 167, 168.

[279] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 111-115; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 36-51. Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 116-119; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 443, 448; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II, 426, 439; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 248-259.

[280] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 138, 139.

[281] İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 448.

Muîn el-Miskîn'in verdiği diğer teferruat bulunmamaktadır. Onun Abdulmuttalib'in Kâbe'nin halkasına yapışıp dua ettiği şeklinde verdiği bilgi, yukarıda müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde Ebrehe'nin Kâbe'yi yıkmak üzere olduğu esnada vuku bulan bir dua olarak geçmektedir.

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Fil Kıssası anlatımında Hz. Muhammed'in doğum tarihi de verilmiştir. Sa'lebî, çeşitli tarihler zikrettikten sonra Hz. Muhammed'in, fil yılı içerisinde doğduğunun en sahih görüş olduğunu belirtmiştir.[282] Kudâî, "Hz. Peygamber Fil vakıasından elli gün sonra Rebîülevvel ayının on ikinci gecesi pazartesi günü doğmuştur."[283] demişken, Muîn el-Miskîn, "Tarih alimleri rivayet ettiler ki, Hz. Peygamber Fil vakıasından elli beş gün sonra, nisan ayının yirmisi pazartesi gecesi doğmuştur, az veya çok diyenlerde olmuştur."[284] demiştir. Cevdet Paşa "Doğumun elli gün sonra Rebîülevvel ayının içerisinde" olduğunu,[285] Râşid ise "Fil yılında, Rebîülevvel ayının pazartesi günü doğmuştur."[286] şeklinde vermiştir.

İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî, Teymî, İbnu'l-Esîr, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî Hz. Peygamber'in, fil yılında Rebîülevvel ayının on ikisi pazartesi gecesi doğduğunu söylemişlerdir.[287] İbn Sa'd ve Sıbt İbnu'l-Cevzî fil olayıyla Hz. Peygamber'in doğumu arasında elli beş gün olduğunu,[288] İbn Hibbân ise Allah'ın kuşları fil ordusuna karşı yolladığı gün doğdu[289] demiştir. İbn Seyyidünnâs ve Şâmî ise Hz. Peygamber'in doğum günü ve yılı ile ilgili yukarıda verdiğimiz farklı tarihlerin hepsini vermişlerdir.[290] Dolayısıyla Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin verdikleri tarihlerin müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinin içerisinde geçtiği görülmüştür.

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Muhammed'in doğumu zikredilirken içerikte, kapsamda ve anlatımda birtakım farklılıklar görülmektedir. Bunlardan bir tanesi doğumdan önce annesi Amine'nin hamileliği ve bu süreçte yaşadığı bazı hadiselerin anlatımıdır. İbrahim en-Nîsâbûrî, Muîn el-Miskîn, Hindî, İrşâdi Baba-Ağlar Baba, Râşid, Cevdet Paşa ve Cezâirî, Amine hamile iken rüyasında (Râşid uyku ile uyanıklık arasında) kendisine, hayru'l-alemine/seyyidu'l-alemine hamilesin, doğduğunda ismini

---

282 Sa'lebî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 391.
283 Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ,* 102.
284 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 139, R.2. 45.
285 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*. 78.
286 Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 152.
287 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 96, 97; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 113-114; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 81; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 27, 28; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 155, 156; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 115, 116; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 459; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 30, 34; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 35.
288 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 81; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 35.
289 İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 27, 28.
290 İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 79, 82; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 401-407.

Muhammed koy denildiğini belirtmişlerdir.[291] Yine Molla Şerafeddin ve İrşâdi Baba/Ağlar Baba, o hamile iken rüyasında kendisine, (İrşâdi Baba/Ağlar Baba rüyada olduğunu belirtmiyor) hamileliğin birinci ayından başlamak üzere her ay sırayla Hz. Âdem, Hz. Şit, Hz. Nuh, Hz. İdris, Hz. Hud, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın geldiğini, Hz. Muhammed'i müjdelediklerini ve kendisini teselli ettiklerini söylemişlerdir.[292]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Amine'nin doğumdan önce gördüğü rüya İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî, Teymî, İbnu'l-Esîr, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî ve Şâmî'nin eserlerinde benzer ifadelerle şöyle geçmektedir: insanların söylediklerine göre Hz. Muhammed'e hamile kaldığında rüyasında (İbn Sa'd, İbn Seyyidünnâs ve Şâmî uyku ile uyanıklık arasında yakaza halinde) Amine'ye şöyle denilmiştir: "Muhakkak ki sen bu ümmetin Seyyidine (Şâmî, bu ümmetin seyyidine ve nebisine) hamilesin. Doğduğunda, onun için her hasetçinin şerrinden Vâhid/Samed olan Allah'a sığınırım de. Onun adını Muhammed/Ahmed koy." Yine bu eserlerde hamileliği esnasında rüyada, kendisinden bir nur çıktığı, onunla Şam'da bulunan Busra kasırlarını gördüğü[293] zikredilmiştir. Bu eserlerde Molla Şerafeddin ve İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın verdikleri, Amine'nin hamileliği esnasında rüyasında yukarıda isimlerini verdiğimiz peygamberlerin gelip kendisini teselli ettiği ve müjdelediği anlatımı bulunmamaktadır.

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Muhammed'in doğum süreci şöyle anlatılmaktadır: İbrahim en-Nîsâbûrî, "Abdullah öldükten sonra Abdulmuttalib'in gözünden yaş eksilmezdi. Amine'yi kollayıp gözetir, onu yalnız bırakmaz, sürekli ziyaretine giderdi. O hamile iken yine bir gece gelininin ziyaretine gitti. Baktı ki gelini ağlıyor. Ne olduğunu söylediğinde bir ses işittiğini ve seyyidu'l-alemin Rebîülevvel ayının on ikinci gecesi doğacaktır, feriştalar, huriler hizmete gelecektir, hiç kimse yanına gelmesin dedi. Abdulmuttalib madem böyle işittin, şimdi seni Tanrıya ısmarlayıp gidiyorum dedi. Kâbe'ye gitti eşiğine yapıştı. Ey Kâbe'nin Tanrısı, İbrahim'in hürmeti için, bize selamet eriştir diye dua etti."[294] şeklinde zikretmiştir. Rabguzî'de yakın ifadelerle bu anlatımı vermiştir. O, Abdullah vefat ettiğinde

---

[291] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 381a, 381b; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.1. 143; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 192a, 192b; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 440; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 81; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 155; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 170.

[292] Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 349; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 433-435.

[293] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 99; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 114; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 78, 79; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 41; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 156; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 127; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 459, 460; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 77, 78; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III. 36, 37; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 35, 36; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 393, 394.

[294] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 381a, 381b.

Amine'nin altı aylık hamile olduğunu, çocuğu babasız doğacağı için çok üzüldüğünü, Abdulmutalib'in onu sürekli ziyaret ve teselli ettiğini demiştir. Rabguzî, bir gün yine, onun yanına geldiğinde gelinini kaygılı gördüğünü, ona bunun sebebini sorduğunu, Amine'nin, evde tek başına otururken birisinin kendisine gelip, bugünün o gün olduğunu haber verdiğini, "O aziz (Hz. Muhammed) dünyaya gelecek git başını, boynunu yıka kimseyi yanına koyma." dediğini belirtmiştir. Devamında Abdulmuttalib'in gözlerinden yaşlar akmaya başlamıştır. Ona ne dedilerse yapmasını, kendisinin de Kâbe'ye gidip, halkasına yapışacağını, eşiğine başımı koyacağını, Kâbe'nin Tanrısından o emanetini selametle kendilerine kavuşturması için dua edeceğini, Atike'yi de yanına yollayacağını söylemiştir.[295]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Muhammed'in doğumu esnasında vuku bulan hadiselerin anlatımı birtakım farklılıklar içermekle birlikte Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba, Cevdet Paşa, Manastırlı ve Cezâirî, Amine'nin doğumda görülen ağrıları, sancıları çekmediğini, doğum yaklaştığında bir büyük ses işittiğini ve korktuğunu belirtmişlerdir. Onlar, bir akkuşun geldiğini, onu kanadıyla sığadığını, onda korku adına hiçbir şey kalmadığını, baktığında bir kadeh süt gibi beyaz şerbet gördüğünü demişlerdir. Müellifler onun susadığını, ona şerbetten sunduklarını ve içtiğini, onun baldan daha tatlı olduğunu, kendisinde susuzluk namına bir şey kalmadığını, evin nur ile dolduğunu söylemişlerdir.[296]

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Manastırlı, Molla Şerafeddin ve Cezâirî, Amine'nin gözünden perdenin kaldırıldığını, evin damının açıldığını, cümle mahlûkatın, melaikelerin, cennet hurilerinin kendisine göründüğünü demişlerdir. Onlar Amine'nin daha nice hali kulede şeylere şahit olduğunu. Abdi Menâf kızlarına benzeyen yüzleri gayet güzel, nurlu, uzun boylu kızların onun etrafında dönüp hizmet ettiklerini söylemişlerdir.[297] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, doğumda Amine'yi müjdelemeye ve teselli etmeye Hz. Havva, Hz. Sâre, Hz. Âsiye, Hz. Meryem'in geldiğini demiştir.[298] O anlarda Hz. Muhammed doğmuştur. (İbrahim en-Nîsâbûrî ve Rabguzî'nin eserlerinde, elini iki gözüne örtmüş ki anasına bakmaya, sol elini de aşağı indirmiş vücudunu annesi görmeye, cümlesi de mevcuttur.) Annesi ona baktığında

---

[295] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 183r.

[296] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 47; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 442; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 81; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, s. 43; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 170.

[297] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 381b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 183r, 183v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 47; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 81; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 43, 44; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 350, 351; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 170.

[298] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 441.

anlını secdeye koymuş ümmeti ümmeti diyormuş.[299] Hz. Muhammed göbeği kesilmiş ve sünnetli olarak doğmuştur. Sırtında tam kalbinin hizasında, iki kürek kemiği arasında nübüvvet mührü bulunmaktaymış.[300] İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî ve Molla Şerafeddin gökten bir beyaz bulutun indiğini, onu alıp götürdüğünü, onu yıkamış ve gözlerine sürme çekmiş olarak getirdiklerini belirtmişlerdir. O zaman Resulün halası Atike de gelmiştir. Amine'nin halini sormuş, Molla Şerafeddin onun "Ey Atike sevin bir oğlum oldu, eve gir acayip durumları gör dedi. O oraya girdi evin tavanının açıldığını ve hurileri gördü. Oğlan nerde dedi. Amine bende bilmiyorum bir ak bulut onu aldı götürdü." dediğini zikretmiş olup Nîsâbûrî ve Rabguzî'de yakın ifadelerle Amine'nin bu sözünü vermişlerdir. O an (İbrahim en-Nîsâbûrî'de bir saat sonra) bulut çocuğu getirmiştir. Kevser suyu ile yıkanmış, ipek beze sarılmış, kokular sürülmüş, gözüne sürme çekilmişti. Amine oğlanı emzirmek istemiş, fakat o emmemiştir. Molla Şerafeddin, Atike daha sonraki yıllarda Hz. Resule, "O gün ne için ananın sütünü emmedin diye sormuştur. O da Allah bana bildirmişti ki, anamdan ayrılacağım oda bana mahrum kalacak. Ondan dolayı sütünü emmeyeyim, yüzünü görmeyeyim." diye cevap verdiğini zikretmiştir. Bu soru ve cevap Nîsâbûrî ve Rabguzî'nin eserlerinde de yakın ifadelerle geçmektedir.[301]

Muîn el-Miskîn'de ise konuyla ilgili birbirinden farklı anlatımlar vardır. Amine'nin ağzından şöyle anlatılmaktadır: Amine: "Doğumdan önce semadan yere erişen bir beyaz kumaş gördüm ve bir ses işittim, 'Onu yaratılmışların gözlerinden koruyun' sonra Gagaları zümrütten, kanatları yakuttan kuşlar gördüm. Ellerinde gümüşten ibrikler vardı. Korktum, terledim, terim misk kokuyordu. O halde perdeyi gözümden kaldırdılar. Mağripten maşrığa bütün yeryüzünü gördün. Üç alem dikilmişti. Biri mağribe, biri maşrığa biri de Kâbe'nin üstüne. Etrafımda hatunlar toplanmıştı. Çünkü Muhammed doğdu. Baktım başını secdeye koydu ellerini kaldırdı, dua ve tazarru ediyordu. Bir parça ak bulut gökten indi. Onu aldı gözümden kayboldu. Bir ses işittim ki, 'Hz. Muhammed'in ismini, resmini, sıfatını cümle alem görsün diye mağripten, maşrığa her yere götürün.' dedi. Onu sütten beyaz, ipekten yumuşak bir kumaş içerisinde gördüm. Daha sonra öncekinden daha büyük bir bulut göründü. İçerisinde ademoğullarının seslerini ve at kişnemesine benzer sesler işittim. Bir ses 'Ona

---

[299] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 381b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 183r, 183v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2, 47; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 190a; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 45; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 351.

[300] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 52; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 446; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 190a; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*. 82; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 350; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 170.

[301] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 382a, 382b, 383a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 183v, 183r; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 351.

insanların ve cinlerin efradını seyrettirin, ona Âdem safvetini, Nuh rif'atini, İbrahim hil'atini, İsmail lisanını, Yusuf güzelliğini, Yakup beşaretini, Davud sesini, Eyyub sabrını, Yahya zühdünü, İsa kerametini verdik.' dedi. O bulut gözümden kaybolup gitti." demiştir. Farklı bir anlatımında özetle, Amine'den şöyle nakletmektedir: "Doğduğunda ellerini yere koyup, başını yukarı kaldırdı, parmaklarını yumup şehadet parmağıyla işaret etti." demiştir. Muîn el-Miskîn bir rivayette Amine "O parmağını emdi süt çıktı. Bir avuç toprak aldı Kâbe'ye doğru serpti, benden bir nur çıktı ki, onun ışığıyla Basra köşklerini gördüm. Sonra bir beyaz nur onu alıp gitti. Bir ses işittim, 'Onu doğu ve batıya, peygamberlerin doğdukları yerlere götürün, İbrahim'e arz edin. Deryaları dolaştırın, onu bütün alem tanısın.' sonra onu kundaklı getirdiler. Elinde anahtarlar vardı biri nübüvvet, biri nusret, diğeri izzet anahtarı idi. Sonra daha büyük bir bulut geldi. İçinden insan sesleri ve at kişnemeleri gibi sesler geliyordu. Bir ses 'Onu insanlara ve cinlere arz edin, enbiyânın ahlak deryasına daldırın.' dedi. Bir müddet sonra bir ipeğe sarılı getirdiler. Cemalleri güzel üç kişi gördüm. Birinde gümüşten bir ibrik, diğerinde yeşil zümrütten bir leğen, sanki ibrikten misk damlıyordu. Evin dört köşesinde birer kişi duruyordu ve her köşeye bir ak sancak diktiler ve dediler ki, 'Bu dünyanın dört köşesidir. Her ne cenaba gitse bu sancak elinde olur.' Sonra onu o leğen içerisine koydular. Bir ses geldi 'Onu Kâbe'ye götürün çünkü ona kıble olacak.' Biri elindeki ipekten, bir mühür çıkardı, o leğende başını ve ayaklarını yıkadılar. Onu ipeğe sardılar. İpeği tutan, Muhammed'i kanadının altında bir miktar tuttu." demiştir. Muîn el-Miskîn İbn Abbâs'tan rivayetle, onun cennetin haznedarı Rıdvan olduğunu belirtmiştir. Devamında Amine "Muhammed'i kanadının altından çıkarıp kulağına bir şeyler söyledi. Fakat hiçbirini anlamadım. Sonra ona 'Ey Muhammed sana müjdeler olsun ki, bütün peygamberlerin ilmini sana verdiler. Şecaat alemini senin üzerine diktiler. Nusret anahtarını sana arz ettiler. Senin heybet ve azametini göklerde açık ettiler. Her kim nam-ı şerifini işitse yüreği titrer, korkuya düşer.' Sonra Rıdvan ağzını ağzına yaklaştırdı durdu. Muhammed parmağıyla biraz daha söyle diye işaret etti. Oda 'Müjdeler olsun sana ki, Allah bütün güzel ahlakı, huyları sana verdi.' Sonra mübarek başına yağ sürdü, saçını taradı, gözlerine sürme çekti ve kaybolup gitti."[302] demiştir. Muîn el-Miskîn anlatımının aralarında yorumlarda bulunmuştur. Bu anlatımları burada ele almadık.

Hz. Muhammed'in doğumu esnasında vuku bulan hadiselerin anlatımında Sîre ve tarih kitaplarında çok sayıda rivayet bulunmaktadır. İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî, Teymî, İbnu'l-Esîr, İbn Seyyidünnâs, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî ve Şâmî'nin eserlerinde ki ortak rivayette birbirine yakın ifadelerle Amine'nin şöyle

[302] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 48, 49.

dediğini bildirmişlerdir: "Ona hamile kaldığımda benden bir nur çıktı. Onunla Şam topraklarından Busra'nın kasırları (sarayları) aydınlandı. Hamileliğimde ve doğumum esnasında diğer kadınların çektiği meşakkatleri ve ağrıları çekmedim. Onun doğumu sırasında hiçbir çocuğun doğumunda görülmemiş vakıalar oldu. Doğduğunda elleri üzerine dayanmış ve başını semaya doğru kaldırmış bir vaziyette duruyordu.[303] İsimlerini verdiğimiz müelliflerin eserlerindeki farklı rivayetler şöyledir: İbn İshâk, Amine'nin kendisinden çıkan nurla Şam saraylarının aydınlandığını rüyasında gördüğünü belirtiyor.[304] İbn Sa'd çok sayıda, birbirine benzer rivayetlerde bulunmakla birlikte, rivayetlerin ortak anlatımlarında Amine şöyle demiştir: "Doğumumda hiçbir zorluk ve meşakkat çekmedim. O doğduğunda, onunla birlikte doğu ile batı arasını aydınlatan bir nur benden çıktı. Doğduğunda toprağı tutmuş olarak elleri üzerine dayanmış ve kafasını gökyüzüne kaldırmıştı." Bazıları da dediler ki: "Dizleri üzerine çökmüş, kafasını semaya kaldırmış olarak doğdu. Onunla birlikte bir nur çıktı ki, onunla Şam'ın kasırları ve çarşıları aydınlandı. Hatta Busra'nın develerinin boyunlarını görürdün." Farklı rivayetlerde ise Amine: "Hz. Peygamber bir kuzunun doğrulduğu gibi tertemiz, pisliklerden arınmış bir şekilde yere oturur vaziyette doğdu.", başka bir rivayette ise "Ellerini ve dizlerini yere koymuş olarak doğdu, doğumda çıkan nur ile Busra'nın sarayları aydınlandı. Başka bir rivayette benden bir yıldız çıktı ki, onunla yeryüzü aydınlandı demiştir. Diğer bir rivayette Annesi onu doğurduğunda toprak bir kap içerisine koydu, ona baktığında gözlerini semaya dikmiş, onu seyrediyor olarak gördü. Yine farklı bir rivayette Hz. Peygamber sünnetli ve göbeği kesik olarak doğdu."[305] demiştir. İbn Sa'd'ın anlatımları İbn Kesîr'de de vardır.[306] İbn Hibbân, Halime Hz. Muhammed'i iki yaşında annesine getirdi. Amine: "Muhakkak ki, bu oğlumda bir hal var. Allah'a yemin olsun ki, ona hamile iken öyle hafifti ki, daha hafif bir şey taşımamıştım. Ona hamile iken benden bir nur çıktı. Onunla Busra'daki develerin boyunlarının aydınlandığını gördüm." veya dedi ki: "Busra'nın saraylarını gördüm. Sonra onu doğurdum. Allah'a yemin ederim ki onun doğumu, diğer çocuklar gibi değildi. O, ellerini yere koymuş, kafasını da semaya kaldırmış olarak dünyaya geldi."[307] İbn Seyyidünnâs göbeği kesilmiş ve sünnetli olarak doğdu demiştir.[308] Şâmî

---

[303] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 102; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 118; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 81-84; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 43, 44; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 160. Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 94; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 460; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 77, 78; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 36, 37; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 32, 33; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 393-395, 412.

[304] İbn İshâk, es-Sîretü'n-Nebeviyye s. 102.

[305] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 81-84.

[306] İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 36, 37.

[307] İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 43, 44.

[308] İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 86, 87.

yukarıda zikrettiğimiz müelliflerin farklı anlatımlarının hepsini eserinde ele almıştır.[309] Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserinde ki farklı anlatımlar da Amine dedi ki: "Doğduğunda benden çıkan nur doğu ve batı arasını ışıklandırdı. O yere ellerini koymuş, secde eder vaziyette doğdu. Sonra kafasını semaya kaldırdı ve parmağıyla işaret etti. Bir yıldız göründü. Işığı Şam'ın saraylarını aydınlattı, hatta Busra'nın develerinin boyunlarını gördüm." Yine Amine dedi ki: "Nurdan başka bir şey göremedim. Yere çöken bir yıldız gördüm. Hatta dedim ki o benden doğdu." Amine dedi ki: "O doğduğunda dizleri üzerine çökmüş, gökyüzüne bakıyordu. Başparmağıyla işaret ediyordu. Sonra yeri tuttu (ellerini yere koydu) secdeye gitti. Toprak bir kaba veya bir kaba daldırıldı ve çıkartıldı. Başparmağını emdiğinde süt aktı. Bir ses işittim, müjde Ey Amine! Bu ümmetin seyyidini/efendisini doğurdun." İbn Abbâs dedi ki: "Sünnetli ve göbeği kesilmiş olarak doğdu."[310]

Kısas-ı Enbiyâ eserleri ile Sîre ve tarih kitaplarında Hz. Peygamber'in doğumuyla ilgili olarak verilen bilgileri karılaştırdığımızda, onların teferruatlı olarak zikrettikleri anlatımların yukarıda verdiğimiz kısımlarının müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde geçtiğini gördük. Bu hususta Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin anlatımlarının bu eserlerde olmayan kısımlarının, delail eserlerinde yakın ifadelerle geçtiğini gördük, bunları aşağıda ele alacağız.

Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin, Hz. Muhammed'in doğumundaki hadiselerle ilgili verdikleri farklı anlatımlar yakın ifadelerle Molla Câmî, Suyûtî, ve Kastalâni'nin'nin eserlerinde geçtiği görülmüştür.[311] Muîn el-Miskîn'in "Hz. Muhammed'e Âdem safvetini, Nuh rif'atini, İbrahim hil'atini, İsmail lisanını, Yusuf güzelliğini, Yakup beşaretini, Davud sesini, Eyyub sabrını, Yahya zühdünü, İsa kerametini verdik." rivayeti Molla Câmi'de geçmektedir.[312] Muîn el-Miskîn'in yukarıdaki anlatımı ile diğer müelliflerin anlatımları Suyûtî, Molla Câmi ve Kastalâni'nin verdiği rivayetler içerisinde bazen birebir bazen de yakın ifadelerle geçtiği görülmüştür.

Yine onun sünnetli doğduğu ve mahrem yerini kimsenin görmediği bilgisi, Ebû Nuaym'ın eserinde geçmektedir. Hz. Peygamber'in şöyle dediğini söylemiştir:

---

309 Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 411-415.
310 Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 35, 36.
311 Molla Câmi, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, II, 5; Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2017, I, s. s. 83, 84; Ahmed b. Muhammed el-Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye bi'l-Minehi'l-Muhammediyye*, thk. Sâlih Ahmed eş-Şâmî, es-Sîretu'ş-Şâmiyye, el-Mektebetu'l-İslamiyye, Beyrut 2004, I, s. 124-127.
312 Molla Câmi, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, II, 5, 6.

“Rabbimin bana olan ikramlarından biriside sünnetli olarak doğmuş olmamdır. Mahrem yerimi kimse görmemiştir.”[313]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde ve yukarıda müracaat ettiğimiz Sîre, tarih ve delail kitaplarında Hz. Muhammed’in doğumu esnasında vuku bulan hadiselerin anlatımının karşılaştırılmasında şunları tespit ettik: Hamilelik süreci ile doğum esnasında Amine’nin diğer kadınlar gibi meşakkat ve zorluk çekmediği ve hamilelik sırasında rüyasında müjdelendiği, doğumda kendisinden bir nur çıktığı ve onunla Şam-Busra kasırlarının aydınlandığı ve bunun Amine tarafından görüldüğü, Hz. Peygamber’in diğer çocuklar gibi doğmadığı, doğduğunda elleri ve dizleri yerde, kafası gökyüzüne bakar vaziyette doğduğu, temiz, sünnetli, göbeği kesilmiş olarak doğduğu, Sıbt İbnu’l-Cevzi’de doğduğunda secde ettiği, başparmağından süt emdiği ve doğumda her tarafı bir nur kapladığı anlatımları uyuşmaktadır. Bu ortak anlatımların dışında, özellikle Muîn el-Miskîn ve İrşâdi Baba-Ağlar Baba’nın ve diğer müelliflerin yukarıda genişçe temas ettiğimiz anlatımların Sîre ve tarih eserlerinde geçmeyen kısımlarının Suyûtî, Molla Câmi ve Kastalâni’nin eserlerinde geçtiğini tespit ettik.

Hz. Peygamber’in doğumunda Amine’nin yanında olan kadınların o geceyi anlatımları Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde şöyle ele alınmıştır: Ahmet Cevdet Paşa ve Cezâirî, doğumda Amine’nin yanında Aşere-i Mübeşşere’den Abdurrahman b. Avf’ın annesi Şifa Hatun’un olduğunu demişlerdir. Onlar, onun doğumda mağripten maşrığa bütün dünyanın nur ile dolduğunu, daha nice harikulade şeylere şahit olduğunu oğluna ve başka şahıslara anlattığını[314] belirtmişlerdir. Muîn el-Miskîn, Şifa Hatunun o gece Amine’nin yanında olduğunu, Hz. Muhammed’in onun eline doğduğunu, çocuğun dua ve niyazda bulunduğunu işittiğini söylemiştir. Devamında Şifa Hatun, “Gaipten bir kimse ‘Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun dedi.’ Ondan bir nur çıktı ki, maşrıktan mağribe dek aydınlandı, onunla Şam diyarının sarayları göründü. Ondan sonra beni bir titreme ve korku aldı, sağ tarafıma dayandım. Yanımda bir aydınlık peyda oldu. Gaipten bir ses ‘Bu ferzendeyi nereye iletelim.’ dedi. Bir ses ‘Onu bir taht üzerine koyun, cümle mübarek yerleri gezdirip getirin.’ dedi. O vakit korku ve titreme benden gitti.” Devamında Şifa Hatun, sol yanında bir nurun belirdiğini, gaipten bir sesin onu nereye ilettiniz dediğini, cevaben “Ona maşrığın bütün mübarek yerlerini gezdirdik, ceddinden Hz. İbrahim’e götürdük, onu sinesine bastırdı, ‘Ey Muhammed sana müjdeler olsun ki, dünya ve ahiretin izzeti ve şerefi sana verildi. Kim senin peygamberliğine şahitlik eder ve sana tabi olursa o kimse kıyamet günü seninle haşr olunur’ diye dua etti.” denildi.

---

[313] Ebû Nuaym, *Delâilu’n-Nübüvve*, I, 154.
[314] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 81, 82; Cezâirî, *Münyetü’l-Ezkiyâ fi Kasasi’l-Enbiyâ*, 170.

Daha sonra Hz. Muhammed'e peygamberlik geldiğinde hemen gidip iman ettiğini söylemiştir. Yine Muîn el-Miskîn, Osman b. Ebi'l-Âs'ın annesi Fatıma-i Sakafiyye dedi ki: "O gece Amine'nin yanında idim. Doğum sırasında gökyüzüne baktım. Yıldızlar yeryüzüne o kadar yaklaşmıştı ki, düşeceklerini sandım. Doğduktan sonra bir nur çıktı ki, o nurdan başka her şey görünmez oldu." şeklinde bir rivayeti de zikretmiştir.[315]

Yukarıda da genişçe ele aldığımız gibi, İbrahim en-Nîsâbûrî ve Rabguzî doğum gecesi Amine'nin yanına Atike gelmiş ve harikulade hallere şahit olmuştur demişlerdir.[316]

Ahmet Cevdet Paşa, Cezâirî ve Muîn el-Miskîn'in eserlerinde ki bu anlatımlar Ebû Nuaym, Suyûtî ve Kastalâni'nin eserlerinde yakın anlatımlarla geçmektedir. Şöyle ki, Abdurrahman b. Avf'tan rivayetle Şifa Hatun şöyle dedi: "Amine Hz. Muhammed'i elime doğurdu. 'Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun' diye bir ses işittim. Doğu ile batı arası nurla doldu. Hatta onunla Şam saraylarının bazılarını gördüm. Sonra onu kucağıma alıp emzirmeye başladım. Bende korku, vücut titremesi, göz kararması oluştu. O gözümden kayboldu. Sonra sağımda bir şey belirdi. 'Onu nereye götürdünüz.' diye bir ses işittim. 'Onu batıya götürdük' dedi. Tekrar bende bir korku oluştu. Bir ses "Onu doğuya götürün" dedi. Onun asla geri dönmeyeceğini düşündüm. Bu sözleri hiç unutmadım. Allah onu peygamber olarak gönderdiğinde, insanların ilk İslam'a girenlerinden oldum."[317] demiştir. İbn Kesîr'in eserinde de şöyle geçmektedir: Abdurrahman b. Avf'ın annesi Şifâ doğumda orada olduğunu haber verdi. O dedi ki: "Doğduğunda Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun diye bir ses işittim. Ondan bir nur parladı, yayıldı. Onunla Rum'un saraylarının aydınlandığını gördüm."[318] Şâmî'nin eserinde Abdurrahman b. Avf'ın annesi Şifâ Hatun Hz. Muhammed doğduğunda onunla birlikte bir nur çıktı, yıldızlar yere indi, o elleriyle secde ederek yere indi demiştir. O yine Ebu Nuaym'den farklı bir rivayette, Şifâ Hatun Hz. Peygamber doğduğu gece doğu ile batının arasının nur ile dolduğunu hatta Rum'un bazı saraylarını gördüğünü söylemiştir.[319] Taberî, Ebû Nuaym, İbnu'l-Esîr, Şâmî, Osman b. Ebi'l-Âs'tan rivayetle: Hz. Peygamber'in annesi Amine, onu dünyaya getirdiği gece, annem doğuma şahit olduğunu bana anlattı. O, "Evde hangi şeye baksam ancak bir nur görüyordum. Yıldızlara baktığımda yaklaştıklarını gördüm. Hatta neredeyse üzerime düşecekler

---

315 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 52-53.
316 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 383a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 184v.
317 Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 136; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 80; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 129, 130.
318 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 38.
319 Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 411, 415.

diyordum."[320] şeklinde geçmektedir. Rabguzî ve İbrahim en-Nîsâbûrî doğum gecesi Atike'nin Amine'nin yanına gittiği ve harikulade hadiseleri gördüğü anlatımı, incelediğimiz eserlerde bulunmamaktadır. Sîre, tarih ve delail eserlerindeki rivayetlerden anlaşıldığına göre doğum gecesi Amine'nin yanında Atike'nin değil, Abdurrahman b. Avf'ın annesi Şifâ Hatun ve Osman b. Ebi'l-Âs'ın annesi Fatıma-i Sakafiyye bulunmaktadır.

Muîn el-Miskîn, Râşid, Molla Şerafeddin ve Manastırlı doğum gecesi Abdulmuttalib'in Kâbe'ye dua etmeye gittiğini demişlerdir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Molla Şerafeddin Abdulmuttalib'in gece yarısı birden Kâbe'nin dört duvarının, Makam-ı İbrahim'e doğru secde ettiğini gördüğünü, ondan Allah-u Ekber sesi geldiğini ve "Bu gece Muhammed dünyaya geldi. Artık putlardan temizlenmem gerektir." mealinde ses geldiğini demişlerdir.[321] Muîn el-Miskîn farklı bir anlatımla, Abdulmuttalib'in o gece gördüğü şeyleri şöyle anlatmıştır: "Hubel adlı put yüzüstü yere düştü. Bir ses 'Amine'nin bu gece oğlu doğdu. Kudüs'ten bir leğen getirip onda yıkandı. O tüm insanlığa gönderildi. Melekler şahit olun ki, bütün hazinelerin miftahları ona verildi. Bugün kıyamete kadar bayramınız olsun.' dedi. Dilim tutuldu acaba uykuda mıyım, diye elimi göğsüme sürdüm. Kalkıp Ben-i Şeybe kapısından Safâ tepesine çıktım. Safâ Merve'ye doğru hareket ediyordu. Bir ses duydum, 'Ey Kureyş'in efendisi seni korkutan nedir?' cevap verecek güç bulamadım. Sonra kalkıp sana geldim. Evin üzerini kanatlarıyla örtmüş beyaz bir kuş gördüm. Onun nurundan Mekke dağları parlıyordu. Evin önünde bir beyaz bulut vardı, beni içeriye koymadı. Bir süre oturdum. Acaba uykuda mıyım diye düşündüm. Dimağıma kadar misk kokusu geldi. Sonunda cesaret edip içeri girdim ve seni bu halde buldum." Devamında Abdulmuttalib "Amine'ye gelip kapısını çaldım. O zayıf bir sesle cevap verdi. Hemen kapıyı aç yanımda öyle birisi var ki, heybetinden aklım gidecek, dedim. Amine taaccüple kapıyı açtı. Onun anlında önceden olan nuru göremedim. Takatim gitti, nurun ne olduğunu sordum. Amine 'Doğum yaptım.' dedi ve olan acayip durumlardan bahsetti. Ben buna inanmıyorum, zira sende doğum halleri yok. dedim. Amine 'Damın üzerindeki beyaz kuş, ona süt vermekle benimle münazaa etti.' dedi. Abdulmuttalib, Onu getir. dedim. O 'Heyhat, bir şahıs yeşil zümrütten bir leğen getirip onu yıkadı ve onu üç gün kimseye gösterme.' dedi. Ben kılıcımı çektim. Ey Amine göster yoksa bu kılıçla ya seni ya da kendimi helak ederim, dedim. Amine bu durumumu görünce, 'Muhammed bir sofa sarılı olarak filan

---

[320] Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 157; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 135; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 460; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 411.

[321] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 50; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 154; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 350, 351; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 45.

hanededir git gör.' dedi. Dediği eve vardım. Bir muhib şahıs, elinde yalın kılıcıyla, bana kastetti. 'Geri dön melekler ziyareti tamamlayana kadar hiçbir kimse onu üç güne dek göremez.' dedi. Tamam ziyaret etmeyeceğim." dedim. Muîn el-Miskîn Abdulmuttalib'i titreme tuttuğunu, kılıcın elinden düştüğünü demiştir. Müellif onun olup biteni çıkıp Kureyş'e anlatmak istediğini fakat bir rivayete göre yedi gün tek kelime bile konuşamadığını söylemiştir.[322] Cevdet Paşa ve Cezâirî ise, Abdulmuttalib, o gece Kâbe'de dua ederken, hafiften "Müjde Ya Abdulmuttalib! Amine'den şimdi bir çocuk doğdu ki, aleme rahmettir." diye bir ses işitti. Hemen onun yanına gitti. Orada nice harikulade şeyler gördü.[323] Şeklinde anlatmaktadırlar.

Raguzi, Muîn el-Miskîn, Manastırlı ile Molla Şerafeddin'in teferruatlı anlatımı, yakın bir anlatımla Molla Câmi'nin eserinde geçmektedir. Şöyle ki: Abdulmuttalib, "Muhammed'in dünyaya geldiği gece Kâbe'yi tavaf ediyordum. Gecenin yarısını geçti, gördüm ki, Kâbe Makam-ı İbrahim yönüne secde eder. Tekbir avazı gelir Allah-u Ekber diye 'Beni müşriklerin necasetinden, zamanı cahiliyenin habasetinden temizlediler.' diye sesler geldi. O an bütün putlar yere devrildi. En büyük put olan Hubel yüzükoyun bir taşın üzerine düştü. Birisinin 'Amine Muhammed'i doğurdu.' dediğini işittim. Safa tepesine çıktım. Gördüm ki bir gürültü var. Gözüm öyle gördü ki güya, kuşlar ve canlılar Mekke'ye bir bir gelmişler. Sonra Amine'nin evine gittim. Kapısı bağlı buldum. Avaz ettim ki 'Ey gelin kapıyı açın.' Dedi ki 'Ey ata Muhammed'i doğurdum.' Getir göreyim dedim. 'Destur yok' dedi. Bir kimse gelip, çocuğu üç günden kimseye gösterme.' dedi. Kılıç çektim içeriye gireyim. Yüzü örtülü, elinde kılıç olan bir kimse karşıma çıktı. 'Ey Abdulmuttalib, geri dön, zira oğlunu Melâike-i Mukarrabîn ve Sâkine-i İlliyyîn oğlunun ziyaretindedir' dedi." O, Abdulmuttalib'in çok korktuğunu bu durumu üç gün kimseye anlatamadığını söylemiştir."[324]

Hz. Muhammed'in doğum gecesi Abdulmuttalib'in durumu hakkında İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî, İbn Seyyidünnâs, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserlerinde yakın ifadelerle şöyle geçmektedir: Hz. Muhammed doğduğunda Amine cariyesini/birisini Abdulmuttalib'e yollamıştır. O, "Senin bir oğlun oldu, ona bakmaya gel." demiştir. O mutlu bir şekilde Amine'nin yanına gelmiş ve içeriye girmiştir. Amine ona hamileliğinde gördüklerini, kendisine söylenenleri ve onun ismini ne koyması gerektiğiyle emr olunduğunu haber vermiştir. Abdulmuttalib onu almış ve Kâbe'ye girmiş, Allah'a dua etmiştir. (İbn İshâk, İbn Sa'd, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî

---

[322] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 50, 51.
[323] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 82; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 170, 171.
[324] Molla Câmi, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, II, 6, 7.

duayı da vermiştir.) Onu verdiği için Allah'a şükretmiştir. Müellifler sonra onu annesine götürüp verdiğini, sütanne aramaya çıktığını belirtmişlerdir.[325] Beyhakî doğum gecesi Abdulmuttalib'in durumunu İbn İshâk'tan naklederek, yukarıdaki müelliflerin anlattığı gibi zikretmiştir.[326] İbn Sa'd farklı olarak, Abdulmuttalib'e müjde verildiğinde onun Hicr'de oturmakta olduğunu, yanında çocuklarıyla ve kavminden bazı adamlar bulunduğu bilgisini vermiştir.[327] İbn Hibbân, Taberî, İbn Kesîr farklı olarak, Amine çocuğu Abdulmuluttalib'e getirince, onu Kâbe'nin içinde bulunan Hubel putuna götürüp ayakta durduğunu ve dua ettiğini söylemişlerdir.[328] Sıbt İbnu'l-Cevzî ise farklı olarak, Abdulmuttalib'e müjde verildiğinde onun, çocuklarıyla Hicr'de oturduğunu zikretmiştir. Yine onun eserinde Heysem'den farklı bir rivayette, Abdulmuttalib doğumu haber alıp geldiğinde, Amine, "Doğumum esnasında acayip şeyler oldu." demiştir. Oda ne olduğunu sormuş. "Doğum yaptığımda çocukla birlikte bir nur çıktı, onunla Şam'ın sarayları, Kisra'nın şehirleri, San'a'nın sarayları aydınlandı. Onun ismini Muhammed koymayla emr olundum. Tevrat'taki isminin Ahmed olduğu söylendi." demiştir. Bunun üzerine Abdulmuttalib "O saatte acayip şeyler gördüm." demiştir. O, "Kâbe'yi tavaf ederken, Hubel'in eğildiğini gördüm, hatta neredeyse düşecekti. Gözlerimi ovuşturdum. Uykuda mıyım yakaza halinde miyim diye konuştum." demiştir. Müellif sonra onu (Hz. Muhammed'i) aldığını, Kâbe'ye gittiğini, onu tavaf ettiğini belirtmiştir. Daha sonra Hz. Muhammed için söylediği şiiri vermiştir.[329]

Müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde, Abdulmuttalib'in Kâbe'de olduğu, Hz. Muhammed'in doğumunun ona burada haber verildiği, Amine'nin doğum esnasında olan vakıaları ona bildirdiği anlaşılmaktadır. Bunun üzerine onun çocuğu alıp Kâbe'ye tekrar geldiği ve onun için dua ve şükürde bulunduğu anlatılmaktadır. Bu eserlerde Abdulmuttalib'in Kâbe'de yaşadığı şeyler ele alınmamaktadır. Fakat Molla Câmi'nin eserinde onun doğum gecesi Kâbe'de yaşadığı şeyler yakın ifadelerle geçmektedir. Muîn el-Miskîn'in doğum esnasında Hubel'in yüzüstü düşmesi hakkındaki anlatımı büyük farklılıklar içermekle birlikte Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin anlatımıyla benzerlikler de içermektedir.

---

[325] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 97; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 115; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 83-84; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 41; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 156, 157. İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 85; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 38, 39; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 36, 37.

[326] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve* , I, 111, 112.

[327] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 83.

[328] İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 41; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 157; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 38, 39.

[329] Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 36, 37.

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Muhammed'in doğduğu gün dünyada birtakım vakıaların meydana geldiği birbirinden farklı anlatımlarla ve zengin içeriklerle anlatılmakla birlikte, İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Hindî, Râşid, Cevdet Paşa, Manastırlı, Molla Şerafeddin ve Cezâirî'nin eserlerinde üzerinde durulan noktalar şunlardır: Hz. Muhammed'in doğumunda bütün putlar yüzüstü yere düşmüştür. Zelzele olmuştur. Kisra sarayının on dört kubbesi/Şehnişinisi(çıkma balkon) yıkılmıştır. Kayserlerin tahtları yıkılmıştır. Farslıların/ateşperestlerin bin yıldan beridir yanan ateşleri ile tapınmak için yaktıkları tüm ateşler sönmüştür. Save gölü yere batıp yok olmuştur. Semâve vadisinde sular taşmıştır. İblislere sema kapıları kapanmıştır.[330]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Muhammed'in doğduğu gece dünyanın çeşitli yerlerinde vuku bulan hadiselerin anlatımı Taberî, Ebû Nuaym, Beyhakî, İbn Seyyidünnâs, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî ve Suyûtî'nin eserlerinde şöyle geçmektedir: Kisra'nın eyvanı sarsılmış ve on dört şerefesi yıkılmıştır. Farslıların bin yıldan beri yanan ateşleri sönmüştür. Save Gölünün suları çekilmiştir. Ayrıca olan hadiseler karşısında Kisra'nın duyduğu korku ile Mûbezân'ın rüyası ve tabir edilmesi ile ilgili anlatım verilmiştir. Aşağıda ele alacağımız bu anlatımda, Satîh adlı kâhine o gece olanlar anlatılırken, Semave Vadisinin suyla dolduğu da olan hadiseler arasında zikredilmiştir.[331] Ayrıca İbn Kesîr'in eserinde o gece putların öne doğru yüzüstü yere devrildikleri, doğum esnasında olan hadisat içerisinde zikredilmiştir.[332]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî doğum gecesinde birbirine yakın ifadelerle şu vakıayı zikretmişlerdir: Âl-i Sâsân'dan Acem şahı olan Nûşirevan sarayının sarsılıp şehnişinilerinin (Muîn el-Miskînde Kisra'nın binasının on dört kulesinin şerefeleri, Cezâirî sarayının on dört şerefesi) yıkılmasına üzülmüştür. Cevdet Paşa, Cezâirî Nûşirevan yanındakilerle bu meseleyi görüşürken, İstahr-âbâd'dan ateşperestlerin ateşinin söndüğü, Sâve gölünün battığı, Semâve'de suların taştığı işitilmiştir. Araştırmışlar ki, bu olayların hepsi sarayın balkonlarının yıkıldığı zamana rastlamıştır. Muîn el-Miskîn ise özetle; Kisra'nın, sarayının yıkılmasına çok üzüldüğünü, bunun nedenini yanındaki kâhin ve müneccimlere sorduğunu, onların bir peygamber gönderilmesi sebebiyle yıkıldığını belirttiklerini zikretmiştir. Bunun üzerine

---

[330] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 382b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 184r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 51-53; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 90a; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 155, 156; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 84; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 45, 46; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 351, 352; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 172, 173.

[331] Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 166, 169; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 139; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 126, 127. İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 84, 85; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 44-50; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 38-40; Suyûtî, el-Hasâ'isu'l-Kübra, I, 87, 88.

[332] İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 42.

Nûşirevan, Fars'ın Kâdi'l-Kudât/başkadısı Mûbezân'ı çağırtmıştır. Oda o gece rüyasında, serkeş develerin, Arap atlarını Dicle'den geçirip, Fars memleketlerine dağıldığını gördüğünü söylemiştir. O, kadıdan rüyanın anlamını sormuştur. O da "Bana göre Arap beldelerinde büyük bir hadise olmuştur. Bunun tam anlamını müneccimler bilir." demiştir. Nûşirevan, Basra hâkimi Nu'man b. Münzir'e bir mektup yazarak, kendisine bilgili bir zat göndermesini istemiştir. O, meşhur kâhin Satîh'in yeğeni Abdu'l-Mesih'i göndermiştir. Ona olanlar anlatılmış, fakat "Bunları ben çözemem Satîh'e gideyim o bunları bize açıklar." demiştir. Ona gitmiş, o gece olanları anlatmıştır. Muîn el-Miskîn'in Satîh dedi ki: "O vakit ki, Sâve denizi kurumuş olsun ve Sâve deresinden su aksın, Kur'ân ayetleri gece gündüz okunacak. Ahir zaman peygamberi bütün dünyaya galip olacak. Bâbil ülkesi Farslıların elinden çıkacak. Fars ülkesini on dört melik yönettikten sonra mülk tamamen ellerinden gidecek." Satîh başka söz söyleyemeden ölmüştür. Cevdet Paşa'da ise: Satîh dedi ki: "Tilavet çoğala, sahib-i Hirâ ortaya çıka, Nâr-ı Fars söne, Semâve Vadisi taşa, Sâve Gölü bata, Şam artık Satîh için Şam değildir. Ben-i Sasan'dan yıkılan şehnişinlerin adedince on dört melik ve melike gelir ve artık olacak olur."[333] şeklinde geçmektedir. İrşâdi Baba-Ağlar Baba, yukarıda verdiğimiz rüyayı, Nûşirevan'ın gördüğünü belirterek, teferruata girmeden ana hatlarıyla manzum bir şekilde zikretmiştir.[334]

Bu anlatım Taberî, Ebû Nuaym, Beyhakî, İbn Seyyidünnâs, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserlerinde daha ayrıntılı bir şekilde bulunmaktadır. Bu eserlerde Satîh Abdu'l-Mesih kendisine olanları anlatmadan, ona ne için geldiğini ve o gece olanları söylemiştir. Akabinde olanları şöyle yorumlamıştır: "Ey Abdu'l-Mesih! Tilavet çoğaldığında, sahib-i Hirâ gönderildiğinde, Semâve Vadisi taştığında, Sâve Gölü battığında, Farslıların ateşi söndüğünde, Şam artık Satîh için Şam değildir. Şerefelerin adedince melik ve melike gelecektir. Artık her gelecek olan gelir.[335] Bu konuda Kısas-ı Enbiyâ eserlerinin anlatım ve içerikleri yukarıdaki müelliflerin eserlerine uymaktadır.

Muîn el-Miskîn'in eserinde Kisra ile ilgili şöyle bir rivayette bulunmaktadır. Kisra Dicle kenarında büyük bir bina yaptırmıştır. Hz. Muhammed'in doğduğu gece nehir taşmış, orası yıkılmıştır. Buna çok üzülen Kisra'nın, üç yüz altmış kâhin ve müneccimi varmış. Onları toplayarak, binasının yıkılma hikmetini sormuştur. Kâhinler araştırmak üzere dağılmışlardır. İçlerinde Sâib denilen, yıldız ilminde mahir ve verdiği

---

[333] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 55-57; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 84-87; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 172-174.

[334] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ Kısas-ı Enbiyâ*, 438-440.

[335] Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 167, 168; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 139, 140; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 126, 129; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 84, 85; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 44-50; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 38-41.

hükümlerde az yanılan birisi varmış. O, karanlık bir gecede bir tepenin üzerine çıkmış ve gökyüzüne bakmıştır. Hicaz taraflarında bir şimşeğin çakıp maşrığa kadar uzandığını görmüştür. Sabah olduğunda ayağının altında yeşil ot bitmiş olduğunu fark etmiştir. Hicaz'dan bir padişah zuhur edeceğini, maşrığa kadar şanının yayılacağını, alemin onunla yenileneceğini düşünerek kâhinlerle düşüncelerini paylaşmıştır. Onlarda, kehanetleriyle yıldız ilminden bu manayı çıkarmışlardır. Hepsi bir peygamberin gönderileceğini ve onunla Kisra'nın mülkünün yıkılacağını anlamışlardır. Fakat Kisra'ya bunu söyleyememişlerdir. Onlar, binanın yıkılmasını uygun bir zamanda yapılmamasına bağladıklarını söylemişler, "Biz bir vakit belirleyelim o zaman yapılsın." demişlerdir. Bina iki kez tekrar yapılmış, fakat Dicle taşıp tekrar onu yıkmıştır. Kisra iki yıkılmada da boğulmaktan son anda kurtulmuştur. O, müneccimleri çağırtıp ölümle korkutmuş, onlar "Doğrusu şudur ki, bir peygamber gönderilecek, senin mülkün elden gidecek." demişlerdir. Bunu duyan Kisra, Dicle kenarına bina yapmaktan vazgeçmiştir.[336] Muîn el-Miskîn'in verdiği bu anlatım, Molla Câmi'nin eserinde aynı şekilde geçmektedir.[337]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî Hz. Peygamber'in dünyaya geldiği gece Yahudilerin doğum hakkında konuşmalarını, birbirine yakın anlatımlarla zikretmişlerdir. Onlar, Mekke'de bir Yahudi'nin olduğunu (Muîn el-Miskîn ismini Yusuf olarak vermiştir) Hz. Muhammed'in doğduğu gece Cevdet Paşa "Bu gece aranızda bir oğlan çocuğu doğdu mu?" diye sorduğunu, kendisine "Evet Abdulmuttalib'in torunu doğdu." dediklerini, onun "Hâtemu'l-Enbiyâ odur ve onun arkasında alameti vardır." dediğini söylemiştir. Muîn el-Miskîn ve Cezâirî'de yakın ifadeler aynı bilgiyi vermişlerdir. Onlar, onun gidip Hz. Muhammed'in şemailine, şekline baktığını, sırtındaki mührü gördüğünde aklının başından gittiğini demişlerdir. Muîn el-Miskîn, onun düşüp bayıldığını, ayıldığında oradakilerin ona güldüğünü belirtmiştir. O, Yahudi'nin "Ey Kureyş halkı! Bu o peygamberdir ki, sizi helak etse gerektir ve size galip gelecektir. Ben-i İsrail'den nübüvvet gitti. Bundan sonra artık peygamber gönderilmeyecek. Onun haberi mağripten maşrığa ulaşacak." dediğini söylemiştir.[338]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki bu anlatım Beyhakî, Sıbt İbnu'l-Cevzî ve Şâmî'nin eserinde birbirine yakın ifadelerle şöyle geçmektedir: Mekke'de, Yahudilerden olan bir şahıs bulunmakta olup, kitapların hepsini okumuştu. Doğumun olduğu gün, "Ey insanlar, bugün bu ümmetin son peygamberi doğdu." demiştir. Oradakiler onun

---

[336] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 55, 56.
[337] Molla Câmi, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, II, 8, 9.
[338] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 53-54; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 82-83; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 171.

alametinin ne olduğunu sormuşlardır. O, "Kürek kemikleri arasında üzeri kıllı siyah bir ben" olduğunu belirtmiştir. Ona Abdulmuttalib'in çocuğu doğdu demişlerdir. Oraya gitmiş ve beni görünce (Beyhakî ve Şâmî, oraya gitti ve onun sırtındaki beni görünce bayıldı, ayıldığında) dedi ki: "Allah'a yemin olsun ki, İsrail oğullarından peygamberlik gitti. Sevinin ey Kureyş halkı, nüfusunuz artacak, onun haberi mağripten maşrığa ulaşacak.[339] demiştir.

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin eserlerinde Yahudilerin o gece konuşmaları hakkında Hasan b. Sabit'in şöyle bir rivayeti zikredilmektedir. Cevdet Paşa "Ben yedi veya sekiz yaşlarındaydım. Medine'de bir sabah, Yahudi'nin birisi feryat etti. Diğerleri ne için bağırıyorsun dediler. O, bu gece ahir zaman peygamberi Ahmed'in yıldızı doğdu dedi. Sonradan hesapladım, Hz. Muhammed'in doğduğu güne muvafık geldi." şeklinde ele almış olup, Muîn el-Miskîn ve Cezâirî'de yakın ifadelerle aynı rivayeti vermişlerdir.[340]

İbn İshâk, İbn Hişâm, Beyhakî, Sıbt İbnu'l-Cevzî, Şâmî,'nin eserlerinde yakın ifadelerle Hasan b. Sabit'in rivayeti verilmiştir. İbn İshâk "Ben yedi, sekiz yaşlarında aklı başında, kuvvetli uzun boylu bir çocuktum. Her gördüğümü ve işittiğimi anlıyordum. Medine de bir Yahudi'nin Atama diye isimlendirilen bir kalenin üzerine çıktığını çok yüksek bir sesle, 'Ey Yahudi topluluğu!' diye bağırdığını duydum. Onun etrafına toplandılar. 'Senin neyin var? Yazık sana' dediler. Oda 'Allah'a yemin olsun ki, bu gece peygamber olarak gelecek olan Ahmed'in yıldızı onunla beraber doğdu.' dedi."[341] şeklinde vermiştir. Her iki türde ki verilen rivayetin yakın ifadelerle aynı olduğu görülmüş olup Sîre ve tarih eserlerinde teferruat daha fazla zikredilmiştir.

Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinden İbnu'l-Mulakkin, Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in isimlerini eserlerinde zikretmişlerdir. İbnu'l-Mulakkin eserinde Hz. Peygamber'in ayet ve hadislerde geçen isimlerini genişçe zikretmiştir. O, Cübeyr b. Mut'im'den rivayetle, Rasulullah'ın "Benim beş ismim vardır. Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, ben Allah'ın küfrü benimle mahvettiği Mâhî'yim, ben insanların önümde toplandığı Hâşir'im, ben el-Âkib'im" dediğini zikrettikten sonra buna benzer hadisleri vermiştir. Ayrıca o ayetlerde de Hz. Peygamber'in isimlerinin nasıl geçtiğini ele almıştır. Ayrıca O, alimlerin Hz. Muhammed'in bin tane ismi olduğunu dediklerini,

---

[339] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 108, 109; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 37, 38; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 409, 410.

[340] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 54; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 83; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 172, 173.

[341] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 132; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 114; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 109; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 38; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 409.

fakat bunların isimden ziyade sıfatları olduğunu söylemiştir. Fakat bu isimleri zikretmemiştir.[342] Muîn el-Miskîn, yukarıdaki hadis-i şerifteki isimleri de vermekle birlikte, anlamlarıyla yüzün üzerinde isim ve lakap zikretmiştir.[343] Cevdet Paşa ise eserinde, Abdulmuttalib Hz. Muhammed'le alakalı hayırlı alametleri görünce, "Bu oğlumun şanı pek büyük olacaktır" dediğini vermiştir. O, Allah'ın kendisine böyle bir çocuk ihsan etmesinden dolayı Kureyşlileri topladığını, onlara ziyafet verdiğini söylemiştir. O, onların "Çocuğun adını ne koydun" diye sorduklarını, onun "Muhammed koydum" dediğini, onların "Ne için çocuğun ismini Muhammed koydun. Atalarında bu isim yoktur. Maksadın nedir?" diye sorduklarını, Abdulmuttalib'in "Temennim ve maksadım o ki: Onu gökte Hak, yerde halk methetsin" cevabını verdiğini demiştir. Ayrıca Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in pek çok ismi olduğunu belirtmekle birlikte, en meşhurlarının Muhammed ve Ahmed olduğunu söylemiştir. Yine lakaplarından bazılarını şöyle zikretmiştir: "Mustafa, Mahmûd, Sahibu'l-Beyan, Sahibu'l-Kadib, Sahibu'l-Makam-ı Mahmûd, Sahibu'l-Hâtem, Sahibu'l-Hirâve, Hâtemu'l-Enbiyâ.[344] Cezâirî'de Cevdet Paşanın zikrettiği isimleri vermiştir.[345] İbnu'l-Mulakkin ve Muîn el-Miskîn'in eserlerinde Hz. Peygamber'in çok sayıda ismi, lakabı ve künyesi zikredildiği için yukarıda sadece meşhur alan rivayeti zikrettik.

İbnu'l-Mulakkin'in eserinde Hz. Peygamber'in isimleriyle ilgili verdiği hadis-i şerif İbn Sa'd, Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserlerinde bulunmaktadır.[346] Cevdet Paşanın Hz. Peygamber'e isim verilmesi ile ilgili anlatımı Şâmî'nin eserinde aynı şekilde ele alınmıştır.[347] Hz. Peygamber'in Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde geçen isim, künye ve lakaplarının çoğu İbn Sa'd'ın eserinde aynı şekilde geçmektedir.[348]

Muîn el-Miskîn'in eserinde Hz. Peygamber'in doğumu öncesi ve sonrasında vuku bulan hadiseler çok teferruatlı olarak (yaklaşık altmış sayfa) ele alınmıştır. Aynı şahıs ve olaylar hakkında birbirinden farklı anlatımlarda bulunulmuştur. Bundan dolayı yukarıda onun ele aldığı konuları, diğer Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki yakın anlatımlarıyla verdik. Diğer anlatımlarını da özetleyerek vermeye çalıştık.[349]

1.1.2. Süt Anneye Verilmesi ve Vuku Bulan Hadiseler

---

342 İbnu'l-Mulakkin, *Kasasu'l- Enbiyâ ve Menakibu'l-Kabail*, 458-471.
343 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 38-43.
344 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 83, 84.
345 Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 172.
346 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 84; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 43.
347 Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 437, 438.
348 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 84-87.
349 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 2-58.

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Muhammed'in sütanneye verilmesinin anlatımında bazı farklılıklar bulunmaktadır.

İbrahim en-Nîsâbûrî ve Rabguzî eserlerinde, Hz. Muhammed dünyaya geldiğinde annesinden süt emmedi demişlerdir. Atike yıllar sonra Hz. Peygamber'e "Ne için doğduğun gün anandan süt emmedin?" diye sormuştur. O da "Allah bana annemden ayrılacağımı bildirdiği için ondan süt emmedim." cevabını vermiştir. Doğumdan yedi gün geçmiş, Hz. Muhammed anasından hiç süt emmemiştir. Yirmi beş gün geçmesine rağmen halen daha hiç süt emmemiştir. Amine, çocuğu süt emmediği için çok kaygılanmış ve vefat etmiştir. Bu durum karşısında Abdulmuttalib, babasız ve anasız kalan çocuğa çok üzülmüş ve sütanne aramaya başlamıştır[350] şeklinde vermişlerdir.

Muîn el-Miskîn eserinde, Mücahid'in İbn Abbâs'a "Hz. Muhammed'i emzirmede herhangi bir çekişme oldu mu?" diye sorduğunu, Onun "Sadece insanlar değil, bütün mahlûkat, kuşlar, vahşi hayvanlar Hz. Muhammed'i emzirmek için çekiştiler" dediğini vermiştir. Bunun sebebi olarak da Hz. Peygamber doğduğu zaman bir ses "Ey bütün mahlûkat, Allah'ın inayetiyle Muhammed b. Abdullah, arştan ferşe inmiş olup, nur cemali âlem-i şuhûda doğdu. Saadet evvel onu emzirene, devlet evvel kimseye ki, onu kucağında götüre." Bunu işiten cümle mahlûkat, O'nu emzirmek kastıyla birbirleriyle çekişmişlerdir. Tekrar bir ses gelmiş: "Çekişmeyin Hak Teâlâ onu emzirmeyi insan cinsine vermiştir." denilmiştir. Ona İlk hizmet için Süveybe ve Halime tayin edilmiştir.[351] Bu anlatım özet olarak Molla Şerafeddin'in eserinde de bulunmaktadır.[352] Devamında Muîn el-Miskîn şunları söylemiştir: Siyer ve hadis alimlerinin ittifakıyla, Hz. Muhammed'i ilk emziren Ebu Leheb'in cariyesi Süveybe'dir. Hz. Peygamber onun oğlu Mesrûh ile sütkardeşi olmuştur. Ayrıca Hz. Hamza, Ebu Seleme el-Mahzûmî de Süveybe'den emdikleri için Hz. Peygamber'le sütkardeşleridirler. Siyer alimlerine göre annesi Amine Hz. Peygamber'i yedi gün emzirmiş, yedi günde Süveybe emzirmiştir. Başka bir rivayete göre ise Halime'ye kadar Süveybe emzirmiştir. Hz. Muhammed'in dünyaya geldiği gece doğum haberi Ebu Leheb'e ulaşınca çok sevinmiş, Süveybe'yi azat etmiştir. İbn Abbâs, Ebu Leheb öldükten sonra onu rüyasında görmüş, ona rüyada: "Öldüğümden beri çeşitli azaplara giriftar oldum. Fakat her pazartesi gecesi azabım hafifler. O gece Süveybe'yi azat ettiğim için, orta parmağım ile şahadet parmağım olmak üzere iki parmağımdan su damlar onu içerim." demiştir. Daha sonra Muîn el-Miskîn "Ey Müslüman, bir kimse

---

350 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 383b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 184v.
351 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R. 2. 58.
352 Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 353.

(Ebu Leheb), Hz. Muhammed'in doğum müjdesine bir cariye azat etmekle cehennem azabı hafiflemiştir. Hz. Peygamber'e inanıp, tasdik eden, ona salavat getiren bir müminin muvahhidin cehennem azabından kurtulması, dünya ve ahiret mutluluğuna erişmesi elbette umulur." demiştir. Devamında Hz. Peygamber ile Hz. Hatice'nin Süveybe'ye her daim hürmet gösterdiği belirtilmiştir. Hicretten yedi yıl sonrasına kadar ona daima hediyeler göndermişlerdir. Hz. Resul Hayber'den dönünce onun ölüm haberini almış ve çok üzülmüştür. Acaba onun akrabası yok mudur, Süveybe'ye hürmeten ona da hediyeler göndereyim dediğini söylemiştir.[353]

Muîn el-Miskîn'in eserinde, İbn Abbâs tarafından görülen rüyanın anlatımı, İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın eserinde de zikredilmektedir. Fakat İbn Abbâs yerine "Bir veli rüyasında gördü ki" diyerek rüyayı anlatmıştır. Farklı olarak Ebu Leheb'in cariyesine kardeşimin oğlunu emzir demesinden dolayı, her pazartesi gününün sabahına kadar, azap görmediğini söylemiştir. Yine o gün Allah'ın emriyle sağ elinin şahadet parmağından emdikçe su aktığını söylemiştir.[354]

Yukarıda Muîn el-Miskîn'in eserinde Mücahid'in, İbn Abbâs'a "Hz. Muhammed'i emzirmede herhangi bir çekişme oldu mu?" diye sorduğu anlatım, Molla Câmi'nin eserinde yakın ifadelerle geçmektedir. Şöyle ki: Mücahid, İbn Abbâs'a Hz. Muhammed'in emzirilmesi hususunda kuşların ve hayvanların tartışıp tartışmadıklarını sormuştur. O insanların dışında, hayvanların hepsinin münakaşa ettiğini belirtmiştir. Çünkü Muhammed dünyaya geldiğinde "Ey canlılar Muhammed doğdu, onu emzirecek birisi lazımdır." diye bir ses işitilmiştir. Bunun üzerine mahlûkatın hepsi onu emzirmek için münakaşaya girişince "Münakaşayı kesin onu insanlar emzirecek." denilmiştir. Muîn el-Miskîn'in anlatımı Molla Câmi'nin verdiği rivayete uymakla birlikte anlatımlar arasındaki farklılık Câmi, üç gün sonra Ebu Leheb'in cariyesi Süveybe emzirmeye başlamıştır. O dört ay kadar emzirmiş, sonra Halime emzirmeye başlamıştır[355] demiştir.

Muîn el-Miskîn'in Hz. Peygamber'in Süveybe vesilesiyle süt kardeşi olanlar hakkında verdiği isimler Beyhakî, Seyyidünnâs, Sıbt İbnu'l-Cevzî, Şâmî eserlerinde geçmektedir. Onlar, Süveybe Hz. Muhammed'i emzirirken, oğlu Mesrûh'un da ondan süt emdiğini, onun önceden de Hz. Hamza ile Ebu Seleme el-Mahzûmî'yi de süt emzirdiğini söylemişlerdir.[356]

---

[353] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 58, 59.
[354] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 445.
[355] Molla Câmi, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, II, 7.
[356] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 148, 149; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 157; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 90, 91; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 46; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 457-462.

Muîn el-Miskîn ve İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın eserlerinde geçen Ebu Leheb ile ilgili anlatım İbn Sa'd, Beyhakî, İbn Kesîr ve Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserlerinde yakın ifadelerle geçmektedir. Şöyle ki: "Ebu Leheb Süveybe'yi azat etti, o Hz. Peygamber'i emzirdi. Ebu Leheb öldüğünde, onun ehlinden bazısı rüyasında onu kötü bir durumda gördü. Dedi ki: 'Ne ile karşılaştın?' Ebu Leheb 'Sizden sonra hiç rahat yüzü görmedim. Ne var ki, Süveybe'yi azat ettiğimden dolayı sulanmaktayım. Başparmağımla işaret parmağım arasındaki delikten bana su verilmektedir dedi."[357] Yine İbn Kesîr'de farklı bir rivayette onun kardeşi Abbas, Ebu Leheb'i ölümünden sonra rüyasında görmüştür. O azabının pazartesi günleri hafifletildiğini ona söylemiştir. Demişlerdir ki bunun sebebi, Hz. Muhammed'in doğumunu ona müjdelediğinde, Süveybe'yi azat etmesidir.[358] Şeklinde geçmektedir. Kastalâni'nin eserinde ise daha yakın ifadelerle geçmektedir.[359]

İbn Sa'd ve Sıbt İbnu'l-Cevzî ve Şâmî Hz. Muhammed ile Hz. Hatice'nin Süveybe'ye sürekli saygı gösterip ikramda bulunduklarını söylemişlerdir. Ayrıca bir keresinde ona koyunlar verdiklerini, hicretten sonrada ilişkilerini kesmediklerini, çeşitli ikramlarda bulunup elbiseler gönderdiklerini, bu durumun Süveybe'nin hicretin yedinci yılında ölümüne kadar sürdüğünü zikretmişlerdir. O vefat ettiğinde Hz. Peygamber onun akrabası olup olmadığını sormuştur.[360]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Muhammed'e süt emzirme hususunda mahlûkatın tartışması, ilk sütannesinin Süveybe olması ve onunla ilgili anlatımlar ile Ebu Leheb'in ahiretteki durumu ile ilgili anlatımların, yukarıda müracaat ettiğimiz Sîre, tarih ve delail eserlerindeki rivayetlere uyduğu görülmüştür. İçerik ve kapsam yukarıda temas ettiğimiz farklılıklarla birlikte hemen hemen aynıdır.

Kudâî, Ebu Leheb'in Kölesi Süveybe Hz. Peygamber'i emzirmiştir. Onu doğumundan yedi gün sonra Halime'nin emzirdiğini, beş yıl onun yanında kaldığını söylemiştir.[361] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, Süveybe Hz. Muhammed'i, Halime alacağı zamana kadar emzirmiştir[362] demiştir. Râşid ise Hz. Muhammed'in annesinden yedi gün süt emdiğini, üç ay kadarda Süveybe'den emdiğini, sonra da Halime'ye verildiğini belirtmiştir.[363]

---

[357] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 87, 88; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 149; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 53; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 46, 47.
[358] İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 53.
[359] Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 147.
[360] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 88; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 46; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 459.
[361] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ,* 102, 103.
[362] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 444.
[363] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 156.

İbn Sa'd, Taberî, İbn Seyyidünnâs, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî ve Şâmî Hz. Muhammed'in ilk sütannesinin Ebu Leheb'in cariyesi Süveybe olduğunu söylemişlerdir. Onu birkaç gün o emzirmiş, sonra Halime gelip almıştır demişlerdir.[364] Sıbt İbnu'l-Cevzî annesi Hz. Muhammed'i üç gün bazılarına göre de yedi gün emzirmiştir. Süveybe bir ay emzirdiğini, demiştir.[365] Şâmi Hz. Peygamber'i annesi yedi gün emzirmiştir demiştir.[366] Görüleceği üzere müelliflerin verdikleri bilgiler yukarıda verdiğimiz eserler içerisinde geçmektedir.

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin, Cezâirî ve Aşkî Hz. Peygamber'in sütanneye verilmesini birbirlerine yakın ifadelerle vermişlerdir. Mekke'nin havası çok sıcak olduğu için, yeni doğan çocukları havası, suyu iyi olan civar kabilelerden bir sütanneye vermek âdeti bulunduğunu demişlerdir. Müellifler bundan dolayı kabileler, ara sıra (Muîn el-Miskîn ilkbahar ve sonbaharda, İrşâdi Baba-Ağlar Baba ilkbaharda) Mekke'ye gelip, emzirecek çocuk aradıklarını söylemişlerdir. Onların buldukları çocukları bakıp, büyütmek için memleketlerine götürüp, karşılığında çeşitli ikram ve menfaatler elde ettiklerini belirtmişlerdir.[367] Hz. Muhammed'in doğduğu günlerde Ben-i Sa'd kabilesinden Mekke'ye çok sayıda sütanne gelmiştir. O yıl kıtlık yaşanmaktaymış. Hepsi kendilerine uygun çocuklar bulmuş olup,[368] Hz. Muhammed'i yetim olduğu için (İbrahim en-Nîsâbûrî ve Rabguzî, anasız babasız olduğu için) kimse almak istememiştir[369]. Sütanne olmak için gelenler, iyi bir karşılık elde etmek için alacakları çocuğun anne, babasının olmasına önem vermekteymişler. Eğer anne babası yoksa çocuğu almak istemezlermiş.[370] Hz. Muhammed'inde babası olmadığı için onu kimse almak istememiştir. Bu durum karşısında Abdulmuttalib çok üzülmüştür. Ben-i Sa'd kabilesinden kocası Hâris'le birlikte Halime isminde bir kadında çocuk almak için zayıf ve güçsüz olan bir eşek ve dişi bir deveyle gelmiştir. Halime yanındaki çocuğun açlıktan

---

364 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 87; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 158; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 90; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 52, 53; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 46; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 437, 457.

365 Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 46.

366 Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 457.

367 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 59; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 190b; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 446; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 89; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 354; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 175, 176; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 95.

368 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 384a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 184v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 61; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 447; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 89; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 354; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 176.

369 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 384a, 384b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 184v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 61; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 447; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 354; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 176.

370 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 384b; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 447; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 355; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 176.

ağlamasından dolayı iyi uyuyamamıştır. Onlar hayvanları zayıf olduğu için kafilenin gerisinde kalmışlardır. Abdulmuttalib onun babasının olmadığını, fakat onu alırlarsa onlara ihsanda bulunacağını söylemiştir.[371] Halime anası babası olan bir çocuk bulmak maksadıyla başka evlere bakmış fakat bulamamıştır. Bunun üzerine kocasına gitmiş ve o öksüz çocuğu alayım, eli boş gitmeyeyim demiştir. Hâris onaylayınca çocuğu almışlardır.[372]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Muhammed'in sütanneye verilme sürecinin anlatımı İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî, Teymî, Ebû Nuaym, Beyhakî, Seyyidünnâs, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî ve Şâmî'nin eserlerindeki anlatıma uymaktadır. Fakat bu eserlerde genellikle ilk önce Halime ve kocası Hâris'in neseb bilgileri verilmiştir. Ayrıca anlatım genellikle daha teferruatlı olarak ele alınmıştır.[373] Muîn el-Miskîn hariç Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde sütanneye verilme süreci ana hatlarıyla ele alınarak zikredilmiştir.

Diğer müelliflerden farklı olarak Rabguzî, Halime'nin sağ memesi kuru olduğu için, yani hiç süt gelmediği için çocuklarını hep sol memesinden emzirdiğini[374] demiştir. Ayrıca İbrahim en-Nîsâbûrî ve Rabguzî, Halime Hz. Muhammed'i ilk emzireceği sırada sol memesini ağzına vermeye çalışmış, fakat o kendisini, onun sağ tarafına atmıştır. Orada bulunan Atike çocukta acayip haller olduğunu, yirmi beş gündür hiç süt emmediğini söylemiştir. Bunun üzerine Halime, ona sağ memesini vermiş, hiç süt gelmeyen memeden süt akmaya başlamıştır. Hz. Muhammed'in onun sadece sağ memesinden emmesinin hikmeti, sütkardeşinin de diğer memeden emip aç kalmaması olup, Halime bu mucizeyi görünce onu bırakmamış ve almıştır.[375] Hindî Mahmûd da yıllarca Halime'nin sağ memesinden süt akmadığını söylemiştir. O, Hz. Muhammed'i alınca emmesi için sol memesini vermiş, fakat emmemiştir. Allah onun sağ memesine bolca süt vermiş, Hz. Muhammed onu emmiştir.[376] Şeklinde vermiştir.

---

371 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 384b, 385a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 184v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 60, 61.

372 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 385a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 184v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 61; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 447.

373 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 100, 101; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 115, 116; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 90; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 42, 43; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 158, 159; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 127, 128; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve* I, 155-157; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 131-134; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 91, 92; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 54, 55; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 47, 48; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 470, 471.

374 Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 184v.

375 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 385a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 184v, 185r.

376 Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 190b, 191a.

Hz. Muhammed'in sütannesinin sadece sağ memesinden emmesi Molla Câmi ve Kastalâni'nin eserlerinde geçmektedir.[377] Verilen malumatlardan Rabguzî'nin, Halime'nin sağ memesinin kuru olduğu ifadesi anlatımlarda olmamakla birlikte verilen diğer bilgilerin yakın ifadelerle benzediği görülmüştür.

Muîn el-Miskîn farklı olarak Halime'nin şöyle söylediğini zikretmiştir. Halime dedi ki: "O sene ben sahralarda dolaşıp ot toplar, tekrar evime dönerdim. Allah Teâlâ'ya daima şükrederdim. Bazen olurdu ki, üç gün bir şey yiyemezdim. Bu halde iken hamile kaldım. Bir taraftan açlık, diğer taraftan hamilelik, aklım başımdan giderdi. Gece gündüzü fark edemezdim. Bir gece yine sahrada idim. Uykuya daldım. Rüyamda gördüm ki, bir şahıs gelip beni kaldırdı, sütten ak bir suya iletti. O suya beni daldırdı, sütün çok olsun diyerek, ondan içmemi teklif etti. Kanıncaya kadar içtim. Daha iç diye beni zorladı. Bende içtim, baldan tatlı idi. 'Beni bildin mi?' diye sordu. Bilemedim diye cevap verdim. 'Ben senin sıkıntı halinde yaptığın şükür ve hamdinim. Ey Halime, Mekke'ye git. Onda sana çok menfaatler hâsıl olacak ve onda bir nur sana arkadaş olacak. Bu vakıayı kimseye anlatma' dedi. Elini sineme koydu ve dedi ki: 'Allah'tan senin için rızık ve sütünü çoğaltmasını isterim.' Uyandım memelerimi süt ile dopdolu buldum. Açlık ve sıkıntının benden zail olduğunu gördüm. Kabilemin hepsinin zayıf ve güçsüz düştüklerini, neredeyse açlıktan ölme derecesine geldiklerini gördüm. Feryatları asumana çıkmıştı. Beni görünce kabilemin insanları şaşırdı. Kadınlar 'Ey Halime bu ne haldir. Dün çok zayıf idin, bugün ise sultan ve melik kızlarına benziyorsun.' dediler. Bana rüyayı kimseye anlatma denildiği için, sustum."[378] Bu anlatım özet bir şekilde Molla Şerafeddin'in eserinde de bulunmak ta olup, farklı olarak Halime'nin "Bazı zaman olurdu ki yedi gün bir şey yiyemezdim." dediği şeklinde geçmektedir.[379]

Muîn el-Miskîn Halime'nin kocası Hâris ve çocukları Abdullah, Huzâme, Enîse ve kucağında süt emen bir çocuğuyla Mekke'ye giden kafileye katıldıklarını söylemiştir. Kafile her durakta durup kalktıkça gaipten bir ses şöyle demiştir: "Hak Teâlâ bu sene Kureyş'ten bir çocuğun doğması sebebiyle, onun bereketiyle kıtlığı kaldırdı. Müjde olsun onu emziren anneye. Ey Ben-i Sa'd kızları hızlı davranın ki o devlete ulaşasınız." Kafiledekiler işittikleri bu sesten dolayı hızlıca Mekke'ye doğru gitmişlerdir. Halime ve ailesi süt vermeyen, zayıf bir deve ile yola çıktıkları için kafilenin gerisinde kalmışlardır.[380] Bu anlatım Molla Şerafeddin'in eserinde de yakın ifadelerle

---

[377] Molla Câmi, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, II, 11; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 151, 152.
[378] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 59, 60.
[379] Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 353.
[380] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 60.

geçmektedir.[381] Muîn el-Miskîn devamında, Kocası acele et emzirecek çocuk bulamayacaksın demesine rağmen kafileye yetişememişlerdir. Bu esnada Halime: "Her ne yerden geçsem sağımdan ve solumdan bir sesin 'Ey Halime sana hayırlı olsun, saadetli anne, o nuru emzirmek sana nasip oldu.' diye bir ses işitirdim" demiştir. Devamında Muîn el-Miskîn dağın yarığından birisinin çıktığını, elinde harbe tuttuğunu, elini Halime'nin bineğinin karnına sürüdüğünü söylemiştir. Bu zat Halime'ye "Ey Halime Hâk Teâlâ sana müjde gönderdi. Seni şeytanlardan, cinlerden, şerlilerden korumam için beni görevlendirdi." demiştir. Halime kocasına şahit olduklarımı gördün mü diye sormuş, o görmediğini söylemiştir. Ayrıca Muîn el-Miskîn, onun Mekke'ye iki fersah uzaklıkta dinlenirken gördüğü rüyayı şöyle zikretmiştir: Halime "Başımın üzerinde dalları çok olan yeşil bir ağaç gölgesini üzerime saldı. Onun arkasında çok meyvesi olan bir hurma ağacı vardı. Etrafımda Ben-i Sa'd kızları vardı. Bana sen bizim melikemizsin dediler. Hurmalardan bir tanesi yanıma düştü. Onu alıp yedim, baldan tatlı idi. O tat Allah Resulünü emzirene kadar benden gitmedi. Gördüğüm bu rüyayı kimseye anlatmadım. Dedim ki, eğer Hak Teâlâ bana hayır murat ederse o bana ulaşır."[382] Muîn el-Miskîn anlatımının devamında Halime'nin ailesiyle Mekke'ye gelişini ve Hz. Muhammed'i alışını aradaki konuşmaları da zikrederek uzunca anlatmıştır.[383]

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba, Hindî, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin Hz. Muhammed Halime tarafından alınınca, onun feyzi ve bereketiyle Halime ve ailesinin yaşantısına bereket geldiğinden yakın ifadelerle şöyle bahsetmişlerdir. Halime ve ailesi kafileyle Mekke'ye gelirken hayvanları (deve-eşek) zayıf ve güçsüz olduğu için geride kalmışlardır. Hz. Muhammed'i aldıktan sonra zayıf ve sütsüz olan develerinin memeleri sütle dolmuştur. Memleketlerine geri dönüş yolunda develeri, kafiledeki diğer develerden daha hızlı gitmeye başlamış, hatta kafile onlara yetişmekte güçlük çekmiştir. Bu duruma kervandakiler çok şaşırmışlardır. Bu Mekke'ye giderken yürümeye mecali olmayan deve mi/merkep mi diye sormuşlardır. Onun olduğunu söyleyince, bunda bir hal var demişlerdir. Halime evine vardığında, Hz. Muhammed'le birlikte evine bolluk ve bereket gelmiştir.[384] Muîn el-Miskîn ve Molla Şerafeddin Ben-i Sa'd yurdundakilerin

---

[381] Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 354.
[382] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 60, 61.
[383] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 62, 63.
[384] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 384b, 385a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 185r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 63, 64; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 446-448; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 190b, 191a; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 156; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 89; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 354, 355.

hayvanları aç ve sütsüz gelirken, onların hayvanlarının memelerinin sütle dolu olarak geldiğini belirtmişlerdir. Bu durum karşısında şaşıran kabile mensupları çobanlarından, Halime'nin hayvanlarını otlattıkları yerlere götürmelerini istemişlerdir.[385]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Muhammed'in Halime tarafından alınmasıyla birlikte yaşantılarına gelen feyiz ve bereket ile hayvanlarının durumundaki değişiklik ve komşularının bunu fark etmesi ile ilgili anlatım İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî, Teymî, Ebû Nuaym, Beyhakî, Seyyidünnâs, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî ve Şâmî'nin eserlerindeki anlatıma uymaktadır. Fakat Muîn el-Miskîn ve Molla Şerafeddin'in verdikleri, Halime'nin Hz. Muhammed'i almadan önce gördüğü rüya, onun geçtiği her yerden kendisine "Hayırlı anne o nuru emzirmek sana nasip oldu." şeklinde sesler işitmesi, dağın yarığından bir adamın çıkıp elindeki harbeyle onların hayvanının karnına sürtmesi ve Halime'yi müjdelemesi ile Ben-i Sa'd kadınları süt çocuğu almaya çıktıklarında gaipten "Hak Teâlâ bu sene Kureyş'ten bir çocuğun doğması sebebiyle, onun bereketiyle kıtlığı kaldırdı. Müjde olsun onu emziren anneye. Ey Ben-i Sa'd kızları hızlı davranın ki o devlete ulaşasınız." şeklinde müjdelenme sesleri işitmeleri ve bu çocuğu almak için yarıştıkları gibi anlatımlar bu eserlerin ilgili yerlerinde geçmediği görülmüştür.[386]

Muîn el-Miskîn'in eserinde, incelediğimiz diğer Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde olmayan farklı anlatımlar mevcuttur. Halime, Hz. Muhammed'i aldıktan sonra birtakım vakıalar olmuştur. Bunları özet vereceğiz; Amine "Ey Halime üç gece önce bir ses: 'Senin oğluna süt verecek kadın, Ben-i Sa'd kabilesinden Ebu Züveyb'in nesebindendir.' dedi." Bunun üzerine Halime: "Bende, Ben-i Sa'd kabilesindenim. Eşimin ve babamın künyesi Ebu Züveyb'dir." şeklinde cevap vermiştir. Halime, "Gece uykumdan uyandım. O hazretin etrafını bir nurun kapladığını gördüm. Yeşil elbiseli birinin onun yanında oturduğunu gördüm. Helalimi sessizce uyandırdım. O dahi bunu müşahede etti, şaşırdı. Zinhar bunu kimseye söyleme, bu gibi vakıaları saklamak gerektir dedi.". Yine o "Hz. Muhammed'i annesinden alıp merkebime bindiğimde, merkebim Kâbe'ye doğru döndü ve üç kere secde etti. Yurdumuza doğru giderken kafiledeki diğer hayvanları geride bıraktı.", "Hiçbir yer yok ki oraya gideyim de orası yeşerip ot bitmesin." demiştir.[387]

---

[385] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 63, 64; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 354, 355.

[386] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 101, 102; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 116, 117; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 90, 91; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 43; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 159; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 128; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 156; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 134; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 92, 93; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 55; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 48; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 471, 472.

[387] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 63, 64.

Muîn el-Miskîn'in eserinde verdiği bu bilgiler yakın ifadelerle Molla Câmi'nin eserinde geçmektedir.[388]

Muîn el-Miskîn farklı olarak şu bilgileri de vermiştir: "Hz. Muhammed İki aylıkken emekledi, üç aylıkken ayakta durdu, dört aylıkken tutunarak yürüdü, beş aylıkken desteksiz yürüdü, altı aylıkken hızlı yürüdü, yedi aylıkken her tarafa gidebiliyordu, sekiz aylıkken anlaşılabilecek şekilde konuşuyordu, dokuz aylıkken fasih konuşuyordu. On aylıkken ok atmaya başladı. İki yaşında kuvvetli bir yiğit olmuştu." Halime dedi ki, "Allah Resulü konuşmaya başlayınca yüksek sesle "Lâ ilâhe illâhu vallâhu ekber, ve'l-hamdu lillâhi Rabbi'l-alemin." dedi. O günden sonra Bismillâh demeden hiçbir şeyi tutmazdı. Sol eliyle bir şeyi tutmazdı. İki sene süt emdi. Günde iki kez bevleder, gaipten biri tarafından temizlenirdi. Avret yeri açıldığında, örtülesiye kadar ağlardı. Çocukların oynadıkları yerlerden uzak durur, 'Biz bunun için yaratılmadık.' derdi. Her gün bir akkuş veya beyaz elbiseli biri gelip yakasından girip gâib olurdu. Her gün kendisini bir nur kaplar, sonra yok olurdu. Ay ile konuşur, işaretiyle onu hareket ettirirdi. Böylece ay ağlamasına mâni olurdu. Bir gün ay beşiğinin ucunda secde etmiş, onu duymuştu. Ay ona 'Şayet bir damla gözyaşın yere düşerse, yeryüzünde yeşil bir şey kalmaz hepsi yanar, kıyamete kadar ot bitmez.' demiştir." O, ümmetini düşündüğü için ağlamazmış.[389] Râşid'de eserinde Hz. Muhammed'in altı aylıkken yürüdüğünü, dokuz aylıkken fasih konuştuğunu, on aylıkken yay kullanıp ok atabildiğini söylemiştir.[390]

Yukarıda Muîn el-Miskîn'in verdiği bilgiler delail eserlerinde geçmektedir. Beyhâki eserinde Hz. Muhammed'in diğer çocuklara göre çok hızlı büyüdüğünü, iki yaşına geldiğinde gösterişli ve iri yapılı bir çocuk olduğunu söylemiştir.[391] Ebû Nuaym ise O iki yaşında iken dört yaşındaki bir çocuğun görünüşüne sahipti demiştir.[392] Beyhâki ve Kastalânî, Halime Hz. Peygamber'i sütten kestiğinde O'nun "Allahu Ekber kebîran, ve'l-Hamdu lillêhi kesîran ve Subhanallâhi bukraten ve esîlâ." dediğini işittiğini söylemiştir. Yine O'nun büyümüş olduğu sırada dışarıya çıkıp çocukların oynadığını görüp fakat onlara katılıp oynamaz, onları seyrederdi demişlerdir.[393] Muîn el-Miskîn'in, her gün bir akkuş veya beyaz elbiseli bir adamın gelip Hz. Resulün yakasından içeri girip kaybolması anlatımı, Beyhâki'nin eserinde "Her gün iki beyaz

---

388 Molla Câmi, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, II, 11, 12.
389 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 64-67.
390 Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 156.
391 Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 134, 135.
392 Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 160.
393 Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 139, 140; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 155.

adam onun yanına geliyor, elbisesi içerisinde kaybolup görünmez oluyordu."[394] şeklinde geçmiştir. Hz. Muhammed'in bebekken ay ile konuşması Beyhakî'nin eserinde şöyle geçmektedir: Abbas b. Abdulmuttalib, Hz. Peygamber'e İslam'a girmesinin gerekçesini "Ey Allah'ın Resulü sen daha beşikteyken aya parmağınla işaret edip bazı şeyler söylerdin. Ayda kendisine gösterdiğin tarafa doğru meylederdi." demiş, Hz. Peygamber'de "Ben ay ile konuşurdum. Oda benimle konuşurdu. Ağlamamam için beni avuturdu. Arşın altında secde ederken onun sesini duyuyordum." Demiştir.[395] Muîn el-Miskîn'in eserinde Hz. Muhammed'in iki aylıktan on aylığa kadarki gelişim sürecinde neler yaptığının anlatımı, Molla Câmi'nin eserinde yakın ifadelerle geçmektedir.[396]

Karşılaştırmalardan görüleceği üzere Hz. Muhammed'in sütanne yanındaki durumuyla ilgili olarak Muîn el-Miskîn ve Râşid'in eserlerinde geçen anlatımların bazen aynı şekilde, bazen de yakın anlatımlarla delail eserlerinde geçtiği görülmüştür.

Ahmet Cevdet Paşa, bir gün Hz. Muhammed ve kız kardeşi Şeyma'nın öğlen vakti, Halime'den izin almadan, kuzuların yanına gittiklerini belirtmiştir. Geri döndüklerinde kızı Şeyma'ya Halime "Güneşin böyle şiddetli olduğu bir vakitte, neden dışarıya çıkıyorsunuz." demiştir. Şeyma "Biz sıcak görmedik. Kardeşimin başının üzerinde bir parça bulut dolaşıyordu. O nereye gitse bulutta onunla gidiyordu. Bir yerde durur ise oda duruyordu. Buraya kadar hep gölgelikte geldik." şeklinde cevap vermiştir.[397] Bu anlatım yakın ifadelerle Cezâirî'nin eserinde de mevcuttur.[398] Muîn el-Miskîn'in eserinde de geçmekle birlikte o, Hz. Muhammed'in kardeşleriyle koyun otarmak istemesi üzerine, Halime'den izin alarak gittikleri şeklinde anlatmıştır. Diğer anlatım yakın ifadelerle aynıdır.[399] Râşid ve Molla Şerafeddin de Şeyma'yı zikretmeden, Hz. Muhammed sahrada nereye giderse gitsin, başının üzerinde bir bulutun sürekli onu gölgelediğini söylemişlerdir.[400]

Ahmet Cevdet Paşa'nın ve diğer müelliflerin zikrettikleri bu hadise Molla Câmi'nin eserinde geçmekle birlikte,[401] Kastalâni'nin anlatımıyla aynı olduğu görülmüştür.[402]

---

394 Beyhakî, Delâilu'n-Nübüvve, I, 142.
395 Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 41.
396 Molla Câmi, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, II, 12.
397 Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiyâ, 90.
398 Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 176.
399 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve,* R.2. 68.
400 Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 156; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 355.
401 Molla Câmi, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, II, 13, 14.
402 Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 155.

Muîn el-Miskîn, Hz. Muhammed sütanne yanında iken kabilesine, evine bolluk bereket geldiğini, o iki yaşına geldiğinde dört yaşındaki çocuğun görünümünde olduğunu söylemiştir. Onu iki yaşına geldiğinde sütten kesip Amine'ye getirmişlerdir. Fakat ondan ayrılmak istememişler, Mekke'nin havasının kötü olduğunu ve veba salgınını bahane ederek onu geri götürmeyi teklif etmişlerdir. Amine "Benim oğlumun büyük şanı vardır, ondan daha mübarek bir zat görmedim." demiştir. Onun yanında bir müddet durduktan sonra Hz. Muhammed'i geri götürürken yolda, Hıristiyan bir guruba rastlamışlardır. Onlar Hz. Muhammed'in sırtındaki mühre ve gözündeki kırmızılığa bakmışlardır. Gözündeki bu kırmızılıktan şikâyetçi olup olmadığını sormuşlardır. Halime olmadığını söyleyince, kitabımızda geleceği söylenen son peygamber gelmiştir veya gelmesi yakındır. Onu bize verin ne kadar mal isterseniz veririz demişlerdir. Halime korktuklarını ve gece boyu yol alıp onlardan uzaklaştıklarını, memleketlerine vardıklarını söylemiştir.[403]

Muîn el-Miskîn'in eserindeki bu anlatım, Ebû Nuaym'ın eserinde geçmekte olup verilen bilgilerin uyuştuğu görülmüştür.[404]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Muhammed'in göğsünün yarılması ile ilgili anlatımlarda bazı farklılıklarla bulunmaktadır. Bu eserlerde şöyle geçmektedir: Halime, başına bir şey gelir korkusuyla Hz. Muhammed'i kardeşleriyle sahraya bırakmamıştır. Fakat o büyüyünce kardeşleriyle koyun gütmeye gitmek istemiştir. Israrlarına dayanamayan Halime, ona izin vermiş, oda kardeşleriyle gitmeye başlamıştır. Yine bir gün kardeşleriyle koyun otlatırken, Rabguzî iki akkuş,[405] Muîn el-Miskîn gökten yeşiller giymiş üç kimse,[406] İrşâdi Baba-Ağlar Baba yeşil elbiseler giymiş birisi,[407] Hindî, gökten inen üç melek,[408] Râşid melekler,[409] Molla Şerafeddin üç kişi,[410] gelip onu alarak götürmüşlerdir. Kardeşleri (Muîn el-Miskîn, Damra adındaki kardeşi) Halime'ye koşarak gelip, bazı kimseler gelip kardeşimizi götürüp öldürdüler demişlerdir. Bunu duyan Halime feryat edip onun olduğu yere koşarak gitmiştir.[411] Halime Hz. Muhammed'i bulup ne olduğunu sorduğunda şöyle demiştir: Rabguzî'de, "Göğsümü yarıp bir altın tas içerisinde kalbimi yıkadılar, sonra tekrar onarıp yerine

---

[403] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 67.
[404] Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 160.
[405] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 185r.
[406] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 68.
[407] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 448.
[408] Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 191b.
[409] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 157.
[410] Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 356.
[411] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 185r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 68; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 448; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 191b; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 156; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 354.

koydular. Altın bir iğneyle yaramı diktiler. Kanatlarıyla beni sığadılar. Bir yanımda Cebrail diğer yanımda Mikail duruyordu."[412] Muîn el-Miskîn'de, "Hanemizden çıktığımızda, üç kişi bir rivayette iki kişi gördüm. Birisi beyaz giyinmişti, elinde gümüşten bir ibrik vardı. Birinin elinde de kardan beyaz bir nesle ile dolu yeşil zümrütten bir leğen bulunmaktaydı. Ben onlara bakarken, beni kapıp dağın başına götürdüler. Birisi beni nazikçe sırtımın üzerine yatırdı. Birisi göğsümü göbeğime kadar yardı. Ben bakıyordum, hiç elem, acı hissetmedim. İçimde ne varsa elini sokup hepsini çıkardılar. O beyaz nesne ile yıkayıp tekrar yerine koydular. Öbürü 'Sen hizmetini yerine getirdin, kalk şimdi ben vazifemi yapayım.' dedi. Elini göğsüme sokup kalbimi çıkardı. İkiye yarıp içerisinden siyah bir nesne çıkardı, yabana attı. Dedi ki, 'Senin vücudunda şeytan hazzı bu idi, çıkarıp yabana attık. Ya Habibullah vesveseden ve şeytanın tuzaklarından emin kıldık.' Yanlarında olan nesne ile yüreğimi doldurdular. Ben ondan latif ve yumuşak bir nesne görmedim." Bir rivayette de "Kalbimi sekine ile doldurdular dedi. Ayrıca nurdan bir hâtem ile mühürlediler. O mührün soğukluğu halen daha azalarımın hepsinde bulunmaktadır. Üçüncü kişi 'Siz görevlerinizi eda ettiniz, sıra bana geldi, ben dahi Allah'ın emrini eda edeyim. Benden uzağa gidin.' dedi. Elini o yarılan yere koydu ve orası iyileşti. Beni ümmetimden on kişiyle tarttılar ben ağır geldim. Yüz kişiyle tarttılar ben ağır geldim. Bin kişiyle tarttılar ben ağır geldim. Bütün ümmetimle tarttılar yine ben ağır geldim. O an her biri yüzümü ve elimi öptüler. Bana 'Hiç korkma, eğer sen bilseydin ki, sana ne saadetler vardır ve neler hazırlanmıştır hiç elem çekmezdin. Ruh-u şerifin âsude olurdu.' Sonra beni buraya koyup gittiler. Sema kapısından içeri girdiler. Ben arkalarından baktım. Eğer isterseniz, nereden geldiklerini size göstereyim dedi. Kesilen yer göğsünde görülebiliyordu."[413] İrşâdi Baba-Ağlar Baba "Gökyüzünde yüzü nurlu yeşil elbiseli bir melek geldi. Kalbimi yarıp uyuşmuş bir kan parçası çıkardı. Kalbimi bir altın tas içerisinde yıkadı. Dedi ki, kalbinde bir pas kalmadı."[414] Hindî, "Üç kişi beni göğe çıkardılar. Göğsümü göbeğime kadar yardılar. Ben onların melek olduğunu bildim. Altından bir leğen getirdiler. Birisi kalbimi tuttu, diğer ikisi yıkadı. Kalbimi ilim ve hikmetle doldurup, tekrar yerine koydular. Dikip mühür vurdular. O an kalbim yerine geldi. Kalbimden bir siyah parça çıkarıp, onu yabana attılar. Kalbim ağrımadı ve acımadı. Önceki halinden daha pak oldu."[415] Molla Şerafeddin, "Ey ana üç kişi gelip kalbimi yarıp, şeytanın pisliklerini çıkardılar. İki kürek

---

[412] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 185r.
[413] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 68, 69.
[414] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 448.
[415] Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 191b.

kemiğim arasına peygamberlik mührü bastılar."[416] Râşid ise vakıanın teferruatına girmeden Hz. Muhammed'in göğsünün yarılmasıyla beşeri kir ve pisliklerden temizlendiğini[417] belirtmiştir.

Hz. Muhammed'in göğsünün yarılması hadisesiyle ilgili Muîn el-Miskîn'in yukarıda verdiğimiz anlatımı yakın ifadelerle Beyhâki ve Molla Câmi'nin eserlerinde geçmekte olup verilen bilgilerin uyuştuğu görülmüştür.[418] Ayrıca Hz. Muhammed'in göğsünün yarılmasıyla ilgili rivayetler İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Taberî, İbn Kesîr ve Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserlerinde de geçmektedir.[419] Kasasu'l-Enbiya müelliflerinin yukarıda verdikleri bilgiler, bu eserlerdeki çeşitli rivayetler içerisinde geçmekle birlikte, Taberî ve Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin zikrettikleri rivayetlerle uyuştuğu görülmüştür.[420]

Hz. Peygamber'in göğsünün yarılma hadisesiyle ilgili olarak incelediğimiz türler içerisinde, çok sayıda rivayet bulunmaktadır. Kısas-ı Enbiyâ eserlerinin anlatımı Sîre, tarih ve Delailu'n-Nübüvve kitaplarındaki anlatımlarla uyuşmaktadır. Fakat Rabguzî'nin eserinde, Hz. Muhammed'in her iki yanında Cebrail ve Mikail oturuyordu şeklinde verdiği malumat ile Hindî'nin Hz. Muhammed'i göğe çıkardılar bilgisi incelediğimiz eserlerdeki rivayetler arasında geçmemektedir. Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde müellifin tercih ettiği tek bir anlatım üzerinden (Muîn el-Miskîn hariç) vakıa zikredilirken, incelediğimiz diğer türler konu ile ilgili ulaştıkları rivayetlerin hepsini zikretmişlerdir. Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin Sîre, tarih ve delail eserlerinde ki çok sayıdaki rivayetleri alırken anlatımlarını destekleyecek şekilde seçici davrandıkları görülmüştür. Onlar rivayetleri bütüncül olarak ele almayıp ilgili kısımlarını vermişlerdir.

Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba, Hz. Muhammed'in başına gelen "Şakk-ı sadr" vakıasından sonra sütanne ve babasının ona zarar gelmesinden korktuklarını zikretmişledir. Halime ona cinlerin musallat olduğunu düşünmüş, kocası bunun ihtimal dâhilinde dahi olmayacağını, onun kadar mübarek bir çocuğun yeryüzüne gelmediğini söylemiştir. Halime onu bir kâhine götürmek istemiştir. Muîn el-Miskîn, Hz. Muhammed'in bunu işitince "Maazallah bende o halden ve sizin zannettiğiniz cünundan bir nesne yoktur. Ondan ben münezzehim." dediğini belirtmiştir. Ne kadar gitmek istemese de Halime onu kâhine götürmüştür. O, başına ne geldiğini çocuğun kendisinin anlatmasını istemiştir. Hz. Muhammed başından geçenleri anlatınca, kâhin

---

416 Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 356.
417 Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 157.
418 Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 140, 141; Molla Câmi, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, II, 14, 15.
419 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 101, 103; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 117, 118; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 91; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 160-165; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 93, 94; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 55, 56; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 49.
420 Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 161, 162; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 49, 50.

oradakilere, onun ileride gönderilecek olan peygamber olduğunu, putlara düşmanlık edeceğini, Arapların dinini yalanlayacağını söylemiş, onun ve kendisinin hemen öldürülmesini istemiştir. Halime bu sözleri duyunca hemen çocuğu kâhinin elinden almıştır. Muîn el-Miskîn, Halime'nin ona, "Sen delinin birisisin, sana ilaç lazımdır. Ben çocuğumu öldürmeye razı değilim, seni öldürürlerse öldürsünler." dediğini ve oradan uzaklaştığını söylemiştir.[421] Hindî, Halime onu kâhine götürdüğünde kâhin, "Bütün âlem bu çocuk için yaratılmıştır. Bu çocuk fahr-i âlemdir, sende onunla saadete eriştin demiştir. Ey Halime bilesin ki, bu çocuk Allah'ın en sevgili kuludur. Doğduğunda secde etmiştir."[422] diyerek kâhinin söylediklerini diğer müelliflerden farklı zikretmiştir. Râşid ise o sütanne yanında iken Halime, bir kısım kâhinlerin, "Kureyş'ten bir çocuk dünyaya gelmiştir. O sizin dininizi tebdil ve tağyir edecektir." dediklerini duymuştur. Bunun üzerine ona bir şey yapılmasından korkmuş, annesi Amine'ye götürmüştür.[423] Şeklinde vermiştir.

Muîn el-Miskîn ve İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın verdikleri anlatım Taberî ve Beyhâki'nin eserlerinde geçmekte olup verilen malumat buradaki rivayetlere uymaktadır. Hindî'nin verdiği bilgi ise bu eserlerde geçmemektedir. Raşid'in bu rivayetleri kısa olarak verdiği görülmüştür.[424]

Rabguzî, Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba, Hindî, Râşid ve Molla Şerafeddin Kısas-ı Enbiyâ müellifleri Şakk-ı Sadr hadisesini zikrettikten sonra Halime ile kocasının çocuğa bir zarar gelmesinden korktuklarını, onu Mekke'ye götürüp annesine teslim etme kararı aldıklarını söylemişlerdir.[425]

Muîn el-Miskîn, Halime'nin Hz. Muhammed'i teslim etmeye getirdiğinde Mekke'de kaybettiğini söyleyerek şunları anlatmıştır: Halime Mekke'ye onunla birlikte gelmiştir. Bir işini halletmek için onu arkadaşlarına bırakmıştır. Biraz uzaklaştıktan sonra "Acele geri dön." diye bir ses işitmiştir. Oda geri dönmüş fakat çocuğu görememiştir. Oradakilere çocuğun nerede olduğunu sormuştur. Onlar kimin çocuğu olduğunu sorunca, o "Abdulmuttalib'in oğludur. Onun sebebiyle ben çok bereket ve hayır gördüm. Şimdi onu dedesine götürüyordum. Burada kaybettim. Eğer onu bulamaz isem kendimi dağdan atıp parça parça olurum." demiştir. Feryatlarına ve aramalarına rağmen Hz. Muhammed'i bulamamıştır. Onun bu durumunu gören oradaki insanlarda

---

421 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 69, 70; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 449.
422 Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 191b.
423 Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 156, 157.
424 Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 163; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 141.
425 Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 185v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 70; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 449; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 192a; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 157; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 357.

ağlamışlardır. O halde iken ansızın yaşlı bir adam ona rastlamış ve ne olduğunu sormuştur. O "Ey Halime seni birine göndereyim ki oğlundan sana haber versin, onun durumu ne olacaktır sana desin." demiştir. O, "Canım sana feda olsun bana yol göster." şeklinde cevap vermiştir. Adam, Hubel putuna gidip dua etmesi gerektiğini, onun yardım edeceğini söylemiştir. Halime "Anan seni kaybetsin. Hz. Muhammed'in doğduğu gece Hubel, Lat ve Uzza putlarına neler oldu bilmez misin?" demiştir. Yaşlı zat ona acımış ve gidip yedi kez Hubeli tavaf edip, onun bulunması için yalvarmıştır. Putlar Hz. Muhammed'in adını duyduklarında yüzükoyun devrilmişler ve "Ey ihtiyar bizim helakimiz onun elinden olacaktır. Gerçek mabut olan Allah onu zayi etmez. Fakat putperestleri helak etse gerektir." demişlerdir. Bunun üzerine ihtiyarın elinden asası düşmüş ve titrer bir vaziyette Halime'ye gelerek, oğlunun onu bırakmayacak bir Rabbi olduğunu, onu zayi etmeyeceğini söylemiştir. Halime çocuğu bulamayınca ağlayarak Abdulmuttalib'e gitmiş, durumu haber vermiştir. O, Kureyş'ten bazı kimselerin onu öldürmek için aldığını zannetmiş, kılıcını alarak dışarıya çıkmıştır. "Ey Kureyşliler." diye bağırmış, herkes oraya toplanmıştır. O, Hz. Muhammed'in kaybolduğunu söylemiştir. Oradakiler atlarımıza binip onu arayalım demişlerdir. Abdulmuttalib ve kavmi onu aramaya koyulmuşlar, fakat hiçbir yerde bulamamışlardır. Bunun üzerine Abdulmuttalib Kâbe'ye gitmiş, yedi defa tavaf ettikten sonra Hz. Muhammed'i bulmak için Allah'a yalvarmıştır. Kâbe'den "Muhammed'in Perverdigârı onu zayi etmez." diye bir ses gelmiştir. O, "Ey Melek! Muhammed nerededir?" diye sormuştur. Ses "Tihâme vadisinde muz ağacının altındadır." demiştir. O oraya doğru giderken yolda Varaka b. Nevfel ile karşılaşmıştır. Birlikte gittiklerinde Hz. Muhammed'i ağacın altında yapraklarını çekiyor olarak bulmuşlardır. Ona "Sen kimsin?" diye sormuşlar, oda "Ben Muhammed b. Abdullah b. Abdulmuttalibim" diye cevap vermiştir. Onu ata bindirip Mekke'ye gelmişlerdir. Abdulmuttalib Halime'ye büyük ikramlarda bulunmuştur.[426]

Muîn el-Miskîn'in eserinde bulunan bu anlatım birkaç farklılık dışında Beyhâki ve Molla Câmi'nin eserlerinde geçmektedir. Bu farklılıklar şunlardır: Beyhakî'de, Halime bir işini görmek için Hz. Muhammed'i yere bırakınca, şiddetli bir gürültü duymuş ve dönüp baktığında onu görememiştir. Molla Câmi ise Halime, bazı işlerini halletmek için onu orada bulunan bir cemaate bırakmış, biraz sonra kulağına korkutucu bir ses gelmiştir. Hemen geri dönmüş, fakat onu görememiştir şeklinde zikretmiştir. Diğer farklılık ise Beyhakî'de Halime, Abdulmuttalib'e onun kaybolduğunu söylemeye geldiğinde "Kureyş'ten biri ona düşmanlık edip öldürmüş olabilir." demiştir. Muîn el-Miskîn'in eserinde ise bu sözü Abdulmuttalib söylemiştir. Molla Câmi'nin eserinde de

[426] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 70-72.

Abdulmuttalib söylemiştir. Bir diğer farklılık ise Muîn el-Miskîn Tihâme vadisinde muz ağacının altında olduğunu, Beyhâki ise Tihâme vadisinde sağdaki ağacın yanında olduğunu belirtmiştir. Molla Câmi Tihâme vadisinde filan ağacın altında şeklinde vermiştir. Muîn el-Miskîn'in zikrettiği bu hadise Beyhâki'nin eserinde biraz daha teferruatlı ele alınmakla birlikte, onun ve Molla Câmi'nin anlatım ve içeriğiyle uyuştuğu görülmüştür.[427]

1.1.3. Annesi ve Dedesinin Vefatları

İbrahim en-Nîsâbûrî ve Rabguzî, Hz. Muhammed dünyaya geldikten sonra yirmi beş gün geçmesine rağmen, hiç süt emmediği için annesinin, kaygı ve üzüntüden vefat ettiğini söylemişlerdir.[428] Kudâî, Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba, Râşid, Cevdet Paşa ve Cezâirî ise Hz. Peygamber'in altı yaşında iken (İrşâdi Baba-Ağlar Baba beş yaşında) annesiyle birlikte Medine'ye, Ben-i Neccâr'dan olan dayılarını ve akrabalarını ziyarete gittiğini belirtmişlerdir. Mekke'ye dönüşte Ebva'da Amine vefat etmiştir.[429] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, bu yolculukta Amine ve Hz. Muhammed'in, Abdullah'ın mezarını ziyaret ettiklerini de söylemiştir.[430]

Cevdet Paşa ve Cezâirî, Hz. Muhammed Medine'de iken oradaki Yahudi kâhinlerinin onun şemailine, şekline bakıp: "Bu çocuk bu ümmetin peygamberi olsa gerektir." dediklerini belirtmişlerdir.[431] Muîn el-Miskîn, Amine'nin, Hz. Muhammed ve Ümmü Eymen ile birlikte Medine'ye gittiğini söylemiştir. Hz. Muhammed oradaki çocuklarla birlikte Daru'n-Nabiğa'da yüzmekte iken oradan geçmekte olan bazı Yahudi alimlerinin, onun sırtındaki mührü gördüklerini "Bu çocuk ahir zaman nebisi olsa gerektir." dediklerini söylemiştir. Onların bu sözünü Ümmü Eymen işitmiş, Amine'ye iletmiştir. Onunda çocuğa zarar vermelerimden korkarak, Mekke'ye geri dönme kararı aldığını belirtmiştir. Dönüş yolunda Ebva'da Amine hastalanmış ve vefat etmiştir[432]şeklinde vermiştir. Yine Muîn el-Miskîn, Hz. Peygamber ve ashabı bir gün bir yerden geçerken, Hz. Muhammed bir taş yığınını görmüş ve başında durmuştur. Burasının annesinin kabri olduğunu söylemiş, "Ne olaydı anneme yapılan muameleyi göreydim." diyerek ağlamıştır. Ashapta onunla birlikte ağlamıştır. Muîn el-Miskîn "Hz.

---

427 Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 142-145.
428 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 384b, 385a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 184r, 184v.
429 Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ,* 102, 103; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 73; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 450; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 157; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 91. Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 177.
430 İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 450.
431 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 91; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 177.
432 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 73.

Peygamber, ona istiğfarda bulunmuş fakat kabul edilmemiştir.” demiştir.[433] Bir rivayette de Hz. Muhammed anne babasının kabrini ziyaret etmiş, dirilmelerini ve kendisine iman etmeleri için duada bulunmuştur. Allah Hz. Peygamber’in duasını kabul etmiş, onları dirilmiştir. Onlarda iman etmişlerdir. Böylece Allah onlardan razı olmuştur[434] demiştir.

İbn İshâk, İbn Hişam, İbn Sa’d, İbn Hibbân, Taberî, Seyyidünnâs, İbn Kesîr ve Sıbt İbnu’l-Cevzî eserlerinde Hz. Muhammed’in altı yaşında iken annesiyle birlikte ziyaret amacıyla Ben-i Adiyy b. Neccâr’dan olan dayılarının yanına gittiğini, dönüş yolunda Mekke ile Medine arasında bulunan Ebvâ denilen yerde Amine’nin vefat ettiğini[435]demişlerdir.

İbn Sa’d, Sıbt İbnu’l-Cevzî, Şâmî ise onların Medine’de Daru’n-Nabiğa’da bir ay kaldıklarını, babası Abdullah’ın kabrini ziyaret ettiklerini söylemişlerdir. Ayrıca orada arkadaşlarıyla yüzdüğünü, Yahudilerden bir grubun Hz. Muhammed’e bakıp tartıştıklarını “O bu ümmetin nebisidir, burasıda onun hicret edeceği yerdir.” dediklerini, Ümmü Eymen’in işittiğini ve Amine’ye anlattığını, bunun üzerine onların, Mekke’ye doğru yola çıktıklarını ve onun Ebvâ’da vefat ettiğini belirtmişlerdir.[436] Ebu Nuaym ve İbn Kesîr’in eserlerinde ise Medine’de iken Ümmü Eymen’in iki Yahudi’nin gelerek, Ahmed’i bize göster dediklerini, ona bakıp inceledikten sonra “O bu ümmetin nebisidir. Burası da onun hicret edeceği yerdir. Burada büyük savaşlar ve çok büyük işler olacaktır[437]dediklerini söylemişlerdir. Yine Ebû Nuaym ve Şamî’de, iki Yahudi’nin Hz. Peygamber’e ismini sordukları, onun Ahmet dediği ve sırtına bakıp, onun bu ümmetin peygamberi olduğunu söyledikleri şeklinde bir rivayette vardır.[438] Ayrıca İbn Sa’d, Beyhakî ve İbn Kesîr daha sonraki yıllarda Hz. Peygamber’in Ebvâ’da annesinin kabrini ziyaret ettiğini ağladığını, ashabında onunla birlikte ağladığını zikretmişlerdir. Allah’tan onu kendisine göstermesini istemiştir. Affedilmesi için dua etmiş fakat bu duası geri çevrilmiştir demişlerdir.[439] Kastalâni yukarıdaki rivayetleri vermekle birlikte, bazılarına göre Amine vefat ettiğinde Hz. Muhammed’in dört, beş veya altı yaşlarında olduğunu söylemiştir. Yine o, Hz. Peygamber bir gün anne ve babasının kabrine gidip,

---

[433] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.2. 73, 74.
[434] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.2. 74.
[435] İbn İshâk, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 115, 116; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 119, 120; İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*, I, 94, 95; İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 44; Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, II, 166; Ebû Nuaym, *Delâilu’n-Nübüvve*, I, 164; Beyhakî, *Delâilu’n-Nübüvve*, I, 188; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu’l-Eser*, I. 99; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, III, 63; Sıbt İbnu’l-Cevzî, *Mir’âtu’z-Zamân*, III, 52, 53.
[436] İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*, I, 95; Şâmî, *es-Sîretu’ş-Şâmiyye*, II, 2, 163, 164.
[437] İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, III, 63; Ebû Nuaym, *Delâilu’n-Nübüvve*, I, 164.
[438] Ebû Nuaym, *Delâilu’n-Nübüvve*, I, 164; Şâmî, *es-Sîretu’ş-Şâmiyye*, II, 164.
[439] İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*, I, 95; Beyhakî, *Delâilu’n-Nübüvve*, I, 189-191; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, III, 64.

onların diriltilip kendisine iman etmeleri için dua etmiştir. Allah onları diriltmiş, ona iman etmişler ve tekrar vefat etmişlerdir. Fakat bazılarına göre ise affedilmeleri için dua etmiş, ama kabul edilmemiştir. Doğrusunu Allah bilir [440] demiştir.

İbrahim en-Nîsâbûrî ve Rabguzî'nin Amine'nin Hz. Muhammed doğduktan yirmi beş gün sonra vefat ettiği bilgisi müracaat ettiğimiz eserlerde bulunmamaktadır. Yine İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın Amine vefat ettiğinde Hz. Muhammed beş yaşındaydı bilgisi Kastalâni'nin eserindeki farklı rivayetler arasında zikredilmiştir. Fakat ekseriyetle eserlerde o, altı yaşında iken annesinin öldüğü söylenmiştir. Bunların dışında Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Amine'nin vefatı ile ilgili anlatımlar, yukarıda müracaat ettiğimiz Sîre, tarih ve delail eserleriyle uyuştuğu görülmüştür.

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn ve Molla Şerafeddin, Abdulmuttalib'in Hz. Muhammed'in terbiyesiyle özel ilgilendiğini, onu çok sevdiğini, yanından ayırmadığını söylemişlerdir. Onlar, Abdulmuttalib'in Kâbe'de, sadece kendisinin oturduğu bir makamı (tahtı) bulunduğunu, Kureyş'in ulularının gelip onun etrafında oturduklarını zikretmişlerdir. Müellifler, Hz. Muhammed'in bazen tek başına bazen de dedesiyle birlikte o makama oturduğunu, yine bir gün oraya oturduğunda, etraftakilerin buna mâni olmaya çalıştıklarını, Abdulmuttalib'in onun o makama layık olduğunu, şanının büyük olacağını belirttiğini, torununu rahat bırakmalarını istediğini belirtmişlerdir.[441]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezârî Hz. Muhammed'in dedesinin himayesinde olduğu yıllarda Mekke de büyük bir kuraklık ve kıtlık olduğunu söylemişlerdir. Kureyşliler Abdulmuttalib'e gelip yağmur duasına çıkma talebinde bulunmuşlardır. Oda Hz. Muhammed'i yanına alıp Ebû Kubeys dağına çıkmıştır. Kucağında o olduğu halde dua etmiş, oradakiler âmin demişlerdir. Daha onlar oradan inmeden yağmur yağmış ve büyük bir bereket görülmüştür.[442]

Muîn el-Miskîn Abdulmuttalib'in vefatı hakkında şu bilgileri vermiştir: "Abdulmuttalib ölüm anının yaklaştığını anlamış, Hz. Muhammed'i emanet etmek için çocuklarını çağırmıştır. Ebu Leheb, Ebu Talib, Hamza ve Abbas gelmişlerdir. Onlara ben öldükten sonra hanginiz Muhammed'e sahip çıkacak, onu koruyup kollayacak diye sormuştur. Ebu Leheb, dizleri üzerine çökmüş bir vaziyette, kendisinin malca zengin olduğunu söylemiş, onu emanet edeceğin kimse aklında yok ise ben onu almak isterim

---

[440] Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 168-174.

[441] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 385b, 386a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 185v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 75, 76; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 357, 358.

[442] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 75; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 91, 92; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 177, 178.

demiştir. Fakat Abdulmuttalib ona, kalbinin katı olduğunu, merhametinin de az olduğunu bundan dolayı yetimi üzeceğini söylemiş ve teklifini reddetmiştir. Bunun üzerine Hamza almak istemiştir. Abdulmuttalib onun buna layık olduğunu fakat çocuğu olmadığı ve genç olduğu için yetim bir çocuğa iyi bakamayacağını söyleyerek onu geri çevirmiştir. Abbas almak istemiş, ona da buna layık olduğunu söylemiştir. Fakat zaten senin çoluk çocuğun çok, onlara ancak gücün yeter, yetim bir çocuğa bakamazsın diyerek teklifini kabul etmemiştir. Ebu Talib, kendisinden daha büyük kardeşleri orada olduğu için onlara saygısızlık olmasın diye öne atılmadığını, herkesten daha çok Muhammed'e bakmak istediğini söylemiştir. Malının fazla olmadığını fakat sadakatinin tüm kardeşlerinden fazla olduğunu belirtmiştir. Abdulmuttalib onun bu işe ehil olduğunu, kardeşlerine göre daha yumuşak kalpli olduğunu söylemiştir. Çocuklarına Hz. Muhammed'e de sorup onunda fikrini almak istediğini belirtmiştir. Ona sorunca, o kalkıp Ebu Talib'in boynuna sarılmış, kucağına oturmuştur. Bu duruma Abdulmuttalib çok sevinmiş, onu nasıl terbiye edeceğini anlatmış, onu çocuklarından ayırmamasını, hakkını her daim gözetmesini istemiştir. Onu Ebu Talib aldığı için Allah'a hamd etmiş ve bu hal üzere vefat etmiştir. Hz. Muhammed dedesinin vefatı üzerine çok ağlamıştır. Muîn el-Miskîn'in verdiği bu bilgiler yakın ifadelerle İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî ve Molla Şerafeddin'in eserlerinde de geçmektedir.[443] Abdulmuttalib vefat ettiğinde Kudâî yüz on yaşında olduğunu, Muîn el-Miskîn yüz on yaşında veya yüz yirmi yaşında olduğunu, Cevdet Paşa yüz yaş civarlarında olduğunu söylemişlerdir.[444] O öldüğünde Hz. Muhammed'in ise İbrahim en-Nîsâbûrî dört yılını geçtiğini, Rabguzî dört yaşında olduğunu, Molla Şerafeddin dört yaşını doldurduğunu[445] söylemişlerdir. Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Râşid ve Cezâirî ise Hz. Muhammed'in sekiz yaşlarında olduğu söylenmişlerdir.[446]

Kudâî, İrşâdi Baba-Ağlar Baba, Hindî, Râşid, Cevdet Paşa, Manastırlı ve Aşkî eserlerinde Abdulmuttalib'in vefatını çok kısa ele almışlardır. Onun ölmeden Hz. Muhammed'i Ebu Talib'e emanet ettiğini ve ona iyi bakmasını tavsiye ettiğini kısaca

---

[443] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 386b, 387a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 185v, 186r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 76, 77; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 358, 359.

[444] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ,* 103; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 75; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 92.

[445] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 386b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 185v; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 358, 359.

[446] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 75; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 92; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 157; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 178.

söylemişlerdir. Aşkî ise "Hz. Muhammed sekiz yaşında iken Abdulmuttalib vefat etmiş o, Ebu Talib'in tahtı vesayetine kalmıştır." Demiştir.[447]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Hz. Muhammed'in dedesinin himayesinde olduğu yıllarda Mekke de büyük bir kuraklık ve kıtlık olduğu ve Hz. Muhammed ile yağmur duasına çıkılmasının anlatımı biraz daha teferruatlı olarak Beyhakî ve Seyyidünnas'ın eserlerinde geçmektedir.[448]

Yukarıda Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin verdikleri bilgiler İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Ebû Nuaym, Beyhakî, Seyyidünnâs ve İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî, Suyûtî'nin eserlerinde yakın anlatımlarla geçmektedir. İbn İshâk "Abdulmuttalib için Kâbe'nin gölgesinde bir döşek kurulmaktaydı. Oğullarından hiçbiri ona saygılarından dolayı oraya oturmuyordu. Hz. Muhammed gelir oraya otururdu. Amcaları buna mâni olmaya çalışınca, Abdulmuttalib onu bırakmalarını, onda büyük bir şeref olduğunu söyler, yanına oturturdu." şeklinde vermiştir. Bu rivayet yakın ifadelerle diğer eserlerde de geçmektedir.[449] İbn İshâk "Abdulmuttalib'in seksen yaşında vefat ettiğini, dedesi öldüğünde Hz. Muhammed'in hiç kimsenin ağlamadığı kadar ağladığını" söylemiştir. Yine o ve İbn Hişâm, dedesi öldüğünde Hz. Muhammed'in sekiz yaşında olduğunu söylemişlerdir. İbn Sa'd ise "Abdulmuttalib vefat ettiğinde seksen iki yaşındaydı." demekle birlikte, onun vefat ettiğinde yüz on veya yüz yirmi yaşında olduğuyla ilgili rivayette vermiştir. Ebû Nuaym Abdulmuttalib vefat ettiğinde yüz on yaşında olduğunu, bir rivayette de seksen iki yaşında olduğunu söylemiştir. Hz. Muhammed ise sekiz yaşındaydı demiştir.[450]

İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî, Ebû Nuaym, Beyhakî, Seyyidünnâs, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî, Kastalâni ve Şâmî Abdulmuttalib vefat etmeden önce Hz. Muhammed'i Ebu Talib'e vasiyet etmişti, zira onunla Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ın anaları birdi demişlerdir. İbn Hişâm onun Fâtıma bnt. Amr b. Âiz b. İmrân b. Mahzûm olduğunu söylemiştir.[451] Müracaat ettiğimiz bu

---

[447] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ,* 103; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 450; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 193a; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 157; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 92; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 47; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 95.

[448] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 15, 16; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 101.

[449] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 116; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 120; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 96; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 164, 165; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 22. İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 99; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 67; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 53; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 138.

[450] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 116, 119; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 120; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 97; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 166.

[451] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 120; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 127; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 97; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 44; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 166; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 166; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 22; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-*

eserlerde Abdulmuttalib'in Hz. Muhammed'i Ebu Talib'e vasiyet ettiği, yukarıdaki satırlarda verdiğimiz gibi kısaca ele alınmıştır. Ebu Leheb, Abbas ve Hamza'nın onu almak istemesine değinilmemiştir.

1.1.4. Ebu Talib'in Hz. Muhammed'i Himayesi ve Şam Yolculuğu

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Hindî ve Molla Şerafeddin'in eserlerinde Ebu Talib'in Hz. Muhammed'i himayesi şöyle anlatılmaktadır: Ebu Talib Hz. Muhammed'i aldığında, babasına da verdiği söz gereği ona çok iyi bakmıştır. Onu çok sevmiş, yanından ayırmamıştır. Yemek yenileceği zaman, o olmadan kimseyi sofraya oturtmamıştır. Ona çocuklarından daha çok özen göstermiştir. Onunla beraber Ebu Talib'in evine bereket gelmiştir.[452]

İbn İshâk, İbn Hişâm ve Taberî eserlerinde Ebu Talib Hz. Muhammed'in bakımını üslendiğinde onu yanından ayırmamış ve sürekli onun yardımcısı olmuştur demişlerdir.[453] İbn Sa'd ve İbn Kesîr eserlerinde Ebu Talib'in Hz. Muhammed'i çocuklarından bile çok sevdiğini, onu yanından ayırmadığını, uyurken bile onu yanına aldığını söylemişlerdir. Ayrıca onun aile efradı, Hz. Muhammed olmadan sofraya oturmamış, onunla sofraya bereket geldiği zikredilmiştir.[454] Verilen bu bilgilerden Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin verdikleri bilgilerin Sîre ve tarih eserlerine uyduğu tespit edilmiştir.

Muîn el-Miskîn şöyle söylemiştir: "Ebu Talib'in bakımında iken Hz. Muhammed ilk sofraya oturur, yemeğe elini ilk o uzatırdı. Ondan öne kimse yemeğe başlamazdı. Çünkü bilirlerdi ki, ilk kendileri başlarlarsa doymazlardı. Onun bereketiyle yemek artar. Sofrada olan herkes doyardı. Sabahleyin uyandıklarında Ebu Talib'in sair evlatları saçları dağılmış, gözleri çapaklanmış olarak uyanırken, Hz. Muhammed'in yüzü tertemiz ve nurlu, gözleri sürmeli olarak kalkardı. Bu durum karşısında Ebu Talib, 'Azîm olan Allah'a yemin olsun ki, bu çocuğun şanı çok büyük olacaktır.' derdi."[455]

Eser, I, 103; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 68; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 53, 54; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 184; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 183.

[452] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 387b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 186r. Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 77, 78; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 192b, 193a; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 359.

[453] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 122; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 128; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 277.

[454] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 98; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 103; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 68, 69; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 183, 184.

[455] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 78

Bu anlatım yakın ifadelerle İbn Sa'd, Ebû Nuaym, İbn Seyyidünnâs, İbn Kesîr, Suyûtî ve Şâmî'nin eserinde şöyle geçmektedir. Ebu Talib'in ailesi Hz. Muhammed olmadığı zaman toplu veya fert olarak yemek yediklerinde doymazlardı. Fakat Allah'ın Resulü ile yediklerinde doyarlardı. Yemek yiyecekleri zaman Ebu Talib, "Bekleyin, oğlumda gelip hazır olsun." derdi. Onunla birlikte yediklerinde yemek bereketlenirdi. Süt olduğu zaman ilk Allah Resulü içtiğinde bereketlenir ve herkes içerdi. Şayet başkası ilk içse sadece o içerdi. Ebu Talib "Muhakkak ki sen mübareksin." derdi. Onun çocukları sabahleyin saçları dağınık, gözleri çapaklanmış kalkarken, Allah'ın Resulü yüzü parlak ve gözleri sürmeli kalkardı."[456]

Ahmet Cevdet Paşa ve Cezâirî şöyle zikretmiştir: Hz. Muhammed Ebu Talib'in bakımında iken Mekke'de büyük bir kuraklık ve kıtlık çıkmıştır. Kureyşliler ona gelip yağmur duasına çıkmayı talep etmişlerdir. Oda Hz. Muhammed'in alinden tutarak Harem-i Şerife gitmiş, Kâbe'nin duvarına yaslanarak dua etmiştir. Fahr-i Âlem parmağını gökyüzüne doğru kaldırmış ve yağmur yağmaya başlamıştır.[457] Yine devamında aynı hadiseyi ele alan Cevdet Paşa Celheme b.Urfete isminde bir zatın anlatımıyla biraz daha teferruatlı zikretmiştir. Celheme Mekke'de bulunduğu sırada orada büyük bir kıtlık olmuş bazıları Lat ve Uzza'dan, bazıları da Menat isimli puttan yardım isteyelim demişlerdir. Orada bulunan yaşlı bir zat "Hala aranızda sülale-i İbrahim'in bakiyesi mevcut iken ne için başka sebep arıyorsunuz." demiştir. İnsanlar yağmur duası için Ebu Talib'e gitmiş, o yanında yüzü güneş gibi parlayan bir çocukla Harem-i Şerif'e gelmiş, Kâbe duvarına yaslanmış, duaya başlamıştır. Devamında onun "Gökyüzünde bir parça dahi bulut yok iken, her taraftan bulutlar çıkıp, yağmur yağdı, seller aktı." dediğini söylemiştir.[458]

Bu anlatım Suyûtî'nin eserinde geçmekle[459] birlikte, Kastalâni'nin eserinde daha yakın ifadelerle şöyle geçmektedir. İbn Asâkir Celheme'nin şöyle dediğini söylemiştir: "Mekke'ye kıtlık olduğu bir zamanda gelmiştim. Kureyşliler Ebu Talib'e gelip 'Vadilerimiz kuraklaştı, çoluk çocuğumuz kuraklık çekmekte, halsiz bitkin bir haldeler" dediler. Yanında güneş gibi parlak bir çocuk olduğu halde Ebu Talib çıktı. Onun elini tuttu ve arkasını Kâbe duvarına yasladı. Gökyüzünde bir parça bile bulut yoktu. Çocuk

---

[456] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 98; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 166, 167; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 103, 104; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 69; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I,140, 141; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 183, 184.

[457] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 92; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 178.

[458] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ,* 92, 93; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 178, 179.

[459] Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 146.

parmağını gökyüzüne kaldırdığı gibi her taraftan bulutlar çıkıp yağmur yağdı. Vadiler, dereler dolup seller aktı."[460]

Muîn el-Miskîn, Hindî, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in eserlerinde Hz. Muhammed'in amcası Ebu Talib'le birlikte Şam'a gitmesi yakın ifadelerle şöyle anlatılmıştır. Hz. Muhammed on iki yaşında iken amcası Ebu Talib, Kureyş'den bir cemaatle birlikte sefere çıkmak için hazırlık yapmaya başlamıştır. Ondan ayrılmak istemeyen Hz. Muhammed, onun devesinin yularından tutmuş "Ey amca bu şehirde beni kime bırakıp gidiyorsun. Ne babam ne annem, nede bir acıyanım var." demiştir. Bu söz Ebu Talib'e tesir etmiş, (Muîn el-Miskîn, kardeşlerinin itirazına rağmen) onu da yanında götürmeye karar vermiştir. Kervan Şam'a doğru sefere çıkmış, oraya yakın olan Busrâ'da bir ağacın altında konaklamıştır. (Muîn el-Miskîn, Busra'ya altı mil uzak bir köyde konaklamıştır.) Orada bir manastır bulunmaktaydı. O manastırda Bahira isminde Cercis diye de bilinen bir rahip yaşamaktaydı. O Hristiyan bir alim olup, semavi kitapları okumuştu. Onlardan Hz. Peygamber'in bütün vasıflarını öğrenmişti. Kervan gelirken, beraberinde onu takip eden bulut Bahira'nın dikkatini çekmiştir. Yakınlardaki bir ağacın altına konduklarında bulutun üzerlerinde durduğunu görmüştür. (Cevdet Paşa ve Muîn el-Miskîn kuru bir ağaç iken, o birden yeşermiştir demiştir. Muîn el-Miskîn yoldaki taşlar ve ağaçların Hz. Muhammed'e secde edip selam verdiklerini Bahira'nın işittiğini söylemiştir.) Bahira kervandaki alametlere bakınca Hâtemu'l-Enbiyâ'nın o kafile içerisinde olduğunu anlamıştır. Hemen yanlarına gitmiş ve onları manastırına yemek yemeye davet etmiştir. Ebu Talib, Hz. Resulü yüklerin yanında bırakıp davete icabet etmiştir. Bahira gelenleri birer birer gözden geçirmiş ve aradığı alametleri görememiştir. Bulutun halen daha ağacın üzerinde olduğunu görünce, "Arkadaşlarınızdan gelmeyen var mı?" diye sormuştur. Ebu Talib bir küçük çocuk kaldı deyince, onu da getirmelerini istemiştir. (Cevdet Paşa Ebu Talib'in gidip onu getirdiğini söylerken, Muîn el-Miskîn Hâris b. Abdulmuttalib getirmiştir demiştir.) Bahira yemek esnasında dikkatlice bakmış ve bildiği alametlerin hepsini onda müşahede etmiştir. Yemekten sonra onun yanına gitmiş, "Sana birkaç soru soracağım, Lat ve Uzza hakkı için doğru söyle." demiştir. Hz. Muhammed "Lat ve Uzza'ya yemin etme, zira bana dünyada onlardan büyük düşman yoktur. Benim alemde en çok buğz ettiğim putlardır." Bahira soracağı soruları sormuş ve onun sırtındaki peygamberlik mührüne bakıp hürmetle öpmüştür. O Ebu Talib'e adın nedir? diye sormuş ve yanında ki çocuğun kim olduğunu sormuştur. O ismim Ebu Talib, bu da benim oğlumdur demiştir. Bahira onun oğlu olamayacağını ve yetim olması gerektiğini söylemiştir. Ebu Talib kardeşinin oğlu

[460] Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 184, 185.

olduğunu ve yetim olduğunu söyleyince o, Hz. Muhammed'in peygamber olduğundan emin olmuş ve şöyle demiştir: "Ey Ebu Talib! Bu çocuk Hâtemu'l-Enbiyâdır. Şam Yahudileri içerisinde onun vasıflarını, alametlerini bilenler vardır. Onu Şam'a götürme, ola ki ona zarar verirler. Buradan geri dönün." Ebu Talib onun bu sözünü dinlemiş malını Busra'da satarak geri dönmüştür.[461] Manastırlı ve Aşkî ise Hz. Muhammed'in Şam seferini teferruatına girmeden ana hatlarıyla kısaca zikretmişlerdir. On iki yaşında Ebu Talib'le bu sefere çıktığını, Bahira'nın çeşitli alametlerinden onun peygamber olduğunu anladığını ve ona zarar verirler endişesiyle amcasına, onu geri Mekke'ye götürmesini söylediği şeklinde kısaca zikretmişlerdir.[462]

Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin yukarıda verdiğimiz anlatımları yakın ifadelerle İbn İshâk, İbn Hişâm, Taberî, Ebu Nuaym, Beyhâki, Seyyidünnâs, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserlerinde geçmektedir. Onların verdikleri bilgiler müracaat ettiğimiz Sîre, tarih ve delail eserlerindeki rivayetlere uymaktadır.[463]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde bazı farklı anlatımlarda vardır. Şöyle ki: Muîn el-Miskîn, Bahira Hz. Muhammed'e "Uyur musun?" diye sormuş, o "Gözlerim uyur, fakat kalbim uyumaz." demiştir. Ebu Talib'e Hz. Muhammed'in "Gözlerinde ki kırmızılık devamlı durur mu?" diye sormuş, oda "Evet hiç gittiğini görmedim." demiştir. Bahira kalbinin mütmain olması için nübüvvet mührünü görmek istemiş, fakat o soyunmaktan hayâ etmiştir. Amcası arzusunu yap deyince, sırtını açıp ona göstermiştir. Bahira peygamberlik mührünü öpmüş, ağlayarak onun Allah'ın Resulü olduğuna şehadet etmiştir. Kureyşliler bu hali görünce Muhammed'in bu rahip yanında büyük kıymeti varmış demişlerdir.[464] Hindî bu yolculukta Hz. Ebu Bekir'inde olduğunu ve rahibin ona Hz. Muhammed'in veziri olacağını bildirdiğini söylemiştir. Ayrıca Şam'a gitmemeleri gerektiğini söylemesi üzerine malları Mısır'da satıp geri döndüler demiştir.[465] Râşid Şam yolculuğunda Hz. Muhammed'in on üç yaşında olduğunu söylemiştir. Ebu Talib, Hz. Muhammed ve Bahira arasındaki konuşmaları vermeden yolculuğu ana hatlarıyla zikretmiştir.[466] Muîn el-Miskîn ve Molla Şerafeddin eserlerinde Bahira'nın kervanla birlikte hareket eden bulutu görünce kafilenin yanına gittiğini ve Hz. Muhammed'e

---

[461] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 79-83; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 193a, 193b; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 158, 159; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 93-96; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 354, 355. Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 179-181.

[462] Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 48; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 95, 96.

[463] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 122-124; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 128-130; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 277, 278; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 168, 169; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 26-29; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 105-107; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 70, 71; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 76, 77.

[464] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 82.

[465] Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 193b.

[466] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 158, 159.

elinden tutup Seyyidu'l-Enbiyâ/Hâtemu'l-Enbiyâ olduğunu oradakilere bildirdiğini söylemiştir. Kervandakiler bunu nasıl anladığını sorunca, onları takip eden buluttan haber vermiştir. Onlar vadiye vardığında taşların, ağaçların ona secde ettiğini, selam verdiğini işittiğini söylemiş, onların ancak bir peygambere secde edip selam vereceğini söyleyerek, bunların peygamberlik alametleri olduğunu bildirmiş, onları Manastıra yemeğe davet etmiştir.[467] Ayrıca Molla Şerafeddin, Bahira İncil'de onun vasıflarının yazılı olduğunu, Tevrat ve İncil'de ki vasıflardan birisinin de başının üstünde ak bir bulutun onu takip etmesi olduğunu söylemiştir. O, "Bu çocuğun terbiyecisi kimdir." diye sormuş, Ebu Talib "Benim" deyince onu Şam'a götürmemesini Yahudilerin vasıflarından onu tanıyıp zarar vereceklerini bildirmiştir. Oda derhal Hz. Bilal ve Hz. Ebu Bekir'e koşup Hz. Muhammed'i Mekke'ye götürmüşlerdir. Ayrıca bir rivayette Bahira kafileyi manastıra davet etmiş, Hz. Muhammed'e "Şüphem kalmasın bana peygamberlik alametini göster" demiştir. Oda iki kürek kemiği arasındaki peygamberlik mührünü göstermiştir. Bunun üzerine Bahira Hz. Muhammed'e kendisine mahşer günü şefaat etmesini isteyerek ağlamıştır. Onun uyarılarını dinleyen Ebu Talib, Hz. Muhammed'i Mekke'ye geri götürmüştür.[468] Muîn el-Miskîn, farklı bir bilgi vermiştir. "Yahudilerden yedi kişi kehanet ilmiyle Resulün oraya geleceğini ve malum ağacın altında oturacağını bilmişler ve onu öldürmek için anlaşıp Bahira'nın yanına gelmişlerdir. Bunlardan üçünün isimleri Düreys, Züreyr ve Temmame idi. Onlar Bahira'ya 'Semavi kitaplara göre Muhammed'in kafile ile buraya gelmesi gerektir. Onu öldürmeye geldik bize yardımcı ol.' demişlerdir. Bahira onlara 'Açık delillerle kütüb-i semaviye de Hak Teâlâ'nın peygamber olacağını beyan ettiği birini öldürmek nasıl olur. Bir nesneye ki Hak Teâlâ murat eyleye onu değiştirmek mümkün müdür. Bu hatadan dönün' dedi. Onlarda insaf edip bu niyetlerinden vazgeçtiler." Bir rivayette de Bahira dedi ki: "Bu hevesinizden vazgeçin. Eğer bu kimse Yahudilerin kitabında zikredilen o peygamber ise siz onu katledemezsiniz. Eğer o kimse değilse fitne çıkarıp günahsız birini katletmeniz uygun değildir." demiştir. Böylece bu yedi kişi tövbe edip, Hz. Muhammed'i öldürmekten vazgeçmişlerdir.[469]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki bu farklı anlatımlardan bazıları İbn Hibbân, Beyhakî, İbn Seyyidünnâs, İbn Kesîr, Kastalâni ve Şâmî'nin eserlerinde de şöyle geçmektedir: Ebu Talib, Hz. Muhammed ve Kureyş'in önde gelenlerinden oluşan bir grupla Şam ticaretine çıkmıştır. Rahib'in yaşadığı yere yaklaştıklarında yüklerini çözüp konaklamışlardır. Rahip daha önceden onlarla ilgilenmediği halde, şimdi yanlarına

[467] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 81; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 359, 360.
[468] Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*. 359, 360.
[469] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 83.

gelmiş onları karşılamıştır. Onların aralarına girmiş, gezinmeye başlamıştır. Hz. Muhammed'in yanına gelince elinden tutarak "Bu alemlerin efendisidir. Bu alamlerin Rabbinin elçisidir. Allah bunu alemlere rahmet olarak gönderecektir." demiştir. Kureyş'in önde gelenleri "Bunu nereden biliyorsun." diye sormuşlardır. O, "Siz Akabe'ye doğru/şu tepeye doğru yaklaştığınızda, taşlar ve ağaçların hepsi ona secde etti. Bunlar yalnızca peygamber olacak kimseye secde ederler. Ben kürek kemiklerinin arasında bir elma büyüklüğünde olan nübüvvet mühründen onu tanıdım." demiştir. Rahip gidip onlara yemek hazırlayıp getirmiştir. Hz. Muhammed o sırada develere bakmaktaydı. Onu çağırması için birisini göndermişlerdir. Üstünde kendisini gölgeleyen bir bulut olduğu halde onlara doğru gelmiştir. Rahip oradakilere "Ona bakın, üstünde onu gölgeleyen bir bulut var." demiştir. Kavmine ulaşınca, oradakilerin kendisinden önce ağacın gölgesine oturmuş olduklarını görmüştür. Hz. Resul oturunca ağaç onu gölgelemiştir. Bunun üzerine Rahip "Ağacın gölgesine bakınız, nasılda onun üzerine meyletti." demiştir. Rahip onlara Rum diyarına gitmemelerini, vasıflarını bilip onu tanıyıp, öldürürler demiştir. Rahip yedi kişinin (Beyhakî dokuz ve yedi sayısını vermiştir) yanlarına geldiklerini görmüştür. Onlara "Sizi buraya getiren sebep nedir?" diye sormuş, onlar "Bu ay bir peygamber ortaya çıkacak. Hiçbir yol yok ki, oraya insanlar gönderilmesin, onun haberi bize de ulaştırıldı. Bizde senin yoluna gönderildik" demişlerdir. Rahip "Söyler misiniz? Allah bir işi murat ederse, insanlardan kimin gücü onu engellemeye yeter." demiş, onlar "Hayır" demişlerdir. Onunla aynı fikirde olmuş ve birlikte oturmuşlardır. Rahip kafilenin yanına gelmiş ve Hz. Muhammed'i göstererek "Onun velisi hangisidir? Bana gösterin." demiştir. Ebu Talib benim demiştir. Ona tavsiyelerde bulunmuş, oda karşılık vermiştir. Onunla birlikte Hz. Ebu Bekir ve Bilal'i göndermiştir. Rahipte ona yağ ve kek hazırlayıp vermiştir. Mekke'ye dönmüşlerdir.[470] İbn İshâk ve İbn Hişâm'ın eserlerinde Ebu Talib, Bahira'nın tavsiyesini dinleyip hızlıca Mekke'ye dönmeye çalıştığı esnada Zübeyr (Züreyr), Temmâm ve Derîs isminde üç Yahudi'nin vasıflarından Hz. Muhammed'i tanıdıklarını, ona zarar vermeye çalıştıklarını, fakat Bahira'nın onlara mâni olduğunu zikretmişlerdir.[471]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Muhammed'in, Ebu Talib'le Şam yolculuğuna çıkmasının anlatımı yukarıda müellifleriyle verdiğimiz Sîre ve tarih eserlerine uymaktadır. Muîn el-Miskîn ve Molla Şerafeddin'in anlattıkları iki farklı rivayet yine bu eserlerde yukarıda verdiğimiz gibi uyuşmaktadır. Muîn el-Miskîn'in eserinde

---

[470] İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 45, 46; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 24, 25; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 107, 108; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 72; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 187; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 189.

[471] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 124; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 130.

Bahira'nın, Hz. Muhammed'in uykusunun nasıl olduğu ve gözlerindeki kırmızılığının kalıcı olup olmadığı sorularının anlatımı, Suyûtî'nin eserinde şöyle geçmektedir: "Bahira, Hz. Muhammed'in gözlerinin kızarıklığına dikkatlice bakmış ve bu durumun geçici olup olmadığını sormuştur." Ona "Bu kırmızılık gözlerinden hiç gitmez." denilmiştir. O, Peygambere uykusunun nasıl olduğunu sormuş, oda "Gözlerim uyur ama kalbim uyumaz." Demiştir.[472] Yine yedi Yahudi'nin Hz. Muhammed'i öldürmeye geldikleri anlatım yukarıda verdiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde temas ettiğimiz şekilde geçmektedir. Fakat daha yakın bir anlatımla Suyûtî'nin eserinde Züreyr, Temmam ve Deris isimleri de zikredilerek, Bahira'nın "Allah'ın irade ve takdirinin önüne geçilemeyeceği" sözüyle zikredilmiştir. Fakat öldürmeye gelenlerin Rahibin yanında ömür boyu kaldıkları bilgisi mevut değildir.[473] Müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih kitapları ile Suyûtî'de yukarıda verdiğimiz gibi onların ikna olup, pişman oldukları ve geri döndükleri söylenmiştir. Molla Şerafeddin'in eserinde Bahira'nın, "İncil'de onun vasıfları yazılıdır." demesi, Suyûtî'nin eserinde yakın anlatımla şöyle geçmektedir: Bahira "Biz bu vasıfları okuduğumuz kitaplarda aynı şekilde bulmuştuk. Bizden söz de alınmıştır." demiştir. Ebu Talib sizden kim söz almıştır deyince, O, Allah demiştir. Bahira "Allah bizden zamanı gelince bunu böylece açıklamamız için söz almıştır. Buna dair ayeti peygamberimiz Meryem oğlu İsa'ya indirdiği kitapta indirmiştir." Demiştir.[474] Muîn el-Miskîn'in eserinde, Bahira'nın tertiplediği yemeğe götürülmeyen Hz. Muhammed'in, onun isteği üzerine Hâris b. Abdulmuttalib tarafından getirildiği bilgisi, Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserinde "Hâris kalktı ve onu kucaklayarak getirdi." şeklinde geçmektedir. Yine bu eserde Hz. Peygamber'in vasıflarının İncil ve Tevrat'ta geçtiği zikredilmiştir.[475] Molla Şeraafettin'in eserinde Bahira'nın Hz. Muhammed'in sırtındaki mührü görmek istediği, Hz. Resulün utandığı anlatım ile onun mührü öpüp ağlaması Molla Câmi'nin eserinde "Bahira nübüvvet mührünü müşâhade etmek istedi. Hz. Muhammed mübarek omuzunu (ketfini) açmadı. Ebu Talib 'Ey oğul ne olur aç' dedi. Gösterince nübüvvet mührünü gördü. O veçhile kütüb-ü İlahide okumuştu. Onu görünce ağlayarak öptü." şeklinde geçmektedir. Sonrasında Ebu Talib'e çocuğun akrabalık açısından neyi olduğunu sorması anlatımı zikredilmiştir.[476] Onun şehadet getirdiği ve mahşerde kendisine şefaat etmesini istediği anlatım müracaat ettiğimiz eserlerde mevcut değildir. Râşid'in bu yolculukta Hz. Peygamber'in on üç yaşında olduğu bilgisi, müracaat ettiğimiz eserlerde ve diğer Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde on iki

---

472 Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 144.
473 Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 143, 144.
474 Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 144.
475 Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 76, 77.
476 Molla Câmi, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, II, 25.

yaşında olarak geçmektedir. Hindî'nin eserinde Bahira'nın, Hz. Ebu Bekir'in Hz. Peygamber'in veziri olacağını bildirmesi ile malları Mısır'da satıp geri döndüler bilgileri müracaat ettiğimiz yukarıdaki eserlerde mevcut değildir. Ayrıca yukarıda müracaat ettiğimiz, Sîre, tarih ve delail eserlerinden verdiğimiz rivayetlerden görüleceği üzere, Muîn el-Miskîn ve Molla Şerafeddin'in bu yolculukta ağaçların, taşların Hz. Muhammed'e secde ettikleri, bir bulutun onu sürekli gölgelediği, oturduğu ağacın gölgesini onun üzerine düşürdüğü, geçmiş kitaplarda vasıflarının zikredildiği, Bahira'nın peygamberlik mührüne baktığı gibi anlatımlar uyuşmaktadır.

1.2. GENÇLİK DÖNEMİ

1.2.1. Ficâr Savaşına katılması

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Ficâr Harbinin anlatımı Kudâî ve Muîn el-Miskîn'in eserlerinde geçmektedir. Kudâî, Ficâr harbi olduğunda Hz. Peygamber'in yirmi yaşında olduğunu, bu savaşın Kureyş, Kays ve Aylan arasında olduğunu söylemiştir. Ayrıca o, bu harbe Ficâr denilmesinin sebebi "Haram aylarda olduğu içindir." demiş, teferruata girmemiştir.[477] Muîn el-Miskîn'de bu savaşların Ficâr diye isimlendirilmelerinin sebebi, "Haram aylarda vuku bulduğu içindir." demiştir. Muîn el-Miskîn, Ben-î Kinâne'den Berrâd b. Kays'ın fesat ve fücur, kan dökme adeti olan bir şahıs olduğunu, akrabaları ve arkadaşlarının ondan bezdiğini, insanların kanlarını döküp, mallarını haksız yere aldığı için hiçbir kabilenin onu kabul etmediğini belirtmiştir. O, Numân b. Münzir'in Arapların meliklerinden birisi olduğunu, Berrâd'ın ona gidip, iyi birisi olarak göründüğünü, Numân'ın her sene Arapların pazarlarından biri olan Ukâz'a ve diğer pazarlara kervan gönderdiğini söylemiştir. Berrâd b. Kays bu görevi kendisine vermesini istemiştir. Fakat o, Kays kabilesinden olan Urve b. Utbe'yi görevlendirmiştir. Kervanla birlikte yola çıktığında, Berrâd onu öldürmek için peşine düşmüştür. Uygun bir anı bulup onu öldürmüş, Hayber'e kaçmıştır. Kureyş'in reisi Harb b. Ümeyye'ye haber göndermiştir. Bunun üzerine Harb, Kureyş'in önde gelenleriyle bir toplantı yapmış, muhtemel bir savaşa karşı hazır olmaları gerektiğini söylemiştir. Kays'ın reisi Ebu Berâ b. Âmir, Berrâd'ı yakalamak için Mekke yakınlarına kadar gelmiştir. Burada ki ilk çatışmadan sonra, gelecek yıl savaşmak için sözleşmişlerdir. Berrâd kervanı kavmine götürmüştür. Kureyş ve Kinâne savaşa hazırlanıp, Ukaz'a gelmişlerdir. Kays ve Aylan onlardan önce gelmişlerdir. Birbirleriyle savaşmaya başlamışlar, iki tarafında zaiyatı çok olunca barış yapmışlardır. Kayslılar'dan ölenlerin diyeti ödenmiştir. Berrâd

[477] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 103.

ve Urve hakkında bir daha konuşulmaması kararlaştırılmıştır. Hz. Peygamber'in katıldığı Ficâr Harbi onun doğumunun on ikinci senesinde olmuştur. Anlatılana göre Hz. Muhammed bu savaşta ok attığını ve ok toplayıp akrabalarına verdiğini söylemiştir. Müellif Ficâr harbinin anlatımına başladığı kısımda ise Hz. Peygamber'in doğumunun on dördüncü senesinde olduğunu söylemiştir.[478]

İbn Hişâm, İbn Sa'd, Ya'kûbî ve İbn Kesîr'in eserlerindeki farklı rivayetlere göre Hz. Peygamber on dört veya on beş yaşında, diğer rivayete göre ise yirmi yaşında iken Ficâr Harbi Kureyş ve Kinâne ile Kays ve Aylan arasında olmuştur. Urve b. Utbe, Numân b. Munzir'in Ukaz Panayırına ticaret için göndereceği develeri kiralamıştır. Benî Bekr b. Abd-i Menât b. Kinâne'den Berrâd b. Kays ahlaksız birisi olup, Urve'ye "Bu malları Kiâne'ye karşı mı kiralıyorsun?" demiştir. Oda "Evet herkese karşı kiralıyorum" cevabını vermiştir. Berrâd onun gaflet anını beklemeye başlamıştır. Taki Âliye'de Teymen-i zi Tılâl'da Berrâd, Urve'nin gaflet anında ona saldırarak öldürmüştür. Ardından Hayber'e kaçarak saklanmıştır. Haram aylarda onu öldürdüğü için Ficâr denilmiştir. Bir şahıs Kureyş'e gelerek, Berrâd'ın Urve'yi öldürdüğünü haber vermiştir. Onlar Ukaz panayırında olup, bu haber üzerine yola koyulmuşlardır. Hevazin'e haber ulaşınca, onlar Harem'e girmeden Kureyş'e ulaşmışlar ve savaşmışlardır. Gece olunca Harem'e girmişler, Hevazin ona saygısızlık olur diye savaşmamıştır. Birkaç gün sonra hazırlık yaparak tekrar savaşmışlardır. Harb b. Ümeyye Kureyş ve Kinâne'nin komutanı olup, savaşın başlarında üstünlük Kays-Aylanda idiyse de günün ortası olduğunda zafer Kureyş ve Kinâne'ye geçmiştir. Amcaları Hz. Muhammed'i kendileriyle beraber bu harbe götürmüşlerdi. Hz. Peygamber, düşmanların attıkları okları toplayıp, amcalarına verdiğini söylemiştir. Ya'kûbî ise Numân b. Munzir'in Ukaz Panayırına her yıl ticaret kervanını gönderdiğini söylemiştir. Numân, Berrâd ve Urve'ye hanginiz kervanı kiralayacak diye sormuş ikisi de "ben" demişlerdir. Bunun üzerine sözle tartışmışlardır. Urve oradan çıktıktan sonra Berrâd onu öldürmüş ve kervanı almış şeklinde zikretmektedir. İbn Kesîr'in verdiği farklı bir rivayette, ilk çatışmadan sonra gelecek yıl Ukaz'da savaşmak üzere sözleştiler demiştir.[479]

Müracaat ettiğimiz Sire ve tarih eserlerindeki bu konuda çeşitli rivayetler zikredilmekle birlikte, Kudâî'nin verdiği bilgiler incelediğimiz eserlere uymaktadır. Muîn el-Miskîn'nin Ficâr Harbi hakkında verdiği malumat ise daha çok Ya'kubî ve ibn.

---

478 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 85-86.

479 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 131, 132; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 104-106; Ahmed b. Ebî Ya'kûb b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzıh el-Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, Dâru Sadr, Beyrut 1995, II, s. 15, 16; *İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 79-82.

Kesîr'in verdiği rivayetlere uymakla birlikte, onun yukarıda kısaca verdiğimiz farklı rivayetlerin anlatımını destekleyecek kısımlarını birleştirdiği görülmüştür.

1.2.2. Hılfu'l-Fudûl Cemiyetine Katılması

İncelediğimiz Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Muhammed'in Hılfu'l-Fudûl cemiyetine katılması Muîn el-Miskîn'in eserinde geçmektedir. Cevdet Paşa ile Cezâirî ise cemiyetin ismini vermeden faaliyetinden kısaca bahsetmişlerdir.

Muîn el-Miskîn Hz. Muhammed'in doğumunun yirminci yılında meydana gelen vakıalardan birisinin de Hılfu'l-Fudûl olduğunu söylemiştir. O, bu cemiyeti şöyle anlatmıştır: Kureyş'in önde gelenlerinin oluşturduğu bir cemaat Mekke-i Mükerreme'de zulmü yok etmek için anlaşmışlardır. Bunların başı Abdulmuttalib'in çocuklarından birisi olup, Hz. Muhammed de bu meclise girmiştir. Bu Cemiyet Cürhumîlerden bir cemaat, Kutûrîlerden bir cemaatti ki, birine Fadl b. El-Hâris el-Cürhumî, birine Fadl b. Fedâle el-Cürhumî, diğerine de Fudayl b. Vedâ'a el-Kutûrî denilmekteydi. Bu üç şahıs kavimlerinin büyükleri olup, Mekke'de hiçbir zalim koymamak üzere anlaşmışlardır. Bunlara faziletliler denilmiştir. Bu isim (fe-dad-lam) harflerinden oluşmuştur. Üzerinden çok zaman geçtiği için unutulmuştur. Abdulmuttalib öldüğünde Mekke'nin yönetimi Hâris b. Ümeyye, Hişâm b. El-Muğîre el-Mahzûmî ve Abdi Şems isminde üç kişiye geçmiştir. Bunlar zalimlerle mücadele edip, Mekke'yi adaletle yönetmişlerdir. Ticaret yapmak amacıyla, Yemen Araplarından Benî Zübeyd kabilesinden bir şahıs Mekke'ye, malıyla gelmiştir. Onun malını, Amr b. Âs'ın atası olan, Âs b. Vâil es-Sehmî gasp etmiştir. Yemenli, gün doğduktan sonra Kureyş kabilelerinin toplanacağı vakitte, Ebû Kubeys dağına çıkmış, bağırarak Âs b. Vâil'in kendisine ettiği zulmü oradakilere bildirmiştir. Ben-î Hâşim, Ben-î Muttalib, Ben-î Esed, Ben-î Teym ve Ben-î Zühre'nin önde gelenleri Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde toplanmışlardır. Birlikte Âs b. Vâil'in evine gitmişler ve zulme uğrayan adamın malını geri alıp, sahibine vermişlerdir. Devamında Muîn el-Miskîn, Hz. Peygamber'in: "O mazluma yardımın sevabını dünya malına değişmem. Şayet böyle bir anlaşmaya beni davet etseler katılırım." dediğini söylemiştir.[480] Cevdet Paşa ve Cezâirî ise Hz. Muhammed'in Hz. Hatice ile evliliklerini zikrettiği kısımda, o vakitler Kureyş kabilesinin yönetimde söz sahibi olduğunu, onların hakkı yerine getirmeye önem verdiklerini söylemişlerdir. Onlar, birisi zulme uğradığında, kabilenin önde gelenlerinin bir araya geldiğini, mazlumun hakkını zalimden alıp sahibine geri verdiklerini belirtmişlerdir. Müellifler onların, Mekke'de

[480] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 87, 88.

kimsenin haksızlığa ve zulme uğramaması için aralarında ahit yaptıklarını, büyük bir meclis kurduklarını, Hz. Peygamber'de orada bulunduğunu zikretmişlerdir.[481]

İbn Hişâm, İbn Sa'd, Ya'kûbî ve İbn Kesîr'in eserlerinde yakın ifadelerle Hılfu'l-Fudûl şöyle anlatılmıştır: Hılfu'l-Fudûl, Ficar Harbinden sonra olmuştur. Bu akit yapıldığında Hz. Peygamber yirmi yaşındaydı. Kureyşliler, Mekke'de birisi zulme ve haksızlığa uğrarsa, zalime karşı mazlumu koruyacaklarına, onun hakkını alıncaya kadar birleşeceklerine dair anlaşmışlardır. Bu anlaşmaya ilk çağıran Zübeyr b. Abdulmuttalib olmuştur. Yaşının büyüklüğü ve şerefinden dolayı Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde Ben-î Hâşim, Ben-î Muttalib, Zühre b. Kilâb, Esed b. Abdiluzza, Teym b. Mürre bir araya gelmişlerdir.[482] İbn Kesîr bu anlaşmanın sebebi şöyle zikretmiştir: "Zübeyd kabilesinden bir adam satmak için ticaret malıyla birlikte Mekke'ye geldi. Âs b. Vâil'e malını sattı. Fakat o, mala el koyup Zübeyd'linin hakkını vermedi. O Ahlâf kabileleri olan Abduddâr, Cumah, Mahzum, Adi ve Sehm'e müracaat edip, Âs'a karşı yardım talep etti. Onlar yardım etmeyince Zübeyd'li, güneş doğduğunda Ebû Kubeys'e çıktı. Kureyş'in Kâbe'nin etrafında toplandığı sırada, uğradığı zulmü söyleyerek onlardan yardım istedi. Zübeyr b. Abdulmuttalib'in girişimiyle Hâşim, Zühre ve Teym b. Mürre, Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde toplandılar. O, onlar için yemek hazırladı. Orada oturdular. Allah için zalime karşı mazlumun yanında olacaklarına ve onun hakkını zalimlerden alıncaya kadar mücadele edeceklerine dair anlaştılar. Bu olay haram aylardan Zilkâde'de vuku buldu. Kureyş bunu Hılfu'l-Fûdul diye isimlendirdi. Âs b. Vâil'e gittiler ve Zübeyd'linin malını alıp sahibine verdiler."[483]

İbn Kesîr bu antlaşmanın Hılfu'l-Fudûl diye isimlendirilmesini şöyle anlatmıştır: "Dediler ki, bu anlaşmaya Hılfu'l-Fudûl denilmesinin nedeni, Cürhümlülerin zalime karşı mazluma yardım edeceklerine dair anlaşmalarıdır. Buna çağıranlar onların önderlerinden üç kişiydi ki, onlardan her birinin ismi Fadl idi. Bunlar; Fadl b. Fedâle, Fadl b. Vedâa ve Fadl b. Hâris'dir." Bunun Kuteybe'nin görüşü olduğunu söylemiştir.[484]

İbn Hişâm Hz. Peygamber'in: "Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde bir antlaşmaya şahit oldum ki, ona karşılık bana kırmızı koyunlar verseler istemem. Şayet İslam'da ona çağrılsam, icabet ederim." dediğini söylemiştir[485].

---

481 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 101; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 185.
482 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 97, 98; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 106-107. Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 17, 18; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 83.
483 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 83, 84.
484 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 85.
485 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 98.

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın anlatımları ana hatlarıyla İbn Hişâm, İbn Sa'd, Ya'kûbi ve İbn Kesîr'in anlatımlarıyla uyuşmaktadır. Sîre ve tarih eserlerinde konu daha teferruatlı olarak ele alınmıştır. Yukarıdaki anlatımlarda görüleceği üzere Muîn el-Miskîn Cürhümlülerle birlikte Kutûrî'leri de zikretmiştir. Bu bilgi müracaat ettiğimiz eserlerde sadece Cürhümlüler olarak geçmektedir. Yine onun verdiği hadis İbn Hişâm'ın verdiği hadisle lafzen farklı olsa da mana olarak benzemektedir. İbn Hişâm'ın verdiği bu hadis küçük farklılıklarla İbn Sa'd ve İbn Kesîr'de de geçmektedir. Sîre ve tarih eserlerinde konu daha teferruatlı ele alınmakla birlikte, Hılfu'l-Fudûl'la ilgili farklı rivayetlerde zikredilmiştir.[486]

1.2.3. Hz. Hatice ile Evliliği

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Muhammed'in evliliğinin anlatımı, onun Hz. Hatice'nin ticaret kervanıyla Şam'a gitmesinin anlatımıyla başlamaktadır. Nîsâbûrî, Rabguzî ve Molla Şerafeddin Hz. Muhammed on sekiz yaşına geldiğinde Atike'nin, Ebu Talib'e gelip, onun evlenme yaşı geldiğini belirttiği şeklinde başlatılmıştır.[487] Muîn el-Miskîn ise, Hz. Peygamber yirmi beş yaşında iken Atike'nin Ebu Talib'e, onun evlilik yaşının geldiğini söylediğini demiştir.[488] Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn ve Molla Şerafeddin yakın ifadelerle şöyle zikretmişlerdir: Atike'nin Hz. Muhammed'i evlendirme teklifi üzerine Ebu Talib, kendisinin de bunu düşündüğünü fakat maddi durumu iyi olmadığı için onu evlendirecek mala sahip olmadığını üzülerek söylemiştir. Bunun üzerine Atike, bir çare bulduğunu, Hatice'nin Şam'a ticaret kervanı yollayacağını, Hz. Muhammed'in de o kervanlardan birinde çalıştırılması için onunla konuşacağını demiştir. Bu söz üzerine Ebu Talib çok üzülüp ağlamış, kabilelerine mensup hiçbir kimsenin ücret mukabili başkasının yanında çalışmadığını söylemiştir.[489] İrşâdi Baba-Ağlar Baba Ebu Talib'in Hz. Muhammed'in evlenme yaşının geldiğini Atike'ye söylediğini demişlerdir. Diğer anlatım yakın ifadelerle yukarıdaki müelliflerle aynıdır.[490] Hindî Mahmûd ise Ebu Talib'in Hz. Muhammed'e, Hz. Hatice'nin ticaret kervanında çalışmayı teklif ettiğini, birlikte sermaye istemek için ona gittiklerini, onun iki yük kumaş verdiğini, Meysere'yi de (Mübeşşir) yanına hizmetçi olarak tayin ettiğini

---

[486] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 97-99; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 106-107. Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 17, 18; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 83-85.

[487] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 387a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 186v; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 360.

[488] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 89.

[489] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 387b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 186v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 89; Molla Şerafeddin, Kasasu'l-Enbiyâ, 360.

[490] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 452.

söylemiştir. Şam ticaretini ve evliliklerini teferruata girmeden ana hatlarıyla zikretmiştir.[491] Kudâî ise teferruata girmeden, Hz. Muhammed'in bu yolculukta yirmi beş yaşında olduğunu, Hz. Hatice'nin kölesi Meysere ile Şam seferine gittiğini söylemiştir.[492]

Muîn el-Miskîn bu konuda iki rivayet olduğunu söylemiştir. Birincisi yukarıda zikrettiğimiz anlatım olup ikincisi şöyledir: Atike Hz. Hatice ile görüşeceğini söylemesi üzerine, Ebu Talib Hz. Muhammed'e bu konudaki fikrini sormuştur. Bu konu halk içerisinde duyulunca Hz. Hatice'ninde kulağına gitmiştir. O, bu habere çok sevinmiştir. Zira ona Muhammedu'l-Emin denilmekte olup, halk arasında doğruluğu ve dürüstlüğüyle meşhur olmuştur. Hz. Hatice ticaret kervanıyla Şam'a çok mal yollamak istediği için güvenebileceği birisini araştırmaktaymış. Bu haberi de işitince, kendisiyle çalışmayı teklif etmesi için ona bir adam göndermiştir. Şayet kabul ederse kendisine hiç kimseye verilmediği kadar ücret verileceğini, bu işi kabul etmesi halinde büyük menfaatler elde edeceğini söylemiştir. Hz. Muhammed, Ebu Talib'le bu teklifi görüşmüştür. Amcası "Bu bir rızıktır ki, Allah sana gönderdi." diyerek onay vermiştir.[493]

İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Hibbân, Taberî, Teymî, İbnu'l-Esîr, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî ve Suyûtî Hz. Hatice'nin çok mala sahip, şerefli bir kadın olduğunu, ücret mukabilinde, belirli miktarda bir mal verip adam tutarak ticaretle uğraştığını söylemişlerdir. Devamında şöyle zikretmişlerdir: O, Hz. Muhammed'in doğru, dürüst ve güvenilir birisi olduğunu işitmiştir. Ona diğerlerinden daha fazla ücret vereceğini vadederek, Şam ticaret kervanında kendisi için çalışması teklifinde bulunmuştur.[494] İbn Sa'd, Ebu Nuaym, İbn Seyyidünnâs ve Şâmî'nin Nefise bint. Münye'den verdikleri rivayette; Ebu Talib maddi yönden sıkıntı çektiği için, Hz. Muhammed'den Hatice bint. Hüveylid'e gitmesini, Şam ticaret kervanında onun yanında çalışması için teklifte bulunmasını istemiştir. İkisi arasındaki bu konuşma Hz. Hatice'nin kulağına gidince o, Hz. Muhammed'e teklifte bulunmuştur. Ebu Talib bu teklif karşısında Hz. Muhammed'e "Bu Allah'ın sana yönlendirdiği bir rızıktır." demiştir, şeklinde geçmektedir.[495] Ayrıca İbn Sa'd'ın Muhammed b. Akil'den verdiği diğer bir rivayette ise; Ebu Talib Hz. Muhammed'e "Ey kardeşimin oğlu! Edindiğimiz habere göre Hatice felan kimseyi iki

---

[491] Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ* 194a, 194b, 195a.
[492] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 103.
[493] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 89.
[494] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 128; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 132, 133; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 47; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 280; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 122, 123; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 40; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 66; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 86; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 81; Suyûtî, el-Hasâ'isu'l-Kübra, I 154.
[495] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 107, 108; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I,172, 173; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 115, 116; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 214, 215.

deve karşılığı kiralamış, fakat biz senin için buna razı olamayız. Onunla konuşmayı düşünmez misin?" demiştir. Hz. Muhammed "Hoşlanmadım" demiştir. Bu cevap üzerine Ebu Talib, Hz. Hatice'nin yanına gitmiş, "Muhammed'i yanında çalıştırmak ister misin? Aldığımız habere göre sen falan kimseyi iki deve karşılığında kiralamışsın, fakat biz Muhammed için dört deveye razı oluruz." demiştir. O, "Şayet bunu bize uzak birisi için talep etseydin yapmazdım. Sen bunu, bize dost ve yakın olan bir kimse için istedin, nasıl yapmam." cevabını vermiştir.[496]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Muhammed'in, Şam ticaret kervanında çalışmaya başlaması, onun evliğiyle ilişkilendirilmiştir. Amcası ve kendisinin bu iş için yeterli miktarda maddi güce sahip olmadıkları vurgulanarak, Atike ve Ebu Talib öncülüğünde Hz. Hatice'ye talepte bulunulduğu zikredilmiştir. Fakat yukarıda müracaat ettiğimiz Sîre, tarih ve delail eserlerinde Hz. Muhammed'in güvenilir ve emin bir kimse olması gerekçesiyle, Hz. Hatice'nin teklifte bulunduğu söylenmiştir. Dolayısıyla verilen bu bilginin uymadığı görülmüştür. Ayrıca müracaat ettiğimiz bu eserlerde Atike ismi geçmemekle birlikte, evlendirilmek için kervanda çalışması teklifi de geçmemektedir. İbn Sa'd'ın verdiği ikinci rivayette ise istekte bulunanın Ebu Talib olduğu anlaşılmaktadır. Muîn el-Miskîn'in yukarıda ele aldığımız ikinci anlatımı bu eserlere uymaktadır.

Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba ve Molla Şerafeddin Hz. Hatice'nin Arapların melikesi olduğunu, çok güzel, iffetli, akıllı, zengin ve ticaretle uğraşan dul bir kadın olduğunu söylemişlerdir. Arap melikleri, uluları kendisine talip olmuş fakat o kabul etmemiştir. Nîsâbûrî ve Rabguzî onun, Tevrat'ı okuduğunu, Muîn el-Miskîn Tevrat, İncil ve diğer semavi kitapları okuyup mütalaa ettiğini belirtmişlerdir. Onlar Hz. Hatice'nin bir rüya gördüğünü zikretmişlerdir. O, rüyasında gökten bir ayın indiğini ve göğsüne girdiğini, oradan çıkıp yeryüzüne yayıldığını görmüştür. (Nîsâbûrî ayın alnına düştüğünü, onun nuruyla yeryüzünün rûşen olduğunu söylemiştir.)[497] Nîsâbûrî ve Rabguzî, onun rüyayı rahip Bahira'ya yorumlattığını,[498] Muîn el-Miskîn ve İrşâdi Baba-Ağlar Baba ise Varaka b. Nevfel'e anlattığını belirtmişlerdir.[499] Molla Şerafeddin ise bir rivayete göre rüyayı bir kâğıda yazıp Rahip Bahira'ya yollayıp yorumlattığını, diğer rivayette de Varaka b. Nevfel'e

---

496 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 107, 108.

497 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 388a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 186v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 90; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 451; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 360, 361.

498 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 388a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 186v.

499 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 90; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 451.

yorumlattığını söylemiştir.[500] Onlar rüyanın tabirinde; Ahir zaman peygamberinin geldiğini, kendisinin onunla evleneceğini, onunla evlendiğinde ona risalet geleceğini ve ilk iman eden kişinin de kendisi olacağını, onunla alemin nura gark olacağı demişlerdir. Ayrıca ahir zaman peygamberinin sıfatlarının Tevrat'ta yazdığını, onun Kureyş kabilesinin Ben-î Hâşim kolundan olduğunu söylemişlerdir. Yine Hz. Hatice'nin bu tabirden çok mutlu olduğunu zikretmişlerdir.[501] Cevdet Paşa ve Cezâirî ise Hz. Hatice'nin genç yaşlarda dul kalmış, ticaretle uğraşan zengin bir kadın olduğunu, bir rüya gördüğünü ve amcası Varaka b. Nevfel'e anlattığını, onun Hz. Hatice'ye "Sen ahir zaman peygamberinin zevcesi olacaksın." dediğini vermişlerdir.[502]

İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî, Teymî, İbnu'l-Esîr, Ebû Nuaym, Beyhâki, İbn Seyyidünnâs, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî, Suyûtî, Şâmî ve Kastâlani Hz. Hatice'nin zeki, soy ve nesepçe üstün, kararlı, zengin, ticaretle uğraşan, şerefli, dul, herkesin kendisine teveccüh edebileceği güçlü bir kadın olduğunu söylemişlerdir. Yukarıda verdiğimiz Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Hatice'nin bir rüya görüp, onu Varaka b. Nevfel'e yorumlatması anlatımı, müracaat ettiğimiz eserlerin, Hz. Muhammed'in Meysere ile Şam ticaret yolculuğuna çıkması ve onun Hz. Hatice ile evliliğinin anlatıldığı bölümlerde geçmemektedir. Bu eserlerde Meysere'nin, rahip Nastura'nın Hz. Muhammed hakkında söylediklerini ve onu gölgeleyen iki meleği, Hz. Hatice'ye haber vermesi neticesinde onun, Varaka'ya gidişi zikredilmiştir. Varaka ona, "Şayet anlattıkların doğru ise Muhammed bu ümmetin peygamberidir." demiştir. Ayrıca Nîsâbûrî, Rabguzî ve Muîn el-Miskîn'in Hz. Hatice'nin vasıflarını zikrederlerken, onun Tevrat, İncili ve semavi kitapları okuyan birisi olduğunu söylemeleri, incelediğimiz Sîre ve tarih kitaplarında Varaka için söylenmiştir.[503]

Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn ve Molla Şerafeddin'in eserlerinde yakın ifadelerle şöyle geçmektedir: Atike Hz. Muhammed'in Şam ticaret kervanında görevlendirilmesi için Hz. Hatice'ye gitmiştir. Hz. Hatice onu kendi katında ağırlamış, ona tazim ve ikramda bulunmuştur. Karşılıklı konuşmalarında Atike Hz. Muhammed'in

---

[500] Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 361.

[501] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 388b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 186v, 187r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 90; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 451; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 361.

[502] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*. 97, 98; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 183.

[503] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 128-130; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 132-135; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 107-110; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 47-49; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 280-282; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 122-126; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 40, 41; Ebû Nuaym, Delâilu'n-Nübüvve, I, 172-174; Beyhakî, Delâilu'n-Nübüvve, II, 66-73; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 115-120; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, s. 86-88. Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 81-83; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 154, 155; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 214-217; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 190, 191. II, 76, 77.

ticaret kervanında görevlendirmesi ve ücret konusunu konuşmada utanmıştır. Durumu fark eden Hz. Hatice "Ey seyyide-i Arap, ne dileğin varsa söyle." demiştir. Atike, kardeşimin oğlu Muhammed b. Abdullah'ı işitmişsindir. Babam Abdulmuttalib onu büyütmüş olup, ölümünde Ebu Talib'e vasiyet etmiştir. Şimdi o büyüyüp yiğit birisi olmuş ve evlenme yaşı da gelmiştir. Fakat kardeşim Ebu Talib'in elinde bir şey yoktur, sizin Şam'a ticaret kervanı yollayacağınızı işittik. Eğer Muhammed'i bu işe tayin edersen Abd-i Menaf uluları/Ben-i Hâşim sana minnettar olur, demiştir. Hz. Hatice bu teklifi gördüğü rüyanın doğruluğuna işaret olarak kabul etmiş, çok sevinmiş ve utancından yüzü kızarmıştır. O, Atike'ye Muhammed'in evsafını işittiğini, ticaret kervanını muhafazanın ağır bir iş olduğunu, bu işi yapmaya liyakatli olup olmadığını görmek için onu yanına getirmesini istemiştir. Bunu istemesinin sebebi ona bakıp Tevrat'taki vasıflara uygun olup olmadığını görmekti. Atike onu getirmeye gitmiş, Hz. Hatice yıkanıp, temizlenmiş ve hizmetçilerine geldiklerinde onlara iyi hizmet etmelerini istemiştir. Tevrat'ı almış, mütalaa etmeye başlamıştır. Bir müddet sonra Hz. Muhammed ve Atike gelmişlerdir. Onları münasip yerlere oturtmuş, Tevrat'taki vasıflarla Hz. Muhammed'i karşılaştırmıştır. Evsaflarının uygunluğunu görünce gördüğü rüyanın doğruluğundan emin olmuştur. Şimdilik bu durumun gizlenmesinin doğru olacağını düşünerek ücret konusunda onlarla anlaşmıştır.[504] Müelliflerin bu anlatımı yakın ifadelerle beyitler şeklinde İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın eserinde de geçmektedir.[505]

Müellifler, ücrette anlaşıldıktan sonra (Nîsâbûrî, Rabguzî ve Molla Şerafeddin Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed'e elli altın ücret verdiğini söylemişlerdir.) Atike'nin Hz. Muhammed'i götürüp ona ticaret kervanına uygun elbiseler giydirip, getirdiğini belirtmişlerdir. Hz. Hatice işlerinde yardımcı olması için kölesi Meysere'yi onun yanında görevlendirmiştir. O, Hz. Muhammed'i görevlendirdiği kervanı süslemiş ve Meysere'ye Mekke'den uzaklaştıklarında ona giydirmek üzere kıymetli elbiseler vermiştir. Kölesine onun emrinden çıkmamasını, ondan izinsiz hiçbir şey yapmamasını, onu korumasını, işlerini çabucak bitirip geri dönmesini, kendisini Ben-i Haşim ve Kureyş'in büyüklerine mahcup etmemesini istemiştir. Meysere'ye eğer ona iyi hizmet ederse istediği kadar mal verip, azat edeceğini söylemiştir. Kervan yola çıkmaya hazırlandığında Mekke halkından bazıları veda için bazıları da seyretmek için orada toplanmışlardır. Hz. Muhammed'in akrabaları, amcaları da oraya gelmişlerdir. Atike onu devenin yularından tutmuş olarak hizmetçi elbiseleriyle görünce onun bu haline çok

---

[504] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 388b, 389a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 187r, 187v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 90, 91; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 362, 363.

[505] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 452, 453.

üzülmüş, feryat edip ağlamıştır. Bu duruma Ebu Talib'de üzülmüştür. Hatta bu duruma şahit olan gökteki melekler dahi ağlamışlar ve onun üstünlüklerini sayarak Allah'tan hikmetini sual etmişlerdir. Hz. Muhammed de akrabalarının bu halini görünce ağlamış ve kendisini unutmamalarını ve sürekli yâd etmelerini istemiştir. Kervan yola revan olup uzaklaştıktan sonra halk dağılmıştır. Meysere Hz. Hatice'nin verdiği güzel elbiseleri ona giydirmiş ve onu süslenmiş deveye bindirmiştir. Ticaret kervanında olan Utbe, Ebu Cehl ve Şeybe içlerindeki hasetten dolayı, Meysere'ye gelerek Hz. Muhammed'e güzel elbiseler giydirmemesini, önceki elbiselerini giydirmesini, onu zor işlerde çalıştırmasını, ezmesini ve mihnet altında bırakmasını istemişlerdir. Fakat o, onların değil, Hz. Hatice'nin kölesi olduğunu, bunu onun emrettiğini söylemiş ve onları geri çevirmiştir.[506] Farklı olarak Nîsâbûrî, Hz. Ebu Bekir'in cemaat içerisinden gelerek Meysere'ye, onların isteklerine karşı uygun olan cevabı verdiğini, Hz. Muhammed'in bu izzete layık olduğunu, onun kendilerinin ulusu ve sururu olduğunu söylemiş, oradakilerin hepsi sakinleşmiş ve yollarına devam etmişler demiştir.[507] Rabguzî ve Molla Şerafeddin ise bir parça ak bulutun Hz. Muhammed'in başının üzerinde belirdiğini ve onu sürekli gölgelediğini söylemişlerdir. Ayrıca onlar, Hz. Ebu Bekir'de kervanda idi. O, Meysere'ye gelerek Hz. Muhammed'in düşmanlarının olduğunu, onun kervanın önünde gitmesini, kendisinin ise arkadan gelerek onu koruyacağını söyledi, böylece dostluğunu gösterdi demiştir.[508] Muîn el-Miskîn ise kervanda Hz. Hatice'nin Huzeyme b. Hakîm es-Sülemi adında bir akrabası olduğunu, bu sefer esnasında Hz. Muhammed ile arkadaş ve dost olduklarını, aralarında bir muhabbet oluştuğunu söylemiştir. Devamında kervandaki iki devenin yürüyemeyip yolda kaldıklarını, Meysere'nin Hz. Muhammed'e durumu anlattığını ve onun gelerek dua edip elini develerin ayaklarına sürdüğünü, hayvanların hemen iyileşip, kervanın önünde gitmeye başladığını, Hüzeyme ve Meysere'nin bu durum karşısında şaşkınlıklarını gizleyemediklerini söylemiştir.[509] Muîn el-Miskîn'in bu anlatımı İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın eserinde de vardır. Fakat Huzeyme ismini zikretmemiştir.[510]

Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba ve Molla Şerafeddin'in eserlerinde zikrettikleri yukarıdaki anlatımlar İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Ya'kûbî, İbn Hibbân, Taberî, Teymî, İbnu'l-Esîr, Ebû Nuaym, Beyhâki, İbn

---

[506] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 390b, 391a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 187v, 188r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 91, 92; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ* s. 453-455; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 363, 364.
[507] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 392a.
[508] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 188v; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 364.
[509] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 92.
[510] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ Kısas-ı Enbiyâ*, 455.

Seyyidünnâs, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî, Suyûtî, Şâmî ve Kastâlani'nin eserlerinde geçmemektedir. Bu eserlerde Hz. Muhammed'in Hz. Hatice'nin yanında çalışmaya başlamasıyla ilgili yukarıda da belirttiğimiz gibi iki rivayet bulunmaktadır. Birincisi Hz. Hatice'nin teklifte bulunduğu, ikincisi ise Ebu Talib'in teklifte bulunduğu rivayettir. Ayrıca yukarıda belirttiğimiz Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki Atike, Hz. Hatice ve Hz. Muhammed arasında gelişen olaylar ve konuşmalarda bu eserlerde zikredilmemiştir. Müracaat ettiğimiz Sîre, tarih ve delail kitaplarında Hz. Muhammed'in, Şam ticaret kervanında çalışmayı kabul etmesiyle birlikte, Hz. Hatice'nin ona diğerlerine göre iki kat ücret verdiği ve onun yanına Meysere'yi yardımcı olarak görevlendirdiği, Şam yolculuğu, Nastura'nın söyledikleri ve Hz. Hatice ile evlilikleri zikredilmektedir. Bu anlatımlarda Attike ile ilgili bir hadiseye de değinilmemiştir.[511]

İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın eserinde diğer Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde zikredilmeyen farklı bir anlatım bulunmaktadır. Şöyle ki: Kervan Şam'a doğru çıkacağı zaman Hz. Ebu Bekir, Hz. Muhammed'e gelerek kendisinden ayrı kalamayacağını, ona yardımcı olmak için onunla Şam'a gelmek istediğini söyleyerek, kervana katılmıştır. Kafile Şam'a doğru ilerlerken oradakiler bir başkan seçmek istemişlerdir. Hz. Ebu Bekir ve Meysere, Hz. Muhammed'in olmasını istemişler, oradakilerde buna razı olmuşlardır. Fakat Ebu Cehil gelerek buna mâni olmuş, kendisi kervana önder olmuş ve öne geçmiştir. Yolculuk devam ederken kafilenin geçeceği bir derenin içerisinde bir (ezderhâ) ejderha Ebu Cehil'e görünmüştür. O kendisine zarar verir düşüncesiyle geri dönerek gelmiş ve durumu haber vermiştir. O hem çok korktuğu için hem de ejderhanın Hz. Muhammed'i öldürmesi düşüncesiyle başkanlığı ona devretmiş. Hz. Muhammed dereye geldiğinde gözleri ateşe benzeyen ejderha başını kaldırmıştır. Ona zarar verir düşüncesiyle Hz. Ebu Bekir'in gözünden yaş gelmiş, kervandakiler çok korkmuşlardır. Ejderha Hz. Muhammed'i görünce kuyruğunu kıstırıp derenin kenarına çekilmiştir. Maksadının Hz. Peygamber'in cemalini görmek olduğunu, onun aşkıyla yandığını, mukaddem Halilullah'ı gördüğünü, Hz. Süleyman'a nice yıllar hizmet ettiğini söylemiştir. Hz. Muhammed'e sevgisini izhar ettikten sonra, onun emriyle yoluna

---

[511] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 128-130; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 132-135; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 107-110; Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 20, 21; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 47-49. Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 280-282; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 122-126; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 40, 41; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 172-174; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 66-73; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 115-120; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 86-88; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 81-83; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 154, 155; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 214-217; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 190, 191, II, 76, 77.

gitmiştir. Bu durumu gören Ebu Cehil'in mecali kalmamıştır. O ne keramet gösterirse göstersin asla ona inanmayacağını söylemiştir.[512]

İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın bu anlatımı İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Ya'kûbî, İbn Hibbân, Taberî, Teymî, İbnu'l-Esîr, Ebû Nuaym, Beyhâki, İbn Seyyidünnâs, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî, Suyûtî, Şâmî ve Kastâlani'nin eserlerinde zikredilmemiştir.[513]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Peygamber'in, Hz. Hatice ile evliliği bahsi içerisinde anlatılan önemli vakıalardan bir tanesi de Şam ticaret kervanıyla yaptığı yolculuk esnasında rahip Nastura'nın, Hz. Muhammed'in peygamberliği hakkında haber vermesidir. Fakat bu eserlerde, bu vakıanın anlatımında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Ayrıca bazı müelliflerin anlatımlarındaki içerik farklı olduğu için sunumları ana hatlarıyla tek tek ele aldık. Nîsâbûrî şöyle zikretmiştir: "Kafile rahip Bahira'nın manastırının yakınlarına gelip konakladı. Bu rahip Ben-i İsrail âbidlerinden olup, Şam'da, Roma'da, Arap ve Acem içerisinde meşhur idi, İsa şeriatı üzerine yaşamaktaydı. Seyyid-i Alemin efendimizin vasıflarını Tevrat ve İncil içerisinde okumuş ve inanmıştı. Onun gelmesini beklemekteydi. Onun mucizelerinden bir tanesi de başı üzerinde bir parça ak bulutun olmasıydı. Her nereye gitse o başının üzerinde onu gölgelemekte idi. Bu doğumundan vefatına kadar böyleydi. Bahira her ne zaman Kureyş kervanı manastırına yaklaşsa, oranın üzerine çıkardı. İsterdi ki bulutu görsün. Fakat göremez, geri manastırına girerdi. Ahir zaman peygamberi gelmemiştir diye hiç kimseye yüzünü göstermezdi. Cümle Arap kabileleri ona tazim eder, müştak olurlardı ve günden güne ona muhabbetleri artardı. Bu defa da kervan önceki menziline kondu. Bahira'ya üç Kureyş kervanının geldiği haberi ulaştı. O, manastırın damına çıktı. Hava açık idi. Baktığında bir parça ak bulut gördü ki, havada asılı durmaktaydı. Bildi ki Seyyid-i Alemin dünyaya gelmiştir. Bulutun onun üzerine gölge ettiğini gördü. Muhammed Mustafa'nın irşadı ve onun gelmesine çok sevindi ve devlet ve saadet bana ki onun zamanına eriştim deyip, büyük şükürler etti."[514] Devamında Nîsâbûrî, Bahira'nın muhabbetinden ve şevkinden hızlıca manastırın damından indiğini, kervana doğru gittiğini, Kureyş kervanlarının nice kere onun manastırında konaklamalarına

---

[512] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ Kısas-ı Enbiyâ*, 456, 457.

[513] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 128-130; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 132-135; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 107-110; Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 20, 21; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 47-49; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 280-282; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 122-126; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 40, 41; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve* I, 172-174; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 66-73; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 115-120; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 86-88; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 81-83; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 154, 155; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 214-217; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 190, 191, II, 76, 77.

[514] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 392b, 393a.

rağmen, rahibin yanlarına hiç çıkmadığını, fakat bu defa onun geldiğini görünce çok şaşırdıklarını söylemiştir. Nîsâbûrî devamında şöyle zikretmiştir: Bahira onları yemeğe davet etmiştir. Onlar daha önce böyle bir şey yapmadığı için şaşırmışlardır. Yemeğe icabet ettiklerinde rahip aradığı vasıflara uygun birisini göremeyince, manastırın üstünden kervanın konakladığı yere doğru bakmıştır. Bulutun orada asılı halde olduğunu görünce, içinizden davetime icabet etmeyen var mıdır? Diye sormuştur. Ebu Cehil "Davete layık kimse kalmadı." cevabını vermiştir. Rahip "Kervanın yanında olup buraya gelmeyen kişi kimdir?" diye sormuş, oradakiler "O bir yetimdir ki, Hatice'ye kiracı olmuştur." demişlerdir. Bahira oradakilere, daveti onun için hazırladığını, kervandakilerin onun sayesinde yemeğe davet edildiğini, onun ahir zaman peygamberi olduğunu söylemiş ve ona inananların ve düşman olanların ahvalinden haber vermiştir. Onu da davete getirmedikleri için kervandakileri yermiştir. Sonra ona Cebrail'in vahiy getireceğini, ona inananların ebedi kurtuluşa ereceklerini, inkâr edenlerin ise ebedi şekavet bulacağını söylemiştir. Bahira manastırdan çıkmış, Hz. Muhammed'in yanına gelmiştir. Onun Tevrat ve İncil'deki vasıflarını müşahede etmiş ve gönlünden ahir zaman peygamberinin o olduğunu anlamıştır. Seyyid-i Alemin'in ayağına düşmüş (kapanmış), yüzünü yüzüne sürmüştür. Onun elinden tutmuş ve manastıra Kureyşlilerin yanına getirmiştir. Hz. Muhammed'e hürmet edip, kendisi hizmette bulunmuştur. Her ne söylerse onun yüzüne bakarak söylemiştir. Kureyşliler yemek yiyip çıktıktan sonra Bahira Hz. Muhammed'in elini tutmuş ve Allah'ın bir olduğunu söyleyerek onun kendisine tanık olmasını istemiştir. Ona, vahiy geldiğinde hayatta olur ise canını kendisine feda edeceğini söylemiştir. Hz. Muhammed'den kıyamet gününde ve ahirette kendisine şefaat etmesini istemiştir. O, şefaat edeceğini söylemiş ve bu hal üzere Hz. Muhammed'e veda etmiş ve onları uğurlamıştır.[515]

Rabguzî ise kervanın günlerce yürüdükten sonra sulak ve otlak olan bir yere geldiğini, orada Bahira adında bir rahibin olduğunu söylemiştir. Devamında; Bahira gelen kervan üzerinde bir ak bulutun onlarla birlikte birini gölgelediğini görmüştür. O, Tevrat ve İncil'de ahir zaman peygamberinin sıfatlarını okumuştur. Rahip, peygamberin bu kafile içerisinde olduğunu anlamış ve onlara karşı giderek, konakladıkları yerde iyi ot ve su olmadığını söylemiştir. Onlara yemekler, sofralar hazırlayarak onları evine davet etmiştir. Ebu Cehil herkesin davete icabet etmesi durumunda, mallarının zayi olacağını söylemiştir. Hz. Muhammed'i orada bırakıp gitmişlerdir. Bahira manastırından onların yanına gelmiş, Tevrat ve İncil'de sıfatları olan kişiyi görememiştir. Hem de o ak bulutun orada olmadığını fark etmiştir. O, onlardan kimsenin geride kalıp kalmadığını

[515] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 393b, 394a, 394b.

sormuştur. Ebu Cehil bir oğlanın kervanın yanında kaldığını söyleyince, Bahira hangi kabileden olduğunu sormuş, oda Kureyş'li ve Haşimi olduğunu söylemiştir. Rahip oradakilere, asıl maksadının onu davet etmek olduğunu, fakat kendilerinin gelip onu getirmediklerini söyleyerek, onları yermiştir. Hz. Muhammed'i çağırmışlardır. Rahip ona doğru gidip, selam vererek elini öpmüştür. Ona hizmet etmiş ve yemek yemişlerdir. Bahira ona, senden bir hacetim var demiştir. Hz. Muhammed söyle demiş, oda gömleğini çıkartmasını istemiştir. Çıkartınca kürek kemikleri arasındaki nübüvvet mührünü görmüş, onu öpüp yüzünü sürmüştür. "Ey Muhammed ben yaşlıyım, sana vahiy geleceği zamana kadar ömrüm vefa eder mi? Bugün tanıklık ederim ki, Allah birdir, sen onun resulüsün." demiştir. Bu anttan sonra Hz. Peygamber'e methiyeler söylemiştir. Bahira'nın söyleyecekleri bitmiş ve kervan tekrar yola çıkmıştır.[516] Rabguzî'nin bu anlatımı yakın ifadelerle Molla Şerafeddin'in eserinde de geçmektedir. O da rahibi Bahira olarak zikretmiş ve vakıayı aynı şekilde ele almıştır.[517] Rabguzî'nin bu anlatımı şu farklılıklarla birlikte İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın eserlerinde de geçmektedir. O, rahibin ismini Nastura olarak vermiştir. Hz. Muhammed ve Meysere'nin altında oturdukları ağacın hurma ağacı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca manastıra davet edildiğinde sâkilerin ona şarap ikram ettiğini, fakat onun geri çevirdiğini, rahibin bu duruma üzüldüğünü, onun gönlünü hoş tutmak için Hz. Muhammed'in süt istediğini, içerisine şeker katıp ona ikram ettiklerini söylemiştir.[518]

Rabguzî ve Molla Şerafeddin, Hz. Muhammed'in Bahira'ya veda ettikten sonra Şam seyahatine devam ettiğini belirtmişlerdir. Onlar Şam'da bir ev tutmuşlar ve mallarını kervandaki diğer tüccarlardan daha önce ve daha karlı bir şekilde satmışlardır. Orada iken Şam Yahudileri Hz. Muhammed'i, Meysere'yi ve Hz. Ebu Bekir'i üç yüz kandili bulunan bir kiliseye götürmüşlerdir. Hz. Muhammed kandillere bakınca hepsinin zincirleri kopmuş, aşağıya düşerek paramparça olmuşlardır. Bunu gören Yahudi âlimleri Tevrat'a bakıp ahir zaman peygamberinin alametlerinden birisinin de bu olduğunu söylemişler ve sıfatlarından onu tanımışlardır. Onun kendi dinlerini ortadan kaldıracağını söyleyerek, öldürülmesi gerektiğini kendi aralarında konuşmuşlardır. Hz. Ebu Bekir ve Meysere konuşmaları işitince, Hz. Muhammed'i oradan kaçırmışlardır. Hemen kervanı toplayıp dönüş yoluna çıkmışlardır. Fakat Ebu Cehil Yahudilere, onun kendi kervanları içerisinde olduğunu, adam toplayarak gelmelerini, onu göstereceğini söylemiştir. Ayrıca onu öldürmelerini istemiştir. Onlar kılıçlı üç yüz Yahudi ile kervanı kuşatmışlar. Ebu Cehil işaret ederek onu göstermiş, Yahudiler devesinin etrafını

[516] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 189r, 189v.
[517] Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 363-365.
[518] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 458, 459.

sarmışlardır. Tam saldırıya geçtiklerinde Allah-u Teâla Mikail'e emretmiş ve gökten siyah bir bulut gelerek yeryüzünü karartmıştır. Göz gözü görmez olmuş, develerin düzenleri bozulmuş, yavru develer tutuldukları yerlerden serbest kalmışlardır. Bu durum karşısında Yahudiler oradan kaçmaya çalışmışlar, fakat develer onlara yetişerek başlarını ezip hepsini öldürmüştür.[519] Bu olayı farklı bir şekilde Nîsâbûrî'de zikretmiştir. Müellif kervanın Bahira'dan ayrılıp Şam'a gittiğinde ticaretini tamamladığını, Hz. Muhammed'den dolayı büyük bereket gördüklerini belirtmiştir. Onlar alış ticaretlerini tamamlayıp yola çıkmaya hazırlandıklarında, Yahudilerin bayramına şahit olmuşlardır. Yahudiler bayram kutlaması için çadırlarını kurmuşlar ve çok sayıda kandil ve meşale yakmışlardır. Kervandakiler onları seyretmek için bayramlarına katılmışlardır. Hz. Muhammed'de Meysere ile birlikte onları seyretmeye başlamıştır. O, oraya doğru bakınca Yahudilerin kandilleri ve meşaleleri aniden yere devrilmiş ve hepsi sönmüş ortalıkta bir kargaşa oluşmuştur. Bu durum karşısında Yahudiler çok korkmuşlar ve büyüklerine bunun nedenini sormuşlardır. Onların ulu ları, orada Kureyşlilerin olup olmadığını sormuştur. Yahudiler orada olduklarını söylemiştir. Bilginleri vasıflarını bildirerek, onların arasında ahir zaman peygamberinin olduğunu, Yahudilerin saltanatını yok edeceğini söylemiştir. Onlar Kureyş kafilesinin içerisinde, Hz. Muhammed'i aramaya başlamışlardır. Meysere onu cübbesinin altına saklamış, Hz. Ebu Bekir'de gelerek onun önünde durarak, perde olmuştur. Böylelikle Hak Teâla onu saklamış ve görememişlerdir.[520] İrşâdi Baba-Ağlar Baba ise Şam'da Hz. Muhammed, Meysere ve Hz. Ebu Bekir'in bir kiliseye girdiklerini ondaki kandillerin hepsinin yere düşüp kırıldığını, Yahudilerin Hz. Muhammed'i vasıflarından tanıdıklarını söylemiştir. Yahudiler kilisenin kapılarını kapatmış onu içeride öldürmek istemişlerdir. Fakat onlara baktıkları halde görememişlerdir. Böylelikle Allah onları korumuştur. Şeklinde beyitlerle uzunca bu hadiseyi zikretmiştir.[521]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Râşid ve Cezâirî ise Nîsâbûrî, Rabguzî ve Molla Şerafeddin'in aksine, Şam kafilesinin Bahira'nın manastırının yanına konakladığını, fakat onun vefat etmiş olduğunu, yerine Nastûra adında birinin rahip olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca Râşid dışındakiler Hz. Muhammed ve Meysere'nin bir ağacın altında konakladıklarını zikretmişlerdir.[522] Farklı olarak Muîn el-Miskîn Nastûra ile karşılaşmayı şöyle ele almıştır: Hz. Muhammed'in altında konakladığı ağaç kuru olup,

---

[519] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 189v, 190r; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 367.
[520] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 395a.
[521] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 459, 460.
[522] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 92, 93; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 97; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 159; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 182.

altında oturunca birden yeşermiş ve meyve vermiştir. Nastûra manastırdan bu hali görünce hemen yanlarına gelmiş, "Lat ve Uzza hakkı için adın nedir?" diye sormuştur. Hz. Muhammed, bu sözden rahatsız olduğunu göstermek için "Anan seni zâyi eylesin" şeklinde cevap vermiştir. Rahib bir elindeki sahifeye, bir de onun yüzüne bakmıştır. Bir müddet sonra "İsa'ya İncil indiren Allah'a yemin olsun ki, bu peygamberdir." demiştir. Hz. Resulün yanında Huzeyme isminde bir şahıs bulunmakta olup, rahibin ona zarar vereceğinden korkmuş, "Ey evlad-ı gâlib!" diye bağırmış, Kureyşlilerin hepsi oraya toplanmışlardır. Nastûra bu durum karşısında korkmuş ve manastırına girip kapıyı kapatmıştır. Oranın damına çıkmış, kendisine bu kervandan daha aziz birilerinin gelmediğini, elindeki sahifede bu ağacın altında ahir zaman peygamberinin oturacağını, ona muhalefet edenlerin helak olacağını, onun hükmünün yeryüzünün tamamını kapsayacağını söylemiştir. Daha sonra Huzeyme'ye onun neyi olduğunu sormuştur. O, hizmetkârı olduğunu söyleyince, onu korumasını, Yahudilerin onun düşmanları olduğunu ve onun hükmünün her yere ulaşacağını söylemiştir. Sonra Hz. Muhammed ile konuşmuş, onun Tehâme'den gönderilecek peygamber olduğunu, halkın onu çok seveceğini, kendisinin de ona yardım edeceğini ve dostlarına dost, düşmanlarına düşman olacağını söylemiştir. Rahip ondan, peygamber olarak gönderileceği zamana kadar, memleketine gidip beklemek için izin istemiştir. Nastûra Mekke'nin fethinden sonra gelip Müslüman olmuştur. Meysere'ye Hz. Muhammed'in bazı hallerinden sormuştur. O, kuşların sıcak günlerde gelip onu gölgelediğini, ayağının altından suların aktığını, elinin değdiği yemeklerin bereketlendiğini, alnında nübüvvet nurunun parıldadığını söylemiştir. Rahip Meysere'ye uzun zamanlardan beri bu nimete kavuşmak için beklediğini ve ona nail olduğunu söylemiştir. Onun Hz. Muhammed'i korumasını ve Şam'a gitmemelerini tavsiye etmiştir. Daha sonra Rahip "Ne olaydı bi'seti zamanına yetişseydim, millet-i İslam'da ona mutâbaat edeydim" demiştir. Devamında Huzeyme ve Meysere'nin mallarını Busra'da satıp, Şam'a gitmediklerini söylemiştir.[523]

Cevdet Paşa ve Cezâirî ise farklı olarak şunları söylemişlerdir: Bahira önceleri vefat ettiği için Nastûra adında bir rahip onun yerine geçmiştir. Rahib önceden Meysere ile tanışık olduğu için yanlarına gelmiştir. Onlarla konuşmuş, Allah'ın bir olduğuna, Hz. Muhammed'in onun peygamberi olduğuna şehadet etmiştir. Meysere'ye Hz. Muhammed'i göstererek, onun Hâtemu'l-Enbiyâ olduğunu, Şam'a gitmemelerini, Yahudilerin onu tanıyıp zarar vereceklerini söylemiştir. Buna binaen ticaret için

[523] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R. 2. 93, 94.

getirdikleri malları Busra'da satıp, geri dönmüşlerdir.[524] Bu anlatım Râşid'in eserinde de geçmekle birlikte, Nastura'nın önceden Meysere'yi tanıdığı bilgisi onda yoktur. O, vasıflarından Hz. Muhammed'in ahir zaman peygamberi olduğunu anladığını söylemiştir.[525] Manastırlı ise Hz. Muhammed'e Hz. Hatice'nin mal verdiğini ve onun Şam ticaret kervanına katıldığını, Busra'ya kadar geldiklerinde önceden olan durumların tekrar olduğunu (Amcasıyla birlikte çıktığı ilk Şam seferinde Bahira'nın onun peygamber olduğunu söylemesi vakıasını kastetmektedir) ve oradan geri Mekke'ye döndüklerini söylemiştir.[526]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde, Hz. Muhammed'in Meysere ile birlikte çıktığı Şam ticaret yolculuğunun anlatımındaki çeşitliliğe ve içerik zenginliğine karşın, müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih kitaplarında anlatım daha sade bir şekilde zikredilmektedir. İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Hibbân, Taberî, Teymî, İbnu'l-Esîr, Beyhâki, İbn Kesîr, Kastâlani'nin eserlerinde şöyle zikredilmektedir: Hz. Muhammed ve Meysere ticaret kervanıyla birlikte Şam'a gelmişlerdir. Onlar bir rahibin manastırına yakın bir ağacın altında konaklamışlardır. Bunu gören rahip, Meysere'ye "Bu ağacın altında oturan bu adam kimdir?" diye sormuştur. O, "Kureyş'ten, Harem ehlinden bir adamdır." diye cevap vermiştir. Bunun üzerine rahip ona "Bu ağacın altında şimdiye kadar peygamber olan birisinden başka kimse oturmadı." demiştir. Onlar ticaretlerini yapıp geri dönmüşlerdir. Yine onlar Meysere'nin sıcak günlerde iki meleğin Hz. Muhammed'e gölge yaptığını gördüğünü söylemişlerdir.[527] İbn Sa'd, Ebû Nuaym, İbn Seyyidünnâs, Sıbt İbnu'l-Cevzî, Suyûti, Şâmî'de aynı rivayeti vermekle birlikte rahibin ismini Nastura olarak zikretmişlerdir. Onlar, yukarıdaki anlatıma ek olarak Nastura'nın Meysere'ye, "Onun gözünde kırmızılık var mıdır?" dediğini, onun "Evet, kırmızılık ondan hiç ayrılmaz." şeklinde cevap verdiğini söylemişlerdir. Bunun üzerine rahip "O, peygamberdir ve peygamberlerin sonuncusudur." Demiştir.[528] Farklı olarak Ebû Nuaym ve Şâmî Nastura'nın önceden Meysere ile tanışık olduğunu ve Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderileceği zamanı kastederek "Keşke onun çıktığı zamanı görseydim." dediğini söylemişlerdir.[529] Şâmî, rahib Hz. Muhammed'in başındaki bulutu

---

524 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 97, 98; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 182, 183.
525 Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 159.
526 Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 48, 49.
527 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 128-129; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 133; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 47; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 280; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 123; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 40; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 66, 67; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 86; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 190.
528 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 108; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve* I, 173-174; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 116; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 81; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 154, 155; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 215.
529 Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 173-174; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 215.

gördüğünde Meysere'ye "Siz kimsiniz?" diye sormuştur. O, Hatice'nin kölesi olduğunu söylemiştir. Rahip Hz. Muhammed'in başına, ayağına bakmış ve "Ben sana iman ettim ve Allah'ın seni Tevrat'da zikrettiğine şahitlik ederim." demiştir. Sonra rahip "Ey Muhammed! Birisi hariç alametlerinin hepsini gördüm. Omuzlarının arasını açar mısın?" demiştir. O açıp gösterince "Şahitlik ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur ve yine şahitlik ederim ki, sen Meryem oğlu İsa'nın müjde olarak bildirdiği ümmi peygambersin." demiştir. "Bu ağacın altına Arap Haşimi, ümmi, havzın sahibi, şefaate sahip ve hamd sancağının sahibinden başkası oturmadı." demiştir.[530] Kastalâni ise farklı olarak Nastura'nın "Hz. İsa'dan sonra kimse o ağacın altında oturmadı." dediğini söylemiştir.[531]

Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinden Nîsâbûrî, Rabguzî ve Molla Şerafeddin, Hz. Peygamber'in Meysere ile çıktığı ikinci Şam seferinin anlatımında, rahip Bahira ismini zikretmişlerdir. Fakat müracaat ettiğimiz yukarıdaki Sîre, tarih ve delail eserlerinde ve diğer Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde rahibin Nastura olduğu ve meşhur olan görüşünde bu olduğu görülmüştür. Nîsâbûrî ve Rabguzî'nin, Ebu Talib ile çıkılan birinci Şam seferini, Meysere ile çıkılan ikinci Şam seferinin anlatımında zikrettikleri görülmüştür. Zira buradaki anlatımları, diğer Kısas-ı Enbiyâ eserlerinin, Ebu Talib ile çıkılan Şam yolculuğu anlatımına benzemektedir. Ayrıca bu yazarlar Ebu Talib'in Hz. Peygamber'i himayesine aldığı bölümün anlatımında, onunla çıkılan Şam yolculuğunu eserlerinde zikretmemişlerdir. Müelliflerin bu iki vakıayı kronolojik olarak karıştırmış olabileceklerini söyleyebiliriz. Nisâbûri ve Rabguzînin eserlerinde, çalışmamızda görüleceği üzere bazı farklılıklar olmakla birlikte, anlatımlarının ve içeriklerinin birbirine çok yakın olması, Rabguzî'nin bu vakıanın anlatımında Nîsâbûrî'den etkilendiği izlenimi oluşturmuştur. Molla Şerafeddin ise hem birinci Şam seferinde hem de ikinci Şam seferinde Rahip Bahira ismini zikretmiştir. Müellif eserinin giriş kısmında, Rabguzî'den ve çeşitli tefsirler ile delail kitaplarından faydalandığını zikretmiştir. Burada da Rabguzî'nin anlatımını almıştır. Muîn el-Miskîn'in yukarıda verdiğimiz farklı anlatımı da müracaat ettiğimiz eserlerde geçmemekle birlikte, görüleceği üzere anlatımın bazı kısımları uyuşmaktadır. Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin Meysere ile Nastura'nın önceden tanışık oldukları bilgisi Ebû Nuaym, Şâmî ve Molla Câmi'nin eserlerinde zikredilmiştir. Yine Nîsâbûrî, Rabguzî, İrşâdi Baba-Ağlar Baba ve Molla Şerafeddin'in eserlerinde, bu yolculuk esnasında Hz. Muhammed, Meysere ve Hz. Ebu Bekir'in bir manastırı ziyaretleri sırasında veya Yahudilerin bayramını

---

[530] Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 215.
[531] Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 190.

seyrettikleri esnada oradaki kandillerin yere düşüp parçalanması ile ilgili anlatım, müracaat ettiğimiz eserlerde zikredilmemektedir.

Muîn el-Miskîn'in eserinde farklı olarak şöyle bir anlatım bulunmaktadır: Bu yolculukta bir Yahudi Hz. Muhammed'i vasıflarından tanımıştır. Ona soracağı sorulara Lat ve Uzza üzerine yemin ederek cevap vermesini istemiştir. Fakat o, bu putlar adına yemin etmeyeceğini, onların kendisinin düşmanları olduğunu söylemiştir. Yahudi ona Harem'den olup olmadığını sormuştur. Oradan olduğunu öğrenince, Meysere'ye onun ahir zaman peygamberi olduğunu haber vermiştir.[532]

Muîn el-Miskîn'in bu anlatımı İbn Sa'd, Ebû Nuaym, Sıbt İbnu'l-Cevzi, Suyûtî ve Molla Câmi'nin eserlerinde yakın ifadelerle şöyle geçmektedir: Eşyalarını sattıktan sonra Hz. Muhammed ile bir şahıs arasında, anlaşmazlık meydana gelmiştir. Adam, ona "Eğer doğru söylüyorsan Lat ve Uzza adına yemin et." demiştir. Oda "Ben o ikisi adına kesinlikle yemin etmem. Ben bunlardan uzaklaştıran birisiyim." deyince, adam "Senin söylediğin doğrudur." cevabını vermiştir. Meysere'ye Hz. Muhammed'i kastederek "Vallahi bu peygamberdir. Bizim âlimlerimiz kendi kitaplarında onun vasıflarını bulmuştur." demiştir. Molla Câmi farklı olarak adamın, Hz. Muhammed'e Haram'den olup olmadığını sorduğunu, evet cevabını alınca Meysere'ye, onun ahir zaman peygamberi olduğunu bildirdiğini söylemiştir.[533] Muîn el-Miskîn'in anlatımının tamamı Molla Câmi'nin eserinde yakın ifadelerle geçmektedir.

Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba ve Molla Şerafeddin eserlerinde kervanın Mekke'ye geri dönüşü esnasında şöyle bir hadiseden bahsetmişlerdir: Kervan Mekke'ye yaklaştığında bir yerde konaklamıştır. (Nîsâbûrî üç menzil, Rabguzî altı menzil, İrşâdi Baba-Ağlar Baba yedi konak, Molla Şerafeddin altı günlük yol kaldığı bir yerde konakladıklarını söylemiştirler.) Adet üzere kafilenin Mekke'ye yaklaştığını bildirmek üzere birisi oraya gönderilirdi. Meysere ve Hz. Ebu Bekir, Hz. Muhammed'in Hz. Hatice'ye müjde vermesi için gönderilmesini istemişler. Haber götürene hediyeler verildiği için Ebu Cehil, onun deneyimsiz olduğunu, yolu kaybedeceğini gerekçe göstererek, gönderilmesini istememiştir. Meysere bir deveyi kıymetli şeylerle süslemiş ve Hz. Muhammed'i müjdeci olarak göndermiştir. O yola revan olup gittiğinde bir müddet sonra devenin üzerinde uyuya kalmış ve deve yoldan çıkmıştır. Farklı olarak Nîsâbûrî, "İblis gelerek devenin yularını çekti, doğru yoldan

---

[532] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R. 2. 94.

[533] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 108; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 173-174; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 81; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 154, 155; Molla Câmi, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, II, 26, 27.

çıkardı, belirsiz bir yola salıverdi.” demiştir. Muîn el-Miskîn diğer anlatımla birlikte, “Bir rivayette de şeytan deveyi yularından tutup, yoldan çıkarmıştır.” demiştir. Allah-u Teâlâ derhal Cebrail’e emretmiş ve o gelerek deveyi doğru yola iletmiştir. Rivayete göre yol bir anda kısalmıştır. Müellifler Duhâ Suresinin yedinci ayeti olan “Seni yol bilmez halde bulup yol göstermedi mi?” ayetinden kastedilen bu olaydır demişlerdir. Devamında; rivayet edilir ki, Hz. Muhammed Allah’a şöyle bir sual sormuş fakat pişman olmuştur: “Ya Rabbi Musa’yı kelim ettin, Süleyman’a mülk verdin. Bunlara karşılık bana ne ihsan ettin?” diye sorunca Allah kendisi yetim iken Abdulmuttalib ile Ebu Talib’in kalbine sevgi verdiğini, Şam’dan gelirken devesi yoldan çıktığında, onu Cebrail’le doğru yola ilettiğini, fakir olduğu halde Hatice’nin malıyla kendisini zengin ettiğini söylemiştir. Bu cevapları Duhâ Suresinin altı “O, seni yetim bulup barındırmadı mı?” yedi “Seni yol bilmez halde bulup yol göstermedi mi” ve sekizinci “Ve seni yoksul bulup zengin etmedi mi?” ayetleriyle ilişkilendirmişlerdir. Devamında: Kervanın gelmesi yaklaşınca Hz. Hatice ve hizmetçileri her gün evinin üstüne çıkıp onları gözlemişlerdir. Yine bir gün bakarlarken başının üzerinde ak bir bulutun veya iki kuşun birisini gölgelediğini ve onlara doğru geldiğini görmüşlerdir. Onun Hz. Muhammed olduğunu anlamışlardır. Hz. Hatice, onu görünce çok sevinmiş ve yanındakilerden sevincini gizleyememiştir. Ona geldiği deveyle birlikte hediyeler vermiştir. O, Meysere’nin yazdığı mektubu, ona vermiştir. Mektupta Hz. Muhammed’in sayesinde büyük kazanç elde ettikleri yazılı olup, Hz. Hatice cevap yazarak, onu tekrar kafileye göndermiştir. O, gidip gelmesi gereken zamandan çok daha kısa bir sürede gelince, Ebu Cehil çok sevinmiştir. Meysere’ye onu göndermemesi gerektiğini, yolu kaybedeceğini, bu işi beceremeyeceğini söylediğini hatırlatmıştır. O, Hz. Hatice’nin mektubunu Meysere’ye verince onlar çok sevinmişlerdir. Ebu Cehil ona inanmadığını, bir günde gidip gelmesinin imkânsız olduğunu söylemiştir. O, kendi kölesini yollamış, Hz. Hatice daha önce Hz. Muhammed’in kendisine haber getirdiğini ve hediye aldığını söylemiştir. İrşâdi Baba-Ağlar Baba’nın anlatımında Hz. Ebu Bekir ve Ebu Cehil ile ilgili anlatım bulunmamakla birlikte diğer anlatımlar yakın ifadelerle beyitler şeklinde zikredilmiştir.[534]

Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki bu anlatım benzer ifadelerle Molla Câmi’nin eserinde geçmektedir. Kafile Şam’dan dönüşte Merruzzahran denilen yerde konaklamıştır. Hz. Ebu Bekir Meysere’ye gelerek, kafilenin geri dönüşünü Hz. Hatice’ye müjdelemek için Hz. Muhammed’in gönderilmesini istemiştir.

[534] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu’l-Enbiyâ*, 395b-399a; Rabguzî, *Kısasu’l-Enbiyâ*, 190r, 190v, 191r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.2. 94-96; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 460, 461; Molla Şerafeddin, *Kasasu’l-Enbiyâ*, 367, 369.

Meysere bunu kabul edince, orada bulunan Ebu Cehil, "Muhammed'in yaşı küçük, başkasını gönderelim." demiştir. O ise "Onun yaşı küçük olabilir fakat aklı büyüktür." diyerek, Ebu Cehil'in teklifini geri çevirmiştir. Hz. Muhammed müjde vermek için Mekke'ye doğru giderken devenin üzerinde uyuya kalmıştır. Deve yoldan çıkmıştır. Allah Cebrail'e, "Git devenin yularından tut ve onu doğru yola sok, üç günlük mesafeyi bir güne indir." diye emretmiştir. Cebrail Allah'ın emrini yerine getirince, Hz. Muhammed aynı gün içerisinde Meysere'nin mektubunu Hz. Hatice'ye götürüp geri dönmüştür. Ebu Cehil onun erken döndüğünü görünce sevinerek Meysere'ye "Bak Muhammed yolu kaybetmiş geri dönüyor." demiştir. Bu duruma Hz. Ebu Bekir ve Meysere çok üzülmüşlerdir. Fakat o, Hz. Hatice'nin mektubunu Meysere'ye verince, o mutlu olmuş ve Ebu Cehil'e "Muhammed Şaşırmamış fakat sen şaşırmışsın." demiştir. Üç günlük mesafenin bir günde gidilemeyeceğini söyleyen Ebu Cehil, bu duruma inanmayarak kölesini Hz. Hatice'ye göndermiştir. Köle ona gidip geldikten sonra Hz. Muhammed'in doğru söylediğini haber verince, Ebu Cehil'in utancı ve üzüntüsü artmıştır.[535] İbn Sa'd'da ise teferruatına girilmeden kafile Merruzzahran'a geldiğinde Meysere "Ey Muhammed, Hatice'ye git ve Allah'ın senin sayende ona neler verdiğini haber ver. O bu durumu senin için değerlendirecektir." demiştir. Şâmî'de İbn Sa'd gibi zikretmekle birlikte onlar, Muîn el-Miskîn'in anlattığı teferruata değinmemiştir.[536]

Muîn el-Miskîn, Şam kafilesinin o güne kadar görülmemiş bir kârla geri döndüğünü söylemiştir. Onlar Mekke'ye yaklaştığı sırada Hz. Hatice yanında kadınlarla birlikte onları gözlemekte olup, Hz. Muhammed'in alnında ay gibi parlayan nuru ve başının üzerinde onu gölgeleyen iki kuşu görmüştür. O, kadınlara kuşları göstermiş, onlar hayrete düşmüşlerdir. Meysere ona gelerek sefer esnasında gördüğü harikulade olayları ve Nastura'nın onun hakkında söylediklerini bildirmiştir. O, Hz. Muhammed'e başkaları da talip olup, kızlarını vermek isterler endişesiyle, Meysere'ye gördüklerini kimseye anlatmamasını istemiş ona on bin dirhem vadetmiştir.[537] Cevdet Paşa ve Cezâirî ise kafilenin Mekke'ye çok sıcak bir günde geldiğini, Hz. Hatice'nin birkaç kadınla birlikte bir yerde, onların geri dönüşünü gözlediklerini söylemişlerdir. Bu esnada kervan onlara doğru gelirken iki kuşun (Cezâirî iki meleğin) kanatlarını açıp, onlardan bir kimsenin başı üzerinde gölge yaptığını görmüşlerdir. Onun kim olduğunu merak ederken, Meysere yanlarına gelmiştir. Onun Muhammedu'l-Emin olduğunu, sıcak günlerde iki meleğin onu gölgelediğini ve rahip Nastura'nın onun hakkında

---

535 Molla Câmi, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, II, 63, 64.
536 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 108.
537 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 96, 97.

söylediği şeyler ile daha nice harikulade şeyler gördüğünü (Cezâirî onun güvenilirliğini, temizliğini, vefasını ve kazancını) haber vermiştir[538]demişlerdir.

İbn Sa'd, İbn Seyyidünnâs, Sıbt İbnu'l-Cevzi, Suyûtî, Şâmî ve Kastalâni elde ettikleri kazancı haber vermesi için Meysere'nin, Merruzzahran denilen yerde Hz. Muhammed'i Hz. Hatice'ye gönderdiğini belirtmişlerdir. Hz. Muhammed Mekke'ye doğru ilerlemiş ve tam öğlen vakti oraya varmıştır. Bu esnada Hz. Hatice çardakta olup, Hz. Muhammed'in devesi üzerinde iken iki melek tarafından gölgelendiğini görmüştür. O, yanındaki kadınlara da bunu göstermiş, onlar bu duruma şaşırmışlardır. Hz. Muhammed onun yanına gelip, elde ettikleri kazanç hakkında bilgi vermiştir. Ardından Meysere gelmiş, Hz. Hatice ona gördüklerini bildirince, Meysere onu gölgeleyen melekleri kastederek "Şam'dan ayrıldığımızdan beri bunu görüyordum." demiştir. Ayrıca Nastura'nın ve ticaret esnasında tartıştığı adamın, onun hakkında söylediklerini haber veriştir.[539] Müracaat ettiğimiz eserlerle karşılaştırmamızda Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin anlatımları ele aldığımız bu eserlerde yukarıda görüleceği üzere yakın ifadelerle zikredilmiş olup, Muîn el-Miskîn'in zikrettiği teferruatlar müracaat ettiğimiz eserlerin ilgili bölümlerinde zikredilmemiştir.[540]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile evlilikleri ele alınırken, şahıslarda ve olayların anlatımında bazı farklılıklar bulunmaktadır.

Nîsâbûrî'nin eserinde şöyle geçmektedir: Şam kafilesi büyük bir karla Mekke'ye ulaşmıştır. Fakat birkaç gün geçmesine rağmen Hz. Hatice, Hz. Muhammed'i ne yanına çağırmış nede ona bir şeyler vermiştir. Bu durum karşısında Atike, durumu Ebu Talib'e bildirmiştir. O, onun meşgul bir kadın olduğunu, bundan dolayı olabileceğini belirtmiştir. Atike onunda iznini alarak, Hz. Hatice'nin yanına gitmiştir. O, onun ne için geldiğini anlamış, ona hürmet göstererek, ikramlarda bulunmuştur. Atike Hz. Muhammed'i evlendirmek istediklerini söyleyerek söze başlamıştır. Bunun üzerine Hz. Hatice utanarak, Hz. Muhammed ile nikâhlanmak istediğini belirtmiştir. Bu söze şaşıran Atike ona seni nice Arap beyleri, ulları istedi onları reddettin demiş, onun bu talebine

---

538 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 98; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 183.

539 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 108; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 117, Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 81; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 155; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 216. Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 190.

540 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 128-130; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 132-135; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 107-110; Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 20, 21; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 47-49. Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 280-282; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 122-126; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 40, 41; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 172-174; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve* , II, 66-73; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 115-120; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 86-88; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 81-83; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 154, 155; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 214-217; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 190, 191, II, 76, 77.

şaşırmıştır. Bu söz karşısında Hz. Hatice ağlamış ve kesinlikle onunla alay etmediğini, teklifinde ciddi olduğunu, Hz. Muhammed'e talip olduğunu söylemiştir.[541]

Rabguzî ve Molla Şerafeddin'in eserlerinde ise şöyle geçmektedir: Şam kervanının Mekke'ye gelmesi üzerinden bir hafta geçmiştir. Ebu Talib ve Atike, Hz. Hatice'den ücretini istemesi için Hz. Muhammed'i hazırlayıp güzel elbiseler giydirerek, ona göndermişlerdir. Amaçları elde ettiği kazançla onu evlendirmektir. Hz. Muhammed ona gitmiştir. O, izzet ve hürmetle onu ağırlamış, ne için geldiğini sormuştur. O utanarak geliş sebebini söylemiştir. Hz. Hatice kendisini kastederek, ona bir kız bulduğunu, nice Arap uluları onu istediği halde onlara varmadığını, onun malı çok birisi olduğunu belirtmiştir. Kabul etmesi durumunda, onunla kendisinin evlenmek istediğini söylemiştir. Bu söz üzerine Hz. Muhammed, onun kendisiyle alay ettiğini zannederek, gözü yaşlı bir şekilde amcasına gelmiş, olanları anlatmıştır. Ebu Talip "Senin malın yok ise güzelliğin ve nesepçe üstünlüğün var. Bizden daha ulusu yok. Eğer seninle alay etmiş ise Hatice'ye ve kavmine ne yapacağımı bilirim." demiştir. Atike kardeşine gönlünü ferah tutmasını, kendisinin gidip Hatice ile konuşup hakikati öğreneceğini söylemiş ve ona gitmiştir. Hz. Hatice ona tazim ve hürmette bulunup ne için geldiğini sormuştur. Oda Hz. Muhammed'in dediklerini bildirmiştir. Bunun üzerine Hz. Hatice, ona yaptığı teklifte samimi olduğunu, onu aşağılamak kastının olmadığını, kendisini eşliğe kabul ederse canı ve malını ona feda edeceğini söyleyerek, onun nesebi, ahlakı ve güzelliğini övmüştür. Atike onun güzel vasıflara sahip olduğunu fakat malının olmadığını belirtince o, "Onun malı yok ise benim malım var." Demiştir.[542] Rabguzî ve Molla Şerafeddin'in bu anlatımı İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın eserinde de geçmektedir. Fakat eserde Hz. Muhammed'in, Hz. Hatice'nin kendisiyle alay ettiğini söylemesi ve Ebu Talib'in bu minvaldeki sözleri geçmemektedir. Hz. Muhammed Hz. Hatice'nin sözlerinden kendisini kastettiğini anlamıştır. Amcasına onun söylediklerini haber verince o, Atike'yi, durumu anlaması için Hz. Hatice'ye göndermiştir.[543] Şeklinde zikredilmiştir.

Nîsâbûrî, Hatice Hz. Muhammed ile evlenmek istediğinde talebinde ciddi olduğunu Atike'ye söylemiş ve atasına elçi göndermelerini istemiştir. Bu haber üzerine Ebu Talib çok sevinmiş ve Ben-i Hâşim'in ulularını toplayarak, Hatice'nin atasından onu istemiştir. Fakat o, "Kızımı bunca Arap melikleri dilediler vermedim. Ebu Talib'in

---

[541] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 400a-401a.
[542] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 191r, 191v; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 370, 371.
[543] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 462, 463.

yetimini neylesin.” diyerek tekliflerini reddetmiştir.[544] Rabguzî ve Molla Şerafeddin’in eserlerinde de bu anlatım bulunmakla birlikte onlar, Hz. Hatice’nin atası olarak Varaka b. Nevfel’i zikretmişlerdir. O, Atike’ye Ebu Talib’in onu çağırtıp şarap ikram etmesini ve kendisini ondan istemesini söylemiştir. Bunun üzerine Ebu Talib, Kureyş ileri gelenlerini toplayarak, Varaka’yı çağırıp, onu istemiştir. Varaka Hz. Hatice’yi çağırtmış, kendisine yapılan teklifi bildirerek fikrini sormuştur. Hz. Hatice “Sen bilirsin, ben ne diyeyim, aslı var, nesli var, güzelliği var, hüneri var, ahlakı var, emaneti var, diyaneti var.” cevabını vermiştir. Bu söz üzerine Varaka sinirlenerek elini dizine vurmuş “Seni Arap ve Acem melikleri istedi varmadın, şimdi Ebu Talib’in öksüzüne mi varırsın?” diyerek oradan çıkmıştır.[545]

Nîsâbûrî, Hatice’ye atasının Hz. Muhammed ile evlenmesine razı olmadığı haberi verilince o, bir şey söylememiştir. Birkaç gün geçtikten sonra o, büyük bir ikram hazırlamış, ataları ile Ebu Talib ve Kureyş’in ulularını davet etmiştir. Onlar yemeklerini yiyip, şaraplarını içmişlerdir. Onun atası sarhoş olup kendisinden geçtikten sonra Hz. Hatice hizmetçilerinden birisine atasının elbisesinin eteğine zaferan dökmesini istemiştir. Nîsâbûrî, “O dönemlerde bir kimse kızını birisine verdiği vakit üzerine zaferan dökerlerdi ki, bilmiyorum diyerek inkâr edip verdiği karardan vazgeçmesin. Aynı zamanda bu o kimsenin kızının artık verildiğinin işaretiydi.” demiştir. Atası sarhoşluktan uyandığında elbisesinde zaferan lekesi görmüş, Hz. Hatice’ye onun ne olduğunu sormuştur. Oda kendisini Muhammed’e verdiğini söylemiştir. Atası hatırlamadığını bu işten vazgeçeceğini söylemiştir. O, atasına kabilesinin ulusu olduğunu, Ben-i Haşim’in önderinin muamele kıldığını, onların kabilesinin kendilerine denk olduğunu, eğer vazgeçerse Arapların içerisinde sözü geçmez, güvenilmez biri olarak anılacağını söyleyerek onu vazgeçirmiştir. Hz. Hatice ertesi gün Kureyş ulularını davet etmiş, Ebu Talib nikâhlarını kıymış, onu Hz. Muhammed’e vermişlerdir.[546] Rabguzî bu hadiseyi Varaka b. Nevfel üzerinden farklı bir şekilde anlatmıştır. O, Hz. Hatice’nin Hz. Muhammed’e “Falan gün Varaka b. Nevfel’i mihmandarlığa çağırırım, ona şarap veririm. Sen uluğlarını al istemeye gel.” demiş, oda kabul etmiştir. Varaka şarap içip sarhoş olduktan sonra, Hz. Muhammed belirlenen vakitte akrabalarıyla oraya gelmiştir. Hz. Hatice Varakaya, Hz. Muhammed’den çok mal kazandığını söyleyerek onu övmüştür. Varaka “Ey Muhammed Hatice senden iyilik gördüğünü söyler, bizde seni iyi birisi olarak görürüz. Bugün ne dileğin var ise kabul ederim.” demiştir. Oda Hz. Hatice’yi istediğini söylemiştir. Hz. Hatice perdenin arkasından çıkıp zaten bunun için

[544] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu’l-Enbiyâ*, 401a, 401b.
[545] Rabguzî, *Kısasu’l-Enbiyâ*, 192r; Molla Şerafeddin, *Kasasu’l-Enbiyâ*, 371, 372.
[546] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu’l-Enbiyâ*, 401b, 402a.

geldiklerini söyleyince, Varaka oradaki ulu kimselere "Tanık olun ki, Hatice'yi Muhammed'e verdim." demiştir. Bir deve Hz. Muhammed bir devede Hz. Hatice kesmiştir. Varaka sarhoşluktan ayıldığında üzerinde iki kat don (elbise) olduğunu fark etmiş ve tef seslerini işitmiştir. Rabguzî, "O devirlerdeki adetlerde bir kimse kızını verdiğinde iki kat don giydirirlerdi" demiştir. O, bu elbiselerin neden kendisine giydirildiğini sorunca, Hz. Hatice "Beni Muhammed'e verdin." demiştir. O, "Sen razı oldun mu?" diye sormuş, oldum deyince "Arap ve Acem ulularını kabul etmedin, Ebu Talib öksüzünü mü kabul ettin." demiştir. Bu söze karşılık Hz. Hatice Hz. Muhammed'i övmüş ve tüm malını ona verdiğini söylemiştir.[547]

Müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde Hz. Hatice'nin, Hz. Muhammed'in ücretini geciktirmesi, ona evinde evlilik teklifinde bulunması ve Atike ile ilgili anlatımlar bu eserlerin ilgili bölümlerinde mevcut olmadığı görülmüştür.[548] Fakat Nîsâbûrî, Rabguzî ve Molla Şerafeddin'in yukarıdaki anlatımlarında, Hz. Hatice'nin evlenme teklifinde bulunması ve Hz. Muhammed onu istemeye geldiğinde Huveylid'in sarhoş olduğu ile ilgili anlatımlar, daha farklı bir şekilde İbn Sa'd, Beyhakî ve İbn Kesîr'in eserlerinde geçmektedir. İbn Sa'd, Ebû Miclez'den verdiği farklı bir rivayette, Hz. Hatice'nin kız kardeşine "Muhammed'e git ve beni ona anlat." veya bunun gibi bir şey dediğini söylemiştir. O gitmiş, Hz. Muhammed ona olumlu cevap vermiştir. Hz. Hatice'nin akrabaları da onunla evlenmesi noktasında ittifak etmişlerdir. Hz. Hatice'nin babası çok içki içmiş ve sarhoş olmuştur. Bu esnada Hz. Muhammed ondan kızını istemiş oda vermiştir. Bu sırada yaşlı adama (Huveylid'e) bir kaftan giydirilmiştir. O kendine geldiğinde üzerindekini kastederek "Bu ne?" diye sormuştur. Oradakiler "Damadın Muhammed sana giydirdi." cevabını vermişlerdir. O öfkelenerek silahına sarılınca, Ben-i Haşîm'de silaha sarılmış "Zaten biz size rağbet etmiyorduk." demişlerdir. Bundan sonda onlar anlaşmışlardır.[549] Beyhakî ve İbn Kesîr ise Ammâr b. Yâsir'in rivayetini vermiştir. İbn Sa'd rivayetine benzemekle birlikte şu farklılıklar vardır. Ammâr, Hz. Muhammed ile Mekke çarşısında bir yer olan Hazvere'ye geldiğinde, Hz. Hatice'nin kız kardeşi onu yanına çağırmıştır. Ona "Bu arkadaşın Hatice ile evlenmek istemez mi?" diye sormuş, oda Hz. Muhammed'e teklifi söyleyince

---

547 Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 192r, 192v.

548 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 128-130; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 132-135; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 107-110; Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 20, 21; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 47-49; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 280-282; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 122-126; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 40, 41; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve* I, 172-174; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 66-73; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 115-120; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 86-88; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 81-83; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 154, 155; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 214-217; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 190, 191, II, 76, 77.

549 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 110.

“Ömrüme yemin olsun ki, isterim.” demiştir. Hz. Hatice’nin kız kardeşi “O halde yarın sabah bize gelin.” demiştir. Ertesi gün oraya gidildiğinde bir sığır kesilmiş, Hüveylid’e bir kaftan giydirilmiş ve sakalı da sarıya boyanmıştır. O sarhoşken isteme olmuş ve uyandığında “Bu kaftan, bu şıra, bu yiyecekler nedir? Diye sorunca kızı “Bu kaftan damadın Muhammed b. Abdullah’ın sana giydirdiği kaftandır. Sığır ise sana hediye olarak getirdiğidir. Hatice’yi evlendirdiğinde onu kestik ve yemek hazırladık.” demiştir. Öfkelenen babası bunu kabul etmemiş, bağırarak Hicre gelmiştir. Hz. Muhammed Haşimoğullarıyla oraya gelmiş ve meseleyi konuşmuşlardır. Babası “Kızımı kendisiyle evlendirdiğimi söylediğiniz şahıs kimdir? diye sormuştur. O, karşısına çıkınca Hüveylid ona bakmış “Şayet Hatice’yi eş olarak sana verdiysem, vermişimdir, vermediysem de şimdi veriyorum.” demiştir.[550]

Yine İbn Sa’d eserinde Muhammed b. Ömer isnatlı bir rivayette de şöyle demiştir: “Hz. Hatice babasına sarhoş oluncaya kadar içki içirtmiş ve bir sığır boğazlatmıştır. Ona Yemen kaftanı giydirerek, safrandan yapılmış bir koku sürmüştür. Babası sarhoşluktan uyandığında ‘Bu kaftan, bu koku, bu kesilmiş develer neyin nesi?’ diye sormuştur. Hz. Hatice kendisini Hz. Muhammed ile evlendirdiğini söyleyince babası ‘Hayır ben bunu yapmadım, Kureyş büyükleri seni istedikleri halde, böyle bir şey yapar mıyım?’ demiştir.” İbn Sa’d devamında, Muhammed b. Ömer’in bu rivayetlerin hepsinin yanlış ve sehiv olduğunu söylemiştir. “Zira ilim ehlinden elde edilen bilgilere göre Hz. Hatice’nin babası Ficâr harbinde vefat etmiştir.” demiştir.[551]

Taberî’nin eserinde de yakın ifadelerle İbn Sa’d ve Beyhâki’nin anlatımı olmakla birlikte farklı olarak şöyle demiştir: “Hz. Hatice Hz. Muhammed’e evlenme teklifinde bulunduktan sonra, babası Huveylid’i davet etmiş, ona şarap içirerek sarhoş etmiştir. Bir inek kesmiş, babasına safranlı koku sürüp, habre’den ipek elbise giydirmiştir. Ardından Hz. Muhammed ve amcalarına haber göndererek gelmelerini istemiştir.”[552]

Yukarıdaki karşılaştırmalardan görüleceği üzere Nîsâbûrî, Rabguzî ve Molla Şerafeddin’in Hz. Muhammed’in Meysere ile ticarete çıkması ve Hz. Hatice ile evliliğiyle ilgili zikrettikleri anlatımların Sîre ve tarih eserlerindeki rivayetlerle çok az kısmı hariç, uyuşmadığı görülmüştür. Hz. Muhammed ile Hz. Hatice’nin evlenme süreçleri Sîre ve tarih eserlerinde her ne kadar çok sayıda, bazen aynı bazen de küçük farklılıkları olan rivayetlerle zikredilmişse de anlatımlarında birlik olduğu ve aynı minvaldeki rivayetlerden oluştuğu görülmüştür. Fakat Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-

---

[550] Beyhakî, *Delâilu’n-Nübüvve*, II, 71-72; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, III, 88.
[551] İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*, I, 110.
[552] Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, II, 282.

Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba ve Molla Şerafeddin, rivayetlerde geçmeyen anlatımlar vermişlerdir. Bu müelliflerin anlatımları genişlettikleri kendi kültürlerin de ki evlilikle ilgili motifleri anlatımlarına kattıkları görülmüştür.

Muîn el-Miskîn ise diğer Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde olmayan farklı bir anlatımda bulunmuştur. O, Nefise binti Münebbih adında zeki bir kadının, Hz. Muhammed ile Hz. Hatice'nin aralarını yaptığını söylemiştir. Şöyle ki, Nefise Hz. Muhammed'e giderek ne için evlenmediğini sormuş, oda buna yetecek kadar malı olmadığı söylemiştir. O, "Eğer sahib-i cemal ve mal, şeref ve güzel ahlakla mevsuf, din ve diyanetle mâruf bir hatuna rağbet edersen, hizmetindeyim." demiştir. Hz. Muhammed bu kadının kim olduğunu sormuş, o, "Hatice" cevabını vermiştir. Nefise ikisinin aralarını yapacağını söyleyerek, Hz. Hatice'ye müjde vermiş ve ikisi arasındaki muhabbetin artmasına vesile olmuştur. Hz. Hatice münasip bir zamanı ayarlayarak, amcasının oğlu Amr b. Esed ile amcası Varaka b. Nevfel'i, Hz. Muhammed'e göndererek, kendisini istetmesini bildirmiştir.[553]

İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın eserinde de farklı bir anlatım bulunmakla birlikte özetle şöyledir: Ebu Talib ve Kureyş'in ileri gelenleri Hz. Hatice'yi babası Huveylid'den istemek için gitmişlerdir. Ebu Talib onu Hz. Muhammed'e isteyince Huveylid sinirlenmiştir. Onu "Kisrâ Necâşi istedi vermedim, ona layık kimse görmedim." "Kardeşinin oğlu Muhammed fakirdir." diyerek onları hakir görüp vermemiştir. Bu duruma Hz. Hamza çok sinirlenmiş ve Haşimoğulları dağılmıştır. Bunun üzerine Hz. Hatice aracı olması için Varaka'ya ricada bulunmuştur. O aracı ve Hz. Hatice'nin vekili olmuştur. Gayretleriyle iki tarafı Kâbe'de buluşturmuştur. Huveylid'de vekâletini Varaka'ya vermiş, o ne karar verir ise razı olacağını söylemiştir. Hz. Hatice yeniden ondan istenmiştir. Vekili olarak onu, Hz. Muhammed'e vermiştir.[554]

Rabguzî, Muîn el-Miskîn ve Molla Şerafeddin, Ebu Talib'in ve kardeşlerinin istemede ona giydirecek uygun elbise bulamadıklarını, bundan dolayı telaşlandıklarını belirtmişlerdir. Hz. Muhammed de bu endişede iken Hz. Ebu Bekir çıka gelmiştir. Ona üzüntüsünün sebebini sormuş, canıyla, malıyla onun yanında olduğunu, her ne isteği olur ise yapacağını söylemiştir. O, Hz. Hatice'yi isteyeceklerini fakat oraya gidecek uygun elbiseleri olmadığını ve nişan hediyeleri almak için maddi durumunun olmadığını söylemiştir. Hz. Ebu Bekir tebessüm ederek, ölmeden önce Abdulmuttalib'in emanet olarak (Rabguzî, Molla Şerafeddin kırk bin altın) bin altın ve birbirinden güzel

[553] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 97, 98.
[554] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 463, 464, 465.

kumaş ve elbiseler kendisine verdiğini, Muhammed'e lazım olursa ona teslim etmesini istediğini söylemiştir. Ondan izin alınca hepsini getirmiştir. Dediklerine göre, getirilen elbise ve kumaşlar Hz. Ebu Bekir'e ait olup, Hz. Muhammed alsın, mahcup olmasın diye böyle söylemiştir. Hz. Hatice'de Meysere ve hizmetçileriyle birlikte birbirinden güzel kaftanlar göndermiştir. Fakat o, Hz. Ebu Bekir'in kaftanlarını giyeceğini söylemiş ve ona duada bulunmuş, istemeye onunda gelmesini talep etmiştir. Hz. Hatice evini süsleyerek hazırlıklar yaptırmış, onları çok güzel bir şekilde ağırlamıştır.[555]

Hz. Muhammed ile Hz. Hatice'nin evlilikleri İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Hibbân, Taberî, Teymî, İbnu'l-Esîr, Beyhakî, İbn Kesîr, Suyûtî, Kastalâni'de yakın ifadelerle şöyle geçmektedir: Hz. Muhammed ve Meysere Şam ticaret kafilesinden büyük kar elde etmişlerdir. Mekke'ye geri döndüklerinde Meysere, Hz. Muhammed'i iki meleğin sürekli gölgelemesini ve rahibin onun hakkında söylediklerini Hz. Hatice'ye anlatmıştır. O, işini iyi yapan, şerefli, akıllı, ihtiyatlı bir kadındı. O, bir adamı Hz. Muhammed'e göndererek "Ey amcaoğlum! Bana olan yakınlığından, kavminin içindeki şerefli konumundan, onların arasındaki güvenilirliğinden, doğru sözlülüğünden, ahlakının güzelliğinden dolayı sana rağbet ettim." demiş ve ona evlenme teklifinde bulunmuştur. O vakitlerde "Hz. Hatice Kureyş kadınlarının şerefçe en büyüğü, nesepçe en asili, malca en zenginiydi. Şayet Kureyşli erkeklerin güçleri yetseydi, onunla evlenmek isterlerdi." denilmiştir. Onun bu teklifini Hz. Muhammed amcalarına bildirmiştir. Amcalarından Hz. Hamza ile birlikte Hüveylid b. Esed'e (İbn İshâk, Esed b. Esed'e demiştir) gitmiştir. Amcası ondan Hz. Hatice'yi Hz. Muhammed'e istemiş ve akabinde de evlenmişlerdir.[556] İbnu'l-Esîr yukarıdaki rivayeti verdikten sonra söyle devam etmiştir. Denilir ki, Hz. Hatice'yi amcası Amr b. Esed evlendirmiştir. Babası Huveylid b. Esed Ficar'dan önce ölmüştür. Vakıdi'nin dediğine göre sahih olan bu görüştür. İbn Kesîr'de yukarıdaki rivayeti vermekle onu Amr b. Esed'in evlendirdiği görüşü olduğunu da söylemiştir.[557] Ayrıca Abdulmuttalib'in, Hz. Ebu Bekir'in yanına, zor zamanlarda Hz. Muhammed'e verilmesi için bir miktar altın ve çeşitli kumaşlar bırakması ile ilgili anlatım, müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde yer almamaktadır.[558]

---

[555] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 192v, 193r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 98; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 372, 373.

[556] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 129, 130; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 133, 134; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 47, 48; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 281; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 123, 124; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 40, 41; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 67; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 117; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 86, 87; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 154; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 191.

[557] İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 41; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 88.

[558] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 128-130; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 132-135; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 107-110; Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 20, 21; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 47-49; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 280-282; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 122-126;

Muîn el-Miskîn'in yukarıda Nefise İbn Münye ile ilgili rivayeti, İbn Sa'd, İbn Seyyidünnâs ve Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserinde bazı farklılıklarla birlikte daha teferruatlı bir şekilde geçmektedir. Muîn el-Miskîn'in aksine İbn Sa'd, İbn Seyyidünnâs ve Sıbt İbnu'l-Cevzî'deki rivayette Hz. Hatice'nin gizlice Nefise bint. Münye'yi Hz. Muhammed'e aracı olarak gönderdiği zikredilmektedir. Bu rivayette yukarıda verdiğimiz Sîre ve tarih kitaplarındaki rivayetin Hz. Hatice'nin özelliklerini bildiren kısımları benzerdir. Farklı olarak rivayetin devamında Hz. Hatice'nin, Nefise'yi Hz. Muhammed'e aracı olarak göndermesi ve ikisinin diyalogları zikredilmiştir. Şöyle ki: Nefise "Ey Muhammed seni evlenmekten men eden şey nedir?" dedim. O, 'Elimde olan evlenmem için yeterli değildir.' dedi. Ben 'Şayet bu yeterlilik sana sağlanırsa, güzelliğe, mala, şerefe ve denkliğe çağırılsan, icabet etmez misin?' dedim. 'O, kimdir?' diye sordu. Ben 'Hatice' cevabını verdim. 'Bu nasıl olabilir ki?' diye sordu. 'Ben yaparım' dedim. O, 'Bende senin dediğini yaparım' dedi. Hemen gidip, durumu Hatice'ye bildirdim. Hatice ona birisini gönderip 'Falan gün, falan saatte gelin' diye haber gönderdi. Ayrıca o, kendisini evlendirmesi için amcası Amr b. Esed'i çağırttı. Bu çağrı üzerine Resulullah amcalarına gitti. Onlardan birisi onu evlendirdi." Bu rivayette Muîn el-Miskîn'in Amr b. Esed'le birlikte zikrettiği Varaka b. Nevfel ismi geçmemektedir.[559] Ayrıca İbn Sa'd'ın İbn Abbâs'tan verdiği bir rivayette de Hz. Hatice'nin babası Ficâr harbinden önce vefat ettiği için onu amcası Amr b. Esed evlendirmiştir.[560]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî, Hz. Muhammed'in hazırlıklarını yaptıktan sonra Hz. Hamza ile birlikte Hz. Hatice'nin evine gittiğini, Ebu Talib ve Kureyş'in ulularının da oraya teşrif ettiklerini söylemişlerdir. (Muîn el-Miskîn Hz. Hatice'yi amcası Amr b. Esed'in temsil ettiğini söylemiştir.) Ebu Talib istemede şöyle bir hutbe irat etmiştir: "Şükür Allah'a ki, bizleri İbrahim'in zürriyetinden ve İsmail'in neslinden ve Ma'ad'ın aslından ve Mudar'ın unsurundan yarattı ve bizi Beyt-i Mükerremin'in bekçisi ve Harem-i Şerif'inin hizmetçisi ve bu cihetle nâsın hâkim ve reisi etti. Bundan sonra sadede gelelim. Karındaşım oğlu iş bu Muhammed İbn Abdullah ile Kureyş'ten hangi nevcivan muvazene olunsa bu, ona hasep ve nesepçe ve akl-ü faziletçe faik ve müreccah olur. Eğer ki malı az ise de ona bakılmaz. Zira mal kaybolan gölge ve emr-i hâildir ve alınır, verilir. Eğreti bir şeydir. Vallahi bundan sonra

---

İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 40, 41; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 172-174; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 66-73; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 115-120; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 86-88; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 81-83; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 154, 155; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 214-217; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 190, 191, II. 76, 77.

559 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 109; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 118; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 82.

560 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 109.

onun hâl ve şanı pek büyük olacaktır. Halbuki, sizin bu vechile şeref ve şan sahibesi olan kerimeniz Hatice'ye rağbet buyurdu. Şu kadar (Muîn el-Miskîn yirmi deve demiştir.) muaccele ve müeccele verdi." diyerek hutbesini bitirmiştir. Bu hutbe yakın ifadelerle üç müellifte de geçmekle birlikte burada Cevdet Paşa'nın zikrettiği hutbeyi verdik.[561]

Yukarıda verdiğimiz Ebu Talib'in hutbesi aynı şekilde Ya'kûbî, Sıbt İbnu'l-Cevzi ve Kastalâni'nin eserinde geçmektedir.[562] Herhangi bir farklılık olmadığı için hutbeyi bir daha verme lüzumu hissetmedik.

Muîn el-Miskîn Varaka b. Nevfel konuşmasına başlamış ve Ebu Talib'in dediklerini tasdik etmiştir. Oda hitabını bitirdikten sonra, Amr "Şahit olun Hatice bint. Huveylid'i Muhammed hatunluğuna verdim." demiştir. Rivayetlerde onun mehri dört yüz miskal altın veya beş yüz dirhem veya yirmi deve olarak geçmektedir. Muîn el-Miskîn, bazı Sîre ehlinin, nikâhta Hz. Hatice'nin babası Hüveylid'in de hazır olduğunu söylediğini, fakat bu bilginin doğru olmadığını zira onun Ficâr harbinden önce vefat ettiğini demiştir.[563] Yukarıda verdiğimiz anlatımlardan da görüleceği üzere Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile evliliği konusunda birbirinden farklı anlatımlarda bulunmuştur. Burada onun Sîre ve tarih eserlerinde ki rivayetleri tam olarak bütüncül bir şekilde ele almadığı anlatımına yarayan kısımlarını zikrettiği görülmüştür. Yukarıda verdiğimiz anlatım ve rivayetlerde de görüleceği üzere bazı anlatımları da bu eserlerde geçmemektedir.

Muîn el-Miskîn'in verdiği mehir miktarı ve Hüveylid hakkındaki bilgiyle ilgili olarak, her ne kadar Sîre ve tarih eserlerinde Hz. Hatice'nin evliliğinde babasının isminin geçtiği rivayetler yer alsa da bu rivayetlerin doğru olmadığı, onun Ficâr harbinden önce öldüğü söylenmiştir. Bundan dolayıdır ki, Hz. Hatice aile büyüğü olan amcası Amr b. Esed'den istenmiş ve nikâhı onaylayanda o olmuştur.[564] Ya'kûbî Muhammed b. İshâk'tan verdiği bir rivayette ise Hz. Hatice'yi evlendirenin babası Huveylid b. Esed olduğunu, onun Ficâr harbinden beş yıl sonra vefat ettiğini söylemiştir. Yine o, bazılarına göre ise babası, Ficâr harbinde veya Ficâr yılında öldü

---

561 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2, 98, 99; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 99, 100; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 183, 184.

562 Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 20; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 82; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 192.

563 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 99.

564 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 109, 110; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 282; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 41; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 73; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 88; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 224, 225.

demiştir.[565] İbn Hişâm, İbn Kesîr ve Kastalâni yirmi genç dişi deve mehir verildiğini Sıbt İbnu'l-Cevzî ve Şâmî ise yirmi dişi deve ve on iki ukiye verildiğini söylemiştir.[566]

Kudâî, İbrahim en-Nîsâbûrî, Muîn el-Miskîn, Cezâirî, Aşkî, evlendiklerinde Hz. Muhammed'in yirmi beş, Hz. Hatice'nin ise kırk yaşında olduğunu söylemişlerdir[567]. Cevdet Paşa Hz. Muhammed'in yirmi beş yaşında olduğunu, Hz. Hatice'nin ise yaşını vermeyerek "Ona nispetle haylice yaşlı idi." demiştir.[568] Râşid ise evlendiklerinde Hz. Muhammed'in yirmi beş, Hz. Hatice'nin ise otuz dokuz yaşında olduğunu söylemiştir.[569]

Müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde Hz. Muhammed'in yirmi beş yaşında, Hz. Hatice'nin ise kırk yaşında olduğu söylenmiştir.[570]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinden İbrahim en-Nîsâbûrî, Hz. Hatice'den yedi çocuk olduğunu bunların üçünün erkek, dördünün kız olduğunu söylemiştir. Onların isimlerinin Kasım, Tahir, Tayyib, Zeynep, Fatıma, Ümmü Külsüm, Rukayya olduğunu zikretmiştir.[571] Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Cezâirî Hz. Muhammed ile Hz. Hatice'nin Kasım, Zeynep, Rukayya, Ümmü Külsüm, Fatıma, Abdullah isimlerinde çocukları olduğunu söylemişlerdir. Muîn el-Miskîn Tayyib ve Tahir isimlerinin Abdullah'ın lakapları olduğunu belirtmiştir.[572] İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî, Teymî, İbnu'l-Esîr ve İbn Kesîr onların çocuklarının isimlerini Kasım, Tayyib, Tâhir, Rukayye, Zeynep, Ümmü Külsüm, Fatıma olarak vermişlerdir. İbn Sa'd Hz. Muhammed'in Abdullah isimli oğlu dünyaya geldiğinde ona Tayyib ve Tâhir isimlerinin verildiğini söylemiştir.[573] Her iki türde de görüleceği üzere verilen bilgilerin uyuştuğu görülmüştür.

---

565 Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 21.

566 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 134; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 87; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 82, 83; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 224; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 192.

567 Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 103, 104; İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 405a; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.2. 99; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 184; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 96.

568 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 100.

569 Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 164.

570 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 132; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 119; Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 20; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 47; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 280; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 124; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 40; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 115-116; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 86-88; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 82; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 214; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 191, II. 76, 77.

571 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 405b.

572 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R. 3, 76; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 100, 101; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 184, 185.

573 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 130; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 134; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 110, 111; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 49; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 281;

1.2.4. Kâbe Hakemliği

Muîn el-Miskîn bu konuyu teferruatlı olarak verirken, Cevdet Paşa, Râşid, Cezâirî ve Aşkî özet olarak zikretmişlerdir.

Muîn el-Miskîn zaman içerisinde defalarca tamir edilmesine rağmen, kuvvetli bir sel neticesinde Beyt-i Şerif'in yıkılmaya yüz tuttuğunu demiştir. Müellif o vakitler Kâbe'nin çatısız ve bir insan boyu yüksekliğinde dört duvarının olduğunu, Hz. İbrahim ve Cürhümlüler zamanında kapı girişinin yerle düz olduğunu söylemiştir. Kureyş, Kâbe'nin binasını yeniden inşa etmeye karar vermiştir. Fakat onlar bir musibete uğrayabilecekleri korkusuyla, onun duvarlarını yıkmaya bir türlü cesaret edememişlerdir. Sonunda aralarında anlaşarak onun duvarlarını yıkmayı şöyle taksim etmişlerdir. "Rükn-i Hacer-i Esved'den Rükn-i Irakî'ye kadar Ben-i Abdi Menâf ve Ben-i Zuhre'ye, Rükn-i Irâkî'den Rükn-i Şâmî'ye kadar Benî Esed b. Abduluzza ve Ben-i Abduddâr'a, Rükn-i Şâmî'den Rükn-i Yemânî'ye kadar Ben-i Temîm'e, Rükn-i Yemânî'den Rükn-i Hacer'i Esved'e kadar Ben-i Sehm ve Ben-i Adiy" kabilelerine düşmüştür. Fakat onlar her ne vakit duvarları yıkmaya çalışmışlar ise kuyudan kafası koyun başı gibi bir yılan çıkmış ve onlara saldırmıştır. Bu hal devam edince, onlar Makam ile Rükn arasında Allah'a dua ederek ondan yardım istemişlerdir. Yılan yine bir gün âdeti üzere Kâbe duvarının üzerinde olduğu bir esnada, beyaz bir kuş gelip onu kapıp götürmüştür. Bu durum üzerine dualarının kabul olduğuna kanaat getirip, tamir için aralarında mal toplamışlardır. Yıkıma başlamışlar lakin ondan kopardıkları her taş onların ellerinden düşüp tekrar eski yerine yapışmıştır. Bu halden korkup topladıkları malın şüpheli olduğunu söylemişler ve helal mal toplamışlardır. Fakat bir hayli zaman geçmesine rağmen bir türlü korkularından yıkıma başlayamamışlardır. Velîd b. Muğîre "Ey Kureyş önce ben işe başlayayım siz bana yardım edin." demiş ve taşları sökmeye başlamıştır. Oradakiler "Ona bir şey isabet edecek mi?" diye beklemeye koyulmuşlardır. Akşam olmasına rağmen Velîd'e bir şey olmadığını gördüklerinde, ertesi gün hep beraber yıkımı gerçekleştirmişlerdir. Sonunda parmaklar gibi birbirine geçmiş, zebercek gibi yeşil taşlar görünmüştür. Velîd kazmayla ona vurmuş ve bir parça koparmıştır. Ebu Leheb o parçayı tutunca, elinden düşüp tekrar eski yerine yapışmıştır. Ardından Mekke'de neredeyse bütün binaları yıkacak büyük bir sarsıntı olmuştur. Bunun ardından

---

Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 124; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 41; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 87.

oradakiler bu taşların Hz. İbrahim'in yaptığı binadan olduğunu onlamışlardır. Her kabile kendisine düşen yeri o taşlar üzerine yeniden inşa etmeye başlamıştır.[574]

Muîn el-Miskîn, bir Rum gemisinin o günlerde Cidde önlerine geldiğini, onların arasında duvar işlerinde usta olan Yâkum adında bir şahsın bulunduğunu belirtmiştir. Kureyşliler onun haberini alınca Velîd ile birlikte bir grup şahsı göndererek gemiyi satın almışlardır. Yâkum'a rica edip onu Mekke'ye getirmişlerdir. Ona Kâbe'yi bu taşlarla İbrahim'in temeli üzerine nasıl yapalım ki, eskisinden eksik olmasın demişlerdir. Onun, bu taşların onu, eski haline getirmek için eksik olduğunu söylemesi üzerine, Hatîm denilen kısmı dışarıda bırakarak, binayı yeniden örmüşlerdir. Hz. Muhammed'de onun yapımına yardım etmiş, taş taşımıştır. Hz. Abbas ona gömleğini çıkarıp omuzuna atarak taş taşımasını söylemiş, o bunu yapmaya çalıştığı sırada gaipten bir sesin "Avretini açma" dediğini işitmiştir. Hz. Abbas ona ne olduğunu sorunca "Gömleğimi çıkarmaktan men olundum. Gaipten gelen sesi işitince kendimden geçtim." demiştir.[575]

Muîn el-Miskîn duvarların Haceru'l-Esved'in konulacağı hizaya kadar yükseltildiğini, sıra onu yerine koymaya geldiğinde her kabilenin, onu kendilerinin yerleştirmeyi istediklerini belirtmiştir. Onların aralarında çekişmeler artmış, Abduddâroğulları ellerini kana bulayarak "Bu işi bizden başkası yaparsa kanınızı dökeriz." diyerek ahitleşmişlerdir. Kureyş'in yaşlılarından olan Muğire kavganın büyüyeceğini görünce gençleri bu işten vazgeçirmiş ve "Yarın Ben-i Şeybe kapısından ilk önce kim Harem-i Şerife girer ise o hakem olsun. O nasıl hükmederse herkes kabul edecek" demiş ve bunun üzerinde hepsi anlaşmıştır. Sabah olunca Hz. Muhammed o kapıdan giren ilk kişi olmuştur. Oradakiler onu görünce çok sevinmişler "Muhammedu'l-Emin geldi, en doğrusunu o söyler, ondan iyi delil bulunmaz." demişlerdir. Aralarındaki anlaşmayı Hz. Muhammed'e söylemişlerdir. Bunun üzerine o, hırkasını çıkararak yere sermiş, Haceru'l-Esved'i ortasına koymuştur. Her kabilenin bir temsilci seçmesini istemiştir. Onlar Adî b. Kays, Ukbe b. Rebîa, Velîd b. Muğire ve Ebu Huzeyfe'yi seçmişlerdir. Onlara her birinin hırkanın bir köşesinden tutmasını istemiştir. Yerine konulacak yere getirilip kaldırılınca Hz. Muhammed onu yerine koymuştur. Onu sabitlemek için küçük bir taş gerekmiş, Bahreyn'den bir şahıs koymaya çalışınca Hz. Abbas razı olmamıştır. Onu da Hazret koymuştur. Yapılan bu işten herkes hoşnut olmuştur. Kâbe altı direk üzerine, yüksekliği ve genişliği yirmi arşın olarak yapılmıştır.[576]

---

[574] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R. 2. 100, 101.
[575] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R. 2. 101.
[576] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R. 2. 102-103.

Raşid, Cevdet Paşa, Cezâirî ve Aşki konuyu kısaca ele almışlar bir sel neticesinde yıkıldığını ve Mekkeliler tarafından tamir edildiğini zikretmişlerdir. Cevdet Paşa ve Cezâirî önceleri Kâbe'nin içerisinde bir kuyu olduğunu, oraya götürülen hediyelerin onun içine konulduğunu söylemişlerdir. Meydana gelen bir sel nedeniyle Kâbe'nin bazı kısımları yıkılmış, bir hırsız kuyudaki hazinelerden bazılarını çalmıştır. Daha sonra o yakalanmış ve elleri kesilmiştir. Cevdet Paşa, Râşid, Cezâirî ve Aşkî ise Haceru'l-Esved'in yerine konulmasını kabile ve şahıs ismi belirtmeden kısa bir şekilde zikretmişlerdir. Haceru'l-Esved'i yerine koymada anlaşmazlık çıkınca tam harp edecekleri sırada, Hz. Muhammed'i aralarında hakem olarak kabul ettiklerini ve onun bir parça bez üzerine onu koyup, her kabile reisine tutturduğunu ve yerine kendisinin yerleştirdiği şeklinde ana hatlarıyla zikretmişlerdir. Farklı olarak Cezâirî onların savaş için ahitleştiklerini, fakat daha sonra Kâbe'nin kapısından ilk girenin hakem olması noktasında anlaştıklarını, Hz. Muhammed gelince "Emin" geldi deyip sevindiklerini belirtmiştir.[577]

Kudâî, Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Cezâirî ve Aşkî Kâbe bina edildiğinde Hz. Muhammed'in otuz beş yaşında olduğunu, Kureyş'in onun verdiği hükme razı ve hoşnut olduklarını söylemişlerdir.[578]

Kasasu'l-Enbiyalarda verilen yukarıdaki bilgiler daha teferruatlı olarak İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Ya'kûbî, Taberî, İbnu'l-Esîr, Beyhakî, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserlerinde geçmektedir.[579] Cevdet Paşa, Râşid, Cezâirî ve Aşkî'nin konuyu ana hatlarıyla ele alıp teferruata girmedikleri görülmüştür. Muîn el-Miskîn ise teferruata girmekle birlikte, İbn Sa'd'ın anlatımına daha yakın bir şekilde konuyu ele almıştır. Bu konuda Kısas-ı Enbiyâ kitapları ile Sîre ve tarih eserlerinin içerikleri hemen hemen uyuşmaktadır. Farklılıklar ise şunlardır: Muîn el-Miskîn, Kâbe'nin duvarına çıkan yılanın başının koyun başı kadar olduğunu söylemiştir. İbn Kesîr onun başının oğlak başı kadar olduğunu zikretmiştir. Muîn el-Miskîn Haceru'l-Esved'in yerini sağlamlaştırmak için Bahreyn'den bir şahsın bir parça taş verdiğini söylemişken, İbn Sa'd ise o şahsın Necid ehlinden olduğu zikretmiştir. Yine Muîn el-Miskîn'de geminin

---

577 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 101, 102; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 164, 165; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 185, 186; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 96, 97.

578 Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 104; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R. 2. 99, 101; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*. 101; Cezâirî, Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ, 185; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 96.

579 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 150-155; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 135-139; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 120-123; Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 19, 20; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 286-290; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 43- 46; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 54-62; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 98-102; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 84-86.

enkazıyla birlikte getirilen şahıs Yâkum diye söylenmişken, İbn Sa'd'da Bâkum olarak geçmektedir. Verilen diğer bilgilerin uyduğu tespit edilmiştir.

1.3. Bİ'SETİ/NÜBÜVVETİ/PEYGAMBERLİĞİ

Muîn el-Miskîn, Hindî, Râşid, Cevdet Paşa, Cezâirî ve Aşkî'nin eserlerinde Hz. Muhammed'in peygamberliğe yakın dönemlerde "Ya Muhammed!" diye gaipten bir ses işittiği, etrafına bakındığında kimseyi göremediğini, kendisine bir nur/aydınlık göründüğünü bu durumları Hz. Hatice'ye anlattığını, onun kendisini teskin ettiği, geçtiği yerlerdeki ağaç ve taşların kendisine selam verdiği söylenmiştir. Yine bu eserlerde Risâlet gelmeye yakın dönemlerde kendisine yalnızlığın sevdirildiği, Hira mağarasına gidip günlerce orada kalıp tefekkür ve ibadet ettiği, sadık rüyalar gördüğü, gördüklerinin ayniyle gerçekleştiği zikredilmiştir.[580]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde nübüvvet öncesi anlatılan yukarıdaki hadiseler İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Taberî, İbnu'l-Esîr, İbn Kesîr ve Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserlerinde de geçmektedir.[581]

---

[580] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R. 3. 2, 3; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 195a; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*. 102, 106; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 165, 166; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 186, 188; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 97.

[581] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 167, 168; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 164, 165; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 164, 165; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 298; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 47, 48; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 187-190; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 92, 93.

1.3.1. İlk Vahiy

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde müellifler, vahyin ilk geliş şeklini farklı anlatımlarla vermişlerdir. Bundan dolayı anlatımları ayrı ayrı ele alacağız. İbrahim en-Nîsâbûrî, Hz. Muhammed'in kendisine vahiy gelmeden önce nasıl ibadet ettiğini açıklayarak meselenin zikrine başlamıştır. O, Hz. Muhammed'in peygamberlikle görevlendirilmeden önce onun ibadetinin tefekkür olduğunu, Hira dağına çıktığını orada Allah'ın birliğini, varlığını, nişanlarını düşündüğünü, bir zaman sonra artık bu durumun sıklaştığını söylemiştir. Devamında Hz. Hatice, onun bu durumundan, peygamberlik zamanının yaklaştığını anlamıştır. Zira yaşı kırk olmuştur. Yine bir gün o, Hira dağına tefekkür için çıkmıştır. Cebrail'e Allah'tan ferman gelmiştir. Ondan Hz. Muhammed'e gidip Allah'ın selamını kendisine bildirmesi ve ona görünmesi istenmiştir. Cebrail buyruğu yerine getirip Hira dağına inmiş, Seyyid-i Alemin'in katına gelmiş ve kendisini ona arz etmiştir. Onun geldiği vakitte Hz. Muhammed cihandan geçmiş, Allah'ı tefekkür etmekteymiş. O, mütehayyir olmuş, "Bu acaib nesne nedir ki, bu makamda benimle Ma'budum arasında hicab eyler." demiş, kendisini dağdan aşağı bırakmıştır. Cebrail'e ferman gelmiş "Ey Cebrail tez eriş (yetiş) benim Habibimi getir dağın üstüne koy." denilmiştir. O yetişmiş ve onu getirerek dağın üstüne koymuştur. Allah "Ey Cebrail evvel bizim kurbumuz makamında dolanmıştı, sen ki onunla benim aramda perde oldun." demiş ve ona kendisini tanıtmasını istemiştir. Cebrail Hz. Muhammed'e selam verip kendisini tanıttırmış o, "Merhaba Ey Cebrail, hoş geldin, ne için geldin?" diye sormuş, kendisine vahiy getirmek için geldiğini söylemiştir. Bu sözü işiten Hz. Peygamber edebinden dizi üzerine çökmüştür. O saat Cebrail'e ferman gelmiş "Ey Cebrail döşek, taç ve hulle getir, Habibimi tahtına bindir ve İzzet tacını başına koy. Keramet hüllesini ona giydir. Hidayet tahtı üzerine tekye (dayasın) versin. Ondan sonra benim fermanımı ona eriştir, gel." denilmiştir. O vakit Cebrail uçmağa varmış ve Allah'ın bu fermanını yerine getirmiştir. Derler ki o döşeğin ululuğu şöyleydi ki, Hira, Arafat, Ebu Kubeys, Tur, Lübnan ve Cudi dağlarının ortasındaydı. Tahtı bu döşeğin ortasına koymuştur. Seyyid-i Alemin bu ikram ve izzeti görünce, Cebrail'e "Ben kullar gibi dizlerim üzerine otururken Allah'ın fermanını buyur." demiştir. Fakat Cebrail bunun Allah'ın fermanı olduğunu söylemiş ve Hz. Muhammed'in başına risalet tacını örmüş, peygamberlik hil'atini ona giydirmiştir. O, nübüvvet tahtı üzerine oturmuş, Cebrail Hak Teâla'nin buyruğunu yerine getirmiş, ona vahyetmiştir. Nîsâbûrî ilk vahyedilen ayetleri "Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı alaktan yaratmıştır." şeklinde Alak suresi olarak vermiştir. Cebrail "Yaratan Rabbinin adıyla oku!" deyince,

Hz. Peygamber "Ey Cebrail ben ümmiyim kıraat nedir bilmem, okuyacakta değilim" demiştir. Cebrail'e ferman gelmiş "Koluna yapış ve tut, bağrına bas." Cebrail böyle yapınca, onun gönlüne vahiy nakşolmuş ve ona yakîn hâsıl olmuştur. Cebrail ise geri gitmiştir. Hz. Peygamber dağdan aşağıya inmiş, Hz. Hatice ona doğru gelmiş, onun benzinin ağarmış olduğunu görmüştür. O, vahiy nurunu onun alnında ayın on dördü gibi görmüş "Sana ne oldu?" diye sormuştur. Hz. Muhammed "Ey Hatice bana Risâlet geldi." demiştir. Hz. Hatice onu tebrik etmiş, uzun zamandır ona Risâlet gelmesini beklediğini söylemiş ve Kelime-i Tevhidi söyleyerek onu tasdik etmiştir.[582]

Rabguzî'de Nîsâbûrî gibi Hz. Muhammed'e vahiy gelmeden önce namaz ve diğer ibadetlerin olmadığını, onun ibadetinin tefekkür olduğunu söylemiştir. Devamında ilk vahyi şöyle zikretmiştir: Hz. Muhammed Hira dağına gitmekte, günlerce tefekkür etmekteymiş. Kırk yaşına geldiğinde ona Cebrail gelmiş, kendisini ona göstermiş ve "Oku" demiştir. Hz. Resul korkup eve gelmiştir. Aynı şekilde ertesi gün onu yine görmüş, tekrar "Oku" demiştir. O, korkmuş, Hz. Hatice'nin evine gelip yatmıştır. O, Hz. Peygamber'e ne olduğunu sormuş, "Ey Hatice iki gündür tanımadığım bir kimse gelip bana oku diyor." cevabını vermiştir. Bunun üzerine Hz. Hatice o kimse tekrar geldiğinde kendisine haber vermesini istemiştir. Tekrar geldiğinde, ona haber vermiş, o saçını açmış ve halen daha yanında mı? diye sormuştur. Hz. Peygamber gittiğini söyleyince, Hz. Hatice "Müjde sana Ey Muhammed! Sen peygamber oldun." demiştir. Hz. Muhammed "Sen ne dediğini biliyor musun? demiş, o "Şundan bildim ki, sana geldiğinde başımı açtım, sen gitti dedin. Bildim ki bu melektir. Çünkü melekler harama bakmaz, eğer şeytan olsaydı gitmezdi. Eğer tekrar yanına gelip "Oku" derse, ne okuyayım de." demiştir. Rabguzî bu hadiseden sonra onların Varaka'ya gittiklerini ve onun söylediklerini zikretmiştir. (Onun dediklerini alt kısımlarda teferruatlı vereceğiz) Bu konuşmadan kısa süre sonra o vefat etmiştir. Hz. Hatice Hz. Muhammed'e "Cebrail sana gelip tekrar, oku derse, ne okuyayım de" demiştir. Melek tekrar gelmiş ve Alak suresinin ilk beş ayetini vahyetmiştir. Rabguzî, Alak suresinin ilk beş ayetinin nazil olmasını, Varaka'nın ölümünden sonra gerçekleştiği şeklinde anlatmıştır.[583]

Kudâî, Hz. Muhammed kırk yaşına geldiğinde Ramazan ayında Cebrail'in ona Hira mağarasında göründüğünü, ona peygamberlik getirdiğini söylemiştir. Ayrıca o, İbn İshâk'ın, Cebrail'in Hz. Muhammed'e geceleyin uykudayken geldiğini ve "Kalem

---

[582] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 406a-407b.
[583] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 193v, 194r.

suresinin" beş ayetini (Kitaptaki açıklamada Kalem suresinin ilk beş ayetinden kastın Alak Suresi olduğu belirtilmiştir.) getirdiğini zikretmiştir.[584]

Muîn el-Miskîn ise Hz. Muhammed kırk yaşına ulaştığında vahyin altı ay salih rüya şeklinde olduğunu belirtmiştir. Altı ay tamam olduktan sonra Cebrail, Hira dağında, Ramazan ayının ortalarında, pazartesi gecesi Hz. Peygamber'e gelmiş, fakat aralarında herhangi bir konuşma olmamıştır. O, adeti üzere Hira mağarasında öğlenden önce bir miktar uyuyup kaylule yaparmış. Ramazan'ın on yedisi pazartesi günü, Hira mağarasında kaylule yaparken, kendisine Cebrail gelmiş, uyandırmıştır. Kalktığında kimseyi göremeyince tekrar uyumuştur. Cebrail tekrar gelip "Kalk! Ey Muhammed" diyerek seslenmiştir. Kalkınca insan suretinde bir şahıs görmüştür. O, mağara kapısına doğru yürüyünce, oda peşinden gitmiştir. Nihayet Safa ile Merve arasına geldiklerinde, o şahsın ayakları yerde başı gökte olmak üzere boyu uzamıştır. Kanatlarını açmış doğu ve batı arasını kaplamıştır. Onun kanatları yeşil, ayakları sarı, dişleri parlak beyaz, saçı mercan gibi kızıl, yüzü nurlu, kaşları arasında yakutu ahmerle La ilahe illallah Muhammedu'r-Resulullah yazılıymış. Bir rivayette de o seksen kisveli, gözleri sürmeli, vücudu nurlu olup kara gölgede dahi güneş gibi parlarmış. Altı yüz bin kanadı, her kanatta binlerce tüyü olup, tek bir tüyü doğu batı arasını dolduracak büyüklükteymiş. Hz. Peygamber onu böyle görünce "Sen kimsin? Senden daha büyük bir kimse görmedim." demiştir. O, kendisinin Cebrail olduğunu söylemiş, Enbiyâ ve Mürseline indirilmekle görevli olduğunu söylemiş, "Oku Ey Muhammed" demiştir. Hz. Muhammed "Ne okuyayım? Ben okumuş değilim." diye cevap vermiştir. Cebrail tebessüm ederek, kanadının altından, yakut ile dokunmuş, cennet ipekleriyle yapılmış bir mektup çıkarmıştır. Ona vererek "Oku" demiştir. Hz. Resul "Ben okumuş değilim, bunda yazı yoktur." demiştir. Cebrail onu kendisine doğru çekip, kuvvetli bir şekilde sıkmış, onun tâkati kalmamıştır. Sonra onu bırakarak tekrar "Oku" demiştir. O, "Ben okumuş değilim." diye cevap vermiştir. Onu aynı şekilde üç kez kendisine çekip sıktıktan sonra "Rabbinin ismiyle oku." diyerek Alak Suresinin ilk beş ayetini vahyetmiştir. Muîn el-Miskîn Cebrail'in Hz. Peygamber'i sıkmasının nedeninin, onun kalbinin vahye hazır olması için olduğunu, üç kez sıkmasını ise üç nefis mertebesi olan nefs-i emmâre, levvâme, mulhimeden, mutmainne mertebesine yükselmesi için olduğunu söylemiştir. Yine o, bu buluşmada Cebrail'in ayağını yere vurduğunu oradan su fışkırdığını ve Hz. Muhammed'e onunla nasıl abdest alması gerektiğini ve iki rekât birlikte namaz kılarak nasıl namaz kılındığını öğrettiğini zikretmiş, bunun ikinci gelişinde de olabileceğini bildirmiştir. Ayrıca Muîn el-Miskîn bu kısmın anlatımında

[584] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 104.

Cebrail'in suretiyle ilgili farklı bilgilerde vermiştir. O, Cebrail kaybolunca Hz. Resulün üzerinde onun heybet ve korkusu kaldığını, kavminin kendisine mecnun diyeceklerini, dil uzatıp kötüleyeceklerinden korktuğunu, vücudu titrer bir halde Hz. Hatice'ye geldiğini ve yaşamış olduğu şeyleri ona anlattığını söylemiştir.[585]

Hindî Mahmûd ise Hz. Muhammed yalnız yürüdüğü zamanlarda "Ya Muhammed" diye sesler işitir, etrafına baktığında kimseyi göremezdi, bu durumu Hz. Hatice'ye bildirdiğinde kendisine peygamberliğin geleceğini söylediğini zikretmiştir. Devamında o, bir gün Ebu Kubeys'de yürüdüğü bir esnada, kendisine Cebrail asli suretiyle kanadının biri şarkta biri garbta olacak şekilde gelmiştir. Ona selam vermiş, Hz. Muhammed "Aleyküm selam Cibril-i Ekrem" diye karşılık vermiştir. Cebrail "Oku" demiş, o, "Ne okuyayım" demiştir. O, onu okutmak için koluna yapışmıştır. "Yaratan Rabbinin adıyla oku. O, insanı alaktan yarattı." demiştir. Ona Allah'ın peygamberi olduğunu, kendisine Kur'ân'ı getirdiğini, bunun için kendisine geldiğini söylemiştir. Halkını Allah'a davet etmesini, onun birliğini onlara anlatmasını istemiş ve kaybolmuştur. Hz. Peygamber, Hz. Hatice'ye gitmiş ve durumdan onu haberdar etmiştir.[586]

Cevdet Paşa, Cezâirî ve Aşkî ise Hz. Muhammed'e kırk yaşında nübüvvet, kırk üç yaşında Risâlet geldiğini söylemişlerdir. Onlar, nübüvvetin sadık rüyalar şeklinde başlayıp, altı ay kadar sürdüğünü, bu esnada uzleti ve halveti sevdiğini, Hira dağına gidip, orada bulunan mağarada ibadet ettiğini zikretmişlerdir.[587] Cevdet Paşa ve Cezâirî orada bulunduğu bir vakitte Cebrail'in, kendisine gediğini ve Alak Suresinin ilk beş ayetini vahyettiğini, vahyin heybet ve azametinden, korku hissettiğini, titreyerek Hz. Hatice'ye gittiğini "Beni örtün, beni örtün" dediğini, bir süre istirahat ettikten sonra yaşadıklarını ona anlattığı şeklinde zikretmişlerdir.[588] Aşkî ise Miladi 610 senesinin ramazan ayının on yedisi pazartesi günü, Hira mağarasında Cebrail'in, Hz. Muhammed'e görünerek, kendisine Alak suresini getirdiğini, abdest almak, taharet etmek, namaz kılmak usulünü öğrettiğini söylemiştir. Aşkî'nin verdiği bu bilgide Cebrail'in abdest, taharet ve namaz usulünü ilk vahiy esnasında mı, yoksa daha sonraki süreçte mi öğrettiği açık olarak zikredilmemiştir.[589]

---

585 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R. 3. 4-6.
586 Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 195a- 195b.
587 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 106, 107; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 188; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 97.
588 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 106, 107; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 188.
589 Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 97.

Râşid ise Hz. Muhammed'in otuz yaşına kadar Hira mağarasına gittiğini ve orada hem bedenen hem de kalben veya sadece kalben ibadet ve taate bulunduğunu söylemiştir. O, otuz yaşından sonra ise çeşitli alametler müşahede etmiş, hatta yalnız başına kaldığı zamanlarda "Ya Muhammed" diye sesler işitmiş, etrafına bakmış kimseyi göremediği için korkup hane-i saadetine gidermiş. Yine bir gün gaipten bu sesi işitince Hz. Hatice'nin yanına gitmiş ve kendisine bir musibet erişmesinden korktuğunu söylemiştir. O, onu teskin ederek Alllah'ın ona hayırdan başka bir şey isabet ettirmeyeceğini söyleyerek onu teselli etmiştir. Rebîülevvel ayına altı ay kaldığı zaman diliminde Cebrail, ona sadık rüyalar göstermiştir. Rebîülevvel ayının on yedinci gecesinde Hira mağarasında Cebrail kendisine insan suretinde gelmiş, peygamberlere vahiy getiren melek olduğunu ona bildirmiştir. Kendisinin de peygamber olduğunu Hz. Muhammed'e haber vermiş, üç kez onu kucaklayarak kuvvetlice sıkmış "Oku" demiştir. O, "Ben okuma bilmem." demişse de Alak suresini vahyetmiştir. Hz. Peygamber korku içerisinde eve gelmiş, yatağında bir müddet dinlendikten sonra, mağarada yaşadığı şeyleri Hz. Hatice'ye söyleyerek, kendisinde kötü bir durumun hâsıl olacağından korktuğunu söylemiştir. Hz. Hatice "Sen akrabana iyilikle davranır, yardım edersin, misafirleri ve muhtaçları ağırlarsın, Cenab-ı Hak yolunda her türlü ibadet ve taat ile zahmetlere katlanırsın." diyerek, ona iyilikten başka bir şeyin isabet etmeyeceğini belirterek teselli etmiştir.[590]

Molla Şerafeddin Hz. Muhammed'e peygamberlik gelmeden önce fetret zamanı olduğunu, namaz gibi ibadetlerin olmadığını, tefekkür ile ibadet edildiğini söylemiştir. Hz. Muhammed'in kırk yaşına geldiğinde, yüreğinin yandığını zaman zaman Hira dağına gittiğini, orada Hz. İbrahim'in şeriatı üzere ibadet ettiğini zikretmiştir. Devamında o, sürekli Hira mağarasına gittiği için vücudu zayıf düşmüş, yüzü sararmıştır. Hz. Hamza Atike'ye bunun nedenini sormuş o bilmediğini söylemiştir. Bunun üzerine Kureyş'in ulularına onun halini anlatmış, onlar bir derdi varsa yardımcı olalım, birine âşık olmuşsa onunla nikâhlayalım demişlerdir. Hz. Ebu Bekir'e onun durumu sorulmuş, o gelip Hz. Muhammed'e bu durumunun sebebini ve Kureyş ulularının kendisine onun durumunun nedenini sorduklarını söyleyince Hz. Muhammed, Allah'ı düşündüğünü, gözü yaşlı olduğunu, canının yandığını ve sabrının kalmadığını söyleyerek üstünü giymiş ve Hira dağına gitmiştir. Onun bu sıkıntılı durumunu gören melekler dahi üzülmüş, ağlamışlardır. Allah "Ey Cebrail dostum Muhammed'e vahiy kılmak vakti tamam buldu." diye emretmiştir. Allah ona gitmesini emirlerini ve nehiylerini bildirmesini, itaat edenlere sevinç, karşı duranlara ise azabıyla korkutmasını

[590] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 166-168.

istemiş ve ona selamını ulaştırmasını, kendisine peygamberliği eriştirmesini emretmiştir. Bu emir üzerine Cebrail derhal kanat açıp Hira dağına gelmiştir. Ona "Oku" demiştir. O, "Okuma bilmem" demiş, Cebrail yakasından tutup "Oku" demiş, bu vaziyet üç kez tekrarlandıktan sonra, ona Alak suresinin ilk beş ayeti vahyetmiş ve kaybolmuştur. Hz. Peygamber korku içerisinde evine gitmiş, Hz. Hatice'ye üzerini örtmesini söylemiştir. Biraz dinlendikten sonra ona başından geçenleri anlatmıştır. O, Allah seni zayi etmez demiştir.[591]

Manastırlı Hz. Muhammed kırk yaşına geldiğinde kendisine peygamberlik geldiğini söylemiştir. Onun gönlüne Allah aşkının düştüğünü, bundan dolayı Hira mağarasını secde gâh edindiğini, orada ibadet etmeye başladığını ve başka yere girmek istemediğini zikretmiştir. Devamında Hz. Muhammed'in bu halinin süreklilik kazandığını, Cebrail kendisine gelerek ilk olarak Alak suresini vahyettiğini bildirmiştir.[592]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde her ne kadar ilk vahyin anlatımında yukarıda görüleceği üzere farklılıklar olsa da vahyin Hira mağarasında indiği, ilk nazil olan ayetlerin Alak suresinin ilk beş ayeti olduğu, Hz. Peygamber'in Cebrail ile karşılaşması neticesinde korktuğu, Hz. Hatice'nin onu teskin ettiği gibi bilgiler birbirine uymaktadır.

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde vahyin ilk kez sadık rüyalar ile başladığı bilgisi, İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî, Teymî, Ebû Nuaym, Beyhakî, İbnu'l-Esîr, İbn Seyyidünnâs, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî, Suyûtî ve Kastalâni'nin eserlerinde nübüvvetin ilk olarak sadık rüyalar şeklinde başladığı, Hz. Muhammed'in rüyasında gördüğü şeylerin ayniyle çıktığı, ona yalnızlığın sevdirildiği şeklinde geçmektedir.[593] Yine onun geçtiği yerlerde taş ve ağaçların ona selam verdiği bilgisi İbn İshâk ve İbn Hişâm'da, onun yalnız başına geçtiği yerlerde taşların ağaçların "Esselâmu Aleyke Ya Resulallah" diye selam verdikleri şeklinde geçmektedir.[594]

İlk vahiyle ilgili rivayetler Sire ve tarih eserlerinde şöyle geçmektedir: İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî, Teymî, Ebû Nuaym, Beyhakî, İbnu'l-Esîr, İbn Seyyidünnâs, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî, Suyûtî ve Kastalâni Hz. Muhammed her sene

---

591 Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 375, 376.

592 Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 49, 50.

593 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 167; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 165-167; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 164, 165; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 50; Taberî, *Târîhu't-Taberî , II, 298; Teymî, Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 182; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 213; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 135; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 49; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser, I, 166; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 187; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 94; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 155; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 196.

594 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 167; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 164.

adet olduğu üzere Hira'ya çıkar itikâf yapardı demişlerdir. Yine o yıl adet olduğu üzere Ramazan ayında Hira mağarasına çıkmıştır. Orada (İbn İshâk ve İbn Hişâm uyurken) Cebrail kendisine gelmiştir. (İbn Hişâm, Hz. Peygamber'in "Bana içinde bir kitap bulunan atlastan bir sepetle geldi." dediğini belirtmiştir.) Ona "Oku" demiş, o, "Ben okuma bilmem." diye cevap vermiştir. Hz. Muhammed'i kuvvetlice sıkmış, o neredeyse öleceğini sanmıştır. Bu hadise üç kez tekrarlamıştır. Sonuncuda da "Okuma bilmem." deyince "Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Senin Rabbin en cömert olandır. O, kalemle yazmayı öğretendir, insana bilmediğini öğretendir." şeklinde Alak suresinin ilk beş ayetini okumuş, Hz. Resulde okuduktan sonra ondan ayrılarak gitmiştir.[595] İbn İshâk ve İbn Hişâm Hz. Peygamber uyandığında, okunanların kalbine nakşedildiğini, sanki kalbinde bir kitap şekillendiğini söylemişlerdir. O, mağaradan çıkıp dağın ortasına kadar geldiğinde gökten bir ses işitmiş, başını gökyüzüne doğru kaldırdığında Cebrail'in insan suretinde ayaklarını gökyüzünün ufuklarına koyduğunu görmüştür. O, "Ey Muhammed! Sen Allah'ın peygamberisin, ben de Cebrail'im" diye seslenmiştir. Bu duruma şahit olan Hz. Peygamber olduğu yerde kalmış, hareket edememiştir. Kafasını gökyüzünün hangi tarafına çevirirse çevirsin onu görüyormuş. Hz. Hatice adamlarını onu aramaları için göndermiş, fakat onlar onu bulamadan geri dönmüşlerdir. Bir müddet sonra Cebrail ondan ayrıldıktan sonra Hz. Muhammed oradan ayrılmış, evine gelmiştir.[596]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hira mağarasında gerçekleşen ilk vahyin nazil olmasından sonra Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'ye gelmesi ve aralarında geçen konuşma Sîre ve tarih eserlerinde şöyle geçmektedir: İbn İshâk ve İbn Hişâm onun Hz. Hatice'nin yanında oturarak başından geçenleri anlattığını o, "Ey amcaoğlum sakin ol, müjdeler olsun, kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, senin bu ümmetin peygamberi olmanı umuyorum." demiştir.[597] İbn Hibbân, Taberî, Teymî, Ebû Nuaym, Beyhakî, İbnu'l-Esîr, İbn Seyyidünnâs, Suyûtî ve Kastalâni Hz. Muhammed'in evine geldiğinde "Beni örtün, beni örtün" dediğini bir müddet dinlendikten sonra Hz. Hatice'ye başından geçenleri anlattığını, başına bir şey gelmesinden korktuğunu söylemiştir. Hz. Hatice ona, akrabalık bağlarına sahip çıkan, fakiri koruyan, doğru sözlü, emanete ihanet etmeyen, haksızlığa uğrayana yardım eden, misafire ikramda

---

595 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 168, 169; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 166, 167; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 165, 166; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 50. Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 298; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 182; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 213, 214; *Beyhakî, Delâilu'n-Nübüvve*, II, 135, 136; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 49; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 166; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 187; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 94; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 155, 156; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 196.

596 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 168, 169; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 166, 167.

597 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 169; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 167.

bulunan bir kimse olduğunu söylemiş, Allah'ın kendisini mahcup etmeyeceğini belirterek onu müjdelemiştir. (Seyyiddünnas Hz. Hatice'nin "Vallahi sen Allah'ın peygamberisin" diyerek müjdelediğini söylemiştir.)[598]

Yukarıdaki verdiğimiz rivayetler incelendiğinde İbrahim en-Nîsâbûrî'nin anlatımı ile Muîn el-Miskîn'in Cebrail'i tarif ettiği anlatımı, onun Hz. Peygamber'i Safa ve Merve arasına götürüp Alak suresini vahyetmesi ve Molla Şerafeddin'in Hira mağarasındaki ilk vahiy hadisesinden önceki anlatımları, ele aldığımız Sîre ve tarih kitaplarındaki bilgilerle uyuşmadığı görülmüştür. Yine Muîn el-Miskîn ve Râşid'in, Cebrail'in mağarada insan suretinde Hz. Peygamber'e geldiği bilgisi, İbn İshâk ve İbn Hişâm'da Hz. Peygamber uykusunda ilk vahyi alıp, uyandığında, evine gitmek için dağdan aşağıya doğru inerken, Cebrail'i gökyüzünü kaplar bir vaziyette insan suretinde gördüğü şeklinde geçmektedir. Hindî Mahmûd'un ilk vahyin Ebû Kubeys'te geldiği bilgisi kaynaklarda Hira mağarası olarak geçmektedir.[599]

Rabguzî'nin eserindeki anlatım, İbn İshâk, İbn Hişâm, Taberî, Ebû Nuaym ve Beyhakî'nin eserinde geçmekle birlikte bazı farklılıklar vardır. Şöyle ki: Hz. Hatice Hz. Peygamber'e görünen şeyi tespit etmede "Şu sana gelmekte olan arkadaşın tekrar geldiğinde bana haber ver." demiştir. O "Evet" demiştir. O bir gün Hz. Hatice'nin yanındayken Cebrail kendisine gelmiştir. "Ey Hatice işte Cibril bana geldi." demiştir. Hz. Hatice, onun sol dizine oturmasını istemiş, oda oturunca "Onu görüyor musun?" diye sormuş, "Evet" demiştir. Sırasıyla sağ dizine, kucağına oturmasını söylemiş ve Hz. Muhammed onu halen daha gördüğünü söylemiştir. Sonunda Hz. Hatice başörtüsünü açmış, "Görüyor musun?" diye sormuş, o, "Hayır" görmüyorum." demiştir. Bunun üzerine Hz. Hatice "Ey amcaoğlum sağlam dur ve sevin, vallahi sana gelen melektir, şeytan değildir." Demiştir.[600]

Muîn el-Miskîn'in Cebrail ilk vahyi getirdiği anlatımında "Cebrail tebessüm ederek, kanadının altından, yakut ile dokunmuş, cennet ipekleriyle yapılmış bir mektup çıkarmıştır. Ona vererek 'Oku' dedi." ifadesi Taberî'nin eserinde "Ben uyurken Cebrail

---

598 İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 50; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 298, 299; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 182, 183; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 214; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 136; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 49; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 167, 168; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 156; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 196, 197.

599 İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 51

600 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 177, 178; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 167, 168; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 217; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 303; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 151, 152.

bana ipekten olan yazılı bir kumaş parçası getirdi ve bana 'Oku' dedi." şeklinde geçmektedir.[601]

Cevdet Paşa, Cezâirî, Manastırlı'nın anlatımları tamamen Sîre ve tarih eserlerine uygun olup daha özet bir tarzda ele alınmıştır. Muîn el-Miskîn'in ilk vahiy veya ikinci vahiyde dediği, Aşkî'nin ise ilk vahyin anlatımı içerisinde verdiği, fakat zamanını belirtmediği, Cebrail'in abdest, taharet ve namaz kılınışını Hz. Peygamber'e öğrettiği bilgisine İbn İshâk ve İbn Hişâm'ın eserlerinde verdikleri bilgilerden, ilk vahiyden sonraki dönemlerde olduğu anlaşılmaktadır.[602]

Râşid ve Aşkî'nin Hz. Muhammed'e ilk vahyin geldiği günü, ayı ve yılı bildirmeleri İbn İshâk ve İbn Hişâm'da[603] kısmen geçmekle birlikte, İbn Sa'd ve İbn Kesîr'in eserlerinde çok sayıda rivayet verilerek ele alınmıştır. Onlar Cebrail'in Hz. Peygamber'e kırk yaşında, Ramazan ayının on yedisinde geldiği şeklinde zikretmişler ve farklı rivayetlerde vermişlerdir.[604]

Kısas-ı Enbiyâ eserleri ile Sire ve tarih kitaplarındaki uyuşan bilgiler ise şöyledir: (Muîn el-Miskîn ve Hindî hariç) vahyin Hira mağarasında indiği bilgisi uyuşmaktadır. Ayrıca vahyin kırk yaşında geldiği, ilk inen vahyin Alak suresinin ilk beş ayeti olduğu, Hz. Muhammed'in Cebrail ile karşılaştığında korktuğu, eve varıp olanları Hz. Hatice'ye anlattığı, onun kendisini müjdelediği ve teselli ettiği bilgileri uyuşmaktadır. Fakat yukarıda görüleceği üzere anlatım tarzından kaynaklanan küçük farklılıklar bulunmakla birlikte, karşılaştırmalarda belirttiğimiz gibi bazı bilgilerinde uyuşmadığı görülmüştür. Ayrıca ilk vahiy ile ilgili Sîre, tarih ve delail eserlerinde çok sayıda rivayet olduğunu tespit ettik. Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde zikredilen anlatımları onlarla karşılaştırdık. Sonuç olarak Râşid, Cevdet Paşa, Cezâirî ve Aşkî'nin anlatımlarının bu eserlere daha uygun olduğu tespit edilmiştir. Bu konu ile ilgili olarak Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Molla Şerafeddin'in anlatımlarının Sîre ve tarih eserlerinde geçmeyen teferruatlar içerdiğini ve karşılaştırmalardan da görüleceği üzere rivayetlerin genişletildiğini tespit edilmiştir.

---

601 Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 300, 301.
602 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 180; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 170, 171.
603 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 173, 174, 178; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I,168.
604 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 161-164; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 191-194.

1.3.2. Varaka b. Nevfel'e Gidiş

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Muhammed'e ilk vahiy geldikten sonra evine Hz. Hatice'nin yanına gittiği ve onun Hz. Peygamber'i müjdelediği, teselli ettiği anlatıldıktan sonra Varaka b. Nevfel'e gidiş ele alınmaktadır.

Rabguzî, Muîn el-Miskîn ve Hindî Hz. Muhammed'e gelenin Cebrail olup olmadığını öğrenmek için Hz. Hatice'nin Varaka'ya gittiğini, bazı farklılıklarla şöyle ele almışlardır: Rabguzî, Hz. Hatice Varaka'ya gittiğinde, onun peygamberlik yönü belirdi demiştir. Hindî ise onun, Varaka'ya kitapta ahir zamanda bir peygamberin geleceği bilgisinin olup olmayacağını sorduğunu söylemiştir. Muîn el-Miskîn ise onun, Varaka'ya Cebrail'den haber vermesini söylediğini belirtmiştir. Devamında müellifler, Hz. Hatice'nin, Hira mağarasında yaşanan hadiseleri ona anlattığını zikretmişlerdir. Varaka Hz. Muhammed'e gelenin Cebrail olup olmadığından emin olmak için onun saçını açmasını, eğer Hz. Resule görünmez ise melek olduğunu, görünmeye devam ederse şeytan olduğunu belirtmiştir. Rabguzî Hz. Hatice'nin geri eve geldiğini, Muîn el-Miskîn ise Hira mağarasına gittiğini vermiştir. Cebrail geldiğinde Hz. Peygamber, başını Hz. Hatice'nin dizine koymuş, bir müddet sonra Cebrail ona görünmüştür. Hz. Hatice başını açıp "Onu görüyor musun?" diye sormuştur. Hz. Peygamber "Görmüyorum" şeklinde cevap vermiştir. Tekrar başını örtüp "Görüyor musun?" diye sormuş, o, "Görüyorum" demiştir. (Muîn el-Miskîn onun Hz. Hatice'nin ilk önce sağ dizine, sonra sol dizine başını koyduğunu fakat Cebrail'in halen daha göründüğünü, sonra Hz. Hatice başını açınca görünmediği şeklinde zikretmiştir.) Onlar tekrar Varaka'ya gelmişler ve durumu anlatmışlardır. Varaka ona gelenin Cebrail (Namus-u Ekber) olduğunu söylemiştir.[605] Cevdet Paşa, Cezâirî, Molla Şerafeddin ise Hz. Peygamber Hira mağarasından gelip bir süre dinlendikten sonra ilk vahiy tecrübesini Hz. Hatice'ye anlattığını söylemiştir. Devamında Hz. Hatice onunla birlikte amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e gitmiştir. Hz. Muhammed'in yaşadığı şeyleri ona anlatmışlardır.[606] Rabguzî Varaka'nın İncili Arap dilinde okuduğunu, Muîn el-Miskîn, Cezâirî ve Molla Şerafeddin İncil ve Tevrat'ı okumuş, bilen birisi olduğunu, Râşid ise kütüb-ü kadimeyi bilen birisi olduğunu söylemiştir.[607]

---

[605] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 194v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 8, 9; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 196a.

[606] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 107; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 188; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 376.

[607] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 194v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 8; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 188; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 376.

Rabguzî, Muîn el-Miskîn ve Hindî'nin Hz. Peygamber'e gelenin Cebrail olup olmadığıyla ilgili Varaka'nın yapmalarını istediği anlatım "İlk Vahiy" başlığı altında verdiğimiz şekliyle Taberî, Ebû Nuaym ve Beyhakî'nin eserlerinde geçmektedir. Muîn el-Miskîn'in anlatımı Taberî'nin verdiği rivayete daha çok uymaktadır.[608] Rabguzî'nin Varaka'nın İncil'i Arap dilinde okuduğu bilgisi Teymi'nin eserinde geçmekte olup, onun Hz. Hatice'nin başını açma anlatımı bu eserde geçmemektedir.[609] Muîn el-Miskîn, Cezâirî ve Molla Şerafeddin'in Varaka'nın İncil ve Tevrat'ı okumuş, bilen birisi olduğu şeklinde verdikleri bilgi ise İbn İshâk ve İbn Hişâm'ın eserlerinde "Varaka Hıristiyan olmuş, kitapları okumuş, Tevrat ve İncil ehlini dinlemişti." şeklinde geçmektedir.[610]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Varaka'nın Hz. Peygamber'e söyledikleri şöyle zikredilmiştir: Rabguzî onun, Hz. Muhammed'e gelenin Namus-u Ekber olduğunu, keşke ömrüm vefa kılsa seni Mekke'den çıkaracakları gün sana yardımcı olsam dediğini zikretmiştir. Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Râşid, Cezâirî, Molla Şerafeddin ise Varaka Hz. Muhammed'e, Hz. İsa'nın kendisinden sonra geleceğini haber verdiği (Muîn el-Miskîn ismini Ahmed olarak müjdelediği) peygamber olduğunu, ona gelenin ise "Hz. Musa'ya gelen Namus-u Ekber" olduğunu söylemiştir. Daha sonra peygamberlerin kavimleri tarafından eziyet gördüklerini ve yaşadıkları şehirden göç etmek zorunda bırakıldıklarını, onunda Mekke'den çıkarılacağını, o güne erişirse kendisine yardım edeceğini (Muîn el-Miskîn keşke genç olsaydım da o gün sana yardımcı olsaydım dediğini) söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Beni bu şehirden çıkaracaklar mı?" diye sormuştur. O, "Evet" cevabını vermiştir. Muîn el-Miskîn onu teselli edip alnını öptü demiştir.[611]

Cevdet Paşa, Cezâirî ve Molla Şerafeddin Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile birlikte Varaka'ya gittiklerini demişlerken, İbn İshâk, İbn Hişâm ve İbn Sa'd'ın eserlerinde Hz. Hatice'nin amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e tek başına gittiği söylenmiştir.[612] O, Hz. Resulün başından geçenleri ona anlatmış, o, "Kuddûs Kuddûs! Ey Hatice, Varaka'nın nefsi kudretinde olana yemin ederim ki, eğer bu dediklerin doğru ise ona gelen Namus-u Ekber'dir ki, Musa'ya da gelmişti. Şüphesiz ki o, bu ümmetin peygamberidir." demiştir. Hz. Hatice Hz. Resule gitmiş ve onun dediklerini anlatmıştır.

---

608 Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 303; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 217; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 151, 152.

609 Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 183.

610 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 169; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 167.

611 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 9; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 107; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 168, 169; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 188, 189; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 376.

612 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 169; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 167; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 165.

Hz. Muhammed ile Varaka'nın karşılaşması ise bu gidişten sonra, Allah Resulünün ibadetini bitirip, oradan ayırıp adet üzere Kâbe'yi tavaf ettiği esnada olmuştur. Varaka "Ey kardeşimin oğlu, gördüğün ve işittiğin şeylerden bana haber ver." demiş, o da yaşadığı şeyleri ona anlatmıştır. Varaka "Nefsim kudret elinde olana yemin olsun ki, sen bu ümmetin nebisisin. Yemin olsun ki Musa'ya gelen Namus-u Ekber sana da gelmiştir. Muhakkak ki, yalanlanacak ve eziyet göreceksin. Elbette sen çıkarılacaksın ve seninle savaşılacaktır. Şayet ben o günlere kavuşursam, Allah biliyor ki, muhakkak sana yardım ederim." demiştir. Sonra Varaka başını Hz. Peygamber'e yaklaştırmış ve başının ortasından öpmüştür.[613]

Cevdet Paşa, Cezâirî ve Molla Şerafeddin'in Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile birlikte Varaka'ya gittikleri şeklinde verdikleri bilgi ise İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerinde geçmektedir. Onlar, ikisinin birlikte Varaka'ya gittiklerini, Hz. Hatice'nin ona "Amca yeğenini dinle!" dediğini ve Hz. Muhammed'in başından geçenleri ona anlattığını söylemiştir. Varaka Ona gelenin Hz. Musa'ya gelen melek (Namus) olduğunu söylemiştir. Sonra o, "Keşke genç olsaydım, keşke kavmin seni yurdundan çıkaracağı zaman hayatta olsam." demiştir. Hz. Resul "Onlar beni (yurdumdan) çıkaracaklar mı? demiştir. O, "Evet, senin gibi kendisine mesaj gelen hiç kimse yoktur ki, eziyete ve saldırıya uğramasın. Şayet o güne yetişirsem, sana yardım eder ve seni desteklerim." demiştir.[614]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Râşid, Cezâirî, Molla Şerafeddin'in eserlerinde Varaka'nın, Hz. Muhammed'e, Hz. İsa'nın kendisinden sonra geleceğini haber verdiği peygamber olduğunu bildirmesi ise İbn İshâk, Beyhakî, İbn Kesîr ve Suyûtî'nin eserlerinde, Hz. Muhammed ile Varaka arasında geçen farklı bir rivayette geçmektedir. Müelliflerin Ebû Meysere Amr b. Şurahbîl'den verdikleri rivayette özetle: Hz. Peygamber, yalnız kaldığında "Ey Muhammed! Ey Muhammed!" diye bir ses işittiğini Hz. Hatice'ye söylemiş, bu durumun hoşuna gitmediğini belirtmiştir. O da Hz. Ebu Bekir'e onu Varaka'ya götürmesini söylemiştir. Hz. Muhammed Varaka'ya anlatınca o, kaçmamasını onu dinlemesini ve gelip kendisine haber vermesini söylemiştir. O da sesi dinlemiş, ses ona Fatiha suresini sonuna kadar okumuştur. Gelip Varakaya haber verince o "Sana müjdeler olsun ki, ben şahitlik ederim ki, Meryem oğlu İsa'nın müjdelediği kişi sensin. Musa'ya gelen Namus (melek) sana da gelmiştir." demiş ve o güne ulaşırsa kendisine yardım edeceğini söylemiştir. Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde ki "İsa'nın

---

[613] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 169, 170; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 167.
[614] İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 51; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 299; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 183.

müjdelediği peygamber" ifadesi bu rivayetin içerisinde geçmekle birlikte ilk vahiy hadisesinde Varaka'nın ona söyledikleri burada da zikredilmiştir. Fakat İbn Kesîr bu rivayetin Mürsel olduğunu ve ilk inen ayetlerin Alak suresi'nin ilk beş ayeti olduğunu belirtmiştir.[615] Beyhakî ve İbn Kesîr'in eserinde farklı bir rivayette ilk vahiyden sonra Hz. Muhammed, Hz. Hatice'nin yanına gelmiş ve olanları anlatmıştır. O kendisini peygamberlikle müjdeledikten sonra Utbe b. Rebia'nın Hıristiyan kölesi Addas'ın yanına giderek Cebrail hakkında soru sormuştur. Addas "O Allah ile peygamberler arasında Allah'ın emin bir meleğidir. O Musa ve İsa peygamberin arkadaşıdır." demiştir. Bunun üzerine Hz. Hatice Varaka'ya gitmiş ve Allah Resulünün başından geçenleri ona anlatınca o, "Ey kardeşimin kızı! Bildiğim kadarıyla, belki de senin kocan, Ehl-i Kitabın beklemekte olduğu, vasıflarını Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları peygamberdir…."demiştir. Eğer yaşarsa peygamber olduğunda ona yardım edeceğini söylemiştir.[616]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki anlatımlarda Varaka b. Nevfel'in, Hz. Muhammed'e söylediklerinin anlatımı Sîre ve tarih kitaplarındaki rivayetlerle büyük ölçüde uyuşmakla birlikte, "Hz. İsa'nın müjdelediği peygamber…" kısmı müracaat ettiğimiz eserlerdeki rivayetlerde yukarıda verdiğimiz farklı rivayet içerisinde zikredildiği şekliyle geçmektedir.[617]

1.3.3. Fetret-i Vahiy

Kısas-ı Enbiyâ türü eserlerde fetret-i vahyin anlatımında benzer bilgiler olmakla birlikte farklılıklar da vardır. Şöyle ki: Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Râşid, Manastırlı, Cezâirî ilk vahiyden sonra üç yıl vahyin nazil olmadığını söylemişlerdir. Molla Şerafeddin ise süre belirtmeyerek bir müddet nazil olmadığını demiştir.[618]

İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Hibbân, Taberî, Teymi, İbn Kesîr, Kastalânî vahyin bir süre kesintiye uğradığını belirtmişlerdir. Beyhakî ise Amir'den (eş-Şa'bi) verdiği rivayette peygamberliğin ilk üç yılında vahiy gelmediğini zikretmiştir. İbn Kesîr'in eserinde fetret-i vahiyle ilgili çok sayıda rivayet olmakla birlikte o bir rivayette

---

615 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 166, 167; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 157-159; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 198, 199; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 161.

616 Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 143-145; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 203, 204.

617 Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 143-145; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 203, 204.

618 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 11; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*. 107, 108; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 167; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 189; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 50; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 376.

bazılarının vahyin gecikme süresinin iki veya iki buçuk seneye yakın olduğunu dediklerini zikretmiştir.[619]

Cevdet Paşa, Cezâirî, Manastırlı fetret-i vahiy döneminde Cebrail'in Hz. Peygamber'e görünmediğini onun üzülüp, sıkıldığını İsrafil'in ara sıra ona geldiğini ve bazı şeyleri talim ettirdiğini demiştir.[620] Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin verdiği bu bilgi, Beyhakî ve İbn Sa'd'ın eserlerinde bazı farklılıklarla şöyle zikredilmiştir: Beyhakî ise Amir'den (eş-Şa'bî), verdiği bir rivayette Hz. Muhammed'e kırk yaşında peygamberlik geldiğini, ilk üç yılında İsrafil'in ona bazı kelimeleri ve başka şeyleri öğrettiğini, bu üç yılda kendisine vahiy gelmediğini, ondan sonra Cebrail'in vahiy getirmeye başladığını söylemiştir.[621] İbn Sa'd Hz. Muhammed'e kırk yaşında peygamberlik verildiğini, İsrafil'in üç yıl süreyle onunla olduğu, sonra onun bu görevden alınıp, Cebrail'e vazifenin verildiğini belirtmiştir. İbn Sa'd bu hadisi Muhammed b. Ömer'e sorduğunu onun "İsrafil'in, Hz. Peygamber'le arkadaşlık yaptığı, bizim beldemizde bilinmiyor." dediğini söylemiştir. Devamında İlk vahiyden Resulullah'ın vefatına kadar Cebrail'in ona geldiğini bildirmiştir.[622]

Muîn el-Miskîn ve Râşid fetret-i vahiy döneminde Hz. Peygamber'in çok mahsun olup üzüldüğünü, bazen kendisini dağdan aşağıya atıp bu durumdan kurtulmayı düşündüğünü, hemen Cebrail'in kendisine görünüp "Ey Muhammed muhakkak ki sen Allah'ın peygamberisin." deyip, onu teselli ettiğini belirtmiştir.[623] Molla Şerafeddin ise onun bu süreçte çok üzgün olduğunu hatta canından bezdiğini, her gün Hira mağarasına gittiğini başını toprağa koyup ağladığını, sürekli gökyüzüne doğru baktığını söylemiştir.[624] Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Cezâirî, Molla Şerafeddin Hz. Peygamber'in bir gün gökten bir ses işittiğini, kafasını kaldırdığında Cebrail'i gördüğünü (Muîn el-Miskîn yerle gök arasında bir kürsüde oturmuş olarak gördüğünü demiştir.) korku hissettiğini ve hızlıca evine gittiğini zikretmişlerdir. Oraya vardığında "Beni örtün, beni örtün" demiştir. Cevdet Paşa Hatice'nin yanına geldiğini, libasına büründüğünü ifade etmiştir. O vakitte yine Cebrail kendisine gelmiş ve Müddessir suresinin ilk beş ayetini vahyetmiştir. Ayetlerin meali şöyledir: "Ey örtüsüne bürünen!

---

619 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 179, 180; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 169, 170; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 166; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 51. Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 305; Teymi, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 183; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 132; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II, 207, 209; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 197.

620 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 108; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fî Kasasi'l-Enbiyâ*, 189; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 50.

621 Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 132.

622 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 161, 162.

623 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 11; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 167.

624 Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 376, 377.

Kalk ve uyar! Sadece Rabbinin büyüklüğünü dile getir. Elbiseni tertemiz tut. Her türlü pislikten uzak dur.” Artık bundan sonra birbiri ardınca vahyi ilahi gelmeye başlamıştır.[625] Farklı olarak Molla Şerafeddin Hz. Resulün Hz. Hatice’ye korkuyla geldiğinde o, kendisinin yetimlere şefkatle yaklaştığını, akrabalarını ziyaret ettiğini, fakirlere yardım ettiğini, büyüklerine hürmet ettiğini, her daim Allah’ı zikrettiğini hatırlatmış, korkmaması gerektiğini söylemiştir. Hz. Muhammed elbiseleriyle yorgana sarılıp yatmıştır. Bu sırada Cebrail kendisine gelmiştir.[626] Şeklinde zikretmiştir.

İbn İshâk ve İbn Hişâm Hz. Peygamber’e gelen vahyin bir müddet kesildiğini, bu duruma Allah Resulünün çok üzülüp, sıkıldığını (İbn İshâk onun “Rabbimin bana buğz edip, beni terk etmesinden korkuyorum.” dediğini söylemiştir.) bunun üzerine Cebrail’in Duhâ suresini getirdiğini söylemişlerdir.[627] İbn Sa’d Hira mağarasında ilk vahiy indikten sonra bir süre vahyin gelmediğini, Cebrail’in Hz. Muhammed’e görünmediğini söylemiştir. O, Hz. Peygamber’in bu durumdan aşırı derecede üzüldüğünü, kendini atmak için bir seferinde Hira dağına, bir seferinde de Sebîr dağına çıktığını söylemiştir. O, bir gün o dağlardaki tepelerden birisine tırmanırken gökten bir ses duymuştur. Durup sesi dinlemiş başını yukarıya doğru kaldırmıştır. Cebrail’in yer ile gökyüzü arasında bağdaş kurmuş vaziyette bir kürsü üzerinde oturduğunu görmüştür. O, “Ey Muhammed! Ben Cibrilim, sen ise hak bir peygambersin.” demiştir. Hz. Resul geri dönmüş, Allah bununla onun göğsünü ferahlatmış, gözlerini aydınlatmıştır. Böylelikle Allah onu korumuş ve vahiy devam etmiştir.[628] İbn Hibbân’da bu rivayeti daha özet bir şekilde vermiş olup, Hz. Peygamber’in dağın zirvesine kendini atmak için her çıktığında Cebrail’in kendisine görünüp “Ey Muhammed! Şüphesiz ki sen gerçekten Allah’ın Resulüsün.” dediğini, onun içinin huzurla dolduğunu söylemiştir.[629] Taberî’de bu rivayeti vermekle birlikte farklı olarak Hz. Muhammed’in Cebrail’i yer ile gök arasında bir kürsi üzerinde oturur vaziyette gördüğünü, bu durumdan korktuğunu, Hz. Hatice’nin yanına gittiğini “Beni örtün, beni örtün” dediğini, onu örttüklerini, Müddessir suresinin ilk beş ayetinin (Ey örtüsüne bürünen, sarılan! Kalk ve uyar….) nazil olduğunu söylemiştir.[630]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki Fetret-i vahiy döneminin anlatımı Sîre ve tarih eserlerinde ki anlatımlara yukarıda görüleceği üzere, teferruattaki birtakım farklılıklarla

---

[625] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.3. 11; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 108; Cezâirî, *Münyetü’l-Ezkiyâ fî Kasasi’l-Enbiyâ*, 189; Molla Şerafeddin, *Kasasu’l-Enbiyâ*, 377.
[626] Molla Şerafeddin, *Kasasu’l-Enbiyâ*, 377.
[627] İbn İshâk, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 179, 180; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 169, 170.
[628] İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*, I, 166.
[629] İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 51.
[630] Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, II, 305, 306.

birlikte uymaktadır. Molla Şerafeddin'in "Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'ye korkuyla geldiğinde o, kendisinin yetimlere şefkatle yaklaştığını, akrabalarını ziyaret ettiğini……" şeklindeki anlatımı müracaat ettiğimiz eserlerde fetret-i vahiy anlatımında değil, ilk vahyin anlatımında Hz. Hatice'nin, Hz. Muhammed'e söyledikleri kısmında geçmektedir.

1.3.4. İlk İman Edenler

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Muhammed'e ilk iman eden kişinin eşi Hz. Hatice olduğu zikredilmektedir.[631] Sonra Hz. Ali ile Hz. Ebu Bekir ve Hz. Zeyd b. Hârise'nin ilk iman eden sahabiler olduğu söylenmiştir.[632] Kudâî ise ilk iman eden erkeğin kim olduğu noktasında ihtilaf olduğunu, İbn İshâk'tan rivayetle ilk önce Hz. Hatice'nin sonra sırasıyla Hz. Ali, Zeyd b. Hârise, Hz. Ebu Bekir'in iman ettiğini söylemiştir. Yine o başka bir rivayette, Cübeyr b. Nüfeyr ve diğerlerinin erkeklerden ilk iman edenin Hz. Ebu Bekir olduğunu söylediklerini belirtmiştir.[633]

İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî ilk iman eden kişinin Hz. Hatice olduğunu söylemişlerdir.[634] İbn İshâk ve İbn Hişâm, Hz. Hatice'den sonra ilk iman edenlerin Hz. Ali, Hz. Zeyd b. Hârise, Hz. Ebu Bekir olduğunu demişlerdir.[635] İbn Hibbân ise Hz. Ali'nin İslam'a girdiğini, ancak bunu Hz. Ebu Bekir'den gizlediğini, oda İslam'a girince, Ali b. Ebî Talib'in Müslüman olduğunu ona açıkladığını belirtmiştir. Bundan dolayı Hz. Hatice'den sonra ilk iman edenin, Hz. Ali mi yoksa Hz. Ebu Bekir mi olduğu noktasında insanlar arasında karışıklık çıktığını zikretmiştir.[636] Taberî ise Hz. Hatice'den sonra ilk iman edenin kim olduğu noktasında, ilk önce Hz. Ali'nin ilk iman eden olduğuna, sonrada Hz. Ebu Bekir'in ilk iman eden olduğuna dair rivayetleri

---

[631] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 407a; Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 104; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 194v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3, 14; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ* 196a; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 108, 109; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, s. 170; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 190; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 50; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 98; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 377.

[632] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 104; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 194v-195v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 14-22; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 196a, 196b; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 108, 109; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 170; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 190; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 50; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 98; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 377-380.

[633] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 104.

[634] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 180, 181; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 169; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 52; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 307.

[635] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 180, 185; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 169, 174.

[636] İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 52, 53.

vermiştir.[637] Rivayetlerin birbirinden farklı olmasından dolayı bu hususta bir birlik olmadığı görülmüştür.

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Ali'nin Müslüman oluşu şöyle anlatılmaktadır. Rabguzî, Hz. Muhammed'e nübüvvet geldiğinde, üç gün içerisinde bütün Mekke halkının işitildiğini söylemiştir. Bu haber Hz. Ali'ye de ulaşmıştır. O, Hz. Peygamber'e gelerek duyduğu şey hakkında sormuştur. Hz. Resul Allah'ın dininin bu olduğunu söylemiş ve onu İslam'a davet etmiştir. Hz. Ali bunun atalarının dinine muhalif bir şey olduğunu söyleyerek bir müddet gözlemlemek istediğini söylemiştir. Rabguzî, onun bir zaman sonra gelip iman ettiğini zikretmiştir.[638] Muîn el-Miskîn ise Ebu Talib'in maddi durumu kötü olduğu için Hz. Peygamber'in Abbâs'a giderek "Ey amca, kardeşinin iyâli çok olduğu için masrafı da çoktur. Fakat geliri azdır. Ona yardımcı olmak lazımdır. Her birimiz bir oğlunu alarak İyâlini hafifletelim." demiştir. Ebu Talib'e gitmişlerdir. O, "Bana Akîl'i bırakın, diğerlerini nasıl isterseniz öyle yapın." demiş, Abbâs Câfer'i, Hz. Peygamber'de Ali'yi almıştır. Muîn el-Miskîn onu küçük yaşlardan itibaren yanına alıp baktığını söylemiştir. Hz. Muhammed'e nübüvvet geldikten sonra Hz. Hatice ile birlikte namaz kılarken, Hz. Ali onları görmüş ve bunun ne olduğunu sormuştur. Hz. Peygamber "Bu Allah'ın dinidir. Seni bu dine davet ederim. Allah tek ve birdir, şeriki yoktur, demeni isterim ve Lât ve Uzzâ putlarını terk etmeni emrederim" diyerek onu İslam'a davet etmiştir. O, bu dini daha önce işitmediğini babasına sorup, öyle karar vereceğini söylemiştir. Hz. Resul, eğer kabul etmez ise kimseye söylememesini ondan istemiştir. Geceleyin Allah onun kalbine hidayet vermiş ve sabahleyin gelerek iman etmiştir. Bir rivayette de babasına sormak için oradan ayrılmak üzere iki adım atmış, onun "Muhammed sana ne derse kabul et." sözü aklına gelince hemen iman ettiği denilmiştir.[639]

Muîn el-Miskîn'in Hz. Ali'nin İslam'a girişini verdiği ilk anlatımının tamamı İbn İshâk'ın eserinde geçmektedir.[640] Bununla birlikte, Hz. Peygamber'in onu Ebu Talib'den bakmak için alması anlatımını kısmı ise hem İbn İshâk hem de İbn Hişâm, Taberî, İbn Kesîr'in eserlerinde geçmektedir.[641] Onun verdiği diğer rivayette Ebu Talib'in Hz. Ali'ye "Muhammed sana ne derse kabul et." sözü İbn Hişâm'da "Muhammed seni hayırdan başka bir şeye çağırmaz. O halde onu bırakma." şeklinde geçmekle birlikte onun iman etmesiyle alakalı olmayıp, Hz. Ali'nin Müslüman

---

637 Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 307-318.
638 Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 194v.
639 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 15, 16.
640 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 181,182.
641 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 181,182; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 172, 173; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 313; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 224, 225.

olduğunu öğrendikten sonra babasının kendisine söylendiği bir söz olarak geçmektedir. Şöyle ki O, Hz. Peygamber ile Hz. Ali'nin namaz kıldıklarına vakıf olmuş ve Hz. Muhammed'e onun ne olduğunu sormuştur. Hz. Resul onu İslam'a davet etmiştir. Fakat o atalarının dininde kalacağını söylemiş ve oğluna bu sözü söylemiştir.[642]

Hindî ise Hz. Peygamber Ali'yi İslam'a davet ettiğinde, babama danışayım dediğini fakat hemen geri dönüp iman ettiğini demiştir.[643] Cevdet Paşa ve Cezâirî ise Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'in bakımında ve terbiyesinde olduğunu, daha buluğ çağına ermediği bir dönemde, Hz. Peygamber'e iman ettiğini ve imanını gizli tuttuğunu söylemişlerdir.[644]

Hindî, Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin özet olarak verdikleri bilgiler ise Sîre ve tarih eserlerindeki anlatımlara uymakla birlikte,[645] Hz. Ali'nin iman ettiğinde daha buluğ çağına ermediği bilgisi İbn Kesîr'in eserinde geçmektedir.[646]

Kudâî ve Muîn el-Miskîn, Molla Şerafeddin Hz. Ali'nin on yaşında iman ettiğini söylemişlerdir. Râşid ise iman ettiğinde sekiz yaşında olduğunu, bir rivayette ise on yaşında olduğunu demiştir.[647] İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Hibbân, Taberî, İbn Kesîr Hz. Ali'nin on yaşında iman ettiğini belirtmişlerdir. Taberî verdiği başka bir rivayette de dokuz yaşında olduğunu söylemiştir[648].

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Ebu Bekir'in iman etmesiyle ilgili bazı farklı anlatımlar bulunmaktadır. Rabguzî, Hz. Muhammed'e nübüvvet geldikten sonra onun, Hz. Ebu Bekir'i gördüğünü, kendisine peygamberlik geldiğini haber verdiğini belirtmiştir. Buna karşılık o, bunu önceden tasavvur ettiğini söylemiş, hemen iman etmiştir. Ayrıca Rabguzî, İnsanlar Hz. Peygamber'e hemen iman etmeyip, düşündükleri halde, onun tereddütsüz iman etmesinden dolayı kendisine sıddık denildiğini söylemiştir.[649]

Rabguzî'nin bu anlatımı biraz farklı bir şekilde İbn İshâk'ın eserinde geçmektedir. Şöyle ki: O, Hz. Ebu Bekir, Hz. Peygamber'le karşılaşmış "Ey

---

642 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 172, 173.
643 Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 196b.
644 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 109; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 190.
645 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 181, 182; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 172, 173; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 313.
646 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 223.
647 Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 104; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 16; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 379; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 170.
648 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 182; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 172; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 52; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 312-314; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 223.
649 Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 194v.

Muhammed! Kureyşliler ilahlarımızı terk ettiğini, bize akılsız dediğini ve babalarımızı tekfir ettiğini söylüyorlar bu doğru mu?" diye sormuştur. Hz. Muhammed kendisinin Allah'ın peygamberi olduğunu ve onun gönderdiklerini insanlara ulaştırmakla görevli olduğunu söylemiştir. Ona Kur'ân'dan okuyup, onu İslam'a davet etmiştir. O hemen İslam'a girmiştir. Devamında İbn İshak, Hz. Peygamber'in "Her kimi İslam'a davet ettiysem, kendisinde bir düşünme, duraksama ve tereddüd süresi oldu. Sadece Ebu Bekir'de olmadı. Onu İslam'a davet ettiğimde hiçbir tereddüt göstermeden hemen kabul etti." dediğini zikretmiştir. Bu rivayet İbn Kesîr'in eserinde de geçmektedir.[650] Rabguzî'nin, Hz. Ebu Bekir'in, Hz. Muhammed'in peygamber olacağını önceden tasavvur ettiğini ve iman ettiğini söylediği anlatım, yakın ifadelerle Beyhakî'nin eserinde geçmektedir. O şöyle demiştir: "Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir'i İslam'a davet etmeden önce o, Hz. Muhammed'de nübüvvetin alametlerini görmüş ve işitmişti, daha önce bu konuyu yeteri kadar düşündüğü için hemen iman etmiştir.[651] Rabguzî'nin anlatımına göre bu rivayet biraz daha teferruatlı olup, onun dediklerini kapsamaktadır. Hz. Ebu Bekir'e bundan dolayı sıddık denildiği görüleceği üzere rivayette yoktur.

Rabguzî anlatıldığına göre, bir gün Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir'in konuşurlarken tartıştıklarını söylemiştir. Bu tartışmada Hz. Ebu Bekir'in gönlü kırılmış ve Hz. Resule gitmiştir. Hz. Ömer onun Hz. Peygamber'e gittiğini tahmin ederek oda ona gitmiştir. Durumu Hz. Peygamber'e söyleyince o, Ömer'e kızmış ve "Ben kimi İslam'a çağırdıysam yüzünü bana döndü, yalancı dediler yalnızca Ebu Bekir yüzünü dönmedi ve seni tasdik ettim/doğru söylüyorsun dedi." Demiştir.[652] Rabguzî'nin bu anlatımı yakın ifadelerle İbn Kesîr'in eserinde geçmektedir. O, Hz. Ömer ile Hz. Ebu Bekir'in tartıştıklarını bunun üzerine Hz. Peygamber'in şöyle dediğini söylemiştir: "Allah beni sizlere gönderdiğinde siz, yalan söylüyorsun dediniz, Ebu Bekir ise doğru söyledin dedi. Canı ve malı ile bana iyilikte bulundu. Arkadaşımı artık bana bırakmayacak mısınız?" İbn Kesîr'in bu rivayeti[653] Rabguzî'nin rivayetini kapsamaktadır.

Muîn el-Miskîn ise Hz. Muhammed'e daha peygamberlik gelmeden önce Hz. Ebu Bekir'in bir rüya gördüğünü söylemiştir. O, rüyasında ayın gökten inip, Kâbe'ye geldiğini ve parça parça olup, Mekke'deki evlere birer parçasının düştüğünü ve tekrar birleşip, gökyüzüne doğru gittiğini, fakat Hz. Ebu Bekir'in evine düşen parçanın orada kaldığını söylemiştir. O, başka rivayette de ayın parçalarının bir araya gelip onun evine girdiğini onun, evin kapısını kapattığını demiştir. Devamında Hz. Ebu Bekir sabahleyin

---

650 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 183; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 223, 224.
651 Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 164
652 Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 195r.
653 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 224.

rüyasını Yahudi âlimlerinden birisine anlatmış, o, bu rüyaya itibar edilmeyeceğini, karışık bir rüya olduğunu söylemiştir. Bir zaman sonra ticaret için çıktığı yolculukta, yolu Bahira'ya düşmüş, gördüğü rüyayı ona anlatmıştır. O, nereli olduğunu sormuştur. Hz. Ebu Bekir "Kureyş'ten bir kimseyim." diye cevap vermiştir. O, "Mekke'de bir peygamber zahir olup, hidayet nuru Mekke'nin her menziline vasıl olur. Sen hayatında onun veziri olursun. Vefatından sonra halifesi olursun." demiştir. Hz. Ebu Bekir bu vakıayı, Hz. Muhammed'e peygamberlik geldiği zamana kadar saklamıştır. Ona nübüvvet geldiğini haber alıp yanına gittiğinde, Hz. Peygamber onu İslam'a davet etmiştir. O, "Her peygamberin nübüvvetine delili vardır. Senin delilin nedir?" deyince, Hz. Resul, "Benim nübüvvetime delil, o gördüğün vakıadır ki, bir Yahudi âliminden tabirini diledin o, 'Karışık bir rüyadır, itibarı yoktur.' dedi. Sonra rahip Bahira tabir etti." demiştir. Hz. Ebu Bekir "Bunu sana kim dedi." diye sorunca, Cebrail'in haber verdiğini söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir iman etmiştir.[654] Muîn el-Miskîn'in bu anlatımı küçük bir farkla Molla Şerafeddin'in eserinde de geçmektedir. O rüyada ayın kopup Hz. Ebu Bekir'in eteğine düştüğünü, onu alıp sinesine koyduğu, ertesi gün bir âlime tabir ettirdiğini söylemiştir. Devamı Muîn el-Miskîn'in anlatımıyla ayanıdır.[655]

Muîn el-Miskîn'in ve Molla Şerafeddin'in, Hz. Ebu Bekir'in rüyasının anlatımları Şâmî'nin eserinde geçmektedir. O ilk önce Hz. Ebu Bekir'in İslam'a girişini Sîre ve tarih eserlerinde İbn İshâk'ın yukarıda verdiğimiz rivayeti vererek zikretmiştir. Sonra da Muîn el-Miskîn ve Molla Şerafeddin'in anlatımını zikretmiştir. O, Süheylî'den rivayetle, önceden Hz. Ebu Bekir'in bir rüya gördüğünü ve rüyasında ayın Mekke'ye indiğini, orada parçalandığını, her bir parçasının bir eve girdiğini, sonra tekrar birleştiğini ve onun evine girdiğini görmüştür. O Ehl-i Kitaptan bazı kimselere rüyasını tabir ettirmiştir. Onlar onun gördüğü rüyanın beklenen bir peygambere işaret ettiğini ve onun ortaya çıkma zamanına çok az kaldığını söylemişlerdir. Ona iman etmesini, böylece insanların en mutlusunun kendisi olacağını demişlerdir. Hz. Peygamber'e nübüvvet geldiğinde onu davet etmiş, oda hemen kabul etmiştir. Şâmî'nin bu rivayetinde Hz. Ebu Bekir'in Hz. Peygamber'in veziri ve halifesi olacağının haber verilmesi geçmemektedir.[656]

Muîn el-Miskîn'in verdiği diğer bir anlatım özetle şöyledir: Hz. Peygamber'e ilk vahiy geldiğinde kime bunu haber vereyim diye düşünmüş, aklına sadık dostu Hz. Ebu Bekir gelmiştir. Ertesi gün sabahleyin ona gitmek için yola çıkmıştır. O da atalarının

---

654 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 18, 19.
655 Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 378, 379.
656 Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 405, 406.

dininin doğru din olmadığını, başka hak bir dinin olması gerektiğini düşünmekteymiş. Bu düşüncesini danışmak için Hz. Muhammed'e giderken tesadüfen yolda karşılaşmışlardır. Bu karşılaşmada Hz. Peygamber ona kendisine nübüvvet geldiğini söylemiş oda iman etmiştir.[657]

Hindî, verdiği mısralarda Hz. Ebu Bekir'in tereddütsüz iman ettiğini söylemiştir.[658] Cevdet Paşa ve Cezâirî Hz. Ebu Bekir'in cahiliye döneminde Hz. Muhammed gibi putlara tapmadığını, başka hak bir din olduğunu düşündüğünü söylemişlerdir. Ayrıca onun, Hz. Muhammed'e nübüvvet geldiğinde hemen iman ettiğini ve elinin altında bulunanları da İslam'a davet ettiğini söylemişlerdir.[659] Hindî, Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin Hz. Ebu Bekir'in tereddütsüz hemen iman ettiğini söylemeleri Sîre ve tarih eserlerinde ki rivayetlerin içerikleriyle uyuşmaktadır.[660] Fakat Hz. Ebu Bekir'in nübüvvet öncesinde putlara tapmadığı bilgisi, İbn İshâk'ın verdiği ve diğer Sîre ve tarih eserlerinde bulunan rivayetle çelişmektedir. Zira Hz. Peygamber onu İslam'a davet ettiğinde, Onun "Ey Muhammed! Kureyşliler ilahlarımızı terk ettiğini, bize akılsız dediğini ve babalarımızı tekfir ettiğini söylüyorlar bu doğru mu?" diye sorması[661] Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin anlatımına ters düşmektedir.

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Ebu Bekir'in gayretleriyle iman edenlerin isimleri şöyle zikredilmiştir: Osman b. Affan, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvam, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkâs.[662]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Ebu Bekir'in gayretleriyle İslam'a giren yukarıdaki sahabilerin isimleri İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Hibbân, Taberî, Beyhakî'nin eserlerinde aynı şekilde geçmektedir.[663]

Muîn el-Miskîn, Zeyd b. Haris'in İslam'a girmesini anlatırken onun, Hâkim b. Hizâm tarafından Şam'dan köle olarak getirilenler arasında olduğunu söylemiştir. Hz. Hatice Hizâm'ın halasıydı, onu görmeye gittiğinde getirdiği kölelerden birisini almasını istemiştir. Oda Zeyd b. Hârise'yi almıştır. Onu eve getirdiğinde Hz. Muhammed onu azat etmiş ve oğul edinmiştir. Bu olay nübüvvetten önce olmuştur. Zeyd'in babası Haris

---

657 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 19, 20.
658 Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 196a.
659 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 109; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 190.
660 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 184; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 175; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 53; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 317; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 165.
661 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 183.
662 Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 104; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 109, 110; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 190; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 98; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 379.
663 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 183, 184; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 174, 175; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 53; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 314-317; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 163-165; Şâmi, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 405, 406.

oğlunun Mekke'de olduğunu öğrenince oraya gelip Hz. Muhammed'den onu geri vermesini talep etmiştir. O, Zeydi çağırarak "Sen bu hususta serbestsin, istersen pederinle git istersen bizimle kal." demiş o, babasıyla gitmeyip, onların yanında kalmıştır. Ona Muhammed'in oğlu derlermiş. Hz. Muhammed'e nübüvvet geldiğinde Zeyd ona iman etmiş ve ilk inananlardan olmuştur. Daha sonraları "Onları babaları ile çağırın." ayeti inince Zeyd b. Haris denilmiştir şeklinde zikretmiştir.[664] Muîn el-Miskîn'in bu anlatımı İbn Hişâm'ın eserindeki bilgilerle uyuşmaktadır. İbn Hişâm biraz daha teferruatlı zikretmiş, Haris'in okuduğu şiiri de vermiştir.[665]

1.3.5. Açıktan Davet ve Baskılar

Kudâî, Muîn el-Miskîn, Molla Şerafeddin Hz. Peygamber'e ilk vahiy gelmesinden halkı İslam'a davet ettiği zamanına kadar üç yıl geçtiğini söylemişlerdir.[666]

İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Taberî, Sıbt İbnu'l-Cevzî Hz. Muhammed'e nübüvvet geldiği zamanla, halkı İslam'a açıktan davet etmeyle ilgili emir geldiği vakit arasında, üç yıl olduğunu söylemiştir.[667]

Rabguzî, Hz. Muhammed'in Allah'ın buyruğunu Arap müşriklerine ulaştırdığını, onlara Allah'ın bir olduğunu ve putlara tapmamaları gerektiğini, kendisini Allah'ın peygamberi olarak kabul etmelerini tebliğ ettiğini, fakat onların bunları kabul etmediklerini söylemiştir.[668] Genel ifadeler içeren Rabguzî'nin bu anlatımı Hz. Peygamber'in Safâ tepesinde kavmini İslam' a davet ettiği anlatımlarla uyuşmakta olup, bu rivayeti aşağıda zikredeceğiz.[669]

Rabguzî Hz. Peygamber'in tebliğe devam ettiğini, fakat müşriklerin söylediklerine iman etmediklerini belirtmiştir. Devamında; Arapların ululari Hz. Muhammed'i yanlarına çağırıp ona şöyle öğüt vermişlerdir: "Ey yiğit senin atalarının bizim üzerimizde hakları var. Bizim hepimiz onların milletindeniz. Bu ne iştir ki, atalarının dinini inkâr edip, onların dininin yanlış olduğunu söylersin. Eğer delirdiysen ilaç bulalım. Eğer şeytan, peri/cin afatına uğramışsan bolca kurban sunalım, sadaka verelim, şifa bulalım. Eğer fakirim diyorsan sana mal toplayalım. Eğer birisine âşık isen

---

[664] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 16, 17.
[665] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 173, 174.
[666] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 105; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 25; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 394.
[667] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 188; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 181; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 169; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 318; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 99.
[668] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 202v, 203r.
[669] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 169, 170; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 319; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 188, 190; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 99, 100.

onu sana isteyelim, muradına erdirelim. Eğer büyü yapmışlarsa bozduralım. Önderimiz, ulumuz olmak istersen seni önderimiz yapalım. Eğer birinde öcün varsa alalım. Eğer birisinden korkuyorsan sana yardım edelim." demişlerdir. Hz. Muhammed söyledikleri hiçbir şeyin kendisinde olmadığını, vaat ettikleri şeyleri istemediğini söylemiştir. O, Allah'ın bir olduğunu, ortağı olmadığını, kendisini onlara peygamber olarak gönderdiğini, amacının insanlara iki cihan saadeti kazandırmak olduğunu ve kendisine iman etmelerinden başka bir şey istemediğini söylemiştir. Devamında Rabguzî Hz. Peygamber'in tebliğ görevini yaparken müşriklerin ona türlü türlü eziyetler, hakaretler ettiklerini, Allah'ın yardımı olmazsa onlara karşı koyacak gücü olmadığını, Hz. Ömer'in İslam'a girmesiyle Müslümanların güçlendiğini, artık müşriklere karşı koyabildiklerini söylemiştir.[670]

Rabguzî'nin bu anlatımı İbn İshâk ve İbn Hişâm'ın eserlerinde bazı farklılıklarla geçmektedir. Şöyle ki: "Mekke'nin önderlerinden birisi olan Utbe b. Rebia iyi, yumuşak huylu birisiydi. Bir gün Hz. Peygamber yalnız başına mescit de oturmaktaydı. Utbe orada bulunan Kureyşlilere 'Ben kalkıp şununla bazı konuları konuşayım. Umulur ki, diyeceğim şeylerden bazılarını kabul eder, ona istediği şeyleri veririz. Oda onlarla yetinir.' demiştir. Hamza b. Abdulmuttalib İslam'a girdiği zaman bu olay olmuştur. Oradakiler 'Ey Ebu'l-Velid kalk git ve onunla konuş.' demişlerdir. Utbe gelip Hz. Peygamber'in yanına oturmuştur. O, şöyle demiştir: 'Ey kardeşimin oğlu sende bilirsin ki, aşiret içerisinde nesep ve şeref bakımından bizden daha yücesin. Kavmine büyük bir şey getirerek, onların birliğini dağıttın, onları sefihlikle itham ettin, dinlerini ve ilahlarını eleştirdin. Onların atalarına kâfir dedin. Beni iyi dinle ki, sana üzerinde düşünülmesi gereken bazı şeyler teklif edeceğim. Umulur ki, bazılarını kabul edersin.' demiştir. Allah Resulü 'Ey Ebu'l-Velid söyle.' demiş, Velid 'Ey kardeşimin oğlu! Eğer bu getirdiğin şeye karşı mal istiyorsan, mallarımızı toplayarak sana veririz. Böylece en zenginimiz olursun. Şeref istiyorsan, seni başımızda en şerefli kılarız. Saltanat istiyorsan, seni başımıza kral yaparız. Bu sana gelen şey, senin gördüğün bir peri, cin ise ve onu kendinden uzaklaştıramıyorsan, senin için tedavi ararız. Seni ondan uzaklaştırmak için bütün malımızı harcarız. Zira ekseriyetle cin insana galip gelirde, tedavi olmadıkça ondan çıkmaz. Belki de getirdiğin şey, gönlünü coşturan bir şiirdir. Allah'a ant olsun ki, Ben-i Abdulmuttalib'den olan sizler, başkalarının beceremediği şekilde şiir söyleyebiliyorsunuz.' demiştir. Onu dikkatli bir şekilde dinleyen Hz. Peygamber 'Söyleyeceklerin bitti mi, ey Ebu'l-Velid?' demiş, o 'Evet' demiştir. Allah Resulü 'Beni iyi dinle.' demiş o, 'Dinlerim' demiştir. Hz. Peygamber 'Rahman ve

[670] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 202v, 203r, 203v.

Rahim olan Allah'ın adıyla. Hâ Mîm. (Kur'ân) Rahman ve Rahim olan Allah katından indirilmiştir. Bu bilen bir kavim için, ayetleri Arapça olarak açıklanmış bir kitaptır.' (Fussilet 41/38) ayetini ve devamını okumuş, secde ayeti geldiğinde secde etmiştir. Utbe ise susarak dinlemiş ve Hz. Peygamber ona 'Ey Ebu'l-Velid! Dinlediğini dinledin. Seni dinlediğin şeyle baş başa bırakıyorum.' Buyurmuştur."[671] İbn İshâk ve İbn Hişâm'ın eserlerinde ki verdiğimiz rivayette Kureyş ululari değil, Kureyş'in ulularından biri olan Utbe'nin Hz. Peygamber'e gittiği görülmektedir. Fakat yine İbn Hişâm'ın verdiği benzer bir rivayette Kureyş'in ulularının isimleri belirtilerek, onların Kâbe'ye toplandığı ve Hz. Peygamber'i oraya çağırdıkları, onunla konuştukları zikredilmektedir. Rivayetin devamının yukarıda verdiğimiz rivayete yakın olduğu görülmüştür.[672] Velid veya Kureyş'in ulularının Hz. Peygamber'e teklif ettiği şeyler anlatımdaki farklılıklarla birlikte ana hatlarıyla uyuşmaktadır. Yine Rabguzî'nin Hz. Peygamber tebliğ görevini yaparken Kureyşlilerin ona engel olmaları ve çeşitli eziyetler etmeleri ile Allah'ın ona ve inananlara yardımı ve Hz. Ömer'in İslam'a girmesiyle Müslümanların güçlenmesi anlatımları genel ifadeler içermekle birlikte Sîre eserlerinde ki, anlatımlara genel itibariyle uymaktadır.[673]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Râşid, Cezâirî ve Molla Şerafeddin Hz. Muhammed'e kavmini/akrabalarını uyarmasını emreden ayet nazil olduğunda Hz. Peygamber'in Safa tepesine çıkarak kavmini toplamak için onlara seslendiğini söylemişlerdir. Muîn el-Miskîn "Ey Kureyşliler buraya toplanıp sözümü dinleyin." dediğini, onlar toplanınca "Benden hiç yalan söz işittiniz mi? diye sorduğunu, onların "Hayır" dediğini belirtmiştir. Cevdet Paşa, Râşid, Cezâirî ve Molla Şerafeddin ise "Ey Abdulmuttaliboğulları, Ey Fihroğulları, eğer şu dağın ardında bir düşman/asker var, sizi yağma/helak etmek için gelmişler dersem bana inanır mısınız?" diye sorduğunu, onların "Evet inanırız." dediklerini zikretmiştir. Molla Şerafeddin, "Sen Muhammedu'l-Eminsin asla yalan söylemezsin." dediklerini söylemiştir. Muîn el-Miskîn "Hak Teâlâ bana nübüvvet ihsan etti ve beni size peygamber olarak gönderdi." dediğini vermiştir. Cevdet Paşa "Öyleyse ben sizi önünüzdeki kıyamet gününün azabıyla korkutmaya me'murum/görevlendirildim, iman ediniz." dediğini belirtmiştir. Râşid "Öyle ise ben sizi yarın dâr-ı ahirette, şimdi huzurumda mevcut ve hazır gibi meşhûd ve meczûmum olan Cenab-ı Allah'ın azâb-ı şedîdinden tenzîr ve tahfif ediciyim." buyurduğunu demiştir. Molla Şerafeddin ise "Öyleyse Allah'ın bir olduğunu, Muhammed'in onun peygamberi olduğunu söyleyerek azaptan kurtulun, kıyamet korkularından, tüm

[671] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 242, 243; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 202, 203.
[672] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 203, 204.
[673] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 187-225; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 181-242.

azaplardan canlarınızı kurtarın, putlara tapmayın.” gibi sözler söylediğini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Râşid, Cezâirî ve Molla Şerafeddin ise Ebu Leheb’in “Bizi bu söz için mi çağırdın.” deyip, Hz. Muhammed’e kötü sözler söylediğini zikretmişlerdir.[674] Muîn el-Miskîn’in verdiği diğer bir anlatım Cevdet Paşa ve Cezâirî’nin yukarıdaki anlatımıyla uyuşmaktadır.[675]

Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin bu anlatımları yakın ifadelerle İbn Sa’d, İbn Hibbân, Taberî ve İbn Kesîr’in eserlerinde de geçmektedir.[676] Ayrıca bazı farklılıklarla Teymî’nin ve Sıbt İbnu’l-Cevzî’nin eserlerinde de geçmektedir Teymî’de ki farklılık Hz. Peygamber Safâ’da, Ey Abdulmuttalib, Abd-i Menâf diye seslenmiştir. Ayrıca o, Kureyş’in boylarının isimlerini tek tek sayarak “Nefislerinizi ateşten koruyun.” dediğini zikretmiştir.[677] Sıbt İbnu’l-Cevzî ise farklı olarak, Hz. Peygamber’in Merve tepesine çıktığını, Ey Âl-i Fihr dediğini, Kureyşliler ve Ebu Leheb’in geldiğini, sonra “Ya Âl-i Gâlib dediğini, Fihr’in çocukları Ben-i Muhârib ve Ben-i Hâris’in geldiğini, sonra Ben-i……” şeklinde devam ederek, Kureyş’in tüm boylarının ismini zikrettiği ve Hz. Resulün Arap ve Acem’e gönderildiğini haber verdiğini söylemiştir.[678] Belirttiğimiz bu farklılıkların dışında diğer anlatımlar İbn Sa’d’a uymaktadır. Yukarıda verdiğimiz Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki anlatımlar ana hatlarıyla İbn Sa’d, Teymi ve Sıbt İbnu’l-Cevzî’nin rivayetlerine uymaktadır. Karşılaştırmada görüleceği üzere, anlatımdaki ifade tarzlarında küçük farklılıklar vardır. Bunlar; Kureyş kabilesinin kollarının isimlerini zikrindeki farklılıklar ile Hz. Peygamber’in Kureyş’i, önlerinde ki azaba karşı uyarmasının söylenişinde ki farklılıklar şeklinde görülmektedir. Bu farklılıklarda rivayetlerde geçmekle birlikte bunların ifade ediş tarzından kaynaklandığı görülmüştür.

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî, Molla Şerafeddin Ebu Leheb’in bu sözleri üzerine Tebbet suresinin nazil olduğunu söylemişlerdir.[679] Hz. Peygamber’in Safâ tepesinde Kureyşlileri İslam’a davet etmesi ve Ebu Leheb’in ona kötü sözler söylemesi üzerine Tebbet suresinin indiği bilgisi yukarıda zikrettiğimiz İbn Sa’d, İbn Hibbân, Taberî ve İbn Kesîr’in rivayetinde geçmektedir.[680]

---

[674] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.3. 25, 26; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 114, 115; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 171; Cezâirî, *Münyetü’l-Ezkiyâ fi Kasasi’l-Enbiyâ*, 193, 194; Molla Şerafeddin, *Kasasu’l-Enbiyâ*, 396.

[675] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.3. 28.

[676] İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*, I, 169, 170; İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 54; Taberî, *Târîhu’t-Taberî* , II, 319; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, II, 240, 241.

[677] Teymî, *Kitâbu’l-Meb’as ve’l-Meğâzî*, 188, 190.

[678] Sıbt İbnu’l-Cevzî, *Mir’âtu’z-Zamân*, III, 99, 100.

[679] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.3. 28; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 115, 116; Cezâirî, *Münyetü’l-Ezkiyâ fi Kasasi’l-Enbiyâ*, 193, 194; Molla Şerafeddin, *Kasasu’l-Enbiyâ*, 396.

[680] İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*, I, 170; İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 55; Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, II, 319; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, III, 241.

Cevdet Paşa, Cezâirî, Molla Şerafeddin onun kendisi ve hanımı Ümmü Cemil hakkında inen bu sureden canının çok sıkıldığını söylemişlerdir. Ebu Leheb, oğulları Utbe ve Uteybe'ye, Hz. Peygamber'in kızları Rukayye ve Ümmü Külsüm'ü boşamalarını emretmiş, onlarda zaten müşrik oldukları için hemen boşamışlardır. Ümmü Külsüm ile nikâhlı olan Uteybe bununla da yetinmeyip, Hz. Muhammed'e gelerek saldırmış, yakasından tutarak gömleğini yırtmıştır. Hz. Resul "Ya Rabbi! Onun üzerine canavarlarından bir canavarı musallat et." diye beddua etmiştir. Onun bu duası kabul olmuş, Uteybe Şam'a giderken Zerkâ merhalesinde bir aslan tarafından parçalanmıştır. Yine Cevdet Paşa ve Cezâirî, Hz. Peygamber'in kızı Rukayye'yi Hz. Osman'la nikâhladığını, ayrıca Allah Resulünün önceden oğlu Kasım vefat etmiş, sonrada Abdullah vefat edince müşriklerin "Muhammed'in yerini dolduracak oğlu kalmadı, öldüğünde adı unutulur." dediklerini söylemişlerdir.[681]

Hz. Peygamber'in kızları Rukayye ve Ümmü Külsüm'ün Ebu Leheb'in oğulları ile evli olduğu İbn Hibbân'ın eserinde geçmektedir. O, Utbe b. Ebî Leheb ile Rukayye, Uteybe b. Ebî Leheb ile Ümmü Külsüm evliydi demiştir. Hz. Muhammed İslam'ı tebliğe başladığında Ebu Leheb oğullarına Hz. Resulün kızlarını boşamalarını istemiştir. Onları boşamaları üzerine Hz. Peygamber kızı Rukayye'yi Osman b. Affân ile evlendirmiştir. İkisi Habeşistan'a hicret etmişlerdir. Resulullah'ın Bedir Gazvesi dönüşünde kızı Rukayye vefat etmiş o, bunun üzerine Ümmü Külsüm'ü Hz. Osman'a vermiştir. Yine İbn Hibbân Hz. Peygamber'in oğlu Abdullah vefat ettiğinde Kureyşlilerin "Muhammed'in soyu kurudu artık!" dediklerini söylemiştir.[682] Uteybe hakkındaki anlatım Beyhakî'nin eserinde geçmektedir. Hz. Peygamber'in kızı Ümmü Külsüm, Ebu Leheb'in oğlu Uteybe ile Rukayye ise Utbe ile evlenmişti. Tebbet suresi nazil olunca Ebu Leheb oğullarına "Eğer Muhammed'in kızlarını boşamazsanız bir daha sizinle bir araya gelmemiz haram olsun." demiştir. Bunun üzerine onlar Hz. Peygamber'in kızlarını boşamışlardır. Ümmü Külsüm'le ayrılan Uteybe, Hz. Peygamber'e gelmiş "Ben senin dinine küfrettim ve kızını boşadım. Ben seni sevmiyorum, sende beni sevmiyorsun." demiştir. Ardından Allah Resulüne saldırarak gömleğini yırtmıştır. Onun bu davranışı karşısında Hz. Peygamber "Allah'tan senin üzerine köpeklerinden birini musallat etmesini diliyorum." şeklinde beddua etmiştir. Bu hadiseden sonra Uteybe'ninde içlerinde olduğu bir grup ticaret için yola çıkmış, Şam'da bir yer olan Zerkâ'da konaklamışlardır. Kafilenin etrafında o gece bir aslan dolaşmaya başlamış, Uteybe "Vah anan vah! Vallahi Muhammed'in bana beddua etmesinden dolayı

[681] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 115, 116; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 171; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 193, 194; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 396, 397.
[682] İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 311, 312.

bu aslan beni yiyecek. Ben Şam'da İbn Ebî Kebşe Mekke'de olduğu halde o katilim olacak." demiştir. Aslan o kafile içerisinde Uteybe'ye kükremiş, başına indirdiği bir pençe darbesiyle onu öldürmüştür.[683] Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin yukarıdaki anlatımının Sîre rivayetlerine uyduğu görülmüştür.

Muîn el-Miskîn'in eserinde ilave şu bilgi vardır: "Yakın akrabanı Allah'ın azabıyla korkut." ayeti inince Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye gelen ayeti söylemiş ve eğer akrabalarımı İslam'a davet edersem bana ezâ ve cefâ yapacaklarından korkuyorum demiştir. Bunun üzerine Cebrail gelmiş, eğer Allah'ın bu emrini yerine getirmez ise cezaya müstehak olacağını söylemiştir.[684] Muîn el-Miskîn ve Râşid, Hz. Muhammed'in, Hz. Ali'den bir miktar et ve biraz süt hazırlamasını ve akrabalarını davet etmesini istediğini belirtmişlerdir. Akrabaları geldiğinde ancak bir kimseye yetecek kadar et ve süt varmış. Farklı olarak Râşid ise yemek hazırlamasını ve yakın akrabalarını çağırmasını istediğini, kırk kişi geldiğini, yemeğin anca üç, dört kişiye yetecek kadar olduğunu söylemiştir. Müellifler ilk önce Hz. Resul'ün yiyip, içtiğini akabinde diğerlerinin yediğini ve doyduklarını söylemişlerdir. Yemek bitiminde Hz. Peygamber söze başlayacağı sırada Ebu Leheb, "Muhammed'e bir kimse sihir yapmış olmasın." demiştir. Farklı olarak Râşid, Ebu Leheb'in "Muhammed size sihir yaptı kalkın gidelim" dediğini zikretmiştir. Muîn el-Miskîn bu söz üzerine Hz. Peygamber'in canı sıkılmış ve Ebu Leheb'e "Kureyş ve bütün Arap kabilelerinin yapamayacağı kötülüğü sen bana yaptın." demiş ve onun yaptığı şeyden çok müteessir olduğunu zikretmiştir. Davetliler dağılıp gitmişlerdir. Daha sonra tekrar Hz. Ali'ye aynı şekilde yemek hazırlamasını söylemiş ve akrabalarını davet etmiş, onları yedirmiştir. Râşid, onlar iyice doyduğunda Allah Resulü onlara tekrar şöyle hitap etmiştir. "Vallahi Araplar içerisinde bir kimse bilmiyorum ki, benim size getirdiğimden daha faziletli bir şey getirsin. Ben size dünya ve ahiret hayırlarını getirdim. Cenab-ı Allah bana sizi bu hayırlı işe davet etmemi emretti. Bu işte hanginiz bana muâvenet eder. O benim kardeşim, vasim ve sizin içinizde halifem ola." demiştir. Muîn el-Miskîn'de Allah'ın birliğini ve kendisinin onun peygamberi olduğunu söylemiş ve kim bu işte bana yardım eder, kardeşim, vasim ve sizin içinizde halifem olur demiştir. Devamında müellifler: Bu söz karşısında kimse İslam'a girmemiş, hepsi suskun kalmışlardır. Hz. Ali ona tabi olduğunu ve hizmetinde olduğunu söyleyince Hz. Peygamber elini onun boynuna koymuş ve "Bu benim kardeşim ve vasimdir, sizin içinizdeki halifemdir. Onun sözüne itaat edin." demiştir.

---

[683] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 338, 339.
[684] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 26.

Orada ki Kureyşliler gülüşmüşler ve Ebu Talib'e "Kardeşinin oğlu sana emrediyor ki, oğlun Ali'nin sözünü dinle." demişler.[685]

Muîn el-Miskîn ve Râşid'in bu anlatımları İbn İshâk, Taberî ve İbn Kesîr'in eserlerinde aynı şekilde geçmekle birlikte, teferruat farklılığı vardır. Farklılıklar şunlardır: İbn İshâk Hz. Ali'ye "Bize bir sâ' ağırlığında koyun eti pişir ve yanına da bolca süt hazırla." dediğini zikretmiştir. Taberî, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye "Bir sâ' yemek yap ve ona koyun etini ekle büyük bir bardağa süt doldur." dediğini söylemiştir. İbn Kesîr ise "Bir koyunla bir ölçek buğdaydan yemek yap. Bir büyük bardakta süt koy." demiştir. Muîn el-Miskîn'in Ebu Leheb'in, "Muhammed'e bir kimse sihir yapmış olmasın." dediğini bildirdiği söz, İbn İshâk, Taberî ve İbn Kesîr'in eserlerindeki rivayette geçmemektedir. Fakat Râşid'in, Ebu Leheb "Muhammed size sihir yaptı kalkın gidelim" dedi şeklinde verdiği söz, yakın bir şekilde şöyle geçmektedir. İbn İshâk Ebu Leheb'in "Adamınız size sihir yaptı. Hemen dağılın.", Taberî'de Ebu Leheb "Görüyorum ki, ev sahibi sizi nasıl büyüledi.", İbn Kesîr'de ise "Şimdiye kadar bunun gibi bir sihir görmedik. Adamınız sizi büyülemesin." dedi şeklinde geçmiştir. Râşid'in dediğinin anlamsal olarak yakın olduğu görülmektedir. Yine Muîn el-Miskîn'in anlatımındaki "Bu söz üzerine Hz. Peygamber'in canı sıkılmış ve Ebu Leheb'e 'Kureyş ve bütün Arap kabilelerinin yapamayacağı kötülüğü sen bana yaptın.' demiş ve onun yaptığı şeyden çok müteessir olmuştur." Şeklindeki bilgi İbn İshâk, Taberî ve İbn Kesîr'in verdiği rivayette bulunmamaktadır. Bu farklılıkların dışında Râşid'in anlatımı Taberî'nin anlatımıyla aynıdır. Yine Muîn el-Miskîn'in anlatımı da belirttiğimiz farklılıklarla birlikte İbn İshâk, Taberî ve İbn Kesîr'in verdiği rivayete ana hatlarıyla uymakta olup, bu rivayetlerin daha teferruatlı olduğu görülmüştür.[686]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Peygamber açıktan tebliğe başladığında ilk başlarda Mekke müşriklerinin davete icabet etmeyip, fazla umursamadıkları zikredilmiştir. Fakat her geçen gün inananların sayısının artması ve Hz. Peygamber'in onları tek olan Allah'a çağırması, putlardan men etmeye çalışmasıyla birlikte, ona ve inananlara eza ve cefada bulunduklarını ve her geçen gün bunun dozunu arttırdıklarını söylemişlerdir.[687] Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki bu bilgi aynı şekilde İbn İshâk, İbn Hişâm, Taberî'nin verdiği rivayetlerde geçmektedir.[688]

---

[685] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 26, 27; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 172, 173.

[686] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 188, 189; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 319-321; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 241-243.

[687] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 28; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 111; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 194; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 191.

[688] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 190; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 182; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 322.

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Cezâirî Hz. Muhammed'in açıktan davete başlaması ve her geçen gün Müslümanların sayısının artmasıyla birlikte Mekke'nin önde gelenlerinin Ebu Talib'e gittiklerini söylemişlerdir. Onlar benzer ve farklı isimler zikretmekle birlikte Utbe, Şeybe, Ebu Süfyan, Ümeyye b. Halef, Ebu Cehil, As b. Vâil, Mut'im b. Adiyy, Velid b. Muğire, Ebu'l-Bahterî gibi Mekke'nin önde gelen zevatının Ebu Talib'e gittiklerini, Muhammed'in dinlerini yalanladığını, babalarını ve dedelerini dalaletle itham ettiğini söylemişlerdir. Bundan dolayı Ebu Talib'ten onu bu işten nehyetmesini ya da onu himayeden vazgeçmesini istemişlerdir. O, onları ilk seferlerde güzel sözle savmıştır. Fakat onlar zaman içerisinde tekrar gelmişlerdir. Tüm baskılarına rağmen Ebu Talib, Hz. Muhammed'i himayeden vazgeçmeyeceğini söylemiştir.[689]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki bu anlatım İbn İshâk, İbn Hişâm, Taberî'nin verdiği rivayetlerde aynı şekilde geçmektedir. Fakat bu eserlerde Ebu Talib'e gidenlerin isimleri zikredilirken uzun künye şeklinde söylenmiştir.[690] Muîn el-Miskîn bu baskıları Ebu Talib Hz. Peygamber'e bildirince o, amcasının kendisini himayeden vazgeçtiğini zannetmiş ve "O Allah'ın hakkı için ki, benim ruhum onun kabza-ı kudretindedir. Eğer Kureyşliler güneşi getirip sağ elime, ayı getirip sol elime verseler, bana bu işten feragat eyle deseler, ben yine bundan feragat etmem. Çalışırım ki, İslam zahir ola, yayıla, bu yolda canımı bile feda ederim. Yeter ki, Rabbimin katında makbul olayım." demiş, gözlerinden yaş gelmiştir. Onu böyle gören Ebu Talib üzülmüş ve ölene kadar onu koruyacağını söylemiştir. Râşid'de yakın ifadelerle onun söylediklerini zikretmiştir.[691] Yine Muîn el-Miskîn ve Râşid'in bu anlatımları ifade tarzındaki küçük farklılıklarla birlikte aynı şekilde İbn İshâk, İbn Hişâm, Taberî'nin eserlerinde geçmektedir.[692]

Muîn el-Miskîn bir rivayette de yukarıdaki isimleri zikrederek, Kureyş'in önde gelenlerinin Ebu Talib'e geldiklerini, Umâre isminde yüz güzelliği ile meşhur olmuş bir genci Ebu Talib'e getirerek "Sende bilmektesin ki, bundan daha güzel yüzlü birisi Araplarda yoktur. Bundan dolayı o, babasından daha çok tanınmıştır. Onu sana verelim, sende Muhammed'i bize ver katledelim. Zira o dinimize kötü sözler söyledi, kavmimizi yoldan çıkardı." demişlerdir. Ebu Talib bu tekliflerine çok sinirlenmiş ve şöyle demiştir: "Ey Kavmim bu sözünüz akıl ve mantıktan çok uzaktır. Hiçbir akıl bunu tasavvur edebilir mi? Ben sizin oğlunuzu alayım da kendi oğlumu katletmeniz için size vereyim.

---

689 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 28, 29; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 111, 112; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 194, 195; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 191, 192.

690 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 190; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 182; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 323.

691 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 29, 30; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 195, 196.

692 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 196, 197; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 183, 184; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 323-325.

Âlemde hiçbir kimse böyle bir iş etmiş midir ki, bende edeyim.” Devamında Ebu Talib: “Şimdiye kadar bu sözü saklardım, şimdi aşikâr ediyorum ki, her kim Muhammed’in düşmanı ise ben onun düşmanıyım. Her kim onun dinine düşman ise ben onun düşmanıyım.” demiştir. Ona gelen müşrikler bu sözü işitince hışımla kalkıp, ona düşmanlık etmeye başlamışlardır. Onların bu durumunu gören Ebu Talib Abdulmuttalib’in evlatlarını ve Hâşimoğullarını toplayarak onları Hz. Muhammed’e yardım etmeye ikna etmiştir. Onların birlik olup Hz. Peygamber’i koruduklarını gören Ebu Talib nice beyitler okumuştur.[693]

Muîn el-Miskîn’in bu anlatımı biraz daha farklı bir şekilde İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa’d’ ve Taberî’nin eserlerinde geçmekle birlikte en yakın anlatım İbn İshâk ve Taberî’nin anlatımıdır. Kureyş’in önde gelenleri Ebu Talib’in Hz. Muhammed’e olan yardım ve korumasını bırakmayacağını anlayınca Umâre b. el-Velîd b. el-Muğire’yi alarak ona gelmişlerdir. Umâre Kureyş’in kuvvet ve güzelliğiyle öne çıkmış bir genciydi. İbn İshâk onların şöyle dediğini söylemiştir: “Ey Ebu Talib! Sana Kureyş’in en cesur, yiğit ve güzel genci olan Umâre b. Velîd’i getirdik. O, senin olsun, onun yardımından, aklından faydalanırsın, onu evlat edinirsin. Bizimle bu konuda tartışma. Bizimle, şu babalarının dinini, senin dinini terk eden, kavminin birliğini parçalayan ve onları akılsızlıkla itham eden kardeşinin oğlunu baş başa bırak. Aramıza girme, onun diğer insanlardan bir farkı yok. Bırak onu öldürelim. Zira onun katli, kabile birliğinin sağlanması için daha yararlı, toplumun kötü sonuçlardan muhafazası için daha faydalıdır.” Bu teklife karşılık Ebu Talib “Vallahi bana karşı insaflı davranmıyorsunuz. Siz bana oğlunuzu vereceksiniz ve ben onu sizin için besleyeceğim. Ben ise size kardeşimin oğlunu vereceğim, sizde onu katledeceksiniz. Vallahi bu dediğiniz asla mümkün değildir. Bilmiyor musunuz ki, deve yavrusunu kaybettiğinde artık başkasını sevmez.” demiştir. Onun bu sözü üzerine Mut’im b. Adî “Ey Ebu Talib! Kavmin sana insaflı davrandı. Fakat sen onların teklifini kabul etmek istemiyorsun.” demiştir. Bu söze karşılık Ebu Talib ise “Vallahi bana insaflı davranmadınız. Fakat sen beni yalnız bırakmaya ve bana karşı bu topluluğa yardım etmeye karar vermişsin. Elinden geleni yap.” demiş veya buna benzer sözler söylemiştir. Karşılıklı bu konuşmalar neticesinde taraflar birbirlerine bağırıp çağırmaya başlamışlardır. İbn Hişâm ve Taberî ise bu rivayeti vermekle birlikte Kureyşlilerin, Müslümanlara ve Hz. Peygamber’e karşı baskı ve zulümlerinin arttığını, bunu gören Ebu Talib’in Hâşimoğullarına ve Muttaliboğullarına kendisini korudukları gibi Hz. Muhammed’i de korumalarını söylemiştir. Onun bu isteğine Ebu Leheb hariç, diğerleri icabet etmiş ve kabul

[693] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.3. 29, 30.

etmişlerdir. Akrabalarının bu sevindirici durumlarına şahit olan Ebu Talib onları övmüştür.[694] Muîn el-Miskîn'in anlatımıyla verdiğimiz rivayetlerin farkı müracaat ettiğimiz Sîre eserlerinde ki rivayetlerde Kureyşli müşriklerin isimleri zikredilmemiş olup, sadece Mut'im b. Adî'nin ismi zikredilmiştir. Yine rivayetlerin karşılaştırmasında, anlatımdaki ifade tarzında farklılıklar görülmekle birlikte, verilen bilginin hemen hemen aynı olduğu, Sîre ve tarih eserlerinde rivayetin daha teferruatlı olduğu görülmüştür.

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Cezâirî, Molla Şerafeddin bu dönemde Hz. Ebu Bekir'in aşiretinin/kabilesinin kalabalık olmasından dolayı müşriklerin ona bir şey diyemediklerini, fakat diğer müminlere eziyet ve işkence edip İslam'dan döndürmeye çalıştıklarını söylemişlerdir. Müşrikler Ammâr b. Yasîr'in annesine eziyet ederken, Ebu Cehil gelip onu mızrakla öldürmüştür. En çok eziyet edilenlerden birisi de Bilal-i Habeşî'dir. Onun boynuna ip takarak çocukların eline verip, Mekke sokaklarında dolaştırırlarmış. Yaptıkları eziyetlere rağmen o "Allah bir, Allah bir" (Molla Şerafeddin Allah'tan başka ilan yoktur, Muhammed onun Resulüdür dediğini söylemiştir.) diyerek dininden dönmemiştir. Muîn el-Miskîn, Bilal'in Ümeyye b. Halef'in kölesi olduğunu, onun iman ettiğini işitince, her gün güneşin en kızgın olduğu saatlerde onu soyundurup yere yatırdığını, karnına ağır taşlar koyarak türlü türlü eziyetler ettiğini, buna rağmen onun "Allah birdir, Allah birdir." dediğini söylemiştir. Hz. Ebu Bekir çevresinde uygun gördüğü kimselere İslam'ı anlatmış, İslam'ı kabul eden kölelerin ücretlerini vererek onları satın alıp hürriyetlerine kavuştururmuş.[695]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Cezâirî, Molla Şerafeddin'in zayıf Müslümanlar, Hz. Ebu Bekir, Ammâr ve ailesi ile Bilal-i Habeşî hakkında verdikleri bilgiler Sîre ve tarih eserlerinde şöyle geçmektedir: İbn Kesîr müşriklerin güçsüz Müslümanlara çeşitli eziyetler ettiklerini, Allah'ın Ebu Talib vesilesiyle Hz. Peygamber'i, kavmi vasıtasıyla da Hz. Ebu Bekir'i koruduğunu söylemiştir.[696] İbn İshâk, İbn Hişâm ve İbn Kesîr Beni Mahzûm'un Ammâr b. Yasîr ile onun ana ve babasını öğlen sıcağı çıktığında dışarıya çıkarıp eziyet ettiklerini demiştir. Yine onlar, Mahzûm oğullarından bir ailenin, Ammâr'ın annesi Sümeyye'ye Müslüman olduğu için eziyet ettiklerini, dininden dönmeyince onu öldürdüklerini zikretmişlerdir.[697] İbn Kesîr Mücahid'den verdiği farklı bir rivayette, İslam'ın ilk şehidinin Ammâr'ın annesi Sümeyye olduğunu, Ebu Cehil'in

---

[694] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 194, 195; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 184; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 171, 172; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 326-328.

[695] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 34-38; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 117, 118; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 194, 195; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 396, 397.

[696] İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 268-270.

[697] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 229; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 220; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 270.

onun kalbine mızrak saplayarak şehit ettiğini belirtmiştir.[698] İbn İshâk, İbn Hişâm ve İbn Kesîr Hz. Bilal'in Ümeyye b. Halef'in kölesi olduğunu vermişlerdir. O, iman ettiği için Ümeyye ona türlü türlü eziyetler etmiştir. O, öğlen güneşin en kızgın anında Bilal-i Habeşî'yi Mekke'nin vadisine çıkarıp, kızgın kumların üzerine yatırıp, göğsünün üzerine büyük kaya parçaları koydurmuştur. Sonra ondan Hz. Muhammed'e küfretmesini, Lat ve Uzza'ya tapmasını istemiş, eğer dediklerini yapmazsa ölünceye kadar böyle devam edeceğini söylemiştir. Onun yaptığı bu eziyete karşı Bilal-i Habeşî "Allah bir, Allah bir." demiştir. İbn İshâk, İbn Hişâm ve İbn Kesîr inananlara yapılan bu eziyetlere karşı Hz. Ebu Bekir'in, Bilal, Âmir b. Füheyre, ez-Zennîre, Amr b. Müemmiloğullarının bir cariyesi ile en-Nehdiyye ve kızı Ümmü Ubeys'i satın alarak azat ettiğini söylemişlerdir.[699] Karşılaştırmada görüleceği üzere Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki bu konu ile ilgili anlatımlar Sîre ve tarih eserlerinde geçmekte olup, bu eserlerde biraz daha teferruatlı ele alınmıştır.

Muîn el-Miskîn Abdullah b. Mes'ûd'un şöyle dediğini söylemiştir: "Allah Resulünün asla Kureyş'e beddua ettiğini işitmedim. Ancak o gün ki, Kâbe yanında Hz. Peygamber namaz kılıyordu. Ebu Cehil tebaasıyla birlikte orada oturuyordu. Ölmüş bir devenin işkembesini getirip oraya bıraktılar. Ebu Cehil 'Kim bu kanlı deve işkembesini Muhammed secdeye gittiğinde sırtına koyar.' dedi. Utbe b. Ebî Mu'ayt, Hz. Peygamber secde de iken onu alıp sırtına koydu. O, secdede kaldı. Oradaki eşkıyalar öyle gülüştüler ki, birbirlerinin üzerine düştüler. Ben korkumdan müşriklerin yanına gitmeye korktum. Bir kimse Hz. Fatıma'ya haber verdi, gelip o nesneyi Hazretin üstünden kaldırdı. Hz. Peygamber namazı bitirince üç kez 'Ey Allah'ım! Kureyş'i sana havale ediyorum.' buyurdu. Bazı Kureyşlilerin isimlerini açıkça söyleyerek 'Allah'ım Ebu Cehil b. Hişâm'ı, Utbe b. Rebia'yı, Şeybe b. Rebia'yı, Velid b. Utbe'yi, Ukbe b. Ebu Mu'ayt'ı, Ümeyye b. Halef'i, Umâre b. Velid'i, sana havale ediyorum.' dedi." İbn Mes'ûd "Allah hakkı için onları Bedir günü gördüm. Cümlesini öldürdüler ve ayaklarından sürüyerek Bedir kuyusuna bıraktılar." Demiştir.[700]

Muîn el-Miskîn'in anlatımı ana hatlarıyla İbn İshâk'ın verdiği rivayete uymakla birlikte şu farklılıklar vardır: Muîn el-Miskîn, Hz. Peygamber'in üzerine deve işkembesi konulduğunu söylerken, İbn İshak'ta doğum yapmış deve eşi olarak denilmiştir. Muîn el-Miskîn Hz. Resulün sırtına deve işkembesini Utbe b. Ebî Mu'ayt'in koyduğunu demişken, İbn İshâk'ın rivayetinde isim zikredilmemiştir. Ayrıca İbn İshâk'ta Hz.

---

698 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 270, 271.
699 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 227; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 218, 219; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 268, 269.
700 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 35, 36.

Fatıma'nın müşriklere hakaret ettiği cümlesi Muîn el-Miskîn'in anlatımında yoktur. Hz. Peygamber'in sırtına koyulanın deve işkembesi olduğu ve Utbe b. Ebî Mu'ayt'in Ebu Cehil'in isteğiyle onu getirip koyduğu bilgisi ise Ebu Nuaym'ın eserinde geçmekle birlikte, onun verdiği diğer bilgiler ve isimler İbn İshâk'ın rivayetiyle aynıdır.[701]

1.3.6. Habeşistan'a Hicret

Kudâî, Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Râşid, Cezâirî ve Molla Şerafeddin Mekke müşriklerinin Müslümanlara olan baskı ve eziyetlerinin artması sonucu, Hz. Peygamber'in Habeşistan'a hicrete izin verdiğini ve bunun Bi'setin beşinci yılında olduğunu söylemişlerdir.[702]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki bu bilgi İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî ve İbn Kesîr'in eserlerinde şöyle geçmektedir. Mekke müşriklerinin baskı ve zulümlerinin iyice artması sonuncu,[703] Hz. Peygamber Bi'setin beşinci senesinde sahabilere Habeşistan'a hicret için izin vermiştir.[704]

Kısas-ı Enbiyâ müellifleri genellikle ilk hicret edenlerden önemli gördükleri sahabilerin isimlerini vermişken, Muîn el-Miskîn hepsinin ismini zikretmiştir. Bu eserlerde Habeşistan'a ilk hicret edenlerin isimleri şöyle verilmiştir: "Osman b. Affan ile eşi Rukayya (Hz. Peygamber'in kızıdır), Zübeyr b. Avvâm, Abdullah b. Mes'ud, Osman b. Maz'ûm, Ebu Huzeyfe b. Utbe b. Rebia ve eşi Sehle bnt. Süheyl, Abdurrahman b. Avf, Mus'ab b. Umeyr, Ebu Seleme b. Abdu'l-Esed ve eşi Seleme bnt. Ümeyye, Âmir b. Rebia ve eşi Leyla bint. Ebî Hasme, Hâtıb b. Amr b. Abd-i Şems, Ebu Sebre b. Ebî Rühm." Muîn el-Miskîn on erkek dört kadın olmak üzere on beş kişinin hicret ettiğini söylemiştir. Bu sahabiler denize kadar gelmişler ve oradan deniz yoluyla Habeşistan tarafına geçmişlerdir.[705]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Habeşistan'a hicret edenler ile ilgili verilen yukarıdaki isimler ve bilgiler İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî ve İbn

---

[701] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 246; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 266, 267.

[702] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 105; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 38; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 118; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 171; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 195, 196; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 397; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 99.

[703] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 247, 248; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 221, 222; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 172, 173; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 55; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 328, 329; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 281.

[704] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 173; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 329; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 281.

[705] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 105; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 39; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 118; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 171; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 196. Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 397.

Kesîr'in eserlerinde geçmektedir. Fakat bu eserlerde sahabilerin isimleri aynı olmakla birlikte künyelerinde farklılıklar olabilmektedir.[706] Burada asıl olan sahabi ismi olduğu için bilgilerin uyuştuğu görülmüştür.

Muîn el-Miskîn ve Molla Şerafeddin Habeşistan'a hicret etmiş Müslümanların Mekkeli müşriklerle sulh yapıldığı haberini işittiklerini ve bir kısmının tekrar Mekke'ye döndüklerini söylemişlerdir.[707] Teferruata giren Muîn el-Miskîn şunları söylemiştir: Ashabın bir kısmı Habeşistan'da olduğu dönemde Necm Suresi nazil olmuştur. Hz. Peygamber bir gün Kâbe'de bu sureyi okuduğu esnada, âdeti üzere ayetler arasında bir miktar durarak kıraat yapmaktaymış. "Gördünüz değil mi Lat'ı, Uzza'yı ve üçüncüsü olan Menat'ı?" ayetini okuyunca oradaki müşriklerin kulağına şeytan "Bunlar yüce kuğu kuşlarıdırlar ve şefaatleri umulur." manasına gelen sözler işittirmiştir. Müşrikler bu sözlerinde Kur'ân'dan olduğunu zannetmişlerdir. Sure bitince Hz. Peygamber secde etmiş, oradaki müşriklerde secde etmişlerdir. Orada bulunan Velid b. Muğire yaşlı olduğu için yerden bir avuç toprak alarak ona secde etmiştir. Müşrikler "Biz de biliyoruz ki, hayat, ölüm ve rızık veren Allah'tır. Lakin bizim mabudlarımız bize şefaat etse gerektir. O Hazret ki bize bunda muvafakat eder, biz onunla sulh ederiz, ona eziyet etmeyi bırakırız." demişlerdir. Bu olay üzerine Kureyş'in Hz. Muhammed ile sulh yaptığı her tarafa yayılmıştır. Hz. Resul evine geldiğinde Cebrail kendisine bu durumu haber verince çok üzülmüştür. Onu teselli etmek için, Hac suresi 52. ayeti vahy etmiştir. Ayet şöyledir: "Senden önce hiçbir resul ve nebi göndermedik ki, o bir temennide bulunduğunda şeytan ille de onun arzularına bir şeyler katmaya kalkışmasın. Fakat Allah şeytanın katmaya çalıştığını iptal eder. Sonra Allah kendi ayetlerini sağlam olarak onun kalbine yerleştirir. Allah hakkıyla bilmekte hikmetle yönetmektedir." Müşrikler bu ayeti işitince Muhammed söylediklerinden pişman oldu demişler ve inananlara eziyet etmeye devam etmişlerdir.[708]

Muîn el-Miskîn ve Molla Şerafeddin'in, Habeşistan'a hicret eden sahabilerden bir kısmının, müşriklerin iman ettiğini duyup geri Mekke'ye döndükleri bilgisi İbn İshâk, İbn Sa'd, Taberî ve Beyhakî'nin eserlerinde geçmektedir.[709] Muîn el-Miskîn'in "Bunlar yüce kuğu kuşlarıdırlar ve şefaatleri umulur." şeklinde şeytanın söylediği söz, İbn İshâk'ın rivayetinde geçmemektedir. Fakat o, şeytanın orada bulunan müşriklere

---

[706] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 256, 257; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 222, 223; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 173, 174; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 56; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 330; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 281, 282.

[707] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 38, 39; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 397.

[708] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 39, 40.

[709] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 217; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 174, 175; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 340, 341; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 285, 286.

secili bir söz öğrettiğini söylemiş, sözün ne olduğunu belirtmemiştir. Cebrail'in de Hz. Peygamber'e "Allah'tan getirmediğim ayetleri okudun." şeklinde söylemesi, şeytanın söylediği fakat İbn İshâk'ın belirtmediği secili sözleri, Allah Resulünün söylemiş olma ihtimalini düşündürmektedir. Muîn el-Miskîn'in anlatımının teferruatı İbn Sa'd, Taberî ve Beyhakî'deki rivayetlerde geçmekle birlikte, karşılaştırmada görüleceği üzere anlatımlarda bazı farklılıklar vardır. Şöyle ki: Muîn el-Miskîn "Bunlar yüce kuğu kuşlarıdırlar ve şefaatleri umulur." sözlerini şeytanın müşriklerin kulağına işittirdiği şeklinde söylemişken, İbn Sa'd, Taberî ve Beyhakî, Hz. Peygamber'in bu sözü söylediğini zikretmişlerdir. Yine diğer bir farklılık ise Kureyş'in Hz. Peygamber'e söylediği sözdedir. Muîn el-Miskîn onların söylediği sözün son kısmını "O Hazret ki bize bunda muvafakat eder, biz onunla sulh ederiz, ona eziyet etmeyi bırakırız." şeklinde vermiş iken, İbn Sa'd ve Taberî'de "Eğer ilahlarımıza bir pay vereceksen, senin yanında olacağız." şeklinde geçmektedir. Yine Muîn el-Miskîn'in Kureyşlilerin "Hz. Muhammed sözünden geri döndü." dedikleri ifade ise İbn Sa'd'ın eserinde Habeşistan'daki Müslümanlara Kureyşlilerin iman ettiği haberi ulaştığında onların ne yaptıklarını zikrettiği rivayet içerisinde geçmektedir. Rivayetin son kısmında, Kureyşlilerin, Hz. Muhammed'in putları reddederek fikrinden geri döndüğünü söylediklerini demiştir.[710] Diğer anlatımlar yakın ifadelerle birbirine benzemektedir.

Muîn el-Miskîn ve Molla Şerafeddin Habeşistan'a hicret edenlerin Mekke'de Müslümanlar ile müşrikler arasında sulh olduğu haberini aldıklarını Osman b. Affan ile hanımı Rukayya, Ebu Huzeyfe ve eşi Atike ve Muhacirlerden bazılarının geri döndüklerini söylemişlerdir. Fakat gelenler kendilerine ulaşan haberin doğru olmadığını öğrenince pişman olmuşlar ve her biri Kureyş'ten bir kimsenin emanına girmiştir. Gelenlerden birisi de Osman b. Maz'un'du o, Velid b. Muğire'nin emanına girmiştir. Fakat bir müddet sonra "Ben müşrik olan bir kimsenin himayesinde olmak istemiyorum." demiş, Velid ona "Ey kardeşimin oğlu, bir kimse seni rencide etti mi ki, benim zimmetimden çıkmak istersin?" demiştir. Osman "Hayır, lakin Hak Teala'nın zimmetinde olup gezmek bana daha sevimlidir." demiştir. O, Osman'ın eline yapışarak mescidin yanına getirmiş "Ey Kureyş topluluğu, ben Osman'ı zimmetime alıp kendi evladım gibi onu korumaktaydım. Şimdi benim zimmetimden bîzâr oldu. Ben dahi zimmetimi ondan kaldırdım. Onu mihnetlerin içerisine attım. Ne zaman benim zimmetimi kabul ederse, bende himmetime kabul ederim." demiştir. Bunun üzerine Osman b. Abdi'l-Muğire, Osman b Maz'um'a vurmuş, onun bir gözü gök (Mor)

[710] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 217; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 174, 175; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 340, 341; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 285, 286.

olmuştur. Velid gülerek "Benim himmetimden çıktın, bak nelere müptela oldun." deyince o, "Ben bunları ahirette zahire ederim." Demiştir.[711]

Muîn el-Miskîn'nin bu anlatımı daha teferruatlı olarak İbn İshâk, Taberî ve Beyhakî'nin eserlerinde geçmekle birlikte[712] Beyhakî'nin anlatımı onun anlatımına daha yakındır. Beyhakî Osman b. Maz'un'un, Velid b. Muğire'nin himayesinde iken, müşriklerin Müslümanlara yaptıkları eziyetleri gördüğünü, kendisi eman altında güvende olduğu için bundan rahatsız olup, Velid'ten himayesini kaldırmasını talep ettiğini söylemiştir. Onunla birlikte Mescid-i Haram'a gidip emanını Osman'ın üzerinden kaldırmıştır. Orada bulunan bir adam onun gözüne yumruk atmış ve gözü morarmıştır. Bunun üzerine Velid "Benim himayemde güvendeydin, şimdi şu haline bak." demiş, Osman "Ben sizden aldığım eman ile fakirdim. Sağlam kalan şu gözümde, darbe alan gözümden daha fakirdir. Benim sizden daha çok sevdiğim kişi, benim için güzel bir örnektir." cevabını vermiştir. Velid isterse tekrar himayesine alabileceğini söylemiş, fakat Osman "Senin himayene ihtiyacım yoktur." demiştir. Beyhakî'nin bu rivayeti ifadedeki bazı farklılıklarla birlikte İbn İshâk'ta da geçmektedir.[713] Muîn el-Miskîn'in anlatımı İbn İshâk ve Beyhakî'nin verdiği rivayetlerin içerisinde anlamsal olarak geçmekle birlikte özellikle Beyhakî'nin eserinde daha kapsamlı ve teferruatlı olarak ele alınmıştır. Karşılaştırmalarda görüleceği üzere anlatımlardaki farklılık ise Osman'a yumruk atanın isminin zikredilmemiş olması ile Velid ve Osman b. Maz'un'un söylediklerdir.

Muîn el-Miskîn, Râşid, Molla Şerafeddin devamında birbirine yakın ifadelerle ikinci Habeşistan Hicretini ele almışlardır. Muîn el-Miskîn'in anlatımı diğer müelliflerin anlatımını da içerisine aldığı için onun anlatımını zikredeceğiz. O, Ümmü Seleme'nin rivayetini vermiştir. Şöyle ki: Mekkeli müşrikler baskılarını arttırınca, Müslümanlar Hz. Peygamber'in izniyle ikinci kez Habeşistan'a hicret etmişlerdir. Muîn el-Miskîn seksen iki erkek, yirmi bir kadın olmak üzere yüz üç sahabinin hicret ettiğini belirtmiştir. Hıristiyan olan Necaşi oraya gelenlere iyi davranmış, onları himaye etmiştir. Bunu haber alan müşrikler Amr b. Âs ile Abdullah b. Ebî Rebîa'yı (Bir rivayette de Amr b. Âs ile Ammâr b. Velid'i göndermişlerdir) Necaşi'ye çeşitli hediyelerle göndermişlerdir. Onlar Habeş topraklarına vardıklarında ilk önce Necaşi'nin patriklerine çeşitli hediyeler vermişler ve oraya hicret eden Mekke'lilerin kendi dinlerini terk ettiklerini, Melik Necaşi'nin dinini dahi kabul etmediklerini, gelenlerin babaları ve akrabalarının

---

[711] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 40, 41; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 397, 398.
[712] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 218, 219; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 340; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 286, 287.
[713] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 218, 219; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 286, 287.

Melik'ten onları geri Mekke'ye göndermelerini istediklerini söylemişlerdir. Patrikler "Siz bu durumu önce Melik'e arz edin. Eğer kabul ederse, biz yardımcı oluruz." demişlerdir. Onlar Necaşi'nin huzuruna çıktıklarında adet üzere ona secde etmişlerdir. O, ne için geldiklerini onlara sormuştur. Onlar, Mekke'den Habeşistan'a gelenlerin, kendisinin peygamber olduğunu söyleyen ve atalarının dinini inkâr eden birinin peşinden gittiklerini, Mekke'de bozgunculuk çıkardıklarını, ayrıca Hristiyanların da dinini kabul etmediklerini söylemişlerdir. Onların kendilerine teslim edilmelerini istemişlerdir. Daha önce hediyeler alan Melik'in adamları da onların teslim edilmesinin daha doğru olduğunu belirtmişlerdir. Necaşi bu sözlerden rahatsız olmuş, Allah'a yemin ederek kendisine sığınan kimseleri, dinlemeden düşmanlarına teslim etmeyeceğini söylemiştir. Adil bir hükümdar olan Necaşi, ilim ehlinden olan danışmanlarını da hazır bulundurarak, sahabileri sarayına çağırtmıştır. Onlar geldiklerinde ona secde etmeyerek selam vermişlerdir. Necaşi'nin yanında bulunanlar bunu ona bir saygısızlık olarak görmüşler, onları şiddetli bir şekilde kınamışlardır. Necaşi secde etmemelerinin nedenini sorunca, sahabi içerisinden söz alan Cafer b. Ebu Talib, Hz. Muhammed'in Allah'tan başka hiç kimseye secde edilemeyeceğini, yalnız ona secde etmeleri gerektiğini emrettiğini söylemiştir. Bu söz üzerine onun kalbi haşyetle dolmuş ve sözü değiştirerek, Mekke'den gelen heyetin onlar hakkında söyledikleri şeyleri onlara bildirerek, kendilerinden malumat istemiştir. Bunun üzerine Hz. Cafer, "Biz cahil bir kavim idik, önceden Mekkeli müşrikler gibi putlara tapardık, ölmüş hayvan eti yiyip, çeşitli fuhuşlar irtikâb ederdik. Biz bu hususta ısrar edince, Allah kendi kavmimizden bize bir peygamber gönderdi ki, haseb ve nesep sahibi, kemâl-i diyânetle mevsuf, sıdk ve emanetle meşhur ve ma'rûfdur. Bizi Hak Teâla'ya ibadete çağırdı. Kumar oynamaktan ve ribâdan men eyledi. Bütün kötü işlerden nehyetti ve bize bir kelâm getirdi ki, hiçbir kelâma benzemez. Açık deliller ve görünen mucizelerle onun gerçek peygamber olduğuna, söylediklerinin doğru ve Allah'tan getirdiğine inanıp tasdik eyledik. İman etmekle şereflendik. Bâtıl dinden çıkıp Hak dine girdik. Onlar bize düşman olup, çeşitli azaplarla bize azab ettiler. Onlara karşı durmaya gücümüz yetmedi. Peygamberimiz hicrete izin verdi. Bizde padişahlar içerisinde seni seçtik. Senin himayende bunların zulümlerinden emin olmak için buraya geldik. Ümit ederiz ki, bizi bunlara esir etmezsiniz." demiştir. Farklı olarak Râşid "O peygamber ilk önce, bizi yoktan var eden, tek ve bir olan Allah'a davet etti. Ona hiçbir şeyi ortak koşmamamızı, iyilik yapıp, çirkin işlerden uzak durmamızı, namazı, orucu, zekâtı, sıla-i rahimi ve güzel ahlak sahibi olmayı, amel-i salihi emretti ve bize öyle bir kelam getirdi ki, hiçbir şey ona benzemez. Gördüğümüz açık delillerle ve mucizelerle onun hak peygamber olduğuna

kani olduk ve ona tabi olduk. Fakat Mekkeli müşrikler bizi rahat bırakmayıp bize türlü türlü eziyetler ettiler. Peygamberimiz size gelmemizi, sizin adalet sahibi birisi olduğunuzu, mazlumu koruduğunuzu söyleyerek bizi size gönderdi.” demiştir. Muîn el-Miskîn şöyle devam etmiştir: Necaşi “Yanınızda o Kur’ân’dan bir parça var mıdır? diye sormuştur. Hz. Cafer Meryem suresinin baş kısımlarından okuymuş, Necaşi ve yanındakilerin gözleri yaşarmıştır. O, “Vallahi bu kelam Musa’ya gelen yerden nazil olmuştur.” demiş ve onları teslim etmeyeceğini söylemiştir. Ümmü Seleme, “Kureyş’in gönderdiği kimseler me’yûs olarak meclisten çıktılar. Amr dedi ki, ‘Yarın Necaşi’ye gidip, bunların hepsini katlettireceğim.’ dedi. Abdullah b. Rebîa ‘Aramızda akrabalık vardır. Böyle şey yapma’ dedi. Sabah olunca Necaşi’nin yanına gelip ‘Bu taife İsa aleyhisselam hakkında sizin itikadınıza aykırı söz söyler.’ dedi. Necaşi, Cafer’i arkadaşlarıyla birlikte çağırıp ‘Siz İsa aleyhisselam hakkında ne dersiniz?’ diye sordu. Cafer ‘Allah kitabında ne buyurmuş ise onu deriz.’ dedi ve ‘İsa ancak Allah’ın kulu ve elçisi ve Meryem’e ulaştırdığı kelimesidir.’ ayetini okudu. Bunun üzerine Necaşi yerden bir çöp aldı ve onu göstererek ‘İsa aleyhisselam ile sizin dedikleriniz arasında bu kadar bile fark yoktur. Merhaba size ve o kimseye ki, onun yanından geldiniz. Ben şehadet ederim ki o, Allah’ın resulüdür ve onu İsa aleyhisselam müjdelemiştir. İncil’de onun hakkında çok vasiyet olmuştur. Benim mülkümde istediğiniz kadar oturun, kimse size düşmanlık ve taarruzda bulunamaz. Hak Teâla bana bu mülkü rüşvetsiz verdi. Bende kimseden rüşvet kabul etmem. Kimsenin sözünü de dinlemem.’ dedi.” Devamında ülkesinde her nerede istiyorlarsa orada kalabileceklerini demiştir. Amr b. Âs’a kendilerine gönderilen peygambere iman etmeyip ona karşı gelenlerin hediyelerini alamam diyerek, getirdiklerini onlara geri vermiş ve onları Mekke’ye göndermiştir.[714]

Cevdet Paşa ve Cezâirî ikinci Habeşistan hicretini teferruata girmeden çok kısa bir şekilde zikretmişlerdir. Hz. Peygamber’in ashaba yapılan baskı ve eziyetler neticesinde, Habeşistan’a hicrete izin verdiğini, Kureyşlilerin Amr b. Âs ile Abdullah b. Ebî Rebîa’yı onları geri göndermesi için Necaşi’ye gönderdiklerini, fakat onun bunu kabul etmediğini zikretmişlerdir.[715]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde anlatılan ikinci Habeşistan hicreti ve yaşanan hadiselerin anlatımı, İbn İshâk, İbn Hişâm ve İbn Hibbân’ın eserlerinde geçmektedir. Fakat bu eserlerde rivayet daha teferruatlı verilmiştir.[716] Türlerin anlatım tarzından

---

[714] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.3. 44, 48; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, s. 172-178; Molla Şerafeddin, *Kasasu’l-Enbiyâ*, 398, 399.

[715] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 118, 119; Cezâirî, *Münyetü’l-Ezkiyâ fi Kasasi’l-Enbiyâ*, 196.

[716] İbn İshâk, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 247-250; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 229, 233; İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 56-60.

kaynaklanan farklılıklarla birlikte, içerik olarak Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa, Cezâirî ve Molla Şerafeddin'in anlatımlarının bu eserlere bazı farklılıklarla birlikte uyduğu görülmüştür. Bu farklılıklar ise şunlardır: Mekkelilerin Necaşi'ye gönderdikleri eşyaların kıymetli ve nadir bulunan hediyelerden olduğu ve en değerli olanlarının ise deriler olduğu belirtilmiştir. Yine Ümmü Seleme'nin rivayetinde, Hz. Cafer'in söyledikleri Muîn el-Miskîn'in zikrettikleriyle uyuşmakla birlikte, onun anlatımında "……Hısım akraba hakkını gözetmezdik, komşularımızı hatırlamazdık ve biz güçlü olanın zayıfı ezdiği bir kavimdik…" cümleleri ile "….Peygamberimiz akrabalarımızı ziyaret edip, onlara iyilikte bulunmamızı, komşu hakkını gözetmemizi, haksız yere kan dökmememizi bize emretti. Yalan söylemekten, yetim malını yemekten, namuslu evli kadınlara iftirada bulunmaktan bizi nehyetti…" cümleleri yer almamaktadır. Yine "…Bize yalnızca bir olan Allah'a ibadet etmemizi, ona hiçbir şeyi ortak koşmamamızı ve namaz, zekat ve orucu emretti…." cümlesi Muîn el-Miskîn'in anlatımında geçmemekte olup, Râşid'in anlatımında geçmektedir. Yine Muîn el-Miskîn'in verdiği Ümmü Seleme rivayetinde Necaşi'nin Amr b. Âs'a söyledikleri ile Sîre eserlerindeki Ümmü Seleme'nin rivayeti arasında farklılıklar vardır. Bu rivayette Necaşi'nin Hz. Muhammed'in Allah'ın resulü olduğunu ve onun müjdesinin İncil'de geçtiğini söylediği geçmemektedir. Rivayet şöyledir: "Sizlere karşı homurdanılsa da gidiniz. Siz benim topraklarımda emin kimselerdensiniz. Size hakaret edenlerden tazminatınız alınacaktır. Sonra yine dedi ki: Size hakaret edenlerden tazminatınız alınacaktır, size hakaret edenlerden tazminatınız alınacaktır. Bana altın yığınları ve mal verilse bile size eziyet vermek istemiyorum. O ikisinin hediyelerini de onlara geri veriniz, benim onlara ihtiyacım yoktur. Allah'a yemin ederim ki, O bana saltanatımı geri verdiğinde benden rüşvet almadı ki, ben başkalarından rüşvet alayım. Millet benim için itaat ediyor değil ki, saltanatım için onlara itaat edeyim." Devamında Ümmü Seleme Kureyş'in elçilerinin istediklerinden mahrum ve kovulmuş olarak oradan çıktıklarını söylemiştir.[717]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde nübüvvetin altıncı yılında Hz. Hamza ve Hz. Ömer'in İslam'a girişleri ele alınmıştır. Cevdet Paşa, Râşid, Cezâirî, Molla Şerafeddin Hz. Hamza'nın hidayete ermesini birbirine yakın ifadelerle şöyle zikretmişlerdir: Nübüvvetin altıncı yılında, bir gün Hz. Peygamber Safa'da otururken, Ebu Cehil oradan geçerken ona küfredip, hakaret etmiştir. Hz. Muhammed susmuş, bir şey söylememiştir. Orada bulunan Abdullah b. Cüd'ân'ın cariyesi onu işitmiştir. Hâtemu'l-Enbiyâ

[717] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 247-250; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 229, 233; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 56-60; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 44, 48; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 172-178; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 398, 399; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 118, 119; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 196.

efendimizin amcası Hamza o gün avdan dönmekteymiş. Adet üzere silahları üzerinde olduğu halde Harem-i Şerife giderken, olaya şahit olan cariye, Ebu Cehil'in Hz. Resule ettiği hakareti ona haber vermiştir. O henüz iman etmediği halde kardeşinin oğluna yapılan bu hakaret nedeniyle çok sinirlenmiş ve Kureyş'in toplanma yerine gitmiştir. "Benim kardeşimin oğluna küfreden sen misin?" demiş, boynundaki ok ile Ebu Cehil'in başını yarmıştır. Orada bulunanlar, onun üzerine gitmek istemişlerdir. Fakat Ebu Cehil, Hamza kızıp İslam'a girer, Müslümanlar güçlenir korkusuyla, "Ona dokunmayınız, Hamza'nın hakkı var, zira ben onun kardeşinin oğluna kötü sözler söyledim." diyerek oradakileri engellemiştir. Müellifler Hz. Hamza'nın, Kureyş içerisinde korkusuz ve saygı gören, akrabalarına da önem veren birisi olduğunu, onun İslam'a girmesiyle Müslümanların güçleneceğini, Ebu Cehil'in Mekke'deki saygın ve güçlü kimselerden olmasına rağmen, bu endişelerinden dolayı Hz. Hamza'ya ilişmediğini söylemişlerdir. Hamza onu cezalandırdıktan sonra doğruca Hz. Peygamber'e gitmiş, Ebu Cehil'e yaptıklarını anlatmış onu teselli etmeye çalışmıştır. Fakat Hz. Muhammed sadece kendisinin iman etmesiyle teselli ve mutlu olacağını söylemiştir. Bunun üzerine o, kelime-i şehadet getirerek Müslüman olmuştur.[718]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Hamza'nın Müslüman olmasının anlatımı İbn İshâk, İbn Hişâm'ın eserlerinde ki rivayetlere uyduğu görülmektedir. Fakat bu eserlerde biraz daha teferruatlı ele alınmakla birlikte zikredilen rivayette şu bilgide vardır: "Hz. Hamza Ebu Cehil'in kafasına darbe indirdikten sonra Ben-i Mahzum'dan birkaç şahıs onu engellemeye niyetlenmişler, Ebu Cehil onlara engel olmuştur. Bu esnada Hz. Hamza, Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu, kendisinin Müslüman olduğunu, engelleyebiliyorlarsa kendisine karşı gelmelerini söyleyerek onları tehdit etmiş, fakat kimse buna cesaret edememiştir."[719]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Ömer'in İslam'a girişi diğer sahabilere göre daha teferruatlı ve farklı anlatımlarla işlenmiştir. Şöyle ki: Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Cezâirî Hz. Peygamber'in "Ya Rabbi, bu dini Ömer yahut Ebu Cehil ile kuvvetlendir." diye dua ettiğini ve bunun neticesinde, Allah'ın Hz. Ömer'e hidayet nasip ettiğini söylemişlerdir.[720]

---

[718] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 119-121; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 178, 179; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 196, 197; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 400.

[719] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 211-212; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 201, 202.

[720] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 195r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 57. Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 121; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 197.

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde zikredilen Hz. Peygamber'in bu duası İbn İshâk'ta aynı şekilde geçmektedir.[721]

Mekke'de İslam hızla yayılınca Kureyş'in önde gelenleri toplanıp çare aramaya başlamışlardır. Rabguzî, Ebu Cehil'in Hz. Muhammed'i öldürmesi karşılığında, Hz. Ömer'e yüz deve ve yüz ukiyye altın vermeyi vaat ettiğini ve onun bunu kabul ettiğini söylemiştir. Devamında; Hz. Ömer bu işi kabul etmiş ve şarap içmiştir. O, Vakitler kim bir ahit de bulunur ise putların önünde yemin eder, onları şahit tutarmış. Onların hepsi Lat, Uzza ve Hubel'in önünde toplanmışlardır. Bu esnada Allah Hubel adlı putu konuşturmuş o, Hz. Ömer'e, bir emin kimse seni Müslümanlığa çağırır, sen ise onun kanını dökmek istersin demiştir. Hz. Ömer onun dediklerini işitince ahdini bozmak istemiştir. Fakat şeytan ona vesvese vermiş, alacağı develeri ve altınları hatırlatmıştır. Ömer tekrar putlara dönünce bu sefer Allah Uzza adlı putu konuşturmuştur. O, lâ ilâhe illallâh Muhammed'ün Resulullâh demiştir. Hz. Ömer onu işitince, ben bu puta tapınırken o, Ahmed'in peygamberliğine tanıklık ediyor, ben ise onun kanını dökmeye çalışıyorum demiştir. Rabguzî böylelikle Hz. Resulün Ömer hakkında ettiği dua icabet buldu demiştir. Devamında o, Ebu Cehil'in de putların söylediği şeyleri işittiğini, Hz. Ömer'e kimseye bu olanları söylememesini, zira bunu duyan herkesin iman edeceğini böylelikle izzetlerinin yok olacağını dediğini zikretmiştir.[722]

Rabguzî'nin bu anlatımları müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih kitaplarında geçmemekle[723] birlikle onun anlatımının bir bölümü kısmen Suyûtî, Molla Câmi ve Şâmî'nin eserlerinde de geçmektedir. Onlar, Ebu Cehil'in Kureyşlilere, Muhammed'in ilahlarına hakaret ettiğini, onlara cahil dediğini ve atalarının cehennemde olduğunu söylediğini, onu kim öldürürse yüz kızıl deve, yüz kara tüylü deve ve bir ölçek gümüş (Suyûtî ve Şâmi, bin gümüş ukiyye) vereceğini teklif ettiğini söylemişlerdir.[724] Molla Câmi orada bulunan Ömer, eğer sözünde durur ise bunu yapabileceğini söylemiş, onun elinden tutarak Kâbe'ye Hubel putunun önüne götürmüştür. Ebu Cehil vadettiği şeyleri vereceğine dair yemin ettirmiştir.[725]

---

[721] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 221.

[722] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 195v, 196r.

[723] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 220-225; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 235-239; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. III, 248-251; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 65-68; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 194-199; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 241-243; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 215-222; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 216-221; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 85-87; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 300-302; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 114, 115; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 219-223; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 242-245; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 493-500.

[724] Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 221; Molla Câmi, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, III, 9; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 494.

[725] Molla Câmi, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, III, 9.

Rabguzî, Hz. Ömer'in yıllarca kâfir olarak kaldığını, yüz deve için Hz. Muhammed'i öldürmeye kast ettiğini, Ebu Cehil'in sözünü dinlediğini, yalın kılıçla Lat ve Uzza'ya ant içerek, "Muhammed'i öldürmeden kılıcım kınına girmeye." dediğini belirtmiştir. O, Hz. Peygamber'i öldürmek için yola çıkmış, bazı yiğit kimselerin bir buzağıyı yere yatırmaya çalıştıklarını fakat bunu yapamadıklarını görmüştür. Buzağı onlardan kaçmış, Hz. Ömer'e gelmiştir. Ona "Ömer bu kadar kişi bir araya gelip beni tutamadılar, sen yalnız başına varıp Muhammed'in başını nasıl kesersin." demiş, o düşünceye dalıp yavaş yürümeye başlamıştır.[726]

Rabguzî'nin bu anlatımı müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde geçmemekle[727] birlikte Suyûtî, Molla Câmi ve Şâmî'nin eserlerinde farklı fakat benzer bir anlatım geçmektedir. Müellifler birbirine yakın ifadelerle şöyle zikretmişlerdir: Hz. Ömer kılıç kuşanıp Hz. Muhammed'i öldürmek için yola çıktığında bir yerde bir grup insanın bir buzağıyı/kuzuyu kestikleri görmüştür. Ona bir süre bakmış ve kuzunun "Bir şahsın insanları, Allah'ın bir olduğuna, Muhammed'in onun Resulü olduğuna şahitlik etmeye davet etmesi ne güzel iştir." dediğini işitmiştir. Daha sonra bir koyun sürüsünün içerisinden geçmiş ve buna benzer sesler işitmiştir. Ömer duyduğu bu sözlerin kendisi için söylendiğini demiştir.[728]

Rabguzî, Ömer'in yolda giderken kız kardeşinin kocası olan Habbâb b. Eret'e rastladığını söylemiştir. Habbâb ona nereye gittiğini sormuş o, Hz. Muhammed'i kastederek, o kişinin başını almaya gidiyorum demiştir. Bunun üzerine onu oyalamak isteyen Habbâb, kız kardeşinin ve damadının Müslüman olduğunu söylemiştir. Eğer inanmaz isen bir tavuk öldür, onun murdarını kız kardeşin yer mi diye bak demiştir. Bunu yapmasının nedeni, onu yavaşlatmakmış. Aldığı bu haber üzerine Ömer bir tavuk öldürmüş, kız kardeşine gitmiş, onu pişirmesini istemiştir. O pişirip getirince onun kendisiyle yemesini istemiş, fakat o murdar et yemediğini söylemiştir. Bunun üzerine Ömer kılıcının ucunu onun karnına değdirip acı hissetmesini sağlamış fakat o yememiştir. O, sarhoş olup uyumuştur. Bir müddet sonra uyanınca kız kardeşinin Kur'ân okuduğunu görmüş, ona bakmak istemiştir. Fakat kız kardeşi abdestsiz olduğunu söyleyerek ona vermemiştir. Bunun üzerine kendisine okumasını istemiştir. Oda Tâ hâ

---

[726] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 196r.

[727] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 220-225; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 235-239; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. III, 248-251; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 65-68; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 194-199; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 241-243; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 215-222; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 216-221; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 85-87; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 300-302; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 114, 115; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 242-245; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 493-500.

[728] Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 221; Molla Câmi, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, III, 9; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 494.

suresinin yazılı olduğu kısmı okumuştur. Ömer hidayete ermiş, Allah'ın kendisini affedip etmeyeceğini sormuş, kardeşi tövbe edenleri affedeceğini söyleyince, o Allah'tan af dilemiş ve birlikte Hz. Peygamber'e gitmişlerdir. Cebrail Hz. Muhammed'e Ömer'in Müslüman olduğunu haber vermiş, Allah Resulü buna çok sevinmiştir. O ve kız kardeşi geldiklerinde Hz. Peygamber onu kucaklamış, kelime-i tevhidi söylettirmiştir. Böylelikle onunla İslam kuvvet bulmuştur. O kırkıncı Müslüman olmuştur.[729]

Rabguzî, o zamanlar Müslümanların namazlarını gizli bir şekilde kıldıklarını söylemiştir. Devamında özetle şöyle zikretmiştir: Hz. Ömer kâfirler batıl dinlerini âşikare bir şekilde yaşarken, biz neden hak olanı gizlice yapalım, Kâbe'ye varıp cemaatle namaz kılalım demiştir. Hz. Peygamber, Hz. Ömer ve iman edenler hep birlikte Kâbe'ye gitmişlerdir. O sıralar Ebu Cehil ve arkadaşları orada Hz. Ömer'in gelişini beklemekteymişler. O, "Ömer ne için bu kadar geç kaldı." dediği esnada uzaktan onu görmüşlerdir. Onun Hz. Muhammed'i öldürüp, ona iman edenleri de yanına alıp getirdiğini zannederek sevinmişlerdir. Fakat onlar yaklaşınca Hz. Peygamber'i de gelenler arasında görünce telaşlanmışlardır. Hz. Ömer Müslüman olduğunu, Allah'ın Hz. Muhammed'i kendilerine önder kıldığını, kendilerine karşı geleni kılıcıyla öldüreceğini söyleyince Ebu Cehil ve kâfirlerin hepsi korkularından oradan kaçmışlardır. Hz. Ömer Kâbe'nin kapısını açmış, içeriye girmişlerdir. O zaman orada üç yüz altmış put bulunmaktaymış. Hz. Ömer eliyle onlara işaret ederek "Ey putlar! Bu Muhammed eğer hak ise hepiniz Mevla'ya secde kılın." demiş, onların hepsi öne doğru düşmüşlerdir. Hz. Ebu Bekir, eğer Ömer'in bu sözüne karşılık putlar öne doğru düşmeselerdi o, orada bulunan Müslümanların hepsini kılıcıyla öldürecekti demiştir. Hz. Ömer eline topuz almış ve Kâbe'deki putların hepsini kırmıştır. Sadece bir puta ulaşamamıştır. Hz. Peygamber Hz. Ali'ye omuzlarına çıkıp onu kırmasını istemiş, fakat Hz. Ali onun omuzlarına ayaklarıyla basmak istememiştir. Hz. Peygamber'in emriyle omuzlarına çıkıp son putu kırmıştır. Böylelikle Ömer Kâbe'yi putlardan arıtmış, hiç kimse ona karşı koyamamıştır.[730]

Molla Şerafeddin, Hz. Ömer'in İslam'a girmesinin anlatımını Rabguzî'nin eserinden zikretmiştir. Her iki müellifin anlatımlarındaki şahıslar ve sunum aynı olduğu için[731] Molla Şerafeddin'in anlatımı ayrıca vermedik.

---

[729] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 196r, 196v, 197r.
[730] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 197r, 197v.
[731] Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 379-384.

Rabguzî'nin Hz. Ömer'in Müslüman olmasıyla ilgili yukarıda ki anlatımları müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerindeki rivayetleri akla getirmekle birlikte bu eserlerde hadiselerin anlatımı böyle geçmemektedir.[732] Rabguzî'nin verdiği putların ve buzağının Hz. Peygamber'in nübüvvetinin hak olduğuna işaret eden konuşmaları ile Hz. Ömer'in Hz. Muhammed'i öldürmeye giderken karşılaştığı şahsın Habbâb b. Eret olduğu, kız kardeşinin İslam'a girdiğini ispatlamak için tavuk boğazlayıp ona yedirmeye çalışması anlatımları müracaat ettiğimiz eserlerde geçmemektedir. Sıbt İbnu'l-Cevzi'nin eserinde Rabguzî'nin anlatımı geçmemekle birlikte, verdiği rivayetler arasında Zührî'nin, Hz. Ömer'in Müslüman olduğunu, Cebrail'in Hz. Peygamber'e müjdelediğini dediği bilgisi geçmektedir.[733] Hz. Ömer'in Müslüman oluşu ile ilgili Sîre ve tarih eserlerinde ki rivayetleri ise diğer Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin de anlatımlarını ele aldıktan sonra vereceğiz.

Muîn el-Miskîn, Ebu Cehil'in "Ey Kureyş topluluğu! Muhammed sizin dininize hakaret eder, ilahlarınıza söver, dedelerinize ve babalarınıza ihanet eder. Sizden bir kimse yok mudur ki, onu katlede. Her kim onu katlederse ona kırmızı yüz deve veya bin beyaz inek ki, kırk bin dirhem olur, vereceğim." dediğini belirtmiştir. Kureyşliler arasından Ömer çıkmış, eğer vaadi doğruysa kendisinin bu işi yapacağını söylemiştir. Ebu Cehil'i alıp Kâbe'ye Hubel putunun önüne götürmüştür. Putu onun vaadine şahit tutmuştur. Ömer kılıcını alıp Hz. Muhammed'i öldürmek için yola çıkmıştır. Yolda Ben-i Zuhre kabilesinden iman etmiş bir şahsa rastlamıştır. O korktuğu için imanını saklamaktaymış. Ömer'e nereye gittiğini sormuş o, "Muhammed'i katletmeye gidiyorum." demiştir. Adam ona Haşîmoğulları ve Abdulmuttalib'in evlatları ile aranda düşmanlık olur demiştir. O, yoksa sende mi iman ettin? diye üzerine gelince, o şahıs atalarının dinine inandığını söylemiştir. Onunla birlikte yola devam etmişler Ebtah denilen mevkiye gelmişlerdir. Orada bir grup insanın bir buzağıyı kesmek üzere olduklarını görmüşlerdir. Buzağı herkesin anlayabileceği bir şekilde "Fasih bir adam sizi sahih bir dine davet ediyor." veya "Şehadet ederim ki Allah birdir, Muhammed onun Resulüdür." demiştir. Halk buzağının etrafından kaçmış, bunu işiten Ömer'in kalbine bir korku girmiştir. Kâbe'ye geri dönüp olanları Kureyş'in ulularına anlatınca Ebu Cehil bu vakıayı gizlemesini istemiştir. O tekrar yola çıkmış, Ben-i Huzâa'dan olan bir grupla

---

[732] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 220-225; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 235-239; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. III, 248-251; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 65-68; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 194-199; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 241-243; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 215-222; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 216-221; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 85-87; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 300-302; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 114, 115; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 242-245; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 493-500.

[733] Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 114, 115.

karşılaşmıştır. Onlar aralarındaki bir anlaşmazlığın halli için put haneye gitmekteymişler. Ömer'den kendileriyle birlikte oraya gelmesini istemişler, oda kabul etmiştir. Onlar aralarındaki meseleyi putların karşısında anlatınca, putlardan İslam'ı ve Hz. Muhammed'i öven sesler işitmişlerdir. Bunun üzerine o, "Muhammed'in dini yayılmadan, gidip onu katledeyim." diyerek, tekrar yola çıkmıştır.[734]

Muîn el-Miskîn'in bu anlatımları, yukarıda verdiğimiz Suyûtî, Molla Câmi ve Şâmî'nin anlatımlarına Ebu Cehil'in vaadi, putların ve boğazlanan dananın/kuzunun Hz. Muhammed'in peygamberliğini ikrarı gibi noktalarda her ne kadar benzese de,[735] görüleceği üzere farklı bir anlatımdır. Bu anlatımlar müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde geçmemektedir.[736]

Muîn el-Miskîn, Hz. Ömer'in Hz. Muhammed'i öldürmek için tekrar yola çıktığını, oraya giderken Nuaym b. Abdullah ile karşılaştığını belirtmiştir. O, nereye gittiğini sormuş, "Muhammed'i öldürmeye gidiyorum" cevabını vermiştir. O, "Abdulmuttalib'in evlatlarından korkmaz mısın?" deyince, Ömer sende mi Muhammed'in dinine meylettin, öyleyse senide öldüreyim demiş, o atalarının dinine inandığını söylemiştir. Nuaym ona, "Kız kardeşin Fatıma ve eşi Said b. Zeyd Muhammed'in dinine girmişler, önce kendi haneni ıslah eyle, sonra başkalarıyla uğraş." demiştir. Ömer taaccub edip bu söze şahit istemiştir. Nuaym, "Bir koyun boğazla eğer yerlerse senin dinindendirler, eğer yemezlerse Muhammed'in dinini tutmuşlardır." demiştir. O, kız kardeşinin evine gelmiştir. Evin kapısının kapalı olduğunu görmüştür. Habbâb b. Hâris ve hanımı yeni nazil olmuş olan Tâ hâ suresini okumak için orada bulunmaktaymışlar. Ömer bir süre bekleyip, kuvvetli bir şekilde kapıyı çalmıştır. İçeridekiler onun olduğunu anlayarak, Kur'ân sahifelerini gizlemişlerdir. O, kapının önündeyken bir ses işittiğini söylemiş ne olduğunu sormuştur. Kız kardeşi aralarında bir mesele tartıştıklarını söylemiştir. Ömer, bir koyun istemiş, onu boğazlamış ve pişirmelerini istemiştir. Hazır olunca kendisiyle birlikte yemelerini isteyince, onlar "Biz senin boğazladığın hayvanın etini yemeyiz." demişlerdir. Bu söz üzerine onların iman ettiğini anlamış, sinirlenerek kız kardeşine eziyet etmiş, onu kurtarmaya çalışan Said'i

---

[734] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 57, 58.

[735] Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 221, 222; Molla Câmi, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, III, 9; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 494.

[736] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 220-225; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 235-239; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. III, 248-251; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 65-68; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 194-199; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 241-243; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 215-222; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser,* I, 216-221; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 85-87; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 300-302; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 114, 115; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 219-223; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 242-245; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 493-500.

de dövmüştür. Yüzü kanlar içerinde kalan Fatıma "Ey Ömer! Sen bizi batıl olan bir dine çağırırsın, biz ise hak dinden dönmeyiz. Allah'a ve Resulüne iman ettik. Bizi parça parça etsen de bu dinden dönmeyiz." deyip kelime-i şehadet getirmiştir. Bu duruma hayret eden Ömer yaptığı şeylerden pişman olmuştur.[737]

Diğer bir rivayette de Ömer eve girdiğinde "Siz Kur'ân okurken başka kim vardı." diye sormuş, onlar yalnız olduklarını söyleyince o, dışarıda iken başka birisinin sesini de işittiğini söylemiştir. Habbâb'ı saklandığı yerde bulmuş ve dövmeye başlamıştır. Onlar buna engel olmaya kalkışınca hepsini dövmüştür. Kız kardeşi kanlar içerisinde kelime-i tevhidi söylemiştir. O, Fatıma'nın kararlı olduğunu görünce dövmeyi bırakmış, onu ikna etmeye çalışmıştır. Evin bir köşesine çekilip düşünmeye başlamıştır. Kız kardeşi ve kocası da bir köşeye çekilmişlerdir. Gece yarısı olunca Fatıma kocasını uyandırmış, abdest alıp Tâ hâ suresini okumaya başlamışlardır. "Yerde ve gökte ne varsa hepsi onundur." ayetini okuduklarında, Ömer başını kaldırarak, yer ve gök ile ikisi arasında olan her şey Muhammed'in tanrısının olunca bizim tanrılarımızın hiçbir şeyi olmaz demiştir. Kız kardeşine hepsi sizin mabudunuzun mudur? diye sorunca o, hepsi onundur demiştir. O, "Mekke ve etrafında bulunan putların bir karış bile yeri yoktur. Getir şu kitabı mütalaa edeyim." deyince, Fatıma ona sadece temiz olanların dokunabileceğini söylemiştir. O kalkıp gusül almış ve Tâ hâ suresini okumaya başlayınca kalbi mutmain olmuş ve kelime-i şehadet getirmiştir. Habbâb saklandığı yerden çıkmış ve ona Hz. Peygamber'in Ebu Cehil ve Ömer hakkında ettiği duayı hatırlatmıştır.[738]

Hz. Ömer bir rivayete göre Habbâb'a, diğer rivayete göre ise Said'e kendisini Hz. Peygamber'e götürmesini istemiştir. Onlar yola çıkmış giderlerken, Ben-i Süleym Kabilesinden bir gruba rastlamışlardır. Kabiledekiler aralarındaki bir sorunun halli için putları olan Dımâr'ın önüne gelmişlerdir. İçlerinden biri "Ey Dımâr! Aramızda hükmeyle." Deyince putun içerisinden "Önce Dımâr'a ibadet ederdiniz, şimdi ise Muhammed peygamber olarak gönderilmiştir. İsa b. Meryem'den sonra nübüvvete varis olmuştur. O Kureyş'tendir. Bana ibadeti bırakın, Muhammed'in dinine girin." diye bir ses işitilmiştir. Orada olanların hepsi hayrete düşmüş, Hz. Ömer'in de yakini artmıştır. Ona "Ey Ömer sen de Muhammed'in dinine girdin mi?" diye sormuşlar o, "Evet Allah gizli ve âşikar her şeyi bilendir." demiş ve oradan ayrılarak yollarına devam etmişlerdir.[739]

---

[737] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 58, 59.
[738] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 59, 60.
[739] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 60, 61.

Muîn el-Miskîn o sıralar müşriklerin Müslümanlar ve Hz. Muhammed üzerindeki, baskılarının şiddetlendiğini, onu öldürmek için fırsat kolladıklarını söylemiştir. O esnada Hz. Muhammed Hz. Hamza'nın evinde inzivadaymış, Müslümanlarda ona bir zarar gelir diye endişe içerisindelermiş. Müşriklerde Kâbe'de toplanmış sevinç içerisinde Ömer'den gelecek haberi beklemektelermiş. (Bu kısımda Muîn el-Miskîn uzunca, Hz. Ömer hakkında Hz. Peygamber'in ve meleklerin söyledikleri şeyleri zikretmiştir.) O, Hz. Hamza'nın evine boynunda kılıçla gelince oradakiler endişeye kapılmışlardır. Hz. Hamza onun tek olduğunu endişeye gerek olmadığını, hayır için gelmiş ise hoşluk bulacağını, şer için gelmiş ise kılıcıyla Ömer'in başını keseceğini söylemiştir. Hz. Hamza dışarıya çıkmış "Ya Ömer! Sen ne zannedersin. Biz Abbdulmuttalib'in evlatlarıyız, her birimiz demiri çiğneyip havaya püskürtürüz. Namus ve ar için baş ve can feda ederiz. Sen Muhammed'e zafer bulacağını zannediyor isen yanılıyorsun." demiştir. Bunu duyan Allah Resulü gelmiş ona iltifat ederek belinden tutmuş, onun kılıcı omuzundan düşmüştür. Hz. Ömer şehadet getirmiş, ashab-ı kiram buna çok sevinmiştir. Böylelikle iman edenlerin sayısı kırk olmuştur. Hz. Ömer Lat ve Uzza'ya açıktan ibadet olunur da neden âlemlerin Rabbine gizli ibadet edelim demiştir. O gün veya ertesi gün Hz. Muhammed ve ona inananlar Kâbe'ye doğru yürümüşlerdir. Önde Hz. Ömer'i gören müşrikler onun Müslümanları öldürmek için getirdiğini zannetmişler ve sevinmişlerdir. Oraya vardıklarında Hz. Ömer İslam'a girdiğini söylemiş, Kureyşlilere Hz. Peygamber'e iman etmelerini yoksa kılıcıyla onların başlarını keseceğini söylemiştir. Onlar bu sözleri duyunca kaçışmışlar, bir rivayette de ona ve inananlara saldırmışlardır. Hz. Ömer onların ileri gelenlerinden birisini yakalamış, parmaklarını gözüne sokmuş, yere uzatmıştır. Onun yardım çığlıklarıyla zorlukla onun elinden kurtarmışlar ve korkudan hepsi kaçışmıştır. Müslümanlar Kâbe'ye girmişlerdir. Hz. Muhammed "Hak gelince batıl gider. Batıl elbette gidicidir." Anlamındaki ayeti okumuştur. Hz. Ömer'de "Ey putlar! Bu Ahmed hak peygamberdir. Şahit olun ve Allah'a secde edin." demiş, oradaki putların hepsi yüzleri üzerine gelip secde etmişlerdir. Muîn el-Miskîn Ömer İslam'a girdikten sonra İslam terakki etmiş, Müslümanlar hakaret ve horluk görmemişlerdir, demiştir.[740]

Muîn el-Miskîn Hz. Ömer'in İslam'a girişini çok uzun ele almış farklı anlatımlarda bulunmuştur.[741] Bundan dolayı biz onun anlatımlarını Sîre'ye bakan önemli noktalarıyla özet olarak ele aldık. Onun anlatımlarıyla Rabguzî'nin anlatımları

[740] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 61, 64.
[741] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 57-64.

yukarıda görüleceği üzere bazı noktalardan benzemekle birlikte şahıslarda ve vakıaların sunumunda büyük farklılıklar vardır.

Cevdet Paşa ve Cezâirî ise Müslümanların sayısının her geçen gün artmasından endişe duyan Kureyş ileri gelenlerinin bir araya gelip, bu işe çare bulmaya çalıştıklarını, orada bulunan Ebu Cehil'in "Muhammed'i öldürmekten gayri çare yoktur. Buna herkim zaferyâb olur ise ona şu kadar deve ve bu kadar da dirhem veririm." dediğini söylemişlerdir. Anlatımın devamında Hz. Ömer bunu kabul etmiş ve kılıcını alarak yola çıkmıştır. Yolda Nuaym b. Abdullah'a rastlamıştır. O nereye gittiğini sorunca, "Arapların arasında tefrika çıkaran Muhammed'in vücudunu dünyadan kaldırmaya gidiyorum." diye cevap vermiştir. Nuaym Hz. Muhammed'in etrafında sürekli ashabının bulunduğunu, Abdulmuttalib'in oğullarından kurtulamayacağını, bu işin zor bir iş olduğunu söyleyince o, hiddetlenmiş "Öyleyse sende Muhammedilerdensin öncelikle senin işini bitireyim" diyerek, elini kılıcına götürmüştür. Bunun üzerine Nuaym ona, kız kardeşi Fatıma ile Said b. Zeyd'in İslam'a girdiğini bildirmiş ve kendisini bırakmasını istemiştir. Ömer buna inanmayınca o, tahkik etmesini istemiştir. Hz. Ömer kız kardeşinin evine gitmiştir. O sıralar Tâ hâ suresi yeni nazil olduğu için onlar Habbâb b. Eret'i kendilerine öğretmesi için evlerine getirmişlerdir. Oraya gelen Ömer onların tilavetini işitmiş, şiddetli bir şekilde kapıyı çalmıştır. Onlar onun kızgın olduğunu ve belindeki kılıcı görünce Kur'ân sahifelerini ve Habbâb'ı gizlemişlerdir. O içeriye girmiş ne okuduklarını sormuştur. Onlar bir şey okumuyorduk deyince, duyduklarının doğru olduğuna kanaat getirmiş, Said'i yakasından tutarak yere atmıştır. Fatıma kocasını kurtarmaya çalışırken, onun yüzüne bir tokat atmıştır. Onun yüzünün kanlar içerisinde kaldığını görünce pişman olmuş ve sakinleşmiştir. Fatıma Allah'a sığınarak, kendisinin ve kocasının İslam'a girdiğini söylemiştir. Ne yapacağını bilemeyen Ömer yere oturmuş, okudukları kitabı getirmelerini istemiştir. Fatıma Tâ hâ suresinin yazılı olduğu sahifeleri getirmiş, Ömer okumaya başlamıştır. Kur'ân'ın fesâhat ve belâğatı onun kalbine tesir etmiştir. O "Göklerde ve yeryüzünde ve bunların arasında ve toprağın altındaki şeyler hep O'nundur." ayetini okuyunca tefekküre dalmıştır. Fatıma'ya "Bu kadar mahlûkat hep sizin taptığınız tanrının mıdır?" diye sormuş, o "Evet" deyince kendi taptıkları putların yeryüzünde hiçbir şeye sahip olmadıklarını söyleyerek hayretini belirtmiştir. Hakka meyli artmıştır. Daha sonra "Ondan başka ilah yoktur. En güzel isimler ona aittir." ayetini okuyup mütalaa ettikten sonra Kelime-i Şehadet getirerek İslam'a girmiştir. Bunu duyan Habbâb saklandığı yerden çıkarak, Hz. Peygamber'in

"Ya Rabbi! Bu dini Ömer veya Ebu Cehil'den biri ile aziz et." diye dua ettiğini ve bunun Ömer'e nasip olduğunu söylemiştir.[742]

Cevdet Paşa ve Cezâirî, Habbâb'ın Hz. Ömer'i Hz. Peygamber'e götürdüğünü, onun o sıralar Safa dolaylarında bir evde ashapla bulunduğunu söylemişlerdir. Hz. Ömer kapıyı çalmış, kapıda bir gözcü varmış ve onun kişiliğinin yapısından dolayı ashap endişelenmiştir. Orada bulunan Hz. Hamza Ömer'den korkmadığını, eğer güzellikle gelmiş ise hoş geldiğini, aksi durumda daha o kılıcını çekmeden onun başını yere düşüreceğini söylerken, o içeri girmiştir. Cebrail önceden onun durumunu Hz. Muhammed'e bildirdiği için onu tebessümle karşılamış, kolundan tutarak "İmana gel ya Ömer!" demiş, o şehadet getirmiştir. Orada bulunan ashab-ı kiram sevinçlerinden adetleri olmadığı halde yüksek sesle tekbir almışlardır. Öyle ki, Mekke sokaklarından işitilmiştir. Ömer iman edenlerin sayısını sormuş, onlar seninle kırk oldu demişlerdir. O, öyle ise Kâbe'ye gidelim ve açıkça ilahi kelimetullahı orada söyleyelim demiş, hepsi kalkarak birlikte oraya doğru hareket etmişlerdir. Önde Hz. Ömer arkasında Hz. Ali sonra Resulullah onun sağında Hz. Ebu Bekir, solunda Hz. Hamza olduğu halde oraya yaklaşınca, müşrikler önde Hz. Ömer'i görünce hepsini yakalayıp getirdiğini zannetmişlerdir. Ebu Cehil bu işte bir iş olduğunu anlamış, ona ne olduğunu sorunca Hz. Ömer şehadet getirerek İslam'a girdiğini açıklamıştır. (Cevdet Paşa, Ömer "Beni bilen bilir, bilmeyen bilsin ki ben Ömer b. Hattab'ım." deyince oradaki müşrikler şaşkınlıklarından her biri bir tarafa dağılmıştır, demiştir.) O gün Müslümanlar tekbir alıp Kâbe'de namaz kılmışlardır.[743]

Hindî, Hz. Ömer'in İslam'ı kabul edişini birkaç beyitte kısaca ele almıştır. Onun kılıç kuşanıp, Hz. Muhammed'i öldürmek için onun evine gittiğini ve Hz. Peygamber'in davetiyle iman ettiğini söylemiştir. Teferruata girmemiştir.[744] Râşid ise Hz. Ömer'in İslam'a girişini teferruatına girmeden kısaca şöyle ele almıştır: Ebu Cehil Hz. Peygamber'i öldürene yüz kızıl deve ve bir miktar dirhem vereceğini vaat etmiştir. Ömer bunu kabul etmiş, Resulullah'ı öldürmek için yola çıkmıştır. Giderken kız kardeşinin iman ettiğini öğrenip, ona gitmiştir. Orada onun Tâ hâ suresini okuduğunu görmüş, kendisi de ondan alıp okumuş, tefekkür etmiştir. Kur'ân'ın belagat ve i'cazından etkilenerek İslam'a girmiştir. Oradan Hz. Peygamber'in huzuruna varmıştır. Ashapla Kâbe'ye gelmişler ve aleni ibadet etmişlerdir.[745]

---

[742] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 122-127; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 197-200.
[743] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 127-130; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 200, 201.
[744] Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 196b, 197a.
[745] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 170, 171.

Hz. Ömer'in İslam'a girmesi İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Hibbân, Teymi, Ebû Nuaym, Beyhakî, Seyyidünnâs, İbnu'l-Esîr, İbn Kesîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî, Suyûtî, Kastalâni ve Şâmî'nin eserlerinde geçmektedir. Bu eserlerde çeşitli benzer rivayetler bulunmakla birlikte, en kapsayıcı olanı ve yakın ifadelerle hepsinde geçeni İbn İshâk'ın rivayeti olduğu için onu zikredeceğiz.[746] Şöyle ki: Kureyşliler Hz. Muhammed'i bulması için o zamanlar müşrik olan Ömer b. el Hattâb'ı göndermişlerdir. Hz. Peygamber o sıralar Safa tepesinin aşağı kısımlarında olan bir evde bulunmaktaymış. Ömer kılıcını kuşanmış bir şekilde onu öldürmeye giderken yolda Nuaym b. Abdullah b. Esed ile karşılaşmıştır. O daha önceden İslam'a girmişti. Ömer'e nereye gittiğini sormuş, o "Kureyş'i ve onun ilahlarını akılsızlıkla suçlayan, Kureyş'in birlik ve beraberliğini bozan Muhammed'e gidiyorum." demiştir. Nuaym ona "Ey Ömer! Allah'a yemin olsun ki, senin bu gidişin kötü bir gidiştir. Bununla Adî b. Ka'b oğullarının helakini istemiş oluyorsun, Muhammed'i öldürdüğünde Ben-i Hâşim ve Ben-i Zühre'nin elinden kurtulabileceğini mi zannediyorsun?" demiştir. İkisi arasındaki bu konuşma münakaşaya dönüşünce Ömer "Senin inancımızı terk ettiğini, saptığını düşünüyorum. Eğer bunun doğru olduğunu bilseydim, işe senden başlardım." demiştir. Nuaym, onun Hz. Resulü aramaktan vazgeçmeyeceğini anlayınca "Önemli olan benim durumum değildir. Sana başka bir şey söyleyeceğim, senin ve eniştenin ailesi Müslüman oldular. Onlar dahi seni ve batıl dinini terk ettiler." demiştir. O, onların kim olduğunu sorunca Nuaym "Amcaoğlun olan enişten ile kız kardeşin." cevabını vermiştir. Hz. Peygamber sahabilerden ihtiyaç sahibi olanları, bakması için durumu iyi olanların yanına verirdi. Ömer'in eniştesi ve amcasının oğlu olan Said b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'in durumu iyi olduğu için onun himayesine Habbâb b. Eret'i vermiştir. Bu sıralar Tâ hâ suresinin "Tâ hâ. Biz Kur'ân'ı sana, güçlük çekesin diye değil, ancak Allah'tan korkanlara bir öğüt olsun diye indirdik." Ayetleri nazil olmuştu. Allah Resulü bir perşembe günü "Allah'ım! İslam'ı Ömer b. el-Hattâb'la veya Ebu'l-Hakem b. Hişâm'la kuvvetlendir, aziz kıl." şeklinde dua etmişti. Ömer'in kız kardeşi ve eniştesi bunun onun için tecelli etmesini arzulamışlardır. Nitekim öylede olmuştur.[747]

Ömer kız kardeşi ve eniştesinin Müslüman olduğunu öğrenince onların evlerine doğru gitmiştir. O esnada Habbâb b. Eret orada bulunmakta olup, onlara "Tâ hâ ve

---

[746] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 220-225; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 235-239; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, III, 248-251; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 65-68; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 194-199; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, 241-24; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 215-222; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 216-221; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*; II, 85-87; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 300-302; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 114, 115; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 242-245; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 493-500.

[747] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 220, 221.

İze'ş-Şemsu kuvviret" surelerini öğretiyormuş. O zamanlar müşrikler bu işe "heyneme" diyorlarmış. Ömer eve girince kardeşi onun yüzüne bakarak kötü bir şey yapacağını anlamış, hemen okumakta olukları Kur'ân sahifelerini saklamıştır. Habbâb ise evin bir köşesine saklanmıştır. Ömer onun evinde ki heynemenin nedenini sormuş, kız kardeşi kendi aralarında konuştuklarını başka bir durumun olmadığını söylemiştir. Ömer onu azarlayıp doğruyu söyleyene kadar gitmeyeceğini söyleyince, Said b. Zeyd "Ey Ömer! Sen herkesi kendi arzun etrafında toplayamazsın, buna güç yetiremezsin. Özellikle de hak senin arzunun dışında ise" deyince, Ömer onu yere atarak kötü bir şekilde dövmüş, kız kardeşi kocası ile onun arasına girince ona da vurmuş ve yüzünü kanatmıştır. Yüzünden kan aktığını gören kız kardeşi "Beni duyuyor musun ey Ömer! Bilmiş ol ki, Lat ve Uzza'yı ilahlarını terk ve inkâr etmeyle ilgili hakkımızda sana ulaşan haberlerin hepsi doğrudur. Ben Allah'ın bir olduğuna, onun şeriki olmadığına, Muhammed'inde onun kulu ve peygamberi olduğuna şahitlik ederim, şimdi ne yapmak istiyorsan yap." demiştir. Ömer kız kardeşinin bu durumunu görünce okudukları şeyi kendisine göstermelerini, ona zarar vermeyeceğini ve geri onlara vereceğini söylemiştir. Kız kardeşi onun söylediklerinde samimi olduğunu görünce, Hz. Peygamber'in onun hakkında yaptığı duanın gerçekleşeceğini ümit ederek "Sen pissin, ona ancak temiz olanlar dokunabilir. Guslet ve cünüplükten kurtul. Bana da bu hususta güvence ver." demiştir. Ömer onun dediklerini yapınca, kız kardeşi sahifeyi ona vermiştir. O, Tâ hâ suresinin baş kısımlarından "Kıyamet günü mutlaka gelecektir. Herkes peşine koştuğu şeyin karşılığını bulsun diye neredeyse onu (kendimden) gizleyeceğim. Ona inanmayan ve nefsinin arzularına uyan kimseler sakın seni (kıyamete inanmaktan) alıkoymasın, sonra mahvolursun!" ayetine kadar okumuştur. Sonra Tekvir suresinin "Güneş katlanıp dürüldüğü zaman." ayetinden "Kişi neler getirdiğini öğrenmiş olacaktır." ayetine kadar okumuş ve Müslüman olmuştur. Onlardan İslam hakkında bilgi istemiştir. Onlar "Allah'tan başka ilah olmadığına, onun ortakları olmadığına, Muhammed'in onun kulu ve peygamberi olduğuna şahitlik edeceksin. Onun eşi ve dengi olmadığını kabul edip, Lat ve Uzza'yı inkâr edeceksin." demişlerdir. Ömer denilenleri yapınca Habbâb saklandığı yerden çıkarak tekbir getirmiş ve Hz. Peygamber'in Ömer hakkında yaptığı duayı ona haber vermiştir. Ömer Hz. Peygamber'in bulunduğu evi kendisine tarif etmelerini istemiş ve Habbâb ona hangi evde olduğunu tarif etmiştir. O, Hz. Resule kavuşmak arzusuyla Safa tepesinin eteklerinde bulunan eve doğru yola çıkmıştır. Hz. Muhammed'e Ömer'in kendisini öldürmek için yola çıktığı haberi ulaşmakla birlikte, onun Müslüman olduğu bilgisi ulaşmamıştı. O, tarif edilen eve varınca kapıyı açmalarını istemiştir. Fakat sahabiler onu kılıç kuşanmış olarak görünce korkmuşlar, Hz.

Peygamber onların korktuğunu görünce "Kapıyı açın. Eğer Allah Ömer'in iyiliğini dilemişse o, İslam'a uyar, peygamberi tasdik eder. Başka bir arzusu var ise onun katli bize zor olmaz." demiştir[748]. (İbn Kesîr'in anlatımında Hz. Hamza "Ömer'in içeriye girmesine izin verin. Eğer iyi niyetle gelmişse, ona ikram ederiz, eğer kötü niyetle gelmişse onu kılıcıyla öldürürüz." demiştir.)[749] Onun işaretiyle kapıyı açmışlar, Ömer'in sesini işitince Hz. Muhammed'de üzerinde cübbesi olmadığı halde kapıya çıkmış, Ömer'in gömleğini ve cübbesini sıkıca tutarak "Ey Ömer! Ne için geldin? Neredeyse Allah, el-Velid b. Muğîre hakkında indirdiği gibi senin hakkında da rezil ve rüsva edici ayetler indirecek." demiştir. Sonra "Allah'ım! Ömer'e hidayet ver." diye dua etmiştir. Ömer gülerek "Ey Allah'ın peygamberi şehadet ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur ve yine şahitlik ederim ki, Muhammed onun kulu ve Resulüdür." demiş, oradaki Müslümanlar hep birlikte tekbir getirmişlerdir. Bu tekbir evin dışından dahi işitilmiştir. O gün İslam'ı kabul eden erkeklerin sayısı kırk, kadınların ise on bir idi.[750]

İbn İshak Hz. Ömer'in Müslüman olduktan sonra ne yaptığıyla ilgili farklı rivayetler vermiştir. Bunlardan birincisinde Ömer Müslüman olduktan sonra arkadaşlarıyla birlikte Kâbe'ye gitmiş, orada oturmuştur. Kureyşliler onun İslam'a girdiğini görünce şaşırmışlardır. İkinci rivayetinde Ömer Müslüman olduğunda Mekkelilerden en çok söz taşıyan şahsın kim olduğunu sormuş, ona Cemîl b. Ma'mer el-Cümahî'nin olduğunu söylemişlerdir. Onu bulmuş ve İslam'a girdiğini söylemiştir. Onunla birlikte Kâbe'ye gitmişlerdir. Cemîl b. Ma'mer mescidin kapısına geldiğinde yüksek sesle "Ey Kureyş cemaati! Ömer dinini terk etti." diye bağırmış, Ömer "Yalan söyledin ben Müslüman oldum." demiştir. Orada bulunanlar ona saldırmışlardı. Güçleri tükeninceye kadar vuruşmaya devam etmişlerdir. Ömer yorulup oturunca onun tepesine toplanmışlar. Ömer onlara "Bana istediğinizi yapın. Allah'a yemin olsun ki, biz üç yüz kişi olsaydık ya siz meydanı bize bırakırdınız ya da biz size. İki taraftan birisi helak oluncaya kadar çarpışırdık." demiştir. Bu esnada üzerinde alacalı bir gömlek ve şal bulunan Kureyş'in ulularından olan bir zat oraya gelip "Bu ne haldir? diye sormuş, oradakiler Ömer'in dinini terk ettiğini söylemişlerdir. O "Bir adam kendine bir din seçmiş ise bu sizi ne ilgilendirir. Ben-i Adî b. Ka'b'ın adamlarını size bu sebeple teslim edeceklerini mi sanıyorsunuz?" demiş, onlar Ömer'in etrafından dağılıp gitmişlerdir. Daha sonraları Ömer bu şahsın el-Âs b. Vâil es-Sehmî olduğunu söylemiştir. İbn İshâk İbn Abbâs'tan verdiği diğer bir rivayette ise Hz. Peygamber'in Hz. Ömer ve Ebu Cehil hakkında yaptığı duayı vermiş ve akabinde Ömer'in gelerek Müslüman olduğunu ve

[748] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 221-222
[749] İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 301.
[750] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 221-223.

Mescide gidip açıktan namaz kıldığını demiştir. İbn İshâk Abdullah b. Mes'ûd'dan verdiği bir rivayette ise "Ömer b. Hattâb'ın Müslüman olması İslamiyet için bir fetih idi. Onun hicreti nusret, emirliği ise rahmet oldu. Ömer Müslüman oluncaya kadar biz Mescitte açıktan namaz kılamazdık. Allah rahmet eylesin." Demiştir.[751] İbn Mes'ud'un bu rivayeti İbn Hişâm ve İbn Sa'd'da daha teferruatlı geçmektedir. Şöyle ki: "Ömer'in Müslüman olması fetih idi. Onun hicreti nusret idi. Onun emirliği ise rahmet idi. Bizler Ömer Müslüman oluncaya kadar Kâbe'nin yanında namaz kılamıyorduk. Müslüman olduğu zaman Kureyş'le savaştı. Kâbe'nin yanında namaz kıldı bizde onunla beraber namaz kıldık.[752] İbn Sa'd eserinde, Suheyb b. Sinân'dan verdiği bir rivayette Hz. Ömer'in İslam'a girdiğinde Müslümanlığını aleni olarak açıkladığını, sahabilerle birlikte Kâbe'nin etrafında halka olup oturduklarını ve onu tavaf ettiklerini zikretmiştir.[753]

Kısas-ı Enbiyâ kitapları ile Sîre ve tarih eserlerinde ki, İbn İshâk'ın rivayetini karşılaştırdığımızda Rabguzî ve Muîn el-Miskîn'in anlatımlarının bu rivayete uymadığı görülmüştür. Onların anlatımındaki putların ve buzağının dile gelerek Hz. Muhammed'in peygamberliğini tasdik ettikleri şeklindeki anlatımlar ile Hz. Ömer'in kız kardeşinin ve kocasının Müslüman olup olmadığını sınamak için Rabguzî'de tavuk, Muîn el-Miskîn'de koyun boğazlaması anlatımları, İbn İshâk'ın rivayetinde ve müracaat ettiğimiz eserlerin rivayetlerinde geçmemektedir. Yine Rabguzî'nin Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'i öldürmeye giderken yolda karşılaştığı şahsın Habbâb b. Eret olduğu şeklinde verdiği bilgi, rivayetlerde Nuaym b. Abdullah olarak geçmektedir. Rabguzî ve Muîn el-Miskîn'in anlatımları Sîre ve tarih eserlerinde ki anlatımları her ne kadar da akla getirse de içerik olarak müracaat ettiğimiz eserlere uymadığı görülmüştür. Yine Muîn el-Miskîn'in son verdiği farklı rivayette Hz. Ömer'in Hz. Muhammed'i öldürmeye giderken yolda Nuaym b. Abdullah'la karşılaştığı anlatım ise ana hatlarıyla Sîre eserlerinde ki rivayetlere her ne kadar bazı noktalardan uysa da büyük farklılıklar vardır. Şöyle ki: Ömer'in kız kardeşinin ve eşinin Müslüman olup olmadığını sınamak için bir koyunu boğazlaması ile Habbâb b. Eret'le ilgili anlatımları ve bilgilerin müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserleriyle uyuşmadığı görülmüştür. Yine Rabguzî ve Muîn el-Miskîn'de Hz. Ömer'in Müslüman olduktan sonra ashapla birlikte Kâbe'ye gelmeleri ve orada putların Hz. Muhammed'in peygamberliğini ikrar etmeleri ve secde edip, devrilmeleri ile ilgili anlatımlar müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde

---

751 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 223-225.
752 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 235; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. III, 250.
753 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. III, 249.

geçmemektedir.[754] Yine Muîn el-Miskîn'in Dımâr'la ilgili anlatımı ise kısmi olarak Suyûtî'nin eserinde geçmektedir. O verdiği farklı bir rivayette, Hz. Ömer'in Ebu Cehil'in teklifini kabul edip Hz. Peygamber'i öldürmek için yola çıktığında, yukarıda zikrettiğimiz buzağının Hz. Muhammed'in peygamberliğine şehadetini zikrettikten sonra, onun Dımâr'a uğradığını zikretmiştir. Muîn el-Miskîn'in verdiği isimleri zikretmeden, Dımâr adlı puta uğradığında onun içinden bir ses işittiğini söylemiştir. Dımâr kendisine kulluk edilmemesini, Muhammed'in peygamber olarak gönderildiğini, İsa b. Meryem'den sonra nübüvvetin ona verildiğini ve onun Kureyşli olduğu, kendisine ibadet edilmemesini, Muhammed'in dinine girilmesini söylediğini, açıkça işittiğini söylemiştir. Hz. Ömer daha sonra kız kardeşinin evine gittiğini orada Habbâb b. Eret, kız kardeşi ve kocasının bulunduğunu ve Habbâb'ın Hz. Ömer'i İslam'a davet ettiğini, onun abdest alıp Hz. Peygamber'e gittiğini ve Müslüman olduğunu zikretmiştir.[755] Cevdet Paşa, Cezâirî, Hindî ve Râşid'in anlatımları ise İbn İshak'ın anlatımına uymakla birlikte, Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin Hz. Ömer'in İslam'a girdikten sonra Hz. Peygamber ve sahabilerle birlikte Kâbe'ye gitmeleri ile Hz. Ömer'in ve müşriklerin konuşmaları İbn İshak'ın rivayetinde geçmemektedir. Fakat İbn Hişâm ve İbn Sa'd'dan verdiğimiz ilgili kısımda o, Müslüman olduktan sonra Sahabilerin Mescitte Hz. Ömer'le açıktan namaz kıldıkları, Kâbe'yi tavaf ettikleri bilgileri yer almakta fakat Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki müşriklerin ve Hz. Ömer'in konuşmaları onların verdikleri bilgiler arasında yer almamaktadır.[756]

1.3.7. Müşriklerin Boykotu ve Hüzün Yılı

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin eserlerinde müşriklerin, Müslümanları boykotu birbirine yakın ifadelerle şöyle anlatılmaktadır: Nübüvvetin yedinci senesine gelindiğinde, her geçen gün İslam'a girenlerin sayısının artması, Hamza ve Ömer'inde hidayet bulmasıyla birlikte Müslümanların kuvvetlenmeleri, müşrikleri telaşlandırmıştır. Onlar toplanıp Ebu Talib'in evine gelmişler ve onun Hz. Muhammed'i himaye etmekten vazgeçmesini istemişlerdir. Ebu Talib, müşriklerin taleplerini reddedince, onlar bir araya gelerek bir ahitname yazmışlardır. Buna göre

---

[754] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 220-225; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 235-239; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. III, 248-251; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 65-68; Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 194-199; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 241-243; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 215-222; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 216-221; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 85-87; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 300-302; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 114, 115. Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 219-223; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 242-245; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 493-500.

[755] Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 221, 222.

[756] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 235; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. III, 250.

Hâşimiler ile irtibatı kesecekler, onlarla alışveriş yapmayacaklar, kız alıp vermeyecekler, onların akrabalarıyla olan ilişkilerini kesip yalnız bırakacaklarına dair anlaşmışlardır. Yazdıkları bu anlaşmayı Kâbe'ye asmışlardır. Bunun üzerine Hâşimilerden gerek müslim gerekse müşrik olanlar ile iman eden sahabiler Şi'b-i Ebî Talib de (Ebu Talib'in mahallesinde) toplanmışlardır. Hâşimilerin ekserisinin evi burada bulunmakta olup, sadece Ebu Leheb onlara katılmamıştır. Muîn el-Miskîn Ebu Talib onları orada toplayarak canları pahasına Hz. Muhammed'i koruyacaklarına dair söz aldı demiştir. Bu dönemde Hâşimilerden iman etmeyenler akrabalık bağları nedeniyle, İslam'a girenlerde imanlarının gereği olarak Hz. Peygamber'in yanında olup onu korumuşlardır. Bu dönemde Müslümanlar büyük zorluklar yaşamışlardır. Müşrikler çarşı pazarda karşılaştıkları Müslümanlara çeşitli eziyetler etmişlerdir. Onlar haram aylarda dahi, dışarıdan Mekke'ye gelen tüccarların Müslümanlarla alışveriş yapmalarına mâni olmuşlar, onlara bir şey satanın mallarına el koyacaklarını bildirmişlerdir. Bu hal üç sene sürmüştür. Farklı olarak Cevdet Paşa iki yıldan çok, diğer bir yerde de üç yıla yakın sürdüğünü demiştir.[757]

Hz. Peygamber ve inanlar ile Ben-i Haşîm ve Ben-i Muttalib'in Şi'b-i Ebî Talib'te boykut edilmeleri hadisesinin Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde ki anlatımı İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Taberî, Ebû Nuaym, Beyhakî ve İbn Kesîr'de geçmektedir. Yukarıda zikredilen bilgilerin bu eserlerdeki rivayetlere uyduğu görülmüştür. Cevdet Paşa'nın boykotun iki yıldan çok, üç yıla yakın sürmüştür şeklinde verdiği bilgi, Taberî ve Kastalâni'nin eserlerinde, boykot iki veya üç sene sürdü şeklinde geçmiştir.[758]

Muîn el-Miskîn bu dönemde gizlice Müslümanlara yardım edenlerin olduğunu söylemiştir. Şöyle ki: Hz. Hatice'nin yeğeni Hakîm b. Hizâm bir hamalla onlara bir miktar yiyecek yollamıştır. Bunu Ebu Cehil görmüş, yakasına yapışıp "Seni Kureyş'e rezil edeceğim sözün de durmadın." demiştir. Ebu'l-Bahterî b. Hâşim onu görmüş ve akrabasına yiyecek göndermesini engelleyemezsin demiştir. O, ısrar edince eline aldığı bir odun parçasıyla Ebu Cehil'in başını yarmıştır. Yine Hişâm b. Amr b. Rebia, geceleyin Ben-i Hâşim'e üç yük mal yollamış, Kureyş onu kınayınca bir daha yapmam

---

[757] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 65-67; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 130-133; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 185, 186; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 201-203; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 400, 401.

[758] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 196-201; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 240, 241; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 177, 178; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 335, 336; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 272-273; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 311, 312; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 305-306; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 247.

demiş, fakat ertesi gece iki yük yine göndermiştir. Resulullah'ın damadı Ebu'l-Âs b. Rebia'da zaman zaman onlara gizlice buğday ve hurma göndermiştir.[759]

Muîn el-Miskîn'in Hakîm b. Hizâm ile ilgili verdiği anlatım İbn İshâk ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçmekle birlikte küçük farklılıklar vardır. Muîn el-Miskîn'in Hakîm'in bir hamalla Hz. Hatice'ye yiyecek yolladığı bilgisi, İbn İshâk'ta Hakîm'in yanında yiyecek taşıyan biriyle, İbn Hişâm ise yanında buğday taşıyan bir çocukla Hz. Hatice'ye giderken Ebu Cehil'le karşılaştıklarını söylemişlerdir. O, Hakîm'e mâni olmaya çalışmış "Ben-i Haşîm'e yiyecek götürüyorsun öyle mi! Allah'a yemin olsun ki, onlara o yiyeceği götürmeyeceksin, yoksa seni Kureyş'in yanında rezil ederim." demiştir. Ebu'l-Bahterî b. Hâşim b. el-Hâris b. Esed, Ebu Cehil'e "Halasının ona emanet olarak bıraktığı yiyeceği ona götürmesine mâni mi oluyorsun?" demiş ve ona kızmıştır. Ebu Cehil Hakîm b. Hizâm'a engel olmaya çalışınca Ebu'l-Bahterî bir deve bacağı kemiğiyle onun başını yarmıştır. İbn İshâk Ebu'l-Bahterî'nin söylediği şiiri de vermiştir. Orada geçen mısra da ise "….sonra odunumun daha çok elem verdiğini göreceksin…" seklinde geçmektedir. Muîn el-Miskîn'in onun Ebu Cehil'e odun parçasıyla vurduğu sözü söylediği şiir mısrasında geçmektedir.[760] Karşılaştırmada görüleceği üzere belirttiğimiz anlatımdaki küçük farklılıklar dışında bilgiler uyuşmaktadır. Yine Hişâm b. Amr b. Rebia'nın boykot yıllarında Ben-i Hâşim'e gizlice mal yolladığı bilgisi ise İbn İshâk, İbn Hişâm ve Ebû Nuaym'ın eserinde farklı geçmektedir. Onlar Hişâm'ın geceleyin bir deveye, genellikle hurma ve buğday yüklediğini ve boykotun yapıldığı Ebu Talib mahallesindeki boğazın ağzına gizlice geldiğini, devenin yularını çıkartıp, yan tarafına vurarak, Ben-i Hâşim ve Ben-i Muttalib'e gitmesini sağladığını, böylelikle onlara yardımcı olduğunu söylemişlerdir.[761] Resulullah'ın damadı Ebu'l-Âs b. Rebia'nın zaman zaman boykotta olanlara gizlice buğday ve hurma gönderdiği bilgisi ise Molla Camî'nin eserinde aynı şekilde geçmektedir.[762]

Muîn el-Miskîn boykot ahdini Hişâm b. Amr b. Hâris'in bozduğunu demiştir. O, bir gün Züheyr b. Ümeyye el-Mahzûmi'ye "Mürüvvet mezhebinde caiz midir ki? Sen güzel güzel ve leziz yemekler yiyesin ve bolluk içerisinde yaşayasın, senin halaların açlık çeksinler ve sıkıntılı bir hayat yaşasınlar. Vallahi sen Ebu Cehil'i akrabasıyla kat-i rahme davet etsen, o seni ve davetini kabul etmezdi." demiştir. Zübeyr kendisine yardım edecek bir kimse olur ise bu ahdi bozacağını söylemiştir. Amr b. Hâris ben yardım

---

759 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 66, 67.
760 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 202, 203; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 242.
761 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 206; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 255, 256; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 276.
762 Molla Câmî, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, 82.

ederim demiştir. O Mut'im b. Adî b. Nevfel b. Abd-i Menâf'ın yanına gitmiş, "Bazısı meşakkat ve mihnet ile hayat sürsünler, fakirlik ve açlıkla helak olsunlar. Sen ise buna vakıf olduğun halde göz yumasın." Mut'im "Bir kişinin elinden ne gelir." demiş, Hişâm bu işte kendisine yardım edeceğini demiştir. O bir kişi daha getir deyince "Züheyr'de bizimledir." demiştir. Mut'im başka kimselerde istemiş o, Ebu'l-Bahterî ve Zem'a b. Esved Ben-i Abdulmuttalib b. Abdu'l-Uzza'yı da razı etmiştir. Bu beş kişi Hacûn denilen mevkide toplanmış ve anlaşmışlardır. Züheyr ilk kendisinin konuşmasını istemiştir. Sabah olunca Kureyş'in toplanma yerine gitmişler ve yerlerini almışlardır. Züheyr, Kâbe'yi tavaf ettikten sonra anlaştıkları üzere oradakilere seslenmiştir. "Ey ehl-i Mekke hiç reva mıdır ki, biz refah içerisinde olalım, lezzetli yemekler yiyelim, güzel elbiseler giyelim, akrabamız olan Ben-i Hâşim ve Ben-i Abdulmuttalib evladıyla ve ehl-i iyâliyle esaret ve fakr ve bela çekerler hatta açlıklarından helak olmak mertebesine varırlar. Vallahi bu mekândan o vesîka-i zâlimeyi pârelemeden (parçalamadan) ayrılmam." demiş, bu anlaşma yapılırken kendilerinin razı olmadığını söylemiştir. Ebu Cehil oturduğu köşeden "Yalan söylüyorsun. Vallahi o sayfa yırtılmayacak." demiştir. Zem'a b. Esved ona "Sen yalan söylüyorsun. Vallahi bu sahife yazıldığında bizim rızamız yoktu." demiştir. Diğerleri de anlaştıkları üzere ona destek olmuşlardır. Ebu Cehil siz akşamdan anlaşmışsınız demiştir. Onlar ve orada bulunanların çoğunluğu ahdin bozulmasını talep etmişlerdir. Bu sırada Allah anlaşmanın yapıldığı metne bir güveyi musallat etmiş ve Allah'ın isminden başka bir şey kalmamıştır. Muîn el-Miskîn devamında Cebrail'in güvenin boykot metnini yediğini Hz. Peygamber'e haber vermesini zikretmiştir.[763]

Muîn el-Miskîn'in boykotun Hişâm b. Amr b. Hâris'in girişimleriyle bozulduğunu anlattığı yukarıdaki anlatım İbn İshâk, İbn Hişâm, Taberî, Ebû Nuaym ve Beyhakî'nin eserlerinde yakın anlatımlarla fakat daha teferruatlı olarak verilmiştir. Bu eserlerde müellifler İbn İshâk'ın rivayetini vermişlerdir.[764] Muîn el-Miskîn'in anlatımını İbn İshâk'ın rivayetiyle karşılaştırdığımızda ana hatlarıyla uyuştuğu görülmekle birlikte, ikili konuşmaların daha teferruatlı olduğu görülmüştür. Ayrıca Muîn el-Miskîn'in bu anlatımı, Hz. Peygamber'e Cebrail'in boykot metnini bir güvenin yediğini bildirmesi ve Ebu Talib'in Kureyşlilere gidip durumu haber verdiği anlatımla devam etmiştir. Fakat müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerindeki bu rivayette ise Mut'im b. Adî'nin boykot

---

[763] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 68-69.

[764] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 206-208; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 256, 257; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 341-343; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 276-278; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 314.

metnini yırttığı ve yazıların bir kurtçuk tarafından yenildiğinin görüldüğü şeklinde devam etmiştir.

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî, Cebrail Allah'ın emriyle anlaşmanın bir güve tarafından yenildiğini ve sadece Allah yazısının kaldığını Hz. Peygamber'e haber verdiğini, Onun da bunu Ebu Talib'e söylediğini belirtmişlerdir. O bu haber üzerine hemen Kureyş'in toplanma yerine gitmiştir. Onlar onun Hz. Muhammed'i korumaktan vazgeçtiğini sanıp sevinmişlerdir. Fakat Ebu Talib yaptıkları ahdin yazılı olduğu metnin getirilmesini istemiştir. O, Hz. Muhammed'in kendisine, Allah'ın bir güve yolladığını ve onun yazdığınız ahitte ki yazıları yediğini, sadece Allah yazısı kaldığını söylüyor. Eğer onun haber verdiği doğru çıkmazsa size onu teslim ederim, yok eğer doğru ise ahdi bozacaksınız demiştir. Ahdin yazılı olduğu metni getirip açtıklarında Allah yazısından başka bir şey kalmadığını görmüşlerdir. Sonra ahdin bozulmasını isteyenler silahlarını alarak Ebu Talib mahallesinde olan sahabileri evlerine götürmüşlerdir. Böylelikle boykot sona ermiştir.[765]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin bu anlatımı İbn Sa'd'ın eserlerinde geçmektedir. Müelliflerin anlatımının onun verdiği rivayete uyduğu görülmekle birlikte İbn Sa'd'ın anlatımı daha teferruatlıdır. Onun verdiği rivayette şu fazlalıklar vardır. Ebu Talib'in boykot metninin bir kurtçuk tarafından yenildiğini bildirmesi ve hakikatin ortaya çıkmasından sonra o, arkadaşlarıyla birlikte Kâbe'nin örtüsünün arasına girip "Ey Allah'ım bizimle bağlarını koparıp bize zulmedenlere karşı yardımcımız ol. Onların bize yasakladıkları şeyleri serbest kıl." diye dua etmiştir. Kureyş'ten bazı kimseler, Ben-i Hâşim'e karşı uyguladıkları şeylerden dolayı pişmanlık duymuşlardır. Bu şahıslardan olan Zem'a b. el-Esved, Mut'im b. Adî b. Kays, Zübeyr b. Ebu Ümeyye ve Ebu'l-Bahterî b. Hâşim silahlanarak Ben-i Hâşim ve Ben-i Muttalib'e gitmişler ve onların evlerine gitmelerini istemişlerdir. Ebu Talib mahallesinde boykota maruz kalanlar evlerine geri dönmüşlerdir. Böylelikle nübüvvetin onuncu yılında boykot sona ermiştir.[766]

Ahmed Cevdet Paşa ve Cezâirî nübüvvetin sekizinci senesinde boykot yıllarında şakk-ı kamer mucizesinin gerçekleştiğini söylemişlerdir. Şöyle ki: Kureyşliler Hz. Peygamber'den mehtaplı bir gecede mucize istemişlerdir. Bu durum karşısında Hz. Muhammed dua etmiş ay iki parçaya ayrılmıştır. Onun bir parçası Hira dağının bir tarafında, öbür parçası da öbür tarafında görülmüştür. Hz. Peygamber orada olanların

---

[765] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 70, 71; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 145, 146. Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 186; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 215, 216.

[766] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 178, 179.

buna şahit olmasını istemiştir. Orada ki müşrikler ayın ikiye ayrıldığını gördükleri halde iman etmeyip "Bu da Muhammed'in izhar edegeldiği sihirlerdendir." demişlerdir. Onlar Haşîmilere ve iman edenlere zulümlerine devam etmişlerdir. Cevdet Paşa ve Cezâirî müşriklerin Hz. Peygamber'in daha nice mucizelerini gördükleri halde küfürde inat ettiklerini söylemişlerdir.[767]

Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin Hz. Peygamber'in ayı ikiye bölme mucizesini anlatımları Beyhakî, İbn Kesîr ve Suyûtî'nin eserlerinde geçmekle birlikte onlar bu hadisenin hicretten önce Mekke'de müşriklerin Hz. Peygamber'den mucize istemeleri üzerine olduğunu söylemişlerdir.[768] Ayrıca çok sayıda rivayet vermişlerdir. Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin anlatımı bu rivayetler içerisinde geçmektedir.

Kudâî, Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Râşid, Cezâirî ve Molla Şerafeddin Müslümanlara uygulanan boykotun sona ermesinden çok zaman geçmemişti ki, nübüvvetin onuncu senesinde Ebu Talib'in öldüğünü, ondan üç gün sonrada Hz. Hatice'nin vefat ettiğini söylemişlerdir. İkisinin peş peşe vefat etmesi Hz. Peygamber'i çok üzmüştür. Bundan dolayı bu yılı Senetü'l-Hüzün diye isimlendirmişlerdir. Bunu fırsat bilen müşrikler Hz. Peygamber'e ve inananlara eziyetlerini arttırmışlardır.[769]

İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Hibbân, Taberî, Beyhakî ve İbn Kesîr Ebu Talib ile Hz. Hatice'nin hicretten üç yıl önce aynı yıl içerisinde vefat ettiklerini söylemişlerdir. Ayrıca onların ölümlerinden sonra Kureyşlilerin, Hz. Peygamber'e baskılarının iyice arttığını zikretmişlerdir.[770] İbn Sa'd Ebu Talib ile Hz. Hatice'nin vefatları arasında otuz beş gün olduğunu söylemiştir. Ebu Talib vefat ettiğinde müşriklerin Hz. Peygamber'e baskı ve zulümleri arttığı için onun, Zeyd b. Hârise ile nübüvvetin onuncu yılında Taif'e gittiği şeklinde zikretmiştir.[771] Ebu Talib'in vefatı ve Hz. Muhammed'in Taif yolculuğu aynı yıl olduğu için buradan Ebu Talib'in bi'setin onuncu yılında öldüğü sonucunu çıkartabiliriz. Yine Kastalâni'de Ebu Talib'in vefatının, bi'setin onuncu yılında olduğunu, Hz. Hatice'nin de ondan üç gün sonra vefat ettiğini, bu yıla hüzün yılı denildiğini söylemiştir.[772] Eserlerde Ebu Talib ile Hz. Hatice'nin vefatları arasında kaç

---

[767] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 131, 132; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 203.

[768] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 262-268; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 354-361; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 209, 210.

[769] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 105; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 75; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 146, 147; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 186, 187; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 216, 217; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 401.

[770] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 271; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 284; Taberî, Târîhu't-Taberî, II, 343; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 340-354; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 362-368, 369.

[771] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 179, 180.

[772] Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 262-266.

gün olduğuyla ilgili çeşitli rivayetler ve farklı gün sayıları verilmiştir. Beyhakî ve İbn Kesîr'in verdikleri rivayetlerde ikisinin arasında üç gün olduğu da zikredilmiştir, otuz beş gün olduğu da söylenmiştir.[773] Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki bu bilgilerle müracaat ettiğimiz eserlerdeki bilgilerin uyuştuğu görülmüş olmakla birlikte, bu hususta Sîre ve tarih eserlerinde zengin içerik ve çeşitli rivayetler mevcuttur.

Muîn el-Miskîn, Ebu Talib'in hastalığı anında Kureyşlilerin onu ziyarete geldiklerini söylemiştir. Cevdet Paşa ve Cezâirî ise Ebu Talib'in Kureyş'in ileri gelenlerini çağırdığını, Hz. Muhammed'i onlara ısmarladığını söylemiştir. Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî birbirine yakın ifadelerle Ebu Talib'in oradakilere sıla-i rahmi sıkı tutmalarını, fakire yardım etmelerini, doğru sözlü olmalarını ve emanete riayet etmelerini tavsiye ettiğini belirtmişlerdir. Amcası oradakilere, Hz. Muhammed'e tabi olmalarını, onun sözünde sadık, emin birisi olduğunu, davet ettiği şeyi aklın kabul, dilin inkâr ettiğini, mal ve canlarıyla onun yanında durmalarını söylemiştir. Muîn el-Miskîn devamında onun, bir gün Arap ve acem'in Hz. Muhammed'e teslim olacağını söylemişken, Cevdet Paşa ve Cezâirî onun, "Vallahi ben gözümle görür gibi biliyorum ki, Kureyş'in fukara ve zuafâsı ve bedevileri ve etrafı âlem halkı, hep onun davetini kabul ve sözünü tasdik etseler gerektir. Kureyş'in başları kuyruk olsa gerektir. Yani ona itaat etmeyen ekâbir ve eşraf-ı Kureyş, hep zelil ve hakir olsalar gerektir. Ey cemâat-ı Kureyş! Vallahi ben sağ olsam, onu düşman şerrinden hıfz-ü himaye eylerdim. Sizde ona yardım etmelisiniz." diye vasiyet etmiştir.[774] Muîn el-Miskîn, Orada bulunan Kureyşlilerin "Muhammed her zaman cenneti vasfeyler, onun meyvelerinden sana göndersin, yiyip şifa bul." dediklerini, onun bir şahsı Hz. Muhammed'e gönderdiğini belirtmiştir. O kimse Ebu Talib'in isteğini söyleyince o, susup bir şey söylememiştir. Orada bulunan Hz. Ebu Bekir "Allah cennet taamını ve şarabını küffara haram kıldı." demiştir. O şahıs gelip Ebu Talib'e haber verince, onu tekrar göndermiştir. Bu sefer Allah Resulü "O istediklerin küffara haramdır." demiştir. O şahıs tekrar gelip haber vermiş, Ebu Talib onu üçüncü kez yollayınca Hz. Peygamber amcasının yanına gelmiştir.[775]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin bu anlatımları Şâmî ve Kastalâni'nin eserinde geçmekte olup burada diyaloglar biraz daha fazladır.[776] İbn İshâk'ın eserinde ki rivayette ise Ebu Talib'in Abdulmuttalib oğullarını çağırdığını ve

---

[773] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 352, 353; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 368, 369.
[774] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3, 71; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 147; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 217.
[775] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 71.
[776] Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 564, 565; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 265, 266.

onlara "Şunu biliniz ki, eğer sizler Muhammed'in sözünü dinler ve onun davasına tabi olursanız daima hayırda olursunuz. Bundan dolayı ona tabi olun ve onu tasdik edin ki, doğruyu bulasınız." dediğini zikretmiştir.[777] Muîn el-Miskîn'in Ebu Talib'in yanındaki Kureyşlilerin Hz. Muhammed'in ona cennet meyveleri göndermesini talep etmeleri ise İbn İshâk'ın eserinde kısmi olarak şöyle geçmektedir: Ebu Talib Allah Resulüne haber göndererek "Bana cennetinin üzümünden yedir." demiştir. O esnada Hz. Ebu Bekir Hz. Peygamber'in yanında oturuyordu "Allah onu kâfirlere haram kıldı." dedi.[778] Muîn el-Miskîn ve özelliklede Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin anlatımlarının Kastalâni'nin anlatımlarına uyduğu tespit edilmişitir. Yine İbn İshâk'ın verdiği rivayetin de onların anlatımının bir kısmını karşıladığı görülmüştür.

Muîn el-Miskîn Ebu Talib'in hastalığı şiddetlenince Kureyş'in ileri gelenleri onun sağlığında Hz. Muhammed'i koruduğunu, şimdi ise ölüm zamanı geldiğini, Müslümanların sayılarının her geçen gün arttığını, Hamza ve Ömer'inde İslam'a girdiklerini, eğer Ebu Talib ölür ise aralarında savaş çıkacağını söyleyerek ona gittiklerini söylemiştir. Devamında; Ebu Cehil, Şeybe, Utbe, Ümeyye b. Halef ve Ebu Süfyan b. Harb Ebu Talib'e gitmişlerdir. Ona büyükleri olduğunu sağlığında Hz. Muhammed'i koruduğunu, öldüğünde Müslümanlarla aralarında savaş çıkacağından korktuklarını söylemişler ve vefat etmeden Hz. Muhammed ile aralarında sulh tesis etmesini istemişlerdir. Ebu Talib, Hz. Peygamber'i çağırtmış ve Kureyş'in ileri gelenlerinin onunla sulh yapmak istediğini demiş, onların inançlarına karışmamasını istemiştir. Hz. Peygamber onlardan sadece tek bir kelime söylemelerini istediğini, bundan başka bir şey istemediğini, eğer onu söylerlerse Arapların hepsine hâkim olacaklarını söylemiştir. Orada bulunan Ebu Cehil "Ey Muhammed bir kelime değil, beş yüz kelime diyelim." demiş, Hz. Resul "La ilâhe illallah Muhammedu'r-Rasulullah" demelerini istemiştir. Bunun üzerine onlar ellerini birbirine vurarak "Ey Muhammed dilersin ki, bin yirmi bu kadar tanrımızı terk edelim, bir tanrıya tapalım. Bu gayet acayiptir. Biz bu denli senin hatırına riayet ederiz, sen ise bizim hatırımızı dilemezsin." demişler ve kalkıp gitmişlerdir. Bu durum üzerine Ebu Talib "Senin Kureyş'ten istediğin şey yerinde idi ve maslahattan hali değildi." demiştir. Onun bu sözü üzerine Hz. Peygamber onun iman edeceği noktasında umutlanmış "Ey amca! Bir kere la ilâhe illallah de, ta ki kıyamet günü sana şefaate vesile olsun." demiştir. Ebu Talib "Allah hakkı için eğer halkın ayıplaması olmazsa ve ölmekten korkup Müslüman oldu demeleri olmazsa bu kelimeyi söyler, senin hatırını hoş tutardım." demiştir. Onun hastalığı

[777] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 268.
[778] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 264.

ağırlaşmış, bir şeyler söylemiş fakat anlaşılmamıştır. Orada bulunan İbn Abbâs kulağını onun ağzına yaklaştırmış "Ey Muhammed senin teklif ettiğin kelimeyi söylüyor." demiştir. Anlatımın devamında ise Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatin görüşüne göre o iman etmemiştir demiştir.[779]

Muîn el-Miskîn'in bu anlatımı İbn İshâk'ın eserinde geçmektedir. Onun anlatımının İbn İshâk'ın rivayetine uyduğu görülmekle birlikte, bu rivayette Ebu Talib'e gelenler arasında Ebu Süfyan'ın ismi zikredilmemiş iken, rivayette Muîn el-Miskîn'in saydığı isimlere ek olarak el-Âsî b. Sa'îd ismi de geçmektedir. Yine Hz. Peygamber'in ve Ebu Talib'in söylediği sözler anlamsal olarak Sîre'de ki rivayete uymakla birlikte, buradaki anlatımın özeti niteliğinde zikredilmiştir[780] diyebiliriz.

Muîn el-Miskîn ve Râşid Ebu Talib hasta yatağındayken Allah Resulünün onun yanına geldiğini ve orada bulunan Kureyşlilerin onları yalnız bırakmasını istediğini söylemişlerdir. Fakat orada bulunanlar onun yanından çıkmak istememişler, kendilerinin de onun gibi akrabaları olduğunu, ne diyecekse onların yanında söylemesini istemişlerdir. Hz. Peygamber Ebu Talib'ın başucuna oturmuştur. Allah'ın ona hayırlı bir karşılık vermesini istediğini, kendisini küçükken himaye ettiğini, büyüdüğünde de riayette kusur etmediğini, şimdi yarlık edecek vakit olduğunu söylemiştir. Sonra Hz. Resul kıyamette kendisine şefaat edebilmesi için bir kelime söylemesini istemiştir. O, "Nedir o kelime" demiş, Hz. Muhammed "La ilâhe illallah vahdehû lâ şerîkeleh" demiştir. Muîn el-Miskîn şöyle cevap verdiğini demiştir: Ebu Talib "Biliyorum ki doğru söylüyorsun, lakin korkarım ki, benden sonra sana serzeniş ederler. Amcanı korkuttun derler. Yoksa bu kelime ile seni mesrur ederdim." demiştir. Râşid ise o, "Ebu Talib ölüm korkusuyla Müslüman oldu demeyeceklerini bilsem şimdi kelime-i şehadet getirirdim." demiştir. O onun küfür üzere öldüğünü söyledikten sonra şöyle devam etmiştir. "Bazı kimseler demişlerdir ki, Hz. Peygamber Ebu Talib'le konuştuktan sonra onun yanına Hz. Abbas gelmiştir. Ölmeden önce onun dudaklarını oynattığını gören Hz. Abbas, kulağını unun ağzına yaklaştırmış ve onun Resulullah'ın kendisine söylemesini istediği şeyleri söylediğini işitmiştir. O, Hz. Peygamber'e bu durumu arz edince o, 'Ey amcacığım, seni hidayete erdiren Allah'a hamdolsun.' demiştir." Muîn el-Miskîn ise anlatımının devamında Ebu Talib'in küfür üzere öldüğünü haber veren yukarıda söylediklerine yakın anlatımlar vermiştir.[781] Cevdet Paşa ise Ebu Talib'in Hz. Muhammed ile iftihar ettiğini, onun nübüvvetini kalben tasdik ettiğinin bazı şiirlerinden

---

[779] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 72-73.
[780] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 266-268.
[781] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 71-75; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 188, 189.

anlaşıldığını söylemiştir. Devamında ise Hz. Resulün onun iman etmesini çok istediğini, fakat onun lisanen peygamberliğini ikrar etmediğini zikretmiştir.[782]

Muîn el-Miskîn ve Râşid'in anlatımları İbn İshâk'ın vermiş olduğu rivayetlerde geçmekle birlikte, Hz. Peygamber'in Ebu Talib'e geldiğinde yanında bulunan Kureyşlilerin çıkmasını istediği ama onların onun yanından çıkmadığı şeklinde bir bilgi bulunmamaktadır. Yine bu rivayetlerde Hz. Abbasla ilgili verilen bilgi Farklı olarak "Abbas ne söylediğini duymak için kulağını onun ağzına yaklaştırdı ve 'Ey Allah'ın Resulü! Allah'a yemin olsun ki, istediğin cümleyi söyledi.' dedi. Hz. Resul 'Ben duymadım.' dedi." şeklinde geçmektedir. İbn İshâk'ın verdiği rivayetler İbn Hişâm, Beyhakî ve İbn Kesîr'in eserlerin de de geçmekle birlikte onlarda da bu bilgi geçmemektedir.[783] Yukarıda Cevdet Paşa Ebu Talib'in Hz. Muhammed ile iftihar ettiğini, onun nübüvvetini kalben tasdik ettiğinin bazı şiirlerinden anlaşıldığını söylemiş fakat hangi şiirde geçtiğini belirtmemiştir. İbn İshâk'ın eserinde Ebu Talib'in Hz. Muhammed hakkında söylediği şiirlerin çoğunda onu övdüğü görülmekle birlikte, Hz. Peygamber'in nübüvvetini kalben kabul ettiğiyle ilgili olabilecek şu mısralar geçmektedir:

"Benden haber ulaştırın uzaklık sahibi kişiye,
Lüey'e; özellikle Lüey'e, Ben-i Ka'b'a.
Bilmiyor musunuz? Biz Muhammed'i bulduk,
Peygamber olarak, Musa gibi önceki kitaplarda,
İnsanlar arasında onun sevgisi vardır.
Allah'ın sahtekârlığı kendisine tahsis ettiği kimsede ise hayır yoktur."[784]

İbn İshâk'ın, Ebu Talib'in söylediği şiir olarak verdiği bu mısralarda sanki onun, Hz. Muhammed'in risaletine inandığı anlaşılmaktadır. Zira daha önce de zikrettiğimiz gibi Ka'd b. Lüey Hz. Muhammed'in doğumundan yıllar önce kendi neslinden bir peygamber geleceğini etrafındakilere müjdelemiştir. Ebu Talib'in söylediği şiirde onun ismini zikretmesi, Ben-i Hâşim'den bir peygamber geleceğini bildiği sonucunu da çıkarmaktadır[785]. Fakat Ebu Talib'in vefatıyla ilgili verilen rivayetlerde ise Kureyş'in onu alaya alacağı ve ölüm korkusuyla iman ettiğini sanacakları endişeleriyle iman

---

[782] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 147, 148.
[783] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 284-286; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 340-350; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 361-368.
[784] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 199.
[785] Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 28; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 89, 90; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 5, 6; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, I, 329, 330.

etmediği anlaşılmaktadır.[786] Cevdet Paşa'nın Hz. Resulün Ebu Talib'in iman etmesini çok istediğini, fakat onun lisanen peygamberliğini ikrar etmediğini söylemesi ise yukarıda verdiğimiz rivayetlerde geçmektedir.

1.3.8. Tâif Yolculuğu

Rabguzî Hz. Peygamber'in Taif'e gittiğini, onlara İslam'ı anlattığını fakat onların kabul etmediğini, geri dönüp Harem'e giderken yolda namaz kıldığını, Perilerin onun Kur'ân okumasını işittiklerini ve çok hoşlarına gittiği, kavimlerine gidip haber verdikleri ve onların gelip İslam'a girdiklerini söylemiştir.[787] Ahmed Cevdet Paşa, Cezâirî ve Molla Şerafeddin, Ebu Talib ve Hz. Hatice'nin vefatlarından sonra müşriklerin Hz. Peygamber'e ve inananlara karşı eza ve cefalarının iyice arttığını demişlerdir. Devamında: Hz. Muhammed, Zeyd b. Hârise ile birlikte Taif'e İslam'ı anlatmaya gitmişlerdir. Orada ikamet etmekte olan Sakif kabilesi mensuplarını İslam'a davet etmişlerdir. Onlar iman etmedikleri gibi Hz. Resulü tahkir etmişler, sefihleri tahrik edip onları taşlatmışlardır. Hz. Peygamber'in ayağı kanlar içerisinde kalmış, Zeyd ona kendisini siper etmiş, başı kırılmış ve birkaç yerinden yaralanmıştır. Cevdet Paşa ve Cezâirî onların Mekke'ye geri dönerken Batn-ı Nahle denilen yere geldiklerini orada Hz. Peygamber'in Kur'ân okuduğunu, bir grup cinin gelip kendisine iman ettiğini belirtmişlerdir. Devamında müellifler, onlar Mekke'ye geldiklerinde Mut'im b. Adiy'in himayesinde oraya girdiklerini, Hz. Muhammed'in Kâbe'ye gidip, Haceru'l-Esved'i istîlâm ettiğini, orada iki rekât namaz kılıp evine gittiğini zikretmişlerdir.[788]

Muîn el-Miskîn ise yukarıda müelliflerin dediklerini söylemekle birlikte teferruata girmiştir. Özetle O, Sakif kabilesinde Abd-i Yalîl, Mes'ud, Habîb adında üç kardeşin olduğunu, bunların oranın reisleri olduklarını söylemiştir. Hz. Muhammed onlara giderek İslam'a davet etmiştir. Onlardan birisi "Eğer sen peygamber isen, ben Kâbe'nin örtüsünü çıkarmış olayım." demiş, diğeri "Hak Teâla senden gayri peygamber gönderecek kimse bulmadı mı?" demiş, üçüncüsü ise "Seninle söyleşmek caiz değildir, zira eğer peygamber isen âlî mertebedesin, seninle nasıl söyleşelim. Eğer peygamber değilsen seninle konuşmak caiz değildir." demiştir. Böylelikle onlar kendisine inanmadıklarını söyleyerek iman etmemişlerdir. Hz. Peygamber, "Eğer davetimi kabul etmezseniz, bari bu söylediklerimi başka yerde söylemeyiniz." demiştir. Onun bundan

---

[786] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 267-269.
[787] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 205v, 206r.
[788] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 148, 149; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 218, 219; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 401.

kastı Kureyşlilerin bu durumu öğrenip eziyetlerini arttıracaklarını düşünmesiymiş. Hz. Peygamber onların iman etmemelerine çok üzülmüştür. Onlar ise bir takım sefih ve alçak kimseleri gönderip onlara sövdürüp, "Ey mecnun, sihirbaz bizim aramıza tefrika sokmaya mı geldin." dedirterek taşlatmışlardır. Onlardan kurtulmak için geri dönerken, yol başında Rebia oğullarından Utbe ve Şeybe'nin bağına sığınmışlardır. Hz. Resul bir ağacın gölgesinde oturmuş, mübarek ayakları kanlar içerisinde kalmıştır. Çok üzüntülü olduğu halde ellerini duaya kaldırmış "İlahî zayıflığımı ve aczimi arz ederim. Cenab-ı hazretine muhtaçlığımı görürsün, Erhamurrâhimin vasf-ı cemalindir. Ekremu'l-Ekreminsin, kusurluların özürlerini kabul edicisin. Yolunu şaşırmışlara yol göstericisin. Rafet ve Rahmetin zayıflara kadirdir. Kalbi kırıkların sığınağısın. Ey benim pervardigarım, eğer benim dileğimi yapmaz isen kim yapar. Kime havale edersin. Benim halimi başkaları görünce yüzünü çevirir yahut kalp kırıcı bir söz söyler. Ey Rabbim! Senin affın geniştir. Taksiratımdan sana sığınırım. Zat-i pâkin nuru hakkı için senin rızanı talep ederim. Ol nur onunla hâsıl olur. Ey Rabbim! Gadabından sana sığınırım. Bütün güç ve kuvvet senin elindedir." diyerek yakarmıştır[789]. Utbe ve Şeybe Hz. Muhammed'in bu halini görünce merhamet damarları kabarmıştır. Onların Addas isminde Hıristiyan bir kölesi bulunmaktaymış. Ona bir salkım üzüm alıp ona götür demişlerdir. Üzümü getirip Hz. Resule ikram etmiştir. O, Bismillâhirrahmanirrahîm diyerek elini salkıma uzatınca, Addas "Ben bu diyarda böyle bir söz işitmedim." demiştir. Hz. Peygamber ona kim olduğunu, nereli olduğunu sormuştur. Addas Ninovalı olduğunu söylemiştir. O "Yunus aleyhisselamın memleketindenmişsin." demiştir. Addas "Sen Yunus'u nereden biliyorsun?" deyince, Resulullah "O benim kardeşimdir, oda benim gibi peygamberdir demiştir." Addas ismini sormuş, o "Muhammed" demiştir. O, Hz. Peygamber'in vasıflarını İncil de gördüğünü, sıfatlarını Tevrat'ta okuduğunu, Allah'ın onu Mekke'den göndereceğini bildiğini, dininin yeryüzüne yayılacağını, yıllardır kendisini beklediğini söylemiş ve iman etmiştir. Addas, Utbe ve Şeybe'nin yanına döndüğünde "Muhammed sana ne söyledi ki, elini ve ayağını öptün." diye sorunca o, Hz. Muhammed bana öyle bir şey söyledi ki, onu peygamber olandan başkası bilmez." demiştir. Hz. Peygamber'in Utbe ve Şeybe'nin bağına geldiğinde yaşananlar, Addas ile olan diyalogları Râşid'in eserinde de aynı şekilde yakın ifadelerle geçmektedir.[790] Devamında Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in oradan çıkıp Mekke'ye doğru geldiğini, oraya yakın bir yerde durduğunu, gece namaz kılar iken Nusaybin cinlerinden bir grubun gelip onu dinlediğini ve ona iman ettiklerini uzunca

---

[789] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 78-84.
[790] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 78-84; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 198, 199.

zikretmiştir.[791] Muîn el-Miskîn'in yukarıda verdiği Hz. Peygamber'in duası yakın ifadelerle Cezâirî'nin eserinde de geçmektedir.[792]

Rabguzî, Ahmed Cevdet Paşa, Cezâirî ve Molla Şerafeddin'in Hz. Peygamber'in Taif'e İslam'ı tebliğ için gidişi ile oradan dönerken Nahle denilen mevkide bir grup cin taifesinin Allah Resulüne iman ettiği şeklindeki anlatımları, Sîre ve tarih eserlerine uymakla birlikte, bu eserlerdeki rivayetlerin özeti mahiyetinde olduğu görülmüştür. Yine Muîn el-Miskîn'in Hz. Peygamber'i dinleyip iman eden cinlerin Nusaybin cinlerinden olduğu bilgisi de bu eserlerde geçmektedir.[793] Ayrıca Cevdet Paşa, Cezâirî ve Molla Şerafeddin'in Hz. Peygamber ve Zeyd'in Mekke'ye geldiklerinde Mut'im b. Adiy'in himayesinde oraya girdikleri, Hz. Muhammed'in Kâbe'ye gidip, Haceru'l-Esved'i istîlâm ettiği, orada iki rekât namaz kılıp evine gittiği şeklinde verdikleri bilgi İbn Sa'd'ın eserinde geçmekte olup, onun verdiği rivayete uyduğu tespit edilmiştir.[794]

Muîn el-Miskîn'in yukarıdaki anlatımları İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî, Sıbt İbnu'l-Cevzî, Ebû Nuaym, İbn Seyyidünnâs, İbn Kesîr, Kastalâni, Şâmî'nin eserlerinde birbirine yakın ifadelerle geçmekle birlikte bazı farklılıklar vardır. Bu eserlerde Hz. Peygamber Taif'e geldiğinde oranın efendilerinden ve eşrafından olan Abd-i Yalîl, Mes'ud, Habîb'e İslam'ı tebliğ ettiğinde onların yanında Ben-i Cumeh'ten bir kadında bulunmaktaymış. Muîn el-Miskîn'in anlatımında bu kadının varlığından söz edilmemiştir. Allah Resulü onlara İslam'ı kabul etmelerini ve kendisine yardım etmeleri talebinde bulunmuştur. İbn Hişâm'ın eserinde oradakilerden birisi "Eğer seni Allah göndermiş ise Kâbe'nin örtüsünü çıkartıp atacağım." demiş, diğeri ise "Allah senden başka gönderecek birisini bulamadı mı?" demiş, üçüncüsü ise "Vallahi seninle asla konuşmayacağım. Eğer dediğin gibi Allah'ın elçisi isen, elbette sen sana cevap vermemden daha yücesin. Eğer sen Allah'a karşı yalan söylüyorsan, seninle konuşmam bana yakışmaz." demiştir. Muîn el-Miskîn'in verdiği diyaloglar anlamsal olarak İbn Hişâm'ın verdiği rivayete uymakla birlikte Sîre'de biraz daha teferruatlı geçtiği görülmüştür. Bu anlatım ifade tarzında ki küçük farklılıklarla birlikte diğer Sîre ve tarih eserlerinde de geçmektedir. Ana hatlarıyla Muîn el-Miskîn'in anlatımı müracaat ettiğimiz eserlerdeki anlatımlara uymakla birlikte Addas ile Hz. Peygamber'in

---

[791] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 78-84.
[792] Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 218.
[793] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 286-288; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 180, 181; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 68-70; Taberî, Târîhu't-Taberî, II, 344-347; Sıbt İbnu'l-Cevzî, Mir'âtu'z-Zamân, III, 123, 124; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 295, 296; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 231-233; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 381, 382; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 268, 269. Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 577, 578.
[794] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 181.

diyaloglarının zikrinde birtakım farklılıklar vardır. Şöyle ki: Muîn el-Miskîn Addas'ın Hz. Resulün adını sorduğunu, onun "Muhammed" dediğini, onun Hz. Peygamber'in vasıflarını İncil'de gördüğünü, sıfatlarını Tevrat'ta okuduğunu, Allah'ın onu Mekke'den göndereceğini bildiğini, dininin yeryüzüne yayılacağını, yıllardır kendisini beklediğini Hz. Muhammed'e söylediği şeklinde ki anlatımı, müracaat ettiğimiz eserlerdeki rivayetlerde geçmemektedir. Bu eserlerde Addas efendileri Utbe ve Şeybe'nin isteği üzerine Hz. Peygamber'e üzüm götürmüş ve önüne koymuştur. Hz. Resul elini üzüme uzatınca "Bismillâh" demiştir. Addas "Bu sözü bu memleketin insanları söylemez." demiştir. Hz. Muhammed ona hangi memleketten olduğunu sormuş o, Ninova'lı olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Salih bir adamın Yunus b. Mettâ'nın memleketindensin öyle mi?" deyince Addas, Hz. Yunus'u nereden tanıdığını sormuştur. O, "O benim kardeşimdir. O bir nebi idi, bende bir nebiyim." demiştir. Bunun üzerine Addas Hz. Peygamber'in başını, ellerini, ayaklarını öpmeye başlamıştır. Şeklinde geçmekte olup Muîn el-Miskîn'in Addas'ın söylediğini zikrettiği yukarıdaki anlatımlar müracaat ettiğimiz eserlerde ki rivayet içerisinde geçmemektedir. Onun ve Râşid'in bu karşılaştırmalar dışında ki anlatımlarının müracaat ettiğimiz eserlere uyduğu görülmüştür.[795]

Yine Muîn el-Miskîn'in yukarıda verdiğimiz, Hz. Peygamber'in Taif'li sefihlerin taşlamasından kurtulup güven bulduğunda yapmış olduğu duanın zikri, müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerindeki rivayetlerde Hz. Muhammed'in etmiş olduğu duanın özeti mahiyetinde olup, en teferruatlı şekliyle İbn Hişâm'da geçmektedir.[796]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî nübüvvetin onuncu senesinde Hz. Peygamber'in Hz. Sevde bint. Zem'a ile nikâhlandığını söylemişlerdir. Ayrıca Cevdet Paşa ve Cezâirî Hz. Aişe ile de nikâhlandıklarını fakat onun küçük olması hasebiyle zifafın ertelendiğini söylemişlerdir.[797]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin Hz. Peygamber'in bi'setin onuncu senesinde Hz. Sevde bint. Zem'a ile evlendiği bilgisi İbn İshâk, İbn Hibbân, Taberî ve İbn Kesîr'in eserlerinde geçmektedir. Onlar, Hz. Muhammed'in onunla, Hz. Hatice'nin

---

[795] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 286-288; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 180, 181; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 68-70; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 344-346; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 123, 124; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, I, 295, 296; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 231-233; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 381, 382; Kastalâni, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 268, 269; Şâmî, *es-Sîretu'ş-Şâmiyye*, II, 577, 578.

[796] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 287.

[797] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 71; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 150; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fî Kasasi'l-Enbiyâ*, 219.

vefatından üç yıl sonra nikâhlandığını zikretmiştir. Bu da nübüvvetin onuncu senesine rastlamaktadır. Yine Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin Hz. Resulün Hz. Aişe ile evlendikleri ve onun zifafının ertelendiği bilgisi de verdiğimiz eserlerde geçmekle birlikte, Hz. Aişe'nin altı yaşında nişanlandığı, Hicret'ten sonra dokuz yaşında iken zifafa girdiği zikredilmiştir.[798]

Muîn el-Miskîn Hz. Hatice vefat ettikten sonra Havle bint. Hakîm adında bir kadın Hz. Muhammed'e gelerek, neden evlenmediğini sormuş, eğer isterse bir dost teklif edeceğini belirtmiştir. Hz. Resul onun kim olduğunu sorunca bakire olarak Aişe, dul olarak ta Sevde'nin olduğunu demiştir. Havle, Hz. Ebu Bekir'e durumu açmış, o Hz. Muhammed ile kardeşiz olur mu diye sormuştur. Hz. Peygamber kendilerinin din kardeşi olduklarını söylemiştir. Aişe, Mut'im b. Adi'nin oğluna istenmişti. Hz. Ebu Bekir onlarla görüşmeye gidince Mut'im'in hanımı ona, "Oğlumuza kızını vermek ve oğlumuzu Müslüman yapmak istersin." Bunun mümkün olmadığını söylemiştir. O, Mut'im'e "Sende mi böyle düşünüyorsun." deyince "Evet" demiştir. Hz. Ebu Bekir bunu ganimet bilip Aişe'yi Hz. Peygamber'e vermiştir. Sevde'nin eşi Sekrân b. Amr Habeşistan'a hicret etmiş, orada Nasrânî olup vefat etmişti. Sevde yalnız kalmış, Hz. Peygamber'le nikâhlanmıştır. O, Hz. Muhammed'e kendisinde gençlik hevesi kalmadığını, fakat tek muradının kıyamette onun eşleri arasında yer almak olduğunu, onlarla birlikte haşr olunmak istediğini söylemiş ve Hz. Peygamber'in kendisiyle kalma hakkını Hz. Aişe'ye bağışladığını söylemiştir.[799]

Molla Miski'nin bu anlatımı Beyhakî, İbn Kesîr ve Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserlerinde geçmekle birlikte, Beyhakî'nin verdiği rivayete uyduğu görülmüştür.[800]

Muîn el-Miskîn'in Sevde'nin eşi Sekrân b. Amr'ın Habeşistan'a hicret ettiği, orada Nasrânî olup vefat ettiği şeklinde söylediği söz, İbn İshâk ve İbn Kesîr'in eserlerinde farklı geçmektedir. Onlar Sekrân'ın Habeşistan'a hicret ettiğini, daha sonra eşiyle birlikte tekrar Mekke'ye döndüğünü ve orada Müslüman bir kimse olarak öldüğünü söylemişlerdir. O vefat edince Allah Resulü Sevde bint. Zem'a ile nikâhlanmıştır.[801] Yine Hz. Sevde'nin kendisinde gençlik hevesi kalmadığı ve tek isteğinin kıyamet günü Hz. Peygamber'in eşleri arasında olmak istediği ve Hz. Muhammed ile olan sırasını Hz. Aişe'ye verdiği bilgisi İbn İshâk'ta geçmektedir.

---

[798] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 279, 280; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 54, 306, 307; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 399, 400; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 373, 375.

[799] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 85-87.

[800] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 411, 412; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 376, 377; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 126, 127.

[801] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 279; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 378.

Resulullah Sevde'ye iddetini tamamla demiştir. O bir zaman sonra yolda Hz. Muhammed'in karşısına çıkıp "Senden Allah rızası için şunu talep ediyorum. Bana nikâhlanmak isteğiyle gelmiştin. Benim için ayırmak istediğin günü hanımlarından istediğine vereceğim. Ben sadece kıyamet günü hanımlarından birisi olarak hasrolunmak istiyorum." demiştir. Resulullah'ta onu isteyip nikâhına almıştır.[802] Onun sırasını Hz. Aişe'ye vermesi ise İbn Hibbân'da geçmektedir. O, Hz. Sevde'nin Hz. Muhammed'den önce Sekrân b. Amr ile evli olduğunu, onun yavaş hareket eden, iri yapılı bir kadın olduğunu söylemiştir. Yine o, Sevde'nin "Kadınların istediği şeyi istemiyorum." dediğini, Hz. Peygamber'in yanında kalma sırasını, Hz. Aişe'ye bırakan hanımı olduğunu demiştir.[803]

1.3.9. Akabe Bîatları

Kudâî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Râşid, Cezâirî, Aşkî ve Molla Şerafeddin Hz. Peygamber'in her sene Hac mevsiminde Mekke'ye gelen kabileleri İslam'a davet ettiğini söylemişlerdir.[804] Bu bilgi İbn Hişâm, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerinde geçmekte olup, Allah Resulünün gerek Hac mevsiminde gerekse sair zamanlarda Mekke'ye gelen Arap topluluklarına kendini tanıttığı ve onları İslam'a davet ettiği şeklinde geçmektedir.[805]

Kudâî, Cevdet Paşa, Râşid, Cezâirî, Aşkî ve Molla Şerafeddin yakın ifadelerle nübüvvetin on birinci senesinde Allah Resulünün Mekke'nin dışında olan Akabe denilen yerde Medine ehlinden Hazrec kabilesinden olan altı kişiyle karşılaştığını belirtmişlerdir.[806] Cevdet Paşa, Râşid, Cezâirî ve Molla Şerafeddin, Abdulmuttalib'in validesi Selma hatunun aşireti olan Ben-i Neccar, Hazrec kabilesinin bir kolu olduğu için onların Haşîmiler ile arasında akrabalık bağı bulunduğunu demişlerdir. Hz. Peygamber onlarla biraz konuşmak istemiştir. Onlarda kabul etmişlerdir. O, Hazreclilere biraz Kur'ân okumuş, onları İslam'a davet etmiştir. Onlar Galib İbn Fihr evladından bir peygamber geleceğini önceden duymuşlardır. Medine'de ki Yahudilerin "Peygamber

---

802 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 279.

803 İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 306.

804 Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 106. Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 203v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 94; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 150; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 193; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 219; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 100; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 401.

805 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 288, 293; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 184, 185; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 77, 78; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 353; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 385, 400.

806 Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 106; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 150; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 193; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 219; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 100. Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 401.

gelecek vakit yaklaştı.” dediklerini işitmişlermiş. Hz. Muhammed onları İslam’a davet edince aralarında “Yahudilerin dediği peygamber işte budur.” diyerek konuşmuşlardır. Onların önceden Yahudilerle aralarında düşmanlık bulunmakta olup, hemen İslam’ı kabul etmişlerdir.[807] Müslüman olan bu altı kişinin isimleri şöyledir: Es’at b. Zurare, Rafi’ b. Mâlik, Avf b. Hâris, Kutbe b. Âmir, Ukbe b. Âmir, Câbir b. Abdullah b. Riyâb.[808]

Kudâî, Cevdet Paşa, Râşid, Cezâirî, Aşkî ve Molla Şerafeddin’in verdikleri bilgiler İbn Hişâm, İbn Sa’d, İbn Hibbân, Taberî, İbn Kesîr’in eserlerinde de yakın ifadelerle geçmektedir.[809] Yukarıda Hz. Peygamber’le Akabede görüşüp ona iman eden Hazrec’ten altı kişinin isimleri İbn Hişâm, İbn Sa’d ve Taberî’nin eserlerinde geçmekle birlikte bu müellifler bu şahısların tam künyeleriyle birlikte isimlerini vermişlerdir.[810] Her iki türdeki anlatımlara baktığımızda Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin yukarıdaki anlatımlarının, verdiğimiz Sîre ve tarih eserlerindeki anlatımın özeti mahiyetinde olduğu, bu eserlerde daha teferruatlı zikredildiği görülmüştür.

Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinden Akabe Bîatlerini en teferruatlı anlatan müellifler Cevdet Paşa ve Cezâirî’dir. Onlar benzer ifadelerle şöyle zikretmişlerdir: Bu altı şahıs Medine’ye döndüklerinde, İslam’ın yayılması için çalışmışlardır. Bu sayede İslam Hazrec içerisinde yayıldığı gibi Evs arasın da duyulmuştur. Nübüvvetin on ikinci senesi Haccında onu Hazrec ikisi Evs’den olmak üzere on iki kişi Mekke’ye gelmişler, Akabe’de Allah Resulü ile görüşmüşlerdir. Bu şahıslar şunlardır: Başkanları Es’ad b. Zürare ile arkadaşları Rafi’, Avf, Katabe, Ukbe ile yine Hazrec’den olan Muâz b. Hâris, Zekvân b. Abdi’l-Kays, Ubade b. Sâmid, Ebu Abdullah Yezid b. Sa’lebe, Abbas b. Ubade b. Fadl ve Ezv kabilesinden Ebu’l-Heysem b. Teyyihan ile Uveym b. Saide’dir. Hz. Peygamber onlardan şirk koşmamak, zina etmemek, sirkat ve iftiradan uzak durmak ve evlatlarını diri diri toprağa gömmemek üzere söz almıştır. Bu on iki kişi Medine’ye dönmüş ve İslam’ı yaymaya uğraşmışlardır. Onlar Hz. Resulden Medine’de kendilerine İslam’ı öğretecek birisini talep etmişlerdir. O, Mus’ab b. Zübeyr’i oraya göndermiştir. Böylece orada Müslüman sayısı kırk olmuştur. Mus’ab ve Es’ad’ın öncülüğünde her cuma Medine dışına çıkılmış, namaz kılınmıştır. Bir gün Mus’ab ve Es’ad, Ben-i Zufer

---

[807] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 150, 151; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 193, 194; Cezâirî, *Münyetü’l-Ezkiyâ fi Kasasi’l-Enbiyâ*, 219, 220; Molla Şerafeddin, *Kasasu’l-Enbiyâ*, 401, 402.

[808] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.3. 94; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 151; Cezâirî, *Münyetü’l-Ezkiyâ fi Kasasi’l-Enbiyâ*, 220; Molla Şerafeddin, *Kasasu’l-Enbiyâ*, 402.

[809] İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 293; İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*. I, 186, 187; İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 78, 79; Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, II, 353, 354; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, III, 400.

[810] İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 293, 294; İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*. I, 186, 187. Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, II, 354.

evlerinin birinde sohbet ederken Medine'nin reislerinden biri olan Useyd b. Hudayr elinde harbesi olduğu halde oraya gelmiştir. O, onlara insanları bozgunculuğa uğrattıklarını söyleyerek hiddetlenmiştir. Hz. Mus'ab ona yumuşak bir sözle kendilerini dinlemesini söyleyince, o yumuşamıştır. Ona Kur'ân'ın bir kısmını okuyunca, belağatından etkilenerek Müslüman olmuştur. Useyd b. Hudayr, "Size birisini göndereceğim ki, eğer o iman ederse, artık Medine'de iman etmedik kimse kalmaz." demiş ve Sa'd b. Muâz'ı göndermiştir. Sa'd oraya hiddetli bir şekilde gelmiş ve "Ey Es'ad! Eğer seninle aramızda yakınlık olmasaydı, kabilemiz içerisine soktuğunuz çirkin işlere tahammül ve sabır etmezdim." diyerek oradakileri tehdit etmiştir. Bunun üzerine Mus'ab, oturup dinlemesini, beğenirse kabul etmesini, yok beğenmezse ona iman etmesi noktasında teklifte bulunmayacağını söylemiştir. O oturunca, ona İslam'ı anlatmış ve bir miktar Kur'ân okumuştur. Sa'd "Siz bu dine girerken ne yapıyordunuz." diye sorunca, ona dinin âdâb ve erkânını anlatmıştır. Bunun üzerine o İslam'a girmiştir. O kavmi olan Abdu'l-Eşhel'e gitmiştir. Onlara "Ey cemaat! Beni nasıl bilirsiniz?" demiş, onlar "Sen bizim ulumuz ve efdalimizsin." demişlerdir. Buna karşılık olarak İslam'a girdiğini söylemiş ve onları da İslam'a davet etmiştir. Eğer kabul etmezler ise kimseyle görüşmeyeceğini söylemiştir. Bunun üzerine onların hepsi Müslüman olmuşlardır. Kısa zaman içerisinde İslam Hazrec ve Evz arasında yayılmış Ben-i Ümeyye b. Zeyd'in hanesi dışında iman etmedik hane kalmamıştır[811] Bu anlatımlar yakın ifadelerle Muîn el-Miskîn'in eserinde de zikredilmiştir.[812]

Cevdet Paşa, Cezâirî ve Muîn el-Miskîn'in bu anlatımları, İbn Hişâm'ın verdiği rivayete uymakla birlikte o, bu süreci tüm boyutlarıyla ele almış ve teferruatlı bir şekilde eserinde zikretmiştir. İbn Sa'd ve İbn Hibbân daha özet bir şekilde zikretmiş olup, Taberî'nin eserinde ise daha teferruatlı ele alınmıştır.[813] Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin anlatımları bu eserlerdeki rivayetlere uymakla birlikte onların özeti niteliğinde olduğu görülmüştür. Yine Sîre ve tarih eserlerinde adı geçen sahabilerin özellikle İbn Hişâm ve Taberî'de künyeleriyle birlikte verildiği görülmüştür. Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî ise sahabi isimlerini kısa künyeleriyle zikretmişlerdir.

Nübevvetin on üçüncü senesi Hac mevsiminde Mus'ab ile birlikte yetmiş üçü erkek, ikisi kadın olmak üzere yetmiş beş kişi (Muîn el-Miskîn yetmiş erkek, iki kadın) Mekke'ye gelmiş Akabe'de Hz. Muhammed ile görüşmüşlerdir. Onu Medine'ye davet etmişlerdir. Hz. Resul onlara bir miktar Kur'ân okumuş, kendilerini ve çocuklarını nasıl

---

811 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 151-158; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 220-224.
812 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 219-221.
813 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 294-299; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 187, 188; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 79-82; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 355-359.

koruyup sakınırlarsa, kendisini de öyle koruyup sakınacaklarına dair söz alıp, onlardan bey'at etmelerini istemiştir. Onlar ona bey'at etmişler, söz vermişlerdir. Bundan sonra Hz. Peygamber ashaba oraya hicrete izin vermiştir.[814] Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin eserlerindeki bu anlatım özet bir şekilde Kudâî, Aşkî ve Molla Şerafeddin'in eserinde de geçmektedir.[815]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Cezâirî ile Kudâî, Aşkî ve Molla Şerafeddin'in yukarıda ikinci Akabe Biatini anlatımları İbn Hişâm, İbn Hibbân, Taberî'nin anlatımlarına uymakla birlikte, bu eserlerdeki anlatımların özeti şeklinde zikredilmiştir. Bu eserlerde ikinci Akabe Biati teferruatlı olarak zikredilmiştir.[816] Bu eserlerde farklı olarak ikinci Akabe Biatine gelip Hz. Peygamber'le görüşenlerin İbn Hişâm yetmiş üç kişi olduklarını, yanlarında ikide kadın olduğunu söylemişken, İbn Sa'd ve Taberî yetmiş erkek, iki kadın, İbn Hibbân ise yetmiş erkek olduğunu demişlerdir.[817] Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin verdiği sayı İbn Hişâm'ın verdiği sayıya uymakla birlikte, Muîn el-Miskîn'in belirttiği sayı ise İbn Sa'd ve Taberî'nin verdiği bilgiye uymaktadır.

Rabguzî ise Hz. Peygamber'in yılda bir mevsim geldiğinde kızıl elbiseler giyinip, Mekke'ye gelenleri İslam'a davet ettiğini söylemiştir. Mekke'ye gelen bazı Medineliler, ismi Muhammed b. Abdullah olan bir peygamber çıktığını memleketlerine döndüklerinde oradakilere haber vermişlerdir. Hazrecliler Hac mevsiminde Mekke'ye geçmişler, Hz. Peygamber'le görüşmüşler o, onları İslam'a davet etmiştir. Onlar ona iman edip, bey'at etmişlerdir. Her ne derse kendilerinin ve çocuklarının onu yapacaklarını söylemişlerdir. İblis dağa çıkıp bağırmış, "Ey âdemiler bilmiş bolung uş Hazrec bu mezmum birle ahd kıldılar. Bunlar mundın çıkmak boldı, onlar andın kelmek boldılar, kılıç birle sizlerni kırarlar." Onların birleşerek Kureyşlileri yok edeceğini söylemiştir. Bunu işiten Kureyşliler hemen Hazreclilerin yanlarına gelmişler ve sizin dininizle bizim dinimiz aynı, bu ahdi bozun demişlerdir. Onlar ise böyle bir şeyden haberleri olmadığını söyleyerek geri gitmişlerdir. Daha sonra onlar çok sayıda şahısla gelip İslam'a girmişlerdir. İkinci yıl Hac mevsiminde gelip Hz. Resulden kendilerine bir muallim istemişlerdir. Hz. Peygamber onlara sahabiden birisini göndermiştir. Üçüncü yıl gelmişler ve Allah Resulüne bize izin ver onlarla savaşalım demişlerdir. O, Allah'tan

---

[814] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 221, 222; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 158, 159; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 224, 225.

[815] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 106; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 100. Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 402, 403.

[816] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 300-307; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 188, 190; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 87-94; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 360-365.

[817] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 301; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 189; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 87; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 362.

bunun için bir ayet gelmediğini söylemiştir.[818] Rabguzî anlatımı burada keserek, Müslümanlara yapılan eziyetlere devamında da Mîrâc konusuna giriş yapmıştır.

Rabguzî'nin Medineli Müslümanların Hz. Peygamber'e biat etmeleri neticesinde iblisin Mekkelilere seslenmesi anlatımı, Muîn el-Miskîn'in eserinde de geçmektedir. O, Ensar Hz. Muhammed'e biat ettiğinde şeytanın Akabe'nin başına çıkıp "Ey Ehl-i Mina bilmiş olun ki, Medine halkı Muhammed'e biat etti. Onunla size cefa etmek üzere ittifak ettiler." şeklinde bağırdığını demiştir. Devamında Kureyşliler ertesi gün Medinelilerin yanlarına giderek, Muhammed'e biat ettiklerini, onu memleketlerine götürmek istediklerini ve kendilerine karşı cenk etmek istediklerini duyduklarını söylemişlerdir. Onların içerisinde daha iman etmemiş ve durumdan haberi olmayanlar yemin ederek böyle bir şey olmadığını belirtmişlerdir.[819]

Rabguzî'nin Akabe Biatleri ile ilgili yukarıdaki anlatımları İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî'nin anlatımlarına uymakla birlikte[820] o, birinci ve ikinci Akabe Biatlerini şahıslara ve olayların teferruatına girmeden bir arada çok özet bir anlatımla vermiştir. Rabguzî'nin Hz. Peygamber'in dışardan Mekke'ye gelenlere İslam'ı tebliğ edeceği zaman kızıl elbiseler giydiği bilgisi İbn Hişâm'ın rivayetinde geçmemektedir. Yine onun ve Muîn el-Miskîn'in Medinelilerin Hz. Peygamber'e biat etmeleri üzerine iblisin dağa çıkıp Kureyşlilere seslenmesini zikri ise İbn Hişâm'da "Ey ehl-i Cebâcib (Evler demektir) Sâbiilerin de beraberinde olduğu bu mezmum kişi hakkında bir bilginiz yok mudur? Sizinle savaşmak üzere toplanmışlar."[821] İbn Sa'd'da Şeytan "Ey paslı kılıç sahipleri! Muhammed'in ve yanındaki Sâbiilerin sizinle harb etmek için bir araya geldiklerini biliyor musunuz?" diye bağırmıştır.[822] Şeklinde geçmiştir. İbn Hişâm Kureyşliler sabah olunca Hazreclilerin yanlarına gitmişler "Ey Hazrec cemaati, duyduk ki, siz bu arkadaşımıza gelmişsiniz, onu aramızdan çıkartmak istiyor muşsunuz. Onunla birlikte bizimle savaşmak üzere biatleşiyor muşsunuz. Allah'a yemin olsun ki, aramızda bir savaş çıkarsa size kızdığımız kadar başka bir kabileye kızmayacağız." demişler, Hazrec içerisinde daha iman etmemiş ve hadiseden haberi olmayan müşrikler, Allah'a yemin ederek, böyle bir şeyin olmadığını söylemişlerdir.[823] Rabguzî ve Muîn el-Miskîn'in anlatımı İbn Hişâm'da bu şekilde geçmiştir.

---

818 Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 203v, 204r.
819 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 224, 225.
820 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 288-307; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 184-190. İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 77-94. Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 353-365 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 385, 400.
821 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 305, 306.
822 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 190.
823 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 305, 306.

Akabe biatlerinin, Sîre ve tarih eserlerindeki anlatımlarında, şahıs isimlerinin tam künyeleriyle birlikte verildiği, kişiler arasındaki diyalogların ayrıntılı olarak ele alındığı, vakıaların teferruatlı olarak zikredildiği görülmüştür. Buna karşın Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde konunun yüzeysel olarak zikredildiği, şahıs isimlerinin sadece meşhur künyeleriyle verildiği, neseb zincirine girilmediği, diyalogların sadece anlatımın akışında önemli görülen kısımlarının verildiği, vakıaların teferruatına girilmediği görülmüştür. Bununla birlikte bu eserlerde ki, konuyla ilgili anlatımların ve verilen bilgilerin Sîre ve tarih eserlerine uyduğu yukarıda verdiğimiz açıklamalarla birlikte görülmüştür.

1.3.10. İsrâ ve Mîrâc Mucizesi

Rabguzî Hz. Peygamber'in Mîrâcına, İsrâ suresinin ilk ayetinin zikriyle başlamıştır. O, Hz. Muhammed'in bir gece Abdulmuttalib'in kızı Ümmü Hani'nin evinde uyurken bu hadisenin vuku bulduğunu söylemiştir.[824] Muîn el-Miskîn ise bu konuda iki görüş olduğunu, bazılarına göre İsrâ ve Mîrâc'ın Hz. Peygamber evinde olduğu esnada başladığını, diğerlerine göre ise Ümmü Hânî'nin evinde uyurken gerçekleştiğini söylemiştir.[825] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, Râşid ve Molla Şerafeddin ise Ümmü Hânî'nin evinden olduğunu söylemiştir.[826]

İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Hibbân ve İbn Kesîr'in eserlerinde Hz. Peygamber'in Ümmü Hani'nin evinde uyurken İsrâ ve Mîrâc yolculuğu için alındığı rivayeti bulunmakla birlikte, Mescid-i Haram'da Hicr'de uyuduğu esnada alındığı ile ilgili rivayetlerde yer almaktadır. Fakat Rabguzî, Ümmü Hani'yi Abdulmuttalib'in kızı olarak zikretmiştir. Rivayetlerde o, Ebu Talib'in kızı Ümmü Hani olarak geçmektedir.[827] Muîn el-Miskîn'in verdiği görüşlerden biri olan İsrâ ve Mîrâc'ın Hz. Muhammed'in evinden başladığı görüşü ise İbn Sa'd'ın eserinde geçmektedir. O, Muhammed b. Ömer'den verdiği rivayette, Allah Resulünün öğlen vakti evinde uyuduğu esnada, kendisine Cebrail ve Mikail'in gelip, onu Makam-ı İbrahim ve Zemzem arasında bir yere götürdüklerini, oradan Mîrâc'ın başladığını zikretmekle birlikte, ayrıca o, İbn Abbâs'tan

---

824 Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 208v.
825 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 109.
826 İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 468; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 200; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 412.
827 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 309; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 271-274; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 83; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 339-341.

verdiği bir diğer rivayette ise Şib-i Ebu Talib'de ki evinden götürüldüğünü de demiştir.[828]

Kudâî, İsrâ'nın Hz. Peygamber Taif'ten döndükten sonra gerçekleştiğini, İbn İshâk'a göre ise Taif'e çıkmasından önce gerçekleştiğini söylemiştir. O, İsrâ ve Mîrâc hakkında teferruata girmemiştir.[829] Cevdet Paşa, Râşid, Cezâirî ve Aşkî ise İsrâ ve Mîrâc mucizesini çok kısa bir şekilde ana hatlarıyla zikretmişler, teferruatına girmemişlerdir. Cevdet Paşa ve Cezâirî Cebrail'in bir gece vakti Hz. Muhammed'e geldiğini, onu Kâbe'den Mescid-i Aksâ'ya götürdüğünü ve Cevdet Paşa oradan da yukarılara çıkarıldığını, Cezâirî yedi kat semanın üstüne çıkarıldığını söylemişlerdir. Bu esnada ona semavat seyrettirilmiş, yaşadığımız bu görünen âlemin dışına çıkarılmıştır. Ona çok sayıda harikulade ve garâibten olan şeyler gösterilmiştir. Cevdet Paşa "Cenab-ı Hakk'ın bizzat kelamını işitti ve Cemâl-i Pâkini müşahede etti." demiştir. Cezâirî ise Allah'ın sesin, konuşmanın, harfin olmadığı bir yerde ona vahyettiğini demiştir. Hz. Peygamber yine bu gece hanesine dönmüştür. Daha önce namaz kılınmakla birlikte, bu gece beş vakit namaz farz kılınmıştır. Sonraki gün Allah Resulü yaşadığı İsrâ ve Mîrâc'ı ümmetine anlatmıştır. İlk önce Hz. Ebu Bekir, akabinde de sahabiler onu tasdik ve tebrik etmişlerdir. Müşrikler ise ona inanmayarak Mescid-i Aksâ'nın nişânelerini sormuşlar, Hz. Muhammed ayniyle ondan haber vermiştir. Fakat onlar inkârlarına devam etmişlerdir.[830] Râşid'in anlatımı Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin verdiği bilgileri kapsamakla birlikte ayrıca o, Hz. Peygamber'in Kudüs'e götürülürken Cebrail ile birlikte Mikail'inde olduğunu, orada peygamberlere iki rek'at namaz kıldırdığını, göklere yükseldiğini, bir noktaya gelindiğinde Cebrail'in kendisinden ayrıldığını, eğer daha ötelere geçerse kendisinin helak olacağını söylemiştir. Burada ona Refref denilen bineğin refakat ettiğini ve Sidretu'l-Müntehaya geldiklerinde ses ve harfin olmadığı bir noktada Allah'ın vahyine muhatap olduğunu, namazın farz kılındığını teferruata girmeden zikretmiştir. Devamında oradan döndüğünde yaşadıklarını insanlara haber verdiğini, müşriklerin kabul etmediğini, ona Kudüs'ten ve Mescid-i Aksa'dan sorduklarını, Allah Resulünün oralardan haber verdiğini fakat müşriklerin yine de iman etmediklerini. Hz. Ebu Bekir'in ise koşulsuz tasdik ettiğini demiştir.[831] Aşkî ise Bi'setin on ikinci senesinde İsrâ ve Mîrâc mucizesinin gerçekleştiğini söylemiştir. O, güneş doğmadan önce ve güneş doğduktan sonra ikişer kere iki rekât namaz kılındığını,

---

828 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 181-182.
829 Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 105, 106.
830 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 153, 154; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 221.
831 Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 199-201.

Mîrâc'ta beş vakit namazın farz kılındığını demiştir. O bu gece neler yaşandığının teferruatına girmemiş, sadece bunları zikretmiştir.[832]

Kudâî, Cevdet Paşa, Râşid, Cezâirî ve Aşkî'nin yukarıdaki anlatımlarının Sîre ve tarih eserlerindeki rivayetlere uyduğu görülmekle birlikte, müelliflerin bu eserlerdeki bilgileri özet olarak teferruatına girmeden zikrettikleri görülmüştür.[833]

Rabguzî, Malik b. Sasa'a'dan verdiği rivayette, Hz. Peygamber uyurken kendisine melek geldiğini, göğsünü yardığını, kabini çıkarıp, içi hikmetle dolu bir altın tas içerisine koyduğunu, onun içerisinde kalbini yıkayıp, yerine koyduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber kendisine Burak getirildiğini, onun katırdan küçük, eşekten büyük olduğunu, "Ya Resulallah Burak budur." dediklerini ve ona bindirildiğini, her adımını gözünün gördüğü son sınıra kadar atarak ilerlediğini demiştir.[834] Muîn el-Miskîn'de Hz. Peygamber'in Ümmü Hani'nin evinden alınarak Kâbe'nin Hatîm denilen kısmına getirildiğini, Cebrail'in onun göğsünü yardığını, kalbini çıkarıp hikmet ve marifet dolu, altından olan bir leğende, Mikail'in zümrütten olan üç leğende su getirdiğini ve onunla kalbinin yıkandığını, hikmet ve marifetle doldurulduğunu söylemiştir.[835] İrşâdi Baba-Ağlar Baba ise Hz. Muhammed'in Ümmü Hani'nin evinden alınıp Kâbe'ye getirildiğini, orayı tavaf ettiğini, daha sonra Hatim denilen yerde Cebrail'in onun göğsünü yardığını, Mikail'in üç leğen ile geldiğini zemzem ile onun kalbini çıkarıp yıkadıklarını, ondan uyuşuk bir kan çıkarıp attıklarını zikretmiştir. Hz. Resulün ona bunun hikmetini sorduğunu, kalbinden çıkarılan bu kan parçasının insana korku hissi verdiğini, onun alınmasıyla kendisinden bunun giderildiğini demiştir.[836]

Rabguzî'nin Malik b. Sasa'a'dan verdiği rivayet İbn Hibbân ve Beyhakî'nin eserlerinde geçmekle birlikte İbn Hibbân'ın verdiği rivayet onun anlatımına daha yakın olup Beyhakî'nin anlatımı daha teferruatlıdır. İbn Hibbân, Hz. Peygamber'in İsrâ yolculuğuna çıkarıldığı geceyi zikrini şöyle vermiştir: "Ben Hatim'de (Ravi Hicr'de demiş olabileceğini de söylemiştir.) uyumaktayken, Cebrail bana geldi. Şuramı şuraya kadar yardı ve kalbimi çıkardı. Sonra iman ve hikmette dolu altından bir leğen bana getirildi. Kalbimi onda yıkayıp yerine koydu. Sonra bana katırdan küçük, eşekten büyük bir hayvan getirdi. Ona bindirildim. Onun bir adımı gözün görebileceği en son

---

832 Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 99.
833 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 309-311; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 270-278; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 181-184; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 83-86; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 339-354.
834 Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 208v.
835 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3, 112.
836 İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 470.

sınıra kadardı…”[837] Beyhakî’nin eserinde ise yine Malik b. Sasa’a yoluyla rivayet edilmiştir. Şöyle ki: Hz. Peygamber “Bir defasında Beyt’in yanında uyku ile uyanıklık arasında uyumaktaydım. Birdenbire ‘Şu üç kişi içinden orta olanı.’ diye bir ses işittim. Sonra bana geldiler ve beni götürdüler. İçerisinde zemzem suyu bulunan altın bir leğen getirdiler. Göğsümü şuradan şuraya kadar yardılar. (Katade karnının altına kadar yardılar demiştir.) Kalbimi çıkarıp, zemzem suyu ile yıkayıp, tekrar yerine koydular. Sonra kalbimi iman ve hikmetle doldurdular. Sonra merkepten büyük, katırdan küçük Burak adında beyaz bir hayvan getirerek beni ona bindirdiler. O, ayağını gözünün gördüğü son noktaya basarak ilerliyordu…….”[838] Karşılaştırmada şu farklılıklar görülmüştür: Rabguzî anlatımında İsrâ ve Mîrâc’ın Ümmü Hani’nin evinden olduğunu söylemekle birlikte, Malik b. Sasa’a’dan verdiği anlatımda mekân belirtmemiştir. İbn Hibbân ve Beyhakî’nin verdikleri rivayette mekân belirtilmiştir. Onun rivayeti İbn Hibbân’ın anlatımına daha çok uymaktadır. Beyhakî’nin anlatımıyla karşılaştırıldığında ise o, melekler arasındaki konuşmayı zikretmemiştir. Bu eksikliklerle birlikte Rabguzî’nin anlatımının uyduğu görülmüştür. Muîn el-Miskîn ve İrşâdi Baba-Ağlar Baba’nın anlatımlarının bu rivayetlerden farkı ise Hz. Mikail’in zümrütten üç leğenle gelmesi bilgisi zikredilmemiştir. Yine İrşâdi Baba-Ağlar Baba’nın Hz. Muhammed’in Ümmü Hani’nin evinden getirilip Kâbe’yi tavaf ettiği bilgisi ile kalbinden çıkarılan kan pıhtısıyla ondan korku hissinin giderildiği kısmı görüleceği üzere bu rivayette yoktur.

Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber’e Burak isimli bineğin getirildiğini onun katırdan küçük, eşekten büyük olduğunu, yüzünün insan yüzüne benzediğini, boynunun deve gibi, kulaklarının fil gibi, göğsünün katır gibi, ayaklarının öküz ayağı gibi olduğunu söylemiştir. Onun vücudunun yanlarında açtığında doğu ile batı arasını dolduran, kapattığında göğsünde birleşen kanatları olduğunu, arkasının gümüş, sinesinin yakut gibi parladığını, boynunun kırmızı yakuttan, kuyruğunun kızıl mercandan, ayaklarının yeşil zümrütten, eyerinin cennet eyerlerinden olduğunu, gözünün gördüğü son sınıra kadar adım attığını ve alnında “La İlahe illallah Muhammedu’r-Rasulullah” yazdığını söylemiştir. Ayrıca Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber ona binmek istediğinde, Burak’ın onu tanımayıp huysuzlandığını, Allah’ın kendisine Hz. Muhammed’den başkasını bindirmemesi noktasında emri olduğunu söylediğini, bunun üzerine Cebrail’in onun Hz. Muhammed olduğunu bildirdiğini, bu durum karşısında onun utanıp terlediğini ve karnı üzerine, Hz. Resulün binmesi için çöktüğünü zikretmiştir.[839] İrşâdi Baba-Ağlar Baba Cebrail’in cennet bineklerinden birisini getirmesi için oradaki görevli

[837] İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 83.
[838] Beyhakî, *Delâilu’n-Nübüvve*, II, 373, 374.
[839] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.3. 112.

melek olan Rıdvan'a gittiğini, İsrâ ve Mîrâc için binek istediğini zikretmiştir. Rıdvan orada çok binekler olduğunu fakat bir bineğin günlerdir, haftalardır bir şey yiyip içmediğini, cennet içerisinde "Ya Muhammed" diye bir ses işittiğini ve o zata âşık olduğunu, onun bineği olmak hasretiyle yandığını ona haber vermiş, Burak'ı Hz. Resul'e hizmet için vermiştir. Yine müellif Burak'ın yüzünün insan yüzüne, yelesisin at yelesine, kuyruğunun deve kuyruğuna benzediğini altınlarla, zümrütlerle bezeli olduğunu belirtmiştir.[840] Molla Şerafeddin de Burak'ın katırdan küçük, eşekten büyük, yüzünün insan yüzüne benzediği ve azalarının zümrütten, inciden altından olduğunu teferruat vererek zikretmiştir.[841] Râşid ise Burak'ın Hz. Peygamber'in hizmetine verilen binek olduğunu belirtmekle birlikte onun özelliklerini ele almamıştır.[842] Manastırlı ise Burak'ın cennetten getirilen bir binek olduğunu belirtmiş olup, onun ezelden bu iş için iştiyaklı olduğunu söylemiştir.[843]

İbn Hişâm, İbn Sa'd, Ya'kûbî, İbn Hibbân, Teymi, İbnu'l-Esîr, Beyhakî, Seyyidünnâs ve İbn Kesîr, Burak'ın katırdan küçük, eşekten büyük beyaz renkli bir binek olduğunu, onun bacaklarının yan taraflarında kanatları olduğunu ve onunla ileriye doğru hareket ettiğini, adımını gözün gördüğü son sınıra kadar atarak ilerlediğini demişlerdir. Farklı olarak Ya'kûbî onun semerinin yakuttan olduğunu belirtmiştir. Ayrıca İbn Kesîr onun Hz. Muhammed'den önceki peygamberlerinde bindirildiği bir binek olduğunu söylemiştir.[844] Yine İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbnu'l-Esîr ve İbn Kesîr, Hz. Peygamber'in Burak'a binmek istediğinde onun huysuzlandığını, Cebrail'in elini onun yelesine koyarak "Ey Burak yaptığından utanmıyor musun? Vallahi Muhammed'den önce Allah'a ondan daha yakın olan bir kul sana binmemiştir." dediğini, bunun üzerine onun utandığını, ter döktüğünü ve yerinde sebat ettiğini ve böylece Allah Resulünün ona bindiğini zikretmişlerdir.[845] Beyhakî ise eserinde bu konuda çok sayıda rivayet vermekle birlikte, onlarda da Burak tarif edilirken yukarıdaki müelliflerin verdikleri bilgiler zikredilmiştir.[846] Burak hakkında Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin verdikleri bilgilerden, onun yüzünün insan yüzüne benzediği, uzuvlarının altın, zümrüt, zebercek gibi maddelerden olduğu gibi verilen teferruatın, müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde

---

840 İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 468-471.
841 Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 412.
842 Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 200.
843 Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 53.
844 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 270-271; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 182; Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 26; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 83; Teymi, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî,* 254; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 52; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 357, 373; Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser,* I, 241; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, III, 339-340.
845 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 270-271; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 182; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, s. 52; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 339-340.
846 Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 373-380.

geçmediği görülmüştür. Bununla birlikte onun eşekle, katır arası bir büyüklüğe sahip olduğu, kanatları olduğu, beyaz olduğu gibi diğer özellikleri ile Hz. Peygamber'i üzerine bindirmek istemediği ve Cebrail'in ona söylediği sözlerin bu eserlerdeki anlatıma uyduğu tespit edilmiştir.

Rabguzî Malik b. Sasa'a'dan verdiği rivayetin devamında Allah Resulünden şöyle anlatmıştır: (Anlatımı günümüz Türkçesiyle vereceğiz.) "Cebrail benimle geldi. Birinci kat göğe geldiğimizde destur diledi. 'Kimsin' dediler. Cebrail 'Benim' dedi. 'Seninle birlikte kim var.' diye sordular. 'Muhammed Mustafa var.' dedi. 'Seni ona mı gönderdiler.' dediler, 'Evet' dedi. Kapıyı açtılar girdik. Âdem'i gördüm. Bu kim diye sordum. Cebrail 'Atan Âdem dedi.' ona selam verdim. 'Güzel/Salih oğlum, güzel peygamber' dedi. İkinci kat göğe geldik 'Kapıyı açın' dedi. Hemen usulünce kapıyı açtılar girdik. İsa ve Yahya'yı (ahms) gördüm. Bunlar kimdir diye sordum, Cebrail 'İsa ve Yahya'dır' dedi. Onlara selam verdim "Güzel/Salih peygambersin" dediler. Üçüncü kat göğe geldik, Cebrail destur diledi, hemen usulünce kapıyı açtılar, girdik. Yusuf peygamberi gördüm, Cebrail bu kim diye sordum. 'Kardeşin Yusuf'tur.' dedi, ona selam verdim. 'Ne güzel/salih peygambersin sen.' dedi. Dördüncü kat göğe vardığımızda hemen kapıyı açtılar, girdik. İdris peygamberi gördük, kimdir diye sordum. Cebrail 'Kardeşin İdris peygamberdir.' dedi. Selam verdim 'Ne güzel/salih peygambersin sen kardeşim.' dedi. Beşinci kat göğe geldik, kapıyı açtılar. Harun peygamberi gördüm. Kimdir bu dedim, Cebrail 'Harun peygamber' dedi. Altıncı kat göğe geldik, hemen usulünce kapıyı açtılar, girdik. Musa peygamberi gördüm, ona selam verdim. 'Ne güzel/salih peygambersin sen.' ondan geçiyordum ki, Musa peygamber ağladı, niye ağlıyorsun dedim, işitti 'İlahi bu Muhammed'i benden sonra halka gönderdin. Bunun ümmetleri benim ümmetlerimden daha çok cennete girecek.' Yedinci kat göğe geldik, hemen usulünce kapıyı açtılar, girdik. İbrahim peygamberi gördüm. Bu kimdir diye sordum. Cebrail 'Atan İbrahim peygamber.' dedi. Yine Sidretu'l-Münteha'yı gördüm. Macar adlı kabile, hepsi orada durur. Hepsinde bir kap/çanak var, altmış batman su giriyor. Onu Macar kabilesinin hizmetine vermişler. Yani Sidretu'l-Münteha'nın ağaçlıklarının meyveleri o ölçülerle durur. Onun yaprakları filkulağına benziyor. Onun dibinde dört su gideri gördüm ki akar. Cebrail'e bu arıklar ne diye sordum. 'Bunların ikisi cennete akar. Bu iki taş arıklar ise biri Nil Nehri, diğeri ise Fırat Nehri'dir.' dedi. Sonra bana iki kap getirdiler. Birisinde şarap, diğerinde süt vardı. Bana sundular. Şarabı içmedim, sütü içtim. Güzel yaptın dediler." Daha sonra Rabguzî Mîrâc'ın hikmetinin Hz. Muhammed'in, Allah'ın yüceliğini ve birliğinin delillerini görmesi için olduğunu söylemiştir. O, Cebrail'in özelliklerinden bahsettikten sonra tekrar İsrâ ve Mîrâc'ta neler

yaşandığının anlatımına dönmüştür.[847] Rabguzî'nin bu anlatımı Molla Şerafeddin'in eserinde de benzer ifadelerle geçmekle birlikte onun anlatımındaki farklılık göğün her katında ki meleklerin bazı özellikleri ve tesbihatlarından teferruata girmeden bahsetmiştir.[848] Ayrıca yukarıda Rabguzî'nin Sidretu'l-Münteha'daki ağaçların yapraklarının filkulağına benzediği ve o ağacın altında dört ırmağın aktığı, onlardan birisinin Nil, diğerinin Fırat olduğu bilgisi Muîn el-Miskîn'in Sidre'yi anlattığı bölümde de geçmekle birlikte o, bu iki ırmağın buradan dünyaya gittiğini demiştir.[849]

Rabguzî'nin Malik b. Sasa'a'dan verdiği nakli, İbn Hibbân ve Beyhakî'nin eserlerindeki Malik b. Sasa'a'dan verdikleri rivayetle karşılaştırmamızda Cebrail ve Hz. Muhammed'in göğün katlarına girişleri ve sorulan sorular ile bu katlardaki peygamberlerin isimleri ve söyledikleri birbirine uymaktadır. Fakat ifade de küçük farklılıklar vardır. Şöyle ki: Rabguzî peygamberlerin Hz. Muhammed'e hitabını "Ne güzel/salih peygambersin sen." şeklinde vermiş iken, İbn Hibbân ve Beyhakî'deki rivayette "Salih kardeşe ve Salih peygambere merhaba." şeklinde geçmektedir. Ayrıca Rabguzî Harun ve İbrahim peygamberlerde "Ne güzel/salih peygambersin sen." cümlesini zikretmemiş olmasına rağmen, asıl metinde diğer peygamberler gibi onlarda "Salih kardeşe ve Salih peygambere merhaba." demişlerdir. Yine asıl metinde Rabguzî'nin Macarlarla ilgili söylediği "Macar adlı kabile, hepsi orada durur. Hepsinde bir kap/çanak var, altmış batman su giriyor. Onu Macar kabilesinin hizmetine vermişler." cümlesi ve onlara ait herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Onun diğer anlatımlarının, ifade tarzından kaynaklanan farklılıkla birlikte, İbn Hibbân ve Beyhakî'deki rivayete uyduğu görülmüştür.[850] Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerle görüşmesi İbn Hişâm'ın eserinde Hudrî'nin Mîrâc hakkındaki rivayeti başlığı altında verilmekle birlikte, ondaki bilgiler Rabguzî'nin anlatımına peygamberin göklerdeki katı ve isimleri noktasında benzemekle[851] birlikte, Kısasu'l-Enbiyânın anlatımı daha çok İbn Hibbân ve Beyhakî'nin verdiği rivayetle uyuşmaktadır. Malik b. Saa'a rivayetinin devamında Rabguzî namazın farz kılınışını ele almıştır. İbn Hibbân ve Beyhakî'nin verdiği rivayette namaz anlatımı da olmakla birlikte çalışmamızın ilgili kısmında bu kısmın değerlendirmesini de yapacağız.

Hz. Peygamber'in Cebrail ile birlikte göğün yedi katına çıkmasının anlatımı Muîn el-Miskîn'in eserinde de ele alınmıştır. Onun anlatımı Rabguzî'nin yukarıdaki

---

[847] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 208v, 209r.
[848] Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 416, 420.
[849] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 136.
[850] İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 83, 84; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 373, 374.
[851] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 276-278.

kısa anlatımını da kapsamakla birlikte, onun aksine o, sayfalarca bu konuyu işlemiştir. Muîn el-Miskîn her katta Cebrail, Hz. Peygamber ve o katta bulunan peygamberler arasındaki diyalogları ve onların Hz. Peygamber'i yüceltmelerinden ve tazimlerinden teferruatıyla zikretmekle birlikte, her kattaki kapının özelliklerini, süslemelerinden, kilidinin özelliklerine varıncaya kadar zikretmiştir. Ayrıca o, her kattaki meleklerin sayısından, onların özelliklerinden, kanatlarının tüy sayısı ve diğer özellikleri ile büyüklüğünden, kafalarında bulunan gözlerinin ve ağızlarının sayısından ve büyüklüğünden, bazılarının yüzlerinin insan ve aslan yüzü gibi çeşitli şekiller almasından, ayaklarının sayısı ve çıkardığı sesler gibi özelliklerden bahsetmiştir. Ayrıca onların konuşmalarından, Hz. Muhammed'i tazim etmelerinden, meleklerin tahtlarından, bulundukları mekânların özelliklerinden, görevlerinden, ibadetlerinden, çeşitli katlardaki cennetlik ve cehennemliklerin ahvalinden, bu katmanlardaki mesafe ve zaman dilimlerinden, mekânlardaki altın, zebercek gibi süslemelerden, Hz. Resulün gördüğü bu manzaralar karşısında neler hissettiğinden ve burada zikretmediğimiz çok sayıda tanımlama ve hadiseleri de zikretmiştir.[852] İrşâdi Baba-Ağlar Baba'da Hz. Peygamber'in göğün yedi katına Cebrail ile birlikte çıkışını beyitler şeklinde ele almıştır. Onun anlatımı içerik olarak Muîn el-Miskîn'in anlatımına benzemekle birlikte, beyitler arasında farklı konulara girmiştir.[853]

Müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde Muîn el-Miskîn ve İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın anlatımlarındaki teferruatlara girilmemekle birlikte, Rabguzî'nin değerlendirilmesinde görüleceği üzere peygamberler arasındaki diyaloglar, Hz. Musa ve Hz. İsa gibi bazı peygamberlerin tasviri ve Sidretu'l-Münteha'da ki ağacın yapraklarının filkulağına benzemesi gibi çok kısa bilgiler verilmiştir. Fakat Muîn el-Miskîn ve İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın cennet kapılarındaki süslemelerin içeriği, inciler, mercanlar, altınların adedi, meleklerin başlarındaki göz sayısından, kanatlarındaki tüy sayısına kadar teferruatlar müracaat ettiğimiz eserlerde bulunmamakla birlikte, bu eserlerde kısa ve birbirine benzer ifadeler verilmiş olup, konular daha derli toplu sunulmuş, anlatımlar ravilerle birlikte verilmiştir. Mîrâc mucizesi ile ilgili müracaat ettiğimiz eserler içerisinde en geniş bilgiyi Beyhakî'nin verdiği görülmekle birlikte Muîn el-Miskîn ve İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın anlatımlarının bazı noktaları ileride konular geldikçe karşılaştırmalarda görüleceği üzere benzemekle birlikte, o dahi bu müellifler kadar teferruata girmemiştir.[854]

---

[852] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 119-135.
[853] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 488-506.
[854] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 309-311; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 270-278; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 181-184; Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 26; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-*

Rabguzî'nin yukarıda Hz. Peygamber'e Mîrâc yolculuğunda süt ve şarap sundukları anlatımı, Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba ve Molla Şerafeddin'in eserlerinde de geçmektedir. Onlardaki anlatımlarda da Hz. Muhammed'in sütü tercih ettiği zikredilmekle birlikte farklı olarak Muîn el-Miskîn Cebrail'in "İyi ettin, iki cihan saadeti kazandın." dediğini, İrşâdi Baba-Ağlar Baba Cebrail'in "Allah onunla zayıf ümmetini affetti." dediğini, Molla Şerafeddin ise Cebrail'in "İyi yaptın, böylelikle ümmetinin dini İslam üzere kalır. Eğer şarabı içseydin ümmetinin bir kısmı asi olup azgınlık yapardı. Allah onunla ümmetine rahmet eder." dediğini zikretmişlerdir.[855]

Mîrâc yolculuğunda Hz. Peygamber'e süt ve şarap sunulması anlatımı İbn İshâk ve İbn Hişâm'da şöyle geçmektedir: Hz. Muhammed Beytu'l-Makdis'te içlerinde Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın da olduğu bir toplulukla karşılaşıp, onlara imam olup namaz kıldırmıştır. (İbn İshak süt ve şarap sunulduktan sonra namaz kıldırdı demiştir.) Sonra kendisine içerisinde süt ve şarap olan iki kadeh/kap getirilmiştir. Allah Resulü süt kabını alıp ondan içmiştir. İbn İshâk Cebrail'in ona "Sen fıtrata uygun olanı seçtin, şayet şarap kadehini alsaydın ümmetin azardı." demiştir. İbn Hişâm Cebrail'in "Ey Muhammed sende ümmetinde doğruyu buldunuz. Size şarap haram kılındı." demiştir.[856] İbn Hibbân ise Sidretu'l-Münteha'da oldukları bir sırada kendisine Beytu'l-Ma'mur gösterilmiş ve içerisinde süt, bal ve şarap olan üç kap verildiğini söylemiştir. O, sütü alınca Cebrail "Bu fıtrattır. Sende ümmetinde onun üzerinesiniz." Demiştir.[857] Beyhakî'nin eserindeki Malik b. Sasa'a rivayeti içerisinde Sidretu'l-Münteha'da kendisine Beytu'l-Ma'mur gösterilmiş ve süt ve şarap dolu iki kap sunulmuş, o süt olanı seçince Cebrail "İsabet ettin Allah seni fıtrat ve hayra isabet ettirdi. Ümmetin fıtrat üzere olacak." demiştir. Enes b. Malik'ten olan rivayette ise Beytu'l-Makdis'te sunulmuştur. O, sütü alınca Cebrail "Sen fıtratı seçtin." Demiştir.[858] İbn Kesîr ise Kudüs'te Hz. Muhammed peygamberlere namaz kıldırdıktan sonra kendisine süt, şarap ve su dolu üç kadeh getirildiğini, onun sütü aldığını Cebrail'in "Sen hidayet buldun. Ümmetinde hidayete kavuştu." dediğini zikretmiştir.[859] Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki anlatımlarla müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerindeki rivayetlerin karşılaştırmasında Hz. Peygamber'in süt kadehini seçtiği bilgisi uyuşmakla birlikte, Cebrail'in hitabı

Nebeviyye, 83-86; Teymi, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 254-260; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 357-409; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 52; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 140-148; Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 241-252; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 339-354.

855 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 115; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 486; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 416.

856 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 310; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 271.

857 İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 84, 85.

858 Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 373-378.

859 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 339-340.

noktasında anlamsal olarak benzerlik olmasına rağmen, ifade tarzı olarak farklılık olduğu görülmüştür.

Rabguzî Hz. Peygamber'in Beytu'l-Makdis'e geldiğinde Burak'tan indiğini, iki rekât namaz kıldığını, selam verdiğini, "Senden önceki peygamberler." şeklinde buyruk geldiğini, baktığında kendisinden önce gelen peygamberleri gördüğünü söylemiştir. Onlardan birisi Allah'a hamd etmiş ve Allah'ın kendisini mahlûkat arasında sâfi ve yeryüzünde halifesi kıldığını, meleklerin kendisine secde ettiklerini, hanımı Havva ile kendisine cennette nehirler, saraylar ve çeşitli nimetler verildiğini, kendilerine verilen nimetlerden dolayı şeytanın kendilerine düşman olduğunu ve Allah'ın rahmetinden kovulduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber onun dediklerinden Hz. Âdem olduğunu anlamıştır. Sonra onlardan birisi gelmiş, Allah'a hamd etmiştir. Allah'ın kendisini peygamber olarak yarattığını, elli eksik kavmi imana davet ettiğini, onlardan kaçmadığını, onlara yanlış inanışlarını bırakmalarını, günahlarına tövbe etmelerini, Allah'ın günahları bağışladığını, imana gelmelerini demiş. Fakat ne yaptıysa onların iman etmediklerini, Allah'a yeryüzünde tek bir kâfir bırakma diye dua ettiğini ve duasının kabul edildiğini, kavminin helak olduğunu demiştir. Hz. Peygamber onun dediklerinden, Nuh peygamber olduğunu anlamıştır. Yine birisi gelmiş, Allah'a hamd ettikten sonra kendisine Allah'ın halilim dediğini, kavmi için kendisine buyruk verdiğini, Nemrut'un kendisini yakmak için ateş yaktırdığını, İsmail ve İshak adlı peygamber oğullar vererek sevindirdiğini, düşmanı Nemrut'u helak ettiğini demiş. Hz. Muhammed onun söylediklerinden İbrahim peygamber olduğunu anladığını demiştir. Yine uzun boylu, heybetli, elinde asası olan birisi gelmiş, Allah'a hamd etmiş, onun kendisiyle sözleştiğini, kendisine nice mucizeler verdiğini, kavmini denizden selametle geçirdiğini, kavmine on iki gözeli bol su ile kudret helvası, bıldırcın eti verdiğini, düşmanı Firavun'u suda boğduğunu demiştir. Allah Resulü onun Musa peygamber olduğunu bilmiştir. Yine birisi gelmiş, Allah'a hamd ettikten sonra, onun kendisine Zebur'u verdiğini, demiri elinde yumuşattığını, dağları kendisine musahhar kıldığını, hükmü için kerametler yarattığını, Calut'u eliyle helak ettiğini söylemiştir. Hz. Peygamber onun Hz. Davut olduğunu bilmiştir. Yine birisi gelmiş, Allah'a hamd ettikten sonra, onun kendine cinleri, insanları, rüzgârı, şeytanları musahhar kıldığını, kendisine kuşdilini öğrettiğini ve çok büyük mülk verdiğini demiştir. Hz. Peygamber onun Hz. Süleyman olduğunu bilmiştir. Yine birisi gelmiş ki, uzun değil orta boyluymuş, yüzü sanki ıslak, sudan çıkmış gibiymiş. O, Allah'a hamd ettikten sonra, Allah'ın kendisini bir nutfeden yaratmadığını, zâhide ve âbide olan birisinin karnından hüccet olarak çıkardığını, duasıyla cüzzamlıyı ve körü iyileştirebildiğini, Allah'ın

izniyle ölüleri dirilttiğini söylemiştir. Hz. Peygamber onun Hz. İsa olduğunu anlamıştır. Hz. Peygamber onların bu sözlerini işitince gayrete gelmiş ve şöyle söylemiştir: "Hamd o Allah'a olsun ki, kendi adının yanına benim adımı yazdı, cennet kapısına benim adımı yazdı. Cennet yapraklarına, hullelerine benim adımı yazdı. Allah'a hamd olsun ki, bana Kur'ân'ı verdi. Allah'a hamd olsun ki, geçmiş ve geçmemiş tüm günahlarımı bağışladı. Allah'a hamd olsun ki, ümmetimi diğer ümmetlerden üstün kıldı. Ayıplarını örttü, peygamberler önünde rüsvay kılmadı. Allah'a hamd olsun ki, yeryüzünü bana mescit yaptı, toprağı bana temiz kıldı, namaz vakti geldiğinde teyemmüm alıp namaz kılabilirim ben. Tanrıya hamd olsun ki, ümmetimin kurbanını ateşe reva görmedi. O Tanrı'ya hamd olsun ki, kevserini bana verdi, Makam-ı Mahmûd'a beni ulaştırdı. Peygamberlerin hepsi dileklerini dünyada istediler, ben ise ahirette şefaat edebilmek için dileğimi oraya bıraktım." Oradaki peygamberlerin hepsi, Hz. Peygamber'in söylediği bu şeylerle onun kendilerinden üstün olduğunu dile getirmişler ve ümmeti için Allah'tan kolaylıklar dilemesi tavsiyesinde bulunmuşlardır. Peygamberlerden bazısı dünya göğünde kalmış, bazıları da göğün ikinci katını aşmışlar, Hz. Musa'da onunla birlikte beşinci kata çıkmış, orada kalmıştır.[860] Rabguzî'nin bu anlatımı aynı ifadeler ve kısa açıklamalarla Molla Şerafeddin'in eserinde de zikredilmiş olup, verilen bilgilerin aynı olduğu görülmüştür.[861]

Hz. Muhammed'in bu gece diğer peygamberlerle görüşmesi Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın eserlerinde de geçmektedir. Onlar Hz. Peygamber'in Mescid-i Aksa'ya geldiğinde orada diğer peygamberlerin hazır olduğunu ve onlara imamlık yaparak iki rek'at namaz kıldırdığını söylemişlerdir. Muîn el-Miskîn bundaki maksadı, Cebrail'in "Ta ki cümlesinin üzerine faziletin zahir olsun." sözünden, onun diğer peygamberlerden daha üstün olduğunu izhar etmek için olduğunu belirtmiştir.[862] Rabguzî'nin yukarıda verdiğimiz anlatımı daha teferruatlı bir şekilde Muîn el-Miskîn'in eserinde de zikredilmekle birlikte gerek içerikte gerekse ifade tarzında farklılıklar olduğu görülmüştür. Onun anlatımı şöyledir: Hz. Muhammed peygamberlere namaz kıldırdıktan sonra, orada bulunanlardan Hz. İbrahim'in Allah'a hamd ettikten sonra, onun kendisini dost (Halil) edindiğini, mülk verdiğini, halka imam eylediğini, Nemrud'un ateşinden kurtardığını söylemiştir. Sonra Hz. Musa Allah'a hamd ederek söze başlamış, onun kendisini kelîmi edindiğini, bir hakîr taşı kendisi için on iki çeşme kıldığını ve ondan su çıkardığını, ümmeti için gökten yiyecek indirdiğini, denizi ikiye bölüp, Firavun'un ordusunu orada boğduğunu ve kendisine Tevrat'ı verdiğini demiştir.

[860] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 209v, 210r, 210v, 211r.
[861] Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 412-415.
[862] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 116; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 482.

Sonra Hz. Davud Allah'a hamd ederek söze başlamış, onun kendisine Zebur'u verdiğini, güzel bir ses ihsan ettiğini, demiri kendisi için yumuşattığını, kuşları ve dağları emrine musahhar kıldığını, Câlût'u kendi eliyle helak ettirdiği, kendisine güzel bir hitabet, hilafet ve hükümet ihsan ettiğini söylemiştir. Sonra Hz. Süleyman Allah'a hamd ederek söze başlamış, onun kendisine rüzgârı, şeytanları ve cinleri musahhar kıldığını, onlara ne emrederse yerine getirdiklerini, kendisine kuşların dilini öğrettiğini, hesapsız, temiz, büyük bir mülk ihsan ettiğini demiştir. Sonra Hz. İsa Allah'a hamd ederek söze başlamış, onun kendisini kelimesi ve ruhu eylediğini, Âdem misali kıldığını, kendi kitabını talim ettirdiğini, Tevrat ve İncil'de olan hikmet hazinelerini verdiğini demiştir. Balçıktan kuş yaptığını ona hüfleyince Allah'ın izniyle hayat bulduğunu, Baras hastalığına (Cilt ile ilgili hastalık) yakalananları duası ile iyileştirebildiğini, kendisini göklere ilettiğini, kendisi ve annesini şeytanlardan ve diğer her şeyden muhafaza ettiğini dile getirmiştir. Peygamberler Allah'a hamd ettikten sonra, Hz. Muhammed'de Allah'a hamd etmiş, onun kendisini âlemlere rahmet olarak gönderdiğini, yaratılmışların cümlesine peygamber kıldığını, bütün eşyanın onda münderic olduğunu demiştir. Devamında Allah'ın kendisine Furkan'ı verdiğini, ümmetini diğer ümmetlerden hayırlı kıldığını, onlara orta ve adaletli ümmet diye ad koyduğunu, kendisini evvel ve ahir eyleyip, sinesini yarıp kötülük namına her şeyi çıkardığını, ismini yüceltip, kendisine fâtih ve hâtem dediğini zikretmiştir. Muîn el-Miskîn bazı rivayetlerde bu sözlerin üzerine ziyadeler olduğunu dedikten sonra Allah'ın, kendisini Fâik ettiğini yani Bedir günü müşriklere galib kıldığını, Râyık ettiğini yani göğün onun bereketiyle yağmur yağdırdığını, Fâtih ettiğini yani ilk açılacak kabrin kendi kabri olacağını, Hâtem ettiğini yani Peygamberliğin kendisiyle son bulduğunu söylemiştir. Sonra Hz. Muhammed Allah'ın kendisini "Evvel, âhir, şâhid, müzekki, mübeşşir, nezîr, Allah'a çağıran ve sırâc-ı munîr" eylediğini demiştir. Devamında kendisine Kur'ân'da Muhammed, İncil'de Ahmed, Zebur'da Mahmûd denildiğini, kendisine yeryüzünün mescit, toprağı temiz, fütuhat ve ganimeti mübah kıldığını, Bakara suresinin tilavetini nasip, Sebu'l-Mesânî ve Kur'ân'ı Azîm'i ikram ettiğini ve kendisine ilm-i beyan ve tevhidi Âsân eylediğini hamd ederek belirtmiştir. Sonra kendisine meleklerini yardıma yolladığını, ümmeti için tövbe kapısını kıyamete kadar açık bıraktığını, Havzı ve Kevser'i kendisine verdiğini, her peygamberin duasının müstecab olduğunu, yalnız kendi duasını kıyamet gününde ümmetinin büyük günahları Allah'ın affetmesi için şefaat için tehir ettiğini söylemiştir. Hz. Peygamber'in söylediği bu sözler üzerine Hz. İbrahim diğer peygamberlere Allah'ın Habib'ini (Hz. Muhammed) peygamberlerin hepsinin üzerinde taltif etmesinin nedeninin bu olduğunu dile

getirmiştir. Sonra Peygamberlerin hepsi Hz. Resule dönerek Allah'ın bu gece kendisine ihsan ve ikramda bulunduğunu, kendisinden önce hiç kimseye böyle bir nimetin nasip olmadığını söylemişler ve ümmeti için Allah'ın tahfif (Kolaylık) vermesini talep etmesini istemişlerdir.[863] İrşâdi Baba-Ağlar Baba'da uzun beyitler şeklinde bu gece Hz. Peygamber'in diğer peygamberlerle olan diyaloglarını vermiştir. Onun beyitlerinde ki ifadeler daha çok Muîn el-Miskîn'in anlatımına yakın olmakla birlikte o, konuşmaları zikrederken sık sık farklı konular içerisine girmekte, anlatımla alakası olmayan peygamber hayatlarından kesitler vermektedir. Örneğin konu içerisinde özet olarak Hz. Yusuf'un güzelliğinden, Zeliha'nın ona olan ilgisinden bahsetmektedir. Yine müellif sık sık anlatımdan uzaklaşarak öğütler vermektedir. Beyitlerde ki ara okumalarda Hz. Resul ile diğer peygamberlerin konuşmalarından kesitler zikretmiştir.[864]

Beyhakî'nin eserinde Ebu Hureyre'den verdiği bir rivayette, İsrâ ve Mîrâc kapsamlı bir şekilde zikredilmiştir. Onun verdiği bu rivayet Rabguzî, Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba ve Molla Şerafeddin'in yukarıdaki anlatımlarının büyük bir kısmını içerisinde barındırmaktadır. Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerle karşılaşmaları, kendisinin ve onların söylediği şeyler Beyhakî'de verilen hadiste şöyle geçmektedir: Ebu Hureyre İsrâ suresinin ilk ayetini zikrettikten sonra Cebrail'in Burak'la Hz. Peygamber'e geldiğini, onun alındığını ve yolculuğun böylelikle başladığını zikretmiştir. Özetle devamında, Allah Resulü bu yolculukta dünya hayatındaki yaşantıları neticesinde, birtakım nimetlere mazhar olan ve bazı cezalara çarptırılan toplulukların yanından geçmiş ve onların ahvalleri kendisine gösterilmiştir. Sonra ona cennet ve cehennem arz edilmiştir. Cebrail'le birlikte Beytu'l-Makdis'e gelmişler, bineği bir kayaya bağlamışlardır. Hz. Muhammed meleklerle beraber orada namaz kılmıştır. Onlar Cebrail'e kendisiyle beraber gelenin kim olduğunu sormuşlardır. O, Hz. Muhammed olduğunu söyleyince "Muhammed peygamber olarak gönderildi mi?" diye sormuşlardır. O, "Evet" cevabını vermiştir. Melekler ona "Allah o kardeşe ve halifeye uzun ömürler versin. O ne güzel bir kardeş ne güzel bir halifedir. Bu ne güzel bir geliştir." demişlerdir. Sonra o, peygamberlerin ruhları ile karşılaşmıştır. Onlar Allah'a hamd-u sena etmişlerdir. Hz. İbrahim "İbrahim'i kendine dost edinen, çokça mülk ihsan eden, bana tabi olan itaatkâr bir ümmet veren, ateşten kurtaran, onu bana soğuk ve selametli kılan Allah'a hamdolsun." dedi. Sonra Musa Rabbini överek "Benimle konuşan, beni kelimesi ve elçisi olarak seçen, bana Tevrat'ı indiren, Firavun ailesini benim elimle helak eden, İsrailoğullarının kurtuluşunu benim elimle kılan

[863] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 117, 118.
[864] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 481-488.

Allah'a hamdolsun." dedi. Sonra Davut Rabbini överek "Bana büyük bir mülk veren, Zebur'u öğreten, bana demiri yumuşak kılan, kuşları ve dağları emrime veren, bana hitabeti ve hikmeti veren Allah'a hamdolsun." dedi. Sonra Süleyman Rabbini överek şöyle demiştir. "Rüzgârları, cinleri, insanları ve şeytanları emrime musahhar kılan, onlara mihraplar, heykeller ve istediğim daha başka şeyler yaptırmamı sağlayan, bana kuşdilini ve her şeyi öğreten, benim için bakır madenini eritip akıtan, bana hiç kimsenin sahip olamayacağı kadar büyük ve hesapsız tertemiz bir mülk veren Allah'a hamdolsun." Sonra İsa Rabbini överek "Bana Tevrat'ı ve İncil'i öğreten, alaca hastalığı olanları ve dilsizleri iyileştirmemi sağlayan, izniyle ölüleri diriltme gücü veren, beni ref edip, inkârcılardan arındıran, beni ve annemi şeytanın şerrinden koruyan, şeytana bize gelecek herhangi bir yol bırakmayan Allah'a hamdolsun." dedi. Sonra Muhammed Rabbini överek, "Hepiniz Rabbinize hamd-u sena ettiniz, bende Rabbime hamd-u sena edeceğim." diyerek şöyle söyledi: "Beni alemlere rahmet olarak gönderen, insanların hepsine müjdeleyici ve uyarıcı olarak yollayan, bana içerisinde her şeyin açıklaması olan Furkan'ı indiren, ümmetimi insanlar arasında, ümmetlerin en hayırlısı ve orta ümmet kılan, ümmetimi öncekiler ve sonrakiler kılan, göğsümü yaran, içimden kötülükleri kaldıran, şanımı yücelten ve beni ilk ve sonuncu kılan Allah'a hamdolsun." Bu sözler üzerine Hz. İbrahim "Allah işte bununla Muhammed'i sizlerden daha üstün kılmıştır." demiştir.[865]

Rabguzî, Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba ve Molla Şerafeddin'in yukarıdaki anlatımlarını Beyhakî'nin Ebu Hureyre'den verdiği rivayetle karşılaştırmamız neticesinde, Muîn el-Miskîn'in anlatımının daha çok uyduğu görülmekle birlikte müelliflerin anlatımlarda fazlalıklar ve eksiklikler vardır. Örneğin Muîn el-Miskîn, Hz. Musa'nın Allah'ın kendisi ve ümmeti için taştan on iki göze su çıkarması, gökten yiyecek indirmesi sözü, Hz. Davud'un Câlût'u yenmesi, Hz. İsa'nın Âdem misali yaratıldığını, balçıktan kuş yapıp ona Allah'ın izniyle can verdiğini demesi gibi cümleler Ebu Hureyre'nin rivayetinde zikredilmemiştir. Yine Hz. Süleyman'ın "Benim için bakır madenini eritip akıtan", Hz. İsa'nın "Bana ölüleri diriltme gücü veren" sözleri gibi cümleler Muîn el-Miskîn'in anlatımında yoktur. Diğer anlatımların ise ifade tarzındaki farklılıkla birlikte, anlamsal olarak büyük ölçüde birbirine uyduğu görülmüştür. Yine Rabguzî'nin anlatımının başında Hz. Âdem ve Hz. Nuh'un konuşmalarını vermesi Ebu Hureyre'nin rivayetinde mevcut değildir. Onunda anlatımları anlamsal olarak yakın ifadeler içermektedir. Rabguzî, Muîn el-Miskîn ve İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın eserlerinde Hz. Peygamber'in Allah'a hamd ederek

[865] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve,* II, 392-405.

kendisine verdiği nimetleri sayması anlatımının Beyhakî'nin verdiği rivayetle karşılaştırmamızda anlatımların bir kısmı müstesna olmak üzere uymadığı görülmüştür. Onun verdiği rivayete, Allah'ın Hz. Muhammed'i âlemlere rahmet olarak gönderdiği, ümmetini ümmetlerin en hayırlısı yaptığı, Furkan'ı kendisine verdiği gibi kısımlarıyla benzemekle birlikte, Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde özellikle Muîn el-Miskîn'in anlatımında farlılıklar ve fazlalıkların olduğu görülmüştür. Bu fazlalıkların bir kısmı yine Ebu Hureyre'nin ilgili rivayetinde Hz. Muhammed'in diğer peygamberlere ve kendisine Allah'ın verdiği nimetleri zikri içerisinde geçmekle birlikte Muîn el-Miskîn'in anlatımını tam manasıyla karşılamamaktadır. Rabguzî, Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba ve Molla Şerafeddin'in yukarıdaki anlatımlarını, Beyhakî'nin eserinde İsrâ ve Mîrâc başlığı altında zikrettiği çok sayıdaki rivayetlerin çeşitli kısımlarında parça parça geçtiği görülmüştür.[866] Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin, genellikle anlatımlarında kaynak ve ravi zinciri kullanmadıkları, böylelikle rivayetlerin çeşitli yerlerini birleştirerek kendi ifade tarzlarını kullandıkları görülmüştür. Bu da değişik ravilerin rivayetlerinin tek bir anlatım içerisinde ele alınmasına sebep olmuştur.

Rabguzî Cebrail'in Hz. Peygamber'le birlikte göğün katmanlarına yükselince benden daha kerametlisi yok ben Muhammed'le birlikte gökleri aşıyorum diye gönlüne getirdiğini belirtmiştir. Bu durumu Allah Hz. Peygamber'e haber vermiştir. Sidretu'l-Münteha'ya geldiklerinde Cebrail durmuş. Hz. Resul onun elini tutup, götürmek istemiştir. Cebrail buradan öteye geçmeye yetkisi olmadığını, eğer buna yeltenirse bir ateşin gelip kendisini yakacağını söylemiştir. Allah Resulü onu orada bırakıp tek başına devam etmiştir. Yedi kat semanın melekleri onu görünce, hiç kimsenin tek başına buralara gelemeyeceğini, arşı göremeyeceğini, kürsiye bakamayacağını, cennete, cehenneme hesap vermeden giremeyeceğini söyleyerek Allah'a onun kim olduğunu sormuşlardır. Allah meleklere, "Kim benim adımı lâilâhe illallah şeklinde derse ondan sonra onun adını Muhammedu'r-Rasulullah diyerek söyler." demiştir. Hz. Peygamber arştan, kürsiden geçmiş, değişik haller görmüş, kapalı perdeler görmüş ve geçmiştir. İki yay mesafesine denk bir makama gelerek, Allah'ın azameti ve celaline kavuşmuştur. Oradan daha üstün bir makam bulunmamaktadır. Rabguzî "Öyle ki iki yay kadar, hatta daha yakın oldu." (Necm 9) ayetini zikretmiştir. Hz. Nebi mukarreb meleklerinin dahi ulaşamayacağı bir yere yükselmiştir. Rabguzî Hz. Peygamber'in Allah-u Teâlâ'nın yönüne doğru yaklaştı demenin uygun olmadığını, bunu söylemenin küfür olduğunu, zira bir kimse onun için yukarı aşağı, alt üst gibi şeyler söylese kâfir olur demiştir. Devamında Rabguzî, Allah'ın Hz. Peygamber'e, "Sen beni birledin ve emirlerimi yerine

[866] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve,* II, 354-409.

getirdin.” dediğini, bugün ne isterse onu kendisine vereceğini söylemiştir. Rabguzî “Rabbin sana verecek, sende razı olacaksın.” (Duha 5) ayetini vermiştir. Hz. Peygamber ümmetinin affedilmesini istemiştir. Hitap gelmiş, ümmetinden yetmiş bin asiyi affettiğini söylemiş, Hz. Peygamber tekrar secdeye varmıştır. Ne dileği olduğu sorulmuş, o “Ümmetimi dilerim.” demiştir. Hitap gelmiş “Üçte ikisini bağışladım.” Tekrar secdeye varmış, ne dilersin diye hitap gelmiş, “Ümmetimi dilerim.” demiştir. Hitap gelmiş “Altıda beşini bağışladım.” Eğer kalan bir kısmını da bağışlarsam yarın mahşer günü halk bir araya toplandığında senin şefaatin, benim rahmetim nerede belli olur, altıda birlik kısmı dursun, o gün sen iste ben vereyim, sen şefaat kıl, ben bağışlayayım, orada bulunan herkes senin şefaatini benim rahmetimi müşahede etsin, denilmiştir. Rabguzî “Rabbin sana verecek, sende razı olacaksın.” (Duha 5) ayetini vermiştir.[867]

Rabguzî’nin Hz. Peygamber Sidretu’l-Münteha’ya geldiğinde, Cebrail’in oradan ileriye geçemeyeceğini, şayet geçerse bir ateşin gelip kendisini helak edeceği şeklinde verdiği bilgi, Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba, Molla Şerafeddin’in eserlerinde de geçmekle birlikte, Muîn el-Miskîn’in anlatımında Hz. Muhammed’in Cebrail’in elinden tutup oraya götürmek istediği bilgisi de mevcuttur.[868] Bu müellifler İbn Abbâs’tan verdikleri rivayette buraya Sidretu’l-Münteha denilmesinin nedenini, mahlûkatın bilgisinin burada son bulmasından dolayı olduğunu, yukarıdan gelenin oraya vasıl olup, aşağı inemediğini, aşağıdan çıkanın oradan yukarı gidemediğini zikretmişlerdir.[869] Devamında Muîn el-Miskîn ve İrşâdi Baba-Ağlar Baba oranın altından, gümüşten, zümrütten, yakuttan olan bir ağaç olduğunu söylemişlerdir. Devamında o ağacın kökünden tepesine elli yıllık yol olduğunu, yapraklarının filkulağına, meyvelerinin testiye benzediği, Allah’ın nurunun o ağacı kapladığı ve üzerinde sayısını ancak Allah’ın bilebileceği kadar melek olduğu ve onların altın çekirgeler gibi parladığı, bazılarının da o meleklerin altın kelebek suretinde olduğunu dediklerini söylemiştir. Onun üzerindeki yeşil bir budağın yüz bin yıllık mesafe kadar olduğunu, yapraklarının genişliğinin ise yedi kat yer ve yedi kat gök kadar olduğunu demiştir. Onun üzerinde Hz. Peygamber’e ait bir kürsü ve minber olduğunu, onun yanında daha nice yeşil zeberceklerle, kızıl yakutlarla süslü kürsüler olduğunu, onların bazılarının üzerinde Tevrat, bazılarında İncil, bazılarında Zebur, bazılarında da Kur’ân’ı

---

867 Rabguzî, *Kısasu’l-Enbiyâ*, 211r, 211v.

868 Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.3. 139; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 506, 507; Molla Şerafeddin, *Kasasu’l-Enbiyâ*, 421.

869 Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.3. 135; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 506; Molla Şerafeddin, *Kasasu’l-Enbiyâ*, 420.

yazan görevli melekler olduğunu zikretmiştir. Ayrıca o ağacın altında dört ırmak aktığını, onların ikisinin batın ırmak olduğunu ve cennete aktığını, diğer ikisinin de zahir ırmak olup dünyaya gittiğini onların Fırat ve Dicle olduğunu söylemiştir. Devamında o ağaç üzerindeki meleklerin başka başka özelliklerini, Hz. Peygamber'le olan diyaloglarını, ağacın etrafındaki zümrütten çadırları, kuşları ve daha nice burada ele almadığımız Sidre ile ilgili hali kulede şeyleri zikrederek orayı tarif etmişlerdir.[870] Muîn el-Miskîn Cebrail'in gelebileceği en son sınıra kadar Hz. Peygamber'le birlikte gittiğini, daha sonra onun hizmetine Refref'in verildiğini söyledikten sonra onun özelliklerini ve onunla gittiği yerler ile meleklerle konuşmaları teferruatlı bir şekilde zikretmiştir. Devamında Refref'in de gelebileceği son sınıra kadar onunla geldiğini, Hz. Peygamber'in yoluna tek devam ettiğini demiştir. Hz. Muhammed Kab-ı Kavseyn makamına erişmiş, "Bana yakın gel." diye bir ses işitmiş, ileriye doğru bir adım atmış, "Habibim ben mekândan münezzehim, adım atmakla bana yaklaşılamaz." diye bir nida gelmiş, Allah'ın selamını ve kelamını harfsiz, sessiz ve vasıtasız işitmiştir şeklinde teferruatlı olarak zikretmiştir.[871]

İbn Sa'd kısa bir şekilde Hz. Peygamber'in Mîrâc yolculuğunu ele almakla birlikte, Sidre'den çok kısa bahsetmiştir. O, Cebrail ile Mikail'in Hz. Peygamber'i göğün katlarına birer birer çıkardıklarını, onun peygamberlerle karşılaştığını, Sidretu'l-Münteha'ya kadar çıktığını, kendisine cennet ve cehennemin gösterildiğini, yedinci semada kalemlerin şakırtısından başka bir şey duymadığını, sonra beş vakit namazın farz kılındığını söylemiştir.[872] İbn Hibbân'ın yukarıda bir kısmını ele aldığımız Malik b. Sasa'a'nın rivayet ettiği hadiste Sidretu'l-Münteha'nın bir ağaç olduğunu, onun yapraklarının filkulağı gibi büyük, meyvelerinin Hacer bölgesinin testileri gibi iri olduğunu demiştir. Hadisin devamında Hz. Peygamber orada dört tane nehir gördüğünü, bunlardan ikisinin bâtın olup cennette olduğunu, ikisinin ise zâhir olup, birisinin Fırat, diğerinin de Dicle olduğunu söylemiştir. Sonra Allah Resulüne Beytu'l-Mamur gösterilmiş ve namaz farz kılınmıştır.[873]

İbn Hişâm ve Beyhakî'nin eserlerinde Ebu Said el-Hudrî'nin rivayeti verilmekle birlikte İbn Hişâm'ın eserindeki rivayette Sidretu'l-Münteha ile ilgili teferruata girilmemiştir.[874] Buna karşın Beyhakî onun rivayetini Mîrâc yolculuğunun başlamasından, oradan dönüşe kadar zikretmiştir. Bu rivayette Sidretu'l-Münteha'dan

---

[870] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 135-138; İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 506, 507.
[871] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 139-141.
[872] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 181.
[873] İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 84, 85.
[874] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 275, 276.

da bahsedilmiştir. Şöyleki: Hudrî'nin rivayeti İsra suresinin ilk ayetiyle başlamıştır. Hz. Peygamber Mescid-i Haram'da uyurken alınmış, İsrâ ve Mîrâc yolculuğu başlamıştır. Onun Burak'a binişi, Beytu'l-Makdis'e götürülüşü, kendisine cennet ve cehennemliklerin gösterilişi, göğün katlarında peygamberlerle selamlaşmaları ve konuşmaları, Beytu'l-Mamur'a girişi ve ondan sonra Sidretu'l-Müntehaya gelişi teferruatıyla anlatılmıştır. Hz. Peygamber Sidre'ye götürüldüğünde, oradaki meyvelerin yapraklarının, ümmetinin üzerini kaplayacak kadar büyük olduğunu, oranın ortasında Sersebil diye isimlendirilen ve ikiye ayrılan bir nehir olduğunu, bu kolların birinin rahmet, diğerinin de Kevser nehri olduğunu, kendisinin rahmet nehrinde yıkandığını ve böylelikle geçmiş günahlarının affedildiğini söylemiştir. Sonra kendisine cennet ve cehennem gösterildikten sonra Sidretu'l-Münteha'ya çıkarılmıştır. Hz. Peygamber "Sidre'yi bir bulut kaplayıverdi. Aramızda iki yay aralığı, hatta daha da az bir mesafe kaldı. Sonra her bir yaprağın üzerine bir melek indi. Allah bana emredeceğini emretti." demiştir. Hadisin devamında Hz. Muhammed namazın farz kılınışını, Hz. Musa ile arasındaki konuşmaları zikretmiştir. Hadis onun geri Mekke'ye dönmesi ve Kureyşlilere bu geceden bahsetmesiyle devam etmektedir.[875] Ayrıca yine Beyhakî'nin eserinde yukarıda ana hatlarıyla verdiğimiz Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği hadiste de Sidretu'l-Münteha'dan bahsedilmektedir. Hadiste Sidre'ye Hz. Peygamber'e tabi olanların girebilecekleri, onun köklerinden temiz, kokusuz nehirler akan bir ağaç olduğu, bu nehirlerden birinin içenlere lezzet veren şarap nehri, birinin tadı değişmeyen süt nehri, diğerinin de süzme baldan nehir olduğunu söylemiştir. Devamında o ağacın gölgesinde bir süvarinin bir yıl gitmesi durumunda, gölgesini geçemeyecek kadar büyük olduğu, onun bir yaprağının bütün yaratılmışların üzerini örtecek kadar büyük olduğunu, bu ağacın Allah'ın nuru ve melekler tarafından kaplandığını söylenmiştir.[876]

Sıbt İbnu'l-Cevzî, Sidretu'l-Münteha'yı Allah'ın nurunun ve altın çekirgeler gibi parlayan meleklerin kapladığını, oraya gidenin geri dönmeye güç yetiremeyeceğini, Cebrail'in belirli bir noktaya kadar Hz. Peygamber'le gittiğini, ondan sonra Refref'in kendisine eşlik ettiğini söylemiştir. Devamında arşta hiçbir şeyin ulaşamayacağı bir noktada Hz. Peygamber'in Allah ile diyaloğunu Ettehiyyatu duası ve Bakara suresinin son ayetlerini (Amene'r-Rasulü) zikrederek vermiştir.[877]

Suyûtî eserinde İsrâ ve Mîrâc ile ilgili çok sayıda rivayeti veren müelliflerden bir tanesidir. O bu konuda yukarıda zikrettiğimiz Sîre, tarih ve delail eserlerindeki

---

875 Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 390- 396.
876 Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 402.
877 Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 140-142.

nakillerin hemen hemen hepsini ele almıştır. Bu sahalarda müracaat ettiğimiz müelliflerin Sidre ile ilgili bilgileri de zikretmiştir. Farklı olarak Hz. Peygamber'in, oranın güzelliğini layıkıyla hiçbir kimsenin anlatamayacağını, orada mücevherlerle süslü çadırlar olduğunu, çadırların üzerinde yeşil kuşların uçtuğunu, oradaki kevser havuzunun taslarının altın, gümüş ve mücevherlerle süslü olduğunu, Sidre'yi rengârenk bulutların kapladığını, üzerinden altın renkli kelebeklerin uçtuğunu dediğini, farklı rivayetlerin satır arası okumalarında söylemiştir.[878]

Rabguzî, Muîn el-Miskîn, İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın Sidretu'l-Münteha ile ilgili yukarıdaki anlatımlarını, müracaat ettiğimiz Sîre, tarih ve delail kitaplarıyla karşılaştırmamız neticesinde anlatımlarla rivayetlerin bazı noktalardan uyuştuğu görülmüştür. Bunlar: Sidre'nin tahayyül edilemez büyüklükte bir ağaç olduğu, onun yapraklarının filkulağı büyüklüğünde, meyvelerinin testi gibi olduğu, orayı Allah'ın nurunun ve meleklerin kapladığı, orada bâtıni ve zâhiri nehirlerin olduğu, Allah'ın Hz. Peygamber'e hitap ettiği ve namazın farz kılındığıdır. Karşılaştırmamızda görüleceği üzere Sîre, tarih ve delail eserlerindeki anlatımlar birbirine yakın olup, Sidre hakkında aşırı teferruata gidilmediği halde Muîn el-Miskîn ve İrşâdi Baba-Ağlar Babanın oradaki mücevherlerin, altınların, süslemelerin özelliklerine, meleklerin Hz. Peygamber'le konuşmalarındaki teferruata ve daha burada ele almadığımız çok sayıda tasvirin, betimlemenin, anlatımın müracaat ettiğimiz eserlerde geçmediği görülmüştür. Ayrıca Sidre'yi ele alan müelliflerin Sîre ve tarih eserlerinde zikredilen rivayetleri tam olarak vermedikleri, sunumda çeşitli inkıtalara ve eklemelere gittikleri görülmüştür. Buna karşın, müracaat ettiğimiz Sîre eserlerinde anlatımların çoğunlukla aynı rivayetler üzerinden kısaca verildiği ve sunumda müelliflerin seçici oldukları görülmüştür. Yine tarih eserlerinde de Sidre aynı minvalde ele alınmıştır. Müracaat ettiğimiz delail eserlerinde ise farklı rivayetlerde verilerek konu genişletilmiştir.[879] Fakat buna rağmen ele aldığımız eserlerde ki rivayetlerin, özellikle Muîn el-Miskîn ve İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın anlatımlarının çoğunu karşılamadığı görülmüştür.

Rabguzî, Mîrâc'ta Hz. Peygamber'in Allah'ın buyruğuna muhatap olduğundaki diyalogları zikrederken Ettehiyyatu duasının hikmetini zikretmiştir. Özetle: O, Hz. Muhammed'in hiç kimsenin gidemeyeceği bir makama yükseldiğinde kendisine "Ey Muhammed beni sena eyle." diye bir hitap geldiğini, onun "İlahi seni şanına layık nasıl

---

878 Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 252-298.

879 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 309-311; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 270-278; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 181-184; Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 26; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 83-86; Teymi, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 254-260; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 357-409; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 52; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 140-148. Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 241-252. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 339-354.

sena edeceğimi bilmiyorum. Sen kendini nasıl sena ediyorsan öyle sena ediyorum." dediğini söylemiştir. "Ey Muhammed nasıl sena etmek istiyorsan öyle sena et." buyruğu gelince Hz. Resul "Ettehiyyâtu lillâhi vessalevâtu vettayyibât" demiş, Mevla Teâla'dan "Esselâmu aleyke eyyuhennebiyyu ve rahmetullâhi ve berakâtuh" hitabı gelmiş, buna karşılık Allah Resulü "Esselâmu Aleynâ ve alâ ibâdillâhis sâlihin" şeklinde cevap vermiş, melekler bu selamlaşmaları işitince "Eşhedu ellâ ilâhe illallah ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve resûluh" diyerek sevinmişlerdir.[880] Molla Şerafeddin'de Rabguzî'nin bu anlatımını aynı şekilde vermiştir.[881] Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in Arş-ı Âlâ'ya geldiğinde Cebrail'in kendisinden ayrıldığını, İsrafil'in ona yoldaşlık ettiğini, burada yetmiş bin perde gördüğünü dedikten sonra o perdelerin özelliklerini ve aralarındaki zamansal mesafeleri uzunca zikretmiştir. Burada da meleklerle olan diyalogları verdikten sonra bir rivayette orada Allah'tan bir nida geldiğini, bir rivayette de Cebrail'den "Rabbine sena eyle." diye bir nida geldiğini hemen onun "Ettehiyyâtu lillâhi vesselâvâtu vettayyibat" dediğini.[882] İrşâdi Baba-Ağlar Baba ise Sidretu'l-Müntehada Allah ile Hz. Muhammed arasındaki karşılıklı diyalogları beyitler şeklinde zikrederken, Allah'ın Hz. Peygamber'e verdiği nimetleri hatırlattığı beyitler vermiştir. Devamında Hz. Resulün Allah'a şükredip, mekândan münezzeh bir noktaya eriştiğini, Kab-ı Kavseyn makamına ulaştığını dedikten sonra onun Allah'ı sena edişini, Allah'ın ona karşılık verişini ve sonunda da Cebrail ve meleklerin kelime-i şehadeti zikretmelerini vererek Tahiyyat duasını vermiştir.[883] Ayrıca Müellifler bu duayı yorumlayarak buraya almadığımız çeşitli hikmetler ve nasihatler vermişlerdir.

Daha sonra Rabguzî, Allah'ın Hz. Peygamber ile hitabını zikretmiştir. O Bakara Suresinin son iki ayetinin bu gece nazil olduğunu Allah ve Hz. Muhammed arasında geçen hitap şeklinde uzunca vermiş ve ayetleri tefsir etmiştir.[884] Muîn el-Miskîn, müfessir ismi vermeden "Tefsir âlimlerinin ittifakı üzerine Hz. Muhammed Mîrâc gecesi makam-ı kurb-u İlahiye erişti diyerek Bakara suresinin son iki ayetini uzunca tefsir etmiştir.[885] Molla Şerafeddin'in konuyla ilgili anlatımı daha çok Muîn el-Miskîn'in verdiği içeriğe benzemekte olup, oda yöntem olarak ilk önce Bakara suresindeki ilgili ayetleri vermiş ve açıklamalarda bulunmuştur.[886]

---

[880] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 212r.
[881] Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 421.
[882] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 147-152.
[883] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 510-512.
[884] Rabguzî, Kısasu'l-Enbiyâ, 212r, 212v, 213r.
[885] İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 512-520
[886] Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 426, 427.

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde verilen bilgilere göre Bakara suresinin son iki ayetinin Mîrâc gecesinde nazil olduğu anlaşılmakta olup, konuyu ele alan müelliflerin ilk önce ayetleri kısım kısım verdikleri, daha sonra açıklamalarda bulundukları görülmüştür. Müelliflerin anlatımları her ne kadar aynı olmasa da içerik ve ana tema olarak yakın oldukları görülmüştür.

Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserinde Hz. Peygamber Sidretu'l-Münteha'ya Cebrail ile birlikte gelmiştir. Ondan sonra kendisine Refref eşlik etmiştir. Onunla arşa götürülmüştür. Hz. Peygamber arşı gördüğünde oradaki her şeyin tevazu içerisinde olduğunu, Allah'ın onu arşa yaklaştırdığını, diline ondan bir damla düştüğünü, hiçbir kimsenin ondan daha tatlı bir şey tatmadığını, Allah'ın kendisine öncekilerden ve sonrakilerden haber verdiğini, Rahman'ın heybetiyle dilinin serbest bırakıldığını ve kendisinin "Ettehiyyâtu lillâhi vesselâvâtu vettayyibat" dediğini, bu senaya karşılık Allah'ın "Esselâmu aleyke eyyühennebiyyu ve rahmetullâhi ve berakâtuh" diye karşılık verdiğini, Hz. Muhammed'in "Esselâmu aleynâ ve alâ ibâdillâhis sâlihin" şeklinde cevap verdiğini demiştir. Devamında müellif, Allah'ın Bakara Suresinin son ayetlerini Hz. Muhammed'e ilham/vahiy ederek söylettiğini, Hz. Peygamber ile Allah arasındaki diyalog şeklinde zikretmiştir.[887]

Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin verdiği bu rivayette Ettehiyyatu duası'nın Mîrâc gecesinde Hz. Muhammed ile Allah arasındaki selamlaşma şeklinde oluştuğu ve Bakara suresinin son iki ayetinin bu gece vahyedildiği anlaşılmaktadır. Fakat bununla birlikte bu eserde anlatım çok sade olup Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki teferruatı içermemektedir. Rabguzî ve Muîn el-Miskîn'in, Hz. Muhammed Sidre'de iken Allah'ın "Rabbini sena eyle" hitabı veya Muîn el-Miskîn'in Cebrail'in bu hitabı söylediği şeklinde verdiği bilgi, İbnu'l-Cevzî'nin eserinde "Rahman'ın heybetiyle dilinin serbest bırakıldığı" şeklinde geçmektedir. Onun verdiği rivayet Kasassu'l-Enbiyâ müelliflerinin anlatımının ana temasını karşılamakla birlikte, bu müellifler duayı ve ayetleri zikrederken onlarla ilgili açıklama ve tefsirlerde bulunmuşlar yer yer öğütlerde vermişlerdir.

Daha sonra Rabguzî beş vakit namazın nasıl farz olduğunu şöyle zikretmiştir: Haberde gelmiş ki, Hz. Peygamber her gün elli vakit namaz buyurulduğunu söylemiştir. O, Hz. Musa'ya rastlamış. Ona Allah'ın ne emrettiğini sormuştur. Hz. Muhammed buyruğu söyleyince, senin ümmetin buna güç yetiremez, Ben-i İsrail'e bir vakit geldi buna güç yetiremediler. Geri dön, indirmesini iste demiştir. Hz. Peygamber geri dönmüş, Allah beş vakit bağışlamıştır. Tekrar Hz. Musa'ya uğradığında geri dön

[887] Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 140, 141.

Allah'tan indirmesini dile demiştir. O, geri dönmüş, beş vakit daha indirilmiş, kırk vakit kalmıştır. Geri gelmiş, Musa peygamber aynı şeyi söylemiş ve böylelikle her seferinde beşer beşer indirilerek bağışlanmıştır. Gidiş gelişler sonunda beş vakit namaz kalmıştır. Hz. Musa yine geri gitmesini söyleyince, Hz. Peygamber artık Allah'ın huzuruna gitmekten utandığını söylemiştir. Geri gitmemiş ve beş vakit namazı kabul etmiştir. Buyruk gelmiş "Ey Muhammed! Sana elli vakit namaz farz kıldım, kırk beş vakti ümmetine bağışladım. Ben hükmümden dönmem, ümmetine elli vakit namaz sevabı vereceğim. Senin için kırk beşini bağışladım, yüklerini hafiflettim ama sevaplarını eksiltmedim. Her bir namazlarına on sevap vereceğim. Beş vakit namaz olsa da elli vakit sevabı vereceğim." Rabguzî devamında "Kim bir hasene ile gelirse, ona on misli verilir." (En'an 160) ayetini zikretmiştir.[888] Rabguzî'nin namazın farz kılınışıyla ilgili bu anlatımı aynı şekilde Molla Şerafeddin'in eserinde de geçmektedir.[889] Daha sonra Allah, Hz. Muhammed'e hitabında ümmetlerin iki yüz gümüşünden kırkını zekât olarak istediğini, fakat onun ümmetinden beşini zekât istediğini ama sevabından azaltmadığını, ümmetinden olanların ömürlerinde bir kez Hac yaparlarsa günahlarının hepsini affedeceğini söylemiştir. Ondan sonra Hz. Resul dileklerini sıralamıştır ve Allah'ın bunları kendisine vermesini niyaz etmiştir.[890]

Muîn el-Miskîn ise namazın farz kılınışıyla ilgili ilk önce namazın Hz. Peygamber ve ümmeti açısından önemi üzerinde durduktan sonra Mîrâc gecesi nasıl farz kılındığını zikretmiştir. O, namazın bu gece ilk olarak yirmi beş vakit, orucunda yine bu esnada üç ay olarak farz kılındığını demiştir. Hz. Muhammed Allah'ın huzurundan döndüğünde Hz. Musa ile görüşmüş, o bunun ümmetine çok ağır geleceğini Allah'tan hafifletme istemesini tavsiye ettiğini söylemiştir. Hz. Peygamber Hak Teâla'dan ümmeti için kolaylık istemek için onun huzuruna varmış ve beş vakit azaltılmıştır. Hz. Musa, onun ümmetinin bunu yapamayacağını, tekrar hafifletme için talepte bulunmasını istemiştir. Bu gidiş gelişler devam etmiş ve her seferinde beş vakit azaltılmıştır. Nihayetinde namaz beş vakte, oruç ise bir aya kadar azaltılmıştır. Yine Hz. Musa'ya uğrandığında o, bununda çok fazla olduğunu kendi ümmetine bir vaktin bile çok geldiğini belirtmiştir. Hz. Resul artık Allah'ın huzuruna varıp talepte bulunacak yüzü kalmadığını söylemiştir. Müellif bir rivayette de namazın her gidiş gelişte onar onar azaltıldığını, beşinci kez gidildiğinde beş vakte kadar indirildiğini, Allah'ın onu ifa

---

888 Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 213v.
889 Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 425, 426.
890 Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 213v.

edenlere elli vakit sevabı vereceğini, bir ay oruç tutana da altı ay oruç sevabı vereceğini müjdelediğini zikretmiştir.[891]

İbn Hişâm namazın bu gece farz kılındığını söylemiştir. Hz. Muhammed Allah ile görüştükten sonra Hz. Musa'ya uğramıştır. O, Hz. Peygamber'e "Üzerine ne kadar namaz farz kılındı." diye sormuş, "Her gün elli namaz" cevabını almıştır. Hz. Musa "Namaz ağırdır ve senin ümmetin ise zayıftır. Rabbine dön ondan, senin ve ümmetin için namazı hafifletmesini iste." demiştir. Bunun üzerine o dönmüş ve Allah'tan kendisi ve ümmeti için namazı hafifletmesini istemiş, on namaz indirilmiştir. Oradan dönmüş ve tekrar Hz. Musa'ya rastlamıştır. O yine aynı şeyi söylemiştir. Hz. Peygamber tekrar dönerek hafifletme talep etmiştir. Her seferinde Hz. Musa'ya rastlamış ve o aynı tavsiyede bulunmuştur. Nihayet beş namaza indirilmiştir. Hz. Peygamber tekrar Hz. Musa'ya döndüğünde o, yine hafifletme istemesini söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Muhammed "Rabbime müracaat ettim ve ondan istedim. Artık ondan istemekten hayâ ediyorum. Bir daha bunu isteyecek değilim." demiştir. Bunun üzerine Allah "Sizden kim inanarak ve sevabını isteyerek onu eda ederse, onun için farz kılınmış elli namaz ecri vardır." demiştir.[892] Bu rivayetteki anlatım yakın ifadelerle İbn Hibbân, Teymi, Beyhakî, İbnu'l-Esîr ve İbn Kesîr'in eserlerinde de geçmekle birlikte İbn İshâk, İbn Sa'd, Sıbt İbnu'l-Cevzî ve Seyyidünnâs gibi müelliflerde namazın Mîrâc gecesinde beş vakit olarak farz kılındığını zikretmişlerdir.[893]

Muîn el-Miskîn'in birinci anlatımında namazın yirmi beş vakit farz kılındığı sonra beş vakte kadar indirildiği bilgisi müracaat ettiğimiz eserlerde geçmemektedir. Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde namazın elli vakit olarak farz kılındığı ve Hz. Musa'nın tavsiyesi üzerine Hz. Muhammed'in Allah'tan onun hafifletilmesini istemesi anlatımı ise müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerine uymaktadır. Fakat Rabguzî'nin namazın farz kılınışı anlatımının ardına eklediği zekât ve hac ile ilgili hafifletme ve mükâfat ile Muîn el-Miskîn'in orucun üç ay farz kılındığı, namazla birlikte onunda hafifletilerek bir aya indirildiği bilgisi müracaat ettiğimiz eserlerdeki rivayetlerde geçmemektedir.[894] Rabguzî'nin namazın anlatımında "Kim bir hasene ile gelirse, ona on misli verilir."

---

[891] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 181-184.

[892] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 278.

[893] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 311; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 181-182; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 85, 86; Teymi, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 256, 257; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 395; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 56, 57; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 141; Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 251; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 351-352.

[894] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 311; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 181-182; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 85, 86; Teymi, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 256, 257; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 395; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 56, 57; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 141; Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 251; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 351-352.

(En'an 160) şeklinde verdiği ayet, Beyhakî'nin anlatımında namaz beş vakte indirildiğinde orada bulunan bir meleğin "Onların her iyiliğine karşılık olarak on sevap verildi." dediği şeklinde geçmektedir.[895] Ayrıca İbn İshâk İsrâ ve Mîrâc konusunu işlerken namaz ve orucun üç aşamada farz kılındığından bahsetmiş olup orucun Medine'ye hicretten sonra farz kılındığını söylemiştir.[896] Zekâtın farz kılınışı hicretin ikinci yılına, hacın farz kılınışı ise hicretin onuncu yılına tekabül etmektedir.[897]

Rabguzî bu gece Hz. Muhammed'e cennet ve cehennem ehlinin gösterildiğini söylemiştir. Ona cennete girmesi ve orayı temaşa etmesi istenmiştir. Hz. Peygamber oraya girmiş Hz. İdris'i görmüştür. O, Hz. Resul'e selam vermiş, Allah Resulü ona durumunu sorunca, "Her şeyim var ama keşke senin ümmetinden olsaydım." demiştir. Hz. Muhammed "Bu makama erişmişken neden benim ümmetimden olmak istersin." diye sorunca o, cennette her ne vakit çok güzel bir bahçe, güzel bir saray, çok güzel huriler görse bu nimetleri istese, onların Muhammed ümmeti için yaratıldığının kendisine söylendiğini demiştir. O bu nimetlere Muhammed ümmetinin nasıl nail olduğunu sorduğunda kendisine, onların ihlas suresini okudukları, yedi günde bir Cuma namazı kılmalarından dolayı bu nimetleri elde ettikleri söylenmiştir. Hz. Peygamber tam cennetten çıkacakken bir bölük huriye rastlamıştır. Onlar ayva, elma ağaçları arasından başlarını çıkarmışlar ve Hz. Peygamber'e kendilerini ümmetinden birisiyle nikâhlamasını talep etmişlerdir. Hz. Peygamber "Sizi müezzinim Bilal-i Habeşî ile nikâhladım." demiştir. Onlar "Ey Allah'ın Resulü ümmetinden bunca beyaz tenliler varken, bizi kara Bilal'le mi nikâhlıyorsun." demişlerdir. Hz. Peygamber başını yukarıya kaldırmış "Siz böyle dersiniz, ben varıp Bilal'e sorayım sizleri kabul eder mi ki?" diye cevap vermiştir.[898]

Rabguzî, Hz. Muhammed'e cennetteki dostları gösterildikten sonra, ona cehennemin bölümlerinin gösterildiğini zikretmiştir. Özetle: Cehennemin bekçisi Malik, cehennem kısımlarının her birinin kapısının kilidini ayrı ayrı açmış ve içindekilerin azabını Allah Resulüne göstermiştir. Bir kapıya geldiklerinde, onun kilidi yokmuş. Hz. Peygamber "Ey Malik kapıyı aç." demiştir. O "Bu kapının kilidi bende yok." demiştir. Resul "Kilidi nerededir." demiştir. Malik "Bu kapının kilidi senin kutluk (mübarek) parmağındır, işaret et açılsın." demiştir. Hz. Muhammed işaret etmiş ve kapı açılmıştır. Bir erkek ve bir kadın görmüş ki, azapla kınanıyorlarmış, gözlerinden yaş akıyormuş. Allah Resulü "Sen kimsin burada böyle azap çekiyorsun/kınanıyorsun." diye sormuş, o

---

895 Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 395.
896 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 312, 313.
897 İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 287, 288.
898 Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 215r.

“Ben senin baban Abdullah’ım.”, hatuna sormuş “Sen kimsin”, o “Ben seni dokuz ay karnında taşıyan Amine’yim.” demiştir. Daha sonra Hz. Muhammed’e “Bize şefaat kıl.” diye yalvarmaya başlamışlardır. Buyruk gelmiş, “Ey Muhammed cehennemlikler için af dileme.” Sonra Hz. Muhammed “İlahi, anam babamdır.” demiştir. Sonra Rabguzî Allah’tan buyruk geldiğini, anne babası ile ümmeti arasında seçim yapmasının istendiğini, Allah’ın kazasında, kim kâfir olarak ölür ise onu müşrik olarak yargılayacağını bildirmesi ve “Ümmetine şefaat hakkı vermem seni hoşnut etmedi mi?” demesi üzerine, Hz. Peygamber’in ümmetini seçtiğini ve ümmetinin bağışlanmasının kendisine yeteceğini söylediği şeklinde anlatmıştır.[899]

Muîn el-Miskîn bu gece Hz. Muhammed’e cennet ve cehennemin gösterildiğini dedikten sonra, onun cennette şahit olduğu çeşitli durumları, meleklerle ve peygamberlerle diyaloglarını, oradaki köşklerin, ağaçların, nehirlerin ve daha nice nimetlerin özelliklerini, onlara hangi ibadetlerle ulaşılabileceğini teferruatlı olarak vermiştir. Ayrıca müellif Rabguzî’den biraz daha farklı olarak Hz. Peygamber ve Hz. İdris arasında geçen diyaloğu da vermiştir. Özetle: Hz. Resul cennette Hz. İdris’i görmüştür. O, Hz. Muhammed’e keşke senin ümmetinden olsaydım demiştir. Allah Resulü ona, böyle söylemesinin nedenini sormuştur. O, cennette hangi köşke, hangi huriye baksa, onların Muhammed’in ümmetine ait olduğunun kendisine söylendiğini demiştir. Yine Hz. İdris cennette Cebelu’r-Rahme denilen bir dağ gördüğünü, onun misk ve amberden olduğunu, onun en üst noktasının Arş-ı Âlâ’ya eriştiğini, o dağın gümüşten iki kapısı olduğunu, onların aralarında ki mesafenin, bir atlının yüz yıl hiç durmadan bineğini sürse yine ulaşamayacağı kadar uzun olduğunu söylemiştir. O, bu makamın hangi peygamberin olduğunu sormuş, kendisine bunun bir peygamber makamı olmadığı, Hz. Muhammed’in ümmetinden her kim cemaat ile iki rek’at namaz kılsa ona verileceği denilmiştir. Bundan dolayı Hz. Peygamber’in ümmetinden olmayı arzu ettiğini söylemiştir.[900] Muîn el-Miskîn cennetin zikrinden sonra, cehennemin ve cehennemliklerin durumundan uzunca bahsetmiştir. Oradaki çeşitli azaplardan ve görevli meleklerden, oranın katmanlarında hangi günaha hangi cezanın verildiğinden ve uygulanış şeklinden, Hz. Peygamber ile oradaki melekler arasındaki diyaloglardan uzunca bahsetmiştir.[901]

Rabguzî ve Muîn el-Miskîn’in Hz. İdris’in cennetteki bazı nimetleri görüp, onların Hz. Muhammed’in ümmetine ait olduğunun kendisine söylenmesi ve onun Hz.

---

[899] Rabguzî, *Kısasu’l-Enbiyâ*, 215r, 215v.
[900] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.3. 169-176.
[901] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve,* R.3. 176-179.

Peygamber'in ümmetinden olmayı arzu ettiği anlatım müracaat ettiğimiz eserlerde geçmemektedir. Bu eserlerde Mîrâc'ta Hz. İdris'in göğün dördüncü katında Hz. Peygamber'le selamlaştığı şeklinde kısaca geçmektedir. Yine Rabguzî'nin Hz. Peygamber'e cehennemde anne ve babasının gösterildiği ile ilgili anlatımda müracaat ettiğimiz eserlerde geçmemektedir. Sîre ve tarih eserlerinin İsrâ ve Mîrâc ile ilgili rivayetlerinin ara okumalarında bu gece Allah Resulüne cennet ve cehennem ehlinin gösterildiğiyle ilgili rivayetler bulunmaktadır. Yine bu rivayetlerde ki içerikler Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin zikrettiği kadar teferruatlı olmayıp, cennette altın, zümrüt gibi taşlarla süslü köşkler olduğu, çeşitli nehirler ve nimetlerin bulunduğu, cehennem meleği Malik, yetimlerin mallarını yiyenler, ribâ, zina gibi haramları işleyenlerin halleri gibi konular çok kısa zikredilmiştir.[902] Özellikle Muîn el-Miskîn sayfalarca cennet ve cehennemlikleri, oradaki nimetleri süslemeleri, şekil, renk ve sayılarına kadar teferruatıyla birlikte zikretmekle birlikte, diğer anlatımlarının satır aralarında da ara ara bu konu ile ilgili bilgiler vermiş olup, bu bilgilerinde müracaat ettiğimiz eserlerde geçmediği görülmüştür.[903]

Rabguzî Hz. Peygamber'in İsrâ ve Mîrâc mucizesini yaşadıktan sonra yine aynı gece Ümmühani'nin evine tekrar geri geldiğini, yatağının halen daha sıcak olduğunu söylemiştir. O, Hz. Aişe'nin şöyle rivayet ettiğini demiştir: Hz. Peygamber Mîrâc'tan döndüğünde Mescid-i Aksa'ya varıp geldiğini halka anlatmış, bazıları ona inanmışken, bazıları ise inanmamış ve fitne çıkarmışlardır. Müşriklerden bazıları Hz. Ebu Bekir'e gelerek "Bu senin arkadaşın bir gün içerisinde Beytu'l-Makdis'e varıp geldiğini söylemektedir." demişlerdir. O, "Böyle mi diyor." demiş, onlar "Böyle diyor." dediklerinde, Hz. Ebu Bekir "Doğru söylemiştir." cevabını vermiştir. Onlar tekrar ona Hz. Muhammed'in "Bir gün içerisinde Beytu'l-Makdis'e varıp, yine dönüp geldim. Ta ki Şam şehrinde şafak atmadan buraya varıp yine geldim." sözüne inanıyor musun? Demişlerdir. Hz. Ebu Bekir Hz. Peygamber'in söylediği şeylere inandığını söylemiştir. Hz. Aişe bundan dolayı babasına "Sıddık" lakabının verildiğini demiştir.[904]

---

[902] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* s. 309-311; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 270-278; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 181-184; Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 26; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 83-87; Teymi, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 254-260; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 357-409; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 52-55; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 140-148. Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, 241-252; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 339-354.

[903] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 309-311; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 270-278; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 181-184; Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 26; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 83-87; Teymi, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 254-260; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 357-409; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, s. 52-55; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 140-148. Seyyidünnâs, I, 241-252; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, III, 339-354.

[904] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 216v, 217r.

Anlatımının devamında Rabguzî Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in Mîrâc mucizesini kabul ettiklerini ve çok sayıda sahabinin de bu konuda rivayeti olduğunu, sahabi isimlerini zikrederek belirtmiş, bu kadar çok rivayet karşısında ona inanmanın vacib olduğunu söylemiştir. O, bu konuda ulema arasında ihtilaf olduğunu, bu hususta iki görüş söylendiğini zikretmiştir. Birinci görüşe göre, Hz. Peygamber bedenen ve ruhen bu mucizeyi yaşamış, Beytu'l-Makdis'e götürülmüş, orada Peygamberlere namaz kıldırmış, sonra göğe çıkmış ve Kâbe'ye geri gelmiştir. Bunu Ebu Seleme, Ebu Hureyre Ebu Huzeyfe demişlerdir. Yalnız Hz. Hatice, Hz. Resulün Beytu'l-Makdis'e girmediğini, namaz kıldırmadığını, Burak'tan inmeyip direk göğe yükseldiğini ve tekrar Kâbe'ye döndüğünü söylemiştir. İkinci görüş ise Mîrâc'ı bedenen değil ruhen yaşamıştır sözüdür. Bunu Hz. Aişe söylemiştir. Bazı ulema da Mîrâc'ın biri uykuda, diğeri de uyanıkken olmak üzere iki kez gerçekleştiğini söylemişlerdir.[905]

Rabguzî, rivayete göre Hz. Peygamber'i yalanladıklarını ve Beytu'l-Makdis hakkında ona sorular sorduklarını demiştir. Hz. Resul sorulara birer birer cevap vermiştir. O, ağzı kapalı, su dolu, büyük bir çanak gördüğünü, onu alıp ağzını açtığını, su içtiğini ve az önce yan yatırıp koyduğunu, Şam yolunda yüklü develer gördüğünü, felan gün geleceklerini oradakilere bildirmiştir. Daha sonra Rabguzî, Mîrâc'ın bedenen mi, yoksa ruhen mi olduğunu, Kelam ilmi açısından ele almış ve farklı görüşleri zikrettikten sonra Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in görüşünün hak olduğunu söylemiştir. Buna göre Mîrâc, Mekke'den Beytu'l-Makdis'e, oradan göğe, oradan Ufk-u Âlâ'ya, oradan Sidretu'l-Münteha'ya, oradan Kâbe'ye beden ve ruh birlikteliğiyle olmuştur. Geri geldiğinde yatağını halen daha sıcak bulmuştur. Devamında o, kelâmi açıdan bu mucizeyi inkâr ve kabul edenin iman açısından yerini ve aynı gün içerisinde gidip gelmesini Hz. Süleyman ve melekler üzerinden örnekler vererek ispatlamaya çalışmıştır.[906]

Rabguzî'nin Hz. Peygamber'in Mîrâc'tan dönüşünü anlatımı yakın ifadelerle Muîn el-Miskîn, Molla Şerafeddin'in eserlerinde de geçmektedir. Onlar Hz. Muhammed'in Mîrâc'tan geri döndüğünde tekrar Ümmü Hani'nin evine geldiğini ve yatağının halen daha sıcak olduğunu gördüğünü demişler ve İbn Abbâs'ın rivayetini vermişlerdir. Şöyle ki: Hz. Muhammed Mîrâc'tan döndüğünde insanlara yaşadığı şeyleri anlatmaya karar vermiştir. Ebu Cehil "Ey Ben-i Ka'b, hepiniz geliniz." diye seslenmiş ve etraftaki insanlar oraya toplanmışlardır. O, Hz. Resul'e kendi yanında söylediği şeyleri bu insanların yanında da söylemesini istemiştir. Allah Resulü bu gece

[905] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 217v.
[906] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 217v, 218r, 218v, 219v.

Mekke'den Beytu'l-Makdis'e götürüldüğünü, oradan göklere çıkarıldığını, cenneti, cehennemi, arşı, kürsiyi gördüğünü, Allah ile konuştuğunu haber vermiştir. Bunun üzerine oradakilerden bazıları ellerini birbirine vurmuşlar ve onu yalanlamışlardır. Onlardan bazıları Hz. Ebu Bekir'e gitmişler, arkadaşı Muhammed'in bu gece Mescid'i Aksaya gittiğini, oradan göklere çıkıp gezdiğini söylediğini ona bildirmişlerdir. O, eğer bunu Hz. Muhammed demiş ise inandığını söylemiştir. Daha sonra o, Allah Resulünün yanına varmış ve onun ağzından da bu gece yaşananları dinleyip onu tasdik ve tebrik etmiştir. Devamında müşrikler eğer doğru söylüyorsa Mescid-i Aksa'yı kendilerine tarif etmesini istemişlerdir. Muîn el-Miskîn oranın kapıları, pencereleri gibi şeylerden sordular demiştir. Bu sualler karşısında Hz. Peygamber çok sıkılmış, kaygılanmıştır. Muîn el-Miskîn Allah'ın derhal Cebrail'e onun gözünün önüne Mescid-i Aksa'yı getirmesini emrettiğini demiştir. Molla Şerafeddin ise onun, Allah'a dua etmesi neticesinde oranın kendisine gösterildiğini ve onların sorularına bir bir cevap verdiğini zikretmiştir. Onlar Kureyş kabilesine ait kervanın o tarafta olduğunu ona rastlayıp rastlamadığını sormuşlardır. O, onlara rastladığını, kervandan üç devenin kaybolduğunu, onların bu hayvanları aradığını, kendisinin onların sularından içtiğini, Mekke'ye vardıklarında onlara bunları sormalarını istemiştir. Onlardan birisinin de Zimer denilen mevkide olduğunu develerden birisinin kendisinden ürktüğünü, onlardan birinin deveden düştüğünü, elinin yaralandığını haber vermiştir. Üçüncü kervanın Tenim denilen mevkide olduğunu onlardan üç kişinin toprak renkli bir deveye bindiğini, bu kafilenin güneş doğarken geleceğini demiştir. Kafileler geldiğinde onlara Hz. Peygamber'in haber verdiği şeylerden sormuşlardır. Onlar Hz. Peygamber'i doğrulamışlardır. Muîn el-Miskîn müşriklerin yine de iman etmediklerini bu sihirdir dediklerini zikretmiştir.[907] Anlatımının devamında Muîn el-Miskîn, Rabguzî gibi kelam açısından İsrâ ve Mîrâc'ın bedenen mi, yoksa ruhen mi? olduğunu tartışmıştır. Bu mucizenin beden ve ruh birlikteliğiyle vuku bulduğunu söylemiştir. Bazı rivayetlerde Hz. Aişe'nin, Mîrâc'ın ruh ile olduğunu, bedenen olmadığını söylediğini vermiş olmasına rağmen, Allah Resulünün bu geceyi ruh ve beden birlikteliğiyle yaşadığını delillendirmeye çalışmıştır. O ehl-i kıbleden olan herkesin Mîrâc'ı tasdik ettiğini, onu inkâr edenin kâfir olacağını, zira bu konuda nas olduğunu söyleyerek İsrâ suresinin birinci ayetini vermiştir. Ayrıca bu konuda ümmet arasında icmâ olduğunu söylemiştir. Sonra müellif kelam açısından İsrâ ve Mîrâc mucizesini delillendirmeye çalışmış, o gece vuku bulan hadiseleri teferruatlı bir şekilde zikretmiştir.[908]

---

[907] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 184-190; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 427-432.
[908] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 190-219.

Hz. Peygamber'in Mîrâc'tan döndükten sonra yaşadıklarını insanlara anlatması Sîre ve tarih eserlerinde farklı rivayetlerde birbirine yakın anlatımlarla zikredilmektedir. İbn Hişâm'ın verdiği Ümmü Hani rivayetinde Hz. Muhammed'in onun evinden İsrâ yürüyüşüne başladığı, akabinde Mîrâc'a çıktığı, kendisine çok sayıda gayb âlemine dair şeylerin gösterildiği ve tekrar onun evine döndüğü anlaşılmaktadır.[909] Rabguzî, Muîn el-Miskîn ve Molla Şerafeddin'in Allah Resulünün Mîrâc'tan tekrar Ümmü Hani'nin evine döndü şeklinde verdikleri bilgi, İbn Hişâm'ın verdiği bu rivayete uymaktadır. Rabguzî'nin Hz. Aişe kanalıyla verdiği rivayet, Beyhakî ve Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserlerinde bazı farklılıklarla birlikte yakın ifadelerle şöyle geçmektedir: Hz. Aişe, Hz. Peygamber'in bir gece vakti Mescid-i Aksâ'ya götürülüp getirildikten sonra insanların bu konu hakkında konuştuklarını, kendisine iman etmiş olan bazı kimselerin bunu işitince mürted olduklarını demiştir. Onlar Hz. Ebu Bekir'e gelip "Arkadaşın bir gece de Beyt-i Makdis'e götürüldüğünü söylüyor." demişlerdir. O "Bunu o mu söyledi?" diye sormuş, onlar "Evet" cevabını vermişlerdir. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir "Eğer bunu o söylemişse, kesinlikle doğru söylemiştir." demiştir. Onlar "Sen onun bir gecede Beyt-i Makdis'e gidip sabah olmadan geri döndüğünü tasdik ediyor musun?" diye sorunca Hz. Ebu Bekir "Evet ben bundan çok daha ötesini tasdik ediyorum. Ben her sabah veya her akşam göğün haberlerinin ona indiğini tasdik ediyorum." cevabını vermiştir. Bundan dolayı da Ebu Bekir sıddık diye isimlendirilmiştir.[910] Rabguzî anlatımında, mürted olanlar yerine, müşriklerin Hz. Ebu Bekir'e gittiğini demiştir. Ayrıca Hz. Muhammed'in "Bir gün içerisinde Beytu'l-Makdis'e varıp, yine dönüp geldim. Ta ki Şam şehrinde şafak atmadan buraya varıp yine geldim." şeklinde verdiği sözün "Ta ki Şam şehrinde şafak atmadan buraya varıp yine geldim." kısmı, Beyhakî ve Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin verdiği bu rivayette geçmemekle birlikte, Beyhakî'nin eserindeki farklı bir rivayette, İbn Şihâb'ın Ebu Seleme b. Abdirrahman'dan verdiği hadiste müşriklerin "Sen onun Şam'a gidip sabah olmadan Mekke'ye geri döndüğünü tasdik ediyor musun?" dediklerini, Hz. Ebu Bekir'in "Evet, ben bundan daha ötesini tasdik ediyorum. Ben göğün haberlerinin ona indiğini tasdik ediyorum." dediğini vermiştir.[911] Rabguzî'nin anlatımının son kısmını da bu rivayet karşılamaktadır. Bununla birlikte onun anlatımının bu farklılıklar dışında içerik olarak Hz. Aişe rivayetine uyduğu tespit edilmiştir.

Muîn el-Miskîn ve Molla Şerafeddin'in İbn Abbâs'tan verdikleri anlatım yakın ifadelerle Teymi, Beyhakî, İbnu'l-Esîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî ve İbn Kesîr'in eserlerinde geçmektedir. İbn Abbâs, Hz. Peygamber'in Beyt-i Makdis'ten döndüğünde Mekke'de

---

[909] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 274, 275.
[910] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 360; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 142.
[911] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 360.

sabahladığını, yalnız başına kaldığını ve insanların kendisini yalanlayacağını düşünerek üzgün bir şekilde oturduğu sırada Ebu Cehil'in ona geldiğini söylemiştir. O, Hz. Muhammed'e üzüntüsünün sebebini sormuş, Allah Resulü "Bu gece Beyt-i Makdis'e götürüldüm." cevabını vermiştir. O "Sonrada yanımızda sabahladın öyle mi?" deyince, Hz. Peygamber "Evet öyledir." demiştir. Ebu Cehil Resulullah'ın kavmi geldiğinde kendisine anlattıklarını inkâr eder endişesiyle ona inanmadığını belli etmemiş "Eğer kavmini çağırırsam bana anlattıklarını onlara da anlatır mısın?" diye sormuş, o anlatacağını söylemiştir. Bunun üzerine Ebu Cehil "Ey Ka'b b. Luey oğulları!" diye seslenerek onların oraya toplanmasını sağlamış, "Bana anlattıklarını kavmine de anlat." demiştir. Hz. Muhammed "Bu gece götürüldüm." demiştir. Onlar "Nereye götürüldün." diye sormuşlardır. O "Beyt-i Makdis'e götürüldüm." cevabını vermiştir. Onlar "Sonrada yanımızda sabahladın öyle mi?" deyince, Hz. Resul "Evet" demiştir. Oradakilerin bazısı şaşkınlıktan ellerini birbirine vurmuş, bazısı da ellerini başlarına koymuş "Bize oradaki mescidin özelliklerini anlatır mısın?" demişlerdir. Orada bulunanlar arasında orayı bilenler bulunmakta olup, Allah Resulü "Ben oradaki mescidin özelliklerini saymaya başladım. Bazı yerleri bana kapalı gelince Beyt-i Makdis getirildi. Orası Ukayl'in evinin öbür tarafına konuldu. Bunun üzerine ona baktım ve tek tek anlattım." buyurmuştur. Bunun üzerine orayı bilenler "Vallahi doğru anlattı." demişlerdir.[912]

Muîn el-Miskîn ve Molla Şerafeddin'in anlatımlarının bir kısmını da Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin İbn Abbâs'tan verdiği rivayet karşılamaktadır. Onun verdiği rivayetin baş kısımlarını yukarıda zikrettik. Hadisin devamını şöyle zikretmiştir: Onlar Kureyş kabilesine ait kervanın o tarafta olduğunu ona rastlayıp rastlamadığını ve kervandan kendilerine haber vermesini istemişlerdir. Hz. Peygamber Ravhâ'da filan oğullarının kervanına rastladığını, onların develerinden birisini kaybettiklerini ve onu aradıklarını haber vermiştir. Devamında Hz. Peygamber susadığını ve kervandakilerin yanındaki su kabında bulunan suyu içtiğini, oraya geldiklerinde onda su kalıp kalmadığından onlara sormalarını istemiştir. Kervan geldiğinde Hz. Muhammed'in haber verdiği şeylerin doğru olup olmadığını onlara sormuşlardır. Onlar Resulullah'ın verdiği haberleri tasdik etmelerine rağmen, ona iman etmeyip "Bu apaçık bir sihirdir." demişlerdir.[913]

Rabguzî, Muîn el-Miskîn ve Molla Şerafeddin'in Hz. Peygamber'in Mîrâc'tan döndükten sonra Mekkelilere oradan haber vermesi anlatımlarının bir kısmı da Beyhakî'nin eserindeki Ebu Said el-Hudrî rivayetinde geçmektedir. İsrâ ve Mîrâc'ın

---

[912] Teymi, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 261-262; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 363; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 57; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 141, 142; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 345-346.

[913] Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 142.

aşama aşama teferruatlı bir şekilde zikredildiği bu rivayetin son kısımlarında Ebu Cehil oradakilere "Muhammed'in dediğine şaşırmıyor musunuz? Dün gece Beyt-i Makdis'e gittiğini, sabah olmadan önce yanımıza geri döndüğünü söylüyor. Oysa bizden birisi oraya bir ayda gidip bir ayda geri dönebilmektedir. Şimdi kendisi iki aylık yolu bir gecede aldığını söylemektedir." demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Ben onlara göğe çıkarıldığım zaman Kureyşli kafileyi filan yerde gördüğümü, kervanın ürktüğünü ve geri döndüğüm zaman onları Akabe'de gördüğümü haber vermiştim." demiştir. Rivayetin devamında Allah Resulünün kervandaki develerin ve yüklerinin nasıl olduğundan haber verdiğini, bunun üzerine Ebu Cehil'in "Bize oranın vasıflarını anlatsın." dediğini zikretmiştir. Rivayetin devamında orada bulunanlardan bir şahıs Beyt-i Makdis'i iyi bildiğini, onun doğru söyleyip söylemediğini kendilerine diyebileceğini belirtmiştir. O Şahıs, Hz. Peygamber'e gelmiş, oranın vasıflarının nasıl olduğunu ve dağa yakınlığını sormuştur. Bunun üzerine Beyt-i Makdis Hz. Muhammed'e gösterilmiş, ona bakarak "Binası ve şekli şu şekildedir. Dağa yakınlığı ise şu kadardır." demiştir. Ona soru yönelten şahıs oradakilere, Resulullah'ın doğru söylediğini demiştir.[914] Yine Teymi ve Beyhakî'nin Şeddâd b. Evs'ten verdikleri bir rivayette Hz. Peygamber'in bu geceki yolculuğu zikredilmiştir. Hadisin son kısımlarında Hz. Ebu Bekir'in Resulullah'ı tasdik ettiğini gören müşriklerin "İbn Ebi Kebşe'ye bakın. Bir gecede Beyt-i Makdis'e gittiğini iddia ediyor." demeleri üzerine Allah Resulü "Size söylediğim şeylerin delillerini bildireyim. Ben sizin filan filan yerdeki kervanınızla karşılaştım. Onlar bir develerini kaybetmişlerdi. Onu filan şahıs buldu. Onlar filan yerdedirler. Filan yerde konaklayacaklardır. Filan zamanda da yanınıza varacaklardır. Kervanın önünde üzerinde siyah bir örtü bulunan, iki siyah çuval yüklü olan boz bir deve bulunmaktadır." buyurmuştur. Hz. Muhammed'in belirttiği gün geldiğinde onlar kervanın yolunu gözlemeye koyulmuşlardır. Gün ortasına yakın bir zamanda kervan görünmüş ve kendilerine haber verildiği gibi vasıfları bildirilen devenin en önde olduğu görülmüştür.[915]

Muîn el-Miskîn'in ve Molla Şerafeddin'in anlatımlarına en yakın rivayet İbnu'l-Esîr'in eserinde geçmektedir. Şöyle ki: O, müşriklerin Hz. Peygamber'e Mescid-i Aksâ'nın vasıflarını sorduklarını, oranın Hz. Muhammed'e getirildiğini ve onun oraya bakarak orayı onlara vasfettiğini söylemiştir. Bunun üzerine onlar Allah Resulüne kervanlarından haber vermesini istemişlerdir. O, Ravha'da filanın kervanına uğradığını, onların develerinden birini kaybettiklerini ve onu aramaya çıktıklarını, kendisinin

---

[914] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 395.
[915] Teymi, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 262-264; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 346.

onların yanında olan kaptan su içtiğini, geldiklerinde onlara bunu sormalarını istemiştir. Hz. Muhammed sonra filan oğlu filanın kervanına uğradığını, Zimer'de develerin kendisinden ürktüğünü, bunun üzerine filan kişinin deveden düştüğünü ve elini kırdığını, onlara bunu sormalarını söylemiştir. Sonra Tenim'de bir kervana uğradığını önlerinde üzerinde heybe olan genç bir deve olduğunu, bu kafilenin güneş doğarken geleceğini demiştir. Onlar kervanı beklemeye başlamışlardır. Kafile denilen vakitte gelmiştir. Hz. Muhammed'in haber verdiklerinin doğru olduğuna bizzat şahit olmalarına rağmen "Bu apaçık bir sihirdir." demişlerdir.[916] İbnu'l-Esîr'in verdiği bu rivayette deve ve şahıs sayıları ile anlatım tarzından kaynaklanan farklılıklar hariç Muîn el-Miskîn ve Molla Şerafeddin'in anlatımlarını büyük oranda karşıladığı görülmüştür.

Rabguzî, Muîn el-Miskîn ve Molla Şerafeddin'in anlatımları müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih kaynaklarındaki rivayetlere büyük oranda uyduğu görülmekle birlikte, onların anlatım tarzından kaynaklanan farklılıklar ile anlatımlarda verilen şahıs ve deve sayıları hariç bilgilerin uyuştuğu görülmüştür. Sîre ve tarih eserlerinde rivayetler aynı minvalde verildiği halde, Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde rivayetlere müelliflerin ara ara yorumlarını da kattıkları ve farklı rivayetleri akışa göre birleştirdikleri görülmüştür.

Rabguzî ve Muîn el-Miskîn, İsrâ ve Mîrâc hakkındaki anlatımlarında Hz. Muhammed'in bu geceyi beden ve ruh birlikteliğiyle yaşadığını söylemişler, bu görüşlerini de ispat etmeye çalışmışlardır. Onlar bu gecenin beden ve ruh birlikteliğiyle mi, yoksa sadece ruh veya rüya şeklinde mi olduğuyla ilgili bilgilerde vermişlerdir.[917] Onların tartıştıkları ve görüş beyan ettikleri bu mesele, Sîre ve tarih eserlerinde de tartışılmıştır. İbn İshâk ve İbn Hişâm'ın verdikleri rivayetlerde onlar bir seçim yapmamakla birlikte, Hz. Peygamber'in beden ve ruh birlikteliğiyle bu geceyi yaşadığı anlamı da çıkarılabilmekle birlikte, Hz. Aişe'nin "Resulullah'ın cesedi ortadan kaybolmadı. Onun yalnızca ruhu götürüldü." dediğini ve Muaviye'nin "O Allah'tan sadık bir rüya idi." dediğini söylemişlerdir. Bununla birlikle İbn Hişâm "İsrâ'nın bir rüya olmasının cevazı" başlığı altında bu gecenin rüya şeklinde olduğu ile ilgili Hz. Aişe (Ruhla) ve Muaviye'nin (Rüyada) sözlerinin münker olmadığını söylemiş, bu hususta Hasan'ın açıklamalarını vermiştir.[918] İbn Sa'd Ümmü Hani'nin rivayetini özet bir şekilde vermekle birlikte, anlatımının sonunda "Sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'ân'da lanetlenen ağacı, ancak insanları sınamak için meydana getirdik." (İsrâ 60) ayetini vermiş ve İsrâ'nın Hz. Muhammed'in gözleriyle gördüğü gerçek bir rüya

---

916 İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 57, 58.

917 Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 217v, 218r, 218v, 219v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 190-219.

918 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 309-313; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 270-278.

olduğunu söylemiştir.[919] Sıbt İbnu'l-Cevzî ise sahabinin geneli, tabiin, hulafa-i Râşidin ve eimme-i'l-mühtedin'in Hz. Peygamber'in cesed ve ruh birlikteliğiyle, Mîrâc'ı yaşadığı görüşünde olduklarını demiştir. Muaviye b. Ebu Süfyan'ın ise cesedi olmadan, ruhuyla Mîrâc'a çıktığını dediğini, Vakıdi'nin ise İsrâ'yı Beyt-i Mukaddes'e kadar olan yolculuğu cesediyle, oradan göğe ise ruhuyla yükseldiğini dediğini söylemiştir. Meseleyi tartışan Sıbt İbnu'l-Cevzî, ruh ve ceset birlikteliğiyle olduğunu söyleyen sahabi ve âlimlerin görüşlerini vermiş, daha sonra Hz. Aişe'nin cesedi kaybolmadı sözünü vermiş ve onun o sıralar altı yaşlarında olduğunu, Hz. Peygamber'le birlikte olmasının ise Mîrâc'tan üç yıl sonra Medine'de olduğunu söyleyerek onun söylediği sözün sıhhat derecesini tartışmıştır. Müellifin verdiği rivayetlerin ve yorumların, İsrâ ve Mîrâc'ın ruh ve beden birlikteliğini ispatlar nitelikte olması, onunda bu görüşte olduğu izlenimini vermektedir.[920] İbn Kesîr ise İbn Abbâs'ın "İsrâ ve Mîrâc Resulullah'a gösterilmiş bir rüyaydı." dediğini fakat selef ve halef ulemasının cumhuruna göre bu gecenin ruh ve beden birlikteliğiyle yaşandığını söylemiştir. O "Eğer bu hadise rüya halinde gerçekleşmiş olsaydı, Kureyş kâfirleri bunu imkânsız görmez ve ilk etapta peygamberimizi yalanlamazlardı. Çünkü böyle bir hadisenin rüyada olması yalanlamaya değer bir durum değildir." demiştir. Daha sonra İbn Kesîr, İbn İshâk'tan Hz. Aişe ve Muaviye'nin bu konu hakkında söylemiş oldukları yukarıda verdiğimiz rivayetleri zikretmiştir. İbn İshâk'ın bu gecenin beden ve ruh birlikteliğiyle mi, yoksa sadece ruhla veya rüyada mı vuku bulduğuyla ilgili bir seçim yapmadığını, her ikisinin de mümkün olabileceğinin anlaşıldığını demiştir. Devamında müellif çeşitli yorumlar yaparak bu gecenin beden ve ruh birlikteliğiyle gerçekleştiğini demiş ve doğrusunu Allah bilir diye de eklemiştir.[921] Rabguzî ve Muîn el-Miskîn'in ele aldıkları bu konu yakın ifadelerle Sîre ve tarih eserlerinde de geçmekle birlikte, Rabguzî'nin "Yalnız Hz. Hatice, Hz. Resulün Beytu'l-Makdis'e girmediğini, namaz kıldırmadığını, Burak'tan inmeyip direk göğe yükseldiğini ve tekrar Kâbe'ye döndüğünü söylemiştir." şeklinde verdiği bilgi müracaat ettiğimiz eserlerde geçmemiştir.

Muîn el-Miskîn eserinde İsrâ ve Mîrâc mucizesi ile ilgili Tefsir ve Sîre eserlerinde ne kadar rivayet varsa hepsini kitabında topladığını söylemiştir. Müellif anlatımını sunarken kaynak belirtmemiş, çok nadir de olsa bazen rivayetle ilgili sahabi ismi zikretmiştir. Anlatımların da Sîre, tarih ve tasavvuf ilminin konularıyla ilgili bilgilerin yanı sıra bu konu ile ilgili kelâmi tartışmalara da girmiş, yorumlarda bulunmuştur. Ayrıca sunumunda aynı konu hakkında birbirinden farklı anlatımlarda da

919 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 183.
920 Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 143, 144.
921 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 346-348.

bulunmuştur. Mîrâc mucizesini zikrederken Hz. Peygamber'in Allah, melekler, peygamberler, cennet ve cehennemlikler ile ilgili diyaloglarında teferruata girmiştir. Meleklerin kanatlarında ki tüy sayısından, cennet ve cehennem köşklerinin süslemelerine kadar bilgiler vermiş fakat kaynak belirtmemiştir. Çalışmamızda onun İsrâ ve Mîrâc anlatımlarında çoğunlukla diğer Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin de zikrettiği kısımları seçtik. Çünkü müellif yüz yirmi beş sahifede İsrâ ve Mîrâc mucizesini ele almış olup, anlatımlarının çoğunun Sîre ve tarih ilmi kapsamına girmediği tespit edilmiştir.[922] Yine Rabguzî'de eserinde bu konuya yirmi sahife ayırmıştır. Onun eserinde de Sîre ve tarih ilmi kapsamı dışında anlatımların olduğu görülmüştür.[923] Molla Şerafeddin'in anlatımlarının çoğu da Rabguzî'den alıntı olmakla birlikte yukarıda verdiğimiz anlatımlarda görüleceği üzere farklılıklarda görülmektedir.[924] İrşâdi Baba-Ağlar Baba ise beyitler şeklinde yüz sahifeye yakın uzunca konuyu ele almakla birlikte beyitler arasında sık sık konuyla alakası olmayan anlatımlarda bulunmuştur. Ayrıca o da kaynak belirtmeden Allah, Hz. Muhammed, peygamberler ve melekler arasındaki diyaloglardan, meleklerin kanatlarının özelliklerine kadar çok sayıda teferruat vermiştir.[925] Konunun anlatımının baş kısımlarında verdiğimiz üzere Kudâî, Cevdet Paşa, Râşid, Cezâirî, Aşkî ve Manastırlı'nın ise ana hatlarıyla İsrâ ve Mîrâc konularını zikrettikleri görülmüştür.[926]

1.3.11. Medine'ye Hicret

Kısas-ı Enbiyâ müellifleri, Mekkeli müşriklerin Müslümanlara ve Hz. Muhammed'e karşı eza ve cefalarının iyice şiddetlenmesiyle birlikte, Hz. Peygamber'in hicrete izin verdiğini demişlerdir. İnananlar Muharrem ve Safer aylarında Mekke'yi terk edip Medine'ye gitmeye başlamışlardır. İlk hicret edenin Ebu Seleme b. Abdi'l-Esed olduğunu söylemişlerdir. Aşkî'nin eserinde ilk hicret edenin ismi zikredilmemiştir.[927] Ayrıca Muîn el-Miskîn, Ebu Seleme'nin ilk hicret eden olduğunu demekle birlikte, bazılarına göre ise Mus'ab b. Umeyr'in ilk hicret eden olduğunun denildiğini de zikretmiştir.[928]

---

922 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 94-219.
923 Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 208v-219v.
924 Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 411-432.
925 İrşâdi Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, 466-553.
926 Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 105, 106; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 153, 154; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 200-204; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 99; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 52-57.
927 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 225, 226; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 159; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 226; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 99-101.
928 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 225.

Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki anlatımlarda, Hz. Peygamber'in hicrete izin vermesi, inananların Mekke'yi terk ettikleri aylar ve ilk hicret eden kişi bilgileri İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerinde geçmektedir.[929] Ayrıca Muîn el-Miskîn'in, "Bazılarına göre Mus'ab b. Umeyr ilk hicret edendir." şeklinde verdiği bilgi, İbn Sa'd'ın eserinde Ebu İshâk'ın el-Berâ'dan verdiği rivayet içerisinde: "Allah Resulünün ashabından bize ilk gelen Mus'ab b. Umeyr ve Ümmü Mektum idi……." şeklinde geçmektedir.[930]

Muîn el-Miskîn, Ebu Seleme'nin ilk önce Habeşistan'a hicret edip oradan döndüğünü, daha sonra da Mekke'de kendisine yapılan baskılara direnecek gücü kalmadığı için eşi ve kızı Seleme'yi bir deveye bindirip, Medine'ye doğru yola çıktığını zikretmiştir. Mekke'den ayrıldıklarında yolda Ebu Cehil ve Ben-i Muğire'ye rastlamışlardır. Onlar Ümmü Seleme'nin kavminden olup, Ebu Seleme'nin elinden devenin yularını almışlardır. Ona "Sen eğer kendine maliksen, eğer bizim dinimize muhalefet ettiysen sen bilirsin. Amma Ümmü Seleme bizim hasmımızdır. Onu alıp kah Habeş'e kah Yesrib'e iletmene biz razı değiliz." diyerek, ondan ehl-i iyâlini almışlardır. O çölde yalnız başına ağlayarak, üzgün bir şekilde Medine'ye varmıştır. Orada hem Hz. Peygamber'in hasretinden, hem de eşi ve çocuğunun hasretinden büyük üzüntü içerisinde kalmıştır. Ümmü Seleme şöyle demiştir: "Ben-i Muğire beni aldı. Ben-i Abdi'l-Esed'de kızım Seleme'yi aldı. Zira onlar eşimin akrabaları idiler. Ben erimden ve kızımdan cüdâ olup ciğerim yanardı. Her gün Bathâa Mekke'ye çıkıp zar zar ağlardım. Bir ehl-i merhamet ve ehl-i şefkat ümidiyle etrafa nazar eylerdim. Bir gün Muğire'den bir kimse beni görüp halime rahmeyledi. Ben-i Muğire'ye varıp dedi ki: 'Ne için bu biçarenin ahvaline nazar etmezsin. Nice bir nar hasrette yansın.' Kızımı bana verdiler gitmek veya durmak hususunda ihtiyarimi elime verdiler. Ben deveme binip kızımı önüme aldım, Medine-i Münevvere'ye doğru yola düştüm." Devamında Ümmü Seleme Tenim'e kadar geldiklerini, orada o sıralar müşrik olan, Osman b. Ebî Talha b. Abdi'l-Uzza'ya rastladıklarını söylemiştir. Osman, ona nereye gittiğini sormuş, "Helalim çağırdı, Medine'ye gidiyorum." cevabını almıştır. Osman kendilerine refakat eden birileri olup olmadığını sormuştur. Ümmü Seleme kızıyla birlikte tek olduklarını söylemiştir. Bunun üzerine o, devenin yularından tutarak onlara eşlik etmiş, onları Amr b. Avf köyüne kadar götürerek, buranın Seleme'nin köyü olduğunu, onun burada olduğunu söylemiştir. Ona "Bu karyede Allah-u Teâla'nın emaneti ol." demiş, geri dönüp gitmiştir. Ümmü Seleme, Osman için "Müslimden ve kâfirden bir kimse

[929] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 319; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 192; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 369.
[930] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 201.

görmedim ki, onun sohbeti gibi temiz ola.” demiştir. O, bu köyde kocasına kavuşmuş ve Allah’a şükretmiştir.[931]

Muîn el-Miskîn’in vermiş olduğu yukarıdaki anlatım İbn Hişâm’ın eserinde Ümmü Seleme’den rivayetle zikredilmiştir. Fakat bu rivayette Ebu Cehil’in ismi zikredilmemiştir. Ayrıca Muîn el-Miskîn’in Ebu Seleme’nin eşi Ümmü Seleme ve kızını Ben-i Muğire’nin alı koyduğu bilgisi, İbn Hişâm’da Ümmü Seleme ve oğlunu alı koydu şeklinde geçmektedir. Muîn el-Miskîn’in, Osman b. Talha’nın Ümmü Seleme’yi kocasının ikamet ettiği köye getirdiğinde ona “Bu karyede Allah-u Teâla’nın emaneti ol.” dediği sözü, İbn Hişâm’da “O halde Allah’ın bereketiyle onun (Ebu Seleme) yanına git.” şeklinde geçmektedir. Yine onun, Ümmü Seleme’nin, Osman için “Müslimden ve kâfirden bir kimse görmedim ki, onun sohbeti gibi temiz ola.” dediği şeklinde verdiği sözü, İbn Hişâm’ın eserinde “Osman b. Talha’dan daha kerim olan hiçbir arkadaşı asla görmedim.” şeklinde geçmektedir.[932] Bu farklılıklarla birlikte Muîn el-Miskîn’in anlatımı ifade tarzındaki farklılıkla birlikte gerek verilen bilgiler açısından gerekse şahıs ve yer isimleri olarak İbn Hişâm’ın verdiği rivayete uyduğu tespit edilmiştir.

Muîn el-Miskîn Ebu Seleme’den sonra hicret edenleri şöyle vermiştir: Ebu Seleme’den sonra Âmir b. Rebia ve hanımı Leyla bnt. Hasme, Abdullah b. Maz’um, Habbab b. el-Eret’in hicret ettiğini demiştir. Sonra Şemmâs b. Osman, Erkam b. Erkam, Abdurrahman b. Avf, Sa’d b. Ebî Vakkâs, Mikdâd b. Amr, Hâtıb b. Ebî Beltea, Mes’ud b. Rebia, Sa’d b. Ebî Serh. Ondan sonra Osman b. Avfân, Ebu Huzeyfe b. Utbe b. Rebia ve onun kölesi Sâlim hicret etmişlerdir. Sonra Hamza ve Zeyd b. Hârise, Mersed ve Ebu Mersed ve Ebu Kebşe ve Hz. Resul’ün kölesi hicret etmişlerdir. Ondan sonra Amr b. Mektûm, Ammâr b. Yasir, Abdullah b. Mes’ud hicret etmiştir. Sonra Ömer b. Hattâb yirmi kişi ile Bilal dahi hicret etmiştir. Nakl olunmuştur ki, ashabın cümlesi gizli olarak, Hz. Ömer ise aşikâre bir şekilde hicret etmiştir.[933] Muîn el-Miskîn, nakledildiğine göre Hz. Ömer hicret edeceği zaman kılıcını omuzuna asmış, yayını eline alıp, oklarını hazır etmiştir. Kureyşli müşrikler Kâbe’nin duvarının yanında oturdukları bir vakitte, Kâbe’yi yedi defa tavaf etmiş, huşu içerisinde Makam-ı İbrahim’de iki rekât namaz kılmıştır. Sonra müşriklerin karşısına geçerek “Akılsız ve idraksiz o kavimdir ki, birkaç taş ve ağaç parçasını mâbud zanneder. Her kim babasının oğulsuz, hatununun dul kalmasını isterse, benim ardımca gelsin.” demiş ve yola koyulmuştur. Devamında Muîn el-Miskîn, Mekke’de Hz. Peygamber ile birlikte Hz. Ali ve Hz. Ebu Bekir’den başka sahabi

---

[931] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.3. 225, 226
[932] İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 319, 320.
[933] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.3. 226, 227.

kalmadığını demiştir.[934] Cevdet Paşa ve Cezâirî ise Ebu Seleme'nin ardından birçok Müslümanın hicret ettiğini söylemişlerdir. Sonrasında Ömer b. Hattâb, kardeşi Zeyd ve Abbas b. Rebia (Cezâirî Ayyaş b. Ebu Rebia demiştir) yirmi kişi olarak Medine'ye gitmişler ve oranın Avâlî denilen köylerine yerleşmişlerdir. Onlar Habeşistan'a gidip gelenlerden ise Hz. Peygamber'in damadı Hz. Osman dahi oraya gittiğini, Mekke'de sadece Hz. Muhammed ile birlikte Hz. Ali ve Hz. Ebu Bekir kaldığını, Allah Resulünün de hicret etme niyetinde olduğunu, Allah'ın izin vereceği vakti beklediğini söylemişlerdir. Onlar, Hz. Ebu Bekir'in, Resulullah'tan hicret için izin istediğini fakat Allah Resulünün ona sabretmesini, Allah'ın kendisine bir arkadaş ihsan edeceğini bildirerek, onun talebini geri çevirdiğini zikretmişlerdir.[935]

Muîn el-Miskîn'in Ebu Seleme'den sonra Âmir b. Rebia ve hanımı Leyla bnt. Hasme, Abdullah b. Maz'um, Habbab b. el-Eret'in hicret ettiği bilgisi, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Taberî ve İbn Kesîr'in eserlerinde Ebu Seleme'den sonra Âmir b. Rebia ve hanımı Leyla bnt. Hasme hicret etmiştir şeklinde geçmektedir. Bu eserlerde onlardan sonra Abdullah b. Cahş'ın hicret ettiği zikredilmiştir.[936] Devamında onlar hicret edenlerin isimlerini zikretmişlerdir. Fakat eserlerde sıralamanın sabit olmadığı müelliflerin aynı isimleri farklı sıralamalarda verdikleri görülmüştür.[937] Dolayısıyla Muîn el-Miskîn'in verdiği sıralamada şahıs isimleri büyük ölçüde her ne kadar uyuşsa da sıralamanın, müracaat ettiğimiz eserlerle uyuşmadığı görülmüştür. Bununla birlikte onun zikrettiği isimler daha çok Beyhakî'nin eserinde geçmekle birlikte yine burada da hicret eden ilk üç şahıs dışında sıralamanın farklı olduğu görülmüştür.[938] Yine Muîn el-Miskîn'in sahabinin gizli olarak Mekke'den ayrıldığı, Hz. Ömer'in ise aşikâr bir şekilde hicret ettiği ile ilgili anlatımı, Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserinde yakın ifadelerle geçmiştir. Her iki eserdeki bilgilerin uyuştuğu görülmekle birlikte, Cevzî'nin eserinde Heysem b. Adî'nin Hz. Ali'den aktardığı bu rivayette, Muîn el-Miskîn'in Hz. Ömer için "Sonra müşriklerin karşısına geçerek: Akılsız ve idraksiz o kavimdir ki, birkaç taş ve ağaç parçasını mâbud zanneder." şeklinde verdiği söz, bu rivayet içerisinde yoktur.[939]

Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin "Ömer b. Hattâb, kardeşi Zeyd ve Abbas b. Rebia (Cezâirî Ayyaş b. Ebu Rebia demiştir) yirmi kişi olarak Medine'ye gitmişlerdir."

---

934 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3. 227.
935 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 159; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 226.
936 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 320; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 192; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 369; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 431.
937 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 319-324; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 192-201. Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 369; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 431-436.
938 Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 459, 460.
939 Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 160.

şeklinde verdikleri bilgi İbn Hişâm, Beyhakî ve İbn Kesîr'deki rivayetlerde Ömer b. Hattâb, Ayyaş b. Ebu Rebia şeklinde geçmiştir.[940] İbn Sa'd ve Beyhakî'nin eserlerinde İbn İshâk'ın Ebu Berâ kanalıyla verdiği rivayette hicret edenler sırayla sayılırken "Sonra Ömer b. Hattâb yirmi kişiyle geldi." şeklinde zikredilmiştir.[941] Sahabinin hicret etmesinden sonra Mekke'de sadece Hz. Peygamber, Hz. Ali ve Hz. Ebu Bekir'in kaldığı bilgisi ile hicret izni istemesi üzerine Hz. Peygamber'in Hz. Ebu Bekir'e sabretmesini ve Allah'ın kendisine bir arkadaş ihsan edeceğini dediği sözü, İbn Hişâm ve Taberî'nin eserlerinde aynı şekilde geçmektedir. Fakat bu eserlerde "Yakalanıp dininden döndürülenler ve hapsedilenler dışında" ibaresi de vardır.[942]

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa, Cezâirî sahabinin Medine'ye hicret etmesi üzerine, Hz. Peygamber'inde oraya gideceğini ve kendilerine karşı bir güç olacaklarını düşünen müşriklerin önlem almak için Daru'n-Nedve'de toplandıklarını söylemişlerdir.[943] Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî müşriklerin önde gelenlerinin Daru'n-Nedve'de toplandıklarını, burasının Kusey b. Hâkim'in evi olduğunu, önemli kararların burada alındığını söylemişlerdir.[944] Özetle Muîn el-Miskîn, müşriklerin Hz. Muhammed hakkında karar almak için buraya geldiklerini, iblisinde bir ihtiyar suretinde evin kapısının önünde durduğunu söylemiştir. Onlar daha önce bu ihtiyarı görmedikleri için onun kim olduğunu sormuşlar, o Necid halkından olduğunu, vaziyeti bildiğini, onlara yardımcı olmak için burada bulunduğunu söylemiştir. Müşrikler karşılıklı konuşmalarında Hz. Muhammed'in her geçen gün taraftarlarının çoğaldığını ve böyle giderse kendilerine karşı bir güç elde edeceğini, ona karşı tedbir alınması gerektiğini söylemişlerdir. Orada bulunanlardan birisi olan Hişâm b. Amr onun yakalanıp bağlanarak hapsedilmesini, yiyecek ve içeceğinin pencereden verilmesini, Zübeyr ve Nabiğe hapiste nasıl helak oldularsa onunda öyle helak olmasını beklemeyi teklif etmiştir. Oradaki Necid'li ihtiyar bunun doğru karar olmadığını, taraftarlarının bunu işitip toplanacaklarını ve Hâşimi'lerle biraraya gelip kendileriyle mukâtebe edeceklerini söylemiştir. Ebu'l-Bahteri ise onu Mekke'den ihraç edelim, nereye giderse gitsin demiştir. Bu teklif üzerine Necid'li ihtiyar onun güzel sözlü ve tatlı dilli birisi olduğunu, her nereye giderse gitsin, hangi kavmin arasına katılırsa katılsın,

---

940 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 323; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 461; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 433.

941 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 201; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 462.

942 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 327; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 369.

943 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 410a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 219v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3, 227, 228; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 210; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 161; *Cezâirî, Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 226.

944 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.3, s. 227; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 210; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 161; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 226.

insanların onun tatlı diline aldanacaklarını, ona muhabbet besleyip, kendileriyle savaşacaklarını söylemiştir. Oradakiler Necid'li ihtiyarın sözlerini beğenmişlerdir. Toplantıda bulunan Ebu Cehil, her kabileden güçlü bir kimse seçilmesini ve onların ellerine kılıç alarak Hz. Muhammed'i birlikte öldürmelerini, böylelikle Abd-i Menaf oğullarının Arapların hepsiyle mukavemet edemeyeceklerini, diyete razı olacaklarını söylemiş ve en doğru kararın bu olduğunu dile getirmiştir. Necid'li ihtiyar bu sözü beğenmiş ve oradakiler bu karar üzerinde ittifak etmişlerdir.[945] Muîn el-Miskîn'in bu anlatımı Ebu Cehil hariç, diğer şahısların isimleri ve teklifleri zikredilmeden Hindî'nin eserinde de zikredilmiştir.[946] İbrahim en-Nîsâbûrî orada Ebu Cehil, Utbe, Şeybe, Velid b. Muğire ve Ebu Leheb vardı demiştir. Onlar Hz. Muhammed hakkında meşveret ettikleri bir vakitte, yanlarına elinde bir asa olan iblis insan kılığında gelmiştir. Onlara çok malı ve adamı olduğunu söylemiş, Hz. Muhammed'e karşı kendilerine yardım edeceğini, kendisinin çok işler becerdiğini söylemiştir. Onlar kendilerine bir akıl vermesini istemişlerdir. O, içlerinden birisinin Hz. Muhammed'i tutmasını, her kabileden bir kişinin de kılıçla onu öldürmesini böylelikle onun akrabalarının Arapların hepsiyle baş edemeyeceğini ve diyet vererek ondan kurtulabileceklerini belirtmiştir.[947] Rabguzî ise Ebu Cehil b. Hişâm, Ebu'l-Bahteri b. Hişâm ve Amr b. Hişâm'ın halkı Hz. Muhammed'e karşı topladığını söylemiştir. Necid halkından ihtiyar bir kimse kılığında oraya gelen iblisin, oradakilere kendilerine yardım etmeye geldiğini ve malının ve adamlarının çok olduğunu söylediğini zikretmişlerdir. Ebu'l-Bahteri onun yakalanıp bir deveye bağlanmasını ve ovaya çıkartılmasını, taşlanarak öldürülmesini teklif etmiştir. İblis onun deveden inip kurtulacağını söylemiştir. Bunun üzerine Ebu Cehil her kabileden bir şahsın çıkmasını, bir gece hepsinin birden Hz. Muhammed'i öldürmelerini teklif etmiştir. Orada bulunanlar ve iblis bu teklifi kabul etmişlerdir.[948] Râşid, Cevdet Paşa ve Aşkî, Muîn el-Miskîn'in anlatımını vermekle birlikte, onların anlatımında Necid'li bir şahıs kılığında Daru'n-Nedve'nin kapısına gelen iblis ve onun yönlendirmeleri ile ilgili bir bilgi yoktur. Onlar anlatımlarında Ebu Cehil hariç, şahıs ismi vermemişlerdir. Fakat ifade tarzındaki farklılıkla birlikte, genel anlatımları Muîn el-Miskîn'in sunumuna uymaktadır.[949] Cezâirî'nin anlatımı ise Muîn el-Miskîn'in anlatımıyla, bilgi olarak hemen hemen aynı olup müellif, Ebu'l-Bahteri ve Hişâm b. Amr'ın isimlerini zikretmeyip, onun yerine "Bazıları dediler ki" şeklinde görüşleri

---

[945] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R. 3. 227, 228.
[946] Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 197a, 197b.
[947] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 410b.
[948] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 219v.
[949] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 210; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 161, 162; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ,* 100, 101.

zikretmiş olup, diğer şahıs isimleri birbiriyle uyuşmaktadır.[950] Manastırlı ise kısaca Hz. Peygamber'in tebliğ vazifesini yerine getirdiğini fakat iman edenler hariç Mekkeli müşriklerin iman etmediğini, Medinelilerin ona iman ettiğini, böylelikle Müslümanların oraya hicret etmeye başladıklarını, Hz. Peygamber'in ise gitmek için Allah'tan izin beklediğini söylemiştir.[951]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde, İman edenlerin Medine'ye hicret etmeye başlamaları üzerine müşriklerin, oraya gidenlerin kendilerine karşı bir güç oluşturacakları korkusuyla Daru'n-Nedve'de toplanmaları anlatımı İbn Hişâm, Taberî, Beyhakî'nin eserlerinde ki rivayetlerde geçmektedir. Muîn el-Miskîn'in anlatımı ve verdiği bilgiler bu müelliflerin anlatımına uymakla birlikte, İbn Hişâm, Taberî ve Beyhakî'nin zikrettikleri rivayetlerde Hz. Muhammed'e yapılacak şey hususunda öneri sunan, Hişâm b. Amr ve Ebu'l-Bahteri isimleri zikredilmemiştir. Bu isimler yerine "Orada bulunan birisi dedi ki" şeklinde görüş beyan edilmiştir.[952] İbn Kesîr'in eserinde ise aynı rivayet verilmekle birlikte burada Ebu'l-Bahteri'nin ismi verilmiştir. Fakat Muîn el-Miskîn'nin, Hişâm b. Amr'ın söylediğini belirttiği sözler, onun eserinde Ebu'l-Bahteri tarafından söylenmiştir.[953] Müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde ki rivayetlerde İblis'in Necid'li bir ihtiyar kılığında Daru'n-Nedve'deki toplantıya katıldığı anlatımları da vardır. Muîn el-Miskîn'in anlatımlarının belirttiğimiz farklılıkla birlikte Sîre ve tarih eserlerinde ki rivayetlere uyduğu tespit edilmiştir.

İbrahim en-Nîsâbûrî'nin, Daru'n-Nedve toplantısında bulunduklarını söylediği isimlerden Ebu Cehil, Utbe ve Şeybe'nin adları Sîre ve tarih eserlerindeki ilgili rivayette geçerken Velid b. Muğire ve Ebu Leheb'in isimleri İbn Hişâm, Taberî, Beyhâkî, İbn Kesîr'in verdikleri rivayetler içerisinde geçmemekle birlikte bu eserlerde Mekke'li müşriklerin önde gelenleri sayılmış ve bunların dışında onlara tabi olan Kureyş'ten olmayan kişilerde vardı denilmiştir. Ayrıca Nîsâbûrî anlatımında Hz. Peygamber'in öldürülmesi gerektiği görüşünü ve planı kuranın Necid'li iblis olduğu şeklinde anlatmıştır. Fakat ilgili rivayetlerde bu planın Ebu Cehil tarafından teklif edildiği Necid'linin ise onu tasdik ettiği şeklinde geçmektedir.[954]

Rabguzî'nin anlatımında, Necid halkından ihtiyar bir kimse kılığında oraya gelen iblis, oradakilere kendilerine yardım etmeye geldiğini ve malının ve adamlarının

---

950 Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 226, 227.
951 Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 57, 58.
952 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 327, 328. Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, s. 370-372. Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve* , II, 466, 467.
953 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 437-438.
954 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 327, 328; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 370-372; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 466, 467; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 437-438.

çok olduğunu söylemiştir. Orada bulunan Ebu'l-Bahteri Hz. Muhammed'in yakalanıp bir deveye bağlanmasını ve ovaya çıkartılmasını, taşlanarak öldürülmesini teklif etmiş, iblis onun deveden inip kurtulacağını söylemiştir. Şeklinde verdiği bilgi, müracaat ettiğimiz eserlerde geçmemektedir.[955] Ayrıca İbn Kesîr'in verdiği rivayette Ebu'l-Bahteri'nin "Onu demir parmaklıklar içerisine hapsedin. Üzerine kapıyı kilitleyin. Sonra ondan önce ona benzeyenlerden olan Nabiğa ve Züheyr gibi şairlerin başına gelenlerin, onun başına da gelmesini bekleyin." dediği ve iblisin buna karşı çıktığı şeklinde geçmektedir.[956]

Hindî anlatımında Ebu Cehil dışındaki diğer isimleri zikretmemesine rağmen verdiği bilgiler açısından müracaat ettiğimiz eserlerdeki bilgilerle bağdaşmaktadır. Cezâirî'nin anlatımının ise Sîre ve tarih eserlerinde ki rivayetlere uyduğu görülmüştür. Râşid, Cevdet Paşa, Aşkî ve Manastırlı'nın anlatımlarında Necid'li ihtiyar ve onun dedikleri olmamasına rağmen verilen bilgilerin rivayetlere uyduğu tespit edilmiştir.[957] Ayrıca Beyhakî'nin eserinde Daru'n-Nedve'deki toplantı hakkında farklı ravilerden rivayetler verilmiş olup, bunların bazılarında Necid'li iblis'in bahsi geçmemektedir.[958] Râşid, Cevdet Paşa, Aşkî ve Manastırlı'nın anlatımları bu rivayetlere daha yakındır. Bu da Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin anlatımlarında seçici davrandıklarını göstermektedir.

---

955 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, s. 327, 328. Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, s. 370-372. Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, s. 466, 467. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, s. 437-438.

956 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, s. 437.

957 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, s. 327, 328. Taberî, *Târîhu't-Taberî* , II, s. 370-372. Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve* , II, s. 466, 467. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, s. 437-438.

958 Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 465, 468.

İKİNCİ BÖLÜM

KISAS-I ENBİYÂ LİTERATÜRÜNDE HZ. MUHAMMED'İN MEDİNE DÖNEMİ

2.1. HİCRET, MEDİNE'YE VARIŞ VE MESCİD-İ NEBİ'NİN İNŞASI

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Cezâirî, Manastırlı ve Aşkî eserlerinde, Daru'n-Nedve'deki toplantı sonucunda Hz. Muhammed'in, her kabileden seçilecek bir kişi tarafından birlikte öldürülmesi kararı çıktığını zikretmişlerdir. Devamında; Cebrail durumu ona haber vermiş, yatağında uyumamasını söylemiştir. Hz. Peygamber Hz. Ali'ye kendisine hicret izni çıktığını, yanındaki emanetleri sahiplerine vermesini ve kendisinin yatağına yatmasını, böylelikle müşriklerin kendisinin uyuduğunu sanmalarını istemiştir. Kâfirler onun evinin etrafını sardıklarında, Allah Resulü Yasin Suresinin ilk dokuz ayetini okuyarak yerden toprak almış, onların üzerine serpmiştir. Öldürmek için oraya gelenler böylelikle kendisini görememişler, Resulullah aralarından çıkıp gitmiştir. Hz. Ali onun yatağında, onun yeşil hırkası üzerinde olarak uyumuştur.[959] Muîn el-Miskîn'in anlatımında bazı fazlalıklar vardır. Bir şahıs müşriklerin yanına gelmiştir. O, Hz. Muhammed'in onların başlarına toprak serperek evden çıkıp gittiğini haber vermiştir. Onlar ellerini başlarına sürttüklerinde kafalarının topraklı olduğunu görmüşlerdir. Bir delikten içeriye baktıklarında Hz. Ali'yi, Hz. Peygamber'in bürdesine sarılı olarak görüp, işte Muhammed uyuyor demişlerdir. Onun olduğunu doğrulamak için içeriye girdiklerinde uyuyanın Hz. Ali olduğunu görmüşlerdir. Bunun üzerine Hz. Muhammed'in nerede olduğunu sormuşlardır. O, bilmediğini söyleyince, onu aramak için dağılmışlardır.[960] Farklı olarak İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî ve Hindî müşrikler Hz. Muhammed'i öldürmek için toplandıklarında, onların içlerinde iblisinde olduğunu söylemişlerdir. Devamında; Allah'ın oradakilere uyku hali verdiğini, onların uyuduklarını, Hz. Peygamber'in yerden toprak alarak onların üzerine serptiğini ve böylelikle onların arasından çıkıp gittiğini demişlerdir. Ayrıca İblis'in uyandığında kendisi ve diğerlerinin başında toprak gördüğünü, böylelikle Hz. Muhammed'in

---

[959] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4, 2-4; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 210, 211; Cevdet Paşa, *Kısası Enbiyâ*, s. 162, 163; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 227, 228; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 58; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 101, 102.

[960] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4, 4, 5.

gittiğini anladığını, ona geldiklerinde yerinde Hz. Ali'nin olduğunu gördüklerini ve onun nerede olduğunu sorduklarını zikretmişlerdir.[961]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Cezâirî, Manastırlı ve Aşkî'nin Hz. Peygamber'in hicretinin başlangıcıyla ilgili yukarıda verdiğimiz bilgiler İbn Hişâm, İbn Sa'd, Ya'kubî, İbn Hibbân, Taberî, Beyhakî, İbnu'l-Esîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî, Seyyidünnâs, İbn Kesîr ve Suyûtî'nin eserlerindeki bilgilerle uyuştuğu görülmüştür.[962] Anlatımlardaki Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in yeşil hırkasını üzerine alıp uyuduğu bilgisi ise İbn Hişâm'ın eserinde, Allah Resulünün ona "Benim yatağımda yat ve benim bu yeşil hadrami cübbemle örtün ve onun içinde uyu…" şeklinde geçmekte iken, İbn Sa'd ve İbn Hibbân'da kırmızı cübbe şeklinde geçmektedir.[963] Yine Muîn el-Miskîn'in bir şahsın müşriklere gelerek Hz. Muhammed'in onların başlarına toprak atıp gittiği şeklindeki anlatımı, yukarıda verdiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde belirttiğimiz kısımlarda geçmektedir. Farklı olarak bu eserlerde, müşrikler kendilerine haber veren şahıstan Hz. Muhammed'in, başlarına toprak serpip gittiğini işittiklerinde, içeriye bakmışlar ve Hz. Ali'yi Hz. Peygamber zannederek sabaha kadar onun çıkmasını beklemişler, şeklinde geçmektedir. Oysaki yukarıda görüleceği üzere Muîn el-Miskîn, müşrikler haber alınca direk eve girmişlerdir, şeklinde söylemiştir. Ayrıca İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî ve Hindî'nin müşrikler Hz. Muhammed'i öldürmek için toplandıklarında, onların içlerinde iblisinde olduğu ile ilgili yukarıdaki anlatım, müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinin ilgili bölümlerinde geçmemektedir. Bu olay, isimlerini verdiğimiz yukarıdaki Sîre ve tarih eserleri ile Teymi ve Ebû Nuaym'ın eserlerindeki ilgili bölümlerde, belirttiğimiz farklılıkla birlikte, Muîn el-Miskîn'in anlattığı şekilde zikredilmiş olup, müşriklere haber veren bu şahsın iblis olduğu ve onlarla birlikte beklediği bilgisi müracaat ettiğimiz bu eserlerde geçmemektedir.[964]

Rabguzî Hz. Ali'nin, Hz. Muhammed'in nerede olduğunu bilmediğini söylemesi üzerine, müşriklerin Hz. Ebu Bekir'in evine gittiklerini, seslendiklerinde onun kızı

---

[961] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 410b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 219v, 220r; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ* s. 197b.

[962] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 328-330; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 193-195; Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 39; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 93, 94; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 372, 373. Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 465-470; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 104; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 161, 16;. Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 293, 294; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 439, 440. Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 304, 305.

[963] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 329; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 194; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 94.

[964] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 328-330; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 193-195; Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 39; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 93, 94; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 372, 373; Teymi, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 208, 209; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 325, 326; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 465-470; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 104; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 161, 162; Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 293, 294; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 439, 440; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 304, 305.

Esma'nın çıktığını ve onun da onun nerede olduğunu bilmediği şeklinde cevap verdiğini zikretmiştir.[965] Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa, Cezâirî ise müşriklerin Hz. Ali'ye, Hz. Muhammed'in nerede olduğunu sorduğunu, onun bilmediğini belirttiğini söylemişlerdir. Onlar, onu bulup getirene yüz deve ödül vereceklerini ilan etmişlerdir. Hz. Muhammed o gece saklanmış ve ertesi gün gizlice Hz. Ebu Bekir'e gitmiştir. Ona hicret izninin çıktığını söylemiştir. Hz. Ebu Bekir kendisinin de onunla birlikte olup olmayacağını sormuş, birlikte hicret edecekleri cevabını almıştır. O iki deve hazırlatmış, fakat Hz. Peygamber, devenin ücretini ödeyerek onu sahiplenmiştir. Yol kılavuzluğuyla meşhur Abdullah b. Ureykıt'a develeri teslim etmişler ve Sevr'de buluşmak üzere sözleşmişlerdir. Akşam olunca gizlice Sevr'e doğru yola çıkmışlardır. Farklı olarak Muîn el-Miskîn anlatımda teferruata girmiştir. O, Hz. Aişe'den nakledilen rivayetle, Hz. Peygamber'in onlara gelişini zikretmiştir. Yukarıda verdiğimiz ortak bilgilerin yanında ek olarak bu rivayette, Hz. Muhammed'in âdeti olmaması üzerine öğlen vakti, Hz. Ebu Bekir'in evine geldiğini, onların bu duruma şaşırdığını ve o an evde olan Hz. Aişe ve kız kardeşlerini dışarıya çıkardığını söylemiştir. Daha sonra yukarıda verdiğimiz ortak anlatım zikredilmiştir. Ayrıca Muîn el-Miskîn, onlar evden çıktıktan sonra müşriklerin Hz. Ebu Bekir'in hanesinin kapısına geldiklerini, Hz. Esma'nın dışarıya çıktığını ona babasının nerede olduğunu sorduklarını, "Bilmiyorum" cevabını aldıklarında, Ebu Cehil'in onun yüzüne bir tokat attığını söylemiştir.[966]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Peygamber'in hicret için gizlice Hz. Ebu Bekir'in evine gidişinin anlatımı Rabguzî, Râşid, Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin eserlerinde ana hatlarıyla, Muîn el-Miskîn'in eserinde de teferruatlı olarak verilmekle birlikte, verilen bilgilerin hepsi İbn Hişâm'ın eserinde geçmektedir. Özellikle Muîn el-Miskîn'in Hz. Aişe'den verdiği anlatımla, onun eserindeki rivayet sunum tarzındaki küçük farklılıkla birlikte içerik ve bilgi olarak aynı olduğu görülmüştür.[967]

İbrahim en-Nîsâbûrî ve Rabguzî Hz. Peygamber'e bir zarar gelmemesi için Hz. Ebu Bekir'in mağaraya ilk önce girdiğini, yılan çıyan çıkar korkusuyla üzerindeki elbiseyi parçalayıp orada bulunan delikleri tıkadığını, fakat buna rağmen iki deliğin açık kaldığını, oraya da ayaklarını koyup kapattığını söylemişlerdir. Nîsâbûrî, bu durumu gören Resulullah'ın ona "Allah'ım beni ve Ebu Bekir'i Cennette, bir derecede birlikte kıl." diye dua ettiğini, Rabguzî ise "Allah'ım Ebu Bekir'in derecesini benimle birlikte

---

[965] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 220r.

[966] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4, 5-7; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 211, 212; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 163, 164; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fî Kasasi'l-Enbiyâ*, 228; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 58; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 102.

[967] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 330-332.

kıl.” şeklinde dua ettiğini söylemişlerdir.[968] Ayrıca Rabguzî ve Hindî, Hz. Ebu Bekir mağara duvarındaki delikleri ayağıyla kapatırken, bir yılanın Hz. Peygamber’i görmek arzusuyla onu ısırdığını, Hz. Muhammed’in ona ne olduğunu sorduğunu ve onun durumu haber verdiğini zikretmiştir.[969] Bu olayı Cevdet Paşa farklı bir şekilde zikretmiştir. O, onlar mağaraya girdiklerinde Hz. Ebu Bekir’in orada bir delik gördüğünü, yılan çıyan tarzı zararlı bir hayvan çıkar endişesiyle orayı ayağıyla kapattığını, Hz. Muhammed’in onun dizine başını koyup uyuduğunu, delikteki yılanın onun ayağını soktuğunu, acısıyla gözünden yaş gelip, Allah Resulünün yüzüne düştüğünü söylemiştir. Devamında bunun neticesinde o uyanıp ne olduğunu sormuştur. Hz. Ebu Bekir ayağını bir şeyin soktuğunu fakat endişelenecek bir durum olmadığını demiştir. Hz. Peygamber ısırılan yere tükürmüş, derhal oranın acısı yok olmuş ve o şifa bulmuştur şeklinde zikretmiştir.[970] Bu hadiseyi Râşid’de Cevdet Paşa gibi nakletmekle birlikte, onun anlatımında Hz. Ebu Bekir’in gömleğini yırtıp delikleri kapadıktan sonra kalan deliğe ayağını koyduğu şeklinde ziyade bir cümle de vardır.[971] Manastırlı ise iki mısrada mağarada bir yılanın Hz. Ebu Bekir’i ısırdığını, Allah Resulünün tükürüğünü oraya sürdüğünü ve onun şifa bulduğu şeklinde kısaca zikretmiş teferruata girmemiştir.[972] Farklı olarak Hindî, Allah’ın onları müşriklere karşı mağarada koruması için Cebrail’i gönderdiğini, onun oraya geldiğinde örümceğin yuva yaptığını gördüğünü söylemiştir. Devamında Cebrail örümceğe ne için burada bulunduğunu sormuştur. O, Hz. Peygamber’e Allah’ın emriyle perdedarlık yapmak için orada bulunduğunu söyleyince, Cebrail ona zayıflığını hatırlatmıştır. Bunun üzerine örümcek ona “Hudâ’nun kudretine kıl nazar sen. Bu perdeyi ki yaptum emr-ile ben.” şeklinde cevap vermiştir. Daha sonra Hindî müşriklerin mağara önüne gelişlerini beyitler şeklinde zikretmiştir.[973] Yine Rabguzî diğer müelliflerden farklı olarak Ebu Cehil ve arkadaşlarının mağara önüne geldiklerinde, aralarından birisinin mağaranın eşiğinde bevl ettiğini, bunu gören Hz. Ebu Bekir’in onlardan birisinin kendilerini gördüğünü belirttiğini, Hz. Muhammed’in ise “Eğer bizi görmüş olsaydı, bize karşı bevletmezdi.” şeklinde cevap verdiğini zikretmiştir.[974]

---

968 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu’l-Enbiyâ*, 411a; Rabguzî, *Kısasu’l-Enbiyâ*, 220r; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 198a.
969 Rabguzî, *Kısasu’l-Enbiyâ*, 220r; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 198a.
970 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 167.
971 Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 213.
972 Manastırlı, *Tuhfetü’l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 59.
973 Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 198a.
974 Rabguzî, *Kısasu’l-Enbiyâ*, 220r, 220v.

İbrahim en-Nîsâbûrî ve Rabguzî'nin sevr mağarasıyla ilgili yukarıdaki anlatımları Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserinde geçmektedir.[975] Farklı olarak Nîsâbûrî ve Rabguzî'nin, kalan iki deliği ayağıyla kapadığını söyledikleri söz, bu rivayette kalan bir deliği ayağıyla kapattı şeklinde geçmektedir. Ayrıca onların Hz. Peygamber'den verdikleri dua, bu rivayetteki duayla eşleşmemekte olup diğer anlatımlar uyuşmaktadır. Yine Rabguzî ve Hindî'nin anlatımlarında yılanın Hz. Peygamber'i görmek arzusuyla Hz. Ebu Bekir'in ayağını soktuğu anlatım bu rivayette geçmemektedir. Hz. Ebu Bekir'in mağaraya girişi, Beyhakî'nin eserinde Dabbe b. Mihsan el-Anezî'nin, Ömer b. Hattâb'tan, o gün ne olduğuyla ilgili zikrettiği uzunca bir rivayet içerisinde geçmektedir. Fakat bu rivayette de Hz. Ebu Bekir'in gömleğini yırtıp deliklere kapatması ile yılanın Hz. Muhammed'i görmek arzusuyla, onun ayağını ısırdığı bilgisi yoktur. Bununla birlikte onun, mağarada iken bir delik gördüğü, oradan yılan çıyan çıkıp, Hz. Peygamber'e zarar verebilir korkusuyla, ayağını oraya kapattığı ve yılan ve çıyanların onun ayağını soktuğu, bunun etkisiyle gözünden yaş geldiği, bunu gören Resul-i Ekrem'in "Ey Ebu Bekir! Üzülme Allah bizimle beraberdir." dediği şeklinde geçmektedir.[976] Verdiğimiz bu rivayetlerin ilgili yerleri Râşid, Cevdet Paşa ve Manastırlı'nın yukarıdaki anlatımlarının bir kısmını karşılamakla birlikte, Hz. Peygamber'in ısırılan yere tükürüğünü sürdüğü ve iyileştiği bilgisi bu rivayetler içerisinde yoktur. Fakat Molla Câmi'nin eserindeki bir anlatım, onların verdiği bilgilere biraz daha yakındır. Bu anlatımın baş kısmı Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin verdiği rivayetteki bilgilerle aynı olup, son kısmı farklıdır. Şöyle ki: Hz. Ebu Bekir'in ayağını yılan soktuğunda, bundan dolayı gece boyu çok ızdırap çekmiştir. Sabah olduğunda Hz. Muhammed onun ayağını şişmiş görünce, ne olduğunu sormuştur. O, gece yılan soktuğunu, kendisini rahatsız etmek istemediği için haber vermediğini söylemiştir. Bunun üzerine Allah Resulü elini yılanın ısırdığı yere sürtmüş, oranın ağrısı ve şişliği geçmiştir.[977] Görüleceği üzere burada tükürük sürme değil, elini sürme şeklinde geçmiştir. Yine bu rivayetlerde Cebrail ve örümcek arasındaki konuşmaya rastlayamadık. Yukarıda Sıbt. İbnu'l-Cevzi ve Beyhakî'nin eserlerinden verdiğimiz rivayetler, birçok farklı tarikten İbn Kesîr'in eserinde de geçmekte olup yine burada da belirttiğimiz anlatımların olmadığı görülmüştür.[978] Ayrıca yukarıda Rabguzî'nin Hz. Peygamber'i aramaya gelen müşriklerden birinin mağaranın önüne bevletmesi sonucu,

---

975 Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 162, 163.
976 Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 476, 477.
977 Molla Câmi, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, 87, 88.
978 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 440-447.

Hz. Ebu Bekir ve Hz. Peygamber arasındaki konuşmanın geçtiği anlatım, aynı şekilde Suyûtî'nin eserinde geçmektedir.[979]

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Hindî, Râşid, Cevdet Paşa, Cezâirî, Manastırlı ve Aşkî Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir'in Sevr'e geldiklerinde orada bulunan mağarada saklandıklarını söylemişlerdir. Hz. Ebu Bekir ilk önce mağaranın içerisinde herhangi bir zararlı mahlûk olup olmadığına bakmıştır. Oranın güvenli olduğunu gördüklerinde içerisine girmişlerdir. Hemen bir örümcek mağaranın girişine ağ örmüş, iki güvercinde yuva yapmış ve yumurtlamıştır. Allah Resulünü arayan müşrikler Sevr dağındaki mağaraya kadar gelmişlerdir.[980] Farklı olarak Muîn el-Miskîn Ebu Kürz isminde bir izcinin müşrikleri mağara ağzına kadar getirdiğini ve onların buradan öteye gitmediklerini söylediğini, bu konuşmayı duyan Hz. Ebu Bekir'in, kendilerini buldukları noktasında endişelendiğini söylemiştir.[981] Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa, Cezâirî müşrikler mağaranın önünde onun içerisine bakmak istediklerinde oradan birisinin örümcek yuvasını ve güvercinleri göstererek "Daha Muhammed doğmadan örümcek ağ germiş, güvercin yuva yapmış." dediğini söylemiştir. Farklı olarak Cevdet Paşa ve Cezâirî, Ümeyye b. Halef'in bu sözü dediğini ve müşrikleri mağaraya bakmaktan vazgeçirdiğini belirtmişlerdir. Müellifler devamında teferruata girmişlerdir. Müşriklerin sesleri mağara içerisinden duyulunca Hz. Ebu Bekir kendisinden ziyade, Hz. Peygamber'e bir zarar gelir korkusuyla üzülmüş ve gözünden yaş gelmiştir. Onun endişesini gören Allah Resulü "Mahsun olma! Allah bizimle beraberdir." demiş ve onu teselli etmiştir. Bunun üzerine o, mağaranın önündekilerden birisinin eğilip mağaraya bakması durumun da kendilerini göreceğini söyleyince Hz. Muhammed "Ya sen ne zannedersin o iki kişi hakkında ki, onların üçüncüsü Allah ola." Buyurmuştur.[982]

Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir'in mağaraya geldiklerinde, oranın içerisinde zararlı bir hayvanın olup olmadığını kontrol etmek için ilk önce Hz. Ebu Bekir'in oraya girdiği bilgisi İbn Hişâm'ın eserinde geçmektedir.[983] İbn Sa'd'ın, Muhammed b. Ömer'den verdiği rivayette ise Mağaranın giriş kısmına örümceğin yuva yaptığı bilgisi geçmekte olup burada güvercinlerden bahsedilmemiştir. Mağaranın ağzına kadar gelen

---

979 Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 305.

980 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 411a, 411b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 220r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 6, 7; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 198a; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 212; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 164, 165; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 228, 229; Manastırlı, *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ*, 58, 59; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 102.

981 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 7.

982 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 7; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 212; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 166; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 229, 230.

983 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 331.

kişi "Burada Muhammed'in doğumundan önceye ait bir örümcek vardır." demiş ve gelenleri geri çevirmiştir. Onun Müslim b. İbrahim'den verdiği diğer bir rivayette de Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir mağaraya girdiklerinde Allah bir ağaca Resulullah'ın önünde bitmesini emretmiş, ağaç onu örtmüştür. Sonra örümceğe emretmiş, ağını mağaranın ağzına örmüştür. Sonra iki yabani güvercine emretmiş, oraya yuvalarını yapmışlardır. Kureyş'in gençleri silahlarıyla oraya kadar gelmişler, onlarla aralarında ortalama olarak kırk zira kalmıştır. Müşriklerin önünde ki adam güvercinleri görüp geri dönünce, oradakiler mağaraya neden bakmadığını sormuşlardır. O, "Mağaranın önünde iki güvercin ve iki yuva gördüm. Kimsenin orada olamayacağını anladım" şeklinde cevap vermiştir.[984] Bu rivayet aynı şekilde Ebû Nuaym ve Beyhakî'nin eserinde de geçmektedir.[985] İbn Sa'd, Ebû Nuaym ve Beyhakî'nin verdikleri yukarıdaki rivayetleri Sıbt İbnu'l-Cevzî'de eserinde zikretmekle birlikte, verdiği diğer bir rivayet ise Muîn el-Miskîn'in, Ebu Kürz adında bir izcinin müşrikleri mağara ağzına kadar getirdiği bilgisi ile Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin, Ümeyye b. Hâlef'in söylediğini belirttikleri anlatım, bu rivayetin içerisinde geçmektedir. Sıbt İbnu'l-Cevzî, Kureyş'in Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir'i bulmak için iki izci tuttuklarını, bunlardan birisinin Kürz b. Alkame el-Huzâi diğerinin ise Ümeyye b. Hâlef olduğunu demiştir. İzciler mağaranın önüne kadar onların işaretlerini takip etmişler ve izlerin burada son bulduğunu söylemişlerdir. Ümeyye b. Hâlef, mağaranın girişindeki örümcek ağını kastederek "Vallahi bu dokumanın Muhammed daha doğmadan önce buraya örüldüğünü görüyorum." demiş ve oraya bevletmiştir. Akan idrar Hz. Ebu Bekir ve Allah Resulünün arasına kadar akmıştır. Sonra Kureyşliler "Kim Muhammed'i ve Ebu Bekir'i getirirse ona yüz deve veya onun karşılığı verilecektir." demişlerdir. Rivayette anlaşıldığı kadarıyla Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin dediği gibi, Ümeyye b. Hâlef'in bu sözü, Kureyşlilerin mağaraya bakmamalarını sağlamıştır.[986] Yine Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin, müşriklerin mağara önüne kadar gelmeleri neticesinde, Hz. Ebu Bekir'in endişelendiği ve mağaranın önündekilerden birisinin eğilip mağaraya bakması durumun da kendilerini göreceğini dediği, Hz. Muhammed'in "Ya sen ne zannedersin o iki kişi hakkında ki, onların üçüncüsü Allah ola." buyurduğu sözü, aynı şekilde İbn Hibbân'ın eserinde geçmektedir.[987] Ayrıca bu anlatımın, Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin verdiği yukarıdaki rivayetin hemen akabindeki şiir içerisinde de yakın anlatımlarla geçtiği görülmüştür.[988]

---

984 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, 195
985 Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 325; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II. 481, 482.
986 Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III. 163, 164.
987 İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 95, 96.
988 Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III. 164.

Mağaranın önünde örümceğin ağ örmesi ve güvercinlerin yuva yapması ile Hz. Ebu Bekir'in ayağını yılanın sokması anlatımları İbn Hişâm, İbn Hibbân, Taberî ve İbnu'l-Esîr gibi önemli müelliflerin verdikleri rivayetler içerisinde geçmemektedir.[989] Yukarıda ki karşılaştırmalarımızda da görüleceği üzere Kısas-ı Enbiyâ müellifleri kaynak belirtmedikleri ve genellikle tek bir anlatım üzerinden (Muîn el-Miskîn hariç) anlatımlarını oluşturdukları için, birçok rivayetin değişik kısımlarından anlatımın akışına göre istifade ettikleri görülmüştür. Zira verilen rivayetlerin çoğu Sîre ve tarih eserlerinde bulunmakla birlikte, Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki sunumlarında görüleceği üzere birtakım inkıtalara uğramakla birlikte, bazen de çeşitli rivayetlerin, ravi belirtmeden birbirine eklendiği görülmüştür.

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Hindî, Râşid, Cevdet Paşa, Cezâirî ve Aşkî Hz. Peygamber ile Hz. Ebu Bekir'in mağarada üç gece kaldıklarını sonra Medine'ye doğru yola çıktıklarını belirtmişlerdir.[990] Rabguzî onlar mağarada iken, Hz. Ebu Bekir'in kızı Esma'nın onlara yiyecek, çobanının ise süt getirdiğini söylemiştir.[991] Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî ise Hz. Ebu Bekir'in azatlısı olan Amir b. Füheyre'nin Sevr dağında koyun otardığını ve onlara geceleri süt sağıp götürdüğünü, onun oğlu Abdullah'ında gizlice geceleri oraya gelip Kureyşlilerin durumlarından onlara haber verdiğini demişlerdir.[992] Abdullah hakkındaki bilgi Râşid'in eserinde de aynı şekilde geçmektedir.[993]

Hz. Peygamber ile Hz. Ebu Bekir'in mağarada üç gün kaldıkları, onun kızı Esma'nın yiyecek, Abdullah'ın ise Mekke'den olup biten hakkında haber getirdiği ile Hz. Ebu Bekir'in çobanının mağaraya süt getirdiği bilgiler İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî'nin eserlerinde geçmekle birlikte buralardaki anlatım daha teferruatlı olarak ele alınmıştır.[994]

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Cezâirî, Abdullah b. Ureykıt'ın Medine'ye gidecekleri develeri Sevre getirdiğini, o, Hz. Muhammed, Hz. Ebu Bekir, Amir b. Füheyre'nin birlikte sahil yolundan Medine'ye doğru yola çıktıklarını (Cevdet

---

989 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 330- 332; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 94-96; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 376- 380; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 104, 105.

990 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 411b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 220v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 8; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 198a; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 213; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 168; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 230; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 102.

991 Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 220v.

992 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 8; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 167, 168; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 230, 231.

993 Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 213.

994 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 331, 332; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 196,197; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 95, 96; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 378, 379.

Paşa Kudeyd ismindeki mahalleye geldiklerini) söylemişlerdir. Orada ikamet eden Ebu Ma'bed'in çadırının önünden geçerken, onlardan yiyecek bir şeyler (hurma ve et) satın almak istemişlerdir. Ma'bed orada olmayıp, eşi Atike Ümmü Ma'bed bulunmaktaymış. O, yiyecek bir şeyleri olmadığını söylemiştir. Hz. Peygamber orada bir koyun görmüş ve ondan sual edince, Atike onun sürü ile yürümeye gücü olmayan, zayıf bir hayvan olduğunu belirtmiştir. Allah Resulü onu sağmak istediğini söyleyince, Ümmü Ma'bed ondaki marazdan dolayı süt olmadığını ama isterse sağabileceğini söylemiştir. Hz. Muhammed bir büyük kap istemiş, Allah'ın adını anarak koyunu sağmaya başlamıştır. Kap dolmuş Ümmü Ma'bed ve oradakiler, sonrada kendisi doyuncaya kadar içmişlerdir. Sonra tekrar sağmış, yine içmişlerdir. Üçüncüde koyunu sağıp kabı tekrar doldurmuş, ona bırakmış, arkadaşlarıyla birlikte yola çıkmışlardır. Kısa bir süre sonra Ebu Ma'bed gelmiş ve sütten sormuştur. Hanımı Atike durumu ona anlatınca o, onun Kureyş içinden çıkan peygamber olduğunu demiştir.[995] Muîn el-Miskîn birkaç sene sonra o ve eşinin Medine'ye gelip iman ettiklerini demiştir.[996] Râşid onun iman etmek için Hz. Peygamber'in peşinden Medine'ye gittiğini zikretmiştir.[997] Cevdet Paşa ve Cezâirî ise Ebu Ma'bed'in hanımından, süt sağan zatın şemailini sorduğunu, onun tafsilatlı bir şekilde onu tarif ettiğini, bunun üzerine kocasının, "Vallahi bu senin dediğin Kureyş içinde zuhur eden peygamberdir. Eğer ben burada bulunsaydım ona tabi olurdum." dediğini zikretmişlerdir. Ayrıca onlar, Ümmü Ma'bed'in, o koyunun Hz. Ömer zamanındaki kuraklık devrine kadar yaşadığını, bütün hayvanlar yiyecek bir şey bulamazken, kendilerinin halen daha ondan süt sağdıklarını dediğini söylemişlerdir.[998] Bu bilgi Muîn el-Miskîn'in eserinde de bulunmakla birlikte eşinin vasıflarını bildirmesi üzerine, farklı olarak Ebu Ma'bed'in "Vallahi bu kimse Kureyş'in aradığı kimsedir. Eğer ben ona rastlasaydım hizmetinden ayrılmazdım." dediği şeklinde geçmektedir.[999]

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin, Abdullah b. Ureykıt'ın onların Medine'ye gidecekleri develeri Sevre getirdiğini o, Hz. Muhammed, Hz. Ebu Bekir, Amir b. Füheyre'nin birlikte sahil yolundan Medine'ye doğru yola çıktıkları anlatım İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerinde geçmektedir.[1000] Yine Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin Hz. Peygamber ve yanındakilerin

---

995 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 12, 13; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 213, 214; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 168, 169; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 230-232.

996 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 13.

997 Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 214.

998 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4.13; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 169; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 231, 232.

999 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 13.

1000 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 330-332; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 196, 197; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 95, 96; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 378, 379.

Ümmü Ma'bed'in çadırına uğradıkları bilgisi, İbn Hişâm'ın eserinde geçmekle birlikte orada istirahat ettikleri şeklinde çok kısa bir şekilde verilmiştir.[1001] İbn Sa'd'ın eserinde ise Ebu Ma'bet el-Huzâ'î'den rivayetle teferruatlı olarak ele alınmıştır. Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin Ümmü Ma'bed hakkındaki anlatımlarının buradaki bilgilerle uyuştuğu görülmekle birlikte, anlatımda küçük farklılıklar vardır. Şöyle ki: Hz. Peygamber ve yanındakiler oradan ayrıldıktan sonra Ebu Ma'bed çadıra gelip sütü görüp, ondan sorduğunda hanımı olanları ona anlatmıştır. O "Vallahi bu Kureyş'in aradığı kimsedir." demiştir. Yine o hanımı Ümmü Ma'bed'e Hz. Peygamber'i tarif etmesini söylediğinde, teferruatlı bir şekilde boyu, kilosu, gözleri, kirpikleri ve konuşma tarzı gibi özelliklerinden bahsetmiştir. Ebu Ma'bed "Vallahi bu zat bize anlatılan Kureyş'in adamıdır. Ey Ümmü Ma'bed ola ki onu bulursam, ona arkadaş olmaya çalışacağım, buna bir yol bulabilirsem kesinlikle yapacağım." demiştir. Devamında İbn Sa'd Mekke'de yayılan haberleri ve oradaki Müslümanların Hz. Peygamber'i soruşturarak Ümmü Ma'bed'in çadırına kadar gelmelerini zikrettikten sonra Abdulmelik'in "Bize gelen habere göre Ümmü Ma'bed Resulullah'ın yanına hicret etmiş ve Müslüman olmuştur." dediğini zikretmiştir. İbn Sa'd'ın verdiği bu rivayet Kısas-ı Enbiyâ eserlerindeki anlatımın büyük bir bölümünü karşılamakla birlikte, Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin, Hz. Peygamber'in süt sağdığı koyunun Hz. Ömer dönemine kadar yaşadığıyla ilgili bir bilgi geçmemektedir.[1002] Yine Ümmü Ma'bed'le ilgili iki rivayette Beyhakî'nin eserinde geçmekle birlikte, oradaki anlatım Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin anlatımı ile İbn Sa'd'ın verdiği rivayete yakın olmakla birlikte, bilgi olarak farklılıklar olduğu görülmüştür. Onun verdiği bu rivayetler içerisinde de koyunun Hz. Ömer dönemine kadar yaşadığı bilgisi geçmemektedir. Sadece o koyundan dolayı evlerine bereket geldiğinden, sütünün hiç bitmediğinden bahsedilmiştir.[1003] Sıbt İbnu'l-Cevzî'de eserinde İbn Sa'd'ın, Ebu Ma'bed el-Huzâ'î'den verdiği yukarıdaki rivayeti vermiştir. Farklı olarak rivayetin sonunda Vâkidi'nin sözünü vermiştir. O, Ümmü Ma'bed'in Medine'ye gitmesinden bahsetmiştir. Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin, Ümmü Ma'bed'in koyunun, Hz. Ömer zamanındaki kuraklık devrine kadar yaşadığı ve süt verdiği ile ilgili bilgi ise burada geçmektedir.[1004] İbn Kesîr'in eserinde ise Ümmü Ma'bed ile ilgili çok sayıda yakın anlatımlı rivayet verilmiştir. Muîn el-Miskîn'in Ebu Ma'bed ve Ümmü Ma'bed birkaç sene sonra Medine'ye gidip iman ettiler sözü ise İbn Kesîr'in eserindeki Abdulmelik b. Vehb'ten verdiği iki farklı rivayetin birincisinin sonunda Ebu Ma'bed,

---

[1001] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 333.
[1002] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 196-199.
[1003] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 491-493.
[1004] Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 172, 173.

ikincisinin sonunda da Ümmü Ma'bed'in hicret edip Müslüman olduğu şeklinde geçmektedir.[1005] Karşılaştırmalardan görüleceği üzere Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin bu konudaki anlatımlarını yine tek bir rivayetin karşılamadığı görülmekle birlikte verdikleri bilgilerin değişik rivayetler içerisinde geçtiği görülmüştür.

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Hindî, Râşid, Cevdet Paşa, Cezâirî Kureyş'in Hz. Muhammed'i yakalayıp getirene yüz deve vaad ettiğini söylemişlerdir. Sahil yolundan dört kişinin iki deveyle birlikte gittikleri haberi etrafa yayılmıştır. Bu ödülü almak isteyenlerden birisi olan Süraka b. Mâlik el-Müdlicî onların peşlerine düşmüştür. Onlara yaklaştığı gören Hz. Ebu Bekir, Kureyşlilerin kendilerini yakaladığını söyleyerek telaşlanmıştır. Hz. Peygamber korkmamasını, Allah'ın kendileriyle beraber olduğunu söylemiştir. Süraka onlara iyice yaklaşınca atının ayakları dizlerine kadar kumlara batmış ve hareket edememiştir. O, Hz. Muhammed'e kurtulması için dua etmesini, geriden gelenleri kendilerinden uzaklaştıracağını söyleyerek, kendisini kurtarmasını istemiştir. Allah Resulü ona dua etmiş, düştüğü bu durumdan kurtulmuştur.[1006] Farklı olarak Nîsâbûrî, Ebu Cehil'in Süraka'yı yüz kızıl deve karşılığında görevlendirdiğini söyleyerek, teferruat vermiştir. Allah Resulünün duasıyla onun atının ayakları kumdan kurtulmuştur. Buna karşılık Süraka, üzerinde nişan olan bir oku Hz. Muhammed'e vermiştir. Onlara, yolları üzerinde çobanlarının olduğunu, oku onlara göstermeleri durumunda, her ne isterlerse kendilerine yardımcı olacaklarını söylemiştir.[1007] Nisaburi'nin verdiği bu bilgi Muîn el-Miskîn'in eserinde de geçmekle birlikte farklı olarak Süraka'nın "Yolda benim davarlarım vardır. Bu nişan ile murat ettiğinizi alın." dediği şeklinde geçmektedir.[1008] Daha sonra Süraka kendisine bir emanname yazılmasını istemiştir. Resul-i Ekrem bir deri parçası üzerine Amir b. Füheyre'ye yazdırmış ve ona vermiştir. O, onlardan ayrılarak geriden gelen Kureyşlilere buraları aradığını, onların bu civarlarda olmadığını söylemiş, başka taraflara bakmak üzere onları yönlendirmiştir.[1009] Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî bir zaman sonra Süraka'nın durumunun Ebu Cehil tarafından öğrenildiğini, ona karşı gazaba gelip onu bir kıta şiir ile hicvettiğini zikretmişlerdir. Bu kınamaya karşılık ise Süraka'nın "Eğer atımın ayaklarının nasıl yere gömüldüğünü görseydin, sen Muhammed'in peygamberliğine iman ederdin." şeklinde cevap verdiğini demişlerdir. Yine onlar

---

1005 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 456-461.

1006 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 411b, 412a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 220v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 14, 15; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 198b; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 214, 215; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 170, 171; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 232, 233.

1007 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 412a.

1008 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 15.

1009 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 15; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 215; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 171; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 232, 233.

Süraka'nın Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber'e gelip Müslüman olduğunu belirtmişlerdir.[1010]

Süraka ile ilgili anlatımlar İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Teymi, Beyhakî, Sıbt İbnu'l-Cevzî ve İbn Kesîr'in eserlerinde geçmekle birlikte[1011] Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin yukarıdaki anlatımları İbn Hibbân'ın daha çokta Beyhakî ve İbn Kesîr'in verdiği rivayetlere uymaktadır.[1012] Farklı olarak Nîsâbûrî ve Muîn el-Miskîn'in Ebu Cehil'in Süraka'yı kırk kızıl deve karşılığında görevlendirdiği bilgisi, eserlerde Kureyş müşriklerinin elçileri, Hz. Peygamber ve yanındakileri sağ veya ölü getirene kırk deve vereceklerini duyurdukları şeklinde geçmektedir. Bu eserlerde Süraka'nın, bir adamdan sahilde üç kişi gördüğünü, onların Hz. Muhammed ve yanındakiler olabileceğini duyduğunu bunun üzerine onları aramaya çıktığı şeklinde zikredilmiştir. Bu rivayetlerde onu gönderenin Ebu Cehil olduğu bilgisi geçmemektedir.[1013] Ayrıca Nîsâbûrî ve Muîn el-Miskîn'in Süraka'nın üzerinde nişan olduğu bir oku vermesi anlatımı ise İbn Hibbân ve Beyhakî'nin eserlerinde, Süraka'nın ok torbasını uzattığı ve içerisinden bir ok almalarını, filan yerde kendisine ait koyun ile deve sürüsüne rastlayacaklarını, onlardan istediklerini alabileceğini söylediği şeklinde geçmektedir.[1014] Bu bilgiye Muîn el-Miskîn'in anlatımının daha yakın olduğu görülmüştür. Nîsâbûrî ve Muîn el-Miskîn'in, okun işaretli olduğu bilgisi rivayetlerde olmamakla birlikte, onun ok torbasından bir ok çektirmeyi teklif ettiği şeklinde geçmektedir. Yine rivayetlerde onun yola çıkarken yanına fal oklarının bulunduğu sadağı aldığı şeklinde geçmektedir. Yani rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla onun yanındaki ok torbasının içerisinde fal okları da bulunmakta olup, onlardaki bir farklılıktan dolayı çobanların anlayabilmesidir. Zira oklarda Süraka'ya ait olduğunu belirten bir işaret olmaması durumunda, çobanlar ona ait olduğunu bilemeyeceklerdir.

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin bir zaman sonra Süraka'nın durumunun Ebu Cehil tarafından öğrenildiği, ona karşı gazaba gelip onu bir kıta şiir ile hicvettiğini ve buna karşın Süraka'nın da bir şiir söylediği bilgisi ve onun söyledikleri

---

1010 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 15; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 171; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 232, 233.

1011 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 334-335; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 199, 200; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 98, 99; Teymi, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 210, 211; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 483-485; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 167, 168; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 449-451.

1012 İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 98, 99; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 483-485; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 449-451.

1013 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 334-335; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 199, 200; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 98, 99; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 483-485; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 167, 168; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 449-451.

1014 İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 98, 99; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 483-485.

aynı şekilde Beyhakî ve İbn Kesîr'in eserlerinde ki rivayetler içerisinde geçmektedir.[1015] Yine onun Mekke'nin fethinde gelip Müslüman olduğu bilgisi İbn Hişâm, İbn Sa'd, Beyhakî ve İbn Kesîr gibi müelliflerin eserinde teferruatlı bir şekilde geçmektedir.[1016]

Muîn el-Miskîn ve Râşid Hz. Peygamber'e karşılık olarak verilecek yüz deveyi almak için Büreyde b. el-Husayb b. Abdillâh el-Eslemî'nin yetmiş adamıyla birlikte Hz. Muhammed'in peşine düştüklerini ve yolda onlara yetiştiklerini demişlerdir. Râşid kısa bir şekilde onların hepsinin Hz. Peygamber'in mucizesiyle iman ettiklerini ve onunla birlikte Medine'ye gittiklerini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ise teferruata girerek Hz. Peygamber'in, Büreyde ile diyaloğunu vermiştir. Ona ismini sormuş, "Büreyde" demiştir. Bunun üzerine Allah Resulü "Ya Ebu Bekir, işimiz hoş oldu." demiştir. Hangi kabileden olduğunu sormuş "Ben-i Eslem" cevabını verince o, "Selamet bulduk." demiştir. Tekrar hangi kavimdensin diye sormuş, "Ben-i Sehm'denim" demiştir. Bunun üzerine Hz. Muhammed "Sehmin yani okun çıktı." diyerek tebessüm etmiştir. Onun bu sözleri Büreyde'ye tesir etmiş, "Sen kimsin?" diye sormuştur. O, "Muhammed b. Abdullah'ım. Hak üzere Allah'ın Resulüyüm." cevabını vermiştir. O ve yanındaki yetmiş kişi iman etmişler ve onlarla birlikte Medine'ye gitmişlerdir. Büreyde "Ey Allah'ın Resulü, Medine'ye âlemsiz girme." diyerek başındaki tülbendi çıkarmış, mızrağının ucuna bağlamış ve onların önüne düşmüştür. Yine o, Medine'de kirada evi olduğunu, isterse onda oturabileceğini Hz. Peygamber'e söylemiştir. Fakat o, "Benim devem me'murdur, nerede durursa benim yerim orasıdır." buyurarak, onun bu teklifini geri çevirmiştir.[1017]

Râşid'in özet bir şekilde zikrettiği, Muîn el-Miskîn'in ise teferruatlı bir şekilde ele aldığı Büreyde b. el-Husayb b. Abdillâh el-Eslemî hakkındaki yukarıdaki anlatım, aynı şekilde Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserinde geçmekte olup, diyaloglar dahil verilen bilgilerin uyuştuğu görülmüştür.[1018]

Cevdet Paşa ve Cezâirî Hicret yolculuğunda Resul-i Ekrem'in diğer bir mucizesini şöyle zikretmişlerdir: Hz. Peygamber yanında Hz. Ebu Bekir ile birlikte Kudeyd denilen yerden geçerlerken bir çobana rastlamıştır. Ondan süt istemişler, fakat çoban sağımlık koyunu olmadığını, bir keçisi olduğunu, onunda sütünün olmadığını demiştir. Hz. Muhammed keçiyi kendisine getirmesini istemiştir. Hayvan kendisine getirildiğinde Allah Resulü elini onun memesinin üzerine koymuş ve sütü gelmiştir. Hz.

[1015] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 489-490; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 451.
[1016] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 335; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 489-490; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 451.
[1017] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 15, 16; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 214, 215.
[1018] Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 170.

Ebu Bekir'in yanında bulunan kalkanı, hayvanı sağarak doldurmuşlardır. O, çoban, Amir b. Füheyre ve Abdullah b. Üreykıt bunu içmişlerdir. Sonra Hz. Peygamber onu yine sağıp kendisi içmiştir. Olanları gören çoban, ona kim olduğunu, kendisi gibi bir şahsa daha önce rastlamadığını söylemiş, onu tanımak istemiştir. Resul-i Ekrem kimseye demez ise kendisini tanıtacağını söylemiştir. Onun söz vermesi üzerine, o "Muhammed Resulullah dedikleri benim." diyerek kendisini tanıtmıştır. Çoban "Şu Kureyş'in dininden dönen dedikleri kişi sen misin?" deyince, Resulullah "Elbette onlar öyle söyler." cevabını vermiştir. Çoban şehadet getirerek Müslüman olmuş, onun yapmış olduğu bu işi bir peygamberden başkası yapamayacağını söylemiştir. O, onlarla birlikte olduğunu söylemiştir. Fakat Hz. Muhammed "Şimdi olmaz, benim zuhurumu haber aldığın vakit gel." Demiştir.[1019]

Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin Hz. Peygamber'in mucizesi olarak zikrettikleri çobanla ilgili yukarıdaki anlatım, Beyhakî ve İbn Kesîr'in eserlerinde Kays b. Nu'man'ın rivayetiyle verilmiştir. İbn Kesîr'de bu rivayeti Beyhakî'den aldığını belirtmiştir. Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin anlatımlarının bu eserlerdeki rivayetle aynı olduğu verilen bilgilerin uyuştuğu görülmüştür.[1020]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî, Zübeyr b. Avvam'ın Şam kafilesiyle birlikte Mekke'ye giderken, yolda Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir ile karşılaştığını söylemişlerdir.[1021] Muîn el-Miskîn bu karşılaşmada Allah Resulünün ve mağara arkadaşının beyaz elbise giydiklerini, birbirlerinin yanından geçtiklerini, Zübeyr'in Mekke'ye varıp işlerini yoluna koyduktan sonra Medine'ye hicret ettiğini zikretmiştir.[1022] Farklı olarak Cevdet Paşa ve Cezâirî, onun Allah Resulü ve Hz. Ebu Bekir'e beyaz renkli yeni elbiseler giydirdiğini, Mekke'ye varıp işlerini hallettikten sonra Medine'ye hicret ettiğini demişlerdir.[1023]

Zübeyr b. Avvam'ın Şam kafilesiyle birlikte Mekke'ye giderken, yolda Allah Resulü ve Hz. Ebu Bekir ile karşılaştıkları bilgisi İbn Hibban, Teymi, Beyhakî, Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserinde geçmektedir. Onların verdikleri rivayetlerde Zübeyr b. Avvam'ın Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir'e beyaz elbiseler giydirdiği ve Mekke'ye gidip işlerini hallettikten sonra Medine'ye hicret ettiği şeklinde geçmekte olup, Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin zikrettikleri gibi geçmektedir. Müracaat ettiğimiz bu eserlerde,

---

[1019] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 172, 173; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 233.
[1020] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 497; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 461, 462.
[1021] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 16; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 173; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, s. 234.
[1022] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 16.
[1023] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 173; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 234.

Muîn el-Miskîn'in anlatımındaki, Hz. Muhammed ile Hz. Ebu Bekir'in üzerinde beyaz elbise olduğu bilgisi geçmemekte olup diğer bilgiler uyuşmaktadır.[1024] Rivayetlerden Beyaz elbiseyi Zübeyr'in onlara giydirdiği anlaşılmaktadır.

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî Hz. Peygamber'in Medine'ye bir saatlik uzaklıkta olan Kuba karyesine geldiğini ve Ben-i Neccar'dan olan bir şahsın evinde konakladığını söylemişlerdir. Cevdet Paşa ve Cezâirî birkaç gün kaldıklarını belirtmişlerdir.[1025] Farklı olarak Muîn el-Miskîn Kuba'da on dört gün kaldığını bu süreçte Külsûm b. Hıdm'ın evine misafir olduğunu, diğer bir rivayette ise Sa'd b. Hayseme'nin hanesinde durduğunu belirtmiştir.[1026] Müellifler Hz. Muhammed'in burada kaldığı süre içerisinde İslam'ın ilk mescidi olan Kuba Mescidini inşa ettirdiğini, Ben-i Sâlim b. Avf yurdunda olan Rauna vadisin de olan mescitte yüz kişiyle ilk Cuma namazının Allah Resulü tarafından kıldırıldığını ve onun bir hutbe irad ettiğini söylemişlerdir. Cevdet Paşa eserinde hutbeyi özet bir şekilde vermiştir. Biz burada onu vermeyeceğiz.[1027] Yine müellifler Resul-i Ekrem Kuba'da iken Ensar'ın onu ziyarete geldiklerini, ashabın meşhur şairlerinden biri olan Hasan b. Sabit'in onu güzel beyitlerle medheylediğini zikretmişlerdir.[1028]

Yukarıdaki bilgiler İbn Hişâm, İbn Sa'd'ın eserlerinde geçmektedir.[1029] Muîn el-Miskîn'in verdiği Hz. Peygamber'in Külsûm b. Hidm'ın evine misafir olduğu, diğer bir rivayette ise Sa'd b. Hayseme'nin hanesinde durduğu şeklindeki bilgi, yine bu eserlerde de geçmektedir. Bu konuda İbn Hişâm Külsûm b. Hidm'in evinde kaldığını, bazılarının ise Sa'd b. Hayseme'nin konağına indiğini dediklerini söylemiştir. Hz. Muhammed'in Külsûm'ün evinden çıktığında, Sa'd b. Hayseme'nin menzilinde oturduğunu, buranın Muhacirlerden olan bekârların evi olduğunu demiştir. O Allah Resulünün nerede kaldığıyla ilgili söylenenlerin hepsini işittiğini hangisinin doğru olduğunu en iyi Allah'ın bildiğini demiştir. İbn Sa'd ise doğru olan bilginin, Hz. Muhammed'in Külsüm'ün evinde kaldığı haberi olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte bazılarının, onun Sa'd b. Hayseme'nin evinde kaldığını demelerinin nedeninin ise Resulullah'ın,

---

[1024] İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 94; Teymi *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 212; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 497, 498; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 168.

[1025] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 17, 18; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 174; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 234.

[1026] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 18.

[1027] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 17, 18; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 174-176; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 234.

[1028] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 17, 18; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 174, 175; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 234.

[1029] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 336; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 200.

onun evinde ashabıyla sohbet etmesinden dolayı olduğunu belirtmiştir.[1030] Burada ne kadar kaldıklarıyla ilgili kaynaklarda farklı bilgiler olmakla birlikte genellikle on gün, birkaç gün veya pazartesi, Salı, çarşamba, perşembe günleri, kaldı gibi bilgiler mevcuttur.[1031] Muîn el-Miskîn'in on dört gün kaldığını belirttiği bilgi ise İbn Sa'd'ın eserinde verilen farklı rivayetler içerisinde geçmekte olup o, yukarıdaki günlerin ismini vermekle birlikte bazılarına göre ise burada on dört gün kaldı demiştir.[1032] Yine bu süreçte Hz. Peygamber'in Kuba mescidini inşa ettirdiği, Ben-i Sâlim b. Avf yurdunda iken Rauna vadisinde (İbn Sa'd'ın eserinde yüz kişiyle) ilk Cuma namazını kıldırdığı ve hutbe okuduğu bilgisi bu eserlerde geçmektedir.[1033] Cevdet Paşa'nın verdiği hutbe ise daha uzun ve teferruatlı bir şekilde Taberî'nin eserinde geçmektedir. Hutbelerdeki lafızlar her ne kadar aynı olmasa da içeriklerinin birbiriyle uyuştuğu görülmüştür.[1034] Ayrıca Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin Hz. Muhammed Kuba'da iken Ensar'ın onu ziyarete geldiklerini, ashabın meşhur şairlerinden biri olan Hasan b. Sabit'in onu güzel beyitlerle övdüğü şeklinde verdikleri bilgi, farklı olarak İbn Sa'd, İbn Hibbân, Sıbt İbnu'l-Cevzî, İbn Kesîr'in eserlerinde geçmektedir. Bu eserlerde Hz. Peygamber Ümmü Ma'bed'in yanında iken, geceleyin kendilerine görünmeyen bir adam veya bir cinin Kureyşli müşriklere Hz. Muhammed'in Ümmü Ma'bed'in yanında olduğuna dair bir şiir okuduğu, buna karşılıkta Hasan b. Sabit'in Allah Resulünü medh eden bir şiir okuduğu şeklinde geçmekte olup müellifler şiiri de zikretmişlerdir.[1035]

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Hindî, Râşid, Cevdet Paşa, Cezâirî ve Aşkî Hz. Peygamber'in Mekke'den ayrıldığı haberi Medinelilere ulaşınca, onların birkaç gün şehrin dışına çıkarak Hz. Muhammed'i karşılamak için beklediklerini söylemişlerdir.[1036] Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Cezâirî Medinelilerin bir pazartesi günü şehrin dışına çıkıp Hz. Peygamber'i beklediklerini, sıcak artınca onların evlerine döndüklerini demişlerdir. O esnada bir işini görmek için evinin üzerine çıkmış olan bir Yahudi, uzaktan Allah Resulü ve Hz. Ebu Bekir'in beyaz elbiselere bürünmüş bir şekilde şehre doğru geldiğini görmüş, "İşte beklediğiniz geliyor." diyerek

---

1030 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 200

1031 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 336-338; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 200-203; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 175; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 463- 467.

1032 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 200-203.

1033 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 336-338; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 200-203; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 175, 176; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 463-467.

1034 Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 394, 395.

1035 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 198, 199; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 100, 101; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 172; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 460.

1036 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 412a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 220v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 17; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 198b; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 215; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 174; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 234; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 103.

seslenmiştir. Onu günlerdir beklemekte olan Müslümanlar silahlarını kuşanarak sevinçle, coşku içerisinde onu karşılamaya koşmuşlardır. Onlar nübüvvetin on dördüncü senesinde, Rebîülevvel ayının başlarında oraya varmışlardır.[1037] Aşkî'de aynı bilgileri vermekle birlikte farklı olarak Yahudi'nin haber vermesinden bahsetmemiştir.[1038]

Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin Hz. Peygamber'in Medine'ye girişi hakkında yukarıdaki anlatımlarının hepsi İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî, Beyhakî, Sıbt İbnu'l-Cevzî ve İbn Kesîr'in eserlerindeki farklı rivayetler içerisinde geçmektedir. Verilen bilgilerin bu rivayetlerde geçtiği görülmüştür. Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin Hz. Peygamber'in Medine'ye pazartesi günü Rebîülevvel ayının başlarında geldiği bilgisi ise bu eserlerde farklı tarihlerde verilmekle birlikte genellikle ayın on ikisi olarak geçmekte olup, İbn Sa'd ve Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserlerinde Rebîülevvel ayının pazartesi günü, ayın ikisi, bazılarına göre ise on ikisi geldiler şeklinde geçmektedir.[1039] Yine nübüvvetin kaçıncı senesi Medine'ye geldikleri bilgisi ise müracaat ettiğimiz eserler içerisinde en geniş şekliyle Taberî'nin eserinde geçmektedir. O, çok sayıda birbirinden farklı rivayetler vermiştir. Bunlarda, Hz. Muhammed'e peygamberlik geldikten sonra Mekke'de kaç yıl kaldığı ile Medine'deki yılları verilmiştir. Rivayetlerde hicrete kadar Mekke'de on yıl, on iki yıl, on üç yıl, on beş yıl kaldığı ile ilgili haberler verilmiştir.[1040] Yukarıda belirttiğimiz farklılıklarla birlikte Kısas-ı Enbiyâdaki anlatımların kapsam ve içeriklerindeki farklılıklarla birlikte Sîre ve tarih eserlerindeki farklı rivayetlerin değişik yerlerinde geçtiği görülmüştür.

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Hindî, Râşid, Cevdet Paşa, Cezâirî ve Aşkî Allah Resulünün nurunun Medine'ye dolduğunu, onu gören büyük küçük şehir halkından herkesin büyük bir coşku ve sevinçle, bayram havasında Hz. Peygamber'i karşıladıklarını demişlerdir. Devamında onlardan her birinin, Hz. Muhammed'in kendi hanelerine teşrif etmesi için yarıştığını, devesinin yularından tutarak kendi hanelerine doğru götürmek istediklerini söylemişlerdir. Müellifler onların bu ilgileri karşısında Resul-i Ekrem'in devesini serbest bıraktığını onun Cenab-ı Hak tarafından me'mur edildiğini, kimin evinin önünde durur ise ona misafir olacağını

[1037] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 17; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 215; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 174; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 234, 235.

[1038] Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 103.

[1039] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 336; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr.* I, 200, 201; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 102; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 381-383; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 502, 504; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 174-177; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 463-465.

[1040] Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 383-387.

belirttiğini demişlerdir.[1041] Diğer müelliflerden farklı olarak Rabguzî, Medine halkının hasretle Hz. Muhammed'i beklediğini, Abdullah b. Selâm'ında onlardan birisi olduğunu belirtmiştir. Abdullah o gün Hz. Peygamber'in gelişini gözlemek için dışarı çıktığını, Hz. Ebu Bekir ile iki kişi gördüğünü, hangisinin Resulullah olduğunu bilemediğini, güneşin ışığı vurduğunda, onun Hz. Peygamber'e gölge yaptığını böylelikle onu tanıdığını demiştir. Onun devamındaki anlatımı yukarıdakilerle aynıdır.[1042] Ondan farklı olarak Abdullah b. Selâm hakkında Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa, Hz. Peygamber Ebu Eyyûb'un evinde iken insanların onu ziyarete ettiklerini, ona gelenlerden birisinin de Yahudi âlimlerinden Abdullah b. Selâm olduğunu demişlerdir. Müellifler, onun Allah Resulünü gördüğünde "Bu yüz yalancı yüzü değildir." diyerek, hemen İslam'ı kabul ettiğini zikretmişlerdir.[1043]

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Hindî, Râşid, Cevdet Paşa, Cezâirî ve Aşkî'nin, Medine'lilerin Allah Resulünü coşkulu bir şekilde karşıladıklarıyla ilgili yukarıda ele aldığımız anlatımları daha teferruatlı bir şekilde İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî, Beyhakî, Sıbt İbnu'l-Cevzî ve İbn Kesîr'in eserlerinde geçmekte olup,[1044] Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin anlatımlarının Sîre ve tarih eserlerine uyduğu görülmüştür. Rabguzî'nin Abdullah b. Selâm ile ilgili verdiği anlatım ise farklı bir şekilde İbn Sa'd ve Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserlerinde geçmektedir. Bu rivayette Abdullah b. Selâm şöyle demiştir: "Resulullah Medine'ye geldiğinde insanlar 'Resulullah teşrif etti.' diyerek ona doğru koştular. Ona bakmak için bende insanlarla beraber gittim. Resulullah'ın yüzüne baktığımda, onun yüzünün bir yalancının yüzü olmadığını gördüm. Onun konuştuklarından ilk işittiğim şey: 'Ey insanlar! Selamı yayınız, yemek yediriniz, sıla-i rahimde bulununuz, insanlar uykuda iken namaz kılınız, cennete selametle giriniz.' dediğidir."[1045] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın verdikleri bilgiler "Ebu Eyyûb'un evinde" kısmı hariç bu rivayete uymaktadır. Abdullah b. Selâm'ın Ebu Eyyûb'un evinde iken geldiği kısmı ise İbn Sa'd ve İbn Kesîr'in eserinde farklı bir rivayet içerisinde geçmektedir. Burada Hz. Muhammed yürüyerek Ebu Eyyûb'un evinin yanına gelmiştir. Abdullah onun sesini işitince, kendisine ait bir

---

[1041] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 412b; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 17, 18; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ* 198b, 199a; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 216, 217; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 178, 179; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 238; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 103, 104.

[1042] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 220v.

[1043] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 22; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 180.

[1044] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 336-338; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 201, 202; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 102, 103; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 381-383; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 502, 504; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 174-175; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 463-465.

[1045] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 201, 202; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 175.

hurmalıktan çıkıp oraya gelmiştir. O, Allah Resulünün yanına oturmuş, onu dinleyip ailesine dönmüştür.[1046] Şeklinde devam etmekte olup, bu rivayette "Resulullah'ın yüzüne baktığımda, onun yüzünün bir yalancının yüzü olmadığını gördüm." ifadesi yoktur. Anlaşılan o ki, bu rivayetin ilgili kısmı, diğer rivayetle birleştirilerek verilmiştir. Rabguzî'nin Abdullah b. Selâm hakkındaki anlatımının ise yukarıda verdiğimiz rivayetle uyuşmadığı görülmüştür. Onun anlatımı ise İbn Hişâm, Taberî, Beyhakî ve İbn Kesîr'in Abdurrahman b. Uveym b. Sâide'den verdikleri uzunca bir rivayet içerisinde geçmektedir. Bu haberde Hz. Muhammed ve Hz. Ebu Bekir Medine'ye güneşli bir günde geldiklerinde, Allah Resulünü beklemekte olanlar kalabalık bir şekilde etraflarına toplanmışlar, fakat hangisinin Hz. Muhammed olduğunu anlayamamışlardır. Gölge kaybolduğunda Hz. Ebu Bekir kalkıp Hz. Peygamber'e kendi abasıyla gölge yapmış, böylelikle onun Allah Resulü olduğunu anlamışlar şeklinde geçmektedir.[1047] Yine bu anlatım Beyhakî'nin eserinde Musa b. Ukbe'den verdiği farklı bir rivayette de geçmektedir.[1048] Fakat İbn Hişâm, Taberî, Beyhakî ve İbn Kesîr'in verdikleri bu rivayetlerin ilgili bölümlerinde Abdullah b. Selâm'ın ismi geçmemektedir.

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Hindî, Râşid, Cevdet Paşa, Cezâirî ve Aşkî Hz. Peygamber'in devesinin önce Medine mescidinin yapılacağı Malik b. Neccâr'ın evinin önündeki boş arsaya çöktüğünü, sonra kalkarak Hz. Halid b. Zeyd'in (Ebu Eyyûb el-Ensâri) evinin önünde çöktüğünü, sonra tekrar kalkarak ilk çöktüğü yere çöktüğünü demişlerdir. Böylelikle Resul-i Ekrem, Ebu Eyyûb el-Ensâri'nin evinde kalacağını oradakilere bildirmiştir.[1049] Farklı olarak Muîn el-Miskîn ve Hindî, Cebrail'in deveye nereye çökmesi gerektiği noktasında rehberlik ettiğini de belirtmişlerdir.[1050] Yine diğer müelliflerden farklı olarak Muîn el-Miskîn ve Râşid, Hz. Peygamber'in, Ebu Eyyûb el-Ensâri'nin evinin alt katında konakladığını belirtmekle birlikte, Hz. Halid ve ailesinin bu durumdan rahatsızlık duyduklarını söylemişlerdir. O, Hz. Muhammed'e gelmiş, üst katta kalmalarından dolayı rahatsızlık vermekten korktuklarını, bundan dolayı huzursuz olduklarını, uyuyamadıklarını söylemiş, Resul-i Ekrem'in üst kata çıkmasını talep etmişlerdir. Allah Resulü ise yanına gelip giden çok olduğu için, onlara rahatsızlık vermek istemediğini belirterek, onun bu talebini geri çevirmiştir. Fakat Ebu Eyyûb onun üst katında oturmayı edebe aykırı gördüğünü

[1046] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 202, 203; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 469-470.

[1047] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 336; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 381-382; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 502; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 464.

[1048] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 498-501.

[1049] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, s. 412b. Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 19; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 198b, 199a; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 217; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 179, 180; Cezâirî, *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, 237, 238; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 103, 104.

[1050] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 19; Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*, 198b, 199a.

belirtmiş ve ısrar etmiştir. Bunun üzerine Resulullah üst katta kalmıştır.[1051] Ayrıca Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin Hz. Muhammed'in Mescid-i Nebevi'nin bitişiğindeki odalar yapılıncaya kadar yedi ay Halid'in evinde kaldığını demişlerdir.[1052]

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Hindî, Râşid, Cevdet Paşa, Cezâirî ve Aşkî'nin Hz. Peygamber'in Medine'ye geldiğinde kalacağı evi belirlemek için devesini serbest bırakması ve yaşanan hadiselerin yukarıdaki anlatımları İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî, Ebû Nuaym, Beyhakî, İbnu'l-Esîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî, Seyyidünnâs ve İbn Kesîr'in eserlerinde yakın ifadelerle ve farklı rivayetler içerisinde daha teferruatlı bir şekilde geçmektedir. Fakat Muîn el-Miskîn ve Hindî'nin Cebrail'in deveye çökmesi gerektiği yeri gösterdiği şeklinde verdikleri bilgi bu rivayetler içerisinde geçmemektedir. Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin anlatımına en yakın rivayet Beyhakî'nin eserinde Musa b. Ukbe'den verdiği rivayettir. Burada Muîn el-Miskîn ve Râşid'in, Ebu Eyyûb ve ailesinin Resulullah'ın üst katında kalmasından rahatsız olup ona üst katta kalma teklifinde ısrar etmeleri anlatımları da geçmektedir.[1053] Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Cezâirî'nin, Resul-i Ekrem'in Ebu Eyyûb'un evinde yedi ay kaldığı ile ilgili bilgi ise İbn Sa'd'ın eserinde geçmektedir.[1054]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin Hz. Peygamber'in devesinin ilk çöktüğü yerin Ben-i Neccâr'dan Sehl ve Süheyl adında iki yetim çocuğa ait boş bir arazi olduğunu demişlerdir. Resulullah'ın orayı sahiplerinden on miskal altına satın aldığını ve Mescid-i Nebevi'yi ve kalacağı odaları, kendisi de bizzat kerpiç ve hurma ağaçları taşıyarak, Ensar ve Muhacirlerle birlikte bina ettiğini demişlerdir.[1055] Müelliflerin verdikleri bu bilgiler İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî'nin verdikleri rivayetler içerisinde geçmekte olup bu eserlerde daha teferruatlı olarak zikredilmiştir.[1056] Ne kadara alındığıyla ilgili bilgi ise İbn Sa'd'ın eserinde geçmekte

---

[1051] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 19; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 217, 218.

[1052] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 19; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 183; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 433.

[1053] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 338, 339; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 202, 204; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 102-105; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 396, 397; Teymi, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 114, 115; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 331, 332; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 498-501; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 109, 110; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 175-176. Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 312-314; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 463-465.

[1054] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 204.

[1055] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 20; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*. 180, 181; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 432.

[1056] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 338, 339; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 205-207; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 104-106; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 396, 397.

olup o, Hz. Peygamber'in on dinara bu arsayı yetim çocuklardan satın aldığını belirtmiştir.[1057]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin Hz. Peygamber'in Zeyd b. Hârise ve Ebu Râfi'i'yi kızları Fatıma ve Ümmü Gülsüm ile zevcesi Sevde ve Zeyd'in hanımı Ümmü Eymen ile oğlu Üsâme'yi getirmek üzere Mekke'ye yolladığını demişlerdir. Onlar oraya vardıklarında bu fırsatı değerlendiren Hz. Ebu Bekir'in oğlu Abdullah, aile efradını toplayarak hep birlikte Medine'ye hicret etmişlerdir.[1058] Ayrıca Cevdet Paşa Resulullah'ın büyük kızı Zeynep'in kocası Ebu'l-As b. Rabî daha iman etmediği için, onun hicret edemediğini, fakat daha sonraları onunda Medine'ye gittiğini zikretmiştir.[1059] Müelliflerin vermiş oldukları bu bilgiler, İbn Sa'd'ın eserinde geçmekte olup, uyuştuğu görülmüştür.[1060]

Hicretin ilk yıllarında olan hadiseleri Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa zikretmişlerdir. Onlar, Hz. Peygamber'in Mekke'de iken Hz. Aişe ile nişanlandığını, hicretten sekiz ay sonra ise onunla nikâhlandığını demişlerdir. Muîn el-Miskîn onun dokuz yaşında olduğunu belirtmiş ve evliliğin nasıl olduğuyla ilgili uzunca zikretmiştir. Yine onlar Allah Resulünün Mescid'i Nebevi'nin bir tarafında Suffa denilen bir yer yaptırdığını, orada maddi durumu kötü olanların kaldığını, Hz. Peygamber'in kendisine gelen hediyeleri onlara verdiğini, onların ihtiyaçlarını gördüğünü ve ashabın onları evlerine yemeğe götürdüklerini demişlerdir. Muhacirlerden bazılarının hava değişiminden dolayı hasta olduklarını, Hz. Ebu Bekir ile Hz. Bilal'in sıtmaya yakalandığını, Resul-i Ekrem'in Medine'yi Muhacirlere bereketli kılıp, sevdirmesi için Allah'a dua ettiğini, duasının kabul olunduğunu zikretmişlerdir. Yine Hz. Muhammed'in, Mekke'den gelen Muhacirlerle, Medineli Ensar'ı bölüştürerek birbirlerine kardeş ilan ettiğini (Muîn el-Miskîn kimin kiminle kardeş edildiğini isimleriyle vermiştir.), böylelikle onların birbirlerine yardımcı olduklarını ve aralarındaki bağı güçlendirdiklerini belirtmişlerdir. Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in, Medineli Müslümanlarla orada yaşayan Yahudi kabileleri olan Ben-i Kurayza, Nadir ve Kaynuka ile Medine sözleşmesi yaptığını, buna göre her iki tarafında birbirlerine saldırmamaları ve birbirlerinin düşmanlarıyla anlaşmamaları, dostlarına da saldırmamaları üzerine anlaşmışlardır demiştir. Ayrıca müellifler bu dönemde Mekkeli müşriklerin büyüklerinden As b. Vâil es-Sehmî ile Velid b. Muğire'nin öldüğünü

[1057] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 205.
[1058] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 22; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 182; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 432, 433.
[1059] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 182.
[1060] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 204.

belirtmişlerdir. Yine onlar hicretin ikinci senesinde kıblenin Beytu'l-Makdis'ten Kâbe'ye çevrildiğini ve ramazan orucunun farz kılındığını söylemişlerdir. Ayrıca Muîn el-Miskîn bu sene Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın evlendiklerini uzunca anlatmıştır.[1061]

Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin verdikleri yukarıdaki anlatımlardan Hz. Peygamber'in Hz. Aişe ile evliliği ve yaşı İbn İshâk, İbn Hibbân, Taberî ve İbn Kesîr'in eserlerinde geçmektedir.[1062] Ashab-ı Suffe, Ensar ve Muhacirin kardeş ilan edilmesi ve Müslümanlar ile Yahudiler arasında sözleşme yapılması, kıblenin değişmesi bilgileri İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân'ın eserlerinde geçtiği görülmüştür.[1063] Ayrıca Mekke'li müşriklerin büyüklerinden As b. Vâil es-Sehmî ile Velid b. Muğire'nin öldüğü bilgisi Taberî'nin eserinde geçmektedir.[1064] Yine Hz. Ali ile Fatıma'nın hicretin ikinci senesinde evlendikleri bilgisi İbn Hibbân ile Taberî'nin eserlerinde geçmektedir.[1065] Muhacirlerden bazılarının hava değişiminden dolayı hasta oldukları, Hz. Ebu Bekir ile Hz. Bilal'in sıtmaya yakalandığı bilgisi ise İbn Hişâm, İbn Hibbân ile İbn Kesîr'in eserinde geçmektedir.[1066]

Namazlardan önce ezan okunmasının nasıl başladığı konusunda Cevdet Paşa kısaca bu dönemde ezanın meşru kılındığını, Bilal-i Habeşî'nin namaz vakti girdiğinde ezan okuduğunu demişken, Muîn el-Miskîn teferruatlı bir şekilde anlatmıştır. O şöyle zikretmiştir: Müslümanlar vakit ve Cuma namazlarında toplanmak için kendilerini haberdar edecek bir yöntem arayışında olmuşladır. İstişareler sonucu kimisi boru çalınması teklifinde bulunmuş, bu teklif Yahudilere benzeme endişesiyle kabul görmemiştir. Kimisi çan çalınsın demiş, Hristiyanlara benzeme korkusuyla reddedilmiştir. Bazıları da ateş yakılmasını teklif etmişlerdir. Bu öneride Mecusilere benzeme endişesiyle kabul görmemiştir. Hz. Ömer ise namaz vakti geldiğinde bir kişinin nida etmesi teklifinde bulunmuştur. Hz. Bilal'in sesi gür olduğu için bir müddet o bu vakitlerde "Namaza gelin" diyerek insanları çağırmıştır. Bir müddet sonra Abdullah b. Zeyd el-Ensârî rüyasında bir şahsın kendisine ne yaptığını sorduğunu, insanları namaza davet etmek istediğini söylediğini ve o kimse "Ben sana bundan daha iyi bir şey öğreteyim." dediğini ve kendisin ezanı öğrettiğini söylemiştir. O, Hz. Peygamber'e giderek rüyayı anlatmıştır. Allah Resulü gördüğünün hak olduğunu

---

[1061] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 23-33; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 184-189.

[1062] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 279, 280; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 54, 306, 307; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 399, 400; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 373, 375.

[1063] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 339-347; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 204 -212, 219. İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 104-119, 152.

[1064] Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 398.

[1065] İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 114; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 410.

[1066] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 405, 406; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 107, 108; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 499-502.

diyerek, Hz. Bilal-i ezan okumayla görevlendirmiştir. Bilal namaz vaktinde ezan okuyunca, Hz. Ömer de aynı rüyayı görmüştü. Gelip Hz. Resul-i Ekrem'e anlatınca, o, Cebrail'in kendisinden önce gelip ezanı talim ettirdiğini demiştir. Sabah namazında Hz. Bilal, Hz. Muhammed'i uyandırmaya gelmiş, "Namaz vakti." diye seslenmiştir. O uyuduğu için duyamamış, Hz. Bilal gür bir sesle "Essalatü hayrun minennevm." diyerek seslenmiştir. Bu söz Allah Resulünün hoşuna gitmiş ve onu sabah ezanına ekletmiştir.[1067]

Namazlardan önce ezan okunmasının nasıl başladığı ile ilgili olarak Cevdet Paşanın özet olarak, Muîn el-Miskîn'in ise teferruatlı olarak verdiği yukarıdaki bilgiler İbn Hişâm ve İbn Sa'd'ın eserlerinde verilen rivayetler içerisinde aynı şekilde geçmektedir.[1068] Hz. Bilal'in sabah ezanına "Essalatü hayrun minennevm." cümlesini eklediği bilgisi ise İbn Sa'd'ın verdiği rivayet içerisinde geçmekte olup, Muîn el-Miskîn'in yukarıda verdiği anlatımla farklılıklar içermektedir. İbn Sa'd ezanın nasıl okunulacağı rüyasının görüldüğü gün, Hz. Bilal'e öğretildiğini onun, sabah ezanını okurken "Essalatü hayrun minennevm." kısmını ilave ettiğini, Hz. Muhammed'in de bunu kabul ettiğini demiştir. Muîn el-Miskîn ise onun Allah Resulünü uyandırmak için bu kısmı söylediğini ve Allah Resulünün hoşuna gittiği için eklendiği şeklinde zikretmiştir.

Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicreti konusunda yaptığımız karşılaştırmalarda Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde genellikle konular müellifin belirlediği tek anlatım üzerinden (Muîn el-Miskîn hariç) devam ettirilmiştir. Buna karşın Sîre ve tarih eserlerinde konular farklı rivayetlerle verilmiştir. Kısas-ı Enbiyâ müellifleri verdikleri anlatımları genellikle tek bir rivayetten değil, çeşitli rivayetlerin farklı kısımlarından tamamlayarak ele almışlardır. Bunda ravi belirtmemenin büyük etkisi vardır. Ravi belirtilen anlatımlarda çoğunlukla Sîre ve tarih eserlerindeki rivayete bütüncül olarak sadık kalınmadığı görülmüş olup, burada da değişik rivayetlerin bir araya getirildiği görülmüştür. Bu eserlerde hicret konusunun sunumunda Muîn el-Miskîn'in diğer konularda olduğu tarih anlatımı içerisine girmeyen çeşitli anlatımlara girdiği ve müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde olmayan mucizevi anlatımlara başvurduğu ve bu eserlerdeki anlatımlardan konuyu uzaklaştırdığı görülmüştür. Dolayısıyla onun konumuzun dışında olan, Sîre dışı anlatımlarını burada incelemedik

---

[1067] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 25, 25; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 185.
[1068] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 348-350; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. I, 212, 213.

2.2. GAZVELER

Muîn el-Miskîn ve Râşid eserinde "Gazve ve Seriyye" sözcüklerinin tanımını yapmıştır. Onlar, Hz. Peygamber'in bizzat katıldığı seferlere "Gazve" denildiğini, ashabı görevlendirip kendisinin katılmadığı seferlere ise "Seriyye" denildiğini belirtmiştir.[1069] Muîn el-Miskîn yirmi bir, bir rivayette de yirmi yedi gazve olduğunu, bunlardan Bedir, Uhud, Ahzâb, Ben-i Kureyza, Ben-i Müstalik, Hayber, Mekke'nin Fethi, Huneyn, Taif gibi dokuzunda mukâtele olduğunu demiştir. Raşit ise yirminin üzerinde gazve olduğunu bunlardan bazılarından olan Uhud, Hüneyn, Müreysi, Hendek, Kureyza, Hayber ve Taif gibilerinde mukâletede bulunulduğunu söylemiştir. Muîn el-Miskîn Elli Altı seriyye, Râşid ise kırk yedi veya daha çok seriyye olduğunu belirtmişlerdir. Muîn el-Miskîn seriyyelerin ilklerini eserinde zikrederken, Râşid seriyyeleri ele almayacağını belirterek anlatımına direk gazvelerden başlamıştır.[1070]

İbn Sa'd Hz. Peygamber'in bizzat komuta ettiği ve katıldığı gazvelerin sayısını yirmi yedi olarak vermiştir. Görevlendirdiği seriyyelerin sayısını ise kırk yedi olarak vermiştir. Onun bizzat savaştığı gazvelerin ise Bedir, Uhud, Müreysi, Hendek, Kurayza, Hayber, Mekke'nin fethi, Huneyn ve Tâif olmak üzere dokuz olduğunu söylemiştir.[1071]

Medine'ye hicretin ilk yıllarında olan seriyyeleri Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa eserlerinde ele almışlardır. Muîn el-Miskîn ilk seriyyenin "Seriyye-i Hamza" olduğunu, Muhacirlerden oluşan otuz kişilik bir birlikle Şam'dan Mekke'ye gelmekte olan Kureyş kervanı üzerine tertip edildiğini demiştir. Birliğin emirinin Hz. Hamza, alemdarının ise Ebu'l-Mersed olduğunu söylemiştir. Anlatımın devamı şöyledir: Onlar Sîfu'l-Bahr mevkiinde kervana yetişmiş ve iki grup karşı karşıya gelmiştir. Ebu Cehil'in de aralarında olduğu Küffarın sayısı üç yüze yakın olup, Müslümanlarla müşriklerin arasında Mecdi b. Amr el-Cüheni vekil seçilmiş, savaşılmadan anlaşma yapılmıştır.[1072] Muîn el-Miskîn'in aksine Cevdet Paşa teferruata girmeden hicretten beş, altı ay geçtikten sonra Hz. Hamza komutasında, Mekkelilerin kervanına taarruz etmek üzere, Muhacirlerden bir fırka tertip edildiğini demiştir.[1073]

Muîn el-Miskîn'in ilk seriyye olarak yukarıda zikrettiği "Hamza'nın Seriyyesi" Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserinde geçmektedir. Vâkıdî Hz. Peygamber'in Medine'ye geldikten sonra ilk sancağı Hamza'ya verdiğini belirtmiştir. İbn Hişâm ise, Ubeyde ve

---

[1069] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 41; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 220.
[1070] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 41; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 220.
[1071] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 5.
[1072] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 41.
[1073] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 187.

Hamza'nın gönderilme zamanın aynı olduğunu, dolayısıyla hangisinin ilk seriyye olduğu noktasında ihtilaf olduğunu belirtmiştir. Hz. Hamza'nın söylediği bir şiirde Hz. Peygamber tarafından ilk bayrağın kendisine verildiğini dolayısıyla ilk seriyyenin bu olduğunu demekle birlikte, kendisinin ehli ilimden dinlediğine göre ilk bayrak verilenin Ubeyde b. Haris olduğunu demiştir. Devamında Hz. Hamza'nın şiirini vermekle birlikte, şiir âlimlerinin çoğunun bu şiirin ona ait olmadığını dediklerini de belirtmiştir.[1074] Buna karşın İbn Sa'd ilk seriyyenin, Hz. Hamza seriyyesi olduğunu demiştir. O, hicretten yedi ay sonra Rasulullah'ın bağladığı ilk savaş sancağının onun olduğunu belirtmiştir.[1075] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın yukarıda bu seriyye hakkında verdiği malumat İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserindeki bilgilerle uyuşmaktadır.[1076]

Ubeyde b. Hâris seriyyesini Muîn el-Miskîn ele almış olup, onun Hz. Peygamber'in amcasının oğlu olduğunu demiştir. Allah Resulünün onu komutan olarak görevlendirip, altmış veya seksen Muhacirle birlikte Mekke'den Mısır'a doğru gitmekte olan Kureyş kervanı üzerine yolladığını söylemiştir. Müslümanların sancağını Mistah b. Üsâse'nin taşıdığını söylemiştir. Bir rivayete göre ilk seriyyenin bu olduğu da söylenmiştir. Bir rivayete göre müşriklerin başlarında kumandan olarak Ebu Süfyan, bazılarına göre İkrime b. Ebu Cehil, bazılarına göre de Mükrez b. Hafs bulunmakta olup, iki yüz kişiydiler. Müslümanlar kervana yetişmişlerdir. İki taraf karşılıklı birbirlerine ok atmışlardır. Müellif ilk oku atanın Sa'd b. Ebi Vakkâs olduğunu, müşriklerin, Müslümanların kendilerine pusu kurduğunu zannedip kaçtıklarını zikretmiştir.[1077] Cevdet Paşa ise Allah Resulünün amcasının oğlu Ubeyde b. Hâris'in ashabın büyüklerinden olduğunu ve onun, Ubeyde'yi bir seriyye de kumandan olarak görevlendirdiği şeklinde kısaca ele almıştır.[1078]

Muîn el-Miskîn'in teferruatlı, Cevdet Paşa'nın ise kısaca temas ettiği Ubeyde b. Hâris seriyyesi, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserindeki bilgilerle uyuştuğu görülmüştür. İbn Hibbân bu seriyyenin, Hz. Peygamber'in Medine'de hazırladığı ilk sancaklı birlik olduğunu belirtmiştir. Bu eserlerde Müslüman birliğinin Muhacirlerden oluştuğu ve altmış kişi oldukları belirtilmiştir. İlk oku atanın

---

[1074] Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, thk. Muhammed Abdu'l-Kâdir Ahmed A'tâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2013, I, s. 20. İbn Hişâm, es-Sîretü'n-Nebeviyye, I, 410, 411.

[1075] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 5, 6.

[1076] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 410-412; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 6; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 112, 113; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 402.

[1077] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 41, 42.

[1078] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 187.

Sa'd b. Ebi Vakkâs olduğu bilgisi Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir. Yine Muîn el-Miskîn'in müşriklerin kumandanlarının kim olduğuyla ilgili verdiği isimlerin rivayetlerin içerisinde geçtiği görülmüştür.[1079]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa, Hz. Peygamber'in Sa'd b. Ubade'yi Medine'de halife tayin edip, sancağı amcası Hz. Hamza'ya vererek, bir grup Muhacirle yola çıktığını demişlerdir. Kureyşlilerin kervanına karşı Medine ve Mekke arasında olan Veddân ve Ebvâ denilen yere kadar gelmişler, fakat Mekkelilerden hiç kimseyle karşılaşmamışlardır. Bu gazvede Ben-i Damre'nin reisi olan Mahşi b. Amr ile Müslümanların düşmanlarına yardım etmemek ve onların yanında olmak üzerine sulh anlaşması yapılmıştır. Müellifler bunun Hz. Peygamber'in ilk gazvesi olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca Muîn el-Miskîn on beş gün sonra Medine'ye döndüklerini demiştir.[1080] Cevdet Paşa bu gazvenin hicretin ikinci yılında Safer ayında olduğunu demiştir. Muîn el-Miskîn'nin verdiği on beş gün sonra Medine'ye döndükleri bilgisi, İbn Hibbân'ın eserinde geçmektedir. Cevdet Paşa'nın verdiği tarih, İbn Sa'd'ın eserinde hicretten on iki ay sonra Safer ayında olduğu şeklinde geçmektedir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Ebvâ Gazvesi hakkında verdikleri yukarıdaki bilgilerin İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî'nin verdiği bilgilerle uyuştuğu görülmüştür.[1081]

Muîn el-Miskîn ve Râşid, Hz. Peygamber hicretin ikinci senesinde beyaz bir sancağı, Sa'd b. Ebi Vakâs'a vermiş, Sa'd b. Muâz'ı da Medine'de kendi yerine halife tayin ederek, Muhacirlerden oluşan iki yüz kişilik bir kuvvetle, yaklaşık iki bin beş yüz deveden oluşan Kureyş kervanını vurmaya çıkmıştır. Müellif Kureyşlilerin yüz kişi olduklarını, Hz. Peygamber'in Buvât denilen mevkiye kadar geldiğini, fakat kervana yetişemediğini söylemiştir.[1082] Muîn el-Miskîn ve Râşid'in Buvât Gazvesi hakkında verdiği yukarıdaki bilgilerin İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî'nin verdiği bilgilerle uyuştuğu görülmüştür. Muîn el-Miskîn'in hicretin ikinci yılında olduğunu belirttiği tarih Taberî'nin eserinde geçmektedir.[1083]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in, Ebu Süfyan kumandasında bir Kureyş kervanının Mekke'den çıkıp Şam tarafına gitmekte olduğu bilgisini aldığını söylemişlerdir. Allah Resulü sancağı Hz. Hamza'ya vermiş,

---

[1079] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* I, s. 22. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 407, 408; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 6, 7; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 112; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 402.

[1080] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 43; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 220, 221; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 187, 188.

[1081] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 7, 8; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 115; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 403.

[1082] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 43; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 221.

[1083] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 8; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 115; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 407.

Ebu Seleme b. Abdülesed'i de Medine'ye halife tayin etmiştir. Yüz elli kişiyle Yenbu tarafına doğru yola çıkıp Uşeyre denilen mahale gelmişlerdir. Fakat kervana yetişememişlerdir. Bu gazvede Resulullah Ben-i Müdlic'le, Ben-i Damre'yle yaptığı gibi sulh anlaşması yapmıştır.[1084] Farklı olarak Muîn el-Miskîn bu gazvede Ammâr b. Yâsir ile Hz. Ali'nin bir hurma ağacının altında uyuduklarını orasının topraklı bir arazi olduğu için üzerlerinin toz toprak olduğunu demiştir. Hz. Peygamber onlara gelip "Kalk ey Ebu Turâb!" deyip Hz. Ali'yi kaldırmış, "Halkın bedbahtı kimdir haber vereyim mi?" demiştir. O, "Evet ey Allah'ın Resulü" deyince "İki kimsedir ki biri Salih peygamberin devesini öldüren, biride senin yüzünü ve muhasını kana bulayandır." demiş, eliyle onun başını ve yüzünü sığamıştır. Böylelikle ona Ebu Turâb lakabı verildiğini belirtmiştir.[1085] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Züluşeyre Gazvesi hakkında verdikleri yukarıdaki bilgilerin İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî'nin verdiği bilgilerle uyuştuğu görülmüştür.[1086] Muîn el-Miskîn'in bu gazvede Hz. Ali'ye "Ebu Turâb" künyesi verilmesiyle ilgili verdiği bilgi ise İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerinde geçmektedir. Fakat İbn Sa'd sadece Hz. Ali'yi zikretmiştir. Taberî'nin verdiği rivayet ise Ammâr b. Yâsir'de olup, içerdiği bilgiler açısından aynı olduğu görülmüştür.[1087]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Kürz b. Câbir el-Fihrî'nin müşriklerden oluşan bir grupla gelip Medinelilere ait olan hayvanları yağma ettiklerini söylemişlerdir. Durumu haber alan Hz. Peygamber sancağı Hz. Ali'ye vermiş, Zeyd b. Hârise'yi de Medine'de halife bırakarak Muhacirlerden oluşan bir birlikle onların peşine düşmüştür. Müellifler Hz. Peygamber'in onlara yetişemediğini demişlerdir.[1088] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın verdikleri yukarıdaki bilgilerin İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî'nin verdiği bilgilerle uyuştuğu görülmüştür.[1089]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in Abdullah b.Cahş el-Esedî'yi her iki kişiye bir deve vermek suretiyle Muîn el-Miskîn Muhacirlerden oluşan sekiz veya on iki, Cevdet Paşa Muhacirlerden oluşan on kişiyle Batnu Nahle'ye Kureyş kervanını gözetlemek için gönderdiğini söylemişlerdir. Onlar Taif'den Mekke'ye gitmekte olan Kureyş kervanına rastlamışlardır.[1090] Teferruata giren Muîn el-Miskîn Allah Resulünün bir mektup yazıp Abdullah b. Cahş'a verdiğini iki gün boyunca

---

[1084] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 43; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 221, 222; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 188.
[1085] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 43, 44; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 188.
[1086] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 9; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 118; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 408.
[1087] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 9; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 408, 409.
[1088] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 44; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 189.
[1089] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 8; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 407.
[1090] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 44; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 189.

gitmelerini sonra mektubu açmasını ve ashaba okumasını istemiştir. Onlar yola çıkmışlar ve iki gün sonra mektubu açmışlardır. Mektupta Batnu Nahle'ye gitmeleri, Abdullah'ın hiç kimseye zor kullanmaması, geri dönmek isteyene izin vermesi söylenmekteymiş. Abdullah mektubu okumuş, şehit olmak isteyenin kendisiyle gelmesini, isteyenin geri dönebileceğini demiştir. Oradakiler Allah'ın ve Resulünün emrine asi olmayacaklarını ve Abdullah'a muhalefet etmeyeceklerini söylemişlerdir. Bu esnada Sa'd b. Ebi Vakkâs ve Utbe b. Gazvân'ın ortaklaşa bindikleri deve kaybolmuş, onlar onu aramak için Abdullah'tan izin almışlardır. Nahle'de kervanla karşılaşmışlardır. Onların arasında Amr b. Hadrami, Hakem b. Keysan, Osman b. Abdullah'ta olup, müşrikler onları görünce korkup kaçmaya başlamışlardır. Müslümanlar umreye gidiyor süsü vermek için Amir b. Rebia, Ukkâşe b. Mihsan'ın saçlarını tıraş etmiş, bunu gören kervandakiler kaçmayı bırakmış, onların umreci olduğunu zannederek konaklayıp yemek pişirmeye başlamışlardır. Müslümanlar haram aylardan Receb'in son günü olduğu için saldırıp saldırmamada kararsız kalmışlardır. İstişare edip kervanı vurmaya karar vermişlerdir. Vâkid b. Abdullah bir ok atarak Amr b. Hadrami'yi öldürmüştür. Hakem b. Keysan ile Osman b. Abdullah'ı ise esir almışlar, Nevfel b. Abdullah ise firar etmiştir. Böylelikle kervandaki bütün mallar Müslümanların eline geçmiştir. Onlar mallar ve esirlerle birlikte Medine'ye gelmişler, Abdullah ganimetin beşte birinin Allah Resulüne ait olduğunu söylemiştir. Muîn el-Miskîn bunun daha ganimet ayeti inmeden önce olduğunu demiştir. Hz. Peygamber'in yanına geldiklerinde "Ben size haram ayda kıtal yapın demedim." demiş, bu söz üzerine Abdullah ve arkadaşları yaptıklarından pişman olmuşlar ve ukubete düçar olacaklarından korkmuşlardır. Mekkeli müşrikler haram ayı ihlal ettikleri için Müslümanlara serzenişte bulunmuşlardır. Yahudiler de Kureyş ile Muhammed arasında cenk ateşi yandı demişlerdir. Daha sonra müşriklerin Müslümanları imandan ayırmak için uğraşmalarının Allah katında daha büyük günah olduğuyla ilgili ayet inince Abdullah ve arkadaşları rahatlamışlardır. Hz. Peygamber ganimetin beşte birini kabul edip, gerisini taksim etmiştir. Kureyş Hakem b. Keysan ve Osman b. Abdullah'ın fidye karşılığında serbest bırakılmasını talep etmişlerdir. Resulullah ise develerini aramaya giden Sa'd b. Ebi Vakkâs ve Utbe b. Gazvân'ın gelmesini beklemiştir. Zira müşriklerin onlara zarar vermesinden endişe duymuştur. Onlar Medine'ye sağ salim gelince, Hz. Muhammed esirleri İslam'a davet etmiştir. Hakem Müslüman olmuş, fakat Osman

kabul etmemiş, Mekke'ye gitmiş ve küfür üzere ölmüştür.[1091] Farklı olarak Cevdet Paşa çok kısa ele almış olup, Müslümanların ilk ganimetlerinin bu olduğunu söylemiştir.[1092]

Muîn el-Miskîn'in teferruatlı olarak, Cevdet Paşa'nın ise ana hatlarıyla kısa bir şekilde ele aldıkları Abdullah b. Cahş Seriyyesinin anlatımının İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî'nin vermiş oldukları rivayetlere uyduğu görülmekle birlikte Muîn el-Miskîn'in anlatımı İbn Hişâm'ın verdiği bilgilere daha yakın olup Sîre'de daha teferruatlı olarak ele alınmıştır. Onun Abdullah b. Cahş'la birlikte sekiz veya on iki olarak verdiği sayı, sekiz olarak İbn Hişâm'ın eserinde, on iki olarak da İbn Sa'd'ın eserinde geçmektedir. Cevdet Paşa'nın on kişi olarak verdiği sayı ise Taberî'nin eserinde geçmektedir.[1093]

2.2.1. Bedir Gazvesi ve Sonrasındaki Hadiseler

Kudâî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin Bedir Gazvesi'nin hicretin ikinci senesinde Ramazan ayında vuku bulduğunu söylemişlerdir.[1094] Farklı olarak Kudâî, Ramazan'ın on yedisi cuma günü olduğunu belirtmiştir.[1095] Rabguzî ise Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinin üçüncü yılında bu gazvenin olduğunu demiştir.[1096]

Kudâî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin'in Bedir Gazvesi'nin hicretin ikinci senesinde Ramazan ayında vuku bulduğu şeklinde verdikleri bilgi İbn Sa'd, İbn Hibbân'ın eserlerinde geçmektedir. İbn Sa'd Ramazan ayının on ikinci gecesi cumartesi günü, İbn Hibbân Ramazan ayının on ikinci gecesi geçince yola çıktı demişlerdir.[1097] Kudâî'nin verdiği Ramazan ayının on yedisi cuma günü bilgisi ise Zührî'nin eserinde Müslümanlar ve Müşriklerin Ramazan ayının on altı veya on yedisi cuma günü Bedir'de karşılaştıkları şeklinde geçmektedir.[1098] Yine İbnu'l-Esîr'in eserinde hicretin ikinci senesinde, Ramazan ayının on yedisi, bir rivayette te on dokuzu cuma günü olarak geçmektedir.[1099] Rabguzî'nin bu gazvenin hicretin üçüncü yılında

---

1091 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 44, 45.
1092 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 189.
1093 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 415-418; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 9, 10; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 116, 117; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 410-412.
1094 Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 111; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 45; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 222; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 192; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 434.
1095 Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 111.
1096 Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 111; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 220v.
1097 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 11; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 119.
1098 Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh İbn Şihâb ez-Zührî, *el-Meğazî'n-Nebeviyye*, nşr. Dr. Süheyl Zekkâr, Daru'l-Fikr, Dımaşk, 1980, 62.
1099 İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 117.

olduğuyla ilgili vermiş olduğu bilgi hicretin ikinci senesinde vuku bulduğu şeklinde zikredilmiştir.

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa, Mekke'den Şam'a gitmekte olan Kureyş kervanına yetişmek isteyen Hz. Peygamber'in, Uşeyre denilen yere kadar geldiğini, fakat kervanın geçip gittiğini öğrenmesi üzerine, geri Medine'ye döndüğünü demişlerdir. Ticaretini tamamladıktan sonra geri dönen bu kervanın başında Ebu Süfyan bulunmakta olup, içlerinde Amr b. As da bulunmaktaymış. Cevdet Paşa kervanda elli kadar kişi olduğunu belirtmiştir. Kervanın büyük bir malla yola çıktığı öğrenilince Hz. Muhammed, Talha b. Ubeydullah ile Said b. Zeyd'i Şam tarafına onları gözetleyip haber vermeleri için göndermiştir.[1100] Farklı olarak Muîn el-Miskîn onların Nahbâr denilen yere geldiklerini, Keşed el-Cühenî'ye konuk olduklarını, onları sakladığını, müşrikler onlar hakkında sorduklarında onların varlığını inkâr ettiğini söylemiştir. Onlar, kervan bu mahalden geçtikten sonra Medine'ye haber vermek üzere yola çıkmışlardır. Oraya geldiklerinde Allah Resulünün Ensar ve Muhacirlerden oluşan bir grup ile yola çıktığını öğrenmişlerdir.[1101] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Resulullah'ın Ümmü Mektum'u Mescid-i Nebeviyye'ye imam olarak, Ebu Lübabetü'l-Ensariyi de Medine'ye halife olarak bıraktığını belirtmişlerdir. Osman b. Affan hanımı Rukiye hasta olduğu için, Ebu Umame ise annesi ağır hasta olduğu için, Talha ve Said ise kervanı gözetlemek için görevlendirildiği için Bedir'e gidemediklerini demişlerdir.[1102] Muîn el-Miskîn diğer katılamayanları şöyle belirtmiştir: Âsım b Âdi el-Aclânî'yi el-Âliye halkına görevlendirdiği için, Haris b. Hâtıb'ı Ben-i Amr b. Avf'a bir işin halli için görevlendirdiği için, Hâris b. es-Samma ile Havvât b. Cübeyr'in ise ayakları kırıldığı için Bedir'e katılamamışlardır.[1103] Hz. Peygamber Ramazan ayının on ikinci gecesinde Kudâî seksen üçü Muhacir diğerleri Ensar'dan olmak üzere üç yüz on dört kişiyle, Rabguzî üç yüz on üç kişiyle, Muîn el-Miskîn seksen Muhacir gerisi Ensar'dan olmak üzere üç yüz on üç kişiyle yola çıktı demişlerdir. Râşid, Cevdet Paşa ve Aşkî altmış dördü Muhacir, diğerleri Ensar'dan olmak üzere üç yüz beş kişiyle, Molla Şerafeddin seksen üçü Muhacir, üç yüz on üç kişiyle çıktığını belirtmişlerdir.[1104]

[1100] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 45, 46; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 192.
[1101] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 46.
[1102] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 46, Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 193.
[1103] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 46.
[1104] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 111; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 221v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 46; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 222; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 193. Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 434; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 105.

Yukarıda Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın verdiği bilgiler İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserlerinde geçmektedir.[1105] Cevdet Paşanın "Kervandakiler elli kadar kişiden oluşuyordu." sözü, İbn Hişâm, İbn Hibbân ve İbnu'l-Esîr'in eserlerinde otuz ya da kırk şahıs, Taberî ve Sıbt İbnu'l-Cevzî'de ise yetmiş kişiden oluşuyordu şeklinde geçmektedir.[1106] Kudâî, Rabguzî ve Molla Şerafeddin'nin, gazveye katılanların toplam sayısı hakkında verdikleri sayılar, Beyhakî'nin eserindeki çok sayıda rivayet içerisinde geçmekte olup, buralarda üç yüz on, üç yüz on üç, üç yüz on dört, üç yüz on beş sayıları geçmektedir. Fakat onun verdiği Muhacirlerin sayısı Kudâî ve Molla Şerafeddin'in verdiği sayıyı tutmamaktadır. Beyhakî'deki bu rivayetlerde Muhacirlerin sayısının, kırk küsür ile yetmiş yedi olarak geçtiği görülmüştür.[1107] Râşid, Cevdet Paşa ve Aşkî'nin altmış dört Muhacir, Ensar'la üç yüz beş kişi olarak verdikleri sayı, İbn Sa'd'ın eserinde yetmiş dördü Muhacir, gerisi Ensar üç yüz beş kişi olarak geçmiştir.[1108] Müracaat ettiğimiz bu eserlerle Kısas-ı Enbiyâ kitaplarını karşılaştırmamız sonucunda, rivayetlerde Bedir Gazvesine çıkan sahabilerin toplam sayısı uyuşmakla birlikte Muhacirlerin sayısında farklılıklar olduğu görülmüştür. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın yukarıda ki diğer anlatımlarının ise müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserleriyle uyuştuğu görülmekle birlikte bu eserlerde konu daha teferruatlı olarak ele alınmıştır.

İbrahim en-Nîsâbûrî ve Rabguzî diğer Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinden farklı olarak Bedir Gazvesinin sebebini şöyle açıklamışlardır: Cebrail'in gelip Hz. Peygamber'e Kureyşlilere ait bir kervanın, Nîsâbûrî çok mal ve nimetlerle, Rabguzî arpa, buğday, kuru üzüm ve hurma gibi yiyeceklerle Şam'dan yola çıktığını haber verdiğini, ashapla yola çıkmasını bildirdiğini demişlerdir. Nîsâbûrî onların yanlarına silah almadıklarını ağaç, taş gibi şeylerle kervana doğru çıktıklarını demiş iken, Rabguzî silah olarak ağaç aldıklarını demiştir. Nîsâbûrî ashabın kervanı ele geçirmek için gittikleri esnada, Mekke ulularından birisinin onları gördüğünü, Ebu Cehil'e haber verdiğini demiştir. Rabguzî ise Münafıklardan bir kimsenin Mekkelilere haber verdiğini belirtmiştir. Nîsâbûrî, Ebu Cehil'in kervanda malı olanların çıkmasını istediği ve onların toplanarak yola çıktıklarını demiştir. Rabguzî ise Ebu Cehil'in bir münadi tuttuğunu onun, kervanda herkimin malı varsa hazırlanmasını, çıkmayanların kınanacağını söylediğini, onların tamamının onunla birlikte yola çıktığını, bir ağaçlık yerde

---

[1105] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 419; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr.* II, 11, 12; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 196, 197.

[1106] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 419; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 120; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 421; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 117; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 196.

[1107] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, III, 36-41; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II,117.

[1108] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 12.

konduklarını zikretmiştir. Nîsâbûrî ise kuyunun yanında konduklarını demiştir. Rabguzî Ebu Cehil oradakilere kuyudan su getirmelerini, içki hazırlamalarını, def çalmalarını böylelikle Müslümanların kendilerini görüp korkmadıklarını anlamalarını söylemiştir. O, Ecnes b. Şerif'in maksutlarının tamam olduğunu, kervanın kurtulduğunu, evlerine dönmelerini söylediğini fakat Ebu Cehil'in onu dinlemediğini ve ona sövdüğünü demiştir. Nîsâbûrî ise Ebu Cehil'in Hz. Muhammed ve arkadaşlarına onlardan korkmadıklarını göstermek için kuyunun Mekke tarafında müşrikleri yerleştirdiğini belirtmiştir. Nîsâbûrî ve Rabguzî, Cebrail'in Hz. Peygamber'e gelerek, müşriklerin onlarla savaşacağını haber verdiğini demişlerdir. Rabguzî, Allah Resulü ashaba durumu haber verince onlar, silahlarının olmadığını, onlarla nasıl mücadele edeceklerini belirttiklerinde, Allah dedi ki: "Gerçek apaçık ortaya çıktıktan sonra, sanki göz göre göre ölüme sürülüyorlarmış gibi seninle o konuda tartışıyorlardı." (Enfâl 8/6) ayetini indirmiştir. Nîsâbûrî ise Hz. Peygamber'in ashaba savaşa hazırlanmalarını söylediğini, onlardan bazılarının önlerine taşları yığdıklarını, bazılarının silah olarak ağaçlar hazırladıklarını, bazılarının ise kılıçları olduğunu söylemiştir. Nîsâbûrî, Kureyşlilerden birisinin bir taşa çıkıp, Rabguzî ise ata binmiş olarak gelip, Müslümanların üç yüz kadar kişi olduğunu görüp onlara haber verdiğini demişlerdir. Ayrıca bu iki eserde muharebe esnasında vuku bulan olayların anlatımı Sîre ve tarih eserlerin de zikredilen rivayetlerdeki konulara benzemekle birlikte, içerik olarak uymadıkları görülmüştür. Bunlara örnek olarak Meleklerin yardıma geldiklerinde buluttan ateş çıkması, zincir seslerinin işitilmesi, onunla müşriklerin bağlanması, İbn Mes'ûd'un Ebu Cehil'i öldürmesi, Abbas'tan fidye alınmasının anlatımı gibi konuları verebiliriz.[1109]

Nîsâbûrî ve Rabguzî'nin yukarıda Bedir Gazvesini anlatımları müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde geçmemektedir. Bu gazve yukarıda gerek Kısas-ı Enbiyâ eserleri, gerekse onları karşılaştırdığımız Sîre ve tarih eserlerindeki rivayetler çerçevesinde vuku bulmuştur. Bu eserlerde Cebrail'in kervanı haber verdiği, ashabın silah olarak taş, ağaç gibi şeyler yanlarına aldıkları, Mekkelilere kervanın Müslümanlar tarafından ele geçirileceğinin haber veriliş şekli ve Ebu Cehil'in onları organize edişi ile Rabguzî'nin kervanın kurtulduğunu ve geri dönülmesini söyleyen kişi olarak verdiği Ecnes b. Şerif ismi (Bu isim kaynaklarda Ahnes b. Şerîk olarak geçmektedir.) ve diğer zikrettikleri bilgiler, Nîsâbûrî ve Rabguzî'nin anlattığı gibi geçmemektedir. Onların yukarıdaki anlatımları ve verdikleri içerikler, konu başlığı olarak rivayetlerde bulunmakla birlikte, ele alınan konuların içeriklerinin ve verilen bilgilerin müracaat

[1109] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 413a-414b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 221r-222v.

ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerine uymadığı görülmüştür.[1110] Sîre ve tarih eserinde bu gazvenin nasıl vuku bulduğunun giriş kısmını, yukarıdaki karşılaştırmalarda verdik, geri kalan diğer rivayetleri de aşağıda eserlerin karşılaştırmasında vereceğimiz için ayrıca burada ele almayacağız.

Kudâî ve Aşkî Müslümanların birliğinde yetmiş deve, üç tanede atlı olduğunu söylemiştir.[1111] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa ise yetmiş develerinin olduğunu sırayla onlara bindiklerini, Allah Resulü, Hz. Ali ve Zeyd b. Hârise'nin ortaklaşa bindiklerini demişlerdir. Ayrıca Cevdet Paşa üç atlı, Muîn el-Miskîn iki veya üç at olduğunu da belirtmişlerdir. Muhacirlerin beyaz renkli sancağını Musab b. Umeyr taşırken Evs ve Hazrec'inde sancaklarının olduğunu demişlerdir.[1112] Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin, Ebu Süfyan'ın Hz. Peygamber'in kervanı ele geçirmek için harekete geçtiğini öğrendiğinde Damdam b. Amr el-Gıfari'yi (Muîn el-Miskîn ücret mukabilinde) Mekke'ye haberci gönderdiğini demişlerdir. O, oraya ulaşıp durumu anlatmış, Ebu Süfyan'da kervanı sahil yolundan götürmek suretiyle, Müslümanların baskınından korumak için çaba göstermiştir.[1113]

Kudâî, Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Aşkî'nin, develerin sayısı ve onlara ortaklaşa binenlerin isimleri ile Musab'a verilen sancakla ilgili zikrettikleri bilgiler aynı şekilde İbn Hişâm ve Vâkıdî'nin eserlerinde geçmektedir.[1114] İbn Sa'd'ın eserinde ise Mus'ab'a verilen sancağın yanında Hazrec ve Evs'inde sancakları olduğu bilgisi bulunmaktadır.[1115] Atların sayısıyla ilgili bilgi ise Vâkıdî ve Beyhakî'nin eserlerinde geçmekte olup, verdikleri rivayetlerde Mikdâd b. Esved dışında atlı olmadığını, diğer bir rivayette de onunla birlikte Zübeyrin'de atı olduğu şeklinde geçmektedir. Yani bu rivayetlerde bir veya iki atlı bulunduğu anlaşılmaktadır.[1116] Yine Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin, Ebu Süfyan'ın kervanın ele geçirileceğini öğrendiği

---

[1110] Zührî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, 62-67; İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 313-319; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* 40-160; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 419-450; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 11-25; Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 45-47; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 119-152; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 421-478; Teymi, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 279-363; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nübüvve*, II, 369-482; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, III, 25-130; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 116-137; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 196-235; Seyyidünnâs, *Uyûnu'l-Eser*, I, 378-440; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, C. 4, 30-158; Suyûtî, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, I, 325-346.

[1111] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 111; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 105.

[1112] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 46-48; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 193, 194.

[1113] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4, 46-48.; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 223; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 193, 194; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 434.

[1114] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, 40, 67. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, s. 424.

[1115] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, s. 13.

[1116] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, 42; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, III, 38, 39.

ile ilgili verdikleri bilgiler İbn Hişâm, İbn Sa'd ve İbn Hibbân'ın verdikleri rivayetlere uyduğu tespit edilmiştir.[1117]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin Damdam b. Amr'ın Mekke'ye gelmesinden üç gün önce Atike bnt. Abdulmuttalib'in bir rüya gördüğünü söylemişlerdir. Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin o, rüyasında bir kimsenin devesiyle Mekke'ye geldiğini "Ey cemaat, üç güne dek ma'rekeye (muharebe, kıtal, cenk) yetişiniz." şeklinde seslendiğini demiştir. Muîn el-Miskîn ise bir kimsenin devesiyle Ebtah denilen mevkiye geldiğini üç kez "Ey Kureyş, helak olacağınız yere koşun." diye seslendiğini, sonra halk peşinde olduğu halde Mescid-i Haram'a geldiğini, Kâbe'nin üzerine çıkıp aynı şekilde üç kez seslendiğini demiştir. Devamında Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin o şahsın Kubeys Dağı üzerine çıktığını, büyük bir kayayı kopararak aşağıya attığını, onun param parça olup, her bir parçasının Mekke'den bir eve isabet ettiğini zikretmişlerdir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn sadece Ben-i Hâşim ve Ben-i Zühre evlerine o taş isabet etmemiştir demiştir. Atike yakın bir zamanda Kureyş'e büyük bir musibet isabet edeceği şeklinde rüyayı yorumlayarak Abbas'a anlatmış ve gizli tutmasını istemiştir. Molla Şerafeddin o düşün Mekke'de yayıldığını söylemiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa ise teferruata girmişlerdir. Şöyle ki: Abbas rüyayı Velid b. Utbe'ye, oda babası Utbe b. Rebia'ya, oda başka kimselere bahsedince her tarafa yayılmıştır. Bir gün sonra içlerinde Ebu Cehil'in de bulunduğu Kureyş'in önde gelenleri Kâbe'de toplanmış rüyayı konuşurken, Abbas onların yanına gelmiştir. Ebu Cehil ona erkeklerinize nübüvvet davası geldiğine kanaat etmeyip de şimdide kadınlarınızda mı nübüvvet davasına kalkışacak diyerek, Abdulmuttalib ailesi için kötü sözler söylemiştir. Bu hakareti duyan Abdulmuttalib kadınları, akşam olduğunda Abbas'ın yanına gelmişler ve serzenişte bulunmuşlardır. Onlar, Ebu Cehil'e yüz verdiklerini, kendi erkekleri hakkında kötü söz bırakmayıp, şimdi de kadınlara dil uzattığını, yaptığı bu şeylere sessiz mi kalacakları şeklinde Abbas'a çıkışmışlardır. Kadınların bu serzenişi zoruna giden Abbas, sabah olunca ondan bunun hesabını soracağını söylemiştir. Sabah olduğunda onun yanına gitmiş ve ona çatmak için fırsat kollarken, Damdam'ın feryadı duyulmuştur. O, Kureyşlilere çabuk harekete geçmelerini eğer yardıma koşmazlarsa mallarıyla yüklü olan kervanlarının Hz. Muhammed'in eline geçeceğini söylemekte olup, Abbas dâhil orada bulunan herkes onun olduğu yere doğru koşuşmuştur. Farklı olarak Muîn el-Miskîn, Damdam'ın Mekke'ye girdiğinde gömleğini ile devesinin burnunu ve kulağını parçaladığını, devenin üzerindeki yükü ters

[1117] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 419; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 11, 12; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 119, 120.

çevirdiğini demiştir. Böylelikle Atike'nin rüyası çıkmış, Abbas ise Ebu Cehil'e çıkışacak fırsat bulamamıştır. Böylelikle Kureyş savaş hazırlıklarına başlamıştır.[1118]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in Atike'nin gördüğü rüyayla ilgili verdikleri anlatım Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Hibbân'ın eserlerinde geçmektedir. Bu eserlerde konunun anlatımı daha teferruatlı verilmiştir.[1119] Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in anlatımlarında verdikleri bilgilerin bu eserlerdeki rivayetlere uyduğu görülmüştür. Farklı olarak Muîn el-Miskîn'in "Sadece Ben-i Hâşim ve Ben-i Zühre evlerine o taş isabet etmemiştir." sözü ise Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir.[1120]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa Damdam b. Amr'ın Mekke'ye gelip onlara durumu haber vermesinin üzerine, Ebu Cehil'in teşvikiyle bütün halkın kervana karşı gitmek için hazırlıklara başladığını, Süheyl b. Amr'ın da insanları galayana getirecek sözler söylediğini demişlerdir. Ebu Leheb Atike'nin gördüğü rüyanın tesiriyle gitmeye cesaret edemeyip bu çağrıya muhalefet etmiştir. Kendisine dört bin dirhem borcu olan Âs b. Hişâm'la borcuna mukabil olarak yerine gitmesi için anlaşmıştır. Utbe b. Rebia kardeşi Şeybe b. Rebia gitmek istememişler fakat Ebu Cehil'in zorlamasından kurtulamadıkları için yola çıkmak zorunda kalmışlardır. Yine Ümeyye b. Halef yaşlılığını bahane ederek gitmek istememiştir. Fakat Ebu Cehil bir sürme kutusu, Ukbe b. Ebu Muayt ise bir buhurdanlık alarak onun evine gitmişlerdir. Kadınlar gibi oktan ve kılıçtan sakınan kimselere bunlar gerekir diyerek, onu galayana getirmişler böylelikle oda sefere çıkmak zorunda kalmıştır.[1121]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın yukarıda vermiş oldukları bilgiler Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçmekte olup verilen bilgilerin bu eserlerdeki rivayetlerle uyuştuğu görülmüştür.[1122]

Farklı olarak Muîn el-Miskîn Ümeyye'nin seferden geri kalmasının nedenin Bedir'den önce umre yapmak gayesiyle Sa'd b. Mu'âz'ın Mekke'ye gittiğini ve Ümeyye'ye konuk olduğunu demiştir. Durumdan haberi olan Ebu Cehil bize muhalefet edip savaş açan, Muhammed'i dost edinen bu adamı misafir mi ediyorsun diye çıkışmıştır. Buna karşılık Sa'd yüksek bir sesle Ümeyye'ye her ne isterse söyleyip yapabileceğini, fakat kervanlarının Medine'den geçeceğini unutmamalarını, güçleri

---

[1118] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 48, 49; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 194, 195. Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 434.

[1119] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 44-46; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 419, 420; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 119, 120

[1120] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 44.

[1121] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 49, 50; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 196-198.

[1122] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 47-48; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 421, 422.

neye yetiyorsa yapabiliyorlarsa yapmalarını söylemiştir. Bunun üzerine Ümeyye "Öyle söyleme, sana söyleyen Ebu'l-Hakem'dir. O, kavminin ulusudur." demiştir. Bu söze karşılık Sa'd ona Hz. Muhammed'den "Benim ashabım Ümeyye'yi katleder." dediğini işittiğini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn Ümeyye bunu hatırladığı için Bedir'e katılmak istememiştir demiştir. Yine Muîn el-Miskîn rey ehlinden olan Hâris b. Âmir, Ümeyye b. Halef, Şeybe ve Utbe, Ebu'l-Bahterî, Hâkîm b. Hizâm, Âs b. Münebbih gibilerinin Bedir'e gitmek istemediklerini fakat Ebu Cehil'in, Nadr b. Hâris'in onları korkaklıkla itham etmelerinden dolayı gitmek zorunda kaldıklarını demiştir. Ayrıca Muîn el-Miskîn Şeybe ve Utbe'nin zırhlarına tamir yapmak için çıkardıklarını, köleleri Addas'ın onlara ne yapmak istediklerini sorduğunu, onların "Taif bağında üzüm verdiğin zatı bilir misin? şimdi onunla mukateleye çıkıyoruz." diye cevap verdiklerini söylemiştir. Buna karşılık Addas ağlayarak "Vallahi Muhammed hak peygamberdir. Onunla cenk etmek size münasip değildir." demiştir. Muîn el-Miskîn Şeybe ve Utbe'nin onun sözüne itibar etmeyerek harbe çıktıklarını demiştir. Yolda Âs b. Münebbih b. el-Haccâc Addas'la karşılaşmış ve onun ağladığını görmüş, nedenini sormuştur. O, efendilerinin ulu kimseler olduğunu, fakat onların Allah'ın peygamberine kasd edip, helak olacakları yere ayaklarıyla gidiyor olduklarını demiştir. Âs ona "Muhammed Hak Teala'nın Resulü müdür?" diye sormuş, o, bütün insanlığa gönderilmiş peygamber olduğunu söylemiştir.[1123]

Kureyşlilerin Bedir'e çıkışlarıyla ilgili olarak Muîn el-Miskîn'in teferruatlı olarak zikrettiği yukarıdaki anlatımlar ve verdiği bilgiler ifade tarzındaki küçük farklılıkla birlikte daha teferruatlı bir şekilde Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir. Farklı olarak Vâkıdî'nin eserinde Âs b. Münebbih'in Müslüman olduğu, şüphe içerisinde Kureyşlilerle birlikte yola devam ettiği, çarpışma esnasında öldürüldüğü bilgisi ile Addas'ın Bedir'e katılmadığı, bazılarına göre ise katılıp öldürüldüğü bilgisi vardır. Bunun dışında karşılaştırmamız neticesinde Muîn el-Miskîn'in verdiği bilgilerin onun verdiği rivayetlere uyduğu tespit edilmiştir.[1124]

Muîn el-Miskîn Kureyşlilerle Ben-i Kinane arasında düşmanlık olduğunu, onlar Bedir'e çıkacakları zaman, Kinane'nin kendilerini arkadan vurmasından endişe duyduklarını söylemiştir. O, şeytanın Ben-i Kinane'den Süraka b. Mâlik kılığına bürünüp onlara, kendisinin kavmi içerisinde yüce bir kimse olduğunu bildiklerini, Kinane'nin asla kendilerine zarar vermeyeceğini söylediğini demiştir. Bu söz üzerine

---

[1123] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 50-52.
[1124] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* I, 48-50.

onlar rahatlamış ve yola çıkmışlardır.[1125] Muîn el-Miskîn'in bu anlatımı daha teferruatlı bir şekilde Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçmektedir. Farklı olarak burada Kureyş ile Ben-i Bekir arasındaki düşmanlığın sebebi zikredilmiş daha sonra İblis'in Kinane'den Süraka b. Mâlik şekline girişi ve Kureyşlilerle diyaloğu zikredilmiştir.[1126] Muîn el-Miskîn'in verdiği bilgilerin Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın verdiği rivayete uyduğu görülmüştür.

Kureyş ordusunun, Kudâî dokuz yüz yirmi, Muîn el-Miskîn ise dokuz yüz elli, Cevdet Paşa ve Aşkî bin kişi civarları, Molla Şerafeddin dokuz yüz ile bin arasında şahıstan oluştuğunu demişlerdir. Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin orduda yedi yüz deve ve yüz atın olduğunu belirtmişlerdir.[1127] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa müşrik ordusunun Bedir'e giderken her konak yerinde, müşriklerin önde gelen şahıslarının orduyu yedirip içirdiğini, Cevdet Paşa dokuzar, onar deve keserek askerleri doyurduklarını demişlerdir. Ayrıca onlar Bedir'e katılan Kureyş'in önde gelenlerinden bazılarının isimlerini vermişlerdir. Şöyle ki: Ortak saydıkları Ebu Cehil, Şeybe b. Rebia, Utbe b. Rebia, Abbas b. Abdulmuttalib ile Muîn el-Miskîn Ümeyye b. Halef, Hâkim b. Hizâm, Nadr b. Hâris, Menebbih ve Haccâc'ın oğulları, Cevdet Paşa ise Safvân b. Ümeyye, Süheyl b. Amr, Kays b. Sabbabe, Ebu'l-Bahteri'dir.[1128]

Kureyş ordusunun kaç kişiden oluştuğu Zührî, Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Taberî ve Beyhakî'nin eserlerinde geçmektedir. Bu eserlerdeki rivayetlerde onların sayısının dokuz yüz ila bin arasında olduğu geçmektedir.[1129] Yine İbn Hişâm ve Beyhakî'nin verdiği rivayetler içerisinde onların her konaklamak için durduklarında dokuz veya on deve kestikleri bilgisi de geçmektedir.[1130] Muîn el-Miskîn'in verdiği dokuz yüz elli sayısı İbn Sa'd ve Taberî'nin eserinde geçmekte olup,[1131] yedi yüz deve ile yüz atları olduğu bilgisi de Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir.[1132] Yine Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın yukarıda zikrettikleri ortak ve farklı isimler İbn Hişâm'ın eserinde geçmektedir.[1133]

[1125] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 52.
[1126] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* I, 50, 51; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 422, 423.
[1127] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 111; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 52; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 199; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 435; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 105.
[1128] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 52; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 199.
[1129] Zührî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, 62; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 52; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 427; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 14; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 423; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, III, 42, 43.
[1130] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 427; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, III, 42, 43.
[1131] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 14; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 423.
[1132] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* I, 52.
[1133] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 427.

Muîn el-Miskîn müşrikler yola çıktıklarında Utbe ve Şeybe'nin topluluğun gerisinde kaldıklarını, kardeşlerden biri diğerine Atike'nin görmüş olduğu rüyayı hatırlatarak istersen geri dönelim dediğini söylemiştir. Ebu Cehil onların yanlarına gelip durumu öğrenince, onlara çıkışmış ve Muttalib oğullarının erkeklerinin peygamberlik davasında bulunmaları yetmezmiş gibi birde kadınları nübüvvet davasında bulunuyorlar. Mekke'ye geri döndüğümde onlara öyle cefâ ve ezâda bulunacağım ki onlar görecek demiştir. Sonra onlara "Siz kavminizin ulu ları olup, onlara mukavemet etmiş iken, şimdi muhalefet edip, kavminizi rüsvay etmek münasip değildir. Muhammed bize mukavemet edebilir mi zannedersiniz? Ben yüz seksen kadar tığ gibi civanlar getirmişim ki, emrimde olup, binsem binerler, insem inerler, yürüsem yürürler, dursam dururlar. Eğer siz gitmek isterseniz, nereye isterseniz gidin." demiştir. Onun bu sözüne karşılık Şeybe ve Utbe "Vallahi hem sen helak oldun hem de kavmini helak eyledin." Sonra Utbe Şeybe'ye oğlu Huzeyfe'nin Hz. Muhammed'in yanında olduğunu, kendilerinin onunla akrabalıkları olduğunu, bundan dolayı dönüp gidelim demiştir. Şeybe şimdi geri dönerlerse herkesin kendilerini kınayacaklarını söylemiştir. Neticede onlar helaka uğrayacakları yere gitmişlerdir. Muîn el-Miskîn müşriklerin Cuhfe denilen yere geldiklerinde Cüheym b. es-Salt b. Mahreme b. el-Muttalib b. Abdümenaf'ın uyuduğunu ve bir rüya gördüğünü anlatmıştır. O rüyasında atlı bir kimsenin yanında bir deveyle yanlarına geldiğini ve yakınında durduğunu "Utbe, Şeybe, Zem'a b. el-Esved, Ümeyye b. Halef, Ebu'l-Bahterî, Ebu'l-Hakem ve Nevfel b. Hüveylid ve başkaları hakkında irâde-i ezeliyye, onların helaklarına tealluk etti." dediğini söylemiştir. Sonra bu ismi geçenleri öldürülecekleri yere getirdiler. Süheyb b. Amr esir alındı, Hâris ise kardeşinden kaçtı. Sonra o adam devesinin boynunu kesti. Deve bıçaktan kurtulup kaçtı. Kureyş'in askerleri içerisine daldı. Onun kanı onların bütün çadırlarına bulaştı. Bu rüya herkes tarafından duyulunca Ebu Cehil "Abdimenaf'tan bir peygamber daha zuhur etti. Yarın kimin katlolacağı belli olur. Biz mi ölürüz, yoksa Muhammed'in ashabı mı? Şüphesiz onları biz katlederiz ve esir ederiz." demiştir. Bunun üzerine Utbe kardeşine gizlice Atike'nin rüyasını, Addas'ın söylediklerini hatırlatmış, Addas'ın kendilerine yalan söylemeyeceğini demiştir. Sonra eğer Muhammed yalancı ise onun hakkından gelecekler çok insan olduğunu, eğer peygamberse ona uymakla halkın en üstünü olacaklarını söylemiştir. Onun söyledikleri Şeybe'nin hoşuna gitmiş, geri dönmeye karar verdikleri esnada Ebu Cehil yanlarına gelmiş, ne düşündüklerini sormuştur. Onlar rüyaları ve Addas'ın sözünü söyleyerek geri Mekke'ye dönmek istediklerini söylemişlerdir. Fakat Ebu Cehil onları ayrılmaktan vazgeçirmiştir.[1134]

[1134] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 52, 53.

Muîn el-Miskîn'in, Utbe, Şeybe ve Ebu Cehil arasında vuku bulan konuşmalar ile Cüheym b. es-Salt'ın gördüğü rüyayı anlatımı Vâkıdî'nin eserinde biraz daha teferruatlı bir şekilde geçmekte olup, Muîn el-Miskîn'in anlatımının ve verdiği bilgilerin uyuştuğu görülmüştür. Farklılığı ise Vâkıdî'nin verdiği rivayette şu fazlalık vardır: Ebu Cehil Cüheym'e "Rüyanda şeytan seninle oynamış, yarın gördüklerinin tersini göreceksin, Muhammed'in arkadaşları öldürülüp esir alınacak." demiştir.[1135]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin Ebu Süfyan'ın sahil yolundan kervanı selamete ulaştırdığında bir haberciyi, Muîn el-Miskîn Kays b. İmru'l-Kays'ı, kervanın kurtulduğunu haber vermesi için Kureyş'e yolladığını, ordunun geri dönmesini istediğini söylemişlerdir. Fakat Ebu Cehil'in teşvik ve kışkırtmalarıyla onlar geri dönmemişler, Bedir'e doğru ilerlemeye devam etmişlerdir. Ayrıca Muîn el-Miskîn Ahnes b. Şerik'in, Cevdet Paşa Ubeyde b. Şerik en-Nakıy'in maksadın hâsıl olduğunu, kervanın kurtulduğunu söylediğini, Ben-i Zühre'den olanlarla birlikte Kureyş ordusundan ayrıldığını, Ben-i Adiy'in de zaten müşriklerle hareket etmediğini söylemişlerdir[1136]. Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin verdikleri bu bilgilerin İbn Hişâm'ın eserinde geçtiği görülmüş olup oda Ben-i Zühre'yi geri döndürenin ismini Ahnes b. Kays olarak vermiştir. Diğer bilgilerin uyuştuğu görülmüştür.[1137]

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin Hz. Peygamber'in sahabilerle Safra merhalesine geldiğinde, Mekke'den büyük bir ordu çıktığını haber aldığını söylemişlerdir. Onların Medine'den, az sayıdaki şahıstan oluşan kervan için yola çıktıklarını bundan dolayı savaş hazırlıklarının olmadığını demişlerdir. Bunun üzerine Allah Resulü sahabilere kervanın peşine mi, yoksa Kureyş ordusuna karşı mı çıkılması noktasında istişare etmiştir. Bu iki taraftan birisini Allah'ın kendisine vaad ettiğini demiştir. Onlar kervan için yola çıktıklarını, bundan dolayı Kureyşlilere karşı koyacak bir hazırlıklarının olmadığını söyleyerek, kervana meyil göstermişlerdir. Onların bu sözü üzerine Hz. Muhammed'in hatırı kırılmıştır. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve bazı kimseler ayağa kalkarak, Allah'ın kendisine ne buyuruyorsa onu yapmasını, kendilerinin her durumda peşinden geleceklerini dediklerini, bu sözlerin onun hoşuna gittiğini demişlerdir. Mikdâd b. Amr ayağa kalkmış, Allah sana ne emrediyorsa onu yap demiş, kendilerinin onunla birlikte olacağını belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ve Râşid, İsrail oğullarının Hz. Musa'ya "Sen ve Rabbin gidiniz savaşınız." dedikleri gibi demeyeceklerini, diyar-ı Habeş'in sonuna kadar dahi gideceklerini, Cevdet Paşa ise

---

[1135] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 54, 55.
[1136] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 52, 53; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 199, 200; Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 435.
[1137] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 428, 429.

insanların oturduğu son sınıra kadar kendisiyle gideceklerini dediğini belirtmişlerdir. Hz. Muhammed onun bu sözlerinden ziyadesiyle memnun olmuştur. Yine Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin Sa'd b. Muâz'ın kalkarak, kendisine inandıklarını ve itaat edeceklerini, şayet denize girse kendisiyle beraber denize gireceklerini, düşmana karşı kendisiyle birlikte hareket edeceklerini dediğini söylemişlerdir. Bu sözler üzerine Hz. Peygamber Allah'ın kendilerine iki taifeden birini vaad ettiğini, Allah'a yemin ederek Kureyş müşriklerinin düşüp telef olacakları yerlere baktığını demiş, her nereyi göstermişse onlar oraya düşerek ölmüşlerdir. Böylelikle İslam ordusu Bedir'e gelmiş, konumunu almıştır.[1138]

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in yukarıdaki ortak anlatımları Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçmektedir.[1139] Onların verdiği rivayetler daha teferruatlı olup Mikdâd'ın sözü "Berkü'l-Ğımad'a (Yemen'de bir bölge) götürsen, elbette seninle geliriz." şeklinde geçmektedir. Müelliflerin verdikleri diğer isim ve bilgilerin Mağazi ve Sîre'ye uyduğu tespit edilmiştir.

Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in Bedir'e yakın bir yere ulaştığını, yanına Katâde b. en-Nu'mân ile Mu'az b. Cebel'i alıp, Kureyşliler hakkında bilgi toplamak için dolaşırken, Süfyân ed-Damrî adında bir ihtiyara rastladığını söylemiştir. Hz. Muhammed ona kim olduğunu sorunca, o da "Siz kimsiniz?" diye karşılık vermiştir. Allah Resulü önce kendisinin söylemesini talep edince, Damrî kendisinden isteklerinin ne olduğunu demiş, Resulullah Kureyşlilerden haberi olup olmadığını sormuştur. O, "Filan gün Mekke'den çıkmışlar diye işittim, eğer sahih ise şimdi filan menzilde olurlar." diye cevap vermiştir. Hz. Peygamber, Muhammed ve arkadaşları hakkında ne biliyorsun diye sormuştur. O, "Filan gün Medine'den çıkmışlar diye işittim, eğer sahih ise şimdi filan menzilde olurlar." şeklinde cevap vermiş, onlarında kendilerini tanıtmalarını istemiştir. Hz. Muhammed kendilerinin Iraklı olduğunu demiş, oda öyle zannetmiştir.[1140]

Muîn el-Miskîn'nin bu anlatımı Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir. Ondaki rivayetle şu farklılıklar vardır. Muîn el-Miskîn'in, Hz. Peygamber'in Kureyşliler hakkında bilgi toplamak için Katâde b. en-Nu'mân ile Mu'az b. Cebel'i yanına aldığı şeklinde verdiği bilgi, Vâkıdî'de, Katâde b. en-Nu'mân onun yanındaydı. Denilir ki, Mu'az b. Cebel ile Abdullah b. Ka'b el-Mâzinî'de onun yanındaydı şeklinde

---

[1138] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 53-55; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 224, 225; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 200-203; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 435.
[1139] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* I, 60; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 425, 426.
[1140] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4, 56.

geçmektedir. Yine Damrî'nin Kureyşliler hakkında "Filan gün Mekke'den çıkmışlar diye işittim, eğer sahih ise şimdi filan menzilde olurlar." Sözünün "Şimdi filan menzildeler." kısmı Vâkıdî'nin eserinde "Onlar bu vadinin kenarındadırlar." Şeklinde geçmektedir. Müslümanlar hakkındaki "Filan gün Medine'den çıkmışlar diye işittim, eğer sahih ise şimdi filan menzilde olurlar." Sözünün "Şimdi filan menzilde olurlar." Kısmı Vâkıdî'de "Bu vadinin yanı başındadırlar." Şeklinde geçmektedir. Hz. Muhammed kendilerinin Iraklı olduğunu söylediği söz ise Vâkıdî'nin eserinde Allah Resulü "Biz bir sudanız diyerek, eliyle Irak tarafını gösterdi." şeklinde geçmektedir. Bu farklılıkların yanında Muîn el-Miskîn'in verdiği isim ve bilgilerin Vâkıdî'nin eseriyle uyuştuğu görülmüştür.[1141]

Muîn el-Miskîn Ramazan'ın on yedinci gecesinde Hz. Peygamber'in Bedir vadisine geldiğini demiştir. Oranın yakınlarında olan bir kuyuya, düşmandan haber almak için Hz. Ali, Zübeyr b. Avvâm ve Sa'd b. Ebi Vakkâs'ı ashaptan bazılarıyla birlikte göndermiştir. Onlar o kuyuya geldiklerinde Kureyş'in sucularını görmüşlerdir. Onların ikisini yakalamışlar, diğerleri ise kaçmıştır. Onlardan biri Eslem b. Haccâc'ın kölesi, diğeri ise Üveys b. Âs b. Said'in kölesiymiş. Onları Hz. Peygamber'in olduğu yere getirmişlerdir. Hz. Muhammed o sıra namazdaymış. Onları sorguya çekmişler ve kim olduklarını sormuşlardır. Onlar Kureyş'in sakaları olduklarını söyleyince, inanmayıp dövmüşlerdir. "Siz Ebu Süfyan'ın adamlarısınız değil mi?" diye tekrar sual etmişler. Onlar korkularından evet demişlerdir. Böylelikle işkence edilmekten kurtulmuşlardır. Bu sırada Allah Resulü namazı bitirmiş "Onlar doğruyu söylediler vurdunuz, yalan söylettiniz. Elinizden halas oldular." demiş ve akabinde Eslem ve diğerine Kureyş'in nerede olduğunu sormuştur. Onlar "Şu görünen kum tepesinin ardındadırlar ki, o tepeye Udve-i Kusva derler." Cevabını vermişlerdir. Resulullah onların kaç kişi olduklarını sormuş, onlar bilmiyoruz deyince, günde kaç deve kestiklerini sormuştur. Bir gün dokuz, bir gün on deve boğazladıklarını söyleyince o, dokuz yüzden fazla, binden azlar demiştir. Sonra Hz. Muhammed orduda kimler olduğunu sorunca, Kureyş'in ulu ları olan Utbe ve Şeybe, Ebu'l-Bahteri, Hakîm b. Hizâm, Hâris b. Âmir, Tuayme b. Adiyy, Nadır b. Hâris, Zem'a b. el-Esved, Ebu Cehil, Ümeyye b. Halef, Haccâc'ın oğulları, Süheyb b. Amr ve Amr b. Abd-i Vüdd'ün isimlerini saymışlardır. Bunun üzerine Allah Resulü "Ehl-i Mekke, ciğer köşelerini sizin önünüze bıraktılar." Onlardan kimsenin geri dönüp dönmediğini sormuşlardır. İbn Ebu Şurayk yani Ahnes ile Ben-i Zühre'nin geri döndüğünü demişlerdir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, "Kavmini doğru yola delalet etti, kendileri doğru yolda değil iken." demiş

[1141] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 61, 62.

ve başka geri dönen oldu mu diye sormuştur. Onlar Adî b. Ka'b'da geri döndü demişlerdir. Muîn el-Miskîn Müslümanların kumluk bir yerde konduklarını, zemininin iyi olmadığını, insanların ve hayvanların yürürken ayaklarının kaydığını demişlerdir. Orada yeteri kadar su bulunmadığı için sahabilerden bazılarının şeytanın vesvesesiyle ümitsizliğe düştüklerini belirtmişlerdir. Fakat Allah'ın inayetiyle yağmur yağmış, zemin sertleşmiş ve onlar su ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Müşriklerin kondukları yer ise çamurlaşmış ve kayganlaşmıştır. Sonra Allah Resulü sahabiler ile kondukları yerde kalıp kalmama noktasında istişare etmiştir. Hubâb b. el-Munzir geldikleri bu yer için "Eğer vahy ile ise bizim bir şey söylemeye kudretimiz yoktur. Eğer rey ise söyleyeyim." demiştir. Rey ile cevabını alınca, "Şimdi buradan göçelim. Evla olan budur. Ahir kuyuya varalım onun suyu çoktur ve tatlıdır. Ona da havz edelim, diğer suları örtelim, küffar su bulamasın." demiştir. Muîn el-Miskîn İbn Abbâs'tan nakl olunduğuna göre Cebrail Hz. Peygamber'e gelmiş ve Hubâb'ın reyinin doğru olduğunu söylemiştir. Resulullah onun görüşüne uymuş dediği yerde konmuştur. Sa'd b. Muâz'da Hz. Muhammed için bir çadır kurmuş, gölgelik yapmıştır. Gözcülerin ellerinden kaçan köleler ise feryatla Kureyşli müşriklere gelip, kölelerinizi Muhammed yakaladı demişlerdir. Bu haber üzerine onlar çok korkmuşlardır. Hakîm b. Hizâm o sırada çadırlarında kebap pişirdiklerini, bu haberin üzerine bir şeyler yemeye güçlerinin kalmadığını, bazı dostlarıyla dertleşmek üzere çadırından çıktığını söylemiştir. Utbe'ye rastlamıştır. O, "Nasıl bir seferdir ki, kafilemiz halas oldu. Biz dalâlet üzere kılıç vurmak kast ederiz." demiştir. Hakîm bu işin Ebu Cehil'in melaneti olduğunu söylemiştir. Sonra Utbe Müslümanların bu gece kendilerine saldırmayacağından emin olup olmadığını ona sormuş, o emin olmadığını söylemiştir. Tedbirlerinin ne olduğunu sormuş "Bu gece sabaha kadar bizi beklesinler." demiştir. Ebu Cehil onların konuştuğunu görünce oraya gelmiş ve Utbe'nin savaşmak istemediğini söylemiştir. Kavmine dönerek "Siz zannediyor musunuz ki, Muhammed bizim yanımıza gelir? Hayır, kavmimizin yanından geçmeye mecali yoktur. Lat ve Uzza hakkı için kadir değildir. Bu gece bizi kimse beklemesin." demiştir.[1142]

Muîn el-Miskîn'in yukarıdaki anlatımları içerisinde Müslümanların Bedir'e geldiklerinde kumluk bir yerde kondukları, Hz. Peygamber'in Hubâb b. el-Munzir ile arasındaki diyalog, Sa'd b. Muâz'ın Allah Resulüne çadır kurması bilgileri daha özet bir şekilde Cevdet Paşa'nın eserinde de zikredilmektedir. Yine Kureyş ordusunun sayısı, kimlerin kaç deve kestiği, kervanın kurtulduğu haberi geldiğinde Ben-i Zühre ve Ben-i

[1142] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 56-58.

Adiyy'in geri dönmesi bilgileri çok kısa bir şekilde onun eserinde de geçmektedir.[1143] Bu bilgilerin yanında Cevdet Paşa eserinde uzunca Bedir'e gelenlerden kimin kiminle akraba olduğunu ve hangi tarafta olduğunu ve kiminle vuruştuğunu isimleri vererek uzunca zikretmiştir. Ayrıca Muîn el-Miskîn'de iki ordu Bedir'de konakladıkları esnada cenk olana kadar sahabilerin müşriklerle olan diyaloglarını, sürtüşmelerini teferruatlı olarak eserinde zikretmiştir. Örneğin; Her iki müellifte Esved b. Abdu'l-Esed'in, Müslümanların yaptığı su havuzundan su içmek veya onu yıkmak ya da ölmek üzere ant içtiği anlatımı vermişlerdir. O, havuza doğru giderken, Hz. Hamza atılıp ona bir kılıç darbesi vurmuştur. Esved yemini yerine gelsin diye kendini havuzun içerisine atmıştır. Hz. Hamza'da oraya girerek onu suyun içerisinde öldürmüştür. Yine Utbe'nin Kureyşlileri kardeşkanı dökülmemesi noktasında uyardığı, geri dönülmesi taraftarı olduğu fakat Ebu Cehil'in buna mâni olduğu gibi bilgiler müelliflerin eserlerinde ki anlatımlar arasında geçmektedir.[1144]

Muîn el-Miskîn'in yukarıdaki anlatımları Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçmekle birlikte onlardaki rivayetler daha teferruatlı olup, bazı farklılıkları vardır. Muîn el-Miskîn, Hz. Peygamber'in düşmandan haber almak için gönderdiği kimselerin isimlerini Hz. Ali, Zübeyr b. Avvâm ve Sa'd b. Ebi Vakkâs olarak vermiştir. Bu isimlere ek olarak Vâkıdî, Besbes b. Amr'ı da saymıştır. İbn Hişâm'da ise sayılan üç kişinin isimleri geçmektedir. Yine o, iki kölenin yakalandığını söylemiştir. Onların isimlerini ise Eslem b. Haccâc'ın kölesi ve Üveys b. Âs b. Said'in kölesi şeklinde vermiş iken, Vâkıdî'nin verdiği rivayette üç köle yakalandığı bunların, Ubeyde b. Sa'îd b. el-Âs'ın kölesi Yesâr, Münebbih b. el-Haccâc'ın kölesi Eslem, Ümeyye b. Halef'in kölesi Ebu Râfi olduğunu demiştir. İbn Hişâm'da ise iki kişinin ismi verilmiştir. Fakat Muîn el-Miskîn'in burada köle isimleriyle, efendi isimlerini karıştırdığı ve eksik verdiği görülmüştür. Yine o, Kureyşlilerin sayısı için Hz. Peygamber'in "Binden az, dokuz yüzden çok" dediği şeklinde vermiş iken, Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerin de "Öyleyse dokuz yüz ya da bin kişidirler." şeklinde geçmiştir. Hz. Peygamber Kureyş ordusunda kimler var dediğinde, cevap olarak Muîn el-Miskîn'in verdiği isimler, İbn Hişâm'ın verdiği rivayette geçmekte olup onda Nevfel b. Huveylid'in ismi de vardır. Vâkıdî'nin rivayetinde ise sadece "Kureyş'in ululari" şeklinde geçtiği görülmüş olup isimler zikredilmemiştir. Yine o Hubâb'ın konaklamak için gidilecek kuyunun ismini vermemiş olup, Vâkıdî'nin eserinde Kuleyb kuyusu diye geçmiş, İbn Hişâm'da ise isim verilmemiştir. Ayrıca Muîn el-Miskîn, Hakîm'in Utbe'ye rastladığı şeklinde anlatımı

[1143] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 203- 205.
[1144] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 58-63; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 205-210.

sürdürmüş olup, Vâkıdî'nin verdiği rivayette ise Utbe onun yanına gitmiştir şeklindedir. Muîn el-Miskîn'in verdiği bilgilerin, Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerindeki bilgilerle yukarıda gösterdiğimiz farklılıkların dışında uyuştuğu görülmüştür. Karşılaştırmamız sonucunda, onun anlatımının bazı kısımları Vâkıdî'nin, bazı kısımlarının ise İbn Hişâm'ın verdiği rivayetin içerisinde geçtiği görülmüştür. Yine Cevdet Paşa'nın özet olarak verdiği bilgilerin bu eserlerdeki rivayetlere uyduğu görülmüştür. Bununla birlikte Meğazî ve Sîre'de anlatımın daha teferruatlı olduğu görülmüştür.[1145] Yine Cevdet Paşanın verdiği isimler ile Muîn el-Miskîn'in harp sırasında müşriklerle sahabiler arasında geçen diyalogları ve vuruşmaları bölümleri ile Esved b. Abdu'l-Esed ve Utbe hakkında verdiğimiz örnek anlatımlar Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde farklı rivayetler içerisinde geçmektedir.[1146]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin, müşriklerden Utbe b. Rebia'nın, kardeşi Şeybe ve oğlu Velid'i alarak meydana çıkıp mübarezeye çağırdığını demişlerdir. Onların çağrısına karşılık Ben-i Neccar'dan Afrâ isminde bir kadının oğulları olan Muavviz ve Avf ile Hazrec'den Abdullah b. Revaha çıkmışlardır. Utbe onlara kim olduklarını sormuştur. Onlar kendilerini tanıtınca, onlarla vuruşmak istemediklerini, kendilerine amcazadelerinin oğullarının yollanmasını talep ederek, Hz. Peygamber'e "Bize emsallerimizi gönder." diye nida etmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, Ubeyde, Hamza ve Ali'ye kalkmalarını emretmiştir. Hz. Hamza Şeybe'yi, Hz. Ali ise Velid'i bir kılıç darbesiyle yere sermişlerdir. Ubeyde ve Utbe ise birbirlerini yaralamışlardır. Hz. Hamza ve Ali yetişerek Utbe'yi öldürmüşlerdir. Ubeyde'yi ayağından yaralanmış bir halde Allah Resulüne getirmişlerdir. O, "Ey Allah'ın Resulü ben şehit miyim?" diye sormuş, Hz. Muhammed "Evet şehitsin." cevabını vermiştir. Onun aldığı yara büyük olduğu için üç gün içerisinde vefat etmiştir. Utbe, Şeybe ve Velid'in öldürülmesi müşrikler arasında büyük tesir oluşturmuştur. Durumu gören Ebu Cehil, onların mağrurane bir şekilde, aceleyle hareket ederek kendilerini helâka uğrattıklarını söylemiş, kavmini cesaretlendirmeye çalışmıştır.[1147] Bu hadiseyi İbrahim en-Nîsâbûrî ve Rabguzî özet bir şekilde zikretmiş olup Afrâ'nın çocuklarının ismini vermemiştir. Yine onlar, Ubeyde'nin ismini Ubeyde b. Cerrâh olarak vermiş olup, onun Hz. Peygamber'le olan diyaloğunu zikretmemişlerdir.[1148] Râşid ise mübarezeyi ele almakla birlikte, Ben-i Neccar'dan Afrâ'nın çocuklarının isimlerini zikretmeyip

---

[1145] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* I, 63-65; İbn *Hişâm, es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 426-429.
[1146] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* I, 65-77; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 429-445.
[1147] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 58-63; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 205-210.
[1148] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 414a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 221v.

"Ensar'dan üç pehlivan" mübarezeye çıktı şeklinde söylemiştir. Onun diğer anlatımları Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın verdiği bilgilerle aynıdır.[1149]

Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin Utbe b. Rebia'nın, kardeşi Şeybe ve oğlu Velid'i alarak meydana çıkıp Müslümanları mübarezeye çağırdığı anlatımları Vâkıdî, İbn Hişâm ve İbn Sa'd'ın eserlerinde geçmekle birlikte, buradaki rivayetlerin daha teferruatlı olduğu görülmüştür. Farklı olarak Nîsâbûrî ve Rabguzî'nin Ubeyde b. Cerrâh olarak zikrettikleri isim, bu eserlerde Ubeyde b. Hâris şeklinde geçmektedir. Bunun yanında Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in anlatımlarının Meğazi ve Sîre'ye uyduğu tespit edilmiştir.[1150]

Cevdet Paşa, Bedir'de Ensar'dan ilk şehit edilenin Hârise b. Sürâka olduğunu söylemiştir.[1151] Bu bilgi İbn Sa'd'ın eserinde geçmektedir.[1152] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Bedir Gazvesinde Hz. Peygamber'in çadırında Allah'ın kendisine vadettiği yardımı vermesi için dua ettiğini, kendisine uyku hali geldiğini, uyandığında Muîn el-Miskîn ordunun önünde Cebrail'in, sağında İsrafil'in, solunda Mikail'in biner melekle yardıma geldiğini, Cevdet Paşa ise Cebrail'in meleklerle yardıma geldiğini Hz. Ebu Bekir'e müjdelediğini söylemişlerdir.[1153] Râşid ise Allah Resulünün Müslümanların azlığını, müşriklerin ise çokluğunu gördüğünde Allah'a "Va'd-ı Celilini incâz ve muvahhidine nusret ihsan eyle, yoksa bu cemaat-ı İslamiyye perişan olacak olur ise yeryüzünde senin Azîmu'ş-Şanına ibadet ve taat edecek kimse kalmaz." şeklinde dua ettiğini bunun neticesi olarak da Cebrail ve Mikail'in insan suretinde başlarına beyaz imameler sarmış alaca, güzel atlara binmiş olarak meleklerle birlikte geldiğini demiştir.[1154] Cevdet Paşa meleklerin inişinden dolayı o güne kadar görülmemiş, şiddetli bir rüzgâr çıktığını, tesiriyle göz gözü görmediğini, Cebrail ve meleklerin insan suretinde alaca atlara binerek yardıma geldiklerini belirtmiştir.[1155] Molla Şerafeddin ise duaya girmeyerek Cebrail'in meleklerle birlikte yardıma geldiği şeklinde kısaca zikretmiştir.[1156]

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Peygamber'in duası neticesinde Allah'ın inananlara melekleri yardımcı olarak gönderdiği bilgisi ve anlatımları Vâkıdî ve İbn

---

[1149] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 225, 226.
[1150] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* I, 77, 78; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 433, 434; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 15, 16.
[1151] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 215.
[1152] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 15.
[1153] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4, 64; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 216.
[1154] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 226.
[1155] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 216.
[1156] Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 436.

Hişâm'ın eserlerinde geçmektedir.[1157] Muîn el-Miskîn'in Allah Resulünün uyuyup uyandığında ordunun önünde Cebrail, sağında İsrafil ve solunda Mikail'in biner melekle geldikleri şeklinde verdiği bilgi Vâkıdî'nin eserinde geçmekle birlikte farklı olarak Cebrail'in bir melek ordusuyla müminlerin sağında, Mikail'in başka bir ordu ile Hz. Muhammed'in solunda, İsrafil'inde bin kişilik ayrı bir orduyla inananlara yardıma geldiği şeklinde zikredilmiştir. Yine onun eserinde Bedir'e yardım için gelen melekler hakkında çeşitli rivayetler bulunmakta olup, bunlarda Meleklerin alaca atlar üzerinde geldikleri, onların alametlerinin omuzlarının arasından sarkıttıkları sarıkları olduğu bilgisi verilmiştir. O, Mahmûd b. Lebîd'den verdiği bir rivayette Hz. Peygamber'in sahabilere "Melekler atlarını salmışlardır, sizlerde atlarınızı salınız. Melekleri arkalarına saldıkları sarıklarıyla ve atlarının alınlarındaki yünden tanıyınız." dediğini zikretmiştir. Ayrıca o Süheyl b. Amr'ın mevlasının ondan Bedir günü melekleri alaca atlar üzerinde, beyaz adamlar olarak gördüğünü belirttiğini söylemiştir.[1158] Muîn el-Miskîn'in melekler hakkında verdiği bilgiler daha çok İbn Sa'd'ın eserinde geçmekte olup, burada da bazı farklılıklar vardır. İbn Sa'd'ın verdiği rivayette Resulullah arkadaşlarını savaş düzenine soktuğu sırada bir rüzgâr estiği ve Cebrail'in bin melekle Hz. Peygamber'in yanına gelip durduğu, ikinci rüzgâr estiğinde Mikail'in bin melekle gelerek onun sağında durduğu, bir rüzgârın daha esmesiyle İsrafil'in gelip onun solunda durduğu şeklinde geçmekte olup, yine burada meleklerin alaca atlar üzerinde nurdan sarı, yeşil ve kırmızı sarıklar taktıkları şeklinde geçmektedir.[1159] Bu rivayette uymayan kısım Cebrail'in Hz. Muhammed'in önünde değil yanında durduğu bilgisidir. Ayrıca Cevdet Paşa'nın melekler geldiğinde şiddetli bir rüzgâr çıktı şeklinde verdiği bilgide İbn Sa'd'ın bu rivayeti içerisinde rüzgâr esmesinden sonra meleklerin geldiği şeklinde zikredilmiştir. Yine Hz. Peygamber'in uyandığında Hz. Ebu Bekir'e meleklerin yardıma geldiğini müjdelemesi ile Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in Cebrail'in meleklerle birlikte yardıma geldiği şeklindeki bilgiler İbn Hişâm'ın eserinde geçmektedir. Râşid tarafından verilen Hz. Peygamber'in duası ise İbn Hişâm ve Taberî'nin eserlerinde şöyle geçmektedir: "Ey Allah'ım şayet bu topluluk bugün helak olur ise sen ibadet olunmazsın." şeklinde geçmektedir.[1160]

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in melekler hakkında verdikleri bilgilerin Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'nin vermiş oldukları değişik rivayetler içerisinde geçtiği görülmekle birlikte, Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin

---

[1157] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* I, s. 78-84; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 434, 435, 439.
[1158] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* I, 78-84.
[1159] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 14, 15.
[1160] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 435; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 447.

anlatımlarının Sîre ve tarih eserlerindeki rivayetlerin içerisinden alınan bölümler olduğu görülmüştür.

Farklı olarak Muîn el-Miskîn, Süheyl b. Amr'ın Bedir günü yer ile gök arasında alaca atlara binmiş bir grup gördüğünü, onların müşrikleri öldürüp esir aldıklarını dediğini nakletmiştir. O, Ben-i Gıfar'dan olan bir şahıstan işittiği bir olayı zikretmiştir. Adam, Bedir günü kendisi ile amcasının oğlunun hangi tarafın savaşı kazanacağını görmek için bir dağın üzerine çıktıklarını demiştir. Onlar bulundukları yerden onları gözlerlerken, içinden at kişnemeleri ve demir tıkırtıları sesi olan bir bulutun yanlarından geçtiğini görmüşlerdir. Ondan "Tez erişin" diye bir ses işitmişlerdir. Sesin heybetinden amcasının oğlu ölmüş, kendisi de neredeyse helak olacakmış. Sonra adam, o bulutun Hz. Muhammed'in tarafına geçtiğini, akabinde de müşriklerin olduğu yere geçtiğini görmüştür.[1161] Muîn el-Miskîn'in vermiş olduğu bu anlatım Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçmekte olup bazı farklılıklar vardır. Süheyl b. Amr'ın rivayetinde olayı anlatan adamların o zamanlar müşrik oldukları belirtilmiştir. Ayrıca onlar savaşı gözlemelerinin nedeninin, yenen tarafla birlikte yağmaya katılmak olduğunu belirtmişlerdir. Yine o, buluttan gelen sesi "Tez erişin" şeklinde vermiş iken, Mağazi ve Sîrede bu söz "İlerle ya Heyzum" (Cebrail'in atının ismidir) olarak geçmektedir. Sonra adam bulutun Allah Resulü ve inananların yanına gittiğini demiştir.[1162] Bu farklılıkların dışında Muîn el-Miskîn'in anlatımının diğer kısımlarının uyduğu görülmüştür.

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa iblisin Bedir'de Kinane kabilesi reisi Süraka b. Mâlik'in suretine bürünerek bir grupla gelip, kendileriyle birlikte olduğunu söyleyerek Kureyşlileri Müslümanlara karşı kışkırttığını ve cesaretlendirdiğini zikretmişlerdir. O, Hâris b. Hişâm ile gezerken, meleklerin inişini görmüş, gerisin geri kaçmıştır. Bunun üzerine müşrikler ümitsizliğe düşmüşlerdir. Bu durumu gören Ebu Cehil, Süraka'nın Hz. Muhammed'in dostu olduğunu demiş, zafer elde edip geri döndükten sonra onun hakkından geleceğini söylemiştir. Onlar Bedir'de yenilgi alınca Süraka'yı bundan sorumlu tutmuşlardır. O ise kendisinin bu dediklerinden haberi olmadığını belirtmiştir.[1163] Bu anlatım Vâkıdî'nin eserinde geçmekle birlikte o iblisin suretine girdiği kişinin ismini Süraka b. Cu'şüm olarak zikretmiştir.[1164]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa iki taraf arasında savaş başlayacağı zaman Hz. Peygamber'in yerden bir avuç çakıl aldığını, Râşid ve Cevdet Paşa "Yüzleri

---

[1161] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 65, 66.
[1162] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* I, 84; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 439.
[1163] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4, 65; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 218, 219.
[1164] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* I, 82, 83.

çirkin olsun.” dediğini ve onu müşriklerin üzerine savurduğunu demişlerdir. Bu taşlar onların ağızlarına, burunlarına isabet etmiş, Allah Resulü ashaba saldırı emri vermiştir.[1165] Müelliflerin verdikleri bu bilgi Vâkıdî, İbn Hişâm ve İbn Hibbân’ın eserlerinde geçmektedir. İbn Hişâm ve İbn Hibbân’ın verdiği rivayette atılan çakılların müşriklerin ağız ve burunlarına isabet ettiği bilgisi bulunmamakta olup bu bilgi Vâkıdî’nin eserinde geçmektedir.[1166] Verilen bilgilerin bu eserlerdeki malumata uyduğu tespit edilmiştir.

Cevdet Paşa Hz. Peygamber’in saldırı emri verdiğinde, bugün şehit olanların Firdevs Cennetlerine gireceğini müjdelediğini, bunu duyan Umeyr b. Humâm’ın “Cennete girmek için şu heriflerin elinde ölmekten başka bir şey lazım değil mi?” dediğini ve elindeki hurmaları atarak kılıcını çıkardığını, düşman üzerine saldırarak birçok müşriki öldürüp, şehit olduğunu demiştir.[1167] Onun bu anlatımı İbn Hibbân’ın eserinde Hz. Peygamber’in bir avuç çakıl alıp müşriklere atığı rivayetin içerisinde geçmektedir. Farklı olarak burada Umeyr b. Humân, Allah Resulüne “Şayet geriye doğru dönmeden sürekli kafirlerin üzerine giderek savaşırken öldürülürsem mükafatım ne olacak?” diye sormuştur. O “Sana cennet verilecek” demiştir. Bunun üzerine onun, elindeki hurmaları atarak hücum ettiği şeklinde geçmektedir.[1168]

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin Bedir Gazvesinde müşriklerden öldürülen bazı önemli şahısların isimlerini zikretmişlerdir. Kureyş’in reislerinden Zem’a b. Esved ve kardeşi Akil b. Esved, Ben-i Sehm’in reislerinden Münebbih b.Haccac, kardeşi Nebih b. Haccac, oğlu Âs b. Münebbih b. Haccac ve Ebu’l-Âs b. Kays öldürülmüştür. Yine Amr b. Osman b. Ömer et-Teymî, Nevfel b. Huveylid, Ubeyde b. Saîd b. Âs b. Ümeyye, Hanzale b. Ebu Süfyan, Ebu’l-Bahteri, Ebu Cehil, onun kardeşi Âs b. Hişâm, Ebu Kays b. Velid, Abdullah b. Munzir, Mes’ud b. Ümeyye el-Mahzûmi, Esved b. Abdi’l-Esed, Ümeyye b. Halef ve oğlu Ali b. Ümeyye, Utbe b. Rebia ve kardeşi Şeybe ile oğlu Velid’de bu gazvede öldürülenler arasında sayılmıştır. Özellikle Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa bu isimlerden bazılarının kim tarafından öldürüldüğünü teferruatlı olarak zikretmişlerdir.[1169] Müşriklerden öldürülenlerin adları yukarıda isimlerini verdiğimiz müelliflerin eserlerinin hepsinde

---

[1165] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.4, 64; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 227; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 219, 220.

[1166] Vâkıdî, *Kitâbu’l-Megazî* I, 88; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 436; İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 127.

[1167] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 220, 221.

[1168] İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 127, 128.

[1169] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.4, 64-74; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 225-227; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 221-224; Molla Şerafeddin, *Kasasu’l-Enbiyâ*, 436, 437.

ortak bir şekilde geçmemekle birlikte, Râşid ve Molla Şerafeddin genel ifadelerle isimlerden birkaçını vermişlerdir. Buna karşın Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa isimlerin hepsini vermişlerdir. Biz burada eserlerde geçen meşhur isimleri vermeye çalıştık.

Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin yukarıda zikrettikleri isimler Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve İbn Hibbân'ın eserlerinde geçmekle birlikte bazı isimler uzun veya kısa künyeleriyle zikredilmiştir.[1170]

Muîn el-Miskîn, Hz. Peygamber'in Ben-i Hâşim'in Mekke'den ikrahla Bedir'e getirildiğini, onlardan biriyle, özelliklede Abbas b. Abdulmuttalib ve Ebu'l-Bahteri ile karşılaşıldığında onları öldürmeyi nehyettiğini belirtmiştir. Onun bu sözünü duyan Ebu Huzeyfe "Biz pederimizi, biraderimizi ve amcalarımızı katlettik. Allah hakkı için eğer Abbas'a rast gelirsen, kılıcımla yüzünü darp edeyim." demiştir. Allah Resulü onun bu sözünü işitince Hz. Ömer'e bakarak "Ya Ebu Hafs, bu kimse ne der işitir misin? Peygamberin amcasının yüzüne kılıç vurmak ister." demiştir. O, "Ya Resulallah icazet ver, bu münafığın boynunu vurayım." şeklince karşılık vermiştir. Hz. Peygamber onun münafık veya kafir olmadığını pederinin, kardeşinin ve amcalarının gamından dolayı böyle söylediğini, onu öldürmemesini, onun bir gün şehit olabileceğini, şehadetinin bu sözüne kefaret olup onu cennete götüreceğini söylemiştir. Huzeyfe bunları duyunca çok pişman olmuş ve Allah'ın gazabından korkmuştur. O, gazalara, cenklere katılmış ve Müseyleme cenginde şehit olmuştur.[1171] Onun bu anlatımı İbn Hişâm'ın eserinde aynı şekilde geçmekle birlikte, farklı olarak Muîn el-Miskîn'in, Hz. Peygamber'in "Onun bir gün şehit olabileceğini, şehadetinin bu sözüne kefaret olup onu cennete götüreceğini." dediği şeklinde verdiği sözü, İbn Hişâm'ın verdiği rivayette Ebu Huzeyfe söylemiştir. O, şöyle demiştir: "O gün söylediğim bu sözden dolayı emân içerisinde değilim. Ondan hala korkuyorum. Ancak şehitlik bana kefaret olabilir." Yine Müseyleme cenginde şehit oldu bilgisi, İbn Hişâm'ın eserinde Yemâme günü olarak geçmekte olup ikisi aynı harbi ifade etmektedir.[1172]

Muîn el-Miskîn Ebu'l-Bahteri'nin Mekke'de iken müşriklerin Hz. Peygamber'e eziyet etmelerine ve onu öldürmelerine sürekli engel olduğunu demiş ve Vâkıdî'den nakilde bulunmuştur. O, şöyle anlatmıştır: Ebu Dâvud el-Mâzeni, Ebu'l-Bahteri'ye rastladığını söylemiştir. O "Hz. Peygamber ısmarladı ki, seni katletmesinler. Lakin elimi tut. Seni bağlayayım." demiştir. O "Evvel Beni ısmarladı ise ben dahi onun maslahatını

[1170] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 88-95; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 436-445; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 16, 17; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 129, 130.
[1171] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 71.
[1172] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 436.

görüyorum lakin Mekke hatunları bilirler ki, ben kimseye elimi bağlatmam ve sen dahi benden feragat etmezsin. Her ne dilersen eyle.” demiştir. Bunun üzerine Ebu Davut ona bir ok atmış, onu katledecek bir yerine saplanınca o ölmüştür.[1173] Muîn el-Miskîn’in verdiği bu anlatım Vâkıdî’nin eserinde geçmektedir. Onun verdiği bilgiler Meğazi’deki rivayete uymakla birlikte bazı eksiklikler vardır. Burada Ebu’l-Bahteri sözüne Lat ve Uzza’ya yemin ederek başlamıştır. Ayrıca Ebu Dâvud oku atarken “Allah’ım bu senin okundur. Ebu’l-Bahteri’de senin kulun, bu oku ölümcül bir yere koy.” diyerek oku atmış, ok onun zırhını delerek ölümüne sebep olmuştur, şeklinde geçmektedir. Yine Vâkıdî’nin verdiği bu rivayetin devamında Mücezzer b. Ziyâd’ın onu katletmiş olabileceğiyle ilgili anlatım vardır.[1174]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Ebu Cehil’in katledilmesini eserlerinde ele almışlardır. Abdurrahman b. Avf, Müslümanlar ve müşrikler birbirlerine saldıracakları esnada yanında Ben-i Neccâr’dan iki gencin olduğunu, Ebu Cehil’i öldürmeleri için onu kendilerine göstermesini istediklerini söylemiştir. Bunlar Afra Hatunun oğullarını Muavvez ve Muaz imiş. Ebu Cehil Ben-i Mahzum’un arasında gelirken, Abdurrahman onlara onu göstermiştir. Onlar hamle etmişler, ona saldırmışlardır. Muîn el-Miskîn Muaz b. Afra’nın Ebu Cehil’e bir darbe vurduğunu, onun başının yere düştüğünü fakat onun oğlu İkrime’nin Muaz’ın kolunu kestiğini zikretmiştir. Cevdet Paşa ise ikisinin birden Ebu Cehil’in üzerine hücum ettiklerini, fakat bu sırada Ensar’dan Muaz b. Amr b. Cemûh’da onu gözetlemekte olup, Ebu Cehil’in ayağına bir kılıç darbesi vurduğunu, oğlu İkrime’nin yetişip Cemûh’un kolunu yaraladığını, bu esnada Afra’nın oğullarının hamle yaparak onu öldürdüklerini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ise Muavvez ve Muaz’ın Hz. Peygamber’in yanına gittiklerini ve her birinin kendisinin onu öldürdüğünü dediklerini vermiştir. Allah Resulü kılıçlarına bakmış, onların öldürdüğüne söylemiştir. Onun kılıcını ve elbiselerini ise Muaz’a vermiştir. O, Hz. Osman devrine kadar yaşamıştır. Yine Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber’in “Kim Ebu Cehil’den haber getirir.” diye sorduğunu, Abdullah b. Mes’ud’un bu işe talipli olduğunu, onun yanına geldiğinde ölmek üzere olduğunu gördüğü şeklinde vermişlerdir. O, İbn Mes’ud’a “Ey koyun çobanı pek sarp yere çıkmışsın.” demiş ve hangi tarafın yendiğini sormuştur. O, Müslümanların galip geldiğini zikretmiştir. Ayrıca Muîn el-Miskîn Ebu Cehil’in Mekke’de iken İbn Mes’ud’a çok zulüm ettiğini, onu o halde görünce “Ey Ebu Cehil, Hak Teala seni hor ve zelil etti.” dediğini, bunun üzerine Ebu Cehil’in, kendisinin zelil olmadığını, kavminin öldürdüğü adamdan daha üstün kimsenin olmayacağını

[1173] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.4. 71, 72.
[1174] Vâkıdî, *Kitâbu’l-Megazî* I, 86, 87.

dediğini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Abdullah'ın onun başını kestiğini ve Hz. Peygamber'e götürdüğünü söylemişlerdir.[1175]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Ebu Cehil'in öldürülüşü ile ilgili yukarıda verdikleri bilgiler Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerindeki rivayetler içerisinde geçmektedir. Yukarıda görüleceği üzere Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın farklı olarak zikrettikleri bazı anlatımlarda yine bu eserlerdeki farklı anlatımlar içerisinde geçtiği görülmekte olup, Ebu Cehil ve Abdullah b. Mes'ud'un diyalogları da yine Meğazi ve Sîre'de zikredilen rivayetler içerisinde geçmektedir. Fakat gerek Muîn el-Miskîn gerekse Cevdet Paşa'nın farklı rivayetlerdeki anlatımları uzlaştırarak tek bir anlatım içerisinde zikrettikleri görülmüştür. Bu Afra'nın çocukları Muavvez ve Muaz'ın zikredildiği rivayetler ile Muaz b. Amr b. Cemûh'dan bahseden rivayetlerde olmuştur. Bu konu ile ilgili özellikle Vâkıdî'nin eserinde çok sayıda teferruatlı ve farklı rivayetler bulunmaktadır.[1176]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Ümeyye b. Halef'in öldürülüşünü teferruatlı bir şekilde zikretmişlerdir. Muîn el-Miskîn onun Abdurrahman b. Avf ile cahiliye döneminde dostluğu olduğunu demiştir. Avf İslam'a girince "Abd-i Amr" olan ismini Allah Resulü Abdurrahman olarak değiştirmiştir. Ümeyye bir gün kendisine rastlamış, Rahman'a inanmadığını söyleyerek "Babanın tayin ettiği ismi değiştirdin. Ben sana Abdurrahman demem. Zira Yemame'de Müseyleme'ye Rahman derler. Başka bir isim koyarım." demiştir. Abdurrahman "Ey Ebu Ali canın nasıl isterse öyle nida eyle." demiş, bunun üzerine o Abdu'l-İlah ismini vermiş ve onunla karşılaştıklarında bu adla hitap etmiştir. Abdurrahman elinde iki zırh olduğu halde Bedir'de Ümeyye ve oğluyla karşılaşmıştır. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa onun öldürülmemek için oğluyla birlikte Avf'a teslim olduklarını, onunda ikisini esir olarak yanına aldığını söylemişlerdir. Farklı olarak Cevdet Paşa Ümeyye esir olarak Avf'ın yanında iken "Kimdir şu demirlere bürünüp safları yırtan bahadır?" diye sormuş o, Hz. Hamza olduğunu demiştir. Bunun üzerine o, "Ah bize bu işleri eden ve bizleri bu hale koyan hep odur demiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Ümeyye'nin Mekke'de dininden dönmesi için Hz. Bilal'e çok işkence ettiğini belirtmişlerdir. Bilal Halef ve oğlunu görünce Ensar'a işte kafirlerin reisi, onu öldürünüz diye bağırmış, o hayatta olur ise kendisinin hayatta olamayacağını söylemiştir. Cevdet Paşa Afra hatunun oğlu Muaz ile Ensar'dan olan bazı şahısların saldırarak onu katlettiklerini, onun oğlu Ali'yi ise Ammar b. Yâsir'in öldürdüğünü zikretmiştir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn ise Abdurrahman'ın onların kendi esirleri

---

[1175] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 69, 70; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 223-226.
[1176] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 92-96; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 440-442.

olduğunu söylemesine rağmen onların saldırdığını, kendini onların üzerine atmasına rağmen, Hubâb b. Munzir'in Ümeyye'nin burnuna bir kılıç darbesi vurup kestiğini, onun Avf'a, kendisini onlara teslim etmesini söylediğini, bu sırada Hubeyb b. Yesâf'ın onu bir kılıç darbesiyle öldürdüğünü demiştir. Yine o, Habbâb b. Munzir'in onun oğlu Ali'nin ayağına bir kılıç darbesi vurduğunu, Ammar b. Yâsir'inde onu katlettiğini belirtmiştir.[1177]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Ümeyye b. Halef ve oğlu Ali'nin öldürülüşünü anlatımları Vâkıdî, İbn Hişâm ve İbn Hibbân'ın eserlerinde geçmektedir. Muîn el-Miskîn'in anlatımı ve zikrettiği isimler Vâkıdî'nin verdiği rivayetlere uymakta olup, Meğazi'de daha teferruatlı ele alınmıştır. Burada Ümeyye'nin Hz. Hamza'yı görmesi ve onun hakkında Abdurrahman b. Avf'a söyledikleri ile Hz. Bilal'in onu gördüğünde hamur yoğurmakta olduğu bilgisi de bulunmaktadır. Cevdet Paşa'nın Ümeyye'nin Hz. Hamza'yı göstererek "Kimdir şu demirlere bürünüp safları yırtan bahadır?" diye verdiği söz ise Vâkıdî, İbn Hişâm ve İbn Hibbân'ın verdiği rivayetlerde "Göğsündeki deve kuşu yeleğiyle/tüyüyle işaretlenmiş şu adamınız kim?" şeklinde geçmektedir. İbn Hişâm farklı olarak Ümeyye'nin Hz. Bilal'e İslam'dan dönmesi için yaptığı eziyetlerden de bahsetmiştir. Ayrıca o verdiği rivayette onları öldürenlerin isimlerini zikretmemekle birlikte Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın diğer anlatımları ona uymaktadır.[1178]

İbrahim en-Nîsâbûrî, Kudâî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin Bedir Gazvesinde müşriklerden yetmiş kişinin öldürüldüğünü, yetmiş şahsında esir alındığını demişlerdir.[1179] Kudâî, Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin Müslümanların on dört şehit verdiğini, bunların altısının Muhacir, gerisinin Ensar'dan olduğunu belirtmişlerdir. Teferruat olarak Cevdet Paşa Ensar'dan şehit olanların altısının Hazrec'ten, ikisinin ise Evs'ten olduğunu belirtmiştir.[1180] Kasassu'l-Enbiyâ müelliflerinin verdikleri bu sayılar İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerinde aynı şekilde geçmektedir.[1181]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa müşriklerden ölenlerin bir kuyuya atıldığını demişlerdir. Onlar, Ümeyye b. Halef'in cesedinin ise şişip zırhını sıkıştırdığını,

---

[1177] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 68, 69; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 227, 228.

[1178] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* I, 89, 90; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 438-439; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 130, 131.

[1179] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ* ,414b; Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 111; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 222r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 69; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 227; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 228; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 437.

[1180] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 111; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 69; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 228; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 437.

[1181] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 16, 17; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 474, 477.

taşındığında parçalandığını, bu sebeple olduğu yerde üzerine taş ve toprak yığılarak gömüldüğünü söylemişlerdir.[1182] Onların verdiği bu bilgi İbn Hişâm ve Taberî'nin eserlerindeki rivayetlerle uyuştuğu görülmüştür.[1183]

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin alınan esirler arasında Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın da olduğunu belirtmişlerdir. Müellifler, onun sıkı bağladıkları için inlediğini, Allah Resulünün onun sesini duyup müteessir olduğunu söylemişlerdir. Ashaptan bazıları Hz. Muhammed'in üzüldüğünü ve gece uykusuz kaldığını fark etmiş, onun bağlarını çözmüşlerdir.[1184] Abbas b. Abdulmuttalib hakkındaki bu anlatım Zührî, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerinde geçmekle birlikte bu eserlerde ki rivayetlerde, ashaptan birisi Resulullah'a neden uykusuz kaldığını sormuş, bunun üzerine o, Abbas'ın bağlıyken inlemesinden dolayı olduğunu dediği şeklinde ayrıntı vardır.[1185]

Râşid, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin Bedir'de Müslümanlar zafer kazanıp, müşriklerden yetmiş esir alınınca, onlara ne yapılacağıyla ilgili Hz. Peygamber'in ashabıyla istişare yaptığını zikretmişlerdir. Hz. Ömer onların çoğunun Mekke'nin ululari olduğunu, öldürülmeleri gerektiğini söylemiştir. Sa'd b. Muâz'da bu görüşte olduğunu beyan etmiştir. Buna karşın Hz. Ebu Bekir onların kendilerinin akrabaları olduğunu fidye karşılığı serbest bırakılmalarının daha doğru olacağını söylemiştir. Ayrıca Cevdet Paşa fidye olarak dört bin dirhem belirlendiğini vermiştir. Farklı olarak Râşid, Hz. Peygamber'in Hz. Ebu Bekir'in davranışını, Hz. İbrahim'e benzettiğini, onun "Bana uyan bendendir. Bana isyan edene gelince, Allah'ım sen bağışlayan ve acıyansın." (İbrahim 14/36) ayetini okuduğunu, Hz. Ömer'in davranışını da Hz. Nuh'a benzettiğini "Allah'ım yeryüzünde hareket eden bir tane dahi kafir bırakma." (Nuh 71/26) ayetini okuduğunu demiştir. Müellifler Hz. Peygamber sahabilerinde onayını alarak fidye görüşünü uyguladığını belirtmişlerdir. Fakat esirler içerisinde bulunan inananlara büyük kötülükleri dokunan Nadr b. Hâris ile Ukbe b. Ebî Muayt'ı katlettirmiştir.[1186] Bedir esirleri hakkında yapılan istişarenin anlatımı ve Râşid'in fazladan zikrettiği kısım İbn Hibbân'ın eserinde geçmektedir.[1187] Esirlerden gücü

[1182] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 72; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 229.
[1183] Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 443; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 456.
[1184] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 72; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 230; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 438.
[1185] Zührî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, 66; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 131; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 463.
[1186] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 75, 76; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 228, 229; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 230, 231; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 438
[1187] Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 132.

yetenlerden dört bin dirhem fidye alındığı ile Nadr b. Hâris ve Ukbe b. Ebî Muayt'ın katledildiği bilgileri ise Zührî ve İbn Hişâm'ın eserinde geçmektedir.[1188]

Muîn el-Miskîn diğer Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinden farklı olarak Bedir esirlerinin, bir kimseyi Hz. Ebu Bekir'e gönderdiklerini söylemiştir. Ona akraba olduklarını, Hz. Muhammed'in kendilerine ihsan edip bağlarını çözmesini veya fidye karşılığı serbest bırakılmasını, kendilerini öldürmemesini söyleyerek, ondan ricacı olmasını istemişlerdir. Yine esirler aynı taleplerle Hz. Ömer'e de gitmişlerdir. O, Hz. Peygamber'in yanına geldiğinde Hz. Ebu Bekir'in, esirlerin taleplerini ona ilettiğini, onlara ihsan etmesini, helak etmemesini söylediğini görmüştür. Resulullah susmuş bir şey söylememiştir. O, Allah Resulünün yanından çıkınca, Hz. Ömer onun yanına gitmiş, esirlerin Allah ve Resulünün düşmanları olduğunu, kendilerini vatanlarından çıkardıklarını, Allah'ın peygamberiyle savaştıklarını, onların boyunlarının vurulması gerektiğini, onların küfür ehlinin ve delaletin önderleri olduğunu, öldürmesi için filan kimseyi kendine, Ukayl'i Ali'ye, Abbas'ı da Hamza'ya vermesini istemiştir. Hz. Peygamber susmuş ona bir şey söylememiştir. Onların bu gidiş gelişi aynı şekilde üç kez tekrarlanmış, Allah Resulü bir şey dememiştir. Akabinde o, çadırından çıkmış, ashabına dönerek Hz. Ebu Bekir'in misalinin meleklerden Mikail'e benzediğini, onun Allah'tan sürekli günahkârlar için af istediğini, şefik ve rahim olduğunu, peygamberlerden ise Hz. İbrahim'e benzediğini, kendisini ateşe attıklarında onlara beddua etmediğini "Kim bana uyarsa o bendendir. Kimde bana karşı gelirse şüphesiz sen çok bağışlayan ve merhamet edensin." (İbrahim 14/36) dediğini ve dahi Hz. İsa misali olduğunu "Eğer onlara azap edersen şüphe yok ki onlar senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan şüphe yok ki sen mutlak güç sahibisin." (Maide 5/118) dediğini söylemiştir. Hz. Ömer'inde meleklerden Cebrail'e benzediğini, onun Allah'ın düşmanlarına azap indirdiğini, Peygamberlerden de Hz. Nuh'a benzediğini onun "Ey Rabbim kafirlerden hiçbirini yeryüzünde bırakma." (Nuh 71/26) dediğini ve dahi Hz. Musa misali olduğunu onun "Ey Rabbim sen onların mallarını silip süpür ve kalplerine darlık ver. Çünkü onlar elem dolu azabı görünceye kadar iman etmezler." (Yunus 10/88) dediğini söylemiştir. Muîn el-Miskîn sonra Hz. Peygamber'in ashabına dönerek "Sizin muhtaç ve fakirleriniz vardır. Esirlerinizden kim fidye verir ise onu alın, vermeyenin boynunu vurun." buyurduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine Abdullah b. Mes'ud "Ben Süheyl b. Beydâ'nın, Mekke'de İslam'ı kabul ettiğini işittim." demiş, onun muaf olmasını talep etmiştir. Bu söz üzerine Hz. Muhammed cevap vermemiştir. Abdullah "Bana ondan zor bir an, bir saat gelmedi ki, izin almadan sözde acele ettim. Semaya

[1188] Zührî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, 65, 66; Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, s. 447, 460.

nazar ettim ki, üzerime taş nazil olmaya.” Bir lahza sonra Allah Resulü Süheyl b. Beydâ hariç buyurmuştur. Abdullah o, bu sözü söylediği için çok sevindiğini, bundan daha mutlu bir anını hatırlamadığını söylemiştir. Sonra Resul-i Ekrem “Nice kalpler vardır ki, taştan daha katı, nice kalpler vardır ki harirden daha yumuşaktır.” demiş ve Hz. Ebu Bekir’in görüşünde olduğunu belirterek esirler hakkında ihsanı terk etmemelerini fidye verecek gücü olmayanlarında serbest bırakmalarını istemiştir.[1189]

Muîn el-Miskîn’in Bedir esirleri ile ilgili yukarıda verdiğimiz anlatımı Vâkıdî ve Taberî’nin eserlerinde geçmekle birlikte onun anlatımını daha çok Vâkıdî’nin ravisini zikretmediği “Dediler ki” şeklinde başlayan rivayeti karşılamaktadır. Bununla birlikte bazı farklılıkları vardır. Vâkıdî’nin verdiği rivayette müşrikler Hz. Ömer’den aracı olmasını istediklerinde o, “Sizden herhangi bir kötülüğü uzaklaştırmayacağım.” demiştir. Bu söz Muîn el-Miskîn’in anlatımında geçmemektedir. Bunun yanında Vâkıdî’nin verdiği rivayette Hz. Ömer’in diğer söyledikleri olmakla birlikte, onun Hz. Peygamber’den, öldürmesi için filan kimseyi kendine, Ukayl’i Ali’ye, Abbas’ı da Hamza’ya vermesini istemesi yoktur. Bu söz Taberî’nin eserinde, Hz. Ömer’in naklettiğini söylediği rivayet içerisinde geçmektedir. Vâkıdî’nin verdiği rivayetin sonunda Hz. Peygamber’in “Eğer Bedir günü bir azap inseydi, Ömer’in dışında kimse ondan kurtulamazdı.” Ömer “Öldür ve fidye alma!” diyordu. Aynı şekilde Sa’d b. Mu’az’da “Öldür fidye alma!” diyordu, cümleleri bulunmaktadır. Bu cümleler Muîn el-Miskîn’in eserindeki anlatımında geçmemekle birlikte, Vâkıdî’nin verdiği rivayetin sonunda da Hz. Peygamber’in fidye veremeyecekleri serbest bırakın sözü geçmemektedir. Yine Muîn el-Miskîn’in “Nice kalpler vardır ki, taştan daha katı, nice kalpler vardır ki harirden daha yumuşaktır.” olarak verdiği, Hz. Peygamber’in sözünün “Harirden daha yumuşaktır.” kısmı Vâkıdî’de “Tereyağından daha yumuşaktır.” şeklinde geçmektedir. Bu söz Taberî’de yoktur. Verdiğimiz bu farklılıkların dışında Muîn el-Miskîn’in anlatımının Vâkıdî’nin verdiği rivayete[1190] uyduğu görülmüştür.

Muîn el-Miskîn, Hz. Peygamber’in esirlerden fidye olarak en fazla dört bin dirhem alınabileceğini dediğini söylemişken, Cevdet Paşa ve Aşkî esirlerden dörder bin dirhem alınmasını buna gücü yetmeyip okuma yazma bilenlerin Ensar’dan on çocuğa okuma yazma öğretmesi karşılığında serbest bırakılacağını kararlaştırdığını demiştir.[1191] Onların verdiği bu bilgiler İbn Sa’d’ın eserinde geçmektedir.[1192]

[1189] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.4. 75, 76.
[1190] Vâkıdî, *Kitâbu’l-Megazî* I, 108-110; Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, II, 475-477.
[1191] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.4, 77; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 234; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 106.
[1192] İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*. II, 20.

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa esirler Medine'ye getirdiğinde Hz. Peygamber'in onları sahabilere dağıttığını ve onlara iyi muamelede bulunup iyi bakmalarını emrettiğini söylemişlerdir. Esirler içerisinde olan Hz. Peygamber'in amcası Abbas b. Abdulmuttalib savaşa çıkarken hanımı Ümmü'l-Fadl'a çok miktarda altın vermiş, eğer kendisine herhangi bir şey olursa bunun kendisi ve çocukları için olduğunu belirtmiştir. Bu konuşma ve altınlardan o ve eşi ile Allah'tan başka hiç kimsenin haberi yokmuş. Ayrıca o, Mekke askerlerine sarfetmek üzere yanına hayli altında almıştır. Müminler gazveyi kazanıp onu esir olarak almışlar ve yanındaki altınlara da ganimet olarak el koymuşlardır. Allah Resulü fidye karşılığı esirlerin bırakılmalarına karar verince Abbas kendisinden alınan altınların fidye olarak kabul edilmesini ondan talep etmiş, fakat Resulullah kendilerine karşı harcanmak üzere getirdiği bu altınları fidye olarak kabul edemeyeceğini cevabını vermiştir. Abbas fidye verecek malı olmadığını söyleyince, Resul-i Ekrem ona, Müslümanlara karşı savaşmak üzere gelirken hanımına verdiği altınları hatırlatmıştır. O, kendisi, eşi ve Allah'tan başka kimsenin bunu bilmediğini, ona nereden öğrendiğini sorunca Hz. Peygamber, Allah'ın haber verdiğini söylemiştir. Bunun üzerine amcası "Sen doğru söylüyorsun." diyerek şehadet getirmiş, İslam'a girmiştir. Fakat diğer esirler gibi ondan da fidye alınmıştır.[1193] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Abbas b. Abdulmuttalib'in fidyesi hakkında verdikleri yukarıdaki bilgiler, İbn Hibbân ve Beyhakî'nin eserlerinde geçmekte olup, verilen bilgilerin uyuştuğu görülmüştür. Bununla birlikte bu eserlerde anlatım daha teferruatlıdır.[1194]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa esirler arasında Hz. Peygamber'in kızı Zeynep'in eşi Ebu'l-Âs'ın da olduğunu demişlerdir. Hz. Zeynep kocasının fidyesi olarak, annesi Hz. Hatice'nin kendisine evliliğinde takmış olduğu gerdanlığı yollamıştır. Allah Resulü fidyeler arasında gerdanlığı görünce hüzünlenmiş, eğer uygun görürlerse onu geri kızına göndermelerini Âs'ı da serbest bırakmalarını talep etmiştir. Onun üzüldüğünü gören ashap, onu azat etmiş ve kolyeyi de Zeynep'e geri göndermişlerdir.[1195] Teferruata giren Muîn el-Miskîn, Resulullah'ın serbest bırakılmasına karşılık Ebu'l-Âs'a kızı Hz. Zeynep'i Medine'ye göndermesi şartını koyduğunu demiştir. Onu getirmesi için de Zeyd b. Hârise'yi görevlendirmiştir. Âs Mekke'ye vardığında Zeynep hazırlıklarını tamamlamıştır. Kaynı olan Kinâne b. Rebi onu götürmek üzere yayını ve okunu da alarak devesini hazırlamış gündüz Mekke'den çıkmıştır. Müşrikler bunu öğrenince onu yakalamak için peşlerine düşmüşlerdir. Zi Tuvâ'da onlara ilk yetişen Hebbâr b. El-Esved ile Fihrî olmuşlardır. Hebbâr Hz.

[1193] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 77; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 232, 233.
[1194] İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 135, 136; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, III, 142, 143.
[1195] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 82-84; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 234, 235.

Zeyneb'in devesini mızrağı ile korkutmuştur. Denilene göre o esnada o hamile olup çocuğunu düşürmüştür. Kinâne oklarını önüne dökerek, kim Zeynep'e bir kötülük yapacak olursa onu öldüreceğini demiştir. O sırada Ebu Süfyan gelmiş ve Rebi'ye doğru yapmadığını, kendilerine musibet eriştiren birisinin kızını, gündüz vakti herkesin gözü önünde götürmesinin kendilerini aciz gibi göstereceğini ve yanlış bir iş olduğunu, onu hapsetme maksatlarının olmadığını söylemiştir. Ona geri dönmesini ve gece olunca gizlice götürmesini demiştir. O da geri dönmüş ve onun dediğini yapmıştır. Gece vakti onu tekrar alarak Mekke'den çıkarmış ve Zeyd b. Hârise'ye teslim etmiştir. Oda onu Medine'ye ulaştırmıştır.[1196] Ebu'l-Âs ve Hz. Zeynep ile ilgili Muîn el-Miskîn'in teferruatlı olarak, Cevdet Paşa'nın ise özet olarak verdiği anlatım İbn Hişâm'ın eserinde geçmektedir. Verilen bilgilerin onun verdiği rivayete uyduğu görülmekle birlikte Sîre'de daha teferruatlı olarak zikredilmiştir. Ayrıca onda Hz. Zeynep'in Medine'ye gitmesiyle ilgili olarak Hint'le arasında geçen konuşma da verilmiştir.[1197]

Cevdet Paşa Kureyş ordusundan yetmiş kişi ölüp, yetmişi de esir edildikten sonra geri kalanların zorlukla Mekke'ye geldiklerini demiştir. Ebu Süfyan b. Hâris b. Abdulmuttalib'de onlarla beraber gelmiş, Ebu Leheb ile görüşmüştür. Onlar, Abbas'ın hanımı Ümmü Fadl ve Müslüman olduğu halde bunu gizleyen kölesi Ebu Râfi bir mecliste bulunmaktalarmış. Ebu Leheb, Ebu Süfyan b. Hâris'e Bedir'de ne olduğunu sormuştur. O "Vallahi hiçbir şey değil. İllâ biz Muhammedilere mülâki olduğumuzda arkalarımızı onlara teslim ettik. Dilediklerini katl ve dilediklerini esir ettiler. Lâkin nâsı levm ve ta'yib dahi eylemem. Zira ablak atlara binmiş bir alay süvari var idi. Onlara mukavemet mümkün değil idi." demiştir. Bunun üzerine Ebu Râfi, o gördüklerinin melekler olduğunu söyleyince, Ebu Leheb sinirlenmiş ona bir tokat atmıştır. Bunu gören Ümmü Fadl "Biçare köleyi, efendisi burada yok diye dövüyorsun." demiş, çadırın direğini alarak Ebu Leheb'in başını yarmıştır. Cevdet Paşa bu durum üzerine Ebu leheb'in üzüntüsünden ağır hasta olduğunu, bir hafta sonra ölüp cehenneme gittiğini söylemiştir. Yine o, diğer Kureyşlilerinde Bedir'de ki hezimetten dolayı bir ay matem tuttuklarını, Allah Resulünün bu gazvede mansûr ve muzaffer olduğu için İslam'ın kuvvet bulduğunu belirterek anlatımını bitirmiştir.[1198] Cevdet Paşa'nın bu anlatımı Muîn el-Miskîn'in eserinde de geçmekle birlikte bazı farklılıklar vardır. O, Ebu Leheb'in başına aldığı darbeden sonra adese denilen bir taun hastalığına yakalandığını ve yedi gün içerisinde öldüğünü demiştir. Yine cesedinin koktuğunu, kimsenin yanına giremediğini, bir rivayete göre çocuklarının bir hamal tutup onu bir çukura

[1196] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 83, 84.
[1197] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 454, 455.
[1198] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 235, 236.

gömdüklerini, bir rivayette de evini üstüne yıkıp, kokudan kurtulduklarını demiştir.[1199] Cevdet Paşa'nın verdiği bu bilgiler İbn Hişâm'ın eserinde geçmekle birlikte Farklı olarak Abbas, hanımı ve Ebu Râfi'nin bu olay gerçekleşmeden önce Müslüman oldukları ve gizledikleri bilgisi bulunmakta olup, ondaki rivayet daha teferruatlı ve uzundur. Bununla dışında onun verdiği bilgiler ve konuşmalar Sîre'de ki malumata uymakta olup, rivayetin özeti şeklinde verilmiştir.[1200] Muîn el-Miskîn'in anlatımı ise Beyhakî'nin eserinde geçmekle birlikte farklı olarak, taun bulaşma korkusuyla Ebu Cehil'in kokmuş cesedine kimsenin yaklaşamadığı, Kureyş'li bir kimsenin yardımıyla çocuklarının uzaktan üzerine su serpip, Mekke'nin üst taraflarında bir duvara dayayıp üzerini taş ile kapattıkları şeklinde geçmektedir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın verdiği diğer bilgilerin Delâilde ki malumata da uyduğu tespit edilmiştir.[1201]

Cevdet Paşa özet olarak Hz. Peygamber'in Zeyd b. Hârise'yi zaferi müjdelemek için Medine'ye gönderdiğini demiştir. O, oraya vardığında Allah Resulünün kızı Rukiye'nin vefat ettiğini, defin işlemlerinin yapılmakta olduğunu belirtmiştir.[1202] Farklı olarak Muîn el-Miskîn Resulullah'ın zaferi müjdelemek için Abdullah b. Revâha ile Zeyd b. Hârise'yi gönderdiğini söylemiştir. Onlar Medine'ye yaklaştıklarında Abdullah, el-Akîk denilen yerde Zeyd'den ayrılmıştır. O, Ben-i Amr b. Avf, Vâil ve Hatme'nin evlerinin olduğu tarafa gitmiş ve yüksek bir yere çıkmıştır. Hz. Peygamber'in sıhhat ve selamette olduğunu, müşriklerin ulularından olan Ebu Cehil, Utbe, Şeybe gibilerinin katledildiğini, Süheyl b. Amr gibi nice kimselerinde esir alındığını demiştir. Âsım b. Adî ona bunun doğru olup olmadığını sormuş, doğru olduğunu Allah Resulünün esirlerle birlikte yarın geleceğini söylemiştir. O Medine'nin evlerini tek tek dolaşarak bu müjdeyi haber vermiştir. O gün Hz. Osman'ın eşi ve Resul-i Ekrem'in kızı Rukiye vefat etmişti. Zeyd b. Hârise Hz. Peygamber'in devesi Kusvâ üzerinde Medine'ye gelmiş, Ebu Cehil ile öldürülenleri ve esir alınanları haber vermiştir. Bazı münafıklar buna inanmamışlardır. Onlardan biri Üsâme b. Zeyd'e "Muhammed ve ashabı katledildiler. Baban kemâl-i hayretinden ve ızdırabından bunları der. Nişanı odur ki, peygamberin devesine süvari olmuş." demiştir. Münafıklardan biri olan Ebu Lübâbe b. Abdulmünzir "Arkadaşlarınız öyle dağıldılar ki, artık bir arada cem olunmanız mümkün olmaz. Muhammed katledildi. Zeyd onun devesine binip firar etti." dedikten sonra Allah'ın Zeyd'in sözlerini yalanlayacağını söylemiştir. Orada bulunan bir Yahudi de onun bu sözlerini desteklemiştir. Üsâme bir tenhada babasına dediklerinin doğru olup olmadığını

[1199] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 85.
[1200] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 448-450.
[1201] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, III, 145, 146.
[1202] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 229.

sormuş, doğru olduğu cevabını almıştır. Münafığa gelerek Resulullah geldiğinde, söylediği bu sözlerden dolayı kendisine azap edeceğini söyleyince o, dediklerinin halkın söyledikleri şeyler olduğunu belirtmiştir. İkinci gün Hz. Muhammed kölesi Şükran'ı esirler üzerine görevlendirmiş olarak, kendinden önce Medine'ye göndermiştir. Esirler kırk dokuz kişi olup, aslında yetmiş şahıslardı. Akabinde Hz. Peygamber selamet ve ganimetle birlikte ashabıyla gelmiştir.[1203]

Cevdet Paşa'nın özet olarak, Muîn el-Miskîn'in de ayrıntılı olarak yukarıda verdikleri anlatımları, Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçmekte olup, verilen bilgilerin rivayetlere uyduğu görülmüştür.[1204] Muîn el-Miskîn'in anlatımı tam olarak Vâkıdî'nin verdiği rivayete uymaktadır. Bu rivayetten tek farkı Meğazi de Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde ashabın onu karşılaması ve aralarında geçen konuşmalarında olmasıdır. Muîn el-Miskîn'in anlatımında rivayetin bu kısmının olmadığı görülmüştür.[1205]

Muîn el-Miskîn eserinde Umeyr b. Vehb'in İslam'a girmesini Vâkıdî ve İbn İshâk'tan şöyle zikretmiştir: Umeyr b Vehb cahiliye döneminde Kureyş'in şeytanlarından birisi olup, Mekke'de Müslümanlara çok eziyet etmiştir. Onun oğlu Bedir'de esir düşmüş, kendisi ise kaçmıştır. Bir süre sonra o ve Safvân Bedir'de olanları konuşmak üzere Hicr'de oturmuşlardır. Safvân, Bedir'de olanları hatırlayınca, bundan sonra yaşamanın tadının olmadığını söylemiştir. Umeyr onu tasdik etmiş, şayet borcu ve çocuklarının maişeti olmasa Hz. Muhammed'e gidip onu öldürebileceğini söylemiştir. Safvân ona, aile fertlerinin ihtiyaçlarını karşılamada becerikli olduğunu, söylediği bu şeyi yapması karşılığında onun borçlarını ödeyeceğini ve aile efradının ihtiyaçlarını göreceğini demiştir. O, bu konuşmanın aralarında kalmasını isteyerek, kılıcını keskinleştirip, üzerine zehir sürmüştür. Hazırlıklarını yapıp Medine'ye gelmiştir. Mescidin önünde devesinden inmiş, içeri girmek istemiştir. Orada bulunan Hz. Ömer, onu kılıcı boynunda görünce, onun bir kötülük yapmak kastıyla geldiğini, Bedir günü müşrikleri savaşmaya teşvik ettiğini, Müslümanların savaşçılarının az olduğunu diyerek onları cesaretlendirdiğini söyleyerek onu tutmalarını istemiştir. Hz. Ömer Allah Resulünün yanına gelerek Umeyr b. Vehb'in kılıcını kuşanıp geldiğini söylemiştir. Hz. Peygamber onu yanıma gönder demiştir. Onu getirmiş, Ensar'dan birine de onun yanında durmasını, güvenilir bir kimse olmadığını söylemiştir. Umeyr, onun yanına girmiş ve cahiliye selamıyla Hz. Peygamber'i selamlamıştır. Resul-i Ekrem Allah senin

---

[1203] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 80, 81.
[1204] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 113, 114; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 446.
[1205] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 113, 114.

selamından daha güzel olan Cennet ehlinin selamını bana nasip etti demiştir. Sonra ona gelme sebebini sormuştur. O, esirim için geldim deyince, kılıcını niye getirdiğini sormuştur. O, cevap olarak "Allah kılıçların belasını versin." demiştir. Hz. Peygamber tekrar niye geldiğini sormuş, o ise aynı cevabı vermiştir. Bunun üzerine Hz. Muhammed ona yukarıda verdiğimiz Safvân ile Hicr'de konuştuğu şeyleri haber vermiş, ona tahayyül ettiğin şeyden Allah beni korudu demiştir. O, bunları duyunca çok şaşırmış, orada kendilerinden başka bir kimse olmadığını, bunu nasıl bilebildiğini demiştir. Hz. Peygamber Allah'ın haber verdiğini söylemiştir. O, Allah'ın kendisini sağlam dine ve doğru yola kavuşturduğunu söylemiş ve şehadet getirerek Hz. Muhammed'in peygamberliğini tasdik edip İslam'a girmiştir. Ashap bu duruma çok sevinmiştir. Resulullah onlara, ona Kur'ân öğretmelerini ve esirini serbest bırakmalarını buyurmuştur. Safvân ise her gün Kureyşlilere, kendilerine yakında çok güzel bir haber geleceğini, onunla Bedir'deki musibeti unutacaklarını söyleyerek, Umeyr'den gelecek haberi beklemekte olup, Mekke'ye gelenlere onu sormaktaymış. Birgün oraya misafir olarak gelen birisine onu sorunca o, "Umeyr Müslüman oldu." demiştir. Safvân ve orada bulunanlar ona küfretmişlerdir. O artık arkadaşıyla konuşmayacağına, evlatlarına yardım etmeyeceğine yemin etmiştir. Umeyr b. Vehb oğluyla birlikte Mekke'ye geldiğinde orada İslam uğrunda çok çalışmış, birçok kimse onun sayesinde Müslüman olmuştur.[1206] Muîn el-Miskîn'in verdiği bu rivayetin Vâkıdî'nin eserinde Âsım b. Ömer b. Katâde'den ve İbn Hişâm'ın eserinde İbn İshâk'tan rivayet edildiği görülmüştür. Vâkıdî'nin verdiği rivayet daha teferruatlı olmakla birlikte, Muîn el-Miskîn'in anlatımı daha çok İbn Hişâm'ın eserindeki rivayete uymaktadır.[1207] Karşılaştırmada verilen isimlerin ve bilgilerin uyuştuğu görülmekle birlikte Meğazi ve Sîre'de diyalogların daha teferruatlı olduğu görülmüştür.

2.2.1.1. Benî Kaynuka Yahudilerinin Medine'den Çıkarılması

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret ettiğinde oradaki Yahudilerle birbirlerine saldırmamak, düşmanlarını savaşa tahrik ve teşvik etmemek üzere anlaşma yaptığını söylemişlerdir.[1208] Muîn el-Miskîn Müslümanların Bedir'de zafer kazanmasıyla, İslam'ın terakkisinin devam ettiğini, bunun Yahudiler de kıskançlığa sebep olduğunu demiştir. Kaynukalılar Muhammed savaşmasını bilmeyen, cenk ilminde maharetleri olmayan bir topluluğu mağlup etti, şayet bizimle savaşsaydı,

---

[1206] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 86, 87.
[1207] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 122, 124; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 460, 461.
[1208] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 89; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 237.

mukâtelenin nasıl olduğunu görürdü şeklinde konuşmaya başlamışlar, böylelikle düşmanlıklarını ortaya koymuşlardır.[1209] Cevdet Paşa ise Medine'de Kurayza, Nadir ve Kaynuka Yahudilerinin bulunduğunu belirtmiştir. O, Kaynukalıların Âliye diye isimlendirilen nahiye civarındaki Cisr-i Buthan denilen yerde oturduklarını, sağlam kaleleri olduğunu, cesaretleri ile öne çıktıklarını, Hazrec ile aralarında dostluk bulunan bir kabile olduğunu vermiştir. Cevdet Paşa iki taraf arasında yapılan barışın neden bozulduğunu açıklamamış iken,[1210] Muîn el-Miskîn ve Râşid ahdin bozulma sebebini zikretmişlerdir. Müslüman bir kadın Ben-i Kaynuka pazarında, bir işini halletmek üzere kuyumcu dükkanında oturmaktaymış. Orada bulunan Yahudilerden birisi kadına hissettirmeden eteğini kaldırıp, elbisesine iliştirmiştir. Kadın kalkınca avreti açılmış, çok mahcup olmuş, feryat ederek bağırmıştır. Râşid kanının "Bir Müslüman yok mudur?" diye bağırdığını söylemiştir. Orada bulunan bir Müslüman Yahudi'yi öldürmüştür. Onlar toplanarak Müslümanı şehit etmişlerdir.[1211] Muîn el-Miskîn Allah Resulünün bu olayı duyunca Yahudilerin büyüklerini çağırdığını onları korkutup, ihtar ettiğini ve İslam'a davet ettiğini demiştir. Buna karşı onlar "Ya Muhammed! Sen zannedersin ki, biz senin kavmin gibi cenk ahvalini bilmeyiz. Eğer bizimle muharebe edersen, halin nice olur görürsün." demişler ve onun yanından kalkarak gitmişlerdir. Cebrail "Bir kavmin ihanet etmesi endişesi taşıyorsan, yaptığın antlaşmayı aynı şekilde onlara geri at. Allah hainleri sevmez." (Enfâl 8/58) ayetini getirmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber Ebu Lübâbe'yi yerine halife tayin etmiş, bir âlem hazırlayıp Hz. Hamza'ya vermiş ve ashapla Medine'den çıkmıştır. Kalelerini kuşatıp on beş gün muhasara etmiştir. Allah bu esnada Yahudilerin kalplerine korku düşürmüştür. Onlar her neleri varsa bırakarak, oradan çıkıp gitmek istediklerini Hz. Peygamber'e bildirmişlerdir. O, kalelerinden inmelerine izin vermiştir. Onların sayısı yedi yüz olup, Münzir b. Kudâme'ye emretmiş, onların ellerini arklarından bağlatmıştır. Resulullah'ın düşüncesi onların hepsini katletmek olduğu halde, Abdullah b. Übey b. Selûl münafığı onların yanına gelmiştir. Onlarla Kaynukalılar arasında ant olduğu için esirlerin ellerini çözmek istemiş, Münzir şiddetle ona karşı çıkmıştır. İbn Selûl Hz. Muhammed'e gelmiş, onlar hakkında ihsan talep etmiş, fakat onu geri çevirmiştir. O, tekrar talepte mübalağa etmiş ama isteği kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Abdullah b. Übey Hz. Peygamber'in eteğine yapışıp, ahbaplarına ihsanda bulunmasını söylemiştir. Hazret gazaba gelip, kendisini bırakmasını söylemiştir. Fakat o ısrar ederek esirleri salıncaya kadar kendisini bırakmayacağını söylemiştir. O, onların dört yüz zırhlı, üç yüz zırhsız

---

[1209] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 89.
[1210] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 237.
[1211] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 89; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 233.

adamdan oluştuğunu, kendisine çok iyiliklerinin dokunduğunu belirtmiş ve buna rağmen onları öldürmek nice olur demiştir. Onun bu mübalağalı ısrarı karşısında Hz. Peygamber "Onları salıverin Allah ona ve onlara gazap etsin." demiştir. Fakat Allah Resulü onları yurtlarını terk etmek koşuluyla serbest bırakmıştır. Üç gün içerisinde gitmeleri için üzerlerine Ubâde b. Samit'i görevlendirmiştir. Onlara yurtlarını terk etmeleri kararı bildirilince, çok güçlerine gitmiştir. İbn Übey onların reislerini yanına alarak Hz. Peygamber'e gitmiştir. Onun kapısında ashaptan Uveym b. Sâ'ide bulunmakta olup, Übey'in izin almadan içeriye girmesini engellemiştir. Fakat o izinsiz girmeye çalışıp onu itince Uveym, onu tutarak duvara vurmuş, o kana boyanmıştır. Orada bulunan Ben-i Kaynukalılar, kendilerine bu şekilde hakaret edilen yerde kalmayacaklarını, bu durumu engellemeye güçlerinin de olmadığını belirterek Ubâde'den Medine'den ayrılmak için üç gün izin istemişlerdir. Süreleri dolduğunda anlaşma gereği mallarını ve silahlarını Müslümanlara ganimet olarak bırakıp çıkıp gitmişlerdir. Hz. Peygamber o ganimetten üç yay, iki zırh ve üç kılıç almış, Zırhın birisini Muhammed b. Mesleme'ye bağışlamıştır.[1212] Râşid, Muîn el-Miskîn'in bu anlatımını özet olarak vermiştir. Onun zikrettiği isimlerden yalnız Abdullah b. Übey'in ismini vermiş, sahabe isimlerini vermemiştir. Yine kaledeki Yahudilerin sayısını da aynı şekilde dört yüz zırhlı, üç yüz zırhsız olarak belirtmiştir. Kaynukalıların Medine'den Şam taraflarına gittiğini söylemiştir.[1213] Cevdet Paşa ise çok kısa bir şekilde, Hz. Resulün yerine Ebu Lübâbe'yi halife tayin ettiğini, Kaynukalıları on beş gün muhasara ettiğini, İbn Übey'in affedilmeleri için çok ısrar ettiğini ve onların mallarını ganimet olarak bırakıp, Şam taraflarına sürgün edildiklerini zikretmiş olup teferruata girmemiştir.[1214]

Râşid ve Cevdet Paşa'nın özet anlatımlarının İbn İshâk, İbn Hişâm, Vâkıdî, İbn Hibbân ve Taberî'nin verdikleri rivayetlerin özeti olduğu görülmüş olup, muhalif bir anlatım tespit edilmemiştir.[1215] Muîn el-Miskîn'in teferruatlı olarak verdiği anlatım ise bu eserlerdeki değişik rivayetlere uymakla birlikte, bazı farklılıkların olduğu görülmüştür. Onun anlatımının baş kısmı İbn İshâk ve İbn Hibbân'ın eserindeki girişe benzemekle birlikte, şu farklılık vardır. Bu eserlerdeki rivayetlerde, Hz. Peygamber Bedir'den döndükten sonra onları Ben-i Kaynuka çarşısında toplamıştır. Kureyşlilerin başına geleni onlara haber vermiş ve kitaplarında peygamber olduğunun yazılı olduğunu

---

[1212] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 89-91.
[1213] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 233, 234.
[1214] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 237, 238.
[1215] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 323, 324; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 165-168; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 39-41; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 152, 153; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 479-483.

ve kendilerinin de bunu bildiklerini söylemiş, onları İslam'a davet etmiştir. Onun bu sözü üzerine Yahudiler Kureyşlilerin savaşma bilmediği şeklinde başlayan yukarıdaki sözleri söylemişlerdir. Muîn el-Miskîn'in anlatımında bu kısım yoktur. İbn İshâk ve İbn Hibbân'ın eserlerinde de Yahudi kuyumcusunda Müslüman kadına yapılan hakaret ele alınmamıştır. Muîn el-Miskîn'in diğer anlatımlarının bir kısmı İbn Hişâm'ın eserinde de geçmekle birlikte, Vâkıdî'nin verdiği rivayetlere daha çok uyduğu görülmüştür. Burada da tam olarak bir rivayet içerisinde geçmeyip, onun verdiği teferruat açısından farklı olan rivayetler içerisinde geçtiği görülmüştür. Yine Muîn el-Miskîn'in Abdullah b. Übey'in Hz. Peygamber'in eteğine yapıştığı ve bırakmadığı şeklinde verdiği bilgi, eserlerde onun elini yan taraftan Allah Resulünün zırhına soktuğu ve bırakmadığı şeklinde geçmektedir. Muîn el-Miskîn'in anlatımının, yukarıda belirttiğimiz farklılıklarla birlikte İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerinde ki malumata uyduğu tespit edilmiştir.[1216] Bununla birlikte onun, teferruat yönünden farklı olan rivayetleri birleştirdiği tespit edilmiştir.

2.2.1.2. Sevik Gazvesi

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa, Ebu Süfyan'ın kervan ile Mekke'ye döndüğünde, Bedir'in yenilgisinden dolayı intikam alıncaya kadar kadınların yanına varmamak ve koku sürünmemek üzere nezrettiğini demişlerdir. İki yüz atlı ile Mekke'den çıkıp, Râşid Medine'ye üç mil mesafede olan, Cevdet Paşa bir saatlik mesafede olan yere kadar geldiklerini zikretmişlerdir.[1217] Teferruata giren Muîn el-Miskîn ise onların Medine yönüne doğru geldiklerini, Ebu Süfyan'ın Hz. Peygamber'den haber almak kastıyla Huyey b. Ahtab'ın hanesine gittiğini, fakat onun ona iltifat etmediğini, kapısını açmadığını söylemiştir. Sonra o Sellam b. Mişkem'in evine varmıştır. O, Ebu Süfyan'a tazim edip, geldiğine sevinmiş, ona içki içirip ikramda bulunmuştur. Ertesi gün oradan Medine'ye bir fersah olan Ureyd nahiyesine gelmiştir. Orada Ensar'dan olan Ma'bed b. Amr ile onunla birlikte çalışan hizmetçisini görmüş ve ikisini de katletmiş, bir nice hurmalığı da yakmıştır. Bununla yeminini yerine getirdiğini zannedip kaçmıştır. Hz. Peygamber durumu haber alınca yerine halife olarak Ebu Lübâbe'yi bırakmış, Ensar ve Muhacirlerden oluşan iki yüz kişiyle peşlerine düşmüştür. Müşrikler kendilerinin takip edildikleri haberini alınca, yanlarında azık olarak aldıkları

[1216] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 323, 324; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 165-168; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 39-41; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 152, 153; Taberî, *Târîhu'ṭ-Taberî*, II, 479-483.

[1217] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 91; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 234; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 238.

sevik dağarcıklarını atıp kaçmışlardır. Müslümanlar bunları ganimet olarak almışlardır.[1218] Muîn el-Miskîn'in yukarıda verdiği bilgileri Râşid ve Cevdet Paşa özet bir şekilde zikretmişlerdir. Onlar Ebu Süfyan'ın Huyey b. Ahtab ve Sellam b. Miskem'e uğramasından bahsetmemişlerdir. Ayrıca Muîn el-Miskîn'in anlatımındaki isimleri zikretmemişlerdir. Farklı olarak Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in Medine'nin dışında beş gece kaldığını ve bu gazvenin Zilhicce ayının içerisinde olduğunu belirtmiştir.[1219]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın Sevik Gazvesi ile ilgili anlatımları İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerinde geçmekte olup verilen bilgilerin bu eserlerde ki rivayetlerdeki malumatlara uyduğu görülmüştür.[1220] Muîn el-Miskîn'in teferruatlı anlatımı özellikle çok yakın ifadelerle ve verilen isim ve bilgilerin aynı olmasıyla İbn Hibbân'ın eserinde geçmektedir. Cevdet Paşa'nın Hz. Resulün Medine dışında beş gece kaldığı ve bu gazvenin Zilhicce ayında olduğu bilgisi Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir.

2.2.1.3. Diğer Hadiseler

Muîn el-Miskîn ve Râşid'in eserlerinde Karkaratu'l-Küdr Gazvesini ele almışlardır. Onlar Hz. Peygamber'e Süleym ve Gatafan'dan bazı kimselerin, kendilerine karşı toplandığı bilgisi ulaştığını demişlerdir. Allah Resulü Ensar ve Muhacirlerden oluşan bir grupla (Muîn el-Miskîn ashaptan iki yüz kişi olduğunu belirtmiştir.) yola çıkmış, o mahalle geldiğinde onlardan kimseyle karşılaşmadıklarını söylemişlerdir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn Allah Resulü vadinin üst kısımlarına ashaptan birkaçını yollamış, diğerleriyle birlikte kendisi de vadinin içinden giderken bir deveciye rastlamıştır. Onun adı Yesâr olup, develeri otaran bir köleymiş. Hz. Muhammed ona Gatafan ve Ben-i Süleym'den toplananların nerede olduklarını sormuştur. Çoban onların toplandıklarını fakat şimdi nerede olduklarını bilmediğini söylemiştir. Hz. Peygamber onlarla karşılaşmayınca, develerin Yesâr ile birlikte alınarak Medine'ye dönülmesini emretmiştir. Sabah namazında çobanın kendileriyle beraber namaz kıldığını görünce, Resulullah'ın hoşuna gitmiş, develerin taksim edilmesini istemiştir. Sahabilerden bazıları onlara bakmaya güçleri olmadığını belirterek ganimetin Medine'de taksim edilmesini talep etmişlerdir. Yine ashabın hepsi Yesâr'ı kendisinin almasını istediklerini belirtmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber onu azat etmiştir. Medine'den bir fersah

---

[1218] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 91.
[1219] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 234, 235; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 238, 239.
[1220] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 320, 321; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 169-170; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 37, 38; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 153, 154; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 483-486.

uzaklıkta bulunan Sırâr denilen yere geldiklerinde Resulullah Beş yüz devenin beşte biri olan yüz tanesini humusa ayırdıktan sonra, geri kalan dört yüz tanesini her sahabiye iki deve düşecek şekilde bölüştürmüştür.[1221]

Muîn el-Miskîn'in teferruatlı, Râşid'in ise özet olarak ele aldığı bu gazve en geniş şekliyle Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın eserlerinde geçmekte olup, verilen bilgilerin bu eserlerdeki rivayetlere uyduğu görülmüştür. Bununla birlikte Muîn el-Miskîn'in anlatımı daha çok İbn Sa'd'ın eserine uymaktadır. Farklı olarak bu iki eserde Yesâr develere su veren çoban olduğunu, onları üç gün sulamayıp, dördüncü gün suladığını söylemiştir. Bu kısım Muîn el-Miskîn'de yoktur. Yine bu eserlerde Sırâr denilen yerin Medine'ye üç mil uzakta olduğu belirtilmiş iken, Muîn el-Miskîn bir fersah demiştir. Bir fersah üç deniz miline eşit olup verilen bu bilgininde isabetli olduğu görülmüştür.[1222]

Muîn el-Miskîn ve Râşid'in ele aldıkları gazvelerden bir tanesi de Zû Emer/Gatafân Gazvesidir. Onlar Hz. Peygamber'e Ben-i Sa'lebe ve Ben-i Muhârib'ten bir grubun, Zû Emer'de toplandığı ve Medine'nin çevresini yağma etmek için saldıracakları haberinin geldiğini demişlerdir. Du'sûr b. Muhârib adında birisi onları bir araya getirmiştir. Muîn el-Miskîn onun adını Avres olarak vermiştir. Resulullah dört yüz elli kişilik bir grupla yola çıkmıştır. Yolda Cebbâr isminde bir kişiyle karşılaşmışlardır. Ona düşman hakkında soru sormuşlardır. O, onları görünce dağlara kaçtıklarını, kendileriyle savaşmak istemediklerini söylemiştir. Allah Resulü onu İslam'a davet etmiş, kabul ederek Müslüman olmuştur. Ashap düşmandan kimseyle karşılaşmamış, fakat onları dağlarda görmüşlerdir. O gün yağmur yağmıştır. Resul-i Ekrem elbisesini çıkarıp kurutmak için bir ağaç üzerine asmış, kendisi de onun altında istirahat etmekteymiş. Yanındakiler Du'sûr'a, Muîn el-Miskîn Arves'e Hz. Muhammed'in yalnız olduğunu, bunun onu öldürmek için bir fırsat olduğunu ve ancak kendisi gibi birisinin bunu yapabileceğini demişlerdir. O gizlice oraya gelip, kılıcını çekerek Hz. Peygamber'e "Bugün benim elimden seni kim kurtarır." demiştir. O, "Allah kurtarır." demiştir. Cebrail gelmiş ve onun göğsüne vurmuş, o yere düşmüş, kılıcı elinden fırlamıştır. Allah Resulü kılıcı almış "Seni benim elimden kim kurtaracak." demiş, o "Hiç kimse" cevabını vermiştir. Kelime-i Şehadet getirerek Müslüman olmuş, bundan böyle kimseyi kötülüğe teşvik etmeyeceğine dair söz vermiştir. Hz. Peygamber kılıcını ona geri vermiş, Râşid Du'sûr, Muîn el-Miskîn Avres "Sen benden daha hayırlısın." diyerek, adamlarına geri dönmüştür. Muîn el-Miskîn Kavmi ona kılıç ile onun üzerinde

---

[1221] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 91, 92.
[1222] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 171, 172; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 28.

olduğun halde sana ne oldu geri döndün dediklerinde o, uzun boylu, beyaz bir kimsenin göğsüne vurması neticesinde yere düştüğünü ve elinde ki kılıcın fırladığını, onun bir melek olduğunu anladığını zikretmiştir. Sonra o, yanındakilere onun bir peygamber olduğunu, ona iman ettiğini, kendilerinin de İslam'a girmeleri gerektiğini belirtmiştir. Allah Resulü on bir gün seferde kaldıktan sonra Medine'ye dönmüştür. Râşid ise bu kısmı zikretmeyerek, kısaca onun İslam'a girdiğini ve nicelerinin Müslüman olmasına vesile olduğunu söylemiştir.[1223]

Muîn el-Miskîn ve Râşid'in yukarıdaki anlatımları ve verdikleri bilgiler Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın eserlerinde geçmektedir. Râşid'in zikrettiği isimler bu eserlerdeki rivayetlere uymakla birlikte Muîn el-Miskîn'in verdiği "Avres" ismi bu eserlerde "Du'sûr b. Muhârib" olarak geçmektedir.[1224] Diğer malumatın uyduğu görülmüştür.

Râşid eserinde Buhrân (Ben-i Süleym) Gazvesini ele almıştır. Hz. Peygamber'e, Ben-i Süleym'den olan büyük bir cemaatin Buhrân denilen yerde, bir fesat etmek niyetiyle toplandıkları haberi ulaşınca o, üç yüz sahabi ile Medine'den çıkmıştır. Fakat mahalli mezkûra geldiklerinde, Süleymliler onlardan haber aldıkları için, karşılarına çıkacak cesareti gösteremeyerek dağılıp kavimlerine geri dönmüşlerdir.[1225] Râşid'in bu anlatımı en geniş şekliyle Vâkıdî'nin eserinde geçmekte olup, onun verdiği bilgilerin bu eserdeki rivayete uyduğu görülmüştür. Sadece onun rivayetinde Hz. Peygamber Buhrân'a giderken Ben-i Süleym'den olan bir kimseyle karşılaşmış, ona onlardan sormuştur. O adam kaçtıklarını söylemiştir. Resulullah onu hapsettirmiştir. Oraya vardığında kimseyle karşılaşmayınca, Medine'ye geri dönmüş, o adamı da serbest bırakmıştır.[1226]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa eserlerinde, Nadir kabilesinin önde gelenlerinde Ka'b b. Eşref'in katlini ele almışlardır. O, şair olup Hz. Peygamber'i, ashabı ve hanımlarını hicveden şiirler söylemekteymiş. O Mekke'ye gitmiş, Bedir hakkında şiirler söyleyerek, Kureyşlileri Müslümanlara karşı kışkırtmıştır. Sonra Medine'ye tekrar dönmüştür. Hz. Peygamber onun bu yaptığı şeylere karşı Ka'b b. Eşref'in şerrini kim defedecek demiştir. Ensar'dan olan Muhammed b. Mesleme yanına dört kişiyi alarak gitmiş ve onu katletmiştir.[1227] Onların verdikleri bu bilgiler İbn İshâk, Vâkıdî ve İbn

---

[1223] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 92, 93; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 235, 236.
[1224] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 180, 181; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 31, 32.
[1225] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 236.
[1226] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 182.
[1227] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 93, 94; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 240, 241.

Sa'd'ın eserlerindeki rivayetlere uyduğu görülmüş olup, bu eserlerde daha teferruatlı ele alınmıştır.[1228]

Muîn el-Miskîn'in eserinde kısaca ele aldığı konulardan biriside Karade Seriyyesidir. O, Hz. Peygamber'in Zeyd b. Hârise'yi ashaptan yüz kişiyle, aralarında Sâfvan b. Ümeyye, Abdullah b. Ebu Rebia ve Huveytıb b. Abduluzzâ'nında bulunduğu Kureyş kervanına karşı gönderdiğini demiştir. Kervandakiler onları görünce kaçmışlardır. Zeyd kervanla birlikte Medine'ye geri dönmüştür. Allah Resulü ganimetin beşte birini oluşturan yirmi bin dirhemi humus olarak alıp, gerisini seriyyeye katılanlara taksim etmiştir.[1229] Onun bu anlatımı İbn İshâk, Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın eserlerinde geçmektedir. Verilen bilgilerin bu eserlerdeki malumata uyduğu tespit edilmiştir.[1230]

Râşid ve Cevdet Paşa Bedir Gazvesinden sonraki hadiseler içerisinde Hz. Ali ile Hz. Fatma'nın evliliklerini saymışlardır.[1231] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Osman'ın eşi, Hz. Rukiye'nin vefat ettiğini, onun Resulullah'ın diğer kızı Ümmü Gülsüm ile evlendiğini bundan dolayı ona Zi'n-Nûreyn denildiğini söylemişlerdir. Onlar bu dönemki hadiseler içerisinde, Hz. Peygamber'in Hz. Hafsa ve Zeynep bint. Huzeyme ile nikahlandığını, bayram namazının kılındığını, Hz. Peygamber'in kurban kestiğini, ashaba da kesmelerini emrettiğini ve Hz. Hasan'ın doğduğunu saymışlardır.[1232] Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın Bedir Gazvesi sonrası hadiseleri içerisinde verdikleri bu bilgiler İbn Hibbân'ın eserinde geçmektedir.[1233]

2.2.2. Uhud Gazvesi ve Sonrasındaki Hadiseler

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa Ebu Süfyan'ın kervanı sağ salim Mekke'ye getirdiğinde Daru'n-Nedve'ye vardığını, kervanda bin deve yükü mal olduğunu, bunun kârının elli bin altına tekabül ettiğini demişlerdir. Bedir'den sağ kurtulanlar geri döndüklerinde Safvan b. Ümeyye, Abdullah b. Rebia, İkrime b. Ebu Cehil ve öldürülenlerin akrabaları Ebu Süfyan'a gitmişlerdir. Onlar Hz. Muhammed'in akrabalarını öldürdüğünü, kervanın kârının Müslümanlardan intikam alınmak için kullanılmasını talep etmişlerdir. O da kendileriyle aynı fikirde olduğunu belirterek, diğer sermaye sahiplerini de ikna etmiştir. İnsanları savaşa ikna etmek ve çağırmak

---

[1228] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 326-330; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 173-179; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 28-31.
[1229] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve,* R.4. 93.
[1230] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 325; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 183, 184; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 32, 33.
[1231] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 230; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 239.
[1232] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 94-99; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 241, 242.
[1233] İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 154-159.

üzere dört kişi görevlendirmişlerdir. Bunlar: Amr b. Âs, Ebu Azze el-Cümahî, İbnu'z-Zağberî, Hübeyre b. Ebu Vehb'dir. Ebu Azze el-Cümahî, Hz. Peygamber Bedir'de kendisini azat ettiği ve kendisine karşı savaşmayacağına dair söz aldığı için bu görevi kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Fakat Cevdet Paşa Safvan b. Ümeyye, Muîn el-Miskîn ise Safvan b. Ümeyye ve Cübeyr b. Mut'im'in ona çok ısrar ettiklerini, böylelikle kabul ettiğini demişlerdir. Onlar kabileleri dolaşarak insanları savaşa ikna etmişlerdir.[1234] İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Râşid ve Molla Şerafeddin özet olarak yukarıdaki anlatımı vermiş olup, Ebu Süfyan dışında isim vermemişlerdir. Bununla birlikte onlar, Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın verdikleri teferruata da girmemişlerdir. Sadece Kervandan elde edilen kârdan Bedir'de ölenlerin intikamını almak için ordu hazırlandığını belirtmişlerdir.[1235]

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Râşid ve Molla Şerafeddin'in özet olarak zikrettikleri, Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın ise teferruatlı olarak verdikleri yukarıdaki bilgiler İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Tâberî'nin eserlerinde geçmekle birlikte, kervanın mali durumuyla ilgili verilen bilgilerin İbn Sa'd'ın eserinde geçtiği, diğer anlatımların ise daha çok Vâkıdî'nin verdiği rivayetlere uyduğu görülmüştür. Fakat onun verdiği rivayetlerde kabileleri ikna etme süreci ve savaş hazırlıkları daha teferruatlı zikredilmiştir.[1236]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Kureyşlilerin yanlarına kadınlarını da aldıklarını demişlerdir. Muîn el-Miskîn, Ebu Süfyan'ın Hind bint. Utbe ve Umeyye bint. Sa'd bint. Vehb isimli zevcelerini yanına aldığını, Safvan b. Amr'ın, Hâris b. Hişâm'ın ve ikrime'nin ve daha nicelerinin eşlerini yanlarına aldıklarını söylemiştir. Cevdet Paşa ise "Ebu Süfyan'ın eşi Hint bint. Utbe, İkrime b.Ebu Cehil'in zevcesi Hâris b. Hişâm'ın kızı olan Ümmü Hakim ve Hâris b. Hişâm'ın zevcesi ve Velid b. Muğire'nin kızı Fatıma ve Safvan b. Ümeyye'nin zevcesi ve Mes'ûd Sakafi'nin kızı Berze ve Amr b. Âs'ın zevcesi ve Münebbih Sehmi'nin kızı Rayta, kocaları ile birlikte oldukları gibi Mus'ab b. Umeyr'in biraderi olan Ebu Aziz b. Umeyr'in validesi Hannas dahi oğlu Ebu Aziz ile beraber idi." demiş, Uhud'a katılan kadınlardan bazılarının isimlerini bu şekilde

---

[1234] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 99, 100; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 243, 244.

[1235] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 417a. Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 222v, 223r; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 237; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 439.

[1236] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 330-332; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 185-187; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 48, 49; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 33, 34; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 159, 160; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 499-501.

vermiştir.[1237] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın verdiği yukarıdaki isimler Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçtiği görülmüştür.[1238]

Kudâî, Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin ve Aşkî Kureyş ordusunun çevreden topladıkları adamlarla birlikte üç bin kişi olduğunu, Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Aşkî bunun yedi yüzünün zırhlı, iki yüzünün atlı olduğunu, üç bin de devenin bulunduğunu demişlerdir. Ayrıca Cevdet Paşa onların beraberinde on beş kadınında bulunduğunu belirtmiştir. Râşid ise müşriklerin birkaç bin kişi ile Medine üzerine yürüdükleri şeklinde vermiştir.[1239] Nîsâbûrî ve Rabguzî ise sayı vermemişlerdir. Kudâî, Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin ve Aşkî'nin Kureyş ordusunun sayısı hakkında verdikleri bilgiler Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın eserlerinde aynı şekilde geçmekte olup, ayrıca Cevdet Paşa'nın Kureyş ordusunda on beş kadının da olduğu bilgisi yine İbn Sa'd'ın eserinde geçmektedir.[1240]

İbrahim en-Nîsâbûrî ve Rabguzî Kureyşlilerin savaş hazırlıklarını Cebrail'in Hz. Peygamber'e haber verdiğini demişlerdir.[1241] Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin ise Abbas b. Abdulmuttalib'in Mekke'deki harp hazırlıklarını bir mektup yazarak, Hz. Peygamber'e haber verdiğini belirtmişlerdir.[1242] Teferruata giren Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa ise Abbas'ın mektubu üç güne kadar Hz. Peygamber'e ulaştırılmak üzere, Ben-i Gıfar'dan ücretle tuttuğu bir adama verdiğini zikretmişlerdir. O adam Medine'ye gelmiş, Hz. Peygamber'i Kuba mahallinde bulmuş ve Mektubu ona vermiştir. O, mektubu açıp Übey b. Kâ'b'a okutturmuştur. Ondan yazılanları gizli tutmasını istemiştir. Sonra Ensar'ın büyüklerinden olan Sa'd b. Rebi'nin evine gitmiş ve gelen haberi onunla müzakere etmiş, kimseye söylememesini istemiştir.[1243] Farklı olarak Muîn el-Miskîn Allah Resulü ile Sa'd konuşurken onun hanımının konuşmaları duyduğunu ve iki kişi arasında ki gizli bir şeyin üçüncü kişi tarafından duyulmasıyla haberin Medine'de yayıldığını, münafıkların ve Yahudilerinde durumdan haberdar olduklarını "Muhammed ve ashabını bu haber üzdü, sürurları gitti." dediklerini söylemiştir.[1244] Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin, Resul-i Ekrem'in Hubâb b. El-Münzir'i Kureyş ordusunun durumunu gözlemesi için gönderdiğini, onun

---

1237 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 100; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 245.
1238 Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 188; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 50.
1239 Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 112; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 100; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 238; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 245; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 439; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 106.
1240 Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 188, 189; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 34.
1241 İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 417b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 223r.
1242 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 100; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 238; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 246, 247; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 439.
1243 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 100; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 246, 247.
1244 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 100, 101.

onların durumları hakkında bilgi toplayıp Allah Resulüne ulaştırdığını zikretmişlerdir.[1245]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın teferruatlı olarak, Râşid ve Molla Şerafeddin'in ise özet olarak zikrettikleri Hz. Abbas'ın Medine'ye mektupla haber göndermesi Vâkıdî ve İbn Sa'd eserlerinde geçmektedir. Muîn el-Miskîn'in verdiği bilgiler daha çok Vâkıdî'nin verdiği rivayetlere uymakla birlikte farklı olarak Sa'd b. Rebi' ile Hz. Peygamber'in konuşmalarının onun eşi tarafından duyulmasını farklı zikredilmiştir. Vâkıdî kadının Sa'd'a Hz. Peygamber'le ne konuştuğunu sorduğunu, onun "Anasız kalasıca! Sana ne bundan." dediğini, bunun üzerine hanımının, konuşmalarını duyduğunu itiraf ettiğini, Sa'd'ın onu boynundan tutarak Hz. Peygamber'e götürdüğünü ve köprüde kendisine yetiştiğini, durumu ona arz ettiğini, Allah Resulünün hanımını bırakmasını istediği şeklinde zikredilmiştir. Burada kadının mektuptaki bilgileri yaydığıyla ilgili bilgi yoktur. Yine Cevdet Paşa'nın anlatımı da daha çok İbn Sa'd'ın eserine yakın olmakla birlikte, Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin verdikleri bilgilerin müracaat ettiğimiz eserlerdeki rivayetlerdeki malumata uyduğu görülmüştür. Fakat Nîsâbûrî ve Rabguzî'nin müşriklerin savaş hazırlığını Cebrail'in haber verdiği bilgisi bu eserlerde geçmemekte olup, Hz. Abbas'ın mektup yazdığı şeklinde rivayetler mevcuttur.[1246]

Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa, Aşkî Hz. Peygamber'in Uhud Gazvesi öncesi bir rüya gördüğünü söylemişlerdir. Rabguzî ve Aşkî rüyanın teferruatına girmemiş, onun tabirinin Medine'de kalmak olduğunu demiştir.[1247] Diğer müellifler ise rüyanın teferruatına girmişlerdir. O, rüyasında sığır boğazladığını, Zülfikar adlı kılıcının ucunun zedelendiğini ve sağlam bir zırh giydiğini ve elini ona soktuğunu demiştir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn ve Râşid bir büyük koçun boğazlandığını gördüğünü de belirtmişlerdir. Cevdet Paşa ve Râşid, Allah Resulünün, öküzü boğazlamanın ashaptan bazı kimselerin katlolacağına, kılıcının ağzının zedelenmesinin Ehl-i Beytinden birisinin öldürüleceğine, sağlam zırhın ise Medine'de kalmaya delalet ettiğini, ayrıca Râşid, koçun müşrikleri himaye eden bir zatın öldürüleceğine işaret ettiğini belirttiğini söylemişlerdir.[1248] Farklı olarak Muîn el-Miskîn rüyanın tabirini yapan Hz. Peygamber'in "Zırh Medine hisarıdır. Kılıcımın zedelenmesi, nefsime bir musibet erişmesidir. Sığır boğazlamak ashabıma katl vaki olmaktır. Koçun zebh olunması

[1245] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 101; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 246, 247. Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 439.

[1246] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 189; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 33, 34.

[1247] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 223r; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 106.

[1248] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 101; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 248; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 247.

düşmanlarımdan bir büyük aduvvun helak olmasıdır.” dediğini söylemiştir.[1249] Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Aşkî’nin Hz. Peygamber’in gördüğü rüyayla ilgili olarak verdikleri bilgiler İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa’d, İbn Hibbân ve Taberî’nin eserlerinde geçmektedir. Farklı olarak Râşid ve Muîn el-Miskîn’in rüyada koçun boğazlandığını gördüğü şeklinde verdikleri bilgi Vâkıdî’de “Sanki ben bir koçun peşine düşüyordum.”, İbn Sa’d’ın eserinde ise “Bir koçu kendi terkime aldım.” şeklinde geçmektedir. Yine burada Muîn el-Miskîn’in diğer müelliflerden farklı olarak verdiği rüya tabiri ise Vâkıdî’nin verdiği rivayetteki rüya yorumuna uymaktadır. Ayrıca Vâkıdî diğer müelliflere göre rüya ile ilgili farklı rivayetler de vermiştir. Rabguzî ise rüyanın sadece Medine ile ilgili tabirini almıştır. Yapılan karşılaştırmalarda Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin rüya ile ilgili anlatımlarının, müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerine, yukarıda belirttiğimiz farklılık haricinde uyduğu tespit edilmiştir.[1250]

Uhud Gazvesinin Kudâî, Râşid, Cevdet Paşa hicretin üçüncü senesinde, Şevval ayında olduğunu demişlerdir. Kudâî şevvalin ortalarında cumartesi günü iki ordunun karşı karşıya geldiğini demiş iken, Cevdet Paşa çarşamba günü Kureyş ordusunun Uhud’a geldiğini demişlerdir.[1251] Muîn el-Miskîn müşriklerin Medine’ye doğru ilerleyip, Zulhuleyfe denilen yere geldiklerini, Resulullah’ın iki kardeş olan Enes ve Mu’nis’i onlardan haber getirmek üzere gönderdiğini söylemiştir. Yine o, Vâkıdî’den verdiği bir rivayette; Hz. Muhammed’in annesinin kabrinin Ebva’da olduğunu, müşriklerin oradan geçerken, bazılarının mezarı açarak onun kemiklerini almayı teklif ettiğini “Eğer bizim avretlerimiz onların elinde esir olursa, onu verip hanımlarımızı halas edelim, eğer olmaz ise çok mal alıp o kemikleri teslim edelim.” dediklerini zikretmiştir. Onların bu düşüncesini Ebu Süfyan kabul etmemiş, kendilerinin böyle yapmalarına durumunda, Muhammed’in dostları olan Ben-i Bekir ve Huzâ’a’nın kendi kabirlerini kazacaklarını belirtmiştir.[1252] Kudâî, Râşid ve Cevdet Paşa’nın verdikleri tarih İbn İshâk ve İbn Sa’d’ın eserinde geçmektedir. Kudâî’nin verdiği iki ordunun karşılaştığı tarih ile Cevdet Paşa’nın verdiği çarşamba günü ise İbn İshâk’ın eserinde geçmektedir.[1253] Yine Muîn el-Miskîn’in yukarıda verdiği bilgilerin, Vâkıdî’nin eserinde aynı şekilde geçtiği görülmüştür.[1254]

[1249] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.4. 101.

[1250] İbn İshâk, *es-Sîretü’n-Nebeviyye* 332; Vâkıdî, *Kitâbu’l-Megazî*, I, 192, 193; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 50; İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*. II, 34; İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 160. Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, II, 502.

[1251] Kudâî, *Kitâbü’l-İnbâ’ bi-Enbâi’l-Enbiyâ*, 111; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 237; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 247.

[1252] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.4. 101.

[1253] İbn İshâk, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 332; İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*. II, 33, 34.

[1254] Vâkıdî, *Kitâbu’l-Megazî*, I, 190, 191.

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin Hz. Peygamber'in, gördüğü rüya üzerine Medine'de kalmayı ve saldırılara karşı savunma yapmayı buyurduğunu, münafıkların önde gelenlerinden olan Abdullah b. Übey b. Selûl'ün de onunla aynı fikirde olduğunu söylemişlerdir. Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa Übey'in, cahiliye döneminde her ne vakit Medine dışında harbe çıktılarsa yenilgi aldıklarını, fakat oradan çıkmayıp müdafaa yaptıklarında ise galip geldiklerini Hz. Peygamber'e dediğini, Nîsâbûrî ve Rabguzî ise onun Medine kalınırsa kadın ve çocukların müşriklere taş atacağını belirttiğini zikretmişlerdir. Fakat Bedir Gazvesinde bulunmayan gençler, onların eriştikleri mertebelere ulaşmak arzusunda olduklarını belirtmişlerdir.[1255] Râşid ve Cevdet Paşa ashaptan bazılarının, Muîn el-Miskîn ise Hz. Hamza, Sa'd b. Ubâde, Nu'mân b. Mâlik ile Hazrec ve Evs'ten olan bazılarının "Ya Resulallah! Eğer biz Medine'den çıkmazsak zaafımıza haml olunup, düşmanlar cüret ederler. Hak Teala sana Bedir günü az bir kimse iken, nûsret ve zafer verdi. Şimdi elhamdulillâh askerimiz ve silahımız çoktur." dediklerini ve Medine dışında savaşmak istediklerini belirttiklerini söylemişlerdir.[1256] Muîn el-Miskîn devamında teferruata girmiştir. Ebu Sa'îd el-Hudrî'nin babası Mâlik b. Sinân "Ya Resulullah benim katımda ikisi de gayet sevgilidir. Hangisi müyesser olur ise canıma minnet." demiş zafer kazanmak veya şehadeti elde etmenin kendisi için eşit olduğunu belirtmiştir. Orada bulunan Hz. Hamza, Resulüne Kur'ân'ı gönderen Allah'a yemin ederek müşriklere kılıcıyla vurmadan, onlarla çarpışmadan orucunu açmayacağını demiştir. Numan b. Mâlik ise Hz. Peygamber'e rüyasında gördüğü öküzün kurban edilmesinin, kendisinin öldürülmesi olduğunu belirtmiş ve Allah'a yemin ederek cennete gideceğini demiştir. Hz. Peygamber ne ile cennete gideceğini sorunca, Allah'ı ve onun Resulünü sevdiğini, müşrikler ile cenk etmekten de kaçmadığını söylemiştir. Bunun üzerine o, "Doğru söyledin." cevabını vermiştir. Muîn el-Miskîn, Nu'mân'ın bu gazvede şehit olduğunu belirtmiştir.[1257]

Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in yukarıda verdiği bilgiler İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerindeki rivayetler içerisinde geçmektedir. Bu eserlerde verilen bilgiler müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerindeki rivayetlerin özetleri şeklinde

---

[1255] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 417b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 223r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 101; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 238; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 247, 248. Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 439.

[1256] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 101; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 238; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 248.

[1257] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 101, 102.

sunulmuştur.[1258] Muîn el-Miskîn'in yukarıdaki anlatımları ve verdikleri bilgiler ise daha çok Vâkıdî'nin eserinde geçmekle birlikte Mağazi de biraz daha teferruatlı olarak verilmiş olup, rivayet Muîn el-Miskîn'in zikretmediği başka sahabilerin görüşlerini beyan etmeleriyle devam ettirilmiştir. Buna rağmen verilen bilgilerin ve zikredilen isimlerin, bu eserde geçtiği ve doğru olduğu görülmüştür.[1259]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in Cuma namazını kıldırıp, hutbede cihadın faziletinden bahsettiğini, eğer sabır ve sebat ederlerse Allah'ın yardımının kendileriyle birlikte olacağını buyurduğunu demişlerdir. Daha sonra Hz. Muhammed ikindi namazını eda ettikten sonra, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer ile birlikte hücresine girmiştir. Onların yardımıyla imamesini ve zırhını giyinmiştir. Bu esnada ashapta kapısının önünde beklemekteymiş. Evs'in reisi ve aynı zamanda Ensar'ın ileri gelenlerinden olan Sa'd b. Muâz ve Useyd b. Hudayr orada bulunan sahabilere, Resulullah'ı istemediği halde Medine dışına harp için çıkmaya mecbur bıraktıklarını, işi ona bırakmadıklarını, ona vahiy geldiğini, işin nasıl olması gerektiğini Allah Resulünün kendilerinden daha iyi bildiğini, ihtiyarı ona bırakıp itaat etmeleri gerektiğini söylemişlerdir. Onların bu sözleri üzerine ashap pişmanlık hissetmiştir. Hz. Peygamber zırhını giyinmiş, kılıcını ve mızrağını almış olarak dışarıya çıkmıştır. Ashap, Allah Resulüne kendisinin kerih gördüğü şeyi yapmayacaklarını, emrine muhalefet etmeyeceklerini söyleyerek, nasıl istiyorsa öyle yapacaklarını belirtmişlerdir. Resulullah onların ısrarları üzerine Medine'nin dışında savaşmak üzere dışarı çıktığından, Muîn el-Miskîn "Mukaddem fikrimi size gösterdim, siz kendi reyiniz ile amel ettiniz ve mübalağa eylediniz. Şimdi layık değildir ki bir Peygamber silahını giye ve muharebe etmeksizin çıkara. Allah-u Teala'nın hükmü ne ise zuhur eder. Şimdi size nasihatim odur ki, sözümü işitin, uyun. Sabredin birbirinizden ayrılmayın. Fırsat sizindir." dediğini, (Râşid, yakın ifadelerle Muîn el-Miskîn'in verdiği hadisi vermiştir.) Cevdet Paşa ise "Bir peygambere göre, silahlandıktan sonra cenk etmeden dönmek dahi yakışmaz." buyurduğunu zikretmişlerdir. O, Ümmü Mektum'u Medine'de halife olarak bırakmış, Evs'in sancağını Sa'd b. Ubade'ye, Hazrec sancağını Hubâb b. Münzir'e, Muhacirin sancağını ise Mus'ab b. Umeyr'e (Muîn el-Miskîn Hz. Ali'ye verdiğini bir rivayette de Mus'ab b. Umeyr'e verdiğini demiştir.) vermiş, Uhud'a doğru yola çıkmıştır.[1260]

[1258] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 332; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 193, 194; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 50, 51; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 34; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 160; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 502-504.

[1259] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 193, 194.

[1260] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 102, 103; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 239, 240; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 249-253.

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın yukarıda verdikleri bilgiler İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerinde geçmekle birlikte verilen rivayetlerin kapsam olarak farklı olduğu görülmekle birlikte en geniş anlatım Vâkıdî'nin eserinde bulunmaktadır. Yine burada da Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde verilen anlatımların tek bir rivayeti kapsamadığı görülmüştür. Bununla birlikte verilen olayların, isimlerin, diyalogların bu eserlerde yakın ifadelerle geçtiği görülmüştür.[1261]

Diğer müelliflere göre daha fazla teferruata giren Muîn el-Miskîn, Müslümanlardan yüz kişinin zırhlı olduğunu, birisi Hz. Peygamber'e, diğeri ise Ebu Bürde'ye ait iki at bulunduğunu, Allah Resulünün atına bindiğini, iki Sa'd'ın zırhlarını giyinmiş olarak, onun önüne geçtiklerini, menzile doğru ilerlediklerini belirtmiştir.[1262] Devamında; Yolda Resulullah bir çirkin ses işitmiş, bir cemaat seslenmiştir. O, "Bunlar kimlerdir?" diye sormuş, ashap Abdullah b. Übey'in Yahudi akrabaları olduğunu söylemiştir. Hz. Muhammed "Müşriklere karşı müşriklerden yardım istenilmez." demiştir. Bu kısım Râşid'in eserinde de geçmekle birlikte "Bir çirkin ses" ifadesi yoktur.[1263] Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in Şeyhan'da konaklayıp, orduyu teftiş ettiğini, küçük olanların geri dönmesini istediğini demiştir. Usâme b. Zeyd, Berâ b. Âzib, Zeyd b. Sabit, Abdullah b. Ömer, Nu'man b. Beşir, Zeyd b. Erkam, Arâbe b. Evs, Üseyd b. Züheyr, Semure b. Cündeb, Ebu Sa'îd el-Hudrî, Râfî b. Hâdîc isimli sahabilerin geri dönmesini istemiştir. Züheyr, Râfî b. Hâdîc'in okçu olduğunu ve savaşabileceğini söylemiştir. Allah Resulü onu kabul edince Semure b. Cündeb annesinin kocası olan Mürey'e Râfî'yi güreşte yendiğini söyleyerek, Hz. Peygamber'e kendisini de orduya kabul etmesini teklif etmesini istemiştir. Babası, Allah Resulüne isteğini bildirince o, Semure ile Râfî'yi güreştirmiştir. Semure onu yenince, onunda orduya katılmasına izin verilmiştir.[1264] Muîn el-Miskîn'in yukarıdaki anlatımı ve verdiği bilgiler Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir. Farklı olarak Vâkıdî'de iki Sa'd'ın Sa'd b. Muâz ile Sa'd b. Ubâde olduğu belirtilmiştir. Yine Muîn el-Miskîn'in "Hz. Peygamber'in çirkin bir ses işitti." şeklinde verdiği cümle Vâkıdî'de Silahlı ve yüksek sesli olan bir grup arkasından geliyor." şeklinde geçmektedir. Bu farklılıkların yanında Meğazi'de verilen rivayet daha teferruatlı olmakla birlikte, Muîn el-Miskîn'in verdiği bilgilerin ona uyduğu görülmüştür.[1265]

[1261] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 332, 333; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 196, 197; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 50, 51; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 34, 35; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 161; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 503, 504.
[1262] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 103.
[1263] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 103; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 240.
[1264] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 103.
[1265] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 197, 198.

Muîn el-Miskîn Resulullah'ın o gece Şeyhan'da konakladığını, Muhammed b. Mesleme ile elli kişinin ordunun güvenliğini sağladığını, müşriklere de İkrime b. Ebu Cehil'in gözcülük ettiğini demiştir. Yatsı namazını kıldıktan sonra Hz. Peygamber "Bu gece bizi kim koruyacak." demiştir. Bir kimse kalkarak "Ya Resulallah ben" demiştir. O, kim olduğunu sormuş, Zekvân'ım demiştir. Allah Resulü otur demiş ve tekrar "Bu gece bizi kim koruyacak." diye sormuş, biri ben demiştir. Kim olduğunu sormuş, Ebu Sebû olduğunu demiştir. Ona otur demiş ve tekrar aynı soruyu sormuştur. İbn Kays kalkarak "Ben beklerim" demiş, Hz. Muhammed ona otur demiştir. Bir zaman sonra "Üçünüzde kalkın." demiştir. Zakvân'dan başka kimse kalkmamıştır. Hz. Peygamber diğer iki kimsenin nerede olduğunu sorunca, Zekvân b. Abdükays "Üç kerede cevap veren bendim." demiş, Hz. Resul "Allah seni bereketli kılsın." diye dua etmiştir. O, silahını ve kalkanını alıp Müslümanları sabaha kadar dolaşıp, gözetleyerek korumuştur. Sabah olunca Resul-i Ekrem kendilerine yolu gösterecek birisi olup olmadığını sormuş, Ebu Hasme el-Hârısî, kendisinin kılavuzluk edebileceğini belirtmiştir. Ordu yoluna devam ederken ismi Râfi b. Kıbtî olan kör bir münafığa rastlamışlardır. O, Ben-i Hâris'ten olup, asker onun arazisine girdiğinde, onların üzerlerine toprak serpmiş, Allah Resulüne "Eğer sen Resul-i Huda olaydın, benim habitatıma uğramazdın." demiştir. Bunun üzerine Sa'd b. Zeyd el-Eşheli elindeki yayıyla onun kafasına vurup, yarmıştır. Allah Resulü onu bırakmasını buyurmuş, onun gözü gibi kalbinin de âmâ olduğunu söylemiştir. Ben-i Hâris'ten olan münafıklar "Bu Ben-i Abdi'l-Eşhel ile Ben-i Hâris arasında olan adavettendir. Hala unutmamışsınız." diyerek âmâyı müdafaa etmeye çalışmışlardır. Orada bulunan Üseyd b. Hudayr "Hayır vallahi o adavetten değil, sizin nifakınızdandır. Allah hakkı için eğer peygamber işaret bulunaydı, senin ve senin fikrinde olanların boyunlarını vururdum." cevabını vermiştir. Bunun üzerine o Hz. Resul tarafından susturulmuştur. Muîn el-Miskîn Müslümanların fecirde Uhud'a vardıklarını, Hz. Peygamber'in zırhının üstüne bir zırh daha giyindiğini, başına da tolga giydiğini demiştir. Münafıklardan Abdullah b. Übey üç yüz adamıyla geri dönmüştür. Abdullah b. Amr b. Harâm onların arkasından yetişip nasihat ederek geri dönmelerini söylemiştir. Übey "Peygamber bizim sözümüzü dinlemedi. Çocukların ve gençlerin reyi ile amel etti. Biz ona şehirde olduğu vakit yardım ederiz." demiştir. Onun bu cevabı üzerine Abdullah, Allah'ın müminleri, kendilerine muhtaç etmeyeceğini söyleyerek, "Allah seni helak etsin." demiş ve geri dönmüştür.[1266] Muîn el-Miskîn'in verdiği bu bilgiler, Vâkıdî'nin eserinde geçmekle birlikte, Meğazi'de diyaloglar ve olaylar daha teferruatlı olarak verilmiştir. Muîn el-Miskîn'in olayları anlatırken ki, akış sıralaması ile

[1266] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 103, 104.

burada geçen isimler ve diyaloglar Vâkıdî'nin eserindeki akış, isim ve diyaloglara uyduğu görülmüştür. Fakat diyaloglardaki ifade tarzları birebir aynı olmasa da anlamsal olarak aynı olduğu görülmüştür. Sadece Muîn el-Miskîn âmâ münafığın ismini Râfî b. Kıbtî olarak vermiş iken bu isim Meğazi'de Mirba b. Kayzî olarak geçmiştir.[1267]

Kudâî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin ve Aşkî Hz. Peygamber'in ashaptan bin kişiyle Uhud'a doğru çıktığını, yolda Abdullah b. Übey b. Selûl'un üç yüz adamıyla birlikte ordudan ayrıldığını demişlerdir.[1268] Müelliflerin verdikleri bu bilgiler ve sayılar İbn İshâk ve İbn Sa'd'ın eserlerinde aynı şekilde geçmektedir.[1269]

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin ve Aşkî Resulullah'ın ordunun solunda bulunan Ayneyn tepesine elli okçu yerleştirdiğini ve başlarına da Abdullah b. Cübeyr'i görevlendirdiğini, onlara galip veya mağlup olsalar da emir vermedikçe yerlerinden ayrılmamalarını emrettiğini söylemişlerdir.[1270] İbrahim en-Nîsâbûrî ve Rabguzî ise yetmiş okçu yerleştirdiğini, Nîsâbûrî başlarına Abdullah b. Zübeyr'i, Rabguzî ise Abdullah b. Habîr'i görevlendirdiğini, yerlerinden ayrılmamayı emrettiğini demişlerdir.[1271] Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin Ayneyn tepesine yerleştirilen okçular hakkında verdikleri bilgiler İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerinde geçmekte olup, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in verdikleri bilgilerin bu eserlerdeki rivayetlere uyduğu görülmüştür. Bununla birlikte Nîsâbûrî ve Rabguzî'nin verdikleri sayı ve zikrettikleri kumandan isimleri bu eserlerde ki bilgilere uymamakta olup, onlarda okçuların elli kişi olduğu, başlarına da Abdullah b. Cübeyr'in görevlendirildiği şeklinde geçmektedir.[1272]

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin Hz. Peygamber'in bir kılıç çıkardığını, bunun hakkını kim verir diye sorduğunu, Cevdet Paşa onun üzerine "Korkaklıkta ar ve ileri gitmekte şeref ve izzet var. Halbuki kişi korkaklık ile kaderden kurtulamaz." Yazılı olduğunu demiştir. Ashaptan niceleri onu istemiş fakat Hz. Resul onlara vermemiştir. Farklı olarak Nîsâbûrî

[1267] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 198, 199.

[1268] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 103; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 240; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 252; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 439; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 107.

[1269] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 333; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 37.

[1270] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 105; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 241, 242; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 254; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 440; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 107.

[1271] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 418a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 223r.

[1272] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 334; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 200; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 52, 53; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 37; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 162; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 507.

Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın ellerini uzattıkların, onlara vermediğini demiş iken Rabguzî Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Hamza'nın elini uzattığını fakat onlara vermediğini belirtmiştir. Müellifler Ebu Dücane'nin aldığını demişlerdir. Nîsâbûrî ve Rabguzî Dücane'nin, Zülfükarın hakkını kendisinin vereceğini söylediğini, Allah Resulünün bunu nasıl yapacağını sorduğunu, onun kılıcın ucu bozuluncaya kadar kafirlere onunla vuracağını dediğini belirtmişlerdir. Cevdet Paşa ise onun "Ya Resulallah bu kılıcın hakkı nedir?" diye sorduğunu, Hz. Peygamber'in "Onun hakkı eğilip bükülünceye dek, düşmanın yüzüne vurmaktır." dediğini zikretmiştir. Müellifler onun kılıcı alıp müşriklerle çok iyi harp ettiğini zikretmişlerdir.[1273] Ebu Dücane ile ilgili rivayetler İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerinde geçmekle birlikte Nîsâbûrî'nin kılıcı Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın, Rabguzîn'in ise Hz. Ebu Bekir, Ömer, Ali ve Hamza'ın istediği şeklinde verdikleri bilgi ashaptan bazıları istedi şeklinde geçmektedir. Yine onların kılıcın hakkının ne olduğunu Ebu Dücane'den verdikleri cevap, diğer müelliflerin belirttiği gibi Hz. Peygamber tarafından verilmiştir. Bu farklılıkların yanında verilen bilgilerin bu eserlere uyduğu tespit edilmiştir.[1274]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in orduyu savaş düzenine soktuğunu demişlerdir. Sa'd b. Ebi Vakkâs ile Ubeyde b. Cerrah'ı öncü, Mikdad b. Amr'ı artçı, Ebu Mesleme b. Abdu'l-Esed'i sol kola, Ukkâşe b. Muhsin el-Esed'i ise ordunun sağ koluna görevlendirdiğini demişlerdir. Yine onlar, Ebu Süfyan'ın müşriklerin emiri olduğunu, İkrime b. Ebu Cehil'in ordunun sol koluna, Halid b. Velid'in sağ koluna, Safvân b. Ümeyye veya Amr b. Âs'ın ise süvarilerin komutanlığına görevlendirildiğini belirtmişlerdir.

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber orduyla birlikte Medine'den çıktığında Kuzman adında bir münafığın ordunun gerisinde kaldığını gazveye katılmadığını demişlerdir. Medine'nin kadınları onunla alay etmişlerdir. Bu durum izzeti nefsine dokunmuş ve hemen hazırlıklarını yaparak Müslüman birliklerine yetişerek en ön saflara geçerek hazır olmuştur. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa kendisine Ebu Âmir Râhip denilen bir adamdan bahsetmişlerdir. Bi'setten önce bir peygamber geleceğini söylemiş, fakat Hz. Muhammed'e nübüvvet verilince, onun peygamberliğini inkâr etmemiştir. Hz. Resul Medine'ye geldiğinde elli adamıyla birlikte Mekke'ye gitmiştir. Muharebe meydanına ilk o çıkmış müşriklerle birlikte Müslümanlara taş ve ok atmıştır.

[1273] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 418a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 223r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 107; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 254, 255; Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 440.

[1274] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 334; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 200; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 53; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 162; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 511.

Ona karşılık verilince o yarenleriyle birlikte kaçmıştır. Müellifler Kureyş'in alemdarı Talha b. Ebi Talha'nın muharebe meydanına çıkıp mübareze için adam talep ettiğini demişlerdir. Onun karşısına Hz. Ali çıkmış, kılıcıyla başına bir darbe vurup onu öldürmüştür. Ondan sonra müşriklerin sancağını Osman b. Ebi Talha almıştır. Hz. Hamza onun üzerine atılarak, kolunu kılıcıyla yaralamıştır. Ondan sancağını Ebu Sa'd b. Ebi Talha almış, Sa'd b. Ebi Vakkâs bir ok atarak onu vurmuştur. Bu seferde sancağı Müsâfi' b. Talha devralmış, Âsım b. Sâbit b. Ebi Aklâh okla onu öldürmüştür. Sancağı kardeşi Hâris b. Talha almış, Âsım b. Sâbit onu da okuyla katetmiştir. Sonra Kilâb b. Talha sancağı almış, Zübeyr b. Avvâm hamle yaparak onu öldürmüştür. Sonra Cülâs b. Talha sancağı almış, Talha b. Ubeydullah onu katletmiştir. Onlardan sonra Abdu'd-Dâr'dan olan Ertât b. Şürahbîl sancağı almış, Muîn el-Miskîn ashaptan biri öldürdü demiş iken Cevdet Paşa Hz. Hamza onu öldürdü demiştir. Sonra Şüreyh b. Kâriz sancağı almış, ashaptan olan birisi onu katletmiştir. Onlardan sancağı tutacak kimse kalmayınca kölelerinden olan Suâb isminde birisi sancağı tutmuştur. Onu da hamle yaparak Kuzman öldürmüştür. Kuzman hakkında konuşuldukça Hz. Peygamber onun cehennemliklerden olduğunu söylemiştir. O, muharebe meydanında iyi savaşmış ve müşriklerden yedi kişiyi öldürmüş, kendisi de ağır yaralar almıştır. Katâbe b. Nu'man onu bu halde görünce, şehadet makamının kendisine mübarek olmasını dilemiş, fakat Kuzman din ve şehadet için Uhud'da olmadığını Kureyşlilerin Medine hurmalıklarına zarar vermemesi için orada olduğunu söylemiş, kılıcıyla karnını yararak kendisini öldürmüştür.[1275] Molla Şerafeddin eserinde bu anlatımlardan sancağı tutan Abdu'd-Dâr oğullarının Müslümanlar tarafından öldürülüşünü eserinde yukarıdaki gibi zikretmiştir.[1276]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa yukarıda verdikleri bilgilerden Ebu Amir anlatımı İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sâd, İbn Hibbân ve Taberî ele almışlardır.[1277] Kuzman ve Ebu Amir'le ilgili anlatımlar ile sancağı taşıyanların öldürülmesi ile ilgili rivayetler en geniş şekliyle Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir. Burada konular daha teferruatlı olarak ele alınmıştır. Farklı olarak Muîn el-Miskîn'in Ertât b. Şürahbîl'i ashaptan biri öldürdü dediği ve Cevdet Paşa'nın da Hz. Hamza onu öldürdü şeklinde verdiği bilgi, Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın eserlerinde Hz. Ali'nin onu katlettiği şeklinde geçmekte olup diğer bilgilerin ve verilen isimlerin bu eserlerdeki rivayetlere uyduğu görülmüştür.[1278]

[1275] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 105-107; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 255-259.
[1276] Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 440.
[1277] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 335; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 202; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 54; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 38; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 162, 163; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 512.
[1278] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* I, 202-205; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 37.

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hanzala'nın şehadetini eserinde ele almıştır. Muîn el-Miskîn Vâkıdî'den zikretmiştir. O, fasık Ebu Âmir'in oğlu olup, Abdullah b. Übey'in kız kardeşi Cemile ile evlenmiş, bir gecelik güveyi iken Uhud'a katılmıştır. O muharebe esnasında müşriklerin reisi olan Ebu Süfyan'a hamle yapmış, fakat Şeddad b. Evs ismindeki bir müşrik tarafından şehit edilmiştir.[1279] Farklı olarak Muîn el-Miskîn onun zifafa girdiği gecenin sabahında Uhud gazvesinin başladığını demiştir. O, ashapla birlikte gazveye çıkacağı zaman hanımı Cemile, Hanzala'nın ağzından onun bekaretini izale ettiğini doğrulatarak buna dört şahit tutmuştur. Ona ne için böyle bir şey yaptığı sorulmuştur. O, "Dün gece rüyamda gördüm ki, gökte bir kapı açılmış. Hanzala'yı oradan içeriye aldılar. Kapı tekrar kapandı. Şöyle tabir ettim ki, Hanzala şehit olur. Onun ağzından şahit tuttum ki, onun hatunu olduğum belli ola ve töhmeti zina benden uzak ola." Ordu yola çıkacakken o, evinden çıkarak onlara yetişmiş, cenk ederek şehit olmuştur. Hz. Peygamber "Hanzala'yı yer ile gök arasında melekler yıkarken gördüm." demiştir. Useyd es-Sâidî bu sözü işittiğinde onun yanına gittiğini ve başından suların damladığını gördüğünü demiştir. O, Medine'ye geldiğinde Cemile'ye birisini göndererek, onun gazveye çıkmadan önceki durumunu sordurmuştur. Cemile, kendisine yaklaştığını ve gusletmeden evden çıktığını söylemiştir.[1280] Muîn el-Miskîn'in Vâkıdî'den zikrettiği ve Cevdet Paşa'nın Hanzala'nın şehadeti hakkında verdikleri bilgiler Vâkıdî'nin eserinde geçmekte olup, malumatın Meğazi'ye uyduğu tespit edilmiştir.[1281]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa Müslümanların muharebede üstünlük kazandıklarını, müşriklerin dağılmaya başladığını, hatta onları def çalıp, şiir okuyarak galeyana getiren Hind ve diğer kadınlarında kaçışmaya başladığını demişlerdir. Kureyş ordusu bozguna uğrayınca Müslümanlar ganimet toplamaya başlamışlardır. Müşrikler, Hz. Peygamber'in Ayneyn geçidine yerleştirdiği okçuların savunmaları neticesinde o yönden İslam ordusuna saldıramamış, böylelikle aciz kalmışlardır. Onların hezimeti sonucunda Müslümanlar ganimet toplamaya başlamıştır. Abdullah b. Cübeyr'in, Hz. Peygamber'in emirlerini hatırlatarak yaptığı tüm ikazlarına rağmen onun kumandasındaki okçuların çoğu ganimet toplamak için yerlerinden ayrılmışlardır. Onunla birlikte, altı kişi yerinde kalmıştır. Okçuların dağıldığını gören Halid b. Velid, Abdullah b. Cübeyr ve yanındakilere saldırarak onları şehit etmiş, dağın gediğinde bekleyen müşriklerle birlikte geçidi aşıp, arkadan baskın yaparak, onlara kılıçlarıyla saldırmışlardır. Neye uğradıklarını şaşıran İslam ordusu dağılmıştır. Muîn el-Miskîn

[1279] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 259.
[1280] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 113.
[1281] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 238, 239.

onların dehşete düştüklerini, yanlışlıkla birbirlerine vurmaya başladıklarını kendilerinden olan Useyd b. Hudayr'ın iki yerinden Müslümanlardan darbe aldığını, yine Ebu Huzeyfe'nin babası Yemân'ın yanlışlıkla Müslümanlar tarafında öldürüldüğünü demiştir. İslam ordusu zafer kazanmışken, münhezim olmuştur. Muîn el-Miskîn iblisin Cu'ayl b. Sürâka suretine büründüğünü ve "Muhammed öldürüldü." diye bağırdığını söylemiştir. Muîn el-Miskîn onun sesinin Medine'ye ulaştığını, Hz. Fatıma ve Haşimoğulları kadınlarının ellerini başlarına vurup, feryat ederek ağlaştıklarını demiştir. Hz. Peygamber dağılıp kaçanlara savaşmaları için seslenmiştir. İslam ordusunun dağıldığını gören diğer müşriklerde toplanmaya başlamışlar ve yanında az kimseyle kalan Hz. Peygamber'in üzerine hücum etmişlerdir. Yanındakiler onu korumaya çalışırken Utbe b. Ebu Vakkâs Allah Resulüne vurduğu darbeyle dudağını yarıp, dişini kırmıştır. Abdullah b. Kamîe ismindeki müşrikte hamle yaparak, (Muîn el-Miskîn taş atarak) yanağını yarmış, zırhının halkaları Resul-i Ekrem'in yanağına batmıştır. Muîn el-Miskîn Resulullah'ın "Nasıl mağfiret olur o kavim, peygamberlerine böyle ederler. Halbuki, onları Hakka davet ederim." dediğini, bunun üzerine "Allah'ın, onların tövbelerini kabul veya onlara azap etmesi işiyle senin bir ilgin yoktur." (Al-i İmrân 3/128) ayetinin nazil olduğunu demiştir. O esnada Allah Resulüne saldıranlara karşı Hz. Ali onu savunmakta olup, Hişâm b. Ümeyye el-Mahzûmi ve müşriklerin reislerinden olan Bişr b. Mâlik Âmiri'yi öldürmüş, bunu gören arkadaşları onun etrafından kaçışmışlardır. O gün Hz. Ali büyük kahramanlıklar göstermiştir. Kamîe'nin Hz. Peygamber'e saldırmasını Cevdet Paşa'da kısaca ele almış olup Muîn el-Miskîn kadar teferruata girmemiştir.[1282] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın teferruatlı olarak zikrettikleri yukarıdaki hadiseleri İbrahim en-Nisâbûri, Rabguzî ve Molla Şerafeddin'de zikretmişlerdir. Fakat onlar sadece Abdullah b. Cübeyr, Hz. Ali, Hz. Hamza, Halid b. Velid gibi isimlerini zikretmişlerdir. Yukarıda ele aldığımız hadiseleri teferruata girmeden genel ifadelerle özetlemişlerdir.[1283] Yukarıda belirttiğimiz gibi Nîsâbûrî ve Rabguzî, Abdullah b. Cübeyr'in ismini yanlış telaffuz etmişlerdir. Bununla birlikte anlatımlarından o olduğu anlaşılmaktadır. Râşid ise Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın anlatımlarında olan, müşrik Kamie'nin Hz. Peygamber'i yaralama hadisesini zikretmiştir. Ayrıca o, Uhud'da Müslümanların hezimete uğramalarının nedenlerini beş madde halinde uzunca zikretmiştir. Aslında bu maddeler bir nevi Uhud Gazvesinin özeti niteliğinde olup teferruat ve isim zikretmemiştir.[1284]

[1282] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 108-111; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 260-268.

[1283] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 418b-420a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 223r, 223v. Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 441, 442.

[1284] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 247-250.

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın teferruatlı olarak, Nîsâbûrî, Rabguzî, Râşid ve Molla Şerafeddin'in özet olarak zikrettikleri yukarıdaki anlatımlar en geniş şekliyle Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir. Meğazi de yukarıdaki konular hakkında farklı malumatlar içeren, değişik rivayetler de zikredilmiştir. Yaptığımız karşılaştırmada müelliflerin verdikleri bilgilerin özellikle Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın eserin de geçtiği görülmüştür. Zikredilen isimlerin aynı şekilde rivayetlerde geçtiği görülmüştür. İblisle ilgili anlatım da bu eserlerde geçmekle birlikte bazı farklılıklar olduğu görülmüştür. Muîn el-Miskîn'in iblisin sesinin Medine'de de işitildiği, Hz. Fatıma ve Hâşimoğulları'nın kadınlarının feryat edip başlarına vurdukları bölümü bu eserlerde geçmemekte olup, onun "Muhammed öldürüldü." diye bağırdığı, bunun neticesinde harp meydanındaki Müslümanların üzüntü ve endişeye kapıldıkları şeklinde geçmektedir.[1285] Ayrıca Vâkıdî'nin verdiği farklı bir rivayette Hz. Fatıma'nın on dört kadınla birlikte Uhud'a katıldığı bilgisi bulunmaktadır.[1286]

Muîn el-Miskîn Müslümanlar Halid b. Velid'in baskını sonucunda dağıldıklarında Hz. Peygamber'in yanında ashaptan on dört kimsenin kaldığını demiştir. O, "Bunların yedisi Ensar, yedisi ise Muhacirden olup, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebu Vakkâs, Zübeyr b. Avvâm, Talha b. Ubeydullah, Ubeyde b. Cerrâh bunlar Muhacirlerdendi. Hubâb b. Münzir, Ebu Dücâne, Âsım b. Sâbit, Hâris es-Sımme, Sehl b. Huneyn, Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muâz Ensar'dandı. Muhammed b. Mesleme ve Sa'd b. Ubade'nin de onlardan olduğu söylenmiştir." demiştir. Ayrıca Muîn el-Miskîn ashaptan sekiz kişinin ölünceye kadar Allah Resulünü koruyacaklarına dair ona söz verdiler. O bunların, "Hz. Ali, Talha, Zübeyr, Ebu Dücâne, Âsım b. Sâbit, Sehl b. Huneyn, Hâris b. Sımme, Hubâb b. Münzir" olduğunu belirtmiştir.[1287] Cevdet Paşa'da aynı isimleri zikretmiştir.[1288] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın verdikleri bu bilgi ve zikrettiği isimler aynı şekilde Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir.[1289]

Hz. Hamza'nın şehadetini Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin eserlerinde ele almışlardır. Nîsâbûrî ve Rabguzî, diğer müelliflerden farklı olarak Vahşi'nin Mut'im b. Adî'nin kölesi olduğunu, Ebu Süfyan'ın hanımı Hind'in ona Uhud'a katılması ve Nîsâbûrî Hz. Hamza veya Hz. Ali'den birisini, Rabguzî ise Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Hamza'dan birisini öldürmesi karşılığında,

---

[1285] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 205-218; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 39, 40.
[1286] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 221.
[1287] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 109.
[1288] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 270.
[1289] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 214, 215.

Nîsâbûrî ihsanda bulunacağını, Rabguzî ise kendisini satın alacağını, azat edeceğini, üzerinde ne kadar altın gümüş varsa kendisine vereceğini vadettiğini demişlerdir. Farklı olarak Nîsâbûrî, Mut'im'in de bu ikisinden birini öldürürse onu azat edeceğini demiştir. Rabguzî O, Hz. Muhammed'i Tanrının koruduğunu, Hz. Ali'nin aslan gibi olduğunu, gücünün ona yetmeyeceğini, Hz. Hamza'nın yaşlı olduğunu, onu öldürebileceğini dediğini belirtmiştir. Nîsâbûrî ve Rabguzî Uhud günü Vahşi'nin pusu kurduğunu ve Hz. Hamza'yı şehit ettiğini, Hind'in onun göğsünü yarıp ciğerini çıkarıp çiğnediğini demişlerdir.[1290] Rabguzî Hind'in onun dilini, kulaklarını, zekerini kestiğini, ipe dizip boynuna astığını da belirtmiştir. Devamında o, Hz. Peygamber ve ashabın onu öyle görünce ağladıklarını demiştir. Hz. Resul onu sarmak için kefen istemiş, bulunamamıştır. Bunun üzerine onu kaplan derisine sarmışlardır. Fakat ayakları açıkta kalmıştır. Orayı da bir elbise ile kapatmışlar ve Resulullah onun üzerine yetmiş kez namaz kılmıştır.[1291] Muîn el-Miskîn ise Vahşi'ye Hz. Hamza'yı nasıl şehit ettiğinin sorulduğunu demiştir. O, efendisi Cübeyr b. Mut'im'in amcası olan Tuayme b. Adiy'i, Bedir Gazvesinde Hz. Hamza'nın öldürdüğünü, Uhud'da onu öldürmesine karşılık efendisinin kendisini azat edeceğini söylemiştir. Yine Hind'in de ona, Bedir'de babası Utbe'yi öldüren Hamza'yı katletmesine mukabil, kendisine büyük ihsanda bulunacağını vadettiğini demiştir. Vahşi harp esnasında Hz. Hamza'yı gördüğünü, onun müşriklerin içine girdiğini, ben Allah'ın aslanıyım dediğini ve önüne çıkan hiçbir kimseyi bırakmayıp cehenneme gönderdiğini, Sibâ b. Abdu'l-Uzza ile karşılaştığını, bir hamle ile onu da katlettiğini demiştir. O "Ben o zaman bir taş ardında saklanmış idim. Hamza bihaber yanıma uğradı. Harbe atmaya alışmış idim. Attığım harbe az hata ederdi. Hamza'ya bir harbe attım. Kasığına rast gelip ardından çıktı. Benim tarafıma geldi. Ben firar ettim. Yolda düştü, bir cemaat gelip nida ettiler. Cevap vermedi. Bildim ki şehit oldu. Onlar gittikten sonra varıp harbemi kaldırdım. Karnını yardım. Ciğerini çıkartıp Hind'e getirdim. İşte babanı öldürenin ciğeri dedim. Hemen ağzında çiğnedi ve dışarı attı. Üzerine giyindiği elbiseyi ve ne kadar bileziği var ise hepsini bana verdi. Mekke'de sana on dinar vereceğim dedi. Sonra onun yerini bana göster dedi. Gelip onun burnunu, kulağını ve ayağının birini kesip attı." demiştir.[1292] Râşid ise Ebu Süfyan'ın hanımı Hind'in vaat ve teşvikiyle Vahşi'nin bir fırsat kollayarak onu şehit ettiğini demiştir.[1293] Cevdet Paşa ise kısaca Hz. Hamza'nın bir vuruşta Sibâ b. Abdu'l-Uzza'ı katledip, diğer tarafa döndüğü esnada Vahşi'nin pusu kurduğu yerden çıkarak onu şehit ettiğini

---

[1290] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 418b-421a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 224r, 224v.
[1291] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 224r, 224v.
[1292] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 121.
[1293] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 242, 243.

şeklinde bu konuyu kısaca zikretmiştir.[1294] Molla Şerafeddin'de Mut'im ve Hind'in Vahşi'ye vaatlerini zikrettikten sonra, okçuların Ayneyni terk ettikleri ve harbin şiddetlendiği esnada Vahşi'nin onu şehit ettiği şeklinde kısaca zikretmiştir.[1295]

Hz. Hamza'nın şehit edilmesi İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî, Teymi, Beyhakî, İbnu'l-Esîr ve Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserlerinde geçmektedir. Bu müelliflerden Vâkıdî hem kapsam hem de içerik olarak daha teferruatlı olarak konuyu ele almıştır. Muîn el-Miskîn'in teferruatlı olarak, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in ise kısaca ele aldıkları yukarıdaki anlatımları ve verdikleri bilgilerin ve isimlerin müracaat ettiğimiz Sîre, Meğazi ve tarih eserlerindeki rivayetlere uyduğu görülmüştür. Nîsâbûrî ve Rabguzî'nin anlatımlarında ise farklılıklar vardır. Nîsâbûrî'nin, Mut'im ve Hind'in Hz. Hamza veya Hz. Ali'den birisi, Rabguzî'nin Hz. Peygamber, Hz. Hamza veya Hz. Ali'den birisinin öldürülmesini istedikleri şeklinde verdikleri bilgi, müracaat ettiğimiz eserlerden Vâkıdî'nin eserinde geçmekle birlikte farklılıkları vardır. Vâkıdî, Vahşi'nin Hâris b. Âmir b. Nevfel'in kızının veya Cübeyr b. Mut'im'in kölesi olduğunu demiştir. Onun verdiği rivayette Mut'im veya Hind değil, Hâris'in kızı, kölesi vahşiye Hz. Muhammed, Hz. Ali veya Hz. Hamza'dan birisini Bedir'de öldürülen babasına bedel öldürmesini istediği şeklinde verilmiştir. Onun verdiği cevap şöyledir: "Resulullah'a gelince sende bilirsin ki onu öldürmeye gücüm yetmez ve arkadaşları da onu teslim etmez. Hamza ise, Allah'a yemin olsun ki, onu uykuda bile bulsam heybetinden uyandıramam. Ali'ye gelince onu arıyordum." demiştir. Bu rivayette Rabguzî'nin dediği gibi Hz. Hamza'yı değil Hz. Ali'yi öldürmeyi kararlaştırdığı fakat onu harp meydanında görünce bunu yapamayacağını anladığı ve pusu kurduğu yere Hz. Hamza'nın müşrikleri öldürerek gelmesi sonucu, o fark etmeden mızrağını ona atıp öldürdüğü şeklinde geçmektedir. Yine onun Hind'in Hz. Hamza'ya yaptıklarıyla ilgili anlatımı ise Vâkıdî'nin verdiği bu rivayette onun burnunu, kulaklarını ve tenasül organını kestiği ve iki kolluk, iki bilezik, iki halhal yaptığı ve bunlarla Mekke'ye girdiği şeklinde zikredilmiştir.[1296] İbn Hibbân'da ise onun Hz. Hamza'nın ciğerini ağzında çiğneyip tükürdüğü ve diğer kadınlarla ashaptan şehit olanların burun ve kulaklarını keserek kolye yaptığı şeklinde geçmektedir.[1297] Yine Rabguzî'nin Hz. Hamza'nın kaplan derisiyle kefenlendiği ve yetmiş kez cenaze namazı kılındığı bilgisi, İbn Sa'd'ın eserinde Hz. Peygamber'in Hz. Hamza ve bazı sahabilerin yıkanmadan kefenlenmesi şeklinde geçmiş olup kaplan derisinden bahsedilmemiştir. Yetmiş kez

---

[1294] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 263.
[1295] Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 440, 441.
[1296] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 247-248.
[1297] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 57.

namaz kılındığı ashap üzerine kılınan her cenaze namazında onunda üzerine kılındığı ve böylelikle yetmiş kez Hz. Hamza üzerine cenaze namazı kılındığı şeklinde geçmektedir.[1298] İbn Hişâm'ın eserinde ise Hz. Hamza'nın üzerinin bir kumaş ile örtüldüğü ve yetmiş iki kez namaz kılındığı bilgisi verilmiştir.[1299] Muîn el-Miskîn'in, Hind'in Hz. Hamza'nın burnunu, kulaklarını ve ayağını kesti olarak verdiği bilgi ise burnunu, kulaklarını ve tenasül organını kesti şeklinde geçmektedir. Nîsâbûrî ve Rabguzî'nin yukarıda belirttiğimiz farklı anlatımlarının İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî, Teymi, Beyhakî, İbnu'l-Esîr ve Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserlerinde Hz. Hamza'nın şehadetinin anlatıldığı bölümlerde geçmediği görülmüştür. Bunun yanında diğer müelliflerin anlatımlarının bu eserlerin değişik rivayetlerin içerisinde geçtiği görülmüştür.[1300]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Übey b. Haley'in Bedir'de esir düştüğünü, fidye vererek kurtulduğunu demişlerdir. Muîn el-Miskîn, onun Hz. Peygamber'e "Ey Muhammed bir at beslerim. Her gün ona bu kadar ot veririm. Semiz olunca üzerine binip, senin ile cenk ederim, seni katlederim." dediğini, Cevdet Paşa ise "Ya Muhammed bir at besliyorum, onun üstünde iken seni vurup öldüreceğim." dediğini söylemişlerdir. Hz. Peygamber de atın üzerindeyken inşallah ben seni öldürürüm karşılığını vermiştir. Übey, Uhud'a katılmıştır. Allah Resulü ashaptan, Übey b. Halef'ten emin olmadığını, onun arkasından kendisine saldırabileceğini, onu görürlerse kendisini uyarmasını istemiştir. O harp esnasında çıkmış ve Resulullah'a doğru atını sürmüştür. Ashap karşı koymak istemiş fakat o, bırakın demiştir. Muîn el-Miskîn, Resul-i Ekrem Zübeyr'in elinden harbesini almış, Cevdet Paşa ise eline bir harbe alıp ona atmış demişlerdir. İsabet ettirmesiyle attan düşmüştür. Cevdet Paşa boynuna isabet ettiğini Muîn el-Miskîn ise eğe (kaburga) kemiği kırıldığını demiştir. O, feryat ederek kavmine doğru kaçmıştır. Ebu Süfyan ona bakmış ve yarasının çok hafif olduğunu, ona bir şey olmadığını demiştir. Fakat o, kendisine vuranın Hz. Muhammed olduğunu, onun "İnşallah ben seni katlederim." dediğini, bu yaradan kurtulamayacağını belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa, Mekke'ye geri dönerken onun öküz gibi bağırarak yolda öldüğünü demişlerdir.[1301] Râşid'de eserinde Übey b. Halef ile ilgili olan bu

---

[1298] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 41.

[1299] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 76.

[1300] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 337, 338; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 246-248; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 55-57; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 40; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 164, 165; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 516, 517; Teymi, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 432, 433; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, III, 241, 242; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 157; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 265-267.

[1301] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 114; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 277.

hadiseden bahsetmekle birlikte, teferruata girmeden Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın anlatımlarını özet bir şekilde vermiştir.[1302]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Übey b. Halef hakkında anlattıkları Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerinde geçmektedir. Rivayetlerin anlatım tarzlarında farklılıklar olmakla birlikte, Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın verdiği bilgilerin bu eserlere uyduğu görülmüştür. Farklı olarak eserlerde Hz. Peygamber'in harbeyi/mızrağı Hâris b. Sımme'den aldığı zikredilmiştir. Vâkıdî'de böyle vermekle birlikte rivayetin sonunda mızrağı verenin, Zübeyr b. Avvâm olduğunun da söylendiği bilgisini vermiştir. Muîn el-Miskîn'in, Zübeyr olarak verdiği isim rivayetin bu kısmına uymaktadır. Yine Muîn el-Miskîn'in mızrağın onun eğe (kaburga) kemiğini kırdığı bilgisi İbn Sa'd'ın verdiği rivayette geçmekte olup, Cevdet Paşa'nın boynuna isabet etti sözü ise İbn Hişâm'ın eserinde geçtiği görülmüştür. Burada da Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın anlatımlarının tek bir rivayet içerisinde bütüncül olarak geçmediği, değişik rivayetlerin çeşitli yerlerinde geçtiği görülmüştür. Buna rağmen verilen bilgilerin müracaat ettiğimiz Sîre, Meğazi ve tarih eserlerinde geçtiği görülmüştür.[1303]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa diğer müelliflere göre Uhud Gazvesi hakkında daha fazla teferruat vermişlerdir. Özetle onlar şunları zikretmişlerdir: Onlar harbin şiddetlendiği esnada müşriklerin Hz. Peygamber'i öldürmek üzere hedef aldıklarını ashabın canları bahasına onu koruduklarını zikretmişlerdir. Ebu Dücane Hz. Resule atılan oklara kendisini siper etmiş ve yaralanmıştır. Hz. Talha Allah Resulüne gelen bir kılıç darbesine elini uzatarak yaralanmış, Sa'd b. Ebi Vakkas ok atarak onu korumuştur. Müşrikler bir fırka halinde ona saldırınca o, onları kim durduracak diye sormuş, Ziyad b. Seken arkadaşlarıyla müşriklere karşı çıkmış ve yiğitçe çarpışarak şehit olmuşlardır. Vehb b. Kâbus ve kardeşinin oğlu Hâris Medine'ye Hz. Peygamber'i ziyarete gelmişler ve onun Uhud'da olduğunu haber alınca oraya gitmişlerdir. Resul-i Ekrem'e ardı ardına yapılan saldırılara o ve yanındakiler her seferinde karşı koymuşlar, küffar tekrar saldırınca Hz. Muhammed "Bunları kim karşı çıkacak?" diye sormuş, Vehb yine kendisinin karşı koyacağını söyleyince Muîn el-Miskîn, Hz. Resul "Kalk, müjdeler olsun sana, cennet müyesser oldu." Cevdet Paşa "Kalk ve Cennetle mübeşşir ol." demiştir. O, müşriklerin saldırısına karşı koymuş ve onları dağıtmış, fakat kendisi de şehit olmuştur. Hz. Ömer ve Sa'd b. Ebi Vakkas onun gazvede yaptığı kahramanlığa ve

---

[1302] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 244.

[1303] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 222, 223; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 66, 67; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 43, 44; Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 165; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 518, 519.

şehadetine özenerek onun gibi olmak istemişlerdir. Yine Ümmü Umâre diye bilinen Nesibe hatun kocası ve iki oğluyla beraber Uhud'a katılmış, onları savaşmaya teşvik etmiş, ailesiyle birlikte Hz. Peygamber'i korumuş ve ona saldıran bir süvarinin ayağını kılıçla keserek oğluyla birlikte öldürmüştür. Gazvede birçok yerinden yaralanmıştır. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Muhayrîk adında bir Yahudi'nin Hz. Muhammed'in peygamber olduğuna iman ettiğini, Uhud günü Medine Yahudilerine onun peygamber olduğunu bildiklerini söyleyerek onları Müslümanlara yardım etmeye çağırdığını demişlerdir. Onlar bugün cumartesidir cenk yapamayız demişlerdir. O, İslam'ın bunu nesh ettiğini demiş fakat onu geri çevirmişlerdir. O kılıcını alarak Müslümanlara katılmış, gazvede şehit olmuştur. Vasiyeti gereği malı Müslümanlara ve cihada harcanmıştır. Yine onlar, Hz. Peygamber'in yüzüne batan halkaları Ebu Übeyde b. Cerrah'ın dişleriyle çıkartmaya çalıştığını, bunu yaparken ön dişlerinden ikisinin düştüğünü demişlerdir. Yüzünden akan kanları Malik b. Sinan el-Hudrî'nin emdiğini belirtmişlerdir.[1304] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın eserlerinden özet olarak verdiğimiz Ebu Dücane, Hz. Talha, Sa'd b. Ebi Vakkas, Ziyad b. Seken, Vehb b. Kâbus, Ümmü Umâre, Muhayrîk, Ebu Übeyde b. Cerrah ve Malik b. Sinan el-Hudrî ile ilgili bilgiler Vâkıdî'nin eserinde teferruatlı bir şekilde geçmekte olup verilen bilgilerin bu eserdeki rivayetlere uyduğu görülmüştür.[1305] Yukarıda Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın eserlerinden verdiğimiz bilgileri, sadece Meğazi ile karşılaştırmamızın nedeni, ele aldığımız konuların hepsinin burada bulunması ve rivayetlerin diğer müelliflere göre daha düzenli ve teferruatlı olmasından dolayıdır.

Muîn el-Miskîn, Mus'ab b. Umeyr'in şehadetini Muhammed b. Şürahbîl'in babasından şöyle rivayet ettiğini demiştir: Uhud gazvesinde Müslümanlar müşrik saldırısı karşısında dağıldığında Mus'ab b. Umeyr sancağı tutmaktaymış. İbn Kamîe onun sağ koluna bir kılıç darbesi indirerek koparmıştır. O, sancağı sol eliyle tutmuş "Muhammed ancak bir peygamberdir." demiştir. Müşrik sol eline de kılıçla kesmiş, Mus'ab iki pazusuyla sancağı tutmuş "Muhammed ancak peygamberdir." (Al-i İmrân 3/144) ayetini okumuştur. İbn Kamîe mızrağıyla ona vurup düşürerek şehit etmiştir. Allah Mus'ab'ın suretinde bir melek göndermiştir. O sancağı eline almıştır. O günkü cenk bittiğinde Hz. Peygamber ona seslenince ben Mus'ab değilim demiştir. Hz. Peygamber onun melek olduğunu anlamıştır. Allah müminlere alemdar göndermiştir. Ebu'r-Rûm sancağı alarak, Medine'ye gidinceye kadar taşımıştır.[1306]

[1304] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 106-122; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 270-279.
[1305] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 214, 215, 218, 219, 225, 226, 231, 235, 236, 239.
[1306] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 117.

Muîn el-Miskîn'in Muhammed b. Şürahbîl'in babasından verdiği yukarıdaki rivayet Vâkıdî'nin eserinde aynı raviden verilmiştir. Verilen malumat onun eserindeki bilgilere uymakla birlikte farklılıklar da vardır. Şürahbîl'in babasından verdiği rivayet içerisinde Mus'ab'ın yerine geçen melek anlatımı geçmemektedir. O, Şehit olduğunda Ebu'r-Rûm ile Suveybit b. Harmele sancağı devralmışlar, Medine'ye dönünceye kadar taşımışlardır. Fakat Muîn el-Miskîn'in, melekle ilgili verdiği anlatım sanki bu rivayetin devamı gibi vermiştir. Bu ise yine Vâkıdî'nin eserinde Zübeyr b. Sa'd'ın, Abdullah b. El-Fadl'dan verdiği rivayet içerisinde geçmekte olup, Muîn el-Miskîn'in melekle ilgili verdiği kısım, ondaki rivayete uymaktadır. Burada Muîn el-Miskîn'in iki farklı rivayeti birleştirdiği görülmektedir. Buna rağmen verilen bilgiler ve isimler Meğazi'deki rivayetlere uymaktadır.[1307] Zaten Muîn el-Miskîn'in gazve ve seriyyelerin anlatımında ara ara "Vâkıdî dedi ki" şeklinde girişler yaptığı görülmektedir. Hatta çoğu yerde konuların dahi aynı sıralama ile sunulduğu görülmüştür. Ancak burada olduğu gibi farklı rivayetleri, ele aldığı konunun sunumunda birleştirdiği görülmüştür.

Muîn el-Miskîn eserinde, rivayet edildiğine göre Uhud'da Katâde b. Nu'mân'ın gözüne ok geldiğini ve gözünün yuvasından çıktığını demiştir. O, Hz. Peygamber'e gelmiş "Ya Resulallah evimde bir sahib-i cemâl bir hatunum vardır. Birbirimizi gayet severiz. Beni bu halde görünce korkarım ki, beni kerih tutar." demiştir. Allah Resulü gözünü eliyle yerine koyup sığamıştır. Gözünün görmeye başladığını hatta eskisinden daha iyi olduğunu demiştir. Katâde ihtiyarladığında o gözünün diğer gözünden daha iyi gördüğünü demiştir.[1308] Teferruata girmeden Râşid'de ana hatlarıyla bu hadiseyi zikretmiştir.[1309] Muîn el-Miskîn ve Râşid'in Katâde b. Nu'mân hakkında verdiği bu anlatım aynı şekilde Vâkıdî'nin eserinde geçtiği görülmüştür.[1310]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa, Uhud'da muharebe bittikten sonra Ebu Süfyan ile Hz. Ömer arasında geçen ve Bedru'l-Mev'id'e sebep olan diyaloğu eserlerinde şöyle ele almışlardır. Her iki gurupta Uhud Dağı üzerinde iken, Ebu Süfyan, Hz. Muhammed'in sağ olup almadığını merak ettiği için Müslümanlara doğru bağırarak "İçinizde Muhammed var mıdır?" diye bağırmıştır. Hz. Resul ashaba cevap vermemelerini buyurmuştur. O, ikincide "Ebu Bekir var mıdır?", üçüncüde "Ömer var mıdır?" diye bağırmış, kendisine cevap verilmemiştir. O kavmine dönüp eğer yaşasalardı cevap verirlerdi, işleri bitmiştir şeklinde konuşunca, Hz. Ömer dayanamayıp, ona yalan söylediğini, üçünün de hayatta olduğunu demiştir. Ebu Süfyan

---

[1307] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* I, 210, 213, 214.
[1308] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 118.
[1309] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 246.
[1310] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 210, 216.

Bedirde Müslümanların, şimdi de kendilerinin zafer kazandığını, muharebenin sıra ile olduğunu söylemiştir. Hz. Ömer eşit olmadıklarını kendilerinden şehit olanların cennette olduğunu, müşriklerden ölenlerinde cehennemde olduklarını demiştir. Ebu Süfyan, Hubel ve Uzza isimli putları yücelterek onlara teşekkür etmiş, Hz. Ömer'de Allah'ın yüce ve kendilerinin Mevla'sı olduğunu demiştir. O, Hz. Ömer'e ileri çıkmasını söylemiş, Hz. Peygamber'in izniyle çıkmıştır. Ona "Allah için doğru söyle, biz Muhammed'i katlettik mi? diye sormuştur. Hz. Ömer Allah'a yemin ederek onun hayatta olduğunu ve söylediklerini işittiğini bildirince o, İbn Kamîe'den daha çok kendisine inandığını belirterek "Gelecek sene sizinle Bedir'de buluşalım." teklifinde bulunmuştur. O da Hz. Resulün onayıyla İnşallah diyerek onunla sözleşmiştir.[1311] Râşid ve Molla Şerafeddin'de eserlerinde bu hadiseyi ele almakla birlikte Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın verdiği anlatımları kısa bir şekilde teferruata girmeden zikretmiş olup verdikleri malumatın onların anlatımına uyduğu görülmüştür.[1312] Yine bu konuyu Rabguzî'de eserinde zikretmiştir. Fakat o, Bedru'l-Mev'id'e sebep olan diyaloğu verirken Ebu Süfyan yerine Halid b. Velid ismini zikretmiştir. Konuşma Hz. Ömer ile Halid b. Velid arasında yukarıda zikrettiğimiz Ebu Süfyan ve Hz. Ömer arasındaki diyaloğa yakın ifadelerle ve aynı içerikle ele alınmıştır.[1313]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Ebu Süfyan ve Hz. Ömer arasında geçen diyalogu verdikleri anlatım Vâkıdî, İbn Hişâm ve Taberî'nin eserlerinde geçmekle[1314] birlikte, anlatım daha çok Taberî'nin eserindeki rivayete uymaktadır. Tek farkı Ebu Süfyan konuşma esnasında Müslümanların cesetlerine müsle yaptıklarını, bunu kendisinin emretmediğini, fakat böyle yapılmasına da üzülmediğini belirtmiştir. Bu kısım Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın anlatımında geçmemektedir. Diğer anlatımların ve verilen bilgilerin uyduğu tespit edilmiştir.

Nîsâbûrî, Rabguzî ve Muîn el-Miskîn Müslümanlar Medine'ye geldiklerinde şehit olanlar için kadınların ağlamaları evlerden işitilmekteymiş. Hz. Peygamber Hamza'nın evinde kimsenin ağlamadığını belirtmiştir. Bunu duyan Ensar'ın kadınları onun evine giderek ağlamışlardır.[1315] Onların verdiği bu bilgi İbn Hişâm'ın eserinde geçmekte olup daha teferruatlıdır. Ayrıca farklılıkları bulunmaktadır. O, Allah Resulünün Ben-i Ebdu'l-Eşhel ve Zaferden Ensar'ın evlerinin yanından geçtiğini, orada

---

[1311] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 124, 125; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 279-281.
[1312] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 244, 245; Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 442.
[1313] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 224r.
[1314] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 254, 255; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 74; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 526, 527.
[1315] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 422a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 224v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 128.

kadınların şehitler için ağladıklarını gördüğünü, kendisinin de hüzünlenip ağladığını ve Hamza için ağlayan yoktur dediğini söylemiştir. Useyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muâz, o kadınlara bellerine iplerini bağlamalarını ve gidip Hz. Hamza'ya ağlamalarını söylemişlerdir. Devamında Hz. Peygamber, onların mescidin kapısında amcasına ağladıklarını işitince yanlarına çıkmış "Dönünüz. Allah size rahmet etsin, bize kendinizle teselli verdiniz." demiştir. İbn Hişâm Hz. Peygamber'in o gün avaz ile ağlamaktan nehyettiğini demiştir.[1316]

Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin Hz. Peygamber'in Uhud'da şehit olanları gömdüğünü ve onların üzerine namaz kıldığını demişlerdir. Bu gazvede Kudâî, Niâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin ve Aşkî ashaptan yetmiş kişinin şehit olduğunu demişlerdir. Kudâî, müşriklerden ise yirmi iki şahsın öldürüldüğünü belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ve Molla Şerafeddin otuza yakın, Cevdet Paşa yirmi ile otuz arasında olduğunu vermiştir.[1317]

Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin verdikleri bu sayılar eserlerde şöyle geçmektedir: İbn İshâk ashaptan altmış beş kişinin şehit olduğunu, müşriklerden yirmi iki şahsın öldürüldüğünü demiştir.[1318] İbn Hişâm, İbn İshâk'ın belirttiği sayıyı verdikten sonra onun beş kişi zikretmediğini söyleyerek yetmiş kişinin öldüğünü demiştir. Müşriklerden ise yirmi iki şahsın öldüğünü belirtmiştir.[1319] Vâkıdî Müslümanlardan yetmiş dört kişinin şehit olduğunu söylemiştir. Müşriklerden ölenlerin isimlerini vermiştir. Buna göre yirmi altı müşrik öldürülmüştür.[1320] İbn Sa'd ve İbn Hibbân, ashaptan yetmiş kişi, müşriklerden ise yirmi üç sahsın öldüğünü belirtmişlerdir.[1321] Bu eserlerde de görüleceği üzere, Müslümanlardan şehit olanlar ile müşriklerden öldürülenlerin sayısında tam bir birlik olmadığı görülmüştür.

2.2.2.1. Hamrâü'l-Esed Gazvesi

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin teferruatlı olarak, Râşid ise yüzeysel olarak bu gazveyi ele almışlardır. Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin Kureyş ordusu Uhud'dan dönerken İkrime b. Ebu Cehil'in onlara hitaben, Müslümanlara galip geldiklerini, onlar yeniden toparlanmadan üzerlerine gidip,

---

[1316] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 78.
[1317] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 112; İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 422b; Rabguzî, Kısasu'l-Enbiyâ, 224v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 128, 129; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 285; Molla Şerafeddin, Kasasu'l-Enbiyâ, 442; Aşkî Bey, Zübde-i Târîh-i Enbiyâ, 108.
[1318] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*,356.
[1319] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 98, 100.
[1320] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 258, 262-264.
[1321] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, II, 40; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 165.

Medine'de onları tamamen yok etmeyi teklif ettiğini demişlerdir. Onun bu sözüne karşı Safvan b. Ümeyye, Evs ve Hazrec'in çok sayıda adam kaybettiğini, kızgın olacaklarını, intikam almak için savaşa katılmayanlarla birlik olacaklarını, hazır zafer kazanmışken Mekke'ye dönmek gerektiğini belirtmiştir. Bu haber Hz. Peygamber'e ulaşınca, Allah Resulü namazdan sonra Bilal-i Habeşî'yi ashabı gazveye davet etmek için görevlendirmiştir. O, Hz. Peygamber'in Uhud gazvesinde hazır olanların, müşriklerin peşlerine düşmek için toplanmalarını emrettiğini nida ederek duyurmuştur. Allah Resulü Ümmü Mektum'u yerine halife olarak bırakmış, sancağı Hz. Ali'ye vermiş ve ashaptan altı yüz otuz kadar kişiyle yola çıkmıştır. İslam ordusu Medine'ye sekiz mil uzaklıktaki Hamrâü'l-Esed'e gelmiş, karargâh kurmuştur. Müslümanların müttefiki olan Huzâa kabilesinden Ma'bed b. Ebû Mâ'bed oradan geçmekte olup Hz. Peygamber'in yanına gelmiş ve dün Müslümanların başına gelenlerden mahzun olduğunu söylemiştir. O, henüz İslam'ı kabul etmemiş olmasına rağmen müşriklere karşı Müslümanları tutmaktaymış. Ma'bed yoluna devam etmiş, Revha denilen yerde Ebu Süfyan'a rastlamıştır. O, kendisine "Geride ne var?" diye sorunca, Ma'bed Hz. Muhammed'in ömründe görmediği büyüklükte bir orduyla yola çıktığını, Uhud'a katılamayanlarında pişman olup onunla birlikte olduğunu ve intikam almak için peşlerinden geldiklerini demiştir. Müşrikler telaşa kapılmışlar, Safvan b. Ümeyye kendisinin haklı olduğunu, söylemiştir. Müşrikler korkmuşlar, Mekke'ye geri dönme kararı almışlardır. Molla Şerafeddin gazveyi buraya kadar ele almıştır. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa, Medine'ye doğru giden bir taifenin Ebu Süfyan'la karşılaştığını demişlerdir. Onlardan Hz. Muhammed'le karşılaştıklarında Ebu Süfyan'ın kendileriyle savaşmak için yola çıktığını ve hepinizi öldüreceğini demelerini istemiştir. Hamrâü'l-Esed'de İslam ordusuyla karşılaşmışlar ve onun söylediklerini haber vermişlerdir. Müslümanlar "Allah bizimle beraberdir. O, ne güzel vekildir." demişlerdir. Onlar, müşrik ordusundan geride kalan iki kişiyi yakalamışlardır. Bunlar Ben-i Ümeyye'den Muaviye b. Muğire, diğeri ise Ebu Azze olup o, Bedir gazvesinde esir düşmüş, Hz. Peygamber'den af talep etmiş ve bir daha karşılarına çıkmayacağına yemin etmiştir. Bu seferde affedilmesini istemiştir. Cevdet Paşa ikisinin de öldürüldüğünü demiş iken Muîn el-Miskîn teferruata girmiştir. Şöyle ki: Hz. Peygamber ona "Müminler bir delikten iki kere sokulmaz. Sen istersin ki, odanda oturup, sakalını sıvayıp, Muhammed'i iki kere aldattım diyesin." cevabını vermiş, Âsım b. Sâbit'e onun boynunu vurmasını emretmiştir. Muaviye b. Muğire'yi ise üç günden fazla Medine 'de durmaması şartıyla Hz. Peygamber affetmiştir. Fakat o gitmeyip, dördüncü gün saklanmıştır. Resul-i Ekrem Zeyd b. Sabit ve Ammar b. Yasir'e onu getirmesini emretmiştir. Getirilince onunda öldürülmesini

emretmiştir.[1322] Râşid, Hamrâü'l-Esed'in Medine'den sekiz mil uzaklıkta olduğunu belirtmiştir. O, teferruata girmeden, sadece bu gazvenin ne için tertip edildiğini ve Kureyşlilerin Müslümanlarla bir daha karşılaşmaya cesaret edemeyerek kaçtığını demiştir.[1323]

Hamrâü'l-Esed gazvesinin anlatımı İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî ve Beyhakî'nin eserlerinde ele alınmıştır. Fakat bu eserler içerisinde en teferruatlı olarak gazveyi veren Vâkıdî olmuştur. Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in yukarıda zikrettikleri anlatımlar ve verdikleri bilgilerin bu eserlerdeki rivayetlere uyduğu görülmüştür. Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde görülen kapsam ve içerik farklılıkları müracaat ettiğimiz bu eserlerde de görülmektedir. Bununla birlikte müelliflerin anlatımlarının ve verdikleri bilgi ve isimlerin farklı rivayetlerdeki içerikle uyumlu olduğu görülmüştür. Farklı olarak müşriklerin kendi aralarındaki konuşmalarının, Hz. Peygamber'e ulaşması neticesinde onun orduyu tekrar toplaması bilgisi Beyhakî'nin eserinde geçmektedir. Yine Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Ebu Azze'nin esir alınması ve Hz. Peygamber'in ona söylediklerinin anlatımı Beyhakî'nin eserinde aynı şekilde geçmektedir.[1324] Ayrıca Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Ebu Süfyan'ın bir taife ile Hz. Peygamber'e haber göndermesi İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerinde Abdu'l-Kays oğullarının Medine'ye giden kervanı olarak geçmektedir. Belirttiğimiz bu farklılıkların dışındaki anlatımların müracaat ettiğimiz eserlerdeki rivayetlere uyduğu görülmüştür.[1325]

2.2.2.2. Recî Hadisesi

Muîn el-Miskîn, Recî hadisesini eserinde ele almıştır. O, Uhud'dan dönen müşrikleri tebrik etmek için Süfyan b. Hâlid b. Nubeyl el-Hezelî'nin, önde gelen kimselerle birlikte Mekke'ye geldiğini demiştir. Orada Sülâfe isminde bir kadının olup, eşi ve oğlu Uhud'da Âsım b. Sâbit tarafından öldürülmüştü. O, Âsım'ın başını getirene yüz deve vereceğini ahdetmişti. Süfyan b. Hâlid bunu işitince, bir hile düşünmüş, kavminin ileri gelenlerinden yedi şahsı, Hz. Peygamber'e göndermiştir. Onlar Allah Resulüne kabilelerinde Müslüman olanların çoğaldığını belirterek, kendilerine Kur'ân'ı

[1322] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 130-132; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 288-291; Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 442, 443.
[1323] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 250, 251.
[1324] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, III, 280, 281, 313.
[1325] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 348-350; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 186, 187, 283-288; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 45, 46; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 168, 169; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 534-536; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, III, 312-318.

ve İslam'ı öğretecek ashaptan kimseler istemişlerdir. Onların bu talebine karşılık on kişi göndermiş, bunların yedi tanesi ashap içerisindeki önemli şahsiyetlerden olup Muîn el-Miskîn isimlerini şöyle vermiştir. Mersed b. Ebu Mersed, Âsım b. Sâbit, Hâlid b. Ebu'l-Bükeyr, Hubeyb b. Adî, Zeyd b. Desinne, Abdullah b. Târık, Mu'attib b. Ubeyd'dir. Muîn el-Miskîn sahih olan görüşe göre Allah Resulünün Âsım b. Sâbit'i emir yaptığını belirtmiştir. Devamında, onlar yola çıktığında münafıklardan birisinin Süfyan b. Hâlid'e haber verdiğini ve onunda iki yüz silahlı adamıyla gelip ashabı kuşattığını söylemiştir. Âsım b. Sâbit arkadaşlarını onlara teslim olmamaya ve savaşmaya teşvik etmiştir. Süfyan ona kendini ve arkadaşlarını öldürtmemesini söyleyince Âsım b. Sâbit onlara teslim olmayı kabul etmemiş, hiçbir zaman bir kafirin korumasını kabul etmediğini ve onların sözlerine de güvenmediğini söylemiştir. O, okları bitinceye kadar atmış, mızrağı kırılıncaya kadar onlara hamle yapmış, elinde kılıcı kalmıştır. "Yarabbi ben senin dinini günün evvelinde hıfz ettim, günün ahirinde sen dahi benim cesedimi müşriklerden sakla." diye dua etmiştir. Muîn el-Miskîn Sülâfe'nin, Âsım b. Sâbit'i getirene yüz deve vereceğini ve onun kafa tasında içki içmeyi nezrettiğini demiştir. O şehit olduğunda, müşrikler kadına götürmek için onun kafasını kesmek istemişlerdir. Fakat Allah arıları göndermiştir. Onun cesedini kaplamışlar ve müşriklerin ona yaklaşmasına izin vermemişlerdir. Onlar bu işi yapamayınca, arıların akşam olunca gideceğini düşünerek o vakit gelip almayı kararlaştırmışlardır. Fakat Allah bir sel göndermiş ve onun cesedine ulaşamamışlardır.[1326]

Muîn el-Miskîn Abdullah b. Târık, Hubeyb b. Adî, Zeyd b. Desinne dışındakilerin onlarla savaşarak şehit olduğunu belirtmiştir. Onların ellerini bağlayıp, satmak üzere Mekke'ye götürürken, Abdullah b. Târık bağlarını çözüp, kılıcını alarak onlara hamle yapmıştır. Fakat müşrikler ona uzaktan taş atarak şehit etmişlerdir. Diğer ikisini de Mekke'ye götürerek satmışlardır. Haram aylarda oldukları için onları öldürmeyi ertelemişlerdir. Sonra onları Ten'îm denilen yere getirmişler ve onları asmak için iki darağacı dikmişlerdir. Hubeyb onlardan iki rekât namaz kılmak için izin istemiş, onlarda buna müsaade etmişlerdir. Muîn el-Miskîn bu sünnetin buradan geldiğini zikretmiştir. O birkaç beyit okumuş ve İslam'ın emirlerine itaat ettiğini belirterek müşriklere bedduada bulunmuştur. Onu darağacına çıkarmışlar, yüzünü Kâbe'den çevirip, Medine yönüne döndürmüşlerdir. Ona İslam'dan dönerse öldürülmekten kurtulacağını teklif etmişlerdir. O, kendisine dünyanın tüm mülkü verilse dahi İslam'dan dönmeyeceğini belirtmiştir. Ona "İster miydin ki, senin yerinde Muhammed ola, sen selamet ile hayatta kalasın." demişlerdir. O "Vallahi ben onun ayağına bir diken

[1326] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 132, 133.

batmasını dahi istemem.” cevabını vermiştir. Müşrikler onu dininden döndürmek için her ne yapmışlarsa o kabul etmemiştir. Muîn el-Miskîn onun “İlahi burada düşmandan gayri kimse göremiyorum ki, benim selamımı o Servere eriştire. İlahi sen benim selamımı Habibine eriştir.” diye dua etmiştir. Muîn el-Miskîn, Zeyd’in Allah Resulünün üzerinde vahiy hali belirdiğini, bir süre sonra “Hubeyb’i şehit ettiler. Şimdi Cebrail gelip bana selamını getirdi.” buyurduğunu zikretmiştir. Müşrikler Zeyd b. Desinne’yi de serbest bırakmak üzere dininden döndürmeye çalışmışlar fakat o bunu kabul etmemiştir. Ona da Hubeyb’e sordukları şeyleri sormuşlardır. Oda, onunla aynı cevapları vermiştir. Zeyd, Safvân b. Ümeyye’ye satılmıştı. Onların taleplerini kabul etmeyince Safvân’ın kölesi Nitâs tarafından şehit edilmiştir.[1327] Molla Şerafeddin ise çok kısa bir şekilde Safer ayında bir kervan adam Ben-i Adel kabilesinden gelerek, Hz. Peygamber’den, kendilerine İslam’ı öğretecek hocalar istediğini söylemiştir. O, Hz. Peygamber’in ashaptan on kişiyi gönderdiğini, yolda müşriklerin onlara saldırıp sekizini şehit ettiklerini, Hubeyb b. Adî ve Zeyd b. Desinne’yi esir alıp Mekke’ye götürerek öldürdüklerini demiş teferruata girmemiştir.[1328]

Muîn el-Miskîn’in teferruatlı olarak, Molla Şerafeddin’in ise kısa bir şekilde ele aldıkları Recî hadisesi İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa’d, İbn Hibbân, Taberî ve Beyhakî’nin eserlerinde geçmektedir. Bu eserlerde içeriğin kapsamı birbirinden farklı olmakla birlikte, en teferruatlı olarak Vâkıdî ele almıştır. Muîn el-Miskîn’in anlatımı da Meğazi’deki rivayetlere uymakla birlikte bazı farklılıkları vardır. Muîn el-Miskîn anlatımını, Süfyan b. Hâlid b. Nubeyl el-Hezelî üzerine kurmuştur. Hz. Peygamber’e onun bir grupla gittiği, Müslümanların yolunu onun kestiği ve onlarla savaşıp öldürdüğü, esirleri Mekke’ye onun götürüp sattığı gibi, anlatımda her şeyi planlayanın o olduğu görülmektedir. Fakat Vâkıdî’nin verdiği rivayette Süfyan b. Hâlid b. Nubeyl el-Hezelî daha önceden Müslümanlar tarafından öldürülmüş, Ben-i Lihyân’lılar, Adal ve Kare kabilelerinin yanına giderek onları Hz. Peygamber’den İslam’ı öğretecek şahıslar istemelerine ikna etmişlerdir. Vâkıdî onların bunu yapmalarının nedeninin, Süfyan b. Hâlid’in intikamını almak olduğunu demiştir. Bununla birlikte Muîn el-Miskîn’in verdiği diğer bilgiler onun verdiği rivayetler içerisinde geçmekte olup verilen isimlerde tutmaktadır. Fakat Meğazi de teferruat daha fazla verilmiş, Muîn el-Miskîn’in anlatımı onun özeti mahiyetinde olmuştur. Özelliklede esirlerin Mekke’deki durumları zikredilirken Muîn el-Miskîn, Zeyd b. Desinne’nin orada yaşadıklarından çok az bilgi vermiş olmasına rağmen, Vâkıdî onun müşriklerle ve esir olduğu Safvân b. Ümeyye’nin

---

[1327] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.4. 133-135.
[1328] Molla Şerafeddîn, *Kasasu’l-Enbiyâ*, 443.

ailesiyle olan yaşantı ve konuşmalarını teferruatlı olarak ele almıştır. Ayrıca müracaat ettiğimiz yukarıdaki Sîre ve tarih eserlerinde de Muîn el-Miskîn'in verdiği şekliyle Süfyan b. Hâlid b. Nubeyl el-Hezelî'nin ismi geçmemektedir. Hz. Peygamber'in kaç kişi gönderdiği veya kimi kafileye başkan görevlendirdiği ile ilgili eserlerde altı ile on arasında sayılar verilmiş olup, kafile başkanı olarak Mersed b. Merseb veya Âsım b. Sâbit'in ismi zikredilmiştir. Molla Şerafeddin ve Muîn el-Miskîn'in verdiği on sayısı ve onun verdiği isimler yine Vâkıdî'nin eserinde geçtiği görülmüştür. Yukarıda belirttiğimiz farklılıklarla birlikte onların verdikleri malumatın başvurduğumuz Sîre ve tarih eserlerinde geçtiği görülmüştür.[1329]

2.2.2.3. Bi'r-i Maûne Faciası

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin hicretin dördüncü senesinde Necid bölgesindeki Ben-i Âmir kabilesinden Ebu Bera Âmir b. Mâlik b. Câfer'in Medine'ye geldiğini demişlerdir. O, Hz. Peygamber'le görüşmüştür. Muîn el-Miskîn, onu İslam'a davet ettiğini fakat onun kabul etmediğini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa onun, Allah Resulüne ashabından bir grubu Necid'e göndermesi durumunda, onların İslam'ı kabul edebileceklerini söylemiştir. Resul-i Ekrem Necid halkından emin olmadığını söyleyince, Ebu Bera onlara kimsenin dokunamayacağını, kendi emânı altında olacaklarını belirtmiştir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn, gönderilen ashabın, Ashab-ı Suffe ehlinden olup, Hz. Peygamber'in hanesine su ve odun taşıdıklarını, geceleri de Kur'ân okuduklarını ve kendilerine Kurra denildiğini söylemiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa, Resulullah'ın yetmiş kişiyi onlara yolladığını ve başlarına da Münzir b. Amr'ı verdiğini zikretmişlerdir. Muîn el-Miskîn Hz. Muhammed'in Ben-i Necid ve Ben-i Amr'ın reislerine mektup yazdığını demiş iken, Cevdet Paşa Ebu Bera'nın kardeşi Amir b. Tüfeyl b. Mâlik'e vermek üzere bir mektup yazdırdığını demiştir. Muîn el-Miskîn ashabın Bi'r-i Maûne'ye ulaştıklarında Amr b. Ümeyye ile Hâris b. Sımme'ye develeri otlatmak için verdiklerini demiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa, oraya vardıklarında Hz. Peygamber'in mektubunu Harâm b. Milhân'la, Amir b. Tüfeyl'e gönderdiklerini fakat onun, mektubu okumadan Harâm'ı öldürdüğünü, diğerlerini de katletmek için Ben-i Amir'den adam toplamaya çalıştığını belirtmişlerdir. Fakat onlar Ebu Bera'nın Müslümanlara emân verdiğini, onun

[1329] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 371-378; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 378-382; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 132-143; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 51-53; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 171; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 538-542; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, III, 323-328.

sözüne karşı gelemeyeceklerini belirterek, teklifini reddetmişlerdir. Tüfeyl ise Ben-i Süleym'den Usayye, Ri'l ve Zekvan kabilelerinden adam toplamış, Bi'r-i Maûne'de bekleyen ashap üzerine gitmiş, onları şehit etmiştir. Sadece develeri otlatmaya giden Amr b. Ümeyye ile Hâris b. Sımme (Cevdet Paşa Amr b. Ümeyye ile Münzir b. Muhammed b. Ukbe olduğunu demiştir.) orada olmadıkları için kurtulmuşlardır. Onlar ne yapacaklarına dair aralarında istişare yapmışlardır. Amr, Medine'ye gidip durumu Allah Resulüne haber verelim demiş, fakat Muîn el-Miskîn Hâris'in, Cevdet Paşa Münzir'in arkadaşları gibi düşmanla savaşmayı seçtiğini söylemiştir. Onlar Hâris/Münzir'i öldürmüşler, Amr'ı da esir almışlardır. O kendisinin Mudar'dan olduğunu söylemiştir. Amiriler de Mudar'dan oldukları için onu serbest bırakmışlardır. Muîn el-Miskîn, Amr'ın Medine'ye doğru gelirken, yolda Hz. Muhammed'in kendilerine emân verdiği Ben-i Amir'den iki kişiyi öldürdüğünü, oraya vardığında onları katlettiğini Resul-i Ekrem'e haber verdiğini demiştir. O, Amr'ın yaptığı bu işten memnun olmamış, "Onların diyetlerini ödemem gerekir." demiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Amr'ın ashaba yapılanları Allah Resulüne haber verdiğini, onun çok üzüldüğünü bir ay boyunca (Muîn el-Miskîn kırk gün boyunca) her sabah namazında ashaba bunu yapanlara beddua ettiğini demişlerdir. Ayrıca Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in "Bu keyfiyet, Ebu Bera'nın işidir. Ben bunu ancak onun ibramiyle istemeyerek yapmıştım." dediğini, Ebu Bera'nın onun bu sözünü işitip çok üzüldüğünü ve hastalanıp öldüğünü demiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Amir b. Tüfeylin'de çok geçmeden bedduanın tesiriyle hastalanıp öldüğünü demişlerdir. Molla Şerafeddin ise teferruata girmeden Ebu Bera'nın Necid'lilere İslam'ı öğretmesi için Hz. Peygamber'den öğretici istediğini, yetmiş kişinin yollandığını, fakat Ebu Bera'nın kardeşinin hepsini şehit ettiğini demiştir. Farklı olarak o, Ka'b b. Zeyd'in durumu Hz. Peygamber'e haber verdiğini, onun çok üzüldüğü demiştir.[1330]

Bi'r-i Maûne faciasını İbn İshâk, Vâkıdî, ib. Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî eserlerinde ele almışlardır.[1331] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın zikrettikleri isimlerin ve verdikleri bilgilerin bu eserlerdeki rivayetlere uyduğu görülmüştür. Müelliflerin farklı olarak zikrettikleri isimlerden Muîn el-Miskîn'in develeri otlatmaya gittikleri için öldürülmekten kurtulduklarını dediği Amr b. Ümeyye ile Hâris b. Sımme isimleri Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir. Cevdet Paşa'nın Amr b. Ümeyye ile Münzir

---

[1330] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve,* R.4. 137, 138; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 292-295. Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 443.

[1331] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 378-382; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 294-297; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 143-147; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 48-51; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 171; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 545-550.

b. Muhammed b. Ukbe olarak verdiği isimler ise İbn Hişâm'ın eserinde geçmektedir. Molla Şerafeddin'in Hz. Peygamber'e faciayı haber veren olarak zikrettiği Ka'b b. Zeyd ismi ise eserlerde diğer müelliflerin verdiği gibi Amr b. Ümeyye olarak geçmektedir. Fakat Vâkıdî onunda kurtulduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin Bi'r-i Maûne faciasını anlatımları Sîre ve tarih eserlerindeki rivayetlere uymakla birlikte Muîn el-Miskîn'in anlatımı Vâkıdî'nin eserinde ki rivayetlerin özeti olduğu görülmüştür, zira o faciayı ele alırken "Vâkıdî dedi ki" şeklinde giriş yapmıştır. Cevdet Paşa'nın anlatımı ise İbn Hişâm'ın anlatımının özeti gibidir. Çünkü verdiği bilgiler burada geçmektedir.[1332]

2.2.2.4. Nadîroğulları Gazvesi

Muîn el-Miskîn ve Râşid, Amr b. Ümeyye'nin Bi'r-i Maûne dönüşünde yanlışlıkla Hz. Peygamber'in kendilerine emân verdiği Ben-i Amir'den iki şahsı öldürdüğünü demişlerdir. Onlar daha önceden Ben-i Nadîr ile Ben-i Amir'in arasında anlaşma olduğunu söylemişlerdir. Muîn el-Miskîn, Allah Resulünün Hz. Ebu Bekir, Ömer, Talha, Ali, Üseyd. b. Hudayr, Sa'd b. Muâz, Sa'd b. Ubâde'den oluşan küçük bir cemaatle Ben-i Nadîr'e gittiğini demiştir. Muîn el-Miskîn ve Râşid, öldürülenlerin diyetlerini Hz. Peygamber muavenet etmek için onlarla buluştuğunda, onlara durumu izah etmiştir. Yahudiler kendilerine yemek hazırlayacaklarını söylemişlerdir. Resulullah ve etrafında ashap olduğu halde arkasını bir evin duvarına yaslayarak ikramı beklemekteymiş.[1333] Farklı olarak Cevdet Paşa Ben-i Nadîr'in Medine'ye iki mil uzaklıkta bulunan bir mahalde oturduklarını, Hz. Harun'un soyundan gelen Yahudilerden olduklarını belirtmiştir. O, Müslümanlarla bu Yahudiler arasında aleyhte faaliyette bulunmama hususunda anlaşma olduğunu, onların sağlam kalelerinin ve güçlü silahlarının olduğunu belirtmiştir. Yine onların Bedir gazvesinde alınan zafer nedeniyle, Hz. Muhammed'in semavi kitaplarda, ahir zamanda geleceği vadedilen peygamber olduğunu konuşmaya başladıklarını, Uhud gazvesinden sonra ona karşı düşüncelerinin değiştiğini, Resul-i Ekrem'in ashaptan beş-on civarında kimseyle onların yurtlarına gittiğini, onu öldürmek üzere plan kurduklarını zikretmiştir.[1334] Muîn el-Miskîn Huyey b. Ahtab'ın oradaki Yahudilere, Hz. Peygamber'i öldürmek için bunun bir fırsat olduğunu, o otururken birisinin yukarıdan başına bir kaya atmasını ve böylelikle onu katletmeyi teklif ettiğini demiştir. O, onlardan olan Amr b. Cihâş'ın bunu yapacağını

[1332] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 294-297; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 143-147.
[1333] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 138, 139; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 255, 256.
[1334] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 296.

dediğini belirtmiştir. Yahudilerden olan Sellâm b. Mişkem bunu yapmamalarını, onu haberdar edeceklerini ve aralarındaki anlaşmanın bozulacağını söyleyerek onları uyarmaya çalışmış, fakat dinlememişlerdir. Râşid bu isimleri zikretmeden aynı şekilde Yahudilerin planını zikretmiştir. Râşid ve Cevdet Paşa'da isimleri zikretmeden Hz. Peygamber'e tuzak kurduklarını, Selam b. Mişkem'in bu planın Allah tarafından ona bildirileceği ve anlaşmanın bozulacağı şeklinde zikretmişlerdir. Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa Cebrail'in gelip durumu Hz. Peygamber'e haber verdiğini demişlerdir. Onlardan farklı olarak Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in bu haber üzerine sanki bir işini görmek üzere kalkıp meclisten gittiğini, onun gelmediğini gören ashabın da bir müddet sonra kalkıp gittiklerini belirtmiştir. O, Kinâne adında bir Yahudi'nin oradakilere ona kimin durumdan haber verdiğini bilir misiniz diye sorduğunu, onların bilmedikleri şeklinde cevap verdiğini söylemiştir. Kinâne "Tevrat hakkı için ben bilirim ki, Allah ona bildirdi. Siz kendinizi rüsva etmeyin. Ne için tama edersiniz ki, ahir zaman peygamberi, Harun aleyhisselamın neslinden gele. Rabbu'l-İzzet bu nimeti kime isterse verir. Bizim Tevrat'ta gördüğümüz alâmetleri ve sıfatları ki, Allah-u Teala ahir zaman peygamberine tahsis etmiştir. Cümlesi bu kimsede mevcuttur." demiş, yaptıkları bu işten dolayı kendilerini vatanlarından çıkaracağını, çoluk çocuklarıyla zayi olacaklarını, evleri ve mallarının yok olacağını, yapılması gerekenin ya ona iman etmek ya da yurtlarını terk etmek olduğunu belirtmiştir. Onlar Tevrat'ı ve Musa dinini terk etmeyeceklerini demişlerdir. Kinâne "Öyleyse diyarınızdan çıkın diye emredilince, muhalefet etmeyip emrini kabul edin. Ta ki emval ve evladınıza zarar gelmeye." tavsiyesinde bulunmuştur. Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa Allah Resulü geri dönmeyince ashabında Medine'ye geri döndüğünü, Hz. Peygamber'in onlara durumdan haber verdiğini demişlerdir. Müellifler onun, Muhammed b. Mesleme'yi Ben-i Nadîr'e gönderdiğini, onların yapmak istedikleri bu işi Allah'ın kendisine haber verdiğini demesini ve bu diyardan on gün içerisinde gitmelerini emrettiğini bildirmiştir. Onlar gitmek için hazırlıklara başlamışlar, develerini sahraya çıkarmışlar, hatta deve dahi kiralamışlardır. Fakat münafıkların reisi olan Abdullah b. Übey b. Selûl onlara yerlerinde kalmalarını kendisinin onlara (Muîn el-Miskîn iki bin adamıyla) yardım edeceğini, Ben-i Kurayza ile müttefikleri olan Gatafan'ın dahi yardıma geleceği haberini yollayarak onları Müslümanlara karşı direnmeye teşvik etmiştir. Onlar vatanlarından çıkmayacaklarını Hz. Muhammed'in yapabiliyorsa elinden geleni yapması haberini yollamışlardır. Muîn el-Miskîn bunu Yahudilerin liderlerinden olan Huyey b. Ahtâb'ın söylediğini belirtmiştir. Müellifler Allah Resulünün ashabı topladığını, yerine Ümmü Mektum'u koyduğunu, sancağı Hz. Ali'ye verdiğini ve onları

çekildikleri kalelerinde muhasara ettiğini demişlerdir. Râşid ve Cevdet Paşa onların altı gün hisarlarından Müslümanlara ok ve taş attıklarını, herhangi bir destek gelmeyince Hz. Muhammed'den emân dileyip teslim olduklarını söylemişlerdir.[1335]

Teferruata giren Muîn el-Miskîn, onların kaleleri kuşatıldığında Hz. Peygamber'in çadırının Hatme denilen yere kurulduğunu, orada iken Azvek isimli bir Yahudi'nin ok attığını, onun çadıra ulaştığını, bunun üzerine Resulullah'ın çadırı başka yere taşıttığını belirtmişlerdir. Ashap Hz. Ali'yi göremediklerini Resulullah'a söyleyince, o, "Bir iş için gitmiştir." cevabını vermiştir. Bir müddet sonra o, Azvek'in başını getirip Allah Resulünün önüne koymuş, onun şeci bir kimse olduğunu, gaflet anlarında kendilerine zarar vereceğini düşündüğünü, pusu kurduğunu o ve arkadaşları yalın kılıçla kalelerinden çıktıklarında hamle yapıp başını kopardığını demiştir. Arkadaşlarının ise fazla uzaklaşamadıklarını kendisine adam verir ise onları da halledeceğini söylemiştir. Bunun üzerine ona Sehl b. Huneyf ve Ebu Dücâne ile birlikte toplamda on kişiyle birlikte Hz. Ali ile göndermiştir. Onlar kalelerine ulaşamadan, ashap onlara yetişip öldürerek başlarını Hz. Peygamber'e getirmişlerdir. Muîn el-Miskîn onlar kalelerinden çıkmayınca Resulullah'ın Ebu Leylâ el-Mâzinî ile Abdullah b. Selam'ı onların hurmalarını kesmekle görevlendirdiğini, Leylâ'nın, onların canını daha fazla yaktığı için hurma ağaçlarının en iyilerini kestiğini, Abdullah'ın ise onların Müslümanlara kalacağı düşüncesiyle kötülerini kestiğini zikretmiştir. Muîn el-Miskîn onlar Abdullah b. Übey'in vadettiği yardımın gelmediğini gördüklerini, bir adamlarını Hz. Muhammed'e gönderip yurtlarını terk edip gitmeleri için kendilerine emân verilmesini talep ettiklerini demiştir.[1336] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in izniyle kalelerinden çıktıklarını altı yüz deveye yanlarına alabilecekleri kadar mal yüklediklerini, kiminin Şam kiminin ise Hayber'e gittiklerini belirtmişlerdir. Onların geriye kalan mallarının ise ganimet olarak alındığını belirtmişlerdir. Cevdet Paşa onların silahlarından üç yüz kırk tane kılıç, elli zırh, elli tolga kaldığını vermiştir. Müellifler Mekke'den gelen Muhacirlerin Ensar üzerine yük olduklarını, Hz. Peygamber'in onların bu külfetini hafifletmek için, Ensar'ın rızasını alarak ganimetleri Muhacirlere paylaştırdığını zikretmişlerdir. Farklı olarak Hz. Peygamber'in ganimeti isterlerse sadece Muhacire verme yönündeki teklifine Sa'd b. Muâz, Sa'd b. Ubâde'nin, Muhacirlerin yine kendileriyle beraber olmalarını, onlar vesilesiyle çok berekete nail olduklarını, Allah'ın kendilerine müyesser ettiği malları onlara taksim edilmesini istediklerini zikretmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Ya ilâhi! Ensara ve evlatlarına

---

[1335] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 139, 140; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 255-257; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 296-298.

[1336] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 140, 141.

ve onlarında evlatlarına rahmet eyle.” diye dua etmiştir. Ayrıca Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber’in Ensar’dan Ebu Dücâne ve Sehl b. Huneyf’e de fakir oldukları için ganimetten mal verdiğini, Ben-i Nadîr’in reislerinden olan İbn Ebu’l-Hukayk’ın meşhur kılıcını da Sa’d b. Muâz’a verdiğini söylemişlerdir.[1337]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa’nın Nadîroğulları gazvesi hakkında yukarıda verdikleri bilgilerin, zikrettikleri isimlerin İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa’d, İbn Hibbân ve Taberî’nin eserlerinde geçtiği görülmekle birlikte konu bu eserlerde daha teferruatlı olarak ele alınmıştır.[1338] Özellikle Muîn el-Miskîn’in anlatımı ve verdiği teferruatın Vâkıdî’nin eserindeki çeşitli rivayetler içerisinde geçtiği görülmüş olup, onun anlatımının Meğazi’deki rivayetlerin özeti olduğunu diyebiliriz.[1339]

2.2.2.5. Benî Mustalik (Müreysi) Gazvesi

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa eserlerinde bu gazveyi teferruata girerek ele almışlardır. Râşid ise çok kısa bir şekilde zikretmiştir. Onlar Huzâa’nın Ben-i Mustalik kolunun reisi olan Hâris b. Ebu Dırâr’ın çevredeki kabilelerden adam toplayarak Müslümanlara saldıracağı haberinin Allah Resulüne ulaştığını demişlerdir.[1340] Teferruata giren Muîn el-Miskîn gelen haberin doğruluğunu öğrenmek için Resulullah’ın Büreyde b. Husayn’ı oraya yolladığını demiştir. O onlara vardığında, çok sayıda kişinin toplandığını görmüştür. Ona kim olduğu sorulduğunda, Hz. Muhammed’e karşı toplandıklarını duyduğunu, eğer doğru ise kendilerine yardım etmek için geldiğini demiştir. Onlar bunun için toplandıklarını bildirince o, adamlarını getirmek istediğini söyleyerek onlardan ayrılmış ve gelip durumu Resul-i Ekrem’e haber vermiştir.[1341] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa İslam ordusu içerisinde Hz. Aişe ve Ümmü Seleme’nin de bulunduğunu belirtmişlerdir. Onlar bu gazveye diğer gazvelerde olmadığı kadar çok sayıda münafığında iştirak ettiğini zikretmişlerdir. Muîn el-Miskîn orduda otuz atlı olduğunu, Cevdet Paşa ise on atlı olduğunu demişlerdir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn yolda düşmandan bir kimsenin yakalandığını, onun Hz. Ömer’e getirildiğini, sorgulanınca Hâris’in casusu olduğu ve İslam ordusu hakkında malumat için gönderildiği öğrenilmiştir. O, Hz. Peygamber’e götürülmüş iman etmesi istenilmiş,

---

[1337] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.4. 142; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 298, 299.

[1338] İbn İshâk, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 382-385; Vâkıdî, *Kitâbu’l-Megazî*, I, 308-320; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 148-151; İbn Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*. II, 53-55; İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 171-174; Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, II, 551-555.

[1339] Vâkıdî, *Kitâbu’l-Megazî*, I, 308-320.

[1340] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.4. 147; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 254; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 303.

[1341] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.4. 147.

Müslüman olmayınca öldürülmüştür. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa ordunun yola çıktığı bilgisi Huzâa içerisinde işitilince (Muîn el-Miskîn casusun öldürüldüğü haberi de duyulunca) onların kalplerine korku girdiğini, etraftan topladıkları kişilerin dağılıp gittiğini söylemişlerdir. İslam ordusu onların yakınına geldiklerinde iki ordu saf düzeni almıştır. Hz. Peygamber'in emriyle Hz. Ömer onlara İslam'a girmelerini, böylelikle can ve mallarını emniyete alacaklarını bildirmiş, fakat onlar bu daveti geri çevirmişlerdir. Müslümanların hücumuna dayanamayan Ben-i Müstalik ordusu hezimete uğramıştır. Onlardan on kişi öldürülmüş, diğerleri esir edilmiştir. Müslümanlardan bir kişi şehit olmuştur. Cevdet Paşa on bin deve, beş bin koyun ganimet olarak ele geçirildiğini vermiştir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn Ben-i Müstalik'ten Müslüman olan bir adamın, cenk günü gösterişli atlara binmiş, yüksek boylu beyaz elbiseli adamlar gördüğünü, daha önce böyle bir şey görmediğini ifade ettiğini zikretmiştir. Yine İslam'a girdiğinde Hz. Cüveyriye, cenk günü babasının yanında olduğunu, Onun anlatamayacağı kadar çok sayıda silahlı atlı gördüğünü, onlara asla güç yetirilemeyeceğini ifade ettiğini zikretmiştir. Ancak o, iş bittikten sonra onları göremediklerini söylemiştir.[1342]

Muîn el-Miskîn Hz. Aişe'nin, ganimetler, cariyeler ve köleler taksim edildikten sonra, Cüveyriye'nin Hz. Peygamber'in yanına geldiğini dediğini belirtmiştir. Hz. Aişe onun hüsün ve cemal sahibi çok güzel birisi olduğunu gördüğünde kalbine bir hoşnutsuzluk geldiğini ve Resulullah'ın onu nikah edeceğini düşündüğünü demiştir. O, Cüveyriye'nin, Müslüman olduğunu belirterek, kelime-i şehadet getirdiğini, kavminin reisi Hâris b. Dırâr'ın kızı olduğunu, kendisinin Sâbit b. Kays'ın hissesine düştüğünü, azat olması için malının olmadığını, kendisine yardımcı olmasını Allah Resulünden istediğini söylemiştir. Resul-i Ekrem "Ondan daha iyisini yapayım mı?" diye buyurmuş, o "Ondan daha iyisi nedir?" deyince "Hem bu parayı tedarik edeyim, azat olasın. Hem de seni nikah edeyim." teklifinde bulunmuştur. O, bunu kabul edince, Sâbit b. Kays'a istediği bedeli verip onu azat edip nikahlamıştır. Ashap bu nikahla Ben-i Müstalik'in Allah Resulüne akraba olduğunu duyunca ellerinde bulunan tüm esirleri serbest bırakmışlardır. Cevdet Paşa ise teferruata girmeden Hz. Peygamber'in onun bedelini vererek, onunla evlendiği şeklinde kısaca zikretmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa, Hz. Aişe'nin Hz. Cüveyri'ye hakkında, onun çok kerim/bahtiyar bir kadın olduğunu, esir iken Allah Resulüyle nikahlandığını ve kendisinden dolayı kavminin esirlerinin azat olduğunu dediğini belirtmişlerdir.[1343]

[1342] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 147, 148; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 303, 304.
[1343] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 148; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 304.

Râşid'in kısa bir şekilde, Cevdet Paşa'nın özet olarak, Muîn el-Miskîn'in ise teferruatlı bir şekilde ele aldıkları bu gazvenin anlatımı İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerinde geçmektedir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın verdikleri bilgilerin bu eserlerdeki rivayetlere uyduğu görülmekle birlikte, gazveyi teferruatlı zikreden Muîn el-Miskîn'in anlatımının daha çok Vâkıdî'nin eserinde geçtiği görülmüştür. Farklı olarak Muîn el-Miskîn'in otuz, Cevdet Paşa'nın on olarak verdiği Müslümanların atlı sayısı Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın eserlerinde otuz olarak geçtiği görülmüştür. Yine Cevdet Paşa ganimet olarak alınan develerin sayısını on bin olarak vermiş olup bu sayı İbn Sa'd ve Vâkıdî'de iki bin olarak geçmektedir. Verilen diğer sayılar ise rivayetlerle uyumludur. Bu farklılıklarla birlikte Cevdet Paşa'nın anlatımı bu eserlere uymakta olup, o anlatımını yüzeysel olarak vermiş, rivayetleri tek bir anlatım üzerinde birleştirmiştir. Muîn el-Miskîn'in, Hz. Aişe'den verdiği anlatım yine Vâkıdî'nin eserinde aynı şekilde Hz. Aişe'den rivayetle verilmiş olup onun teferruatlı olarak Cevdet Paşa'nın ise özet olarak verdiği bilgiler burada geçtiği görülmüştür. Belirttiğimiz farklılıklarla birlikte müelliflerin ister özet olarak, isterse teferruatlı olarak verdikleri anlatımların müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerindeki rivayetlere uyduğu görülmüştür.[1344]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa bu gazveden dönüşte birisi Ensar'dan diğeri Muhacirden olan iki kişi arasında münakaşa olduğunu söylemişlerdir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn Hazrec kabilesinin ahdinde olan Sinân b. Veber ile Hz. Ömer'in çalışanı olan Cehcâ b. Sâid el-Gıfârî arasında kuyudan su alırken tartışma çıktığını demiştir. İkisi de aynı anda kovalarını kuyuya sarkıtmış, ipleri birbirine dolaşınca biri düşmüştür. Kuyudan bir kova çıkınca ikisi de kendisine ait olduğunu iddia etmişlerdir. Tartışınca Cehcâ, Sinân'a vurmuş ve kan akmıştır. Sinân Ensar'dan Cehcâ ise Mühacirlerden yardım istemiştir. Orada bulunanlar birbirlerine kılıç çekince neredeyse savaşacakları esnada aralarını yatıştırmışlardır. Muhacirlerden bazıları araya girerek Sinân'ın onu affetmesini talep edince, onların hatırını kırmayıp affetmiştir. Fakat münafıklardan bir grupla oturmakta olan Abdullah b. Übey b. Selûl'e bu olayın haberi ulaşınca fitne çıkarmıştır. O, Ensar'a Kureyşlileri aralarına aldıklarını, onlara iyilik ettiklerini, mallarını onlarla bölüştüklerini ama onların kendilerine nankörlük ettiklerini söylemiş, eğer Medine'ye dönersek aziz olan zelil olanı oradan çıkaracaktır demiştir. O sıralar çocuk yaşta olan Zeyd b. Erkam onun söylediklerini Allah Resulünün yanında Hz. Ebu Bekir, Osman, Sa'd b. Ebu Vakkâs, Ömer, Muhammed b. Mesleme gibi ashaptan

[1344] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 439-444; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 341-350; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 223, 224; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 59-62; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 604-610.

bazıları olduğu halde haber vermiştir. Hz. Peygamber ona yanılmış olabileceğini söylemiş, fakat o kendisinden duyduğunu tekrar belirtmiştir. Hz. Peygamber onun bu söylediklerinden hoşlanmamış ve yüzü değişmiştir. Hz. Ömer İbn Übey'in boynunu vurmak için Allah Resulünden izin istemiştir. O, müsaade vermeyince Muhammed b. Mesleme veya Abbâd b. Bişr'e onun boynunu vurması için emretmesini istemiş, fakat O, insanların "Muhammed artık ashabını öldürüyor." diyeceklerini söyleyerek isteğini geri çevirmiştir. Oradakiler Hz. Peygamber'in bu duruma canının sıkıldığını görünce İbn Selûl'e gidip dediklerini ona bildirmişler, eğer böyle bir şey dediysen gidip Allah Resulünden af dile demişlerdir. Eğer demiş isen hakkında ayet inecektir, inkâr etme demişler, o, Allah'a yemin ederek böyle bir şey demediğini söylemiştir. O, Hz. Muhammed'in yanına gelmiştir. Ondan eğer bu sözleri söylemiş ise tövbe etmesini istemiştir. O, Allah'a yemin ederek Zeyd'in söylediği hiçbir şeyi demediğini belirtmiştir. Ensar'dan bazıları Zeyd'in üzerine giderek kendilerinden olan birisi hakkında böyle demesini kınamışlardır. Zeyd Allah'a dua ederek kendisini haklı çıkaracak ayet inmesi için dua etmiştir. Bu durum üzerine Münafîkûn Suresi nazil olmuştur. Muîn el-Miskîn, Allah Resulünün Zeyd'e Allah'ın kendisini doğruladığını bildirdiğini demiştir. O, Ubade b. es-Sâmit ile Evs b. Hâvlî'nin Abdullah b. Übey'in yanından geçerken ona selam vermediklerini söylemiştir. Übey onlara tepki gösterince onlar Allah'ın kendisini yalancı çıkardığını, kendisi hakkında ayet indiğini ona haber vermişler ve onu azarlamışlardır. Muîn el-Miskîn İbn Selûl'ün oğlu Abdullah'ın çok iyi bir mümin olduğunu, Hz. Ömer ve Muhammed b. Mesleme'nin veya Ensar'dan bazı kimselerin babasını öldürmek için Hz. Peygamber'den izin istediklerini işitince, Hz. Resule gitmiştir. Ona eğer babasının yaptığı bu işten dolayı öldürülmesi gerekiyorsa bunu kendisinin yapabileceğini, zira başkası onu öldürürse intikam duygusuyla hareket edebileceğini söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Muhammed babasını öldürtmek gibi bir niyeti olmadığını, kendileriyle birlikte oldukça ona ihsanda bulunmaktan hali olmayacağını belirtmiştir. Muîn el-Miskîn bu gazve dönüşü sert bir rüzgâr estiğini, ashaptan bazılarının, Medine'ye birisinin saldırıp yağmalamak istediğini düşündüklerini, Hz. Peygamber'in korkmamalarını oraya gidene kadar meleklerin Medine'nin her yerini koruduklarını, münafıkların büyüklerinden birisinin öldüğünü haber verdiğini demiştir. Muîn el-Miskîn onun, Abdullah b. Übey'in dostu Zeyd b. Rifâ'a olduğunu demiştir.[1345] Muîn el-Miskîn'in bu anlatımı Vâkıdî'nin eserinde daha teferruatlı olarak geçmektedir. Onun verdiği bilgilerin ve isimlerin buradaki rivayetlere uyduğu görülmekle birlikte, onun bu eserdeki birbiri ardınca gelen benzer rivayetleri

[1345] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 149-152.

cem ederek birleştirdiği görülmüştür. Müellifin olayları anlatış sırasının da Meğazi ile aynı olduğu görülmüştür. Fakat müellif verilen rivayetler de kendi anlatımına göre seçim yapmış, ilgili kısımlarını kendi ifade tarzıyla zikretmiştir. Yine Cevdet Paşa'nın da teferruat zikretmeden birkaç cümle şeklinde verdiği bilgide bu rivayetlere uyduğu görülmüştür.[1346]

Muîn el-Miskîn bu gazve dönüşü Hz. Aişe'ye atılan iftirayı eserinde Hz. Aişe'den rivayetle teferruatlı bir şekilde ele almıştır. O, Hz. Aişe'nin Allah Resulünün sefere çıkacağı zaman eşleri arasında kura çektiğini, kime çıkarsa onu yanında götürdüğünü, bu gazvede de kendisi ile Ümmü Seleme'ye çıktığını dediğini zikretmiştir. Hz. Aişe örtünme ayetinin nazil olduğunu, kendisi için devenin üzerinde bir çadır yaptıklarını demiştir. Gazve bitip geri dönünce, Medine'ye yakın bir mahalde ordu konmuştur. Hz. Aişe hacetini görmek için ordudan ayrılmış, geri döndüğünde gerdanlığını bulamadığını söylemiştir. O, geri dönerek arayıp bulmuştur. Tekrar kondukları yere gelmiş, fakat ordunun orada olmadığını görmüştür. Hz. Aişe o zamanlar kadınların az yediğini ve zayıf olduklarını, kendisinin de küçük ve zayıf birisi olduğunu söylemiştir. O, kendisinin hevdecin içinde olmadığını anlayıp geri döneceklerini düşünerek orada beklediğini bu esnada kendisine bir uyku hali geldiğini ve uyuduğunu belirtmiştir. Hz. Aişe ordunun artçısı olan Safvân b. Mu'attal es-Sülemî'nin Hz. Peygamber'in emriyle ordunun arkasından geldiğini, geri de kalan bir şey veya bir kimse olur ise onu geri getirmekle görevli olduğunu demiştir. Safvân, sabahleyin o menzile erişmiş, orada uyuyup kalan birisini görmüştür. Hz. Aişe onun "İnne lillehi ve inne ileyhi râciûn" demesi üzerine uyanmış, yüzünü örtmüştür. O, devesini çökerterek, uzakta durmuş, onun binmesini istemiştir. Hz. Aişe bindiğinde yuları tutup yola düşmüşler, durmaksızın devam etmişler ve kuşluk vakti askerlere ulaşmışlardır. Hz. Aişe yolda münafıklara rastladıklarını, onların çirkin sözler söyleyerek fitne çıkardıklarını, başının münafık Abdullah b. Übey olduğunu, Müslümanlardan da Hassân b. Sâbit ile Mistâh'ın ona katıldığını demiştir. Hz. Aişe Medine'ye geldiğinde hasta olmuştur. O, iftiranın halk içerisinde yayıldığını, kendisinin bundan haberi olmadığını, fakat Hz. Peygamber'in hastalığından dolayı eskisi gibi onu yoklamadığını, neden böyle yaptığını bilmediğini demiştir. O, bir gece Mistâh'ın annesinin ayağının çarşafına takılıp düştüğünü, oğluna lanet ettiğini, bunun üzerine ona "Ne için lanet edersin?" diye sorduğunu, "Onun neler dediğini işitmedin mi?" diye cevap verdiğini demiştir. Kadın ona iftiralardan haber verince, o, haberin içine oturduğunu, hastalığının arttığını, çok üzüldüğünü, kendisine geldiğinde Hz. Peygamber'den izin alıp babasının evine

[1346] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 351-360.

geldiğini söylemiştir. Hz. Aişe hakkında ne söylediklerini annesine sormuş o, "Hiç kasvet çekme, senin işin asandır. Vallahi hiçbir kadın yoktur ki güzel cemali ola ve helali onu seve. İlla onun hakkında böyle sözler söylenmiştir." demiştir. O, bu iftiraların Allah Resulü ve babası tarafından da işittiği düşünerek ağlamıştır. Başka oda da Kur'ân okuyan Hz. Ebu Bekir gelerek kendisini teskin etmiş, sabretmesini Allah'ın kendisi hakkında hükmedeceğini belirtmiştir. O sabaha kadar bu durumdan dolayı ağladığını demiştir. Hz. Aişe, Allah Resulünün Hz. Ali ve Üsâme'yi çağırdığını, bu durum karşısında onların ne düşündüğünü sorduğunu demiştir. Üsâme "Ya Resulallah biz senin ehlinde hayırdan gayri bir nesne bilmeyiz." demiştir. Hz. Ali ise "Sana kadın çok, Hak Teala sana arzı dar etmedi." demiş, Aişe'nin cariyesi Büreyde'den onun durumunu sorması gerektiğini belirtmiştir. Resulullah ona hanımının durumunu sormuştur. O, "O Allah hakkı için ki, seni hak peygamber olarak gönderdi. Onda bir ayıp görmedim. Uykuya dalar idi. Ta Koyun gelir onun hamurunu yerdi. Vallahi bu kadar vakit onun yakınında oldum. Onda bundan başka bir ayıp görmedim. Halkın dediği doğru olsaydı Hak Teala sana onu bildirirdi." şeklinde cevap vermiştir. Hz. Aişe babasının evinde sürekli ağladığını, bir ay sonra Allah Resulünün gelip yanına oturduğunu, Allah'a hamd ettikten sonra kelime-i şehadet getirdiğini "Ey Aişe senin hakkında bana şöyle söylediler. Eğer sen bunlardan beri isen, yakın zamanda Hak Teala senin doğru söylediğini beyan eder. Seni temize çıkarır. Eğer bir günah oldu ise, tövbe ve istiğfar eyle. Allah günahına tövbe edenlerin günahını affeder." dediğini, bu sözleri duyunca, gözyaşları içerisinde kaldığını, babasından cevap vermesini istediğini bildirmiştir. Hz. Ebu Bekir ne diyeceğini bilemediğini, cahiliyet döneminde putlara taptıklarını, Allah'a ibadet etmesini bilmediklerini, o vakit dahi hiçbir kimsenin kendileri hakkında böyle bir şey demediğini, Allah'a şükürler olsun ki, şimdi ise İslam'la müşerref olduklarını ama halkın kendilerine böyle şeyler söylediklerini belirtmiş, "Şimdi ben Resulullah'a ne söyleyeyim." demiştir. Hz. Aişe Allah'a yemin ettiğini, kulaklarına gelen sözlere eğer inanmışlarsa, onlardan uzak olduğunu dese bile ona inanmayacaklarını, kendisinin böyle bir şey yapmadığını Allah'ın bildiğini, eğer böyle bir iş yaptığımı dersem, kendime iftira etmiş olurum dediğini söylemiştir. Sonra başka diyecek sözü olmadığını Yusuf'un dediği gibi "Bana düşen hakkıyla sabretmektir." üzüntüsünün büyüklüğünden Yakub diyeceğine, Yusuf dediğini ve Allah'ın kendisini temize çıkaracağını bildiğini belirtmiştir. Hz. Aişe kendisi hakkında bir ayet ineceğini düşünmediğini, Allah'ın Hz. Peygamber'e ilham yoluyla ya da rüya ile hakikati göstereceğini umduğunu demiştir. Hz. Peygamber'in daha yerinden ayrılmadan, kendisinde vahiy alametleri oluşmuş, oradakiler durumu anlamış, Hz. Ebu Bekir onun başının altına bir yastık koymuş ve

üzerini örtmüştür. Vahiy inzali tamamlanınca, kalkmış yüzünden inci gibi dökülen terleri silmiş, tebessüm ederek "Müjdeler olsun ya Aişe! Hak Teala seni Müberra etti ve senin paklığına şehadet etti." demiştir. Hz. Aişe, babasının kendisine "Kalk ey kızım, Resulullah'a teşekkür et." dediğini, kendisinin "Hayır vallahi, ben bu hususta Allah-u Teala'dan başkasına teşekkür etmem. Benim hakkımda ayet irsal etti" cevabını verdiğini demiştir. Hz. Aişe Hz. Peygamber'in Nur suresinden ayetleri okuduğunu, sonra sevinçli bir şekilde insanların arasına gidip, minbere çıktığını, inen ayetleri onlara okuduğunu, böylelikle müminlerin kalplerinden şüphenin yok olduğunu demiştir. Muîn el-Miskîn bu iftirayı ortaya atan Abdullah b. Übey b. Selûl, Hassân b. Sâbit, Mistâh b. Üsâde'ye had cezası uyguladığını demiştir.[1347]

Muîn el-Miskîn'in ifk hadisesini anlatışı en geniş şekliyle Zührî, Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçmekte olup, onun anlatımının Vâkıdî'nin verdiği rivayetlere uyduğu görülmüştür. Fakat Vâkıdî bu hadisenin anlatımında çok sayıda benzer ve küçük farklılıkları olan rivayetler vermiştir. Muîn el-Miskîn'in bu rivayetleri anlatımının akışına göre seçtiği, verdiği akışa uygun olanı kullandığı görülmüştür. Ayrıca onun anlatımında bazı farklılıklar vardır. Muîn el-Miskîn Vâkıdî'nin verdiği rivayette ki, Hz. Ali'nin söylediği şeylerin hepsini vermekle birlikte, Hz. Ali'nin "Onu boşa ve başka birisiyle evlen." dediği kısmı eserine almamıştır. Yine Hz. Aişe'nin masumiyetiyle ilgili ayet indiğinde Muîn el-Miskîn, Hz. Ebu Bekir'in kızına Resulullah'a teşekkür etmesini söylediği sözü, Vâkıdî'nin verdiği rivayetlerde onun annesinin dediği şeklinde geçmektedir. Farklı olarak Vâkıdî verdiği rivayette iftira atanlara had cezası uygulanmadığını belirtmiştir. Muîn el-Miskîn'in had cezası uygulandığını söylediği bilgi ise, Zührî ile İbn Hişâm'ın verdiği rivayette geçmektedir. Ayrıca Vâkıdî'nin çok sayıda rivayet verdiği görülmüştür. Yine Muîn el-Miskîn'in verdiği bilgilerin, belirttiğimiz farklılıklarla birlikte Vâkıdî'nin eserine uyduğu görülmüştür.[1348]

2.2.2.6. Diğer Hadiseler

Bedru'l-Mev'id gazvesini Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin eserlerinde ele almışlardır. Bedir gazvesinin anlatımı içerisinde müelliflerin bu gazvenin oluş nedeni hakkında verdikleri bilgileri ele almış, Sîre ve tarih eserleriyle karşılaştırmıştık. Muîn el-Miskîn bu gazvenin teferruatına girmiş, ona Bedr-i Suğra'da denildiğini belirtmiştir. O, Ebu Süfyan'ın sözleştiği şekilde tekrar savaşmak için

---

[1347] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 152-156.

[1348] Zührî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, 116-122; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 361-376; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 228-237.

Kureyş'i teşvik ettiğini, fakat içten içe bunu istemediğini, halkın kendisini kınamasından korktuğu için şecaat göstererek harbe teşvik ettiğini demiştir. O sıralar Medine'den Mekke'ye gelen Nuaym b. Mes'ud el-Eşca'i etrafında toplanmışlardır. Ona Müslümanların durumunu sormuşlardır. O, Müslümanların cenge hazırlık yaptıklarını, çok şevkli ve güçlü olduklarını onlara haber vermiştir. Ebu Süfyan ona, kendilerinin Hz. Muhammed ile bu yıl Bedir de tekrar karşılaşıp savaşmak üzere sözleştiklerini, fakat bu senenin kıtlık yılı olduğunu, oraya gitmek istemediklerini söylemiştir. Ona "Eğer Medine'ye varıp, Muhammed ve ashabını çıkmaktan men edersen ve bizden korkutursan, vaadinden dönmek onların tarafına düşer. Sana üçer yaşında yirmi deve veririm." teklifinde bulunmuştur. Süheyl b. Amr'ı verdiği bu söze kefil kılmıştır. Nuaym kabul etmiş, Medine'ye geldiğinde ashabın içerisinde dolaşarak müşriklerin askerlerinin çokluğundan, hazırlıklarının büyüklüğünden bahsetmiş, onların kalplerine korku salmıştır. Onlara Medine'den çıkmamalarını böylelikle selamette olacaklarını telkin etmiştir. Ashabın isteksizliğini gören Hz. Peygamber, kimsenin bu gazveye gitmeyeceğini zannetmiştir. Muîn el-Miskîn bu durumu gören Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'in Allah Resulüne giderek gazveye çıkmayı teklif ettiklerini, onların bu sözlerine Resulullah'ın sevindiğini "Nefsim kudret elinde olan Allah hakkı için, elbette cenge çıkarım. Hiç kimse çıkmazsa dahi yalnız çıkarım." demiştir. Onun bu sözüyle ashaptan korku gitmiş, hepsi onunla çıkmak kararı almışlardır. Abdullah b. Revâha'yı vekil bırakmış, ashaptan bin beş yüz kişiyle Bedre doğru yola çıkmışlardır. Onlar yanlarına ticaret mallarını da alıp satmışlar ve vaat edilen yere giderek, Kureyşlileri beklemişlerdir. Muîn el-Miskîn orada sekiz gün beklediklerini ve Zilkade ayı olduğunu belirtmiştir. Ebu Süfyan'ın da iki bin kişi ile yola çıktığını, Mecenne denilen yere geldiklerini demiştir. Muîn el-Miskîn Ebu Süfyan'ın kıtlığı bahane ederek hayvanlarının ve kendilerinin aç kalacağını söylediğini, kendisinin geri dönerek, Kureyşlileri de geri döndürdüğünü söylemiştir. Yine o, müşriklerin yola çıkarken yanlarına sevik aldıklarını belirtmiştir.[1349] Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin teferruata girmemişlerdir. Yukarıdaki konular içerisinde verdiğimiz gibi sadece bu gazvenin nedenini vermişler ve müşriklerin onların karşısına çıkmaya cesaret edemediğini belirtmişlerdir.[1350]

Muîn el-Miskîn'in Bedru'l-Mev'id hakkında verdiği yukarıdaki anlatımı eserler içerisinde en çok Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın verdiği rivayetlere ve anlatıma uyduğu görülmüştür. Fakat özellikle Vâkıdî'de diyaloglar ve hadiseler daha teferruatlı olarak verilmiştir. Farklı olarak Ebu Süfyan'ın Nuaym'a vermeyi vadettiği develerin özelliğini

---

[1349] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 142, 143.
[1350] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 280; Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 442.

Vâkıdî, on tanesinin beş yaşına, diğer onunun da üçünü bitirip dördüne girmiş deve olarak vermiş iken, Muîn el-Miskîn üçer yaşında yirmi deve olarak vermiştir. İbn Sa'd ise yaşlarını belirtmeden yirmi deve demiştir. Muîn el-Miskîn'in Müslümanların orada sekiz gün kaldıkları ve Hz. Peygamber'in Medine'de yerine Abdullah b. Revâha'yı bıraktığı bilgileri ise İbn Sa'd'ın eserinde geçtiği görülmüştür. Onun verdiği diğer bilgi ve isimlerin bu iki esere uyduğu görülmüştür.[1351]

Muîn el-Miskîn Zâtü'r-Rikâ Gazvesini eserinde kısa bir şekilde ele almıştır. O, Hicretin beşinci yılında, Muharrem ayının onunda cumartesi günü yolla çıktıklarını demiştir. Birisi Medine'ye satmak için koyunlarını getirmiştir. Müslümanlara Emmâr ve Sa'lebe kabilelerinin kendilerine karşı asker topladıkları haberini vermiştir. Hz. Peygamber'e bu haber ulaştırılınca Hz. Osman'ı yerine vekil olarak bırakmış, bir rivayete göre ashaptan dört yüz, diğerine göre yedi yüz kimse ile Medine'den çıkmıştır. Onlar uzun yol katederek onların olduğu bölge olan Zâtü'r-Rikâ'ya gelmişlerdir. Orada çeşitli renklerle bezeli bir dağ bulunmakta olup, kadınlardan başka kimseyle karşılaşmamışlardır. Erkekler kormuş ve dağlara kaçmışlardır. Müslümanlar pusu kurup saldırmaları ihtimaline karşı korku namazı kılmışlardır. Hz. Peygamber orada on beş gün kalmıştır.[1352] Muîn el-Miskîn'in ele aldığı bu gazve İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm ve İbn Sa'd'ın eserlerinde geçmekle birlikte İbn Sa'd'ın anlatımına daha yakın olduğu görülmüştür. Onun verdiği sayılar ve şahıs isimleri burada geçmekle birlikte, Muîn el-Miskîn'in anlatımının özet olduğu görülmüştür. Bununla birlikte onun verdiği bilgilerin bu eserlerde ki rivayetlere uyduğu görülmüştür. Müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde ise yer ve şahıs isimlerinin ve olayların daha teferruatlı verildiği görülmüştür.[1353]

Mola Miskin, Râşid ve Molla Şerafeddin eserlerinde Dûmetu'l-Cendel Gazvesini ele almışlardır. Râşid, Dûmetu'l-Cendel ile Şam arasında beş günlük, Medine-i Münevvere ile arasında on beş günlük mesafe olduğunu demiştir. Muîn el-Miskîn ve Râşid, Hz. Peygamber'in kulağına orada bulunan halkın toplanarak, Medine'ye gelenlere zulmettikleri haberinin ulaştığını demişlerdir. Hz. Peygamber yerine Sibâ b. Urfuta el-Gıfâri'yi koyarak, Rebîülevvel ayında bin kişilik bir grupla yola çıkmıştır. Oraya giderken geceleyin hareket edip, gündüz saklanmışlardır. Hz. Peygamber kendilerine bir kılavuz tutmuştur. Oraya yaklaştıklarında kılavuz, düşmanın koyunlarının otladıkları yeri göstermiştir. Hz. Peygamber'in emriyle sürülerine el

---

[1351] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 325-329; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 55-57.
[1352] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 145, 146.
[1353] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 387-390; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 333-338; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 158, 159; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 57, 58.

konulmuştur. Çobanlar kaçıp, kavimlerine haber vermişlerdir. Resulullah Dûmetu'l-Cendel'e gelmiş, fakat onlar kaçmışlardır. Birkaç gün orada kalmış, ashabı etrafa göndermiş fakat kimseyi bulamamışlardır. Farklı olarak Muîn el-Miskîn, onlardan birisini yakalayıp Allah Resulüne getirdiklerini, ona kavminden sorduğunu "Siz buraya gelince firar ettiler." şeklinde cevap verdiğini demiştir. Hz. Peygamber ganimetlerle Medine'ye dönmüştür. Molla Şerafeddin isimleri zikretmeden, teferruata girmeden sadece sebep ve sonucunu iki cümle ile belirtmiştir.[1354]

Dûmetu'l-Cendel Gazvesi İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm ve İbn Sa'd'ın eserlerinde geçmekle birlikte,[1355] Muîn el-Miskîn ve Râşid'in verdiği bilgilerin ve isimlerin yakın ifadelerle İbn Sa'd'ın eserinde geçtiği görülmüştür. Farklı olarak İbn Sa'd'ın eserinde yakalanan adamı Hz. Peygamber'in İslam'a davet ettiği ve onunda kabul edip Müslüman olduğu bilgisi vardır.[1356]

2.2.3. Hendek Gazvesi ve Sonrasındaki Hadiseler

İbrahim en-Nîsâbûrî ve Rabguzî Hendek gazvesi için ayrı bir başlık açmamışlardır. Nîsâbûrî "Kıssa-i Ben-i Kurayza", Rabguzî ise "Benû Kurayza'nın Ötüken Sözleri" başlığı içerisinde ele almışlardır.[1357] Kudâî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin Ben-i Nadîr Yahudilerinin Medine'den çıkarıldıklarını onların Hayber'e gidip oraya yerleştiklerini demişlerdir. Onlar, orada bulunan Yahudilerin büyüklerinden Huyey b. Ahtab, Hevze b. el-Hukayk, Kinâne b. Ebu'l-Hukayk gibi kişilerin (Râşid ve Molla Şerafeddin bu isimleri zikretmemiştir.) Mekke'ye gittiklerini, onları Müslümanlara karşı birleşmeye teşvik ettiklerini söylemişlerdir.[1358]

Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin yukarıda verdikleri bilgi ve isimler aynı şekilde İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerinde geçtiği görülmüştür.[1359]

Farklı olarak Muîn el-Miskîn, Ebu Süfyan'ın onlara Mekke'ye geliş nedenlerini sorduğunu, onların Muhammed'i ortadan kaldırmak için sizinle ittifak kurmaya geldik

---

[1354] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 146; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 253, 254; Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 444.

[1355] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 392; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 339, 340; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 165, 166; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 58, 59.

[1356] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 58, 59.

[1357] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 423a, 423b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 228r.

[1358] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 112; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 157; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 258; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 307; Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 444.

[1359] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 392; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 378, 379; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 166; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 62; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 188. Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 565.

dediklerini, onun kendi yanlarında en sevgili olan kimselerin Muhammed'e karşı kendilerine yardım edenler olduğunu belirttiği söylemiştir. Muîn el-Miskîn, Ebu Süfyan'ın oraya gelen Yahudilere, "Sizler ulemadan ve Ehl-i Kitaptansınız." dediğini, kendilerinin Kâbe'yi tamir ettiklerini, oraya gelen hacılara develeri boğazlayıp ikram ettiklerini, onlara su ve yiyecek temin ettiklerini, ataları gibi putlara taptıklarını söyleyerek, Muhammed'in ihdas ettiği yeni din mi daha doğru, yoksa bizim dinimiz mi daha doğru diye sorduklarını demiştir. Onlar hasetlerinden Kureyş'in dininin daha doğru olduğunu demişlerdir.[1360]

Muîn el-Miskîn'in bu anlarımı İbn İshâk, Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçmekle birlikte teferruat ve anlatım tarzı olarak Vâkıdî'nin eserine daha yakın olduğu görülmüş olup, müellifin verdiği bilgilerin uyduğu görülmüştür.[1361]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa Yahudi reislerinin Kureyşlilerle ittifak yaptıktan sonra Gatafan ve Ben-i Süleym'e giderek Müslümanlara karşı onlarla da ittifak kurduklarını demiştir. Muîn el-Miskîn Hayber'in bir yıllık hurmasını onlara vadettiklerini de belirtmiştir. Onlar Kureyş'in Daru'n-Nedve'de toplandığını, Müslümanlarla savaşma kararı aldıklarını, dört bin kişi topladıklarını, bunların üç yüzünün atlı olduğunu, orduda bin beş yüz tanede devenin olduğunu demişlerdir. Kureyş ordusunun komutanının Ebu Süfyan, sancaktarının ise Osman b. Talha olduğunu belirtmişlerdir. Müellifler ordu Mekke'den ayrılıp Merru'z-Zahran'a ulaştığında Necid tarafından Gatafan, Ben-i Esed, Ben-i Süleym, Fezare, Eşca gibi kabilelerinde gelip onlara katıldığını, ordunun on bin nefere ulaştığını demişlerdir.[1362] Kudâî, Rabguzî, Râşid, Molla Şerafeddin ve Aşkî yukarıdaki teferruatları zikretmeden sadece Müşrik ordusunun on bin kişi olduğunu belirtmişlerdir.[1363]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın teferruatlı, Kudâî, Râşid, Molla Şerafeddin ve Aşkî'nin ise kısa bir şekilde verdikleri yukarıdaki bilgiler İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerinde geçmekle birlikte, Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın verdiği sayıların bu eserler içerisinde İbn Sa'd'ın eserindeki sayılara uyduğu görülmüştür. Anlatımdaki diğer bilgilerinde müracaat ettiğimiz Sîre ve

---

[1360] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 157, 158.

[1361] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 393; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 379, 380; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 166.

[1362] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4.158; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 207, 208.

[1363] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 112; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 228r; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 258; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 445; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 108.

tarih eserlerinde geçtiği görülmüş olup, bu eserlerde diğer Arap kabilelerinin komutanlarının isimlerinin de verildiği görülmüştür.[1364]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'e Kureyşlilerin kendilerine saldıracağı haberi geldiğinde, onun ashabı toplayarak istişarede bulunduğunu demişlerdir. Muîn el-Miskîn Abdullah b. Übey'in şehirden çıkmayarak savunma yapılması görüşünü beyan ettiğini, ashabında bunu makul gördüğünü belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa, Selman-ı Fârisi'nin Hz. Peygamber'e, kendi beldelerinde bir şehre çok sayıda düşman saldıracak olsa, şehrin etrafına hendek kazdıklarını, böylelikle orayı koruduklarını dediğini bildirmişlerdir. Allah Resulü onun bu görüşünü kabul etmiştir. Medine'de ne kadar kazma, kürek varsa hepsi toplanmış, hatta anlaşmalı oldukları Ben-i Kureyza'dan dahi kazı aletleri alınmıştır. Resul-i Ekrem Medine'de yerine Ümmü Mektum'u bırakmış, Ensar'ın sancağını Sa'd b. Ubâde'ye, Muhacirlerin sancağını ise Zeyd b. Hârise'ye vermiş, ashaptan üç bin kişiyi Sel dağı eteklerine yerleştirmiştir. Dağı arkalarına almışlardır. Şehrin girilebilecek yerlerini tamir etmişler ve girilebilecek yerlerine hendek kazmışlardır. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in Ensar ve Muhacirlere kazacakları yerleri belirlediğini, o gün Selman-ı Fârisi'nin on kişinin işini tek başına yaptığını demişlerdir. Onlar Hz. Muhammed'inde ashapla birlikte çalıştığını onları teşvik ettiğini belirtmişlerdir. Muîn el-Miskîn Ensar ve Muhacirlerin kendi yerlerini kazarken yarıştıklarını, her bir grubun Selman'ı kendilerinden saydığını demiştir. O, bunu duyan Allah Resulünün "Selman bizim Ehl-i Beytimizdendir." dediğini zikretmiştir. Muîn el-Miskîn nakl olunduğuna göre Kays b. Sa'sa'a'nın gözünün Selman'a değdiğini onun düşüp hastalandığını, durumun Resulullah'a bildirildiğini demiştir. O, "Kays abdest alıp suyunu cem edeler ve Selman'ı o suyla gasil edeler. O kabı ki su onun içinde cem olmuştur. Onu Selman'ın arkasına koyalar." demiştir. Onun dediği gibi yapmışlardır. Selman şifa bulmuştur.[1365] Rabguzî, Râşid, Molla Şerafeddin ve Aşkî yukarıdaki anlatımların teferruatına girmemişlerdir. Râşid isimleri de zikretmeden sadece hendek kazıldığı bilgisini vermiş iken, Rabguzî, Molla Şerafeddin ve Aşkî Selman-ı Fârisi'nin teklifiyle hendeğin kazıldığı bilgisini vermişlerdir. Müellifler diğer teferruatlara girmemişlerdir.[1366]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın teferruatlı olarak Rabguzî, Râşid, Molla Şerafeddin ve Aşkî'nin ise kısaca verdikleri anlatımlarının diğer eserlere göre daha çok

---

[1364] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 392; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 380, 381; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 167; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 62, 63; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 189; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 566.

[1365] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 159; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 208, 209.

[1366] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 228r; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 258; Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 445; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 108, 109.

Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın eserinde geçtiği görülmüştür. Selman'ı Fârisi ile ilgili verilenler bu eserlerde geçmekle birlikte Kays'ın ona nazar etmesi hadisesinin anlatımı Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir. Fakat farklılıkları vardır. Şöyle ki: O, Kays'ın nazarı Selman'a değdiğinde onun bayıldığını belirtmiştir. Durum Allah Resulüne bildirilince "Ona söyleyin bu su ile abdest alsın ve onunla yıkansın. Sonra su kabını arkasına atsın." demiştir. O, bunları yapınca, sanki bir ipten çözülmüş gibi oldu, şeklinde vermiştir. Bu rivayette Selman'ın abdest alıp yıkanacağı suyun, Kays'ın abdest suyu olduğu geçmemektedir. Verilen diğer bilgiler ve zikredilen isimlerin bu eserlerde geçtiği görülmüştür.[1367]

Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in Hendek gazvesi ile ilgili bazı mucizelerinden bahsetmiştir Şöyle ki: Beşîr b. Sa'd'ın kızı ki, o Nû'man b. Beşir'in kız kardeşidir. Annesi onunla, Beşir'e ve dayısı olan Abdullah b. Revâha'ya yemeleri için biraz hurma yollamıştır. Kız onlara giderken Allah Resulü onu görüp yanına çağırmış, ondan hurmaları istemiştir. Kız onun avucuna koyduğunda, ellerini doldurmamıştır. Hz. Peygamber bir bez getirerek hurmaları üzerine dağıtmıştır. Sahabilerden birinden hendekte çalışanları çağırmasını istemiştir. Onlar oraya gruplar halinde gelmişler ve hurmadan doyuncaya kadar yemişlerdir. Onlar yedikçe hurmalar artmış, hatta bezin dışına taşmıştır. Cevdet Paşa Câbir b. Abdullah'ın zayıf bir koyunu olduğunu demiştir. O, hendek kazmak üzere yola çıktığında hanımından, bir miktar arpa ekmeği yapmasını ve koyunu pişirmesini istemiştir. Akşamleyin evine döndüğünde Resulullah'ı davet etmiştir. Hz. Peygamber dellâldan "Bu akşam Resulullah ile birlikte taam etmek üzere Câbir'in hanesine buyurunuz." diyerek ashabı çağırmasını istemiştir. Yemek, gelecek çok sayıda ashaba yetmeyeceği için Câbir ne yapacağını şaşırmıştır. Hz. Muhammed ve ashabı onun evine gelmişler ve o hazırlattığı yemeği onların önüne getirmiştir. Hz. Resul bereket için dua edip "Bismillah" diyerek yemeye başlamıştır. Ashap gruplar halinde gelip ondan yemişler ve duyup kalkmışlar ancak koyun bitmemiştir.[1368] Anlatımını Cevdet Paşa'dan verdiğimiz Câbir b. Abdullah ile ilgili olan mucize Rabguzî'nin eserinde de zikretmiş olup, onun verdiği bilgilerde bu minvaldedir.[1369]

Rabguzî'nin Câbir ile ilgili verdiği bilgi ile Cevdet Paşa'nın Hz. Peygamber'in mucizelerinden olarak zikrettiği, hurma ve koyun etinin artarak ashabın hepsine yettiği ile ilgili anlatımları İbn İshâk ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçmektedir. Rabguzî ile

---

[1367] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 382, 383; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 62, 63.
[1368] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 309, 310.
[1369] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 228v.

Cevdet Paşa'nın ifade tarzı ile İbn İshâk'ın ifade tarzı arasında sunum olarak fark olsa da onun verdiği bilgilerin Sîre'deki rivayete uyduğu görülmüştür.[1370]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa hendek kazımı esnasında çok sert bir kayanın çıktığını ashabın onu kıramadığını ve Hz. Peygamber'e haber verdiklerini demişlerdir. Onların anlatımlarında farklılıklar vardır. Cevdet Paşa hendeğin içerisinde büyük bir kayaya rastladıklarını, külünklerin onu kıramadığını, bunun üzerine Allah resulünün çağırıldığını demiştir. O, külüngü alarak "Bismillah" deyip kayaya vurmuş, onun üçte birini yerinden koparmıştır. "Allah-ü Ekber bana Şam'ın anahtarları verildi. Vallahi ben şu saatte Şam'ın kırmızı köşklerini görüyorum" demiştir. Bir daha "Bismillah" diyerek vurmuş üçte birini daha koparmış "Allah-ü Ekber Fâris ikliminin anahtarları verildi. Vallahi ben şu anda, Medâin-i Kisra'nın beyaz köşklerini görüyorum." buyurmuştur. Üçüncüde "Bismillah" deyip vurmuş, kayanın kalan kısmı parçalanmış, "Allah-ü Ekber Yemen'in anahtarları verildi. Vallahi ben şimdi San'a'nın kapılarını görüyorum." diye buyurmuştur.[1371] Muîn el-Miskîn ise Amr b. Avf'ın rivayetini vermiştir. O, kendisiyle birlikte, Selman, Hüzeyfe, Nu'mân ile Ensar'dan altı şahsın kırk arşın hendek kazmayla görevli olduklarını demiştir. O, hendek kazımın da ashabın kırmaya güç yetiremediği büyük bir taş çıktığını, Selman-ı Fârisi'nin Allah Resulünü çağırdığını, onun gelip külünkle vurduğunu, taşın iki parça olduğunu demiştir. Devamında; bu vuruşta Medine'nin evlerinin hepsini aydınlatan bir ışık çıkmış, Hz. Peygamber tekbir getirmiş, ashapta tekbirde bulunmuştur. İkinci ve üçüncü vuruşlarda da şimşek gibi ışık çıkmış, tekbir etmiş, oradakilerde tekbir getirmişlerdir. Selman gördüğü bu ışıkların ne olduğunu Hz. Peygamber'e sormuştur. O, ashaba onun gördüğü ışıkları kendilerinin de görüp görmediklerini sormuş, onlar gördüklerini demişlerdir. Hz. Peygamber "Evvel darbenin ışığında Kisra'nın köşkleri bana göründü, köpeğin yan dişleri gibiydi. Cebrail bana haber verdi ki ümmetim o caniplere malik olurlar. İkinci ışıkta Rum'un kızıl köşkleri göründü. Cebrail ümmetin o diyarlara dahi musallat olurlar. Üçüncü ışıkta San'a'nın köşkleri göründü. Ol canibe dahi ümmetin malik olurlar diye buyurdu." Sonra Allah Resulü Kisra'nın sarayının vasıflarını Selman'a bildirince, o vasfettiği şeylerin doğru olduğunu bildirerek "O Allah'ın hakkı için seni hak peygamber olarak irsal etti ve ben şehadet ederim ki, sen Allah'ın Resulüsün." Resulullah kendisinden sonra ümmetinin bu diyarlara sahip olacağını haber vermiştir.[1372] Bu hadiseyi Rabguzî eserinde teferruata girmeden kısaca zikretmiş olup, farklı olarak Hz. Peygamber'in taşa

---

[1370] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 395, 396; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 169.
[1371] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 311.
[1372] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 159, 160.

vurmasıyla ışıklanan yerlerin isimlerini Fars, Rum ve Horasan'ın şehirleri olarak zikretmiştir.[1373]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın zikrettikleri Hz. Peygamber'in hendekte çıkan bir kayayı parçalama hadisesi İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm ve Taberî'nin eserlerinde geçmekle[1374] birlikte bazı farklılıklar görülmektedir. İbn İshâk, Selman'ın hendekte sert bir kayaya rastladığında, Hz. Peygamber'in onun yakınında olduğu bilgisini vererek mevzuya giriş yapmıştır.[1375] Vâkıdî ve Taberî'nin eserlerinde ise Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın ifade ettikleri gibi Selman'ın gidip, Hz. Peygamber'i çağırdığı şeklinde mevzuya giriş yapılmıştır. Cevdet Paşa'nın Selman'ın ismini zikretmeden ana hatlarıyla verdiği anlatım bu rivayetlere uymakla birlikte, Muîn el-Miskîn'in Amr b. Avf'tan verdiği rivayet ise Taberî'nin eserinde geçmektedir. Onun verdiği isimler burada aynı şekilde geçmekle birlikte Taberî'de künyeleri de verilmiştir. Yine farklı olarak taşın "Beyaz ve cilalı" olduğu ifade edilerek özelliği zikredilmiştir. Muîn el-Miskîn'in verdiği rivayette, Allah Resulünün taşa her vuruşunda onun bir parçasının koptuğu ve çıkan ışıkla Medine'nin evlerinin hepsinin aydınlandığı şeklindeki bilgi Taberî'de, Resulullah kayaya vurduğunda "Adeta şimşeğin çakmasına benzeyen bir parlaklık, Medine'nin iki yakası arasını aydınlattı." şeklinde geçmiştir. Yine Muîn el-Miskîn'in, "Kisra'nın köşkleri bana göründü, köpeğin yan dişleri gibiydi." cümlesinde ki, "Köpeğin yan dişleri gibiydi." kısmı Taberî'nin eserinde "Rum'um kızıl köşkleri ve San'a'nın köşkleri göründü." ifadelerinden sonrada zikredilmiştir. Ayrıca Muîn el-Miskîn'in Hz. Peygamber'in Kisra'nın sarayının vasıflarını Selman'a bildirince, onun kendisini tasdik etmesi anlatımı, Taberî'nin verdiği rivayette geçmemekte olup, bu kısım Vâkıdî'nin Ömer b. Hâkem'den verdiği rivayet içerisinde geçmektedir. Fakat Meğazi'deki bu rivayetin baş kısımlarının Muîn el-Miskîn'in anlatımından farklı olduğu görülmüştür. Rabguzî'nin verdiği yer isimleri ise Kisra'nın köşkleri, Rum şehirleri ve San'a'nın köşkleri şeklinde geçmektedir.[1376]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Kureyş ordusunun menzillerine ulaştıktan sonra Medine'ye şiddetli bir şekilde saldırdıklarını, önlerine hendek çıkınca şaşırdıklarını, giriş noktası aradıklarını, fakat bulamadıklarını, kendilerine ok ve taş atıldığını onlarında aynı şekilde mukabelede bulunduklarını demişlerdir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa, Ben-i Kurayzâ Yahudilerinin, Hz. Peygamber'le herhangi bir saldırıda

---

[1373] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 228r, 228v.
[1374] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 396, 397; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 385, 386; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 169, 170; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 568, 569.
[1375] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 396; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 169.
[1376] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 385, 386; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 568, 569.

düşmana yardım etmeyeceklerine dair antlaşma yaptıklarını belirtmişlerdir.[1377] Bu bilgiler en yakın şekliyle Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir.[1378]

Muîn el-Miskîn, Ebu Süfyan'ın Huyey b. Ahtab'ı, Ben-i Kurayzâ'nın reisi olan Ka'b b. Esed'e yolladığını demiştir. O, Huyey'in onun kapısına geldiğinde, Ka'b'ın onun Hz. Muhammed ile olan antlaşmalarını bozmak amacıyla geldiğini anladığını ve kendisine kapıyı açmak istemediğini zikretmiştir. O, "Ya Ka'b hisarı aç ben Huyey b. Ahtab'ım" diyerek nida etmiş, fakat ona cevap verilmemiştir. Israr edince Ka'b "Ey Huyey sen bir nâ-mubârek kimsesin şenâatinle Ben-i Nadîr'i perişan ettin. Şimdi geldin ki, bizi dahi harap edesin. Dön git Muhammed ile muharebeyi terk eyle. Biz onunla ahdettik ve bu müddette ondan hayırdan gayri nesne görmedik." şeklinde cevap vermiştir. Fakat Huyey kapıyı açmasını, ona söyleyecek sözü olduğunu, "Eğer taamın sakınıp açmaz isen, ben senden ziyafet istemem." diyerek onu cimrilikle itham edince o, kendisinin bu sıfatla anılacağı endişesiyle onu içeriye almıştır. Huyey kendisine "İzzet-i ebedî ve seâdet-i sermedî" getirdiğini Kureyş'in büyükleri ile Arapları, Gatafan ve diğer Arap kabilelerini Hz. Muhammed'i yok etmek için getirdiğini söylemiştir. Ka'b ona "Kendinize zillet getirdiniz. Siz yağmursuz buluta benzersiniz. Ra'd ve berkten gayri nesneniz yok. Biz Muhammed'in hayır ve ihsanından gayri bir şey görmedik." demiş ve onunla aralarına girmemelerini belirterek, Hz. Muhammed'den iyilikle bahsetmiştir. Muîn el-Miskîn Huyey'in onun altından üstünden girerek onu ikna ettiğini demiştir. O, Ka'b'ın, Kureyşlilerin Müslümanları ve Hz. Muhammed'i yok etmeden dönüp Mekke'ye gitmelerinden, kendilerinin de onlarla geri dönmelerinden korktuğunu, böylelikle Hz. Muhammed ve ashabının kendilerini yok edeceklerini, Müslümanlarla baş başa kalacaklarını dediğini zikretmiştir. Onun bu sözleri karşısında Huyey Tevrat'a yemin ederek "Eğer Kureyş ve Gatafan Muhammed'in maslahatını tamam etmeden giderlerse, ben sizinle hisara girip, size ne gelirse bana dahi gelsin." diyerek Ben-i Kurayzâ'nın ahdinin bozulmasını sağlamıştır. Muîn el-Miskîn, Ka'b'ın Yahudi liderlerini çağırdığını, onlara durumdan haber verdiğini, onların onu kınadıklarını, Huyey gibi uğursuz bir adama nasıl kandığını söylediklerini, ahdi bozmanın aleyhlerine bir durum olduğunu belirttiklerini, Ka'b'ın yaptığı bu işten dolayı pişman olduğunu demiştir. Muîn el-Miskîn Huyey'in Kureyş'e onu ikna ettiğini haber verdiğini, Hz. Peygamber'inde durumdan haberdar olduğunu, Zübeyr b. Avvâm'ı haberin aslını öğrenmek için gönderdiğini zikretmiştir. O, Kurayzâ'nın kalelerini tamir ettikleri ve savaş hazırlığında oldukları haberini getirmiştir. Sonra Allah Resulü Sa'd b. Ubâde,

---

[1377] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4.160, 161; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 312.
[1378] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 389.

Sa'd b. Muâz, Havvât b. Cübeyr ve Abdullah Revâha'yı onlara göndermiştir. Onlarda Yahudileri husumet ve adavet üzere olduklarını görmüşler, onların yaptıklarından dönmelerini nasihat etmişlerdir. Fakat onları dinlememişlerdir. Muîn el-Miskîn onların ahitlerinden döndükleri Müslümanlar arasında yayılınca kalplerine korku düştüğünü demiş "Onlar hem yukarı tarafınızdan hem de aşağı tarafınızdan üzerinize yürüdükleri zaman, gözler yıldığı, yürekler gırtlağa geldiği ve sizler Allah hakkında türlü türlü şeyler düşündüğünüz zaman…" (Ahzâb 33/10) ayetini vermiştir. O, Mu'attib b. Füheyr adlı münafığın "Muhammed bize Kisrâ'nın hazineleri ve Kayserin sarayları sizin olsa gerektir dedi. Şimdi ise kazâ-i hâcete çıkmağa kadir değiliz. Bu vaatleri bizi aldatmak içinmiş." diye fitne çıkardığını belirtmiştir. Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in Ben-i Kurayzâ'nın Medine'ye saldırması ihtimaline karşı Seleme b.Eslem'i ashaptan iki yüz kimse ile Zeyd b. Hârise'yi de beş yüz şahıs ile oranın muhafazası için görevlendirdiğini belirtmiştir.[1379] Muîn el-Miskîn'in verdiği bu bilgileri Cevdet Paşa daha özet bir şekilde vermiştir. Farklı olarak o, Hz. Peygamber'in Ka'b ile konuşmak üzere ilk önce Zeyd'i gönderdiği şeklinde bir bilgi vermemiş, direk Muîn el-Miskîn'in verdiği "Sa'd b. Ubâde, Sa'd b. Muâz, Havvât b. Cübeyr ve Abdullah Revâha" isimleri zikretmiştir. Diğer fark ise Muîn el-Miskîn'in Medine'yi korumak üzere Zeyd ile beş yüz kişi çıktı bilgisi onda üç yüz olarak geçmiştir. Yine Cevdet Paşa "Mu'attib" adlı münafığı söylediği sözleri vermekle birlikte onun ismini eserinde zikretmemiş "Münafıklar…… demeye başladı." şeklinde zikretmiştir.[1380] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Kurayzalıların Müslümanlara ihanet etmeleri ile ilgili verilen bilgiler teferruata girilmeden Rabguzî ve Nîsâbûrî'nin eserinde de geçmektedir. Fakat Nisâbûri farklı olarak Huyey b. Ahtab yerine Ebu Süfyan'ın Kurayzalılara antlaşmalarını bozmaları için gittiği şeklinde zikretmiş anlatımı Ebu Süfyan üzerinden devam ettirmiştir. Teferruatta ise Zeyd'in durum tespiti için gönderildiği bilgisini vermiştir. Rabguzî ise anlatımını Huyey üzerinden yukarıda Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'dan verdiğimiz gibi ele almış olup, farklı olarak, onların Ebu Süfyan'ın gelmesini ve kendilerine söz vermesini istedikleri şeklinde zikretmiştir. Fakat her iki müellifte yukarıdaki teferruatlara girmemiştir.[1381]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın, Ben-i Kureyzâ'nın Hz. Peygamber'le olan antlaşmayı nasıl bozduğu ile ilgili anlatımları en yakın şekliyle Vâkıdî'nin eserinde ki, rivayetler içerisinde geçmektedir. Muîn el-Miskîn, Meğazi'de ki rivayetlerin, anlatımına uygun kısımlarını ele alarak bir araya getirmiş olup, Vâkıdî'de meseleler ve diyaloglar

[1379] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 160-162.
[1380] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 313-316.
[1381] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 423; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 228v, 229r.

daha teferruatlı olarak zikredilmiştir. Bununla birlikte bazı farklılıklarda vardır. Şöyle ki: Muîn el-Miskîn'in, Ka'b kapıyı açmadığında Huyey'in "Eğer taamın sakınıp açmaz isen, ben senden ziyafet istemem." şeklinde verdiği söz Vâkıdî'nin eserinde "Vallahi sadece seninle birlikte ceşiş yemeği yememem için kapıyı üzerime kapatıyorsun. Sana söz elimi yiyeceğine girdirmeyeceğim." şeklinde geçmiştir. Yine Huyey'in, Ka'b'ı ikna etmesi sonucunda onun Yahudi liderleriyle konuştuğu bilgisi Vâkıdî'de beş liderle görüştüğü şeklinde verilmiş olup onların isimleri de zikredilmiştir. Arıca Muîn el-Miskîn'in, "Allah Resulü Sa'd b. Ubâde, Sa'd b. Muâz, Havvât b. Cübeyr ve Abdullah Revâha'yı Ben-i Kureyzâ'ya gönderdi." şeklinde verdiği bilgi, Vâkıdî'de geçmekle birlikte o, doğru olanın Sa'd b. Ubâde, Sa'd b. Muâz, Üseyd b. Huday olduğunu belirtmiştir. Muîn el-Miskîn, Vâkıdî'nin "Bize göre doğru olan budur." dediği üç ismi değil, onun verdiği diğer rivayetteki dört ismi aldığı görülmüştür. Halbuki, onun anlatımı üç ismin verildiği rivayetin baş kısımlarıyla aynı olup, isimlere gelince farklı olan diğer rivayetin dört ismini vermiştir. Yine Muîn el-Miskîn'in "Mu'attib b. Füheyr" olarak verdiği isim, Vâkıdî'de "Mu'attib b. Kuşeyr" olarak, Medine'yi muhafaza için Zeyd b. Hârise ile beş yüz kişi gönderdiği şeklinde verdiği bilgi, Vâkıdî'de üç yüz olarak geçmektedir. Cevdet Paşa'da üç yüz olarak zikretmiştir. Belirttiğimiz bu farklılıkların dışında ki anlatımların Meğazi'de ki rivayetlerin kısımları olarak geçtiği görülmüş olup verilen bilgiler ve zikredilen diğer isimler noktasında uyduğu görülmüştür. Ayrıca Cevdet Paşa'nın özet olarak verdiği bilgilerin ve isimlerin de bu rivayetlere uyduğu görülmüştür. Rabguzî'nin Kurayzalıların Ebu Süfyan'ı çağırmaları şeklinde verdiği bilgi rivayetlerde yer almamakla birlikte, Nîsâbûrî'nin Ebu Süfyan olarak zikrettiği anlatım, Huyey b. Ahtab şeklinde geçtiği görülmüştür.[1382]

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin müşriklerden bir grubun hendeği atlarıyla atlayıp Müslümanların tarafına geçtiklerini demişlerdir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa onların Amr b. Abd-i Vüdd, İkrime b. Ebu Cehil, Nevfel b. Abdullah, Dırâr b. El-Hattâb, Hübeyre b. Ebu Vehb olduğunu söylemişlerdir. Onlar, Ebu Süfyan ile Halid b. Velid'inde diğer tarafa atlamaya çalıştıklarını fakat başarılı olamadıklarını belirtmişlerdir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Amr b. Abd-i Vüdd'ün gücü ve cesaretiyle Araplar arasında şöhret kazanmış birisi olduğunu, ileriye çıkarak er talep ettiğini demişlerdir. Onlar, kimseden ses çıkmayınca Hz. Ali'nin meydana çıkmak istediğini, fakat Hz. Peygamber'in onu oturttuğunu, Amr'ın iki kez daha er talep ettiğini, karşısına yine kimse çıkmayınca, Hz. Ali'nin çıkma istediğini yenilediğini ve Allah Resulünün ona izin verdiğini zikretmişlerdir. Müellifler Hz. Muhammed'in ona

[1382] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 389-393.

zırhını giydirdiğini, Zülfikar isimli kılıcı beline bağladığını zikretmişlerdir. Muîn el-Miskîn "İlahi sen Ali'ye yardım eyle. Bir rivayette de elini kaldırıp, İlahi Ubeyd'i Bedir günü benden ayırdın. Hamza'yı Uhud günü benden cüdâ kıldın. Bu Ali benim biraderim ve emmim oğludur. Sen hıfz eyle beni yalnız koyma." diye dua ettiğini belirtmiştir. Cevdet Paşa'da yakın ifadelerle aynı duayı vermiştir. Onlar Hz. Ali'nin yaya olarak Amr'ın karşısına çıktığını, onun ise atlı olduğunu belirtmişlerdir. Muîn el-Miskîn, Hz. Ali'nin ona "Ey Amr! Sen demişsin ki, her kim benden üç nesne dileye, elbette birini kabul ederim." demiş, o "Evet" cevabını vermiştir. Onu Allah'ın birliğine, Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmeye davet etmiştir. O "Benden bunu ümit etme." cevabını vermiştir. İkinci olarak Hz. Ali ona "Ashap ile cenk etmekten vazgeçesin ve dönüp menziline gidesin. Eğer Muhammed'in nizamı galip olursa hizmet etmiş olursun. Eğer Huda küffarı galip ederse maksudun zahmetsiz hasıl olur." demiştir. O "Kureyş'in avretleri dahi bunu söylemez ki, ben nezrimi vefa etmeyene kadar, dönüp vatanıma gitmem." demiştir. Muîn el-Miskîn, onun Bedir günü yaralandığını, oradan kaçıp, Hz. Muhammed'den intikam almadan koku sürünmeyeceğine yemin ettiğini belirtmiştir. Hz. Ali üçüncü olarak onunla çarpışacağını söylemiştir. Amr gülerek Araplar içerisinde kimsenin bunu talep edeceğini ummadığını belirterek ona daha genç olduğunu, bahadırlarla cenk edecek yaşta olmadığını, babasıyla dost olup, kardeş gibi olduklarını, onu öldürmek istemediğini zikretmiştir. Hz. Ali ise kendisini öldürmek istediğini söyleyince, o sinirlenmiş, atından inerek kılıcını çekip hamle yapmıştır. Hz. Ali onu öldürmüş ve tekbir getirmiştir. Cevdet Paşa'da yakın ifadelerle bunları söylemekle birlikte farklı olarak onun, Hz. Ali'yi genç görüp "Amcaların içinde meydana çıkacak yaşlı başlı birisi yok mu?" dediğini belirtmiştir. Yine Hz. Ali'nin ona, atından inerek kendisi gibi piyade olarak cenk etmeyi teklif ettiğini zikretmiştir. Yine Amr'ın şiddetli bir darbeyle onun zırhını parçaladığını, kafasını yaraladığını, buna karşı Hz. Ali'nin tek vuruşta onu öldürdüğünü demiştir. Ayrıca Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin, Nevfel b. Abdullah'ın meydana çıktığını, Zübeyr b. Avvâm'ın onu kılıcıyla ikiye böldüğünü söylemiştir. Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin Hz. Ömer'in kardeşi Dırâr'a, Hz. Ali ve Zübeyr'in, İkrime ile Hübeyr'e saldırdıklarını, onların diğerleriyle birlikte geri kaçtıklarını belirtmişlerdir. Molla Şerafeddin'in anlatımı daha özet olup, verdiği bilgilerin, Cevdet Paşa'ya yakın ifadelerle uyduğu görülmüştür.[1383]

[1383] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 164-166; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 316-319. Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 445, 446.

Müşriklerden bir grubun hendeği atlayarak, Müslümanların tarafına geçmeleri ve Amr b. Abd-i Vüdd ile Hz. Ali arasında vuku bulan mübarezenin anlatımı İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerinde geçmektedir. Bu eserler içerisinde en teferruatlı anlatım Vâkıdî'nin eserinde bulunmakta olup Muîn el-Miskîn'in anlatımı daha çok ona uymakla birlikte teferruatta küçük farklılıklar vardır. Amr'ın, Araplar içerisinde kimsenin kendisiyle çarpışmayı talep edeceğini ummadığını demesi Vâkıdî'de "Hiçbir Arap'ın çarpışmada beni geçeceğini sanmıyorum" şeklinde geçmiştir. Ayrıca onun Hz. Ali'yi genç olarak görüp, kendine denk yaşlı bir kimse yok mu? Şeklindeki sözü Vâkıdî'de "Kureyş'in yaşlılarını Ebu Bekir ve Ömer'i istiyorum." şeklinde geçmiştir. Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in Nevfel b. Abdullah'ı Zübeyr'in öldürdüğü ile diğerlerinin ise geri kaçtıkları bilgisi ile Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in Hz. Ömer'in kardeşi Dırâr'a, Hz. Ali ve Zübeyr'in, İkrime ile Hübeyr'e saldırdıkları, onların diğerleriyle birlikte geri kaçtıkları şeklinde verdikleri bilgi ise Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın eserlerinde geçmektedir. Bunun dışında müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde farklı olarak Amr'ın yaşı belirtilmiş olup doksan yaşında olduğu zikredilmiştir. Teferruattaki bu farklılıklarla birlikte Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in verdiği yukarıdaki isimlerin ve bilgilerin İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerinde ki bilgilerle uyuştuğu görülmüştür.[1384]

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin müşriklerin ve Yahudilerin hendeğin etrafını kuşattıklarını, sürekli ok atıp onu geçmeye çalıştıklarını, Müslümanların zor durumda kaldıklarını demişlerdir. Ayrıca Muîn el-Miskîn saldırının şiddetinden o gün öğlen, ikindi, akşam ve yatsı namazlarının kılınamadığını, kaza edildiğini de belirtmiştir. Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin Müslümanların bu saldırılar karşısında zor durumda kaldıklarını, ertesi günde böyle saldırırlarsa hallerinin nice olacağını düşündüklerini, Allah'ın kendilerine Nuaym b. Mes'ud ile yardım ettiğini belirtmişlerdir.[1385] Müellifler onun hidayete erip İslam'a girdiğini ve Müslümanlığını gizlediğini demişlerdir. Onun gizlice Hz. Peygamber'e geldiğini, şehadet getirdiğini, İslam'a girdiğinden kimsenin haberi olmadığını belirterek, kendilerine yardımcı olabileceğini belirttiğini söylemişlerdir. Hz. Peygamber harbin bir hile olduğunu söyleyerek, onun bu teklifini kabul etmiştir. Nuaym Ben-i Kurayzâ'ya

---

[1384] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 400, 401; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 401, 402; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 173, 174; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 64, 65; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 574, 575.

[1385] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 166,167; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 260; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 320, 321; Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 446.

gitmiş, Müslümanların kendilerini iyi muhafaza ettiklerini, Kureyşlilerin bu durumdan sıkıldıklarını ve geri dönüp gidebileceklerini, eğer böyle olursa kendilerinin Müslümanlarla baş başa kalacaklarını demiştir. O, bu tehlikeye karşı Kureyş'ten bazı adamları kendilerine rehin olarak vermelerini istemelerini, böylelikle onların kendi adamlarını bırakıp gidemeyeceklerini belirtmiş, onlarda onu tasdik etmişlerdir. Muîn el-Miskîn, Nuaym onların yanından ayrılarak ilk önce Ebu Süfyan ve Kureyş'e sonra Gatafan'a uğradı demiş iken, Cevdet Paşa Ebu Süfyan'a geldiğini zikretmiştir. Ona Ben-i Kurayza'nın Hz. Muhammed ile yaptıkları antlaşmayı bozduklarına pişman olduklarını, onunla kendilerine karşı anlaştıklarını, kendilerini affettirmek için Kureyş'ten bazı kimseleri rehin isteyeceklerini, onları verirseniz Müslümanlara teslim edeceklerini haber vermiştir. Ona, böyle bir taleple gelirlerse rehine olarak kimseyi vermemelerini istemiştir. Ebu Süfyan onlara haber göndererek, Yahudi reislerinin teşvikiyle oraya geldiklerini, adamlarının zorluk çektiğini ve usandıklarını, yarın saldırıya geçeceklerini, kendilerinin de aynı anda arkadan Müslümanlara saldırmalarını talep etmiştir. Onlar o günün cumartesi olduğunu savaşamayacaklarını bildirmişler ve Kureyş'in eşrafından kendilerine rehine vermeleri şartıyla onlarla birlikte saldıracaklarını belirtmişlerdir. Müşriklerin reisleri bu isteklerini işittiklerinde Nuaym'ın doğru söylediğini düşünerek, onların taleplerini geri çevirmişlerdir. Böylelikle Ben-i Kurayza'da Nuaym'ın kendilerine verdiği bilginin doğru olduğunu sanmıştır. Onlar Müslümanlarla olan antlaşmalarını bozduklarına pişman olmuşlardır. Müşriklerle aralarına tefrika düşmüştür. Nîsâbûrî ve Rabguzî ise Nuaym b. Mes'ud ile ilgili anlatımı vermekle birlikte teferruatına girmemişlerdir. Onun Müslüman olduğunu bunu gizli tuttuğunu, Kurayzalılar ile müşriklerin arasını bozuşunu özet bir şekilde vermişlerdir. Râşid ise teferruata girmeden Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın anlatımlarını özet bir şekilde vererek Nuaym'ın Hz. Resule gelip İslam'ını izhar ederek müşrikler arasında tefrika çıkardığı, böylelikle Allah'ın inayetinin Müslümanlar üzerine olduğu belirtmiştir.[1386]

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in müşriklerin hendeği geçmek için şiddetli saldırıları karşısında Müslümanların zor duruma düştükleri bilgisi ile Muîn el-Miskîn'in onların öğlen, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kılamadıkları bilgisi Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir.[1387] Ebu Nuaym ile ilgili verilen bilgiler ise İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerinde geçmekte olup Nîsâbûrî,

---

[1386] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 424a, 424b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 229vr, 229v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4, 167-169; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 260, 261; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 321-323; Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 446, 447.

[1387] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 403.

Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in verdikleri bilgilerin bu eserlerdeki rivayetlere uyduğu görülmüştür.[1388]

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in müşriklere karşı Allah'tan yardım istediğini, kendilerine melekler ve rüzgâr vasıtasıyla yardım edildiğini demişlerdir. Onlar benzeri görülmemiş şiddetli ve soğuk bir fırtınanın estiğini, müşriklerin çadırlarının yıkıldığını, yemek kaplarının devrildiğini, yerden havalanan toprak ve tozun yüzlerine çarpıp, gözlerine girdiğini, kalplerine korku düştüğünü, darmadağın olduklarını belirtmişlerdir. Müellifler Allah Resulünün Huzeyfe b. Yeman'ı müşriklerin durumundan haber almak için gönderdiğini demişlerdir. O, gizlice onların yakınına gelmiş, korku ve yeis içerisinde olduklarını görmüştür. Farklı olarak Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in müşriklerden haber getirilmesi için "Kimdir kavmine hayır haber getire, cennette benim refiğim ola." dediğini, ashaba şiddetli açlık ve korku sirayet ettiği için kimsenin cevap vermediğini belirtmiştir. Devamında o, Huzeyfe'yi yanına çağırdığını, ilk seslendiğinde ne için gelmediğini sorduğunu, onun kendisine açlık ve soğuğun tesir ettiğini belirttiğini, bundan dolayı gelemediğini belirttiğini zikretmiştir. O, Resulullah'ın Huzeyfe'nin göğsüne ve sırtına elini sürdüğünü ve Allah'a onu her tarafından koruması için dua ettiğini, kendisinden bu halin ve korkunun gittiğini, onu müşriklerden haber almak üzere yolladığını, onun hendeği geçip bir ağacın arkasında gizlendiğini söylemiştir. Devamında onun, Ebu Süfyan için bir ateşin yakıldığını gördüğünü, onun kendisini ısıttığını ve savunmasız olduğunu, ona bir ok vurabilecekken, Hz. Peygamber'in sözünün aklına geldiğini belirttiğini demiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa, Ebu Süfyan'ın müşriklere, bu beldenin durulacak yer olmadığını, böyle giderse hayvanlarının hepsinin helak olacağını, Beni Kurayza'nın kendileriyle ihtilafa düşüp, birlikte hareket etmediklerini, kendisinin geri döneceğini belirttikten sonra oradakilere de geri dönmelerini söylediğini zikretmişlerdir. Nîsâbûrî, Rabguzî ve Aşki ise teferruata girmeden Allah'ın Müslümanlara şiddetli bir fırtınayla yardım ettiğini, böylelikle müşriklerin dağılıp geri döndükleri şeklinde kısaca ele almıştır.[1389]

Hendek Gazvesinde Allah'ın yardımının inananlara ulaşması ve Hz. Peygamber'in Huzeyfe'yi müşriklerin durumunu öğrenmek için görevlendirmesi ile ilgili rivayetler İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî, Beyhakî ve

---

[1388] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 404, 405; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 409-411; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 177; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 65, 66; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 578, 579.

[1389] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 425a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 229v; Muîn *el-Miskîn*, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 169, 170; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 262, 263; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 324-326; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 109.

Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserlerinde geçmektedir.[1390] Râşid ve Cevdet Paşa'nın Allah'ın yardımı ve Huzeyfe hakkında teferruatına girmeden verdiği bilgilerin genel hatlarıyla müracaat ettiğimiz eserlerdeki rivayetlerde verilen bilgilere uyduğu görülmüştür. Muîn el-Miskîn'in anlatımı ise daha çok Vâkıdî'nin eserindeki rivayetlere yakın olmakla birlikte, verdiği teferruatlar bazı farklılıklarla müracaat ettiğimiz eserlerde geçmektedir. Şöyle ki: Muîn el-Miskîn'in Resulullah'ın Huzeyfe'nin göğsüne ve sırtına elini sürdüğünü ve Allah'a onu her tarafından koruması için dua ettiği, kendisinden üşüme ve açlık halinin ve korkunun gittiğini belirttiği söz Vâkıdî'nin eserinde Allah Resulünün ona "Allah'ım onu önünden, arkasından, sağından, solundan, altından üstünden muhafaza et şeklinde geçmektedir.[1391] Beyhakî'de de aynı ifade bulunmakla birlikte, Huzeyfe bu duadan sonra kendisinden üşüme ve korku hissinin gittiğini belirtmiştir.[1392] Bununla birlikte bu rivayetler ve müracaat ettiğimiz eserlerdeki diğer rivayetlerde Hz. Peygamber'in elini Huzeyfe'nin göğsüne ve sırtına sürdüğü bilgisi bulunmayıp rivayetlerde ona dua ettiği şeklinde geçtiği görülmüştür. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın verdikleri diğer bilgilerin bu eserlerdeki malumata uyduğu görülmüştür.[1393]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa, Huzeyfe'nin müşriklerin durumunu Hz. Peygamber'e haber vermesi üzerine onun tebessüm ettiğini demişlerdir. Müellifler, devesine binen Ebu Süfyan ile Kureyş ve diğer Arap kabilelerinin geri döndüklerini, arkalarından herhangi bir saldırı olur korkusuyla Halid b. Velid ile Amr b. Âs'ı iki yüz kişilik bir süvari birliğiyle, arkalarından gelmek üzere geride bıraktıklarını belirtmişlerdir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn, Huzeyfe'nin müşriklerin durumunu araştırıp, Allah Resulüne döndüğü zaman, yolda sarıklı süvarilere rastladığını onlardan sekiz kişi sayabildiğini zikretmiştir. Onlar, ondan Allah'ın kendilerini düşmanın şerrinden kurtardığını Hz. Muhammed'e bildirmesini istemişlerdir. Devamında o, Huzeyfe'nin Resulullah'a geldiğinde onu namaz kılar halde bulduğunu, Resul-i Ekrem'in sıkıntılı durumlarda namaz kıldığını, ona kendisine yaklaşmasını işaret ettiğini söylemiştir. O yanına varıp müşriklerin durumundan haber verdiğinde onun, dişleri görünecek şekilde tebessüm ettiğini belirtmiştir. Huzeyfe, Hz. Peygamber'in duasının tesiriyle o ana kadar vücudunun sıcak olduğunu, fakat geri döndüğünde tekrar

---

[1390] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 407, 408; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 416, 417; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 178, 179; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 66; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 192, 193; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 580, 581; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, III, 449-454. Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 345, 346.

[1391] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 416, 417.

[1392] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, III, 451, 452.

[1393] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 407, 408; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 416, 417; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 178, 179; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 66; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 192, 193; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 580, 581; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, III, 449-454. Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, III, 345, 346.

üşümeye başladığını, Allah Resulünün üzerinde bir örtü olup, kendisini de örtünün altına aldığını, orada uyuya kaldığını, sabah namazı vaktinde Hz. Peygamber'in "Kalk ey uykucu." diyerek kendisini uyandırdığını zikretmiştir.[1394] Müelliflerin yukarıda vermiş oldukları bilgiler Vâkıdî'nin eserinde geçmekle birlikte, Muîn el-Miskîn'in teferruat olarak verdiği bilgiler yine bu eserde geçmekte olup, Huzeyfe'nin geri dönerken sarıklı süvarilere rastlaması ile ilgili bilgi Beyhakî'nin eserinde geçmektedir. Farklı olarak burada onların sayısı yirmi olarak verilmiştir. Bunun dışında verilen bilgilerin bu iki eserdeki rivayetlere uyduğu görülmüştür.[1395]

Muîn el-Miskîn Müslümanlardan şehit edilenlerin altı kişi olduğunu belirtmiş, isimlerini şöyle vermiştir: Sa'd b. Muaz, Enes b. Evs, Abdullah b. Sehl, Tüfeyl b. Nu'man, Sa'lebe b. Ganeme ve Ka'b. B. Zeyd'dir. O, müşriklerden de üç kişinin öldürüldüğünü belirtmiştir. Bunlar: Nevfel b. Abdullah el-Mahzûmî, Amr b. Abd, Osman b. Münebbih'tir.[1396] Muîn el-Miskîn'in verdiği bu bilgi ve isimler Vâkıdî'nin eserinde geçmekle birlikte onun verdiği isimlerin künyeleri daha uzundur. Bununla birlikte verilen isim ve sayıların bu eserdeki malumata uyduğu görülmüştür.[1397]

2.2.3.1. Kurayzaoğulları Gazvesi

İbrahim en-Nîsâbûrî ve Rabguzî Hz. Peygamber'in Hendek gazvesi dönüşünde eşlerinden birisinin hücresine geldiğini, orada yıkanıp temizlendiğini demişlerdir. Onlar Hz. Resule Cebrail'in gelip, meleklerin kanatlarındaki tozu toprağı daha silmediğini belirttiğini, Allah'ın Kurayzalılar üzerine gidilmesini emrettiğini dediğini, ashabın toplanıp oraya gittiğini zikretmişlerdir.[1398] Muîn el-Miskîn, Kurayzaoğulları gazvesinin zikrine Hz. Aişe'den aldığı bir nakille başlamıştır. Hz. Aişe, Hendek gazvesinden dönen Hz. Peygamber'in kendi hanesine geldiğini, üzerindeki tozlardan arınmak için guslettiğini demiştir. O, taşradan bir şahsın selam verdiğini, Allah Resulünün aceleyle dışarıya çıktığını, kendisinin de onun arkasından kapıya çıktığını söylemiştir. Orada Dıhye el-Kelbî'yi üzeri tozlu bir vaziyette gördüğünü, onun bir devenin üzerinde olduğunu, Resulullah'ın onun üstündeki tozları silktiğini belirtmiştir. Dıhye ona bazı şeyler söyledikten sonra, Resul-i Ekrem içeriye girmiş, kendisine gelenin Cebrail olduğunu haber vermiştir.[1399]

[1394] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 171; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 326
[1395] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 416-418; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, III, 451, 452.
[1396] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 173, 174.
[1397] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, I, 421, 422.
[1398] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 425b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 229v.
[1399] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 174.

Nîsâbûrî ve Rabguzî'nin teferruatına girmeden verdikleri bilgiler ile Muîn el-Miskîn'in Hz. Peygamber'in Hendek gazvesi dönüşünde Hz. Aişe'nin hanesine gittiği bilgisi Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın eserinde geçmekle birlikte, onun Hz. Aişe'den verdiği anlatım ise Beyhakî'nin eserlerinde geçmektedir.[1400] Fakat Muîn el-Miskîn'in, Cebrail'in devenin üzerinde olduğu şeklinde verdiği bilgi Zührî, İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî ve Beyhakî'nin eserlerin de onun katıra binmiş vaziyette geldiği şeklinde geçmektedir.[1401] Yine Hz. Peygamber'in onun üzerindeki tozları temizlediği şeklinde verilen bilgi rivayetlerde geçmemekle birlikte, Vâkıdî'de Cebrail'in ön dişleri üzerinde toz olduğu şeklinde geçmekte olup burada da temizleme ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.[1402] Cebrail'in Dıhye el-Kelbî şeklinde geldiği bilgisi ise Zührî, Vâkıdî, Taberî, Beyhakî'nin eserlerinde geçmektedir.[1403]

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa Cebrail'in Ben-i Kurayza üzerine sefer düzenlemek için Allah'tan emir getirdiğini, Hz. Peygamber'in Bilal-i Habeşî'yi ikinci namazını Kurayza yurdunda kılmayı emrettiğini ashaba bildirmesi için görevlendirdiğini demişlerdir. Onlar Allah Resulünün sancağı Hz. Ali'ye verdiğini söylemişlerdir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn Resulullah'ın Ümmü Mektum'u yerine vekil bıraktığını belirtmiştir.[1404]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın yukarıda vermiş oldukları bilgilerin İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd'ın eserlerinde verilen rivayetlerdeki bilgilere uyduğu görülmüştür.[1405]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa ashabın verilen emir gereği Kurayzaoğulları yurduna hareket ettiklerini, orada toplandıklarında İslam ordusunun, yaklaşık üç bin kişi ve otuz altı olduğunu belirtmişlerdir.[1406] Teferruata giren Muîn el-Miskîn, Hz. Peygamber yanındakilerle birlikte Ben-i Neccâr'ın yakınlarına geldiğinde, onları silahlarını giyinmiş olarak gördüğünü, kendilerine hazırlanmalarını kimin emrettiğini sorduğunu zikretmiştir. Onlar Dıhye el-Kelbî'nin kendilerine haber verdiğini

---

[1400] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 3; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 70; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, 4, 8.

[1401] Zührî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr* 81; İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 408; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* II, 3; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 180; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 193; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 581; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, IV, 4, 8.

[1402] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 3.

[1403] Zührî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, 81; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 3; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 581. Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, IV, 8.

[1404] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 174; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 263; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 327, 328.

[1405] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 409; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 4; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 180; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 70, 71.

[1406] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 174, 175; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 328.

demişlerdir. Resul-i Ekrem onun Cebrail olduğunu haber vermiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa, Hz. Ali'nin sancakla birlikte, ashaptan bazı kimseleri de yanına alarak Yahudilerin hisarlarının önüne ilk gelenlerden olduğunu, onu gördüklerinde Kurayzalıların Hz. Peygamber'e küfretmeye başladıklarını söylemişlerdir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn, Hz. Ali'nin sancağı Katâde'ye verdiğini, geri dönüp Hz. Muhammed'in yanına gittiğini belirtmiştir. O, "Onlardan bir nesne mi işittin?" diye sorunca Hz. Ali "Evet" demiştir. Bunun üzerine "Beni görünce böyle sözler söylemeye kadir olamazlar." demiştir. Üseyd b. Hudayr "Ey Tanrı düşmanları, siz açlıktan helak olmadıkça biz bu hisardan gitmeyiz. Şimdi siz, bir deliğe girmiş tilkiye benzersiniz. Baş çıkarmaya kadir değilsiniz" demiş, onlar Hazreclilerin dostları olduklarını, kendilerinden bunu beklemediklerini söylemişlerdir. Bunun üzerine Üseyd onlara, İslam ile kendilerine olan muhabbet ve dostluklarının bittiğini söylemiştir. Muîn el-Miskîn, Resulullah'ın Sa'd b. Ebi Vakkâs'a emrettiğini onun okçularla akşama kadar Kurayzalılara ok attıklarını zikretmiştir.[1407]

Râşid ve Cevdet Paşa'nın teferruata girmeden verdikleri bilgilerin İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hiş'am, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerinde verilen bilgilere uyduğu görülmüştür. Muîn el-Miskîn'nin teferruatlı olarak verdiği anlatımların ve bilgilerin ise daha çok Vâkıdî'nin eserinde ki rivayetlere uyduğu görülmüştür. Onun anlatımının bu eserdeki rivayetlerin özeti olarak verilmiş olduğu görülmüştür.[1408]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa muhasara uzayıp, şiddetlenince Yahudilerin yaptıklarına pişman olduklarını belirtmişlerdir. Müellifler devamında, onların liderleri olan Kâ'b'ın istişare etmek için onları bir cuma günü topladığını, kitaplarında yazılı olan ahir zaman Peygamberinin Hz. Muhammed olduğunu, İslam'ı kabul ederek bu zor durumdan kurtulmayı onlara teklif ettiğini zikretmişlerdir. Onlar onun bu teklifini kabul etmemişlerdir. Bunun üzerine o, kendi çoluk çocuklarını öldürerek arkalarında düşünecek kimse bırakmayıp, kılıçlarını çekerek Müslümanlara saldırmayı, böylelikle ne olacağını görmeyi teklif etmiştir. Onlar çoluk çocukları olmadan yaşamanın bir anlamı olmayacağını belirterek bu teklifi reddetmişlerdir. O, cumartesi gününün kendileri için kutsal olması hasebiyle, Müslümanların bugün hücum beklemeyeceklerini, ansızın onlara saldırarak, zafer elde edebileceklerini söylemiştir. Onlar bugüne hürmetsizlik yapmayacaklarını belirterek onu reddetmişlerdir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn, onların Nebbâş b. Kays'ı anlaşmak üzere Resulullah'a gönderdiklerini demiştir. O ve Cevdet Paşa, onların Nadiroğulları gibi götürebilecekleri

---

[1407] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 175, 176; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 328.
[1408] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 4, 5.

kadar mal develerine yükleyerek mahallerini terk etmek üzere Hz. Peygamber'le anlaşma yapmak istediklerin zikretmişlerdir. Muîn el-Miskîn muhasaranın yirmi beş gün, Cevdet Paşa ise yirmi günden çok sürmesine rağmen, isteklerinin Allah Resulü tarafından reddedildiğini demişlerdir. Onlar Hz. Ali'nin, amcası Hamza gibi ya şehit olmak ya da kaleye girmek üzere ant içtiğini, Zübeyr b. Avvâm ile birlikte onların kalelerine girmek üzere hazırlıklarda bulunduğunu, bunun üzerine karşı koyacak güçleri kalmayan Kurayzalıların teslim olmayı kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn, Yahudilerin Hz. Peygamber'den Ebu Lübâbe'yi anlaşmak üzere istediklerini o, kalelerine gidince onların çoluk çocuklarının zor durumuna şahit olduğunu, ona "Muhammed'in hükmüne razı olalım mı?" diye sorduklarını, onun da razı olmalarını söylediğini ve eliyle boğazını göstererek, boyunlarının vurulacağını kastettiğini belirtmiştir. Müellif onun böyle yaptığı için kendini Allah'a ve Hz. Peygamber'e ihanet etmiş gibi hissettiğini, kaleden çıkıp Resul-i Ekrem'e uğramadan mescide gittiğini, kendisini oranın direklerinden birisine bağladığını, Allah tövbesini kabul edinceye kadar oradan ayrılmamaya yemin ettiğini zikretmiştir. Allah Resulüne onun haberi gidince, eğer kendisine uğrasa onun için Allah'tan af dileyeceğini, fakat onun yaptığı bu şeyden dolayı Allah onun tövbesini kabul etmedikçe yapacak bir şeyi olmadığını söylemiştir. Muîn el-Miskîn onun on beş gün mescitte bağlı kaldığını, bu süre içerisinde kızının ona hurma götürdüğünü söylemiştir. Farklı olarak Cevdet Paşa daha önce Ben-i Kaynuka Yahudilerinin de yaptıkları düşmanlıktan dolayı muhasaraya alınıp Abdullah b. Übey'in ısrarlarıyla serbest bırakılmalarına mukabil Evslilerin de Kurayzalıların azat edilmesi taraftarı olduklarını demişlerdir.[1409]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa ashabın çoğunun onların helakini istediklerini, Resulullah'ın onlar hakkında hüküm vermesi için Sa'd b. Muaz'ı hakem tayin ettiğini belirtmişlerdir. Onlar, onun Hendek'te yaralandığını, bir hayvana bindirilerek oraya getirildiğini zikretmişlerdir. Müellifler, Evslilerin Yahudilerle aralarındaki eski hukuku Sa'd'a hatırlatarak, onlar hakkında merhametli bir karar vermesi için istekte bulunduklarını demişlerdir. Onlar Sa'd'ın, Müslümanlarla olan antlaşmalarını bozmaları ve kendisinin onlara gidip nasihat etmesine karşılık, onlardan kötü muamele görmüş olması sebebiyle onlara kızgın olduğunu söylemişlerdir. Sa'd b. Muaz Kurayzalıların erkeklerinin öldürülmesi, çocuk ve kadınlarının esir alınması, mallarının ise Müslümanlar arasında bölüştürülmesi hükmünde bulunmuştur. Farklı olarak Muîn el-Miskîn onun bu hükmü karşısında Hz. Peygamber'in "Ya Sa'd! Onların hakkında bir hüküm ettin ki, Hak celle ve alâ, yedi kat göklerden yukarı böyle hükmetti." demiştir. O,

[1409] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 176, 177; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 328-330.

esirlerin Usame'nin evinde hapsedildiğini, kadın ve çocuklarında Remle bnt. Hâris'in evinde muhafaza edildiğini, onlara hurma ikram edildiğini demiştir. Sabah olunca Allah Resulü bir hendek kazılmasını emretmiş ve onların erkeklerinin boyunları vurularak öldürülmüşlerdir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Yahudilerden kalan ganimetin bin beş yüz kılıç, bin mızrak, üç yüz zırh, beş yüz kalkan ile çeşitli ev eşyalarından oluştuğunu zikretmişlerdir. Yine onlar Sa'd b. Muaz'ın yarasından dolayı şehit olduğunu, Hz. Peygamber'in Sa'd'ın vefatıyla arşın titrediğini dediğini, ganimetlerin ashap arasında paylaşıldığını, esirler içerisinde ki Reyhane'nin Hz. Peygamber'in hissesine düştüğünü ve onu azat edip nikahlandığını belirtmişlerdir.[1410] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın teferruatlı olarak verdikleri bu bilgilerden Ebu Lübabe ve Sa'd b. Muaz'ın Yahudiler hakkında verdiği hüküm, teferruata girilmeden Nîsâbûrî ve Rabguzî'nin eserlerinde de geçmektedir. Ebu Lübabe ile ilgili olarak onun, Yahudilere teslim olmalarını söyleyip, boynunu işaret ettiği ve böylelikle ihanet ettiği bilgisi sadece verilmiştir. Sa'd ile ilgili olarak da onun, Kurayzalılar hakkında verdiği hüküm sadece ele alınmış olup, verdiği hükmün gerçekleştirildiği şeklinde kısaca bilgi verilmiştir.[1411]

Nîsâbûrî ve Rabguzî'nin kısaca ele aldıkları Ebu Lübabe ve Sa'd b. Muaz'la ilgili bilgi, Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın, Kurayzalıların muhasara edilmeleri ile Ka'b'ın, Yahudilere olan teklifleri, Muîn el-Miskîn'in Ebu Lübabe hakkında verdiği bilgi ve müelliflerin Sa'd b. Muaz'ın onlar hakkındaki hakemliği ile ilgili yukarıda verilen bilgiler İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerinde geçmektedir. Bu eserlerde diyaloglar daha teferruatlı verilmekle birlikte Muîn el-Miskîn'in, Ebu Lübabe'nin mescitte on beş gün bağlı kaldığı ve kızının ona hurma getirdiği şeklinde verdiği bilgi Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir. Yine eserlerde Reyhane'nin durumu ile ilgili çeşitli rivayetler olmakla birlikte Vâkıdî bunları eserinde toplamıştır. O, onun hem cariye olarak kaldığı ile ilgili rivayetleri vermiş hem de Hz. Peygamber'in onu azat edip, evlendiği bilgisini de vermiştir. Dolayısıyla Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın verdikleri bu bilgi Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir. Genel itibarla Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın verdikleri yukarıda ki bilgiler, müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde geçmekle birlikte buradaki rivayetlerin özeti şeklinde verildiği görülmüştür.[1412]

[1410] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 177; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 331, 332.

[1411] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 425b, 426a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 229v, 230r.

[1412] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 409-415; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* II, 5-25; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 181-185; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 71-73; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 194, 195; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 582-587.

2.2.3.2. Hudeybiye Antlaşması

Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin ve Aşkî Hudeybiye Antlaşmasının hicretin altıncı senesinde Zilkade ayında olduğunu demişlerdir. Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in rüyasında Kâbe'ye gidip umre yaptığını, oranın kilidini açtığını, ashaptan bazılarının saçlarını kırktıklarını, bazılarının ise tıraş ettiklerini, Arafat'ta vakfeye durduklarını gördüğünü, rüyasını ashaba anlatınca onların sevindiğini zikretmiştir. Râşid ise onun rüyasında Kâbe'nin anahtarını aldığını, orayı tavaf ettiğini ve Arafat'ta vakfe yaptığını gördüğünü zikretmiştir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Molla Şerafeddin, Allah Resulünün ashaptan bin dört yüz kişiyle, Cevdet Paşa ve Aşkî bin beş yüz şahısla yola çıktığını belirtmişlerdir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa eşi Ümmü Seleme'yi yanına aldığını, Ümmü Mektum'u Medine'de yerine vekil bıraktığını demişlerdir. Onlar Müslümanların umre kastıyla Medine'den çıktıklarını yanlarına sadece yolculuk silahı alarak kılıç aldıklarını, Zülhuleyfe'ye geldiklerinde ihrama girdiklerini, Resulullah'ın yanına yetmiş deve kurbanlık aldığını belirtmişlerdir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn Allah Resulünün Kusva adlı devesine bindiğini, Ebu Cehil'in devesinin de Hz. Peygamber'in kurbanlık develer içerisinde olduğunu, kurbanlık develeri işaretlediğini, ashabında ona bakarak işaretlediğini, develerden Nâciye b. Cündüb'ün sorumlu olduğunu, Abbâd b. Bişr'i yirmi kişilik bir süvari birliğiyle gözcü atadığını söylemiştir.[1413]

Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin ve Aşkî'nin Hudeybiye antlaşması ile ilgili yukarıda verdikleri bilgiler İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerindeki rivayetlere uymakla birlikte[1414] teferruatta bazı farklılıklar görülmüştür. Sîre ve tarih eserlerinde bu gazveye katılanların sayısı hakkında çeşitlilik olmakla birlikte Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'le yola çıkanların bin dört yüz kişi olduğunu bazı rivayetlerde bin beş yüz yirmi veya bin altı yüz olduğunun da denildiği belirtmiştir. Râşid ve Molla Şerafeddin ise onunla çıkanların sayısını bin dört yüz olarak vermişlerdir. Cevdet Paşa ve Aşkî ise bin beş yüz olarak vermişlerdir. Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in verdikleri bilgi İbn Sa'd'ın eserinde geçmektedir. O Resulullah'la birlikte yola çıkanların bin beş yüz kişi olduğunu,

---

[1413] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 225r, 225v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 188; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 269, 270; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 342, 343. Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 447; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 110.

[1414] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 454; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* II, 69, 70; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 237, 238; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 91; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 207, 208; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 620, 621.

fakat ashaptan bin dört yüz kişi olduğunu diyenlerinde bulunduğunu da zikretmiştir.[1415] Muîn el-Miskîn'in verdiği sayılar ise Vâkıdî'nin eserinde geçmekle birlikte bin beş yüz yirmi olarak verilen sayı, burada bin beş yüz yirmi beş olarak geçmektedir. Yine Muîn el-Miskîn ve Râşid'in Hz. Peygamber'in bir rüya görmesi neticesinde yola çıktığı ve rüyanın içeriği ile ilgili verilenler, Vâkıdî'nin eserinde geçmekte olup, bazı farklılıkları olduğu görülmüştür. Râşid'in verdiği rüya içeriği Meğazi'de ki ile aynı olmakla birlikte farklı olarak o, Hz. Peygamber'in rüyasında saçını tıraş ettiğini gördüğü bilgisini vermemiştir. Muîn el-Miskîn'in ise ashaptan bazılarının saçlarını kırktıkları, bazılarının ise tıraş ettikleri, Arafat'ta vakfeye durdukları şeklinde verdiği rüya, Vâkıdî'de Allah Resulünün rüyasında kendi saçını tıraş ettiği, Arafat'ta vakfe yaptığı şeklinde geçmiştir.[1416]

Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in Kureyşlilerin kendisine mukavemet gösterebilecekleri ihtimaline karşı diğer Arap kabilelerini de umreye çağırdığını zikretmiştir. Fakat onların Kureyşlilerden zarar görebileceklerini düşünerek çoluk çocuklarını, işlerini bahane ederek ona katılmadıklarını belirtmiştir.[1417] Cevdet Paşa'nın verdiği bu bilginin Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçtiği görülmüştür.[1418]

Muîn el-Miskîn ve Râşid Hz. Peygamber'in Büsr b. Süfyan'ı gözcü olarak gönderdiğini demiş iken Cevdet Paşa onun Kureyş'in durumunu öğrenmek için bir casus gönderdiğini söylemiştir. Onlar gözcü geri dönüp geldiğinde onların Hz. Peygamber'in Medine'den çıktığı haberini aldıklarını, kendilerini Mekke'ye sokmamak için oranın dışında toplandıklarını demişlerdir. Farklı olarak Râşid ve Cevdet Paşa müşriklerin civar kabileleri de topladıklarını, onların Halid b. Velid'i iki yüz atlı ile birlikte ileriye yolladıkları onun Ganim isimli yerde beklemekte olduğunu belirtmişlerdir.[1419] Müelliflerin verdikleri bu bilgiler Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın eserinde yakın ifadelerle geçmekte olup verilen bilgilerin uyduğu görülmüştür.[1420]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'e Halid b. Velid'in Ganim denilen yerde olduğu bilgisinin geldiğini demişlerdir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa, ordu Usfan'dan ileriye hareket ettiğinde, Hz. Peygamber'in yolun sağ tarafından gidilmesini emrettiğini söylemişlerdir. Müellifler Halid'in ordunun çıkardığı tozu gördüğünde Kureyş'e haber vermek üzere geri döndüğünü belirtmişlerdir. Müslümanlar

---

1415 İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 91.
1416 Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 70.
1417 Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 343.
1418 Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 71, 72; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 237.
1419 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 188, 189; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 270; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 342, 343.
1420 Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 71, 75; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 91, 92.

Hudeybiye'ye yakın bir tepeye geldiklerinde Allah Resulünün devesi Kusva çökmüştür. Onlar deveyi kaldırmaya çalışmışlar fakat başarılı olamamışlardır. Sahabiler devenin kaldığını, kalkmadığını söyleyince Hz. Resul onun böyle huyu olmadığını, Allah'ın Fil ashabını Mekke'ye girmekten mâni ettiği gibi, onu da engellediğini demiştir. Cevdet Paşa bu kısımda devenin çökmesinin hikmetlerinden bahsetmiştir. Özetle eğer çökmeseydi Müslümanlar ile Mekkeliler arasında harp çıkacağını ve onlardan bazılarının iman etmeden ölecekleri şeklinde zikretmiştir. Muîn el-Miskîn ise farklı olarak Hz. Peygamber'in "Allah-u Teala'nın hakkı için Kureyş her ne ki benden talep ederlerse, onda Beyt-i Şerif'in tazimi olanı kabul ederim." demiştir. Onlar, devenin kalkıp biraz ilerlediğini, onların bir kuyunun yakınında konakladıklarını Muîn el-Miskîn çok az su bulunduğunu, Cevdet Paşa ise onda su olmadığını, Hz. Muhammed'in bir ok çıkararak kuyunun dibini onunla kazmalarını emrettiğini, böylelikle oradan bol miktarda su çıktığını, ashabın hayvanlarını dahi onunla suladıklarını zikretmişlerdir.[1421]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın verdikleri bilgiler İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm ve İbn Sa'd'ın eserlerinde yakın ifadelerle geçmekle birlikte Muîn el-Miskîn'in Hz. Peygamber'in Kureyş kendisinden her ne isterse vereceğini dediği sözde ki, "Onda Beyt-i Şerif'in tazimi olanı kabul ederim." ifadesi, farklı olarak İbn Hişâm'ın eserinde "Kureyş bugün benden kendisinde sıla-i rahmi isteyecekleri bir işe beni çağırmazlar ki, onu onlara vermeyeyim." şeklinde geçmiştir. Ayrıca Cevdet Paşa'nın devenin çökmesinin hikmetleri ile ilgili yaptığı yorumlar müracaat ettiğimiz eserlerin anlatımlarında geçmemektedir.[1422]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Büdeyl b. Verka el-Huzâi'nin kavminden olan bazı kimselerle birlikte Hz. Peygamber'e geldiğini demişlerdir. Müellifler, onların cahiliye döneminden itibaren Ben-i Hâşim ile ittifakları olduğunu, Allah Resulüne Kureyş'in durumuna dair bilgi verdiklerini, onların tedarikli olduklarını ve Hudeybiye'nin sulak yerlerinde konduklarını, onlara karşı koyacaklarını söylemişlerdir. Resulullah onlara niyetlerinin sadece Kâbe'yi tavaf olduğunu, savaşmak için gelmediklerini, Kureyşlilerin önceki harplerden yorulduklarını, yeni bir muharebeye güçleri olmadığını demiştir. Resul-i Ekrem Kureyş'in kendileriyle sulh yapması halinde, diğer insanlara tebliğde bulunacağını, kendisine iman etmeleri durumunda üstün gelirse, isterlerse kendileri de diğer insanlar gibi bu yola girebileceklerini söylemiştir. Eğer

---

[1421] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 189; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 271, 272; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ* 343, 344.

[1422] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 455, 456; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 80; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 238, 239; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 92; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 625-628.

diğer müşrikler kendisini kabul etmezlerse, Kureyşlilerin dinlenmiş olacaklarını zikretmiştir. Şayet bu teklifi kabul etmezlerse onları öldüresiye kadar onlarla savaşacağını belirtmiştir. Büdeyl Hz. Peygamber'den izin alarak Kureyş'e gidip, Hz. Muhammed'in yanından geldiğini ve dilerlerse kendilerine ondan haber getirdiğini söylemiştir. İkrime b. Ebu Cehil ve Hakem b. Âs gibi bazıları buna ihtiyaçları olmadığını belirtmişlerdir. Muîn el-Miskîn Urve b. Mes'ud es-Sekâfi'nin Kureyşlilere, kendisinin babaları konumunda olduklarını, kendisinin de onların oğulları mesabesinde olduğunu söyleyerek, kendilerine karşı herhangi bir garazı olamayacağını demiş, onlarda bunu kabul etmişlerdir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Urve'nin, Büdeyl'in makul bir söz söylediğini belirttiğini, kendisinin Hz. Muhammed ile görüşmek üzere gidebileceğini söyleyerek onların onayını aldığını zikretmişlerdir. Onlar, Urve'nin Allah Resulüne geldiğini, Kureyşlilerin onları Mekke'ye sokmamak için hazırlıklı olarak geldiklerini, zor bir durumda yanında bulunanların kendisini bırakıp kaçacaklarını, meydanda tek kalacağını söylediğini demişlerdir. Devamında onlar Hz. Ebu Bekir'in onun bu sözlerinden dolayı kızdığını, Hz. Peygamber'i asla yalnız bırakmayacaklarını söyleyerek onu tekdir ve ta'zir ettiğini belirtmişlerdir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn Urve'nin konuşanın kim olduğunu sorduğunu, Ebu Bekir olduğunu öğrenince "Eğer üzerimde senin hakkın olmasa idi, cevabını verirdim." dediğini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Urve'nin Hz. Peygamber'in sakalını okşamaya çalıştığını, bunun hürmete muhalif bir durum olduğunu, Muğîre b. Şu'be'nin ona edebi gözetmesini söylediğini ve onun elini şiddetli bir şekilde ittiğini demişlerdir. Devamında; Hz. Peygamber ona sadece tavaf için geldiklerini, başka niyetleri olmadığını, eğer Kureyş kendilerine mukavemet edecek olursa, sonuna kadar onlara muharebe edeceğini bildirmiştir. Urve ashaba baktığında onların Hz. Muhammed'in sözünden dışarı çıkmayacaklarını, onun yanında alçak sesle konuştuklarını, eğer o tükürecek olsa onu alıp yüzlerine süreceklerini, abdest alsa ona su dökmek için yarışacaklarını, onun suyunu yüzlerine gözlerine süreceklerini, sakalından bir kıl düşse onu alıp saklayacaklarını, bir emir verse hemen yerine getireceklerini görünce, ashabın onu terk etmeyeceklerini anlamıştır. O, Kureyş'e gelerek Kisra, Kayser ve Necâşi divanlarını gördüğünü, bazı hükümdarlarla görüştüğünü, fakat Hz. Muhammed'e edilen itaat ve hürmet gibisini hiçbir yerde görmediğini, onların onu bırakıp dağılmayacaklarını, onunla anlaşmalarını tavsiye etmiştir. Ehâbiş'in reisi olan Huleys b. Alkame, Allah Resulüne Müslümanların durumunu görmek için gelmiştir. Oda onların kurban için yanlarında getirdikleri nişanlanmış develeri ve ashabın Resulullah'a olan bağlılıklarını görünce, onların umre için geldiklerini, geri çevrilebilecek bir cemaat olmadıklarını

müşriklere bildirerek onlarla anlaşmalarını tavsiye etmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Urve b. Mes'ud es-Sekâfi ile ilgili yukarıda verdikleri anlatım çok kısa bir şekilde Rabguzî'nin eserinde de geçmiş olup onların anlatımının özeti şeklindedir. Yine Râşid de bu anlatımlardan Urve ile ilgili olanları eserinde özet bir şekilde ele almıştır.[1423]

Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın yukarıdaki anlatımları İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd'ın eserlerinde geçmekle birlikte onların gerek anlatım gerekse verdikleri bilgilerin daha çok Vâkıdî ile Taberî'nin eserinde geçtiği görülmüş olup, verdikleri isimler, diyaloglar ve olayların bu eserlerdeki rivayetlere uyduğu görülmüştür. Bununla birlikte Meğazi de ki rivayetler daha teferruatlıdır.[1424]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin Hz. Peygamber'in savaşmak için gelmediklerini haber vermesi için ilk olarak Hırâş b. Ümeyye'yi Kureyşlilere gönderdiğini demişlerdir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'e ait olan es-Sa'leb ismindeki deveyle oraya gittiğini, onların deveyi öldürdüklerini belirtmiştir. Onlar müşriklerin Hırâş'ı da öldürmek istediklerini fakat kabilesinin buna mâni olduklarını, onun geri dönerek Allah Resulünü durumdan haberdar ettiğini zikretmişlerdir. Müellifler, bunun üzerine Hz. Muhammed'in Hz. Ömer'i, onlara umre yapmak kastıyla geldiklerini bildirmesi için göndermek istediğini söylemişlerdir. O, Mekkelilerin kendisine düşmanlık beslediklerini, kendisini koruyacak akrabaları olmadığını gerekçe göstermiş, Hz. Osman'ın sözünün onlar tarafından dinleneceğini, orada akrabalarının çok olduğunu, bundan dolayı ona zarar veremeyeceklerini belirtmiştir. Onun bu önerisi Allah Resulüne cazip gelmiştir. Hz. Osman'ı müşriklere göndermiştir. O geliş nedenlerini müşriklere bildirmiştir. Onlar Hz. Osman'a isterse kendisinin Kâbe'yi tavaf edebileceği teklifinde bulunmuşlardır. O, Allah Resulü tavafta bulunmadıkça kendisinin yapmayacağını bildirince, ona kızmışlar ve göz hapsine almışlardır. Farklı olarak Muîn el-Miskîn Müslümanlardan bazılarının Hz. Osman hakkında o, Kâbe'ye ulaşmış ve tavaf etmiştir dediğini zikretmiştir. O, bunun üzerine Resul-i Ekrem'in "Öyle zannederim ki, biz olmadan tavaf etmez." şeklinde cevap verdiğini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa onun gelişinin geciktiğini, öldürüldüğüne dair haberin Müslümanlara ulaştığını demişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber savaşmadan geri dönmeyeceğini belirterek ashabından biat almıştır. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Allah Resulünün bir ağacın altında oturarak ashaptan söz

---

[1423] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 225v, 226r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 189-192; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 273, 274; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 348-352.

[1424] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 457-459; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 84-88; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 240, 241; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 92, 93.

aldığını buna Beyatu'r-Rıdvan dendiğini belirtmişlerdir. Onlar Resulullah'ın Hz. Osman yerine de gıyaben biat aldığını, sadece Ced b. Kays'ın biat etmediğini zikretmişlerdir. Müslümanların beyat haberleri müşriklere ulaşınca onların kalplerine korku düşmüş, Hz. Osman'ı serbest bırakmışlardır. Onlar Süheyl b. Amr'ı bir grup adamla birlikte anlaşmak için Hz. Peygamber'e göndermişlerdir.[1425]

Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin yapılan musâlahaya göre on yıl süre boyunca savaşmamaya karar verilmiştir. Müslümanlar Kâbe'yi tavaf etmek istediklerini bildirmişler, müşrikler bu yıl olamayacağını belirtmişler, gelecek yıl üç gün süreyle tavaf yapılmak üzere iki taraf anlaşmıştır. Yine Süheyl, kendilerinden birisinin İslam'ı kabul ederek dahi olsa, Müslümanlara sığınması durumunda geri verilmesini, fakat kendilerine sığınan hiçbir kimsenin geri verilmeyeceğini şart koşmuştur. Ashaptan orada olanlar onun bu sözüne kızmışlar, İslam'ı seçen bir kimsenin geri verilmeyeceğini demişlerdir. Fakat Süheyl bunda ısrar edip musâlahanın buna bağlı olduğunu beyan edince Hz. Resul kabul etmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Ömer'in Allah Resulüne "Sen Hak Peygamber değil misin? Bizim dinimiz hak din değil midir? Neden bu zillet ve hakareti kabul ediyoruz." dediğini, onun "Ben Allah'ın Resulüyüm. Fakat ona asi olamam ve o benim yardımcımdır." şeklinde cevap verdiğini zikretmişlerdir. Onlar, Hz. Ömer'in Resul-i Ekrem'e yakında Kâbe'yi tavaf edeceğimizi söylemedin mi? dediğini onun, böyle dediğini fakat bu yıl edeceğiz demediğini belirttiğini, ama Allah'ın izniyle onu tavaf edeceğimizi tekrar söylüyorum dediğini demişlerdir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn Hz. Ömer'in oradan üzüntülü ayrıldığını, Hz. Ebu Bekir'le karşılaştığını aynı soruları ona da yönelttiğini ve aynı cevapları aldığını zikretmiştir. Rabguzî ise bu anlatımı Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir arasında zikretmiş, onun Hz. Ebu Bekir'e gidip yukarıdaki sualleri sorduğu şeklinde zikretmiştir. Rabguzî ve Muîn el-Miskîn Hz. Ömer'in o gün ettiği itirazdan dolayı çok pişman olduğunu dediğini, af için durmadan namaz kıldığını, oruç tuttuğunu, sadaka verip, köle azat ettiğini söylediğini belirtmiştir. Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa Süheyl'in oğlu Ebu Cendel'in Müslüman olduğunu babası tarafından bağlanıp eziyet gördüğünü demişlerdir. Onlar anlaşma yapıldığı esnada onun kaçtığını, gelip Müslümanlara sığındığını söylemişlerdir. Süheyl anlaşma gereği onun geri kendisine verilmesini istemiştir. Müslümanlar Musâlaha sırasında sığınanların ayrı tutulmasını her ne kadar istemişlerse de Süheyl oğlunun teslim edilmemesi durumunda anlaşmayı iptal edeceğini söylemiştir. Onu geri müşriklere vermişlerdir. Fakat

[1425] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 193, 194; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 346, 347, 359, 360; Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 448.

Resulullah ona sabretmesini onu ve Mekke'deki diğer iman edenleri Allah'ın halas edeceğini ona haber vermiş ve yapılan sulhu anlaşma gereği bozamayacağını söylemiştir.[1426]

Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa anlaşma metninin Hz. Ali tarafından yazıldığını demişlerdir. O yazmaya "Bismillehirrahmenirrahim" ile başlamış fakat Süheyl Rahman'ın kim olduğunu bilmediğini söylemiş, bunu yerine önceden yazdıkları gibi "Bismikallahumme" yazılmasını istemiştir. Müslümanlar buna karşı çıkmış, fakat Hz. Muhammed onun dediği gibi yazılmasını emretmiştir. Hz. Ali anlaşmayı onaylayana Muhammed Resulullah yazmış, fakat Süheyl kendisini peygamber olarak tanısalardı, tavaf etmeye bırakacaklarını belirterek, onu bu sıfatla tanımadıklarını belirterek karşı çıkmıştır. Oradaki Müslümanlar onun bu itirazına karşı çıkmışlar, Allah Resulü "İbn Abdullah" yazılmasını istemiştir. Fakat Hz. Ali yazıyı silmeyeceğini belirtince Süheyl sulh antlaşmasının bozulacağını söyleyince, Hz. Muhammed yazıyı kendisi silerek "Muhammed b. Abdullah" yazılmıştır. Diğer müelliflerden farklı olarak Muîn el-Miskîn sulha şahit olanların Sa'd b. Ebu Vakkâs, Abdurrahman b. Avf, Ebu Kuhâfe, Hz. Ömer, Muhammed b. Mesleme, Hz. Osman, Ebu Ubeyde b. El-Cerrâh, Mikrez b. Hafs b. el-Ahyes, Hz. Ebu Bekir, Huveytıb b.Abdiluzza olduğunu demiştir. Râşid ve Molla Şerafeddin kısaca sulhtan sonra Müslümanların yanlarında getirdikleri kurbanları kesip Medine'ye geri döndüklerini demiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Huzâalıların Müslümanların ahdine, Ben-i Bekir'in ise Kureyş'in ahdine girdiklerini zikretmişlerdir. Onlar sulh yapıldıktan sonra Hz. Peygamber'in yanlarında getirdikleri develeri kurban etmelerini ve başlarını tıraş etmelerini ashaba söylediğini demişlerdir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn Resul-i Ekrem'in bunu üç kez söylediğini fakat ashabın gereğini yerine getirmediğini, bu durum karşısında onun üzgün bir şekilde Ümmü Seleme'nin çadırına girdiğini zikretmiştir. O, müminlerin annesinin onun üzüntüsünün sebebini sorduğunu, Hz. Peygamber'in durumdan haber verdiğini demiştir. Bunun üzerine Ümmü Seleme ona dışarıya çıkmasını, devesini kurban etmesini ve başını tıraş etmesini, ashabın kendisinin yaptığı şeyi görünce aynısını yapacaklarını demiştir. Allah Resulü onun dediklerini yapınca sahabilerde kurbanlarını kesip başlarını tıraş etmişler ve Medine'ye dönmüşlerdir. Muîn

[1426] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 226r, 226v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 194-196; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 273; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 352-360; Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 448.

el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in Hudeybiye'de yirmi gün kadar kaldığını, geri dönerken fetih suresiyle müjdelendiğini demişlerdir.[1427]

Rabguzî, Râşid ve Molla Şerafeddin'in kısaca zikrettikleri Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın ise teferruatına girerek verdikleri yukarıdaki bilgilerin ve verilen isimlerin İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerindeki rivayetler içerisinde geçtiği görülmüş olup, Hudeybiye Musâlahası'nın en geniş şekliyle Vâkıdî'nin eserinde ele alındığı görülmüştür. Sulhu onaylayanların isimleri eserlerde birkaç farklılıkla verilmekle birlikte, Muîn el-Miskîn'in sulhu onaylayanlar olarak verdiği isimler ise tam olarak, İbn Sa'd'ın eserindeki isimlere uymaktadır. Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin, bu eserlerdeki rivayetlerde seçimler yaptıkları ve anlatımlarını en meşhur rivayetler üzerine kurdukları görülmüştür. Fakat Bey'at-u Rıdvan gibi bazı hususlarda teferruata girmeden kısa bilgi verdikleri tespit edilmekle birlikte verilen malumatın müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerine uyduğu görülmüştür.[1428]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber Hudeybiye'den döndükten sonra Ebu Basir'in Müslüman olduğunu ve kaçarak Medine'ye geldiğini demişlerdir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn Ahnes b. Şerîk ve Ezher b. Abdi Avf'ın bir mektup yazarak Ben-i Amir'den birisine verdiğini, Kevser isminde birisini de yanına verdiklerini zikretmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Kureyşlilerin görevlendirdiği bu kişilerin Allah Resulüne gelerek aralarında yapılan sulh gereğince, Ebu Basir'i geri göndermelerini talep etmişlerdir. O, müşriklerle bu minval üzere anlaştığı için onu gelenlere teslim etmiş ve Basir'e, durumu izah ederek, sabretmesini Allah'ın kendisine bir yol nasip edeceğini demiştir. Onlar esirleriyle birlikte Mekke'ye dönerken Muîn el-Miskîn, onların Zülhuleyfe'ye geldiklerini Ebu Basir'in orada bulunan bir mescitte namaz kılmak için izin aldığını, iki rek'at namaz kıldıktan sonra yanındaki azığını çıkarıp yemeye başladığını ve onları da davet ettiğini demiştir. Devamında Muîn el-Miskîn, onların, onun davetine icabet etmeyip, kendi azıklarını yerken, utanıp onu da davet ettiklerini demiştir. Onlarla samimiyet kuran Basir, onlardan birisinin nesebini sormuş ve kılıcının çok iyi olduğunu demiş, bakmak için onu istemiştir. Adam kılıcı ona verince Amir'linin başını onunla uçurmuştur. Bunu gören Kevser, kaçarak Medine'ye gelmiştir. Onu gören Allah Resulü "Bu gelen bir şeyden korkmuştur." demiştir. Kevser, Hz. Muhammed'e durumu anlatmış, biraz sonrada Ebu Basir onların kılıcını kuşanmış

[1427] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 226r, 226v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 196-199; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 274, 275; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 360; Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 448.

[1428] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 459-464; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 88-112; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 242-249; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 93, 94; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, s. 629-637.

olarak, develeriyle birlikte mescide girmiştir. O, Hz. Peygamber'e "Ey Allah'ın Resulü sen ahdini yerine getirdin, beni gönderdin. Allah beni onlardan halas etti." demiştir. Allah Resulü "Ebu Basir Cenkçi kişidir. Ne olaydı yoldaşı olsaydı." demiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa onun Şam yolu üzerindeki el-Îs denilen mevkiye geldiğini, çeşitli zamanlarda Mekke'den kaçanlarında onların yanına geldiğini ve Kureyşlilerin ticaret mallarına musallat olup zarar verdiklerini demişlerdir. Onlar, kısa süre sonra müşriklerin, Hudeybiye antlaşmasındaki, Müslümanlara sığınanların geri verilmesi maddesinin kaldırılmasını talep ettiklerini, böylelikle İslam'a girenlerin rahatça Medine'ye gelmeye başladıklarını belirtmişlerdir.[1429]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Ebu Basir hakkında verdikleri yukarıdaki anlatım İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm ve Taberî'nin eserlerinde geçmekle birlikte Muîn el-Miskîn'in teferruatlı olarak verdiği anlatım daha çok Vâkıdî'nin eserine uymaktadır. Bununla birlikte Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın gerek verdikleri isimler gerekse de verdikleri malumat müracaat ettiğimiz eserlerde geçtiği görülmüştür.[1430]

2.2.3.3. İslam'a Davet İçin Elçiler Gönderilmesi

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Hz. Peygamber'in dört şahsa İslam'a davet mektubu yolladığını demiştir. Bunların Rum meliki Kayser, Habeş meliki Necaşi, Mısır melik Mukavkıs, Fars meliki Kisra olduğunu belirtmiştir.[1431] İslam'a davet mektupları yolladığını Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Aşkî Hz. Peygamber'in Hudeybiye'den döndükten sonra civardaki hükümdarlara altı adet İslam'a davet mektupları gönderdiğini, bu mektupları mühürlemek için ise üzerinde "Muhammedün Resulullah" yazılı gümüş bir yüzük yaptırdığını söylemişlerdir. Onlar, Amr b.Ümeyye ed-Damrî'yi Necâşî'ye, Hâtıb b. Ebî Beltea'yı Mısır hükümdarı Mukavkısa, Şucâ b. Vehb'i Hâris b. Ebî Şemir el-Gassânî'ye, Dıhye b. Halîfe el-Kelbî'yi Kayser-i Rum hükümdarı Herakliyus'a, Selît b. Amr el-Âmir el-Âmir'i Yemame Meliki Hevze b. Ali el-Hanefî'ye, Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî'yi Kisra'yı Acem olan Hüsrev Perviz'e gönderdiğini zikretmişlerdir.[1432]

Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin (Nîsâbûrî ve Rabguzî isim zikretmemiştir.) Necaşi'ye gönderdiğini

---

[1429] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 199-201; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 363, 364.

[1430] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 466, 467; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 106-108; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 248, 249; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 638, 639.

[1431] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 432a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 230r.

[1432] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 201; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 282, 283; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 373; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 112.

belirtmişlerdir. Nîsâbûrî ve Rabguzî onun elçiye iyi davrandığını zikretmiştir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa iki mektupla gittiğini demişlerdir. Onlar bunlardan birisinin Necaşi'yi İslam'a davet mektubu olduğunu, diğerinin ise Habeşistan'a hicret etmiş olan Müslümanların geri gönderilmesi ve kendisiyle Ebu Süfyan'ın kızı olan daha önceden oraya hicret eden Ümmü Habibe ile nikahlandırılması olduğunu söylemişlerdir. Ümmü Habibe daha önce Ubeydullah b. Cahş ile evli olup, kocasıyla oraya gittiğince Ubeydullah irtidat edip Hıristiyan olunca ondan ayrılmış, kendi dengi birisini bulamadığı için evlenmemiştir. Necaşi, Cafer b. Ebu Talib'i çağırıp Müslüman olmuş ve Hz. Habibe'yi Allah Resulüne nikahlamış, Müslümanları bir gemiye bindirerek geri göndermiştir. Diğer müelliflerden farklı olarak Râşid İslam'a davet mektuplarının gönderildiği önemli şahsiyetleri zikrederken satır aralarında Hz. Musa ve İsa'nın Hz. Muhammed'i müjdelemeleri ile ilgilide malumat vermiş ve ara ara bunları yorumlamıştır.[1433]

Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in Hâtıb b. Ebî Beltea'yı (Nîsâbûrî, Rabguzî Hâtıb'ın ismini zikretmemiştir.) İslam'a davet mektubuyla birlikte Mısır hükümdarı Mukavkısa gönderdiğini demişlerdir. Müellifler onun elçiye ikramda bulunup iyi ağırladığını, hediye olarak içlerinden birisinin de Hz. Mâriye olduğu dört cariye ile Düldül isminde bir katır ve Ya'fur isimli bir merkep gönderdiğini belirtmişlerdir. Müellifler, Resul-i Ekrem'in Dıhye b. Halîfe el-Kelbî'yi (Nîsâbûrî ve Rabguzî ismi vermemiştir.) Kayser-i Rum hükümdarı Herakliyus'a İslam'a davet mektubuyla gönderdiğini zikretmişlerdir. Onlar hükümdarın Dıhye'ye (Rabguzî ismi vermemiştir.) iyi davranıp hürmet ettiğini ve hediyeler verdiğini belirtmişlerdir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn ve Râşid, Herakliyus'un kendisine gönderilen mektubu okuduktan sonra Araplardan olan bir kimsenin kendisine getirilmesini istediğini, o esnada Ebu Süfyan ve adamlarından bazılarının Gazze'de olduğunu, onun Herakliyus'a götürüldüğünü söylemişlerdir. Özetle o, Ebu Süfyan'a Hz. Peygamber hakkında sorular sormuş ve oda ona cevaplar verince onun Peygamber olduğunu anlamıştır. Muîn el-Miskîn onun çevresindekilerden çekindiği için Müslümanlığını gizlediğini belirtmiştir. Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn ve Râşid Herakliyus'un gelen mektup üzerine din adamlarını bir manastırda topladığını, oranın kapılarını kapattırdığını, onlara gelen mektuptan bahsettiğini ve onun kitaplarında bildirilen peygamber olduğunu, kendilerini dinine davet ettiğini, din adamlarına haber verdiğini söylemişlerdir. Onlar, Kayserin din adamlarının kendisine bir şey yapacaklarından korktuğunu ve onun bir odadan onlarla

[1433] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 432a, 432b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 230r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 202, 203; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 294-299; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 373, 374.

konuştuğunu demişlerdir. Müellifler onların homurdanmaları ve çıkmak istemeleri üzerine Kayser'in kendilerini sınamak için böyle bir şey yaptığını onlara dediğini belirttiğini zikretmişlerdir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in Şucâ b. Vehb'i Hâris b. Ebî Şemir el-Gassânî'ye gönderdiğini onun İslam'a davet mektubunu okuyup yere attığını, bağlı olduğu Kayser'den Müslümanlara saldırmak için izin istediğini ama kendisine ruhsat verilmediğini zikretmişlerdir. Onlar Şuca b. Vehb'in Medine'ye geri döndüğünü, onun yaptığı hakareti Allah Resulüne haber verdiğini, onun Şemir'e beddua ettiğini ve kısa süre içerisinde küfür üzere öldüğünü demişlerdir. Yine Hz. Peygamber'in Selît b. Amr el-Âmir el-Âmir'yi Yemame Meliki Hevze b. Ali el-Hanefî'ye gönderdiğini belirtmişlerdir. Onlar Hevze'nin Allah Resulünün kendisini veli ahtı yapması durumunda İslam'a gireceğini, aksi durumda Müslümanlarla savaşacağını bildirdiğini, Hz. Resulün Allah'ın onun hakkından gelmesi için dua ettiğini ve onunda kısa bir süre sonra öldüğünü zikretmişlerdir. Yazarlar Hz. Resulullah'ın Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî'yi Kisra'yı Acem olan Hüsrev Perviz'e gönderdiğini belirtmişlerdir. (Nîsâbûrî, Rabguzî isimleri zikretmemiştir) O mektubu alınca sinirlenmiş ve yırtmıştır. Perviz Yemen'de kendisi tarafından vali yapılan Bâzan'a Hz. Muhammed'i kendisine göndermesi için emretmiştir. Bazan Allah Resulüne bir mektup yazarak Kisra'ya gitmesini, eğer dediklerini yaparsa onun yanında kendisine şefaatçi olacağını, ona gitmemesi durumunda kendisini yok edeceğini bildirmiştir. Hz. Muhammed gelen elçilere yarın cevap vereceğini bildirmiştir. Perviz'in oğlu olan Şirveyh babasını o akşam katletmiştir. Ertesi gün elçileri çağıran Allah Resulü durumu onlara haber vererek, yakında İslam'ın oralarda yayılacağını demiş ve Bâzan'a gitmelerini İslam'a girmesini söylemelerini buyurmuştur. Birkaç gün sonra Pervez'in oğlu tarafından öldürüldüğü haberi Bâzan'a ulaşınca ve bununda Hz. Peygamber'in haber verdiği güne tekabül edince o ve yanındakiler Müslüman olmuşlardır.[1434]

Nîsâbûrî ve Rabguzî'nin dört şahsa İslam'a davet mektubu gönderdiğini belirttiği bilgi diğer eserlerde belirtildiği üzere altı olarak geçmektedir. Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Aşkî'nin verdiği isimler ve Nîsâbûrî ve Rabguzî'nin kısaca zikrettiği malumat ile Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Hz. Peygamber'in İslam'a davet mektupları gönderdiği sahabi isimleri ile gönderdiği kimseler ve bu hususta verilen malumat yakın ifadelerle İbn Hibbân ve Taberî'nin eserinde geçmekte olup, verilen bilgilerin bu eserlerdeki rivayetlerde verilen malumatla uyduğu görülmüştür. Yine Muîn el-Miskîn'in yukarıda özet olarak değindiğimiz

[1434] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 432b, 433a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 230r, 230v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 202-205; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 282-292; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 374-379.

Herakliyus ve Ebu Süfyan arasındaki diyalogların gerek içerik olarak gerekse verilen bilgiler açısından Taberî'nin eserinde verilen rivayete uyduğu görülmüştür.[1435]

2.2.3.4. Hayber'in Fethi

Rabguzî Hayber'in fethini hicretin sekizinci senesinde olduğunu demiş iken, Kudâî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa, Aşkî Hayber'in fethinin hicretin yedinci yılında (Cevdet Paşa Muharrem ayında) olduğunu belirtmişlerdir. Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Aşkî Hz. Peygamber'in Hudeybiye'den döndükten sonra ashaba cihada hazırlanmalarını emrettiğini demişlerdir. Ayrıca Râşid ve Cevdet Paşa oradan Medine'ye dönülmesinden yirmi gün sonra bu gazveye çıkıldığını zikretmişlerdir.[1436] İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî Hz. Peygamber'in Hayber'in fethine çıkışının hicri yedinci yılda olduğunu belirtmişler ve Hayber'in fethinin Hudeybiye'den sonra olduğunu zikretmişlerdir. Râşid ve Cevdet Paşa'nın Hudeybiye'den yirmi gün sonra Hayber'e çıkıldığı bilgisi ise Beyhakî'nin eserinde geçmektedir.[1437]

Farklı olarak Muîn el-Miskîn Allah Resulünün bu gazveye katılacaklara sadece cihat için gelmelerini, ganimet elde etmek arzusuyla orduya katılmak isteyenlerin gelmemesini belirttiğini zikretmiştir. O, Müslümanlar cihada hazırlanırken, Medine'de kalmış olup Hz. Resul ile anlaşma yapmış olan az sayıdaki Yahudi'nin Ben-i Kaynuka, Nadîr ve Kurayza'nın başına gelenlerin, Hayber Yahudilerinin de başına geleceğini bildikleri için bu durumun onların zoruna gittiğini Müslümanlardan alacakları olanların onları sıkıştırdığını demiştir. Muîn el-Miskîn onlardan birisinin de Ebu'ş-Şahm ismindeki Yahudi olduğunu belirtmiştir. Ona, Abdullah b. Ebu Hadred el-Eslemî'nin beş dirhem borcu bulunmakta olup, tahsil etmek isteyince Abdullah ona kendisine mühlet vermesini Hayber'e gazveye çıkacaklarını, oradan elde edeceği ganimetle ödeyeceğini belirtmiştir. Ebu'ş-Şahm "Hayber Yahudilerinin cengini sairleri gibi kıyas etmeyin. Tevrat hakkı için Hayber'de on bin cenkçi kişi vardır, okları yere düşmez, mızrakları demirden geçer." demiştir. Ebu Hadred "Ey aduvvullah sen bizi düşmandan mı korkutursun, siz bizim sebebimizle emân üzere olursunuz." cevabını vermiş,

---

[1435] İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 216-224; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 644-657.

[1436] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 114; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 229v, 230r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 212; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 276; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 366. Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 111.

[1437] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 470; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 113; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 252; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 100; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 222, 223; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 9; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, IV, 193, 194.

münakaşaları artınca, kendisini Hz. Peygamber'e söyleyeceğini belirtmiştir. Abdullah onun söylediklerini Allah Resulüne bildirince o, bir şey söylememiştir. Bir süre durduktan sonra bazı şeyler söylemiş fakat Ebu Hadred işitemediğini demiştir. Yahudi "Ey Ebu'l-Kâsım bu kimse de hakkım vardır, vermez." demiş, Resul-i Ekrem ona hakkı olanı vermesini emretmiştir. Abdullah b. Ebu Hadred elbiselerinin birisini üç dirheme satıp, üzerini de ekleyerek onun borcunu ödemiştir. Muîn el-Miskîn Seleme b. Eslem'in, ona bir elbise verdiğini, onunla gazveye çıktığını, orada çok ganimet elde ettiğini, hatta Ebu'ş-Şahm'le akrabalığı bulunan bir cariyenin ona düştüğünü onu, ona satıp çok para kazandığını zikretmiştir.[1438]

Muîn el-Miskîn'in yukarıda verdiği bilgiler ile Ebu'ş-Şahm ve Abdullah b. Ebu Hadred el-Eslemî hakkındaki anlatımı Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir. Onun verdiği bilgiler Meğazi'ye uymakla birlikte Muîn el-Miskîn'in Ebu'ş-Şahm'ın "Hayber Yahudilerinin cengini sairleri gibi kıyas etmeyin. Tevrat hakkı için Hayber'de on bin cenkçi kişi vardır, okları yere düşmez, mızrakları demirden geçer." şeklinde verdiği sözü Vâkıdî'de "Hayber'in cengini, karşılaştığınız bedevilerin savaşı gibi mi zannediyorsunuz. Tevrat'a yemin olsun ki, Hayber'de on bin savaşçı vardır." şeklinde geçmiştir. Diğer malumatın bu eserdeki rivayete uyduğu görülmüştür.[1439]

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Aşkî Hz. Peygamber'in ashaptan bin dört yüz kişiyle sefere çıktığını orduda iki yüz süvari bulunduğunu belirtmiştir. İbrahim en-Nîsâbûrî ise ashaptan iki bin askerle çıktığını demiştir. Muîn el-Miskîn Allah Resulünün Medine'de yerine Sibâ b. Urfute el-Gıfârî'yi bıraktığını belirtmiştir.[1440] Hz. Peygamber'in Hayber'e ashaptan bin dört yüz kişiyle gittiği, orduda iki yüz süvari asker olduğu bilgisi İbn Hişâm, İbn Sa'd ve İbn Hibbân'ın eserlerinde geçmekte olup bu eserlerde ashaptan iki bin kişinin olduğu bilgisi bulunmamaktadır.[1441] Yine Muîn el-Miskîn Allah Resulünün Medine'de yerine Sibâ b. Urfute el-Gıfârî'yi bıraktığı şeklinde verdiği malumat İbn İshak, İbn Hişâm ve Vâkıdî'nin eserlerinde geçmektedir.[1442]

Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in sabahleyin Hayber'e vardığını ve kalelerini muhasaraya aldığını demiştir. O, Tufeyl b. Amr'ın Allah Resulü daha Medine'ye hicret etmeden Mekke'ye gelip Müslüman olduğunu, geri dönüp kabilesi olan Devs içerisinde

---

[1438] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 212, 213.
[1439] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 114.
[1440] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 426a, 426b; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 213; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 276; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 367; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 111.
[1441] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 269; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 102; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 224, 223.
[1442] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 115; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 252.

İslam'ın yayılması için çalıştığını söylemiştir. Müellif Resulullah Hayber de iken, onun dört yüz adamıyla birlikte Medine'ye geldiğini, fakat onu orada bulamayınca Hayber'e gelerek gazveye katıldıklarını, Ebu Hureyre'nin de onlar içerisinde olduğunu belirtmiştir.[1443] Cevdet Paşa'nın verdiği bu bilgilerin İbn Sa'd'ın eserinde aynı şekilde geçtiği görülmüştür.[1444]

Muîn el-Miskîn yolda bir kimsenin ricasıyla Âmir b. Sinân'ın birkaç güzel beyit söylediğini, Hz. Peygamber'in söyleyenin kim olduğunu sorduğunu, ona İbn Sinân denilince "Allah ona rahmet eylesin." dediğini belirtmiştir. O, Allah Resulü kime böyle der ise onun şehit olacağının işareti olduğunu İbn Sinân'ın bu gazvede şehit olduğunu demiştir. Yine o, Resulullah'ın Abdullah b. Revâha'ya işaret ederek birkaç beyit söylemesini istediğini, onun emri yerine getirdiğini, ona da "Allah sana rahmet eylesin." dediğini, bunun da onun şehit olacağına işaret olduğunu ve ona da Mute'de şehadet vaki olduğunu belirtmiştir.[1445] Muîn el-Miskîn'in Âmir b. Sinân ve Abdullah b. Revâha hakkında verdiği bu bilgiler Vâkıdî'nin eserinde geçmekte olup, söyledikleri şiirlerde verilmiştir. Yine farklı olarak Hz. Peygamber'in sözü üzerine Hz. Ömer'in onların şehit olacağını söylediği şeklinde daha teferruatlı geçmekle birlikte, verilen malumatın Meğazi'ye uyduğu görülmüştür.[1446]

Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in İslam ordusuyla Sahbâ denilen mevkiye geldiğini, ordunun kılavuzuna kendilerini Gatafanlılar ile Hayberliler arasından giden yoldan götürmesini istediğini zikretmiştir. O, onun bu yolla Gatafan'ın Hayber'e yardımını kesmek kastıyla bu emri verdiğini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn Hz. Resulün Abbâd b. Bişr'i bir grup süvari birliğiyle birlikte etrafı gözetlemesi için gönderdiğini demiştir. Müellif, Abbâd'ın Yahudilerden bir casusu yakaladığını, Hayber'in durumu hakkında kendisine sorular sorduğunu söylemiştir. O, Yahudilerin Gatafan'dan yardım istediklerini, onların savaşçı kimseleri Hayber'e yardıma gönderdiğini, on bin kimse olduklarını, hepsinin iyi savaşçı olduğunu, cenkten asla kaçacak şahıslar olmadıklarını demiştir. Muîn el-Miskîn bunun üzerine Abbâd'ın "Sen onların casususun. Sana böyle demek lazımdır." dediğini, ona birkaç değnek vurup doğruyu söylemesini istediklerini zikretmiştir. O eğer kendisine emân verirlerse, gerçeği söyleyeceğini belirtmiştir. Onlar ona güvence verince o, Hayberlilerin Müslümanların kendilerine doğru gelmelerinden dolayı korku içerisinde olduklarını, Medine'de ki Yahudilerin uğradıkları akıbete kendilerinin de uğrayacaklarını düşünerek kuşku ve kaygıya düştüklerini haber

---

[1443] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 367.
[1444] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 102.
[1445] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 214.
[1446] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 116, 117.

vermiştir. O, Medine'de ki münafıkların Hayber'e gelişinizi haber verdiğini, Müslümanların sayılarının az olduğunu, silahlarının iyi olmadığını, güzel savaşan kimselerle karşılaşmadıklarını söyleyerek Yahudileri cesaretlendirdiklerini belirtmiştir. Müellif Abbâd'ın onu Hz. Peygamber'e götürdüğünü, bildiklerini ona da zikrettiğini, orada bulunan Hz. Ömer'in izin alarak onu öldürmek istediğini fakat Abbâd'ın ona emân verdiğini bildirmesi üzerine Allah Resulü casusu ona teslim ettiğini, onun hemen orada İslam'ı kabul ettiğini belirtmiştir.[1447]

Muîn el-Miskîn'in bu anlatımı Vâkıdî'nin eserinde geçmekle birlikte buradaki rivayet daha teferruatlıdır. Bu rivayette İslam ordusu Sahbâ'ya geldiğinde Hz. Peygamber'in orada ikindiyi kıldığı ve bir şeyler yedikleri bilgisi geçmektedir. Ayrıca kılavuzun Hayber'e gidiş yollarını sırayla zikredişi ama Allah Resulünün o yolları kabul etmemesi, sonra Gatafan ile onlar arasındaki yoldan gidilmesini emrettiği şeklinde geçmiştir. Yine Vâkıdî'de ki rivayette farklı olarak casusun kendisini kaybettiği develeri arayan bir şahıs olarak tanıttığı ile Hayber Yahudilerinin kalelerinde silahlarının, erzaklarının ve sularının çok olduğunu, kendilerine yıllarca yeteceğini dediği de geçmektedir. Yine Muîn el-Miskîn'in Hz. Peygamber casusu Abbâd'a verdiğinde hemen iman ettiği bilgisi, Meğazi'de onu Abbâd'a verdiğinde casusu alıp onu sağlam bir şekilde bağladığını ve kuşatmaya götürdüğünü, Hz. Peygamber'in orada onu üç kez İslam'a davet ettiğini, eğer kabul etmez ise kurtuluşunun zor olduğunu belirttiğini ve onun Müslümanlığı seçtiği şeklinde geçmektedir. Bu farklılıkların yanında verilen anlatım ve bilgiler Vâkıdî'nin verdiği rivayetlere uymaktadır.[1448]

Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber Hayber'e geldiğinde Yahudilerin ondan haberi bile olmadığını, güneş doğuncaya kadar horozların dahi ötmediğini, onların sabahleyin bahçe ve tarlalarına gitmek için kalelerinden çıktıklarını, karşılarında Müslümanları gördüklerinde şaşkına döndüklerini ve kalelerine kaçtıklarını demiştir. Muîn el-Miskîn ve Râşid Hz. Peygamber'in orayı kuşattığında Hubâb b. el-Münzir'in ona geldiğini kondukları bu yerin doğru bir menzil olmadığını, hisarlardan atılan okların kendilerine isabet edeceğini ve Yahudilerin kolaylıkla kendilerine saldırı düzenleyebileceklerini, yerlerini değiştirmeleri gerektiğini belirttiğini demişlerdir. Müellifler, Resulullah'ın Muhammed b. Mesleme'yi çağırdığını konaklayacak uygun bir yer bulmasını emrettiğini, onun Recî ismindeki mevkiyi bulduğunu ve oraya ordunun yerleştirildiğini belirtmiştir. Farklı Muîn el-Miskîn Hubâb'ın Resul-i Ekrem'e, Yahudilerin hurma ağaçlarını çocuklarından daha çok sevdiklerini belirttiğini, onları kesmelerini tavsiye

---

[1447] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 214, 215.
[1448] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 117-119.

ettiğini, onunda bu noktada emir verdiğini söylemiştir. O, ağaçların kesildiğini gören Hz. Ebu Bekir'in, Allah Resulüne gelerek Allah'ın Hayber'in fethini vaat ettiğini, bunun gerçekleşeceğini, hurmaları kesmenin doğru olmadığını dediğini, onun görüşünü beğenen Hz. Muhammed'in ağaçların kesilmesini yasakladığını zikretmiştir.[1449] Muîn el-Miskîn'in bu anlatımı Vâkıdî'nin eserinde geçmekle birlikte onun verdiği rivayetin özeti şeklinde zikredilmiştir. Râşid'in kısmi olarak verdiği bilgi ise yine bu rivayet içerisinde geçmektedir. Bununla birlikte gerek verilen bilgilerin gerekse isimlerin Meğazi'de ki malumata uyduğu görülmüştür.[1450]

Muîn el-Miskîn ashaptan Mahmûd b. Mesleme'nin Hayber'de hazır olduğunu ve iyi cenk ettiğini demiştir. Müellif o gün havanın çok sıcak olduğunu, onun sıcaktan etkilenmesi sebebiyle üzerindeki silahları çıkardığını ve Yahudilerin kalesinin Nâim isimli hisarının gölgesinde oturduğunu söylemiştir. O, Mahmûd'un kalede sadece Yahudilerin zahirelerinin olduğunu, orada kimsenin olmadığını zannettiğini belirtmiştir. Merhab adındaki bir Yahudi onu orada görünce bir taşı burçtan onun başına bırakmış ve onun başına isabet ettirmiştir. Onun anlının derisi yüzüne doğru sıyrılmıştır. Onu Allah Resulünün yanına götürmüşler, onun yüzüne sarkan alın derisini yerine yerleştirmiş ve sarmıştır. Muîn el-Miskîn onun bu darbe sebebiyle aldığı yaradan şehit olduğunu vermiştir.[1451] Muîn el-Miskîn'in Mahmûd b. Mesleme ile ilgili yukarıda verdiği malumat Vâkıdî'nin eserinde yakın ifadelerle geçtiği görülmüştür.[1452]

Muîn el-Miskîn Hz. Ömer'in orduyu korumak, gözetlemek için bir gece dolaşırken bir Yahudi'nin yakalandığını demiştir. Hz. Ömer onun öldürülmesini isteyince o, Hz. Muhammed ile görüşmek istediğini söylemiştir. Allah Resulüne götürülen Yahudi kendisine emân verilmesi durumunda kendisine doğru söyleyeceğini söylemiştir. Resulullah'tan güvence alınca Nizâr kalesinden geldiğini, orada ki Yahudilerin bu günkü savaştan dolayı çok korktuklarını, silahlarını gömerek oradan bir gedik açarak kaçacaklarını, eğer kendisine izin verirlerse onlara dönüp, silahlarını nereye gömdüklerini öğreneceğini ve kendilerine yarın bunun haberini getireceğini vadetmiştir. Hz. Peygamber kabul edince ailesinin de bağışlanmasını talep etmiş ve olumlu cevap almıştır. Muîn el-Miskîn ertesi gün kalede bir delik açıldığını Müslümanların gördüğünü, o Yahudi'nin de gelerek İslam'a girdiğini belirtmiştir.[1453]

[1449] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 215-217; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 277.
[1450] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 119, 120.
[1451] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 216.
[1452] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 121.
[1453] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 217.

Muîn el-Miskîn'in bu anlatımı Vâkıdî'nin eserinde verilen rivayetin özeti olmakla birlikte rivayette Yahudi'nin ismi Simâk olarak verilmiş, onun en-Netât kalesinden geldiği söylenmiştir. Muîn el-Miskîn ise farklı olarak onun Nizâr kalesinden geldiğini demiştir. Yine Vâkıdî'nin verdiği rivayette Yahudilerin kalede gömdükleri silahlarının teferruatlı olarak ne olduğu da belirtilmiş olup, onların Netât'tan eş-Şık kalesine kaçacakları bilgisi zikredilmiştir. Muîn el-Miskîn'den farklı olarak Simâk Hz. Peygamber'e geldiğinde Yahudiler tarafından gömülen silahların nerede olduğunu kendisinden başka kimsenin de bilmediğini belirtmiştir. Oysaki Muîn el-Miskîn, gidip öğrenip yarın gelip haber vereceği şeklinde zikretmiştir. Vâkıdî'de, o gün Allah Resulünün Hz. Ömer'i ordunun başına getirdiği bilgisi de mevcuttur. Bu farklılıklarla birlikte verdiği diğer bilgilerin Meğazi'ye uyduğu görülmüştür.[1454]

Muîn el-Miskîn kalelerin muhasara edildiği sırada Merhab adlı Yahudi'nin kaleden çıkarak mubareze talep ettiğini demiştir. Müellif, onun karşısına Amir b. Ekvâ'nın çıktığını, Merhab'ın ona hamle yaptığını ve kılıcının kalkanına geldiğini, Amir ise karşı hamle yaptığında kılıcının kendi ayağına isabet ettiğini ve yaralandığını, bunun neticesinde vefat ettiğini söylemiştir. O, ashaptan bazılarının Amir'in kendi kılıç darbesiyle ölmesi neticesinde amelinin boşa gittiğini dediğini, kardeşinin bu duruma çok üzüldüğünü zikretmiştir. Yine o, Allah Resulünün Seleme b. Ekvâ'yı mahsun gördüğünü, ona bunun nedenini sorduğunu belirtmiştir. O ashaptan bazılarının kardeşinin şehit olmadığını dediğini Resulullah'a bildirince o, "Bu söz yanlıştır. Muhakkak ki onun iki ecri vardır." buyurmuştur.[1455] Muîn el-Miskîn'in bu anlatımı Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın eserinde geçmekle birlikte, İbn Sad'ın verdiği rivayetle yakın ifadelerle aynı olup, verilen anlatımın uyduğu görülmüştür.[1456]

Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in bir gün sancakla birlikte Hz. Ebu Bekir'i Hayber kalelerinden birini fethetmesi için gönderdiğini fakat ona bunun nasip olmadığını demiştir. O, sonra Hz. Ömer'i bir sancakla gönderdiğini fakat onunda buna müyesser olamadığını söylemiştir. Muîn el-Miskîn Sehl b. Sa'd nakilde bulunarak, Allah Resulünün "Yarın sancağı öyle birisine veririm ki, Allah ve Resulü onu sever, oda Allah ve Resulünü sever. Onun eliyle kale fethedilir." buyurmuştur. Muîn el-Miskîn ashabın yarın sancağın verileceği kimse olarak kendilerinin olmasını murat ettikleri, ertesi gün onun Hz. Ali'yi çağırdığını zikretmiştir. Müellif onun gözlerinin çok ağrıdığını bundan dolayı, eziyet çektiğini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn Allah Resulünün

---

[1454] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 122, 123.
[1455] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4, s. 217.
[1456] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 112; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 105.

onun gözüne tükürüğünü sürdüğünü ve şifa bulduğunu, sancağı ona verdiğini ve kaleyi fethetmeyle görevlendirdiğini söylemiştir. Hz. Ali ashapla birlikte fethe geçmiş ve taştan bir yığının içine nihayet sancağı dikmiştir. Kaleden kim olduğunu sormuşlar o, Ali b. Ebu Talib olduğunu demiştir. Müellif Yahudilerin kalelerinden çıkarak onlara saldırdıklarını, Hz. Ali'nin Merhab'ın kardeşi el-Hâris ile cenk ettiğini ve onu öldürdüğünü zikretmiştir. Daha sonra Merhab'ın Hz. Ali'ye saldırdığını ve onu da öldürdüğünü belirtmiştir. Muîn el-Miskîn cenk esnasında Hz. Ali'nin kalkanının bir kılıç darbesiyle yere düştüğünü, bir Yahudi'nin onu alıp kaçtığını, bu duruma çok kızan Hz. Ali'nin kale kapısını halkasından tutup kopararak kendisine siper ettiğini söylemiştir. Müellif İmam Bakır'ın Hz. Ali kalenin kapısına yapışıp koparmak için sarstıkça, kalenin yerinden sarsıldığını, hatta Ahbâb'ın kızı Ümmü Habibe'nin bu sarsıntıdan dolayı tahtından düştüğünü, yüzünün yaralandığını naklettiğini zikretmiştir. Bu muharebeden sonra seksen kişinin kapıyı kaldırmaya çalıştığı fakat kıpırdatamadıklarını belirtmiştir. Ashaptan çok güçlü kırk kişinin kaldırmaya çalıştıklarını fakat kaldıramadıklarını zikretmiştir. O, Allah'ın Cebrail'i gönderdiğini Hz. Peygamber'e Ali'nin yeniden kapıyı kaldırmasını istediğini, fakat onunda kaldıramadığını, Cebrail'in "O kapıyı koparıp kaldıran biz idik." dediğini zikrettikten sonra onun kaleyi fethettiğini belirtmiştir. Bu hadiseyi İbrahim en-Nîsâbûrî ve Rabguzî'de eserlerinde kısaca zikretmişlerdir. Onlar, Hz. Ebu Bekir ve Ömer kısmını vermeden, Hz. Ali'ye Hz. Peygamber'in sancağı verdiğini, onun gözlerinden rahatsız olduğunu, Hz. Peygamber'in tükürüğünü onun gözlerine sürerek iyileştirdiğini ve onun kale kapısını koparıp kalkan yaparak orayı fethettiğini, kale kapısını koparmasından dolayı Hz. Ali'nin kendisine güvendiğini, Cebrail'in gelip kapıyı kaldıranın kendisi olduğunu belirttiği şeklinde kısaca ele almışlardır. Râşid ise konuyu Muîn el-Miskîn gibi ele almakla birlikte, onun anlatımında Muîn el-Miskîn'in İmam Bakır'dan verdiği anlatım ile Cebrail hakkında bilgi yoktur. Diğer anlatımlar ve verilen bilgilerin Muîn el-Miskîn'le aynı olduğu görülmüştür. Cevdet Paşa kısa bir şekilde zikretmiştir. O, bu gazvede Hz. Ali'nin büyük kahramanlıklar gösterdiğini, kalelerden birisinin kapısını yerinden sökerek kalkan gibi kullandığını, Hayber'in kalelerinin birer birer alındığını belirtmiştir.[1457]

Muîn el-Miskîn'in teferruatlı olarak, Cevdet Paşa'nın ise çok kısa ele aldığı Hz. Ali ile ilgili yukarıdaki anlatımları İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, Taberî ve Beyhakî'nin

[1457] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 427b, 428a; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 226v, 227r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 218-221; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 278-281; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 368.

eserlerinde geçmekle[1458] birlikte Muîn el-Miskîn'in anlatımı daha çok İbn İshâk ve İbn Hişâm'ın eserlerinde ki İbn İshâk rivayetine uyduğu görülmekle birlikte anlatımın son kısımları İbn İshâk'ın naklinde yoktur.[1459] Bunun yanında onun Sehl b. Sa'd'dan verdiği anlatım, Beyhakî'nin eserinde geçmektedir. Fakat buradaki Sehl b. Sa'd'dan verilen rivayet Muîn el-Miskîn'in anlatımının bir kısmını karşılamakta olup, diğer anlatımları Delâil'deki farklı rivayetlerin birleştirilmesi şeklinde verilmiştir.[1460] Yine bu ve diğer eserlerde ki rivayetlerde Muîn el-Miskîn'in İmam Bakır'dan verdiği anlatım geçmemektedir. Hz. Ali'nin kale kapısını koparmasıyla ilgili anlatım ise, cenk esnasında bir kılıç darbesiyle elindeki kalkanın düştüğü ve orada bulunan bir kale kapısını alarak kendisine siper ettiği seklinde geçmektedir. Kapıyı kaldırmaya çalışanlara gelince İbn Hişâm'ın eserinde, İbn Seleme'nin kendisiyle birlikte sekiz kişinin o kale kapısını ters çevirmeye çalıştığı ve buna güçlerinin yetmediği şeklinde geçmektedir. Oysa ki Muîn el-Miskîn'in eserinde ilk önce seksen kişi, sonra ashabın en güçlülerinden olan kırk kişinin kaldıramadığı şeklinde geçmekte olup, akabinde Cebrail'le olan bilgi verilmiştir. Muîn el-Miskîn'in verdiği bu bilgi Beyhakî'nin eserinde kırk kişinin cenkten sonra kapıyı çevirmeye çalıştığı, fakat buna güçlerinin yetmediği şeklinde geçmiştir. Yine Beyhakî, Câbir'den verdiği ve zayıf olduğunu belirttiği diğer bir rivayette ise, Hz. Ali'nin kalkan olarak kullandığı bu kapıyı, ashaptan yetmiş kişinin güçlükle kaldırıp yerine taktıkları şeklinde vermiştir.[1461] Müracaat ettiğimiz bu eserlerde Merhab'ı öldüren hakkında farklı bilgiler olmakla birlikte, onun Hz. Ali tarafından değil Muhammed b. Mesleme tarafından katledildiği belirtilmiştir. Vâkıdî'nin eserinde ise İbn Mesleme'nin onun ayaklarını kestiği, Hz. Ali'nin ise öldürdüğü şeklinde verilmiştir. Muîn el-Miskîn konunun anlatımında Muhammed b. Mesleme'den bahsetmemiştir. Muîn el-Miskîn'in Hz. Ali'nin Merhab'ı öldürdüğü şeklinde verdiği bilgi ise Beyhakî'nin eserinde geçmektedir.[1462] Nîsâbûrî, Rabguzî, Râşid ve Cevdet Paşa'nın ise ana hatlarıyla ele aldıkları anlatımlarının müracaat ettiğimiz eserlerdeki malumata uyduğu görülmüş olup Nîsâbûrî ve Rabguzî'nin Cebrail'le ilgili verdikleri bilgi bu eserlerdeki rivayetlerde geçmediği görülmüştür.[1463]

1458 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 476; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 128, 129; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 257, 258; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 12, 13; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, IV, 205-213.

1459 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 476; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 257, 258.

1460 Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, IV, 205-213.

1461 Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 258; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, IV, 212

1462 Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 129; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, IV, 209.

1463 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 476; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 128, 129; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 257, 258; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 12, 13; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, IV, 205-213.

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hayber fethedildikten sonra Yahudilerden Sellâm b. Mişkem'in eşi olan Zeynep bnt. Hâris'in Hz. Peygamber'e kızartılmış koyun getirdiğini, onun ashaptan bazıları ile yemek için oturduğunu ve bir parçasını ısırdığını, ashaptan Bişr b. el-Berâ b. Ma'rûr'un ise etten bir parça yediğini demişlerdir. Onlar, Hz. Peygamber'in ağzında çiğnediği eti çıkardığını, etin kendisine zehirli olduğunu bildirdiğini, bunun üzerine Allah Resulünün ashaba yemeği yememelerini emrettiğini belirtmişlerdir. Hz. Peygamber onu çağırarak bu işi ne için yaptığını sormuştur. Cevdet Paşa Zeynep'in "Eğer hak peygamber isen kâr etmez ve eğer yalancı isen elinden kurtulmuş oluruz diye bu işe cesaret ettim. Ve şimdi hak peygamber olduğunu anladım ve sana iman eyledim." cevabını verdiğini demiş iken, Muîn el-Miskîn'de yakın ifadelerle aynı bilgiyi vermiştir. Allah Resulü onu serbest bırakmıştır. Fakat onun kurduğu bu tuzak sebebiyle Bişr vücuduna giren zehirden dolayı vefat edince, onun varisleri kısas istemişlerdir. Bunun üzerine Hz. Resul ona kısas uygulatmıştır. Râşid ise bu hadiseyi kısa bir şekilde ele alarak Zeynep bnt. Hâris'in kızartılmış bir koyunla Hz. Peygamber'e yedirmeye çalıştığını söyleyerek, teferruatının Sîre ve tarih eserlerinde olduğunu belirtmiştir.[1464]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın Zeynep bt. Hâris'in Hz. Peygamber'i zehirlemeye çalıştığı yukarıdaki hadisenin anlatımı İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerinde geçmekte olup, bu eserlerdeki rivayetlerde verilen isimlerin ve bilgilerin uyduğu görülmüştür. Fakat bu rivayetlerdeki ilgili bölümlerde Zeynep'inde kısas olarak öldürüldüğü genellikle geçmemektedir. Fakat Vâkıdî'nin eserinde, bazılarına göre Hz. Peygamber'in emrederek onu öldürttüğü, sonra asıldığı şeklinde bir bilgide geçmekte olup, bazılarına göre ise onu serbest bıraktığının söylendiğini de belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın bu bilgilerden Zeynep'in öldürüldüğü malumatını tercih ettikleri görülmüştür. Yine müracaat ettiğimiz bu eserlerde Bişr'in bir yıl yaşadığı ve zehrin etkisiyle yürüyemediği, hasta olduğu bilgisi ile onun hemen lokmayı yuttuktan sonra öldüğü bilgisi de geçmektedir. Müelliflerin bu farklı rivayetlerden seçimlerde bulunduğu görülmekle birlikte, anlatımlarının İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerine uyduğu görülmüştür.[1465]

[1464] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 223, 224; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 283; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 368, 369.

[1465] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 479; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* II, 144, 145; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 260; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 102; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 15, 16.

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in Yahudilerin tüm kalelerini fethettikten sonra onlardan aldığı ganimeti taksim ettiğini demişlerdir.[1466] Muîn el-Miskîn teferruata girerek, Allah Resulünün ganimet paylaşılmadan önce hiç kimsenin ondan bir şey almamasını, alır ise yerinin cehennem olacağını belirttiğini söylemiştir. O, Hz. Peygamber'in bineğinden sorumlu Kerkere adında siyahi bir şahıs olduğunu belirtmiştir. Muîn el-Miskîn Kerkere'nin vefat ettiğini, ashabın Resulullah onun şehit olup olmadığını sorduklarını zikretmiştir. Hz. Peygamber onun cehennemde olduğunu demiştir. Sahabiler araştırdıklarında onun belinde ganimetten olan yünden bir kilim bulmuşlardır. Yine Muîn el-Miskîn ashaptan bir şahsın vefat ettiğini, Resulullah'ın onun namazının kılınmasını emrettiğini, fakat kendisinin kılmadığını ve o kimsenin ganimet malından izinsiz aldığı belirttiğini zikretmiştir. Sahabiler araştırdıklarında onun malı içerisinde iki dirhem etmeyen bir eşya bulmuşlardır.[1467] Muîn el-Miskîn'in verdiği bu bilgiler ve isim Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir. Farklı olarak burada Kerkere'nin zimmetine bir pelerin (örtü) geçirdiği ile "İki dirhem etmeyen bir eşya alan" şahsın, aynı cümle ile Vâkıdî'de "İki dirhem etmeyen bir inci parçası" aldığı şeklinde geçmiş olup, Muîn el-Miskîn'in anlatımının Meğazi'ye uyduğu görülmüştür.[1468]

Muîn el-Miskîn Haccâc b. Ilât es-Sülemi'nin Hz. Peygamber'in Hayber'de olduğunu işiterek onun yanına gelip Müslüman olduğunu, onun ticaretle uğraşan çok zengin birisi olduğunu ve Ben-i Süleym topraklarındaki altın madenlerinin sahibi olduğunu demiştir. Müellif onun hakkında teferruatlı ve uzunca bir anlatımda bulunmuştur. Özetle; Haccâc İslam'a girdiğinde Hz. Resule eşinin yanında ve Mekkelilerde çok malının olduğunu belirtmiştir. O, eğer Mekkeliler ve eşinin kendisinin Müslüman olduğunu işitmeleri durumunda onların kendisine mallarını vermeyeceğini söylemiş ve oraya dönüp alacaklarını toplamak için izin istemiştir. O, Hz. Peygamber'e müşrikler kendisine bir şey sorarsa onlara gerçek olmayan cevaplar verip veremeyeceğini sormuş, Allah Resulü nasıl icap ederse öyle cevap ver buyurmuştur. Haccâc Harem'e geldiğinde ona Hz. Muhammed'in Hayber'e gittiğini bundan haberi olup olmadığını sormuşlardır. O, Müslümanların hezimete uğradığını, Hz. Muhammed'i esir ettiklerini, onların mallarını alıp ganimet ettiklerini, kendilerinden alacaklarını vermelerini, gidip onları satın alacağını belirtmiştir. Müşrikler bu haberi işitince çok sevinmişler ve onun alacaklarını kendisine toplayarak vermişlerdir. O, eşinin yanına da giderek aynı şeyi söyleyip, ondanda yanında olan malını almıştır. Onun verdiği bu

---

[1466] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 224-226; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 283; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 369.
[1467] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 224-226.
[1468] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 146, 147.

haberi Mekke'deki Müslümanlarda duymuş ve çok üzülmüşlerdir. Abbas, kölesini Haccâc'a göndererek durumun aslını öğrenmek istemiştir. O, Abbas'a üzülmemesini söylemesini köleye söyleyerek, o ne murat ediyorsa durum öyledir demiştir. Haccâc b. Ilât öğlen vakti Abbas'a giderek gerçeği ona anlatmıştır. O çok sevinmiş ve kölesini azat etmiştir. Mekkelilerden alacaklarını toplayan Sülemi Medine'ye geri dönmüştür. Muîn el-Miskîn Abbas'ın kokular sürünerek, güzel elbiseler giyinip Kâbe'ye gittiğini ve onu tavaf etmeye başladığını, onu gören müşriklerin ona, üzüntünün büyüklüğünden herhalde böyle umursamazsın dediklerini belirtmiştir. Devamında Abbas onlara durumun bildikleri gibi olmadığını, Allah Resulünün Hayber'i fethettiğini, onları esir aldığını, Haccâc'ın karısında ve kendilerinde olan malını toplamak için böyle bir şey dediğini belirtmiştir. Kureyş bu duruma çok üzülmüş, oradaki Müslümanlar ise çok sevinmişlerdir.[1469] Muîn el-Miskîn'in, Haccâc b. Ilât es-Sülemi hakkında verdiği bilgiler ifade tarzındaki küçük farklılıklarla birlikte Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir. Fakat onun anlatımı Meğazi'de verilen rivayetin özeti niteliğinde olduğu görülmekle birlikte verilen isimler ve bilgilerin bu esere uyduğu görülmüştür.[1470]

Ayrıca Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Yahudilerden, Al-i Hukayk'ın definelerinin de içerisinde olduğu büyük miktar da ganimet elde edildiğini belirtmişlerdir.[1471] Ayrıca Muîn el-Miskîn Hayber ganimetinin bir yerde toplandığını, Hz. Peygamber'in Zeyd b. Sabit'i gazveye katılanları saymasını istediği, onun bin dört yüz şahıs saydığını, ganimetten atlı olanlara iki hisse, yaya olanlara ise bir hisse verildiğini zikretmiştir.[1472] Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Aşkî ashaptan on beş kişinin şehit olduğunu, düşmandan ise doksan üç şahsın öldürüldüğünü demiştir.[1473] Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın verdiği Al-i Hukayk'ın defineleri ile ilgili bilgi İbn Sa'd'ın eserinde geçtiği görülmüştür. Yine Muîn el-Miskîn'in gazveye katılanların sayısının belirlenmesinde Zeyd. Sabit'in görevlendirildiği bilgisi ile bin dört yüz şahsı belirlediği malumatı İbn Sa'd'ın eserinde geçmekte olup Atlılara iki hisse yayalara bir hisse İbn Hişâm'ın eserinde geçmektedir.[1474] Yahudilerden doksan üç kişinin öldürüldüğü, Müslümanlardan ise on beş kişinin öldürüldüğü bilgisi aynı şekilde Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın eserinde geçtiği görülmüştür.[1475]

[1469] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4, 223.
[1470] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 161-164.
[1471] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 222, 223; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 283; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 368.
[1472] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 223.
[1473] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 223; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 368; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 112.
[1474] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 269; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 102.
[1475] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 160; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 101, 102.

Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in Hayber'e yaklaştığında Fedek'e Mühayyisa b. Mes'ûd'u gönderdiğini demiştir. O, Muhayyisa'ya oranın halkını İslam'a davet etmesini ve Hayber'den sonra kendilerinin de üzerine geleceğini bildirmesini istemiştir. Onlar Hâris, Âmir ve Yahudilerin efendisi olan Merhab, Netât'a bulunmaktadır, onların on bin askerleri olup, Muhammed onlara karşı koyabilecek güce sahip değildir demişlerdir. Muîn el-Miskîn Muhayyisa'nın, Fedeklilerin barış yapma taraftarı olmadıklarını gördüğünü, durumu Hz. Peygamber'e haber vermek üzere geri dönmek istediğini belirtmiştir. O, durumu anlayan Yahudilerin ona biraz kalmasını kendisiyle birlikte bir grubu görüşmek ve sulhun şartlarını konuşmak üzere Hz. Muhammed'e göndermek istediklerini dediklerini zikretmiştir. Müellif onların Müslümanların Hayber Yahudilerini yenemeyeceklerini zannettiklerini belirtmiştir. Bir müddet sonra onlara Nâ'im kalesinin Müslümanlar tarafından fethedildiği, halkının ve önemli şahsiyetlerin öldürüldüğü haberi ulaşmıştır. Aldıkları bu haber üzerine onlar korkuya kapılmışlardır. Muhayyisa'ya Haber Yahudileri hakkında söyledikleri şeyleri Hz. Muhammed'e söylememesi karşılığında kadınlarından topladıkları altınları kendisine vermeyi teklif etmişlerdir. O, onların bu teklifini kabul etmemiş ve durumu Allah Resulüne bildirmiştir. Muîn el-Miskîn, Fedeklilerin reislerinden birisi olan Nûn b. Yûşâ ile birlikte bazı kimseleri, Resulullah'a yolladıklarını, mülklerinin yarısının Resul-i Ekrem'e verilmesi, yarısının da kendilerinde kalması noktasında sulh yaptıklarını belirtmiştir. Ayrıca müellif Hz. Ömer devrinde Fedek Yahudilerinin yerleşim yerlerini terk edip gitmelerine karar verildiğini, mülklerinin yarısına bedel olmak üzere Beytü'l-Mal'dan elli bin dirhem bedel gönderildiğini demiştir.[1476] Cevdet Paşa ise kısa bir şekilde Fedek Yahudilerine Haber'in feth olunduğu haberinin gelmesi üzerine korktuklarını, topraklarında kalmayı teklif ettiklerini, buna karşılık arazilerinin yarısını Hz. Peygamber'e bırakmak üzere anlaştıklarını söylemiştir.[1477]

Muîn el-Miskîn'in teferruatlı olarak, Cevdet Paşa'nın ise kısaca ele aldığı Fedek Yahudileriyle ilgili verilen bilgiler Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir. Muîn el-Miskîn'in verdiği isimlerin ve bilgilerin aynı şekilde bu eserde geçtiği görülmüştür. Bununla birlikte Vâkıdî, Nûn b. Yûşa'nın teklifini verirken iki rivayet vermiştir. Bunlardan birincisi, Yahudilerin Hz. Peygamber'e mallarından vermeyerek topraklarını terk etmeyi teklif ettikleri görüş ile Muîn el-Miskîn'in de zikrettiği mülklerinin yarısını verme teklifidir. Vâkıdî arazilerinde kalmayı talep edip, topraklarının yarısını vermeyi teklif

[1476] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 226, 227.
[1477] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 369, 370.

ettikleri görüşün daha doğru olduğunu belirtmiştir. Muîn el-Miskîn'in de bu görüşü verdiği görülmüştür.[1478]

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Huyey b. Ahtab'ın kızı Safiye'nin de Hayber esirleri arasında olduğunu, Hz. Peygamber'in onu kendi hissesine ayırdığını demişlerdir.[1479] Cevdet Paşa, Safiye'nin Kinâne b. Ebu'l-Hukayk'la tezevvüc ettiğini, onun Hayber'de öldürüldüğünü söylemiştir. O, Resulullah'ın onu müminlerin annelerinden mi yapacağı, yoksa cariye olarak mı bırakacağı konusunda ashabın meraklandığını, Allah Resulünün onu perde ve hicap arkasına aldığını böylelikle onların Safiye'nin müminlerin annelerinden olduğunu anladıklarını belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ise Resul-i Ekrem'in onunla nikahlandığını, çadırlarından birinde safiye ile zifafa girdiğini, Ebu Eyyûb el-Ensârî'nin silahlanarak onları korumak maksadıyla çadırın etrafında durduğunu, sabahleyin onu gören Hz. Muhammed'in kendisine dua ettiğini zikretmiştir.[1480] Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Hz. Peygamber ile Hz. Safiye'nin izdivacı hakkında vermiş oldukları bilgilerin İbn İshak, İbn Hişâm ve Vâkıdî'nin eserlerindeki rivayetlerdeki malumata uyduğu, onların özeti şeklinde ele alındığı görülmüştür.[1481]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in Hayber'den çıktıktan sonra Vâdi'l-Kurâ'ya gittiğini onları İslam'a davet ettiğini demişlerdir. Müellifler onların bunu kabul etmeyip savaş düzeni aldıklarını, Allah Resulünün de onlara karşı ashabı savaş düzenine soktuğu söylemişlerdir. Onlar, Yahudilerden birisinin öne çıkarak er talep ettiğini, Zübeyr b. Avvâm ona karşı çıkmış ve onu öldürmüştür. Bir kimse daha ortaya çıkmış, Zübeyr onu da öldürmüştür. Ardından bir kimse daha er dilemiş, onu da Hz. Ali öldürmüştür. Böylece onlardan on bir kişi öldürülmüştür. Farklı olarak Muîn el-Miskîn akşam oluncaya kadar Resulullah'ın onlarla cenk ettiğini, ertesi gün güneş bir mızrak boyu yükseldiğinde orayı fethettiği söylemiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Resul-i Ekrem'in oranın mallarını ganimet olarak aldığını ve topraklarına da Hayber'deki gibi ortak olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca Cevdet Paşa Teymâ Yahudilerinin diğerlerinin başına geleni duydukları için onlar gibi cizye vermeyi kabul ettiklerini zikretmiştir.[1482] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Vâdi'l-Kurâ hakkında

---

[1478] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 165.
[1479] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 428b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 227r; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 228; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 370.
[1480] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 228, 229; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 370, 371.
[1481] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 141, 142; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 262.
[1482] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 229; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 371, 372.

verdikleri isim ve bilgiler Vâkıdî'nin eserinde geçmekte olup, anlatımın Megâzi'deki malumata uyduğu görülmüştür.[1483]

Rabguzî, Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa kaza umresini teferruatına girmeden kısaca eserlerinde ele almışlardır. Onlar hicretin yedinci senesinde Hz. Peygamber'in Umretu'l-Kaza yaptığını demişlerdir. Rabguzî üç gün Mekke'de kaldıklarını, tavaf, say yapıp, kurbanlarını kestiklerini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Allah Resulünün ashaba haber verdiğini ve iki bin sahabi ile yola çıktığını, kurbanlık olarak yanına altmış deve aldığını, yolculukta yüz tanede atın olduğunu belirtmişlerdir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn Resulullah'ın Ebu Zer el-Gıfari'yi Medine'de halife tayin ettiğini, silahların başına Beşîr b. Sa'd'ı, atlara da Muhammed b. Mesleme'yi görevlendirdiğini zikretmiştir. Müellifler onların Mekke'ye geldiklerini ve tavaf ve say yaptıklarını, umrenin gereklerini yerine getirdiklerini söylemişlerdir.[1484] Rabguzî, Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşanın verdikleri bu bilgilerin İbn Sa'd'ın eserinde verilen bilgilere uyduğu görülmüştür. Farklı olarak burada Hz. Peygamber'in yolculuğundaki teferruat ve umresindeki teferruatta ele alınmıştır.[1485]

2.2.4. Mûte Harbi

Muîn el-Miskîn Mûte'nin Şam civarlarında bir karyenin ismi olduğunu, Cevdet Paşa ise Kerek beldesinin kıble yönünde Belka'ya bağlı bir yer olduğunu demişlerdir. Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin ve Aşkî Müslümanların Rumlarla olan ilk muharebelerinin bu savaş olduğunu belirtmişlerdir. Hicretin sekizinci yılında Cemâziyelevvel ayında meydana geldiğini söylemişlerdir. Müellifler bu harbin meydana gelme sebebini şöyle açıklamışlardır: Hz. Peygamber kendisine bir mektup vererek Hâris b. Umeyr el-Ezdî'yi, Busra melikine göndermiştir. O, emredildiği şekilde Mûte'ye vardığında, Şürahbîl b. Amr el-Gassani ile karşılaşmıştır. Ona nereye gittiği ile Muhammed'in elçisi olup olamadığını sormuştur. O, Resulullah'ın elçisi olduğunu söyleyince, Şürahbil onu öldürtmüştür. Bu haber Allah Resulüne ulaşınca çok üzülmüş, Zeyd b. Hârise'yi emir tayin ederek, ashaptan üç bin kişiyle birlikte göndermiştir. Resul-i Ekrem Zeyd'in şehit olması durumunda Cafer b. Ebi Talib'in, onunda olması halinde Abdullah b. Revâha'nın emir olmasını, şayet oda öldürülürse aralarından bir kimse üzerinde anlaşarak, onu emir tayin etmelerini emretmiştir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn orada bir Yahudi'nin bulunduğunu onun "Ya Ebu'l-Kasım! Eğer sen hak

---

[1483] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 167, 168.
[1484] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 230, 231; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 379, 371.
[1485] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 113, 114.

peygamber isen her kimi emir ettin ise katlolması gerektir. Zira Ben-i İsrail Enbiyâsı bir yere asker gönderseler, yüz kimseye bu vech ile alamet ile zikretseler katlolunurdu." dediğini, sonra Zeyd'e "Eğer Muhammed peygamber ise sen sağ dönmezsin." dediğini belirtmiştir.[1486]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin ve Aşkî'nin ele aldıkları Mûte Harbi, İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hîşam, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerinde çeşitli yönleriyle zikredilmekle birlikte gerek anlatım olarak gerekse teferruat olarak müelliflerin verdikleri bilgiler ile isimler Vâkıdî'nin verdiği rivayet içerisinde geçmektedir. Yine Muîn el-Miskîn'in teferruat olarak vermiş olduğu Hz. Peygamber'in meclisinde bulunan bir Yahudi'nin Zeyd ve diğer komutanların öldürüleceği ile ilgili verdiği haber de Meğazi'de yakın ifadelerle geçmekte olup, farklı olarak Vâkıdî Yahudi'nin adının Nu'mân b. Funhus olduğunu da belirtmiştir. Yine burada Muîn el-Miskîn verdiği cümle her ne kadar anlamsal olarak Vâkıdî'nin verdiği rivayeti tutsa da Nu'mân "Ey Ebu'l-Kasım! Az veya çok ismini andığın herkes öldürülecektir. Çünkü Ben-i İsrail peygamberleri bir kimseyi insanların başına görevlendirdikleri zaman 'Eğer filanca öldürülürse' dediklerinde, eğer yüz şahsın ismini zikretmiş olsalardı bile hepsi ölürdü." Demiştir şeklinde verilmiş olup Muîn el-Miskîn'in ifadesinde "Eğer filanca öldürülürse" ibaresi geçmemektedir.[1487]

Muîn el-Miskîn, Zeyd b. Erkam'ın, Abdullah b. Revâha'nın himayesi altında olduğunu, ondan daha iyi yetimi himaye eden kimse görmediğini dediğini belirtmiştir. Zeyd onunla birlikte Mûte'ye gittiğini, bir gece onun bir şiir okuduğunu, kendisinin onun söylediği beyitlerden şehadet istediğini anlayıp, ağladığını, İbn Revâha'nın kendisini teselli ettiğini demiştir. Abdullah ona "Ey oğul! Sana ne ziyanı var ki, Hak Teala bana şehadet müyesser edip, dünya ve ahiret belalarından kurtulurum." demiştir. Zeyd, onun yolda bir yerde durup namaz kıldığını ve ellerini kaldırarak çok dua ettiğini belirtmiştir. Sonra "Ey oğul! Galiba Hak Teala duamı kabul etti." demiştir. Muîn el-Miskîn İbn Erkâm'ın, "Sonra ona şehadet nasip oldu." dediğini zikretmiştir.[1488]

Muîn el-Miskîn'in Zeyd b. Erkâm ile ilgili verdiği bu anlatım, Vâkıdî'nin eserinde geçmekte olup, yakın ifadelerle verilen bilgilerin Meğazi'deki rivayete uyduğu

---

[1486] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 238, 239; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 382, 383. Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 450, 451; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 113.

[1487] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 504, 505; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* II, 205-207; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 287, 288; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 119, 120; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 36, 37.

[1488] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 239.

görülmüştür. Farklı olarak bu eserde Abdullah b. Revâha'nın söylediği şiir de verilmiştir.[1489]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Şürahbîl'in Müslümanların yola çıktıkları bilgisini aldığını, kardeşi Sedûs b. Amr'ı bir grup askerle onlara karşı gönderdiğini, Roma Kayserinden de yardım talep ettiğini demişlerdir. Onlar Şam civarlarında bulunan Roma ordularının Araplardan oluşturulmuş büyük bir ordu olduğunu belirtmişlerdir. Müellifler Sedûs'un birlikleriyle Müslümanların Vâdi'l-Kurâ'da karşı karşıya geldiklerini Müslümanların onları bozguna uğrattıklarını ve Sedûs'ün de katlolduğunu söylemişlerdir. İslam ordusu Meân'a doğru hareket edip oraya vardıklarında, Kayser'in yüz bin kişilik bir orduyla yola çıktığı haberini almışlardır. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa orada iki gün bekleyip, Allah Resulüne durumu yazmayı, ona göre hareket etmeyi istişare ettiklerini zikretmişlerdir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn istişarede ashabın Hz. Peygamber'e haber vermek gerektiğini, onun ya kendilerini geri çağıracağını ya da yardım göndereceğini belirttiklerini demiştir. O, bu sırada Abdullah b. Revâha'nın onlara, ne için oraya geldiklerini hatırlattığını, sayı, at, silah çokluğunun önemli olmadığını, geçmişte de çoklukla zafer kazanmadıklarını, şehadet için buraya geldiklerini, Bedir'de yanlarında iki, Uhud'da ise bir at olduğunu, sayı bakımından da düşmandan az olduklarını, Romalılarla savaşmaları sonucu ya şehit olacaklarını böylece cennete gidip, yarenlerine kavuşacaklarını ya da zafer kazanacaklarını dediğini belirtmiştir. Molla Şerafeddin ise bu kısmı isim ve olayları zikretmeden kısaca genel hatlarıyla ele almış olup, onun anlatımı Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın vermiş oldukları malumata uygundur.[1490]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in vermiş oldukları bu malumatlar İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerinde geçmekle birlikte, buralardaki rivayetlerin özeti şeklinde verilmiştir. Bu eserlerde Hirakl'ın ordusunun geldiği yerler zikredilirken teferruata girilmiş olup, onun ordusunun Belkâ'nın Meâb bölgesindeki Bekr, Vâil, Behrâ, Lahm ve Cüzâm gibi yerlere geldikleri belirtilmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın eserlerinde zikredilen şahıs ve yer isimleri ile Abdullah b. Revâha'nın ashaba söyledikleri yakın ifadelerle bu eserlerde geçmekte olduğu görülmüştür.[1491]

[1489] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 208-209.
[1490] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 240; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 385, 386.
[1491] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 505; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 209, 210; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 288; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 120; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 37, 38.

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa ashabın Abdullah b. Revâha'nın sözünü dinleyerek Mûte denilen yere geldiklerini, karşılarında büyük bir ordu gördüklerini demişlerdir. Onlar İslam ordusunun saf düzeni aldıklarını, Zeyd b. Hârise'nin sancağı alarak cenk meydanına çıktığını, ashabında onunla birlikte harbe başladıklarını söylemişlerdir. Müellifler onun mızrak ile vurularak şehit olduğunu, Cafer b. Ebu Talib'in sancağı aldığını ve harbe devam ettiğini zikretmişlerdir. Onlar, onun bir elinin kılıçla kesildiğini, sancağı diğer eliyle tuttuğunu ve savaşmaya devam ettiğini, oda kesinince kollarıyla sancağa sarıldığını ve nihayet onunda şehit olduğunu belirtmişlerdir. Onlar Cafer'in şehadetinden sonra Abdullah b. Revâha'nın sancağı alıp harbe devam ettiğini ve şehit olduğunu demişlerdir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn, İbn Revâha'nın amcasının oğlunun kendisine bir parça et getirdiğini, onu yiyip güç toplamasını dediğini, onun bir lokma alması üzerine Cafer'in şehadet haberinin geldiğini, eti atıp savaşmaya başladığını ve şehit olduğunu belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa, İslam ordusunun başsız kaldığını ve dağılmaya başladıklarını, yere düşmesin diye sancağı ilk önce Ebu Yüsru'l-Ensâri'nin aldığını, sonra Sâbit b. Akram'ın onu aldığını zikretmişlerdir. Müslümanlar onun etrafında tekrar birleşmeye başlamışlardır. O, Halid b. Velid'e sancağı almasını söylemiştir. Fakat Halit, Sâbit'in Bedir'e katılanlardan olması, aynı zamanda ashabında büyüklerinden sayılması nedeniyle, sancağın onda kalması gerektiğini belirterek almak istememiştir. Onun bu sözü üzerine Sâbit, Halid'e senin için sancağı aldım demiş, ashapta onun etrafında birleşmiş ve onu komutan seçmişlerdir. Halid orduyu yeniden toplayarak tekrar saldırmıştır. Nihayet akşam olmuş ve iki ordu ayrılmıştır. Halid b. Velid orduyu tekrar toparlayıp öndekileri arkaya, arkadakileri öne, sağdakileri sola soldakileri ise sağa yerleştirmiştir. Düşman askerleri karşılarında yeni askerler görünce Müslümanlara takviye birlikler geldiğini zannetmişler ve moralleri bozulmuştur. Orduyu toplayan Halid, tekrar saldırmış ve düşmanları bozguna uğratmıştır. Müellifler, düşman ordusunun çok büyük olduğunu, bundan dolayı Halid'in düşmana darbe vurduktan sonra geri çekildiğini ve ordunun Medine'ye doğru geri döndüğünü belirtmişlerdir. Yine burada da Molla Şerafeddin Hz. Zeyd, Cafer ve Abdullah'ın şehadetlerini kısaca ele almış olup, Halid b. Velid'in komutan seçilerek ordudaki askerlerin yerlerini değiştirdiği, böylelikle düşman askerlerinin korkuya kapıldıklarını ve onlara darbe vurup geri Medine'ye döndükleri şeklinde kısaca ele almıştır. Aşkî ise sadece birkaç cümlede Hz. Peygamber'in görevlendirdiği komutanların şehit olduğunu ve Halid b. Velid'in komutan olduğunu, onun savaşa aşine birisi olup, kurmuş olduğu düzenle

düşmana saldırıp zaiyat verdiğini böylelikle orduyla Medine'ye geri döndüklerini belirtmiştir.[1492]

Zeyd, Cafer ve Abdullah'ın Mûte'de şehit olmalarının anlatımı İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerinde geçmekle birlikte anlatım ve verilen bilgiler açısından Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın anlatımlarının daha çok Vâkıdî'nin verdiği rivayetlere uyduğu görülmüştür. Fakat Meğazi'de birbirinden farklı çok sayıda rivayet verilmiş olup, Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın zikrettikleri anlatımlarında bu rivayetler arasında geçtiği tespit edilmiştir. Ayrıca Vâkıdî sancağın Halid b. Velid'e verilmesi ve onun ashaba emirlik etmesiyle ilgili birbirinden farklı rivayetlerde zikretmiş olup, yine Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın anlatımlarında bu rivayetler arasında olduğu ve verilen bilgilerin uyuştuğu görülmüştür. Muîn el-Miskîn'in Abdullah b. Revâha'ya amcasının oğlunun bir et parçası getirdiği ve onun bir lokma alması üzerine Cafer'in şehadet haberinin geldiği bilgisi, İbn Hişâm'ın eserinde geçmekte olup şu farklılığı vardır. Sîre'de onun ağzıyla etten bir lokma kopardığı, bir izdihamın çıkması üzerine "Hala sen dünyadasın!" dediği ve elindeki eti atarak, kılıcına sarılıp cenk ettiğini ve şehit olduğu şeklinde geçmektedir. Bunun dışında Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin ve Aşkî'nin anlatımlarında rivayetler arasında seçici oldukları görülmüş olup gerek verdikleri isimlerin gerekse ele aldıkları bilgilerin İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerinde ki, rivayetlere uyduğu görülmüştür.[1493]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa bu harp esnasında Hz. Peygamber'in Medine Mescidinde oturduğunu, gayb aleminin kendisine açıldığını Zeyd b. Hârise'nin şehit olduğunu dediğini zikretmişlerdir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn Allah Resulünün "İşte Hâris sancağı aldı. Şeytan ona vesvese verip hayatı ona güzel gösterdi. Mevti ise kerih gösterdi. O dedi ki, ey Şeytan, şimdi dünyayı kerih güzel gösterirsin. Senin sözünü dinlemem. Sonra ayağını kuvvetle vurup cenge girdi. Şehit oluncaya kadar vuruştu." dediğini ve onun cennete girdiğini belirttiğini zikretmiştir. Muîn el-Miskîn sonra şeytanın Cafer'e vesvese verdiğini, ona da tesir edemediğini onunda savaşarak şehit olduğunu, Allah'ın ona, cennete yakuttan iki kanat verdiğini söylediğini demiştir. Cevdet Paşa ise Zeyd'den sonra Cafer'in sancağı aldığını ve şehit olduğunu, onun kesilen iki eline karşılık kendisine iki kanat verildiğini ve onun meleklerle birlikte

---

[1492] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 240, 241; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 386, 387. Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 451, 452; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 113, 114.

[1493] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 506-508; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 210-212; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 290-292; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 120, 121; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 39, 40.

uçtuğunu gördüğünü, bu sebeple ona Cafer-i Tayyar denildiğini ve bu isimle meşhur olduğunu demiştir. Devamında Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Resulullah'ın Abdullah b. Revâha'nın da şehit olduğunu, Allah'ın kılıçlarından biri olan Halid'in sancağı aldığını haber verdiğini söylemişlerdir.[1494] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Hz. Peygamber'in Mûte'de şehit olanlardan haber vermesi anlatımları İbn İshâk, Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçmekte olup, yine burada da Cevdet Paşa özelliklede Muîn el-Miskîn'in anlatımı (Şeytanın onlara vesvese vermesi bilgisi dahil) tam olarak Vâkıdî'nin eserinde geçtiği görülmüştür.[1495]

2.2.5. Mekke'nin Fethi

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa bu gazvenin hicretin sekizinci senesinde vuku bulduğunu söylemişlerdir. Onlar Hudeybiye Musâlahasından sonra Huzâa kabilesinin Müslümanların, Ben-i Bekir'in ise Kureyşlilerin emanına girdiklerini demişlerdir. Onlar bu sulh gereğince iki tarafın birbirlerine saldırmayacakları noktasında anlaştıklarını belirtmişlerdir. Müellifler Ben-i Bekir ile Huzâa arasında geçmişten gelen düşmanlık olduğunu, Bekir kabilesi mensuplarının aralarında Kureyş'ten Safvân b. Ümeyye, Mikrez b. Hafs, Süheyl b. Amr, Huveylid b. Abduluzza ve İkrime b. Ebu Cehil'inde olduğu bir grupla bir gece ansızın Huzâa'yı bastıklarını ve onlardan yirmi üç şahsı öldürdüklerini zikretmişlerdir. Onlar Amr b. Sâlim el-Huzâi'nin kırk atlıdan oluşan bir grupla Hz. Peygamber'e geldiklerini, durumdan ona haber verdiklerini söylemişlerdir. Allah Resulü Huzâa'ya yardım edeceğine söz vermiştir. Kureyş'e ya öldürülenlerin diyetlerini ödemelerini ya da Bekir kabilesini himaye etmekten vazgeçmelerini teklif etmiştir. Fakat onlar iki teklifi de kabul etmemişlerdir. Kureyşliler yaptıkları bu işten dolayı Allah Resulüyle aralarında yaptıkları sulhun sona erdiğini anlamışlar ve pişman olmuşlardır. Onlar Ebu Süfyan'ı sulhu yenilemek ve uzatmak üzere Medine'ye göndermişlerdir. O kızı ve aynı zamanda Allah Resulünün kızı olan Ümmü Habibe'nin hanesine gelmiştir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn ve Râşid, Ebu Süfyan'ın Hz. Peygamber'in döşeği üzerine oturmak istediğini, Ümmü Habibe'nin ona mâni olup döşeği topladığını, temizlerin en yücesi olan Hz. Peygamber'in döşeğine pis ve necis olan bir müşrikin oturamayacağını belirttiğini ve Ebu Süfyan'ın ona gönül koyarak, kızına çok değiştiğini dediğini, Müminlerin annesi İslam'la müşerref olduğu için çok mutlu olduğunu belirtmiş ve babasının puta tapanlardan olduğunu kendisine

---

[1494] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 241, 242; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 387- 389.

[1495] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 508; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 210, 211; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 292.

hatırlatmıştır. Ebu Süfyan ona sinirlenerek Allah Resulüne gitmiştir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Ebu Süfyan'ın Resulullah ile görüştüğünü ve meramını dile getirdiğini demişlerdir. O ne kadar sulh istemişse de Hz. Peygamber ona herhangi bir cevap vermemiştir. Müellifler Hz. Peygamber'den umduğu cevabı alamayan Ebu Süfyan'ın, Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman, Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Fatıma'ya geldiğini onlardan eman istediğini ve sulhun devamı için kendilerinden yardım istediğini fakat hepsinin Hz. Muhammed'in sözünden çıkmayacaklarını, ona tabi olduklarını, onun vermediği bir şeyi kendisine veremeyeceklerini belirttiklerini söylemişlerdir. Onlar, Ebu Süfyan'ın Hz. Fatıma'ya oğullarından kendisine eman vermelerini istediğini fakat onun çocuklarının o küçük olduklarını belirterek geri çevirdiğini demişlerdir. O, tekrar Hz. Ali'ye gitmiş ve ne yapması gerektiğini sormuştur. O, kendisine kavminin büyüğü olduğunu, insanların içerisinde umumi bir koruma talep etmesini ve dönüp evine gitmesini tavsiye ederek onun başından savmıştır. O, Medine mescidine giderek Hz. Ali'nin dediği gibi yapmış ve Mekke'ye geri dönmüştür. Molla Şerafeddin ve Aşkî ise Hudeybiye Musâlahası'nın bozulma nedenini kısaca ele almıştır. Ebu Süfyan'ın sulhun yenilenmesi için Hz. Peygamber'e gelişini ve eli boş Mekke'ye döndüğünü ana hatlarıyla, teferruata girmeden zikretmişlerdir. Onların kısaca verdikleri bilgilerin Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın anlatımlarındaki malumata uyduğu görülmüştür.[1496]

İbrahim en-Nîsâbûrî ise yukarıda zikredilenleri teferruat ve isim zikretmeden kısaca özet olarak vermiştir. O, Hz. Peygamber ile Mekkeliler arasında anlaşma olduğunu, Huzâalıların Müslümanların emanına girdiklerini, Bekir kabilesinin Kureyş'ten bazılarıyla Huzâa'ya saldırdığını ve onlardan bazı kimseleri öldürdüklerini demiştir. O, onların Allah Resulüne geldiklerini ve ondan yardım istediklerini, Ebu Süfyan'ın ise anlaşma bozulur korkusuyla Medine'ye geldiği, fakat Resulullah'ın onunla ilgilenmediği, onun ashabın büyüklerinden Hz. Ebu Bekir, Ömer, Ali gibilerine yardım etmesi için gittiğini fakat bir karşılık bulamadığı şeklinde ele almıştır.[1497] Rabguzî ise "Kıssa-i Âmmu'l-Hazîne ve Feth-i Mekke" şeklinde başlık atmasına rağmen bu kısımda Hz. Peygamber'in umreye çıkışını ve Hudeybiye Antlaşmasını zikretmiştir. Sonunda ise Müslümanlar Mekke'den dönerken fetih suresinin ilk ayetini vererek onun nazil olduğunu belirtmiş, Mekke'nin fethini ele almamıştır.[1498]

[1496] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 243-246; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 299-303; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 399-402; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 452, 453; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ,* 114, 115.

[1497] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 429a, 429b.

[1498] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 225r-226v.

Mekke'nin fethinin anlatımı İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerinde geçmektedir. Bu eserlerde konunun anlatımıyla ilgili yakın rivayetler bulunmakla birlikte, kapsam olarak farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle Vâkıdî'nin eserinde değişik rivayetlerde verilmiştir. Bununla birlikte Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın teferruatlı olarak, Nîsâbûrî, Molla Şerafeddin ve Aşkî'nin ise kısaca ele aldıkları konu ile ilgili anlatımlarında verilen şahıs, yer ve kabile isimleri ile anlatımlarının bu eserlerdeki rivayetler içerisinde geçtiği görülmüş olup Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin rivayetlerin önemli olarak gördükleri kısımlarını bir araya getirerek anlatımlarını oluşturdukları görülmüştür. Müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde Huzâa ve Bekir kabileleri arasındaki ilişki ve vuku bulan olay ile ilgili teferruata daha çok yer verilmiştir. Konuyu ele alan Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde bu kısım ana hatlarıyla ve olay içerisindeki baş aktörlerin isimlerinin zikriyle ele alınmıştır. Diğer anlatımlar ile özellikle farklı olarak Muîn el-Miskîn ve Râşid'in verdiği bilgiler ise bu eserlerdeki malumata uymaktadır.[1499]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Ebu Süfyan'ın Mekke'ye dönüşünün gecikmesi üzerine oradakilerin onun Müslüman olduğundan şüphelendiklerini demişlerdir. Müellifler o, evine vardığında, Hind'in geç kalma sebebini sorduğunu, Mekkelilerin onun hakkında düşündüğü şeyi haber verdiğini ve olumlu bir sonuç alıp alamadığını sorduğunu, onun bir şey yapamadığını söylemesi üzerine, Hind'in sinirlenerek onun göğsüne ayağıyla vurduğunu söylemişlerdir. Farklı olarak Muîn el-Miskîn, onun Hind'e olanları anlattığında "Ali seni aldatmış ve maskaraya çevirmiş." dediğini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Ebu Süfyan'ın Mekkelilerin kendisi hakkında düşündükleri ve hanımının muamelesinden dolayı canının sıkıldığını Nâile ve Esâm ismindeki putlara giderek, onlara kurban kestiğini ve ölünceye kadar yollarından ayrılmayacağına dair söz verdiğini zikretmişlerdir. Onlar, bu hali görenlerin onun dininde sabit kaldığını anladıklarını ve Hz. Muhammed ile görüşmesinin neticesini kendisine sorduklarını onun, olanları onlara anlattığını belirtmişlerdir. Farklı olarak Cevdet Paşa o, ondan sulhun devamını istediğini fakat Hz. Muhammed'in kendisine cevap vermediğini, Hz. Ebu Bekir, Osman, Ömer ve Ali'ye gittiğini onlardan yardım istediğini fakat kendisine yardımda bulunmayıp başlarından savdıklarını, Ali'nin telkiniyle mescide gidip umumi bir barış ilan ettiğini haber vermiştir. Oradakiler Hz. Muhammed'in kendisini tasdik edip etmediğini sorduklarında o, etmediğini söyleyince onlar, Hz. Ali'nin kendisiyle eğlendiğini belirtmişlerdir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa

[1499] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 513-519; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 227-237; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 299-305; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 124, 125; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 43-47.

müşriklerin ona, kendilerine rahata ermeleri için ne sulh haberi getirdiğini, nede savaşa hazırlanmaları için bir cevap getirdiğini söyleyerek onu levm etmişlerdir. İbrahim en-Nîsâbûrî, Râşid ve Molla Şerafeddin ise kısaca Ebu Süfyan'ın Mekke'ye döndüğünü, onların kendisine ne yaptığını sorduklarını, onlara yaptığı şeylerden haber verdiği demişlerdir.[1500]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın teferruatlı olarak, Nîsâbûrî, Râşid ve Molla Şerafeddin'in ise kısaca ele aldıkları Ebu Süfyan'ın Mekke'ye dönüşü ve hanımı Hind ve müşriklerle diyaloğunun anlatımı en yakın ifadelerle Vâkıdî'nin eserinde geçmekte olup farklı olarak Hind'in Ebu Süfyan'a "Kavminin ne kötü bir elçisisin." dediği ile onun Nâile ve İsâf yanında başını tıraş edip, kurbanın kanından onlara sürdüğü bilgileri de vardır. Bu ziyadeliklerle birlikte Nîsâbûrî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in verdikleri bilgilerin Meğazi'deki malumata uyduğu görülmüştür.[1501]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in sefer hazırlıklarına başladığını, Hz. Ebu Bekir'in buna şahit olduğunu, ona ne için hazırlandığını sorduğunda durumu anlattığını ve kimseye bundan bahsetmemesini emrettiğini demişlerdir. Muîn el-Miskîn onun "Ya Allah! Kureyş'in gözlerini kapa bizi ansızın göreler." diye dua ettiğini zikretmiştir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Allah Resulünün ashaba ve Medine'nin civarındaki kabilelere (Cevdet Paşa kabilelerin isimlerini şöyle vermiştir: Süleym, Gıfâr, Eşca, Eslem, Müzeyne ve Cüheyne) sefer için hazırlanmalarını, Ramazan ayının başlarında Medine'de toplanmalarını, bunu etrafa yaymamalarını emrettiğini, Mekkelilerin haberi olmasın diye de Mekke yolunu sürekli gözetim altında tuttuğunu belirtmişlerdir. Müellifler bu hazırlıklar sürdüğü esnada Hâtıb b. Ebu Beltea'nın, Ben-i Hâşim'den bir zatın azatlısı olan Sâre adında bir kadın aracılığıyla Mekkelilere sefer hazırlığını bildirmek üzere bir mektup yolladığını zikretmişlerdir. Onlar kadının mektubu saçının içerisine sakladığını, Allah'ın Hz. Muhammed'e durumu bildirmesi üzerine (Muîn el-Miskîn) Hz. Ali, Zübeyr ve Ammâr b. Yâsir'i, Cevdet Paşa ise Ali, Zübeyr ve Mikdad'ı ona engel olmaları için gönderdiğini demişlerdir. Müellifler onların, Hz. Peygamber'in söylediği mahalde Sâre'ye ulaştıklarını, mektubu kendilerine vermelerini istediklerini fakat kadının inkâr ettiğini zikretmişlerdir. Onlar Allah Resulünün yalan söylemeyeceğini, vermez ise üzerini soyup arayacaklarını belirtmeleri üzerine, kadın saçlarının arasından mektubu çıkarıp

---

[1500] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 430a; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 246, 247; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 303; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 403, 404; Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 453.

[1501] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 237.

vermiştir. Mektup Resul-i Ekrem'e getirildiğinde Hâtıb tarafından yazıldığı görülmüştür. O, Bedir ashabından olup bu gazveye katılanların sahabiler arasında ayrı bir yeri bulunmaktaydı. Resulullah ona ne için bu işi yaptığını sormuştur. O, müminlerden olduğunu, aile efradının Mekke'de olması ve onları orada koruyacak bir aşiretinin olmaması nedeniyle bu işi yaptığını pişmanlıkla belirtmiştir. Orada bulunan Hz. Ömer onun yaptığı bu işle münafık olduğunu demiş, Allah Resulünden onun boynunu vurmak için izin istemiştir. Hz. Peygamber ona Allah'ın Bedir ashabını her ne yaparlarsa affettiğini buyurduğunu söylemesi üzerine Hz. Ömer Allah ve Resulü en iyi bilendir cevabını vermiştir. Müellifler Hz. Resulün onu affettiğini belirtmişlerdir.[1502]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Hz. Ebu Bekir'in Hz. Peygamber'in sefer hazırlığında bulunduğunu görmesi ile ilgili verdikleri bilgi Vâkıdî ve İbn Hişâm eserlerinde Hz. Ebu Bekir'in Hz. Aişe'nin evine gittiği ve orada onların sefer hazırlığı içerisinde olduklarını gördüğü ve kızına durumu ve nereye sefere çıkacağını sorduğu, onunda Allah Resulünün nereye çıkacağını kendisine de bildirmediği, bu sırada Hz. Peygamber'in içeriye girdiği, ona gazveye çıkıp çıkmayacağını sorması üzerine çıkacağını ve kendisinin de hazırlanması emrettiği şeklinde geçmiştir.[1503] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa ise bu teferruatı zikretmeden özet olarak zikretmişlerdir. Cevdet Paşa'nın civar kabilelerden Mekke'nin fethine katılanlar hakkında verdiği kabile isimlerinin Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın eserlerinde aynı şekilde geçtiği görülmüştür.[1504] Yine Allah Resulünün Sâre'nin peşine yolladığı sahabilerden Cevdet Paşa'nın verdiği üç isim İbn Sa'd'ın eserinde geçmekte olup, Muîn el-Miskîn'in verdiği Hz. Ali, Zübeyr isimleri Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî ve Beyhakî'de geçmekle birlikte Ammâr b. Yâsir ismi bu eserlerde verilmemiştir. Bunlarla birlikte Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın verdikleri isimler ile diğer bilgiler İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Taberî ve Beyhakî'nin eserlerinde verilen rivayetlerdeki malumata uydun olduğu görülmüştür.[1505]

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin ve Aşkî hicretin sekizinci senesi Ramazan ayında, civardaki kabilelerin, Hz. Peygamber'in emri gereğince Medine'de toplandıklarını, ashabında hazırlıklarını tamamlayıp gazveye hazır olduklarını demişlerdir. Onlar İslam ordusunun on bin kişiden oluştuğunu,

---

[1502] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 247, 248; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 404, 409.
[1503] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 238.
[1504] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 240; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 125.
[1505] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 519, 520; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 238, 239; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 305-307; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 125; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 244, 245; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 48, 49; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, V, 12-16.

Ramazan'dan on gün geçtikten sonra Medine'den çıktıklarını söylemişlerdir.[1506] Farklı olarak Muîn el-Miskîn çarşamba günü yola çıkıldığını, Allah Resulünün yerine Abdullah b. Ümmü Mektum'u bıraktığını belirtmiştir. O, gazveye katılan bazı grupların sayısını da zikretmiştir. Şöyle ki: Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye, Zübeyr'e ve Sa'd b. Ebu Vakkâs'a tertip ettiği üç sancağı vermiştir. Muhacirler yedi yüz kişi, üç yüz at, Ensar dört bin kimse, beş yüz at, Eslem dört yüz şahıs, üç yüz at, Müzeyne bin kişi, yüz atla katıldığını, Ben-i Süleym'den bin, Ben-i Ka'b'dan beş yüz kimsenin katıldığını belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa, ordu harekete geçtikten bazı kabilelerin yolda onlara katıldığını, böylelikle ordunun on iki bine ulaştığını vermişlerdir. Onlar, Mekke'de yaşayan Hz. Resulün amcası Abbas'ın iman ettiğini fakat gizlediğini, onun sikaye görevinin başında olduğu için oradan hicret etmediğini belirtmişlerdir. Müellifler onun Mekkelilere Müslüman olduğunu bildirerek oradan çıkıp Medine'ye gittiğini, yolda İslam ordusuyla karşılaştığını, ehlini ve eşyalarını Medine'ye göndererek orduya katıldığını, Allah Resulünün bu duruma çok sevindiğini söylemişlerdir. Onlar, Ebu Süfyan b. Hâris b. Abdulmuttalib ile oğlu Cafer ve Abdullah b. Ebi Ümeyye b. Muğire'nin Hz. Peygamber'e geldiklerini ve kendisinden af dilediklerini fakat Hz. Muhammed'in onlarla ilgilenmediğini zikretmişlerdir. Müellifler Ebu Süfyan b. Hâris'in Mekke'de Allah Resulüne düşmanlık beslediğini ve ona karşı rencide edici şiirler söylediğini, Abdullah b. Ümeyye'nin de ona eza ettiğini demişlerdir.[1507]

Muîn el-Miskîn'in çarşamba günü yola çıkıldığı ve Hz. Peygamber'in Medine'de yerine Ümmü Mektum'u bıraktığı bilgisi İbn Sa'd'ın eserinde,[1508] gazveye katılan kabilelerden verdiği isim ve sayılar ile sancak verdiği kimselerin isimleri Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir. Fakat Vâkıdî diğer kabilelerden kimlere sancak verildiğini de isimleriyle zikretmiştir.[1509] Onun ve Cevdet Paşa'nın yolda bazı kabilelerinde katılımıyla ordunun on iki bin kişiye ulaştığı bilgisi Beyhakî'nin eserinde geçmekte[1510] olup Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in verdikleri diğer bilgilerin İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm'ın eserlerinde geçtiği görülmüş olup zikredilen isim ve bilgilerin bu eserlerdeki rivayetlerdeki malumatlara uyduğu tespit edilmiştir.[1511]

[1506] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 249; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 303; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 409; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 453; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ,* 114.
[1507] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 249, 250; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 409-411.
[1508] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 125.
[1509] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 241.
[1510] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, V, 26.
[1511] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 521, 522; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 240-242; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 307-309.

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in ordusuyla birlikte Merru'z-Zahran'a gediğini, herkesin ateş yakmasını emrettiğini demişlerdir. Onlar Mekkelilerin bu gelişten haberleri olmadığını, fakat Huzâa'ya yaptıkları şeyden dolayı da endişe içerisinde olduklarını Ebu Süfyan, Budeyl b. Verka ve Hâkim b. Hizam'ın haber edinmek için etrafı dolaşmaya çıktıklarını söylemişlerdir. Muîn el-Miskîn onların bir tepeden Müslümanların yaktıkları ateşi gördüklerinde, Budeyl'in yakılan bu ateşin Huzâa'nın olmayacağını dediğini belirtmişlerdir.[1512]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın Kureyşlilere yazık oldu dediğini, eğer Hz. Muhammed Kureyşlilerin gelip eman dilemelerinden önce Mekke'ye varacak olursa, onların helak olacağını düşündüğünü, onlardan birisine rastlamak ümidiyle Allah Resulünün beyaz katırına binerek yola çıktığını demişlerdir. Müellifler onun kastının Mekkelilerin gelip Hz. Peygamber'den eman dilemelerini sağlamak olduğunu belirtmişlerdir. Abbas birisini ararken Ebu Süfyan ile Budeyl'in konuşmalarını işitmiştir. O, Ebu Süfyan'ın sesini tanıyarak ona seslenmiş, oda sesinden Abbas'ı tanımıştır. Muîn el-Miskîn Hz. Abbas'ın Ebu Süfyan'a "Vay sizin halinize" dedikten sonra Allah Resulünün on binden fazla askerle Mekkeliler için geldiğini haber verdiğini demiştir. Müellif, teferruata girmiştir. Ebu Süfyan ne yapılması gerektiğini ona danışmıştır. Abbas, Hz. Muhammed'in Mekke'ye girip zafer kazanması durumunda, kendisine eman vermeyip boynunu vuracağını söylemiştir. O, aracı olacağını, şayet kendisiyle gidip eman dilerse onu affedeceğini tavsiye etmiştir.[1513]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Ebu Süfyan'ın Hz. Abbas'ın katırının arkasına bindiğini, Resulullah'a giderken yanından geçtikleri kimselerin, onların kim olduğunu sorduklarını demişlerdir. Müellifler onların Hz. Peygamber'in katırının üzerinde Abbas'ı görünce "Resulullah'ın amcası" dediklerini belirtmişlerdir. Onlar, Hz. Ömer'in hizasından geçerlerken o, Ebu Süfyan'ı tanımıştır. Hızlıca Hz. Peygamber'e doğru gitmiştir. Abbas'ta ondan önce varmak için hızlanmış ve çadıra gelmiştir. Ardından giren Hz. Ömer Muîn el-Miskîn "Ya Resulallah işte Ebu Süfyan zahmetsiz ve emansız elime girdi. İzin ver boynunu vurayım." dediğini. Râşid'de yakın ifadelerle "İşte kafirlerin başı olan Ebu Süfyan." diyerek Muîn el-Miskîn'in verdiği gibi zikretmiştir. Cevdet Paşa ise "Ya Resulallah işte Ebu Süfyan izin ver boynunu vurayım." dediğini belirtmişlerdir. O, Hz. Ömer'in elini kılıcının kabzasında tuttuğunu,

---

[1512] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 250; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 304; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 412.

[1513] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 250, 251; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 304; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 412.

Hz. Abbas'ın ona merhamet edilmesini istediğini belirtmiştir. Râşid ve Cevdet Paşa Allah Resulünün Abbas'a, onu bu gece kendi yanında tutmasını, yarın kendisine getirmesini emrettiğini demişlerdir. Bu hadiseyi daha teferruatlı ele alan Muîn el-Miskîn, Hz. Ömer'in Ebu Süfyan'ın boynunu vurmak istediğini, buna karşın Hz. Abbas'ın ona eman vererek, onu korumaya çalıştığını belirtmiştir. O, Hz. Abbas'ın Hz. Ömer'e "Ebu Süfyan'ın katli için böyle mübalağa etmen, Abd-i Menâf evladından olduğu içindir. Yoksa Ben-i Adiyy'den olsa idi bu kadar mübalağa etmez idin." dediğini söylemiştir. O, Hz. Ömer'in ona "Öyle söyleme ey Abbas, sen İslam'a girdiğin gün, şayet babam Hattab İslam'a girseydi bu kadar sevinmezdim." dediğini ve gerekçe olarak da onun Hz. Muhammed'in akrabası olmasını gösterdiğini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in Hz. Ömer'i teskin ettiğini, Hz. Abbas'a Ebu Süfyan'ı kendi çadırına götürmesini, ertesi gün kendisine getirmesini emrettiğini söylemiştir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Abbas'ın sabahleyin onu Hz. Peygamber'e getirdiğini zikretmişlerdir. O, Ebu Süfyan'a Allah'tan başka ilah olmadığını, halen daha söyleyecek vaktin daha gelmedi mi demiştir. Bu söze karşılık O, Allah'la birlikte başka ilahların olmasının kendisine faydası olacağını sandığını demiştir. Tekrar ona kendisinin Allah'ın Peygamberi olduğunu bilecek vaktin gelip gelmediğini sormuştur. O, bu konuda şüphesi olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Abbas Müslüman olmasını, Allah'tan başka ibadete layık kimse olmadığına, Hz. Muhammed'in onun Resulü olduğuna, boynu vurulmadan şehadet getirmesini söylemiştir. Farklı olarak Cevdet Paşa, Resul-i Ekrem ona bu soruları sorarken, Hz. Ömer'in çadırın dışında onun boynunu vurmak için dolaştığını, Hz. Abbas'ın ona Hz. Ömer'i hatırlatarak, iman etmesini istediği şeklinde zikretmiştir. Müellifler, Hz. Peygamber'in ve Hz. Abbas'ın ona söylediği şeyler üzerine, onun iman ettiğini belirtmişlerdir. Hz. Abbas Allah Resulünden, onun övünmeyi sevdiğini, ona iftihar vesilesi olacak bir vesile vermesini istemiştir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, Ebu Süfyan'ın evine girenlerin, evlerine girenlerin, mescide gidenlerin emniyette olduğunu demiştir. Daha sonra Allah Resulü Hz. Abbas'a, onun İslam ordusunun gücünü görmesi için onu vadinin dar kısmında bekletmesini istemiştir. O, Ebu Süfyan'ı vadinin dar kısmında bekletmiş, kabileler kendi bayraklarıyla sırayla geçerken o, bunlar kim diye sormuş ve Abbas ona hangi kabile olduğunu açıklamıştır. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa bu kısımda kabileler onun önünden geçerken hangi kavmin kaç kişiyle gazveye katıldığını ve kimin kabile sancağını taşıdığını teferruatlı olarak zikretmişlerdir. Onlar bunun üzerine Ebu Süfyan'ın, bu orduya güç yetirilemeyeceğini belirttiğini, Hz. Abbas'a kardeşinin oğlunun saltanatının büyüdüğünü

dediğini, onun ona bunun bir mülk ve saltanat olmadığını nübüvvet olduğunu dediğini zikretmişlerdir.[1514]

Nîsâbûrî teferruata girmeden Hz. Abbas'ın Ebu Süfyan'ı ikna ederek alıp Hz. Peygamber'e getirdiğini ve onun kelime-i şehadet getirerek İslam'a girdiğini demiştir. Müellif Hz. Abbas'ın, Ebu Süfyan'ın övünmeyi sevdiğini, ona iftihar edeceği bir şey vermesini talep ettiğini, Resulullah'ın Ebu Süfyan'ın evine sığınanların emniyette olacağını belirttiğini demiştir. Daha sonra Mekke'ye girildiğinde sadece Hz. Halid'in mukavemetle karşılaştığını demiş, müşriklerin isimlerini zikretmemiştir. Sonra Hz. Peygamber'in onları topladığını ve genel af çıkardığını dedikten sonra yeni iman eden Mekkelilerin imanının nasıl olduğuyla ilgili kısaca görüş beyan etmiş ve anlatımını bitirmiştir. Aşki ise kısaca Ebu Süfyan'ın Mekke'ye doğru gelen Müslümanları gözetlemek için çıktığını, Hz. Peygamber Merru'z-Zahran'da iken onun gözcüler tarafından yakalanıp ona getirildiği ve İslam'a girdiği şeklinde kısaca ele almıştır.[1515]

Ebu Süfyan, Budeyl b. Verka ve Hâkim b. Hizam'ın haber edinmek için etrafı dolaşmaları ile Hz. Abbas'ın Hz. Peygamber'in katırıyla çıkması ve Ebu Süfyan'ın İslam'ı kabul etmesi ile ilgili olarak Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın vermiş oldukları isimler, bilgiler ve anlatımlar Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçmektedir. Karşılaştırmada özellikle Muîn el-Miskîn'in anlatımı ve verdiği bilgiler İbn Hişâm'ın eserindeki rivayete tam olarak uymaktadır. Râşid ve Cevdet Paşa'nın verdiği bilgilerde uymakla birlikte bu rivayetin özeti şeklinde verilmiştir. Onların özellikle diyalogları özet olarak verdiği görülmüştür. Bunlarla birlikte İbn Hişâm'ın eserinde, Ebu Süfyan'ın İslam ordusunun gücünü görmesi için vadinin dar kısmında bekletilmesi ve önünden kabilelerin sancaklarıyla geçtiği bilgisinde Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın verdiği fakat uzun olduğu gerekçesiyle burada zikretmediğimiz kabile isimleri ve sayıları ile sancağı kimin taşıdığı bilgisi İbn Hişâm'ın verdiği rivayette bu kadar teferruatlı verilmemiş olup, bu kısım Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir. Nîsâbûrî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Aşkî'nin verdikleri kabile isimleri, sayıları ve sancağı taşıyanların isimleri (Sancağı taşıyanları Râşid vermemiştir.) Vâkıdî'nin verdiği rivayetteki bilgilerle uyuştuğu görülmüştür.[1516]

Muîn el-Miskîn, kabileler Ebu Süfyan'ın önünden geçerken Ensar'ın bayrağının kendisinde olduğu Sa'd b. Ubâde'nin "Ey Ebu Süfyan bugün kan dökmek günüdür.

[1514] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 251-253; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 304-307; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 413-417.
[1515] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 430b-432a; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 115.
[1516] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 250-255; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 309-311.

Bugün haramlar helal, bugün Hak Teala Kureyş'i hor ve zelil eder." dediğini belirtmiştir. Hz. Peygamber Ebu Süfyan'ın karşısına gelince o "Ya Resulallah sen kavminin öldürülmesini mi emrettin?" demiştir. Hz. Peygamber emretmediğini belirtince o, Sa'd b. Ubâde'nin dediklerini ona haber vermiştir. O, Allah Resulünün insanların en merhametlisi, en iyisi ve akrabalarına en yakın olanı olduğunu belirterek, onlara karşı merhametli olmasını talep etmiştir. Râşid'de bu bilgileri yakın ifadelerle vermiştir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn, Osman b. Affân ve Abdurrahman b. Avf'ın "Ya Resulallah biz Sa'd'dan emin değiliz. Kureyş'e bir zarar yapabilir." dediklerini, bunun üzerine Hz. Muhammed'in, bugünün lütuf ve merhamet günü olduğunu ve Kureyş'i Allah'ın aziz kılacağı gün olduğunu belirttiğini söylemiştir. O, Resulullah'ın Sa'd'a haber göndererek, sancağı oğlu Kays b. Sa'd'a vermesini istediğini belirtmiştir.[1517]

Râşid'in kısaca, Muîn el-Miskîn'in ise teferruatlı olarak verdikleri bu anlatım en yakın şekliyle Vâkıdî'nin eserinde geçmekte olup küçük farklılıkları vardır. Muîn el-Miskîn'in Ensar'ın bayrağının Sa'd b. Ubâde'de olduğu şeklinde verdiği bilgi Vâkıdî'de, Hz. Peygamber'in bayrağının onda olduğu şeklinde geçmektedir. Bununla birlikte diyaloglar yakın ifadelerle tutmakla birlikte Meğazi'de, Sa'd b. Ubâde'den bayrağın alınması ve oğluna verilmesi bilgisinde ek olarak onun buna inanmadığı, Hz. Peygamber'in bunu emrettiğine bir delil istediği, Allah Resulünün ona sarığını gönderdiği ve onun kani olup sancağı oğlu Kays'a verdiği şeklinde biraz daha teferruatlı geçmektedir. Bu farklılıklarla birlikte Muîn el-Miskîn'in verdiği anlatımdaki isimler ve bilgilerin Meğazi'ye uyduğu görülmüştür.[1518]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Ebu Süfyan Müslümanların ordusunu gördükten sonra Hz. Abbas tarafından bırakıldığını, onun Mekke'ye gittiğini demişlerdir. Onlar onun oradakilere Hz. Muhammed'in karşı konulamayacak derecede büyük bir orduyla geldiğini dediğini, Ebu Süfyan'ın evine, kendi evine, Harem-i Şerif'e sığınanların güvende olacağını belirttikten sonra İslam'a girmelerini böylelikle güvende olacaklarını onlara telkin ettiğini zikretmişlerdir. Müellifler onun hanımı Hind'in geldiğini ve Ebu Süfyan'ın sakalını tutup çekerek, ona hakaret ettiğini ve şu bunak ihtiyarı öldürün dediğini söylemişlerdir. Ebu Süfyan ona İslam'a girmesini yoksa öldürüleceğini diyerek evine gitmesini istemiştir. Onlar onun uyarılarını dinleyenlerden kimilerinin evlerine, kimilerinin Ebu Süfyan'ın evine, kimilerinin ise Kâbe'ye sığındıklarını, fakat Safvan b. Ümeyye, İkrime b. Ebu Cehil, Süheyl b. Amr, Ben-i Bekir

---

[1517] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 253, 254; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 308.
[1518] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 255.

ve Hüzeyl kabilelerinden bazı zatların silahlanarak Handame denilen mevkide toplandıklarını belirtmişlerdir.[1519]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın verdikleri bu bilgilerin Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserinde geçtiği görülmekle birlikte Hind'in Ebu Süfyan'a söylediği sözde farklılık vardır. İbn Hişâm "Bu yağ tuluğunu öldürün." Dediği, Vâkıdî'de ise "Bu elçinizi öldürün. Allah sizi kahretsin." şeklinde söylediği verilmiştir. Bunun dışında verilen isimlerin ve bilgilerin bu eserlerdeki rivayetlere uyduğu görülmüştür.[1520]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in Mekke'ye girişini ele almışlardır. Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in Ezâhir'den Mekke'ye girdiğini, Zübeyr'i Hacûn denilen yere gönderdiği, Cevdet Paşa Hz. Zübeyr'in Küdâ denilen yere gönderdiğini, Muîn el-Miskîn Halid b. Velid'i, Eslem ve Gıfar'lılarla Mekke'nin alt tarafına gönderdiğini, Cevdet Paşa'da onun bir grupla Mekke'nin alt tarafına Handame yoluyla hareket etmek üzere yolladığını, orada Eslem, Gıfar, Süleym, Müzeyne, Cüheyne kabilelerinden kimseler olduğunu belirtmiştir.[1521]

Muîn el-Miskîn'in Hz. Peygamber'in Mekke'ye Ezâhir'den girdiği bilgisi İbn Sa'd'ın eserinde geçmektedir.[1522] Zübeyr'i Hacûn denilen yere gönderdiği bilgisi İbn Hibbân'da geçmektedir.[1523] Cevdet Paşa'nın Zübeyr'i Küdâ denilen yere gönderdi sözü Vâkıdî'nin eserinde,[1524] Muîn el-Miskîn'in ve Cevdet Paşa'nın Halid b. Velid ve onunla olan kabilelerin Mekke'nin alt tarafından girdikleri bilgisi İbn Hişâm'ın eserinde geçtiği görülmüş olup, onunla olduğu zikredilen kabilelerin isimleri de İbn Hişâm'ın eserinde geçmekle birlikte Muîn el-Miskîn bu isimlerden iki tanesini zikretmiştir.[1525]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in ashaba Kureyşliler kendilerine saldırmadıkça saldırmamalarını emrettiğini demişlerdir. Onlar Müslümanların değişik kollara ayrılarak kimseye saldırmadan Mekke'ye girdiklerini, kendilerine de Halid b. Velid'in fırkası dışında herhangi bir mukavemet olmadığını söylemişlerdir. Müellifler Handeme denilen mevkide Halid'in, Safvan b. Ümeyye, İkrime b. Ebu Cehil, Süheyl b. Amr ile birlikte bulunan bir grup tarafından mukavemete uğradığını belirtmişlerdir. Sahabilerden Kürz b. Câbir el-Fihrî ile Halid el-Eşkâr'ın şehit

---

[1519] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 253, 254; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 417-419.
[1520] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 257; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 311, 313.
[1521] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 254; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 419.
[1522] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 126.
[1523] İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 248.
[1524] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 258.
[1525] Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 312.

edilmiştir. Muîn el-Miskîn müşriklerden yirmi sekiz kişinin, Cevdet Paşa ise on üç kimsenin öldürüldüğünü zikretmişlerdir.[1526]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın yukarıda zikrettikleri isimlerin ve bilgilerin Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd'ın eserlerinde geçtiği görülmüştür. Bununla birlikte Muîn el-Miskîn'in müşriklerden öldürülenler hakkında verdiği sayı Vâkıdî'nin eserinde Kureyş'ten yirmi dört, Huzeyl'den dört olmak üzere toplamda yirmi sekiz şahıs olarak geçmektedir. Cevdet Paşa'nın ise on üç olarak verdiği bu sayı ise İbn Hişâm'ın eserinde geçmekle birlikte burada on iki veya on üç kimse öldürüldüğü şeklinde verilmiştir.[1527]

Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in uzaktan kılıç ve mızrakların parladığını gördüğünü, savaşmayı yasakladığını belirterek bunun ne olduğunu sorduğunu belirtmiştir. O, Allah Resulüne Halid b. Velid'e karşı müşriklerin mukavemet edip onunla savaştıklarını, onunda karşılık verdiği söylediklerini, onun "Kazaullah hayırdır." dediğini zikretmiştir.[1528] Bu olayı Râşid ve Cevdet Paşa ise, Resulullah'ın "Ben muharebe edilmesin diye tembih etmedim mi." dediğini, ashabın Halid'e saldırıldığını haber verdikleri şeklinde geçmiştir.[1529] Muîn el-Miskîn'in bu anlatını Vâkıdî'nin eserinde verilmekle birlikte onun, Hz. Peygamber'in uzaktan kılıç ve mızrakların parladığını gördüğü olarak verdiği bilgi Ezâhir tepesinden gördü şeklinde geçmiştir. Burasıda muharebe olan yere uzak bir mevkidir. Yine "Kazaullah hayırdır." sözü, Vâkıdî'de "Allah hayra hükmetmiştir." şeklinde geçmiş olup yakın anlamlı olduğu görülmüştür. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşanın verdiği bu bilgi belirttiğimiz farklılıkla birlikte Meğazi'ye uymaktadır.[1530]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Halid'in karşıladığı saldırıdan başka çatışma olmadığını Müslüman birliklerinin bölük bölük Mekke'ye girdiklerini demişlerdir. Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in başında siyah sarık olduğu halde oraya girdiğini ve direk Kâbe'ye gittiğini, Muîn el-Miskîn ise Hacûn denilen yerde çadır kurduğunu oradan ashapla birlikte Kâbe'ye gittiğini belirtmiştir. Müellifler Müslümanların tekbir getirdiklerini söylemişlerdir. Allah Resulü Kâbe'ye geldiğinde Kureyşlilere ne umduklarını sormuş, onlar hayır umduklarını demişlerdir. O, orada bulunanlara kendilerini affettiğini belirtmiştir. Resulullah her ne kadar genel af çıkarmışsa müşriklerden bazılarının öldürülmesini emretmiştir. Müellifler bu isimleri

---

[1526] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 255; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 419.
[1527] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 258, 259; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 313; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 126.
[1528] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 255.
[1529] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 308, 309; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 419.
[1530] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 259.

şöyle zikretmişlerdir: İkrime b. Ebu Süfyan, Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh, Safvân b. Ümeyye, Abduluzza b. Hatal, el-Huveyriz b. Nukayz, Abdullah ibnu'z-Zeb'arî, Mikyaz b. Sibâbe, Vahşi, Hind ve Sâre'dir.[1531]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın Müslümanların Mekke'ye girişleriyle ilgili olarak verdikleri bilgilerin Vâkıdî, İbn İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerinde geçmektedir. Cevdet Paşa'nın başında siyah sarık olduğu halde Mekke'ye girdiği bilgisi İbn Sa'd ve İbn Hibbân'ın eserinde geçmektedir.[1532] Muîn el-Miskîn'in Hz. Peygamber'in Hacûn denilen yerde çadır kurup, oradan ashapla Kâbe'ye gittiği bilgisi Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir.[1533] Yine bu eserlerde Allah Resulünün genel af ilan ettiği geçmekte olup, onun öldürülmesini emrettiği kimselerin isimleri ise Sîre ve tarih eserlerinde geçmekle birlikte aşağıda verilecektir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın verdikleri isimler İbn Hibbân'ın eserinde toplu olarak zikredilmiştir.[1534]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in Kâbe'yi yedi defa tavaf ettiğini demişlerdir. Cevdet Paşa, Fedale b. Umeyr b. el-Mülevvih el-Leysi'nin, Allah Resulü orayı tavaf ederken onu öldürmek niyetiyle onun, Resulullah'a yaklaştığını demiştir. O, Hz. Muhammed'in ona "Fedale misin?" dediğini, onun "Evet" cevabını verdiğini, "Ne düşünüyorsun?" diye sorduğunu, onun "Hiçbir şey düşündüğüm yok. Zikrullah ile meşgulüm." şeklinde cevap verdiğini belirtmiştir. Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in gülerek, aklında kurduğun şeyden dolayı Allah'tan af dile, istiğfar et dediğini ve elini onun göğsüne koyduğunu, onun zihnindeki şeyin yok olduğunu ve imanının kuvvetlendiğini zikretmiştir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa orada üç yüz altmış putun bulunduğunu, Hz. Peygamber'in oraya girdiğinde onların hepsini kırdırdığını söylemişlerdir. Muîn el-Miskîn ve Râşid Resulullah'ın elinde bir sopa veya mızrak olduğunu onunla putları işaret ederek "Hak geldi batıl zail oldu. Muhakkak ki batıl yok olmaya mahkumdur." (İsra Suresi 81) dediğini belirtmişlerdir. Onlar o, bunu deyip hangi putu işaret ediyorsa onun yüz üstü düştüğünü demiştir. Ayrıca Muîn el-Miskîn, nakledildiğine göre, Allah Resulü elindeki asayla hangi puta dokunursa onun devrilip kırıldığını da demiştir. Teferruata giren Cevdet Paşa, Hz. Resul'ün Hubel putunun kırılmasını emrettiğini, o kırılırken Zübeyr b. Avvâm'ın Ebu Süfyan'a "Senin Uhud vak'asında vücuduyla iftihar ettiğin Hubel'i görüyor musun?" dediğini söylemiştir. O, Ebu Süfyan'ın Zübeyr'e kendisini azarlamayı bırakmasını,

---

[1531] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 263; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 312; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 421, 422.
[1532] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 130; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 249.
[1533] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 260.
[1534] İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 248, 249.

"Muhammed'in ilahından başka ilah olsaydı, işler başka türlü olurdu." dediğini zikretmiştir. Muîn el-Miskîn İsâf ve Nâile putlarının Cürhüm kabilesinden olan bir kadın ile erkek olduğunu bunların Kâbe'nin içerisinde zina yaptıkları için taşlaştıklarını, Kureyşlilerin zamanla onlara tapındıklarını demiştir. O, bunlara müşriklerin kurban kestiklerini ve saçlarını tıraş ettiklerini söylemiştir. Müellif bu putlar kırıldığında birisinin içerisinden siyah bir kadın çıktığını, Resulullah'ın onun Nâile olduğunu, kıyamete kadar bu vilayette artık ona tapılmayacağını belirttiğini vermiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in Sikâye zemzem dağıtma görevini Hz. Abbas'a verdiğini, Kâbe'nin anahtarının ise Ebu Talha neslinde olduğunu, Hz. Peygamber'in anahtarı alıp orayı açtığını, Kâbe içerisinde çok sayıda resim ve peygamberlere ait resimler olduğunu zikretmişlerdir. Muîn el-Miskîn Hz. İbrahim'in resminin elinde fal okları olan bir resim olduğunu belirtmiştir. Resulullah'ın onların hepsini temizlettiğini ve imha ettiğini belirtmişlerdir. Râşid ise kısaca Kâbe'de resimler olduğunu, onları Resulullah'ın sildirdiğini demiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa ashaptan birçoğunun Kâbe'nin anahtarını alıp muhafaza etme, onu açıp kapama görevinin kendilerine verilmesini talep ettiklerini, Hz. Ali'nin ise Sikâye gibi bu şerefinde Ehl-i Beyt'e verilmesini talep ettiğini söylemişlerdir. Onlar Hz. Muhammed'in, Muîn el-Miskîn, "Bugün iyilik ve vefa günüdür." dediğini, Cevdet Paşa ise Cebrail'in emir getirmesi neticesinde anahtarı yine Ebu Talha oğullarına tevdi ederek, Osman b. Ebu Talha'ya verdiğini ve bu görevi onların yapacağını bildirdiğini vermişlerdir.[1535]

Hz. Peygamber'in Kâbe'yi yedi kez tavaf ettiği ile Cevdet Paşa'nın Fedale b. Umeyr b. el-Mülevvih el-Leysi hakkında verdiği bilgi yakın ifadelerle İbn Hişâm'ın eserinde geçmekte olup onun verdiği bilgilerin ona uyduğu görülmüştür.[1536] Muîn el-Miskîn ve Râşid'in, Resulullah'ın elinde bir sopa veya mızrak olduğu halde onunla putları işaret edip "Hak geldi batıl zail oldu. Muhakkak ki batıl yok olmaya mahkumdur." (İsra Suresi 81) dediği, hangi putu işaret etse onun yüzüstü düştüğü şeklinde verdikleri bilgi Vâkıdî' ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçmektedir. Burada farklı olarak Hz. Peygamber'in elinde bir dal parçası olduğu şeklinde geçmekte olup diğer bilgiler uyuşmaktadır.[1537] Muîn el-Miskîn'in, Hz. Peygamber'in elindeki asa ile putlara dokunduğu ve onun yüzüstü devrildiği şeklinde verdiği diğer bilgi ise İbn Sa'd'da geçmekte olup, elindeki çubukla putları ittiği ve onların yüzüstü devrildiği şeklinde

---

[1535] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 259, 260; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 310, 311; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 435-437.
[1536] Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, s. 320.
[1537] Vâkıdî, Kitâbu'l-Megazî, II, 263; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 319, 320.

geçmiştir.[1538] Yine Cevdet Paşa'nın Hubel putunun kırılması esnasında Zübeyr b. Avvâm ile Ebu Süfyan arasındaki diyalogu verdiği anlatım, aynı şekilde Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir.[1539] Muîn el-Miskîn'in İsâf ve Nâile putu hakkında verdiği bilgiler ile onlar kırıldığında içerisinden siyah bir kadının çıktığı bilgisi, yine Vâkıdî'nin eserinde geçmekte olup, biraz daha teferruatlıdır. Burada kadının siyah, dağınık kır saçlı, çıplak, beddua edip, yüzünü tırmalayan birisi olduğu teferruatı verilmiştir.[1540] Yine Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Hz. Peygamber'in Sikâye ve Kâbe'nin anahtarı noktasında yaptığı görevlendirmeler ile oranın içerisindeki resimlerin temizlenmesi ve Hz. İbrahim'in resminde elinde fal okları olduğu bilgileri, Vâkıdî'nin eserinde ki rivayetler içerisinde geçmekte olup verilen malumata uygun olduğu tespit edilmiştir.[1541]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa öldürülecekler hakkında bilgiler vermişlerdir. Onlar İkrime b. Ebu Cehil'in babası gibi İslam düşmanı olduğunu belirtmişlerdir.[1542] Teferruata giren Muîn el-Miskîn, Mekke feth olununca İkrime'nin kaçtığını, onun eşi Ümmü Hakîm'in Müslüman olduğunu, kocası için Allah Resulünden eman aldığını ve onu bulmak için aramaya gittiğini demiştir. Müellif İkrime'nin Yemen'e giden bir gemiye bindiğini, şiddetli bir rüzgâr çıktığını demiştir. O, orada bulunanların ondan ihlas üzre olmasını ve la ilahe illallah demesini istediklerini, onun zaten bundan dolayı kaçtığını belirttiğini, tam bu sırada hanımı Ümmü Hakîm'in ona yetiştiğini zikretmiştir. Devamında, eşi ona Hz. Peygamber'in kendisini affettiğini demiş ve onu alarak geri dönmüştür. Yolda İkrime eşiyle beraber olmak istemiş, o Müslüman olduğunu bir müşrikle birlikte olamayacağını belirterek onu reddetmiştir. Onlar Mekke'ye doğru gelirken Resulullah ashabına "İkrime b. Ebu Cehil mümin ve muhacir olarak geliyor. Onu kötülemeyin, babasını ayıplamayın. Ölmüş bir kimseyi ayıplamakta bir fâide yoktur." buyurmuştur. Bir müddet sonra hanımı ve kendisi Allah Resulünün karşısına gelmişlerdir. Hz. Muhammed onun Müslüman olmasının sevinciyle ayağa kalkmış ve ona sarılmıştır. İkrime hanımının, kendisine emanda bulunulduğu haberini verdiğini belirtmiştir. Hz. Peygamber "Evet" demiştir. Muîn el-Miskîn bunun üzerine İkrime'nin şehadet getirerek İslam'a girdiğini demiştir. O, Resul-i Ekrem'den ona karşı ve Müslümanlara karşı yaptığı her türlü kötülükten dolayı af dilemiş ve Allah'ın kendisini affetmesi için ondan dua istemiştir. O, onu affetmesi için Allah'a niyazda bulunmuştur ve eşini tekrar ona nikahlamıştır. Müellif, bunun üzerine onun, Müslümanlar aleyhinde

---

[1538] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 127.
[1539] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 264.
[1540] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 269, 270.
[1541] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 264-268.
[1542] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 263; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 423.

çalıştığından daha çok Allah ve Resulünün yolunda çalışacağına yemin ettiğini ve şehit oluncaya kadar bu istikamette hizmet ettiğini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn'in teferruatlı verdiği bu anlatımı Cevdet Paşa çok kısa bir şekilde İkrime'nin Yemen taraflarına kaçtığını ve hanımı Ümmü Hakîm'in onu bulup getirdiği ve Allah Resulünün onu affettiği şeklinde zikretmiştir. Râşid'de İkrime'yi birkaç cümleyle ele almış olup, onun büyük suçlar işlediği için kaçtığını, hanımı Ümmü Hakîm'in Müslüman olup, Resulullah'tan onun affını istemesiyle, onu getirdiğini ve onun affedilip İslam'a girdiğini söyleyerek konuyu kısaca ele almıştır.[1543]

Râşid ve Cevdet Paşa'nın birkaç cümleyle, Muîn el-Miskîn'in ise teferruatlı olarak zikrettikleri İkrime b. Ebu Cehil'le ilgili yukarıdaki anlatım en yakın şekliyle Vâkıdî'nin eserinde geçtiği görülmüştür. Muîn el-Miskîn'in verdiği bilgilerin hepsi burada geçmekle birlikte Meğazi'de daha teferruatlı olarak zikredilmiştir. Bununla birlikte bazı farklılıklar vardır. Vâkıdî'nin verdiği rivayette Ümmü Hakîm'in kölesiyle birlikte ikrime'yi aramaya çıkması ve yolda yaşadıkları şeylerde zikredilmiştir. Muîn el-Miskîn bunlara değinmemiştir. Yine Muîn el-Miskîn'in şiddetli bir rüzgârın çıkması üzerine oradakilerin ondan la ilahe illallah demelerini istedikleri bilgisi Vâkıdî'nin eserinde geçmemektedir. Burada ise o, gemiye binmeye çalıştığında, geminin tayfasının ondan bunu istediği, zira böyle inanmayanları gemisine almadığı şeklinde geçmekte olup şiddetli rüzgâr ifadesi yoktur. Yine Meğazi'de onun İslam'a girişi Allah Resulünün ona İslam'ın gereklerinin bildirmesi şeklinde devam etmiş iken, Muîn el-Miskîn buraları özet geçmiştir. Bu Farklılıkların yanında Muîn el-Miskîn'in anlatımının Vâkıdî'nin verdiği rivayetin özeti olduğu görülmüş olup, verilen bilgilerin uyduğu tespit edilmiştir.[1544]

Muîn el-Miskîn ve Râşid Abdullah b. Sa'd b. Ebu Serh'in Hz. Osman'ın süt kardeşi olduğunu, Hz. Peygamber'e bazı kereler vahiy katipliği yaptığını, bazı kelimeleri yanlış yazdığını, Allah Resulünün onu uyararak bu yanlışları düzelttiğini demiştir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn Ebu Serh'in "Muhammed ne dediğini bilmez." dediğini ve kendisine de vahiy indiğini iddia ederek Mekke'ye kaçtığını söylemiştir. Orası fethedildiğinde, onun öldürülmesi helal kılınmıştır. Ebu Serh, Hz. Osman'a sığınmış, affedilmesi için Allah Resulüne ricada bulunmasını istemiştir. Hz. Osman onu da alıp Resulullah'a gitmiştir. Ona af dilemiş, fakat Hz. Muhammed yüzünü çevirerek onun talebine cevap vermemiştir. Hz. Osman defalarca ona şefaat etmesini

---

[1543] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 263, 264; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 312; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 433.
[1544] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 276, 277.

isteyerek ona sarılıp başını öpmüş, onun için af dilemiştir. Bu ısraralar karşısında Resul-i Ekrem onu affettiğini belirtmiştir. Onlar meclisten çıktıklarında Hz. Muhammed ashaba "Ne mâni oldu ki, sizden biriniz kalkıp o kelbin boynunu vurmadınız?" buyurmuştur. Abbâd b. Bişr "Göz ucuyla bir işaretinizi bekliyordum." demiştir. O "Hiçbir peygambere göz ucuyla hıyanet etmek layık değildir." buyurmuştur. Muîn el-Miskîn bundan sonra Abdullah b. Sa'd b. Ebu Serh'in İslam'a girdiğini fakat işlediği günahlardan ve yaptığı hatalardan dolayı Hz. Peygamber'i gördüğü her yerde ondan kaçtığını demiştir. O, Hz. Osman'ın gelip durumu Allah Resulüne bildirdiğini, onun "İslam cemi günahlarını sildi, yok etti." dediğini zikretmiştir. O, Hz. Osman'ın ona giderek durumu arz ettiğini, bundan sonra Ebu Serh'in ashabın içerisine girerek selam vermeye başladığını belirtmiştir. Cevdet Paşa kısaca Abdullah b. Sa'd b. Ebu Serh'in Hz. Osman'ın süt kardeşi olduğunu ve onun Resulullah'a rica ederek onu affettirdiğini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn'in verdiği bu teferruatları özet bir şekilde Râşid'de zikretmiştir. O, diyalogları zikretmeden, Abbâd b. Bişr'in adını vermeden, Hz. Osman'ın onun affı için ısrarını ve Allah Resulünün tavrını kısaca zikretmiştir.[1545]

Râşid ve Cevdet Paşanın kısaca, Muîn el-Miskîn'in ise teferruatlı olarak zikrettiği Abdullah b. Sa'd b. Ebu Serh ile ilgili yukarıdaki anlatım en yakın şekliyle Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir. Verilen bilgilerin Meğazi'ye uyduğu görülmüş olup buradaki rivayette teferruat olarak onun Hz. Osman'dan kendisini saklamasını istediği, onun ise birlikte Hz. Muhammed'e gitmeyi önerdiği, Ebu Serh'in onun kendini öldürteceğini dediği fakat Hz. Osman'ın onu ikna ettiği ile Hz. Osman'ın onunla kendisi arasındaki süt kardeşliğin nasıl olduğuyla ilgili teferruat verilmiştir. Bunun dışında Muîn el-Miskîn'in verdiği isim ve bilgiler Meğazi'ye uymaktadır.[1546]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Abduluzza b. Hatal'ın iman ettiğini daha sonra mürted olduğunu demişlerdir. Muîn el-Miskîn onun Mekke'nin fethinde Halid b. Velid'e karşı koymaya çalışanlardan olduğunu belirtmiştir. O, İbn Hatal'ın fetihten sonra Kâbe'nin örtüsüne sarılı olduğu halde öldürüldüğünü söylemiştir.[1547] Teferruata giren Muîn el-Miskîn Hatal'ı Hz. Peygamber'in zekât toplaması için bir kabileye gönderdiğini, onun yanında Huzâa'dan bir adam olduğunu ve onun hizmetini gördüğünü demiştir. Müellif, Hatal'ın ondan kendisine yemek hazırlamasını istediğini ve uyuduğunu zikretmiştir. Uyandığında yemek bulamayınca onu öldürmüş ve irtidat

---

[1545] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 262; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 312; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 433.
[1546] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 279-281.
[1547] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 261; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 423.

ederek zekât mallarıyla birlikte Mekke'ye kaçmıştır.[1548] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa ölüm emri çıkartılanlardan birisinin de Sâre adında kadın olduğunu demişlerdir. Cevdet Paşa onun Mekke'nin fethinden önce Hz. Peygamber'e geldiğini, Resulullah'ın ona yardımda bulunduğunu, onun Mekke'ye giderek Hz. Muhammed'i hicvettiğini belirtmiştir.[1549]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Abduluzza b. Hatal ve Sâre hakkında verdiği bu bilgilerin en yakın şekliyle Vâkıdî'nin eserinde geçtiği görülmüştür. Fakat burada biraz daha teferruatlı olup Hatal'ın iki tane şarkıcısının olduğu, Allah Resulü ve ashabı hicvettikleri bilgisi de mevcuttur. Müelliflerin yukarıda verdikleri isim ve bilgilerin Meğazi'ye uyduğu görülmüştür.[1550] Hatal'ın fetihten sonra Kâbe'nin örtüsüne sarılı olduğu halde öldürüldüğü bilgisi ise Beyhakî'nin eserinde geçmektedir.[1551]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa el-Huveyriz b. Nukayz, Abdullah ibnu'z-Zeb'arî'nin Mekke'deki ileri gelen şairlerden olduklarını, Hz. Peygamber ve ashap hakkında hicvedici şiirler söylediklerini ve müşrikleri Müslümanlara karşı savaşmaya teşvik ettiklerini söylemişlerdir. Muîn el-Miskîn Huveyriz'in Hz. Ali tarafından öldürüldüğünü, ibnu'z-Zeb'arî'nin ise Necran'a kaçtığını bir zaman sonra gelip İslam'a girdiğini demiştir.[1552] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın el-Huveyriz b. Nukayz, Abdullah ibnu'z-Zeb'arî hakkında vermiş oldukları bilgiler en yakın ifadeyle Vâkıdî'nin eserinde geçtiği görülmüş olup verilen bilgiler Meğazi'de geçmektedir.[1553]

Muîn el-Miskîn Safvân b. Ümeyye'nin öldürülmek korkusuyla bir sahil kenarına gittiğini, Umeyr b. Vehb'in onun durumunu Hz. Peygamber'e bildirdiğini ve ona eman dilediğini demiştir. O, Allah Resulünün ona iki ay süre ile eman tanıdığını, Vehb'in onu arayıp bularak durumu ona haber verdiğini zikretmiştir. Safvân ona inanmamış, söylediği şeyin doğru olduğunu kanıtlaması için Hz. Muhammed'e ait bir nişan getirmesini talep etmiştir. O, geri dönerek durumu Resulullah'a bildirmiş, oda ona ridasını göndermiştir. O kani olarak Resul-i Ekrem'e gelmiş, Vehb'in kendisi için iki ay eman verdiğini söylediğini belirtmiştir. Hz. Peygamber dört aya çıkardığını bildirmiştir. Safvân müşrik olarak Huneyn ve Taif gazvelerine katılmıştır. Sonra Resulullah Ci'râne'ye dönmüştür. Orada ganimet malları bulunmaktaymış. Safvân, develerle ve koyunlarla dolu bir vadiye bakmakta iken Hz. Resul onun hayvanlara meylettiğini

---

[1548] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 261.
[1549] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 268; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 423.
[1550] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 282, 283.
[1551] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, V, 60.
[1552] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4, 264, 267.
[1553] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 274, 275, 281.

görünce, “Ya Safvân bunların hepsini sana bağışladım.” buyurmuştur. O, peygamber olan bir şahıstan başka hiç kimsenin böyle bir şey yapamayacağını söyleyerek İslam’a girmiştir. Cevdet Paşa ise Safvân b. Ümeyye’nin İslam’a girişini ele almış olup o, Muîn el-Miskîn’in verdiği bu bilgileri ana hatlarıyla birkaç cümlede özet olarak zikretmiştir.[1554]

Cevdet Paşa’nın kısaca Muîn el-Miskîn’in ise teferruatlı olarak ele aldıkları Safvân b. Ümeyye hakkında verdikleri yukarıdaki anlatım en yakın şekilde Vâkıdî’nin eserinde geçtiği görülmüş olup ondaki rivayetin özeti niteliğinde verilmiştir. Vâkıdî diyalogları daha teferruatlı olarak vermiştir. Bununla birlikte farklı olarak Muîn el-Miskîn’in Safvan’ın bir sahil kenarına kaçtığı bilgisi Vâkıdî’de, eş-Şu’aybe adında bir sahil kasabasına denilerek mevkinin ismi belirtilmiştir. Yine Resulullah’ın Safvân’a ridasını gönderdiği şeklinde verdiği bilgi ise Vâkıdî’de sarığı şeklinde geçmektedir.[1555]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Hamza’yı şehit eden Vahşi ile onun öldürülmesini isteyip cesedini parçalayan Hind’in de Mekke’nin fetih günü kaçtıklarını, daha sonra gelip İslam’a girdiklerini, böylelikle affedildiklerini belirtmişlerdir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Allah Resulünün Vahşi’ye, amcası Hz. Hamza’yı nasıl öldürdüğünü sorduğunu, onunda anlattığını, onu affettiğini, karşısından ayrılmasını istediğini belirtmiştir. Müellif onun, Müseyleme’nin üzerine giden orduya katıldığını, harbesiyle ona vurup vücudunun diğer tarafından çıkardığını, ashaptan birisinin de yetişip ona kılıçla vurduğunu, Vahşi’nin bundan dolayı, o mu yoksa kendisi mi Müseyleme’yi öldürdüğünü bilemediğini zikretmiştir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hind’in birtakım kadınlarla beraber gelerek Hz. Peygamber’den af dilediğini ve onun da affettiğini söylemişlerdir[1556]. Verilen bu bilgilerinde yakın ifadelerle Vâkıdî’nin eserinde geçtiği fakat diyalogların daha teferruatlı olduğu görülmüştür. Bununla birlikte Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa’nın verdikleri bilgilerin buradaki malumata uyduğu tespit edilmiştir.[1557]

2.2.6. Huneyn Gazvesi, Evtâs Vakası, Tâif’in Muhasarası

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin ve Aşkî Hz. Peygamber Mekke’yi fethettikten sonra İslam’ın hızla yayıldığını ve civardaki Arap kabilelerinin

---

[1554] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.4, 263, 264; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 428, 435.
[1555] Vâkıdî, *Kitâbu’l-Megazî*, II, 278, 279.
[1556] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.4. 267, 268; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 313; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 438.
[1557] Vâkıdî, *Kitâbu’l-Megazî*, II, 285, 288, 289.

gelerek İslam'a girdiklerini demişlerdir. Onlar, Hevazin ve Sakif kabilelerinin itaat etmediklerini, onların bir araya gelerek meşverette bulunduklarını, Hz. Muhammed daha üzerlerine gelmeden, kendilerinin Müslümanlara saldırmaları noktasında anlaştıklarını belirtmiştir. Müellifler, onların kendilerine Hevazin kabilesinin lideri olan Mâlik b. Avf en-Nasrî'yi lider olarak belirlediklerini söylemişlerdir.[1558] Kudâî ve Rabguzî Huneyn'i çok kısa ele almıştır. Kudâî, yukarıda müelliflerin verdikleri bilgileri vermiş, ek olarak Hz. Peygamber'in on iki bin kişiyle yola çıktığını belirtmiştir. Rabguzî ise Hevazin vilayetinden Allah Resulüne karşı toplandıklarını belirtmiş, Sakiflilerden bahsetmemiştir. Liderleri olarak da diğer müellifler gibi Mâlik b. Avf en-Nasrî'yi zikretmiştir.[1559]

Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin verdikleri yukarıdaki bilgilerin Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerindeki malumata uyduğu tespit edilmiştir. Rabguzî'nin Hevazinlilerin Hz. Peygamber'e karşı toplandığı şeklinde verdiği bilgi bu eserlerde diğer müelliflerin belirttiği gibi Hevazin ve Sakif olarak geçmektedir.[1560]

Muîn el-Miskîn Ben-i Cüşem kabilesinden yüz altmış yaşında, gözleri görmeyen, Düreyd b. es-Sımme adında tecrübe ve rey sahibi birisi olduğunu, onu da görüşlerinden istifade etmek için harp meydanına getirdiklerini demiştir. O, ordunun Evtâs denilen yere geldiğinde Düreyd'in hayvan ve kadın sesleri ile, çocuk ağlamaları işittiğini, oradakilere seslerin ne olduğunu sorduğunu, ona kimsenin kaçmaması için kadınların ve çocuklarında getirildiğini dediklerinde o, bunun yanlış bir tedbir olduğunu dediğini zikretmiştir. Devamında Muîn el-Miskîn teferruata girmiştir. Düreyd, yenerlerse iyi olacağını fakat yenilmeleri durumunda rüsva olacaklarını demiştir. O, Kilâb ve Ka'b kabilelerinin seslerini işitmediğini belirterek, onların nerede olduğunu sormuştur. Oradakiler onların gelmediğini haber verince o, eğer zafer elde edilecek olsa onların geleceğini belirterek "Keşke sizde gelmeseydiniz." demiştir. Mâlik b. Avf'a iyal ve evlatlarını, mallarını harp meydanından güvenilir yerlere götürmeleri gerektiğini, savaşçı adamlarla birlikte harp etmesini nasihat etmiştir. Mâlik sinirlenerek onun bunadığını, ne söylediğini bilmediğini, tavsiyelerini dinlememelerini belirtmiştir. Düreyd ise Hevazinlilere Mâlik'in kendilerini rezil edeceğini evlatlarını, mallarını düşman eline bırakacağını, kaçıp Taif kalesine sığınacağını demiştir. Muîn el-Miskîn onun bu sözleri üzerine Mâlik'in kılıcının sivri tarafına dayanarak geri dönmeleri

---

[1558] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 271; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 318; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 438; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 456; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 115, 116.

[1559] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 116; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 231v, 232r.

[1560] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 547, 548; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 302; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 336; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 138, 139; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 70, 71.

durumunda kendisini öldüreceğini belirttiğini, oradakilerin Düreyd'in yaşlı birisi olduğunu, Mâlik'in ise genç birisi olduğunu eğer o kendisini öldürürse başsız kalacaklarını diyerek, ona yetki verdiklerini zikretmiştir.[1561]

Muîn el-Miskîn'in Düreyd b. es-Sımme ile ilgili verdiği yukarıdaki bilgiler İbn İshâk, Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde yakın ifadelerle geçmekte olup verilen bilgiler bu eserlere uymaktadır.[1562]

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin ve Aşki Hevâzin ve Sakif kabilesi, etraftan onlara katılanlarla birlikte müşrik ordusunun yirmi bin kişiye ulaştığını, Müslümanların ise on bini Medine'den gelenler, iki bini Mekke'den katılanlarla birlikte, on iki bin kişi olduğunu belirtmişlerdir. Rabguzî ise Hevazin'in dört bin, Müslümanların ise on bin kişi olarak vermiştir. Cevdet Paşa şevvalin yedinci günü Mekke'den çıkıldığı zikretmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in Safvân b. Ümeyye'den zırh istediğini, onun gasp ile mi yoksa emanet olarak mı istediğini sorduğunu, Resulullah'ın âriyet olarak istediğini söylemişlerdir. Muîn el-Miskîn yüz zırh, Cevdet Paşa ise üç yüz zırh aldığını belirtmişlerdir. Râşid Hz. Ebu Bekir'in Resulullah'a bugün az olmaları sebebiyle yenilmeyeceklerini dediğini, bunun üzerine "Andolsun, Allah birçok yerde ve Huneyn savaşı gününde size yardım etmiştir. Hani çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat size hiçbir yarar sağlamamıştı." (Tevbe 9/25) ayetinin indiğini zikretmiştir. Onlar Allah Resulünün Mekke'de vekil olarak Attâb b. Esîd'i bıraktığını, orduyla Huneyn'ne doğru yola çıktığını demişlerdir.[1563]

Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinin yukarıda verdikleri bilgiler İbn İshâk, İbn Hişâm, Vâkıdî, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerinde geçmekle birlikte, Rabguzî'nin verdiği sayılar bu eserlerdeki bilgilere uymamaktadır. Yine Cevdet Paşa'nın Safvân b. Ümeyye'den üç yüz zırh aldığı şeklinde verdiği bilgi müracaat ettiğimiz Sîre ve tarih eserlerinde Muîn el-Miskîn'in belirttiği gibi yüz zırh olarak geçmekte olup verdikleri diyalog açısından ise bilgilerin uyuştuğu görülmüştür. Yine Cevdet Paşa'nın Müslümanların şevvalin yedinci günü Mekke'den çıktıkları şeklinde verdiği bilgi müracaat ettiğimiz eserlerde şevvalin altıncı günü olarak geçmektedir. Râşid'in Hz. Ebu Bekir'in Hz. Peygamber'e dediği söz ve akabinde inen ayetle ilgili bilgi ise Vâkıdî'nin

---

[1561] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 271, 272.

[1562] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 548, 549; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 303, 304; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 336, 337.

[1563] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 231v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 272; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 318, 319; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 439, 440; Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 456; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 116.

eserinde aynı şekilde geçmektedir. Bununla birlikte Müelliflerin yukarıda verdikleri diğer bilgiler İbn İshâk, İbn Hişâm, Vâkıdî, İbn Hibbân, Taberî ve Beyhakî'nin eserlerindeki malumata uymaktadır.[1564]

Muîn el-Miskîn Malik b. Avf'ın üç adamını Müslümanlardan haber getirmeleri için gönderdiğini demiştir. Müellif onların Hevazin'e geri döndüklerinde korku içerisinde olduklarını, Malik'in onlara durumlarının nedenini sorduğunu demiştir. Onlar Müslüman ordusu içerisinde beyaz elbiseler giymiş, alaca atlara binmiş büyük kimseler gördüklerini, onların atacakları okların kendilerine yetişeceğini, fakat kendi atacaklarının onlara yetişmeyeceğini belirtmişlerdir. Onlar maslahatın onlarla savaşmadan geri dönmekte olduğunu zikredince, Malik onlara hakaret ederek gördüklerini kimseye söylememelerini istemiştir.[1565]

Muîn el-Miskîn'in verdiği bu anlatım en yakın şekliyle Vâkıdî'nin eserinde geçmekle birlikte farklılıkları vardır. Anlatımın giriş kısmı aynı olmakla birlikte Malik'in gönderdiği üç kişinin verdiği haberde farklılık olduğu görülmüştür. Onlar "Alaca atların üzerinde beyaz damlar gördük. Vallahi kendimize gelmeden bu gördüğün şey başımıza geldi. Biz yeryüzünün ehliyle değil, gökyüzünün ehliyle savaşıyoruz." demişlerdir. Muîn el-Miskîn'in verdiği diğer bilgiler ise yakın anlatımla Meğazi'de geçmektedir.[1566]

Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in Hz. Ömer, Hz. Ali ve Sa'd b. Ebu Vakkâs'a birer sancak verdiğini, diğer her bir kabileye de bir sancaktar tayin ettiğini zikretmiştir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa ordunun Huneyn'e geldiğini, Süleym kabilesinin başında olan Halid b. Velid'in, oraya girmesi esnasında, pusuda olan Hevazin askerlerinin ansızın onlara saldırmaları sonucunda, Süleym birliklerinin bozguna uğrayıp kaçtıklarını, bu bozulmanın tüm orduya sirayet ettiğini demişlerdir. Müellifler Hz. Muhammed'in ashaba seslenerek orduyu toplamaya çalıştığını, bazı kimselerin onun yanında olup kaçmadığını söylemişlerdir. Muîn el-Miskîn ve Râşid bunların Resulullah'ın amcası Abbas ile Fazl b. Abbas, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali, Ebu Süfyan, Usame b. Zeyd ve Hz. Ömer, Eymen b. Ümmü Eymen olduğunu belirtmişlerdir. Cevdet Paşa ise bu isimleri vermekle birlikte o, Fazl ve Eymen'i isimler arasında zikretmemiştir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hevazin'in bu pususu neticesinde Müslümanların etrafa kaçışmasını gören imanı zayıf kimselerin içten içe

---

[1564] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 550, 551; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* II, 305, 306; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* II, 337; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 139; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* 254, 255; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 73; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve,* V, 121.

[1565] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 272.

[1566] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî* II, 307.

sevindiklerini demişlerdir. Cevdet Paşa Ebu Süfyan'ın "Bu hezimetin denize kadar arkası alınmaz." dediğini, Safvân b. Ümeyye'nin aynı anneden olan kardeşi Kelde b. Hanbel'in "Bugün sihir bozuldu." dediğini, Safvân'ın ona "Sus Allah ağzını yırtsın. Bana Hevazin'den biri hâkim olmaktan ise Kureyş'ten biri hâkim olmak yeğdir." dediğini belirtmiştir. Râşid, Safvân'ın kısaca Kelde'ye dediği sözü vermiştir.[1567]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın yukarıda verdiği bilgiler İbn Hişâm ve Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın eserlerinde geçmektedir. Muîn el-Miskîn'in Hz. Peygamber'in sancak verdiğini belirttiği isimler ve bilgi Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir.[1568] Halid. B. Velid'in Süleym kabilesi başına verildiği ve pusuya düşürüldüğü bilgisi İbn Sa'd'ın eserinde geçmekte olup[1569] diğer anlatımlar en yakın şekliyle İbn Hişâm'ın eserinde geçmektedir. Ashap kurulan pusuyla dağılınca Hz. Peygamber'in etrafında kalan sahabi isimlerinin hepsi İbn Hişâm'ın eserinde geçmekte olup Cevdet Paşa'nın zikretmediği isimlerde burada geçmektedir. Ebu Süfyan, Kelde ve Safvân'ın sözleri de burada geçmekle birlikte Safvân'ın sözü "Ağzını yırtsın" şeklinde değil, farklı olarak "Sus Allah dişlerini düşürsün." şeklinde geçtiği görülmüştür. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın verdikleri bu bilgilerin belirttiğimiz farklılıklarla birlikte İbn Hişâm, Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın verdiği rivayetlere uyduğu tespit edilmiştir.[1570]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hevazinlilerin ani saldırısı karşısında ashap dağılınca, Hz. Peygamber'in kaçmayıp, bineğini, Cevdet Paşa Düldül'ü müşriklere doğru sürdüğünü, Hz. Abbas'ın onu engellemeye çalıştığını demişlerdir. Onlar Allah Resulünün "Ey nas! Geliniz. Ben Resulullah'ım Muhammed b. Abdullah'ım." diye seslendiğini söylemişlerdir. Resulullah'ın emriyle Hz. Abbas'ın; Muîn el-Miskîn "Ey Ensar topluluğu! Ey Semure ağacının sahipleri" diye, Râşid, "Ya ashabı Semure! neredesiniz?" Cevdet Paşa ise "Ey Akabe'de bey'at eden Ensar! Ey Şecere-i Rıdvan altında geri dönmemek üzere söz veren ashap!" diye bağırdığını belirtmişlerdir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa onu işten ashabın "Lebbeyk lebbeyk" karşılığını vererek geri döndüklerini, Hz. Muhammed'in etrafında toplandıklarını belirtmişlerdir. Muîn el-Miskîn ve Râşid, Abbas'ın seslenmesiyle Resul-i Ekrem'in etrafında yüzden yakın ashabın (Râşid sayı belirtmemiştir.) toplandığını, müşriklere karşı hamle yaptıklarını Allah Resulünün "Şimdi cenk kızıştı" dediğini

---

[1567] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 272; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 321, 322; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 441, 442.
[1568] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 309.
[1569] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 139.
[1570] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 340, 341.

zikretmiştir.[1571] Rabguzî ise Hevazinlilerin saldırıları neticesinde Müslümanların dağılıp kaçtıklarını, Allah'ın meleklerini onlara yardıma yolladığını, onların saldırıları ve Hz. Peygamber'in gayretleriyle ordunun toplanıp Müslümanların zafer elde ettiğini demiştir. O, Hz. Peygamber'in onları öldürülmek veya Müslüman olmayı teklif ettiğini, onların İslam'ı kabul etmeyip, öldürsen de olur, affetsen de olur dediklerini söylemiştir. Rabguzî Allah Resulünün onları affettiğini, bu kereme karşı onlarında İslam'a girdikleri şeklinde Huneyn'i ele almış teferruata girmemiştir.[1572]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın Hz. Peygamber'in bineğiyle müşriklere karşı gittiği ve Hz. Abbas'ın engellemeye çalıştığı bilgisi Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir.[1573] Yine onların Hz. Peygamber'in "Ey Nas….." diye başlayan sözü Vâkıdî, İbn Hişâm ve İbn Sa'd'ın eserlerinde geçmektedir.[1574] Muîn el-Miskîn'in Hz. Abbas'ın "Ey Ensar…." diye başlayan çağrısı Vâkıdî ve İbn Sa'd'da geçmekle[1575] birlikte, Cevdet Paşa'nın "Ey Akabe'de bey'at eden Ensar! Ey Şecere-i Rıdvan altında geri dönmemek üzere söz veren ashap!" şeklinde verdiği cümle anlam olarak Muîn el-Miskîn'in verdiği cümleyle aynıdır. Zira Semure ağacının sahipleri demek, Ensar'ın Bey'atu'r-Rıdvan'da altında biat ettikleri ağaçtır. Râşid ise bunu kısaca zikretmiştir. Rabguzî'nin Hz. Peygamber'in Hevazinlileri öldürülmek veya İslam'a girmek şeklinde yaptığı teklif müracaat ettiğimiz eserlerde geçmemekte olup, sürecin nasıl devam ettiği alt kısımlarda ele alacağımız içerikte sunulacaktır. Bununla birlikte Müelliflerin verdikleri diğer bilgilerin Vâkıdî, İbn Hişâm ve İbn İshâk'ın verdiği malumata uyduğu görülmüştür.[1576]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in yerden bir avuç toprak aldığını, Muîn el-Miskîn Hz. Abbas'tan istediğini, "Helak olası yüzler." diyerek müşriklere doğru toprağı serptiğini demiştir. O, orada bulunan Abbas'ın, Resulullah'ın "Muhammed'in Rabbi hakkı için yenildiler." dediğini, toprağın müşriklerin gözlerine girdiği ve kalplerine korku düştüğünü, kaçışmaya başladıklarını belirtmiştir. Muîn el-Miskîn rivayet edildiğine göre Allah Resulünün "Allah'ım! Hamd sanadır. Şikâyet mercii sensin, kendisinden yardım dilenen sensin." diye dua ettiğini, Cebrail'in ona Allah'ın "Musa'ya denizi şak ettiği vakit, telkin ettiği duayı sana telkin eyledi." dediğini

---

[1571] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve,* R.4, s. 273-275; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 322, 323; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 443, 444.
[1572] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 232r.
[1573] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 311.
[1574] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 311; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 340; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 140.
[1575] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 311; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 140.
[1576] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 311, 312; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 340-342; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 140.

söylemiştir. Yine o, Cübeyr b. Mut'im'in gökten siyah bir kilim şeklinde bir şeyin yeryüzüne indiğini, onların ufak karıncalar gibi olduğunu, dağılıp vadinin her yerini doldurduklarını, onların melekler olduğunu zannettiğini, akabinde Hevazin'in hezimete uğradığını belirttiğini zikretmiştir. Bu olayı Cevdet Paşa'da kısaca ele almış olup, Hz. Ali'nin müşriklerin sancaktarını öldürdüğünü, Hz. Peygamber'in yerden bir avuç toprak alıp, müşriklerin yüzlerine doğru serptiğini, gökten meleklerin inip, Allah Resulüne yardım ettiğini, Hevazinlilerin ise kaçmaya başladıkları şeklinde ele almıştır.[1577]

Muîn el-Miskîn'in teferruatlı olarak, Cevdet Paşa'nın ise kısaca ele aldığı yukarıdaki bilgiler Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçmektedir. Hz. Peygamber'in Hz. Abbas'a yerden bir avuç toprak vermesini istediği ile ilgili anlatım Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın eserlerinde yakın ifadelerle geçmekte olup verilen bilgilerin uyuştuğu görülmüştür.[1578] Yine Muîn el-Miskîn'in verdiği Hz. Peygamber'in duası ve Cebrail'in dedikleri Vâkıdî'nin eserinde geçtiği ve verilen bilgilerin uyduğu görülmüştür.[1579] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın verdiği Cübeyr b. Mut'im'in meleklerin inişi ile ilgili dedikleri İbn İshâk, Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçmekte olup, verilen bilginin İbn Hişâm'ın eserine daha çok uyduğu tespit edilmiştir.[1580]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa müşriklerin büyük bir yenilgi aldıklarını, onlardan yetmiş kişi öldürüldüğünü, Müslümanlardan ise dört kişinin şehit olduğunu belirtmişlerdir. Muîn el-Miskîn ve Râşid Hevazin ve Sakiflilerin yenilgisi neticesinde altı bin esir, ganimet olarak yirmi dört bin deve, kırk bin ukıyye gümüş, kırk binden fazla koyun elde edildiğini demişler iken Cevdet Paşa onların bütün mallarının, çoluk çocuklarının Müslümanların eline geçtiğini söylemiştir.[1581]

Ganimetle ilgili olarak Muîn el-Miskîn ve Râşid'in teferruatlı olarak, Cevdet Paşa'nın ise kısaca verdiği yukarıdaki bilgilerin hepsi İbn Sa'd'ın eserinde geçmekte olup, verilen sayılar buradaki rivayetlere uymaktadır.[1582]

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin mağlup olan müşriklerden bazılarının harp meydanından kaçarak, Evtas denilen yerde toplandıklarını

[1577] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 275; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 444.
[1578] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 312; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 140.
[1579] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 313.
[1580] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 558; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 316; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 345.
[1581] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 276; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 326; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 444.
[1582] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 140, 141.

belirtmişlerdir.[1583] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa, Hz. Peygamber'in Ebu Âmir el-Eş'arî'yi bir grup askerle onların üzerine gönderdiğini, onun bir okla şehit olduğunu, yerine Ebu Musa el-Eş'arî'nin geçtiğini demişlerdir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn Ebu Âmir'in, Ebu Musa'ya Hz. Peygamber'in kendisine af dilemesi için dua etmesini vasiyet edip ona selam yolladığını söylemiştir. O Evtas'ta zafer kazanıp Allah Resulüne onun talep ettiği şeyi bildirmiştir. Muîn el-Miskîn Resulullah'ın kalkıp abdest aldığını, iki rekât namaz kıldığını "Ya Rabbi! Ebu Âmir'i yarlığa, cennette ümmetimin a'lâsından eyle." diye dua ettiğini, Ebu Musa'nın kendisi içinde Allah'tan af dilemesini istediğini Resul-i Ekrem'in kabul edip ona da dua ettiğini belirtmiştir.[1584]

Evtas ile ilgili olarak Râşid ve Molla Şerafeddin'in kısaca, Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın ise teferruatına girerek verdikleri yukarıdaki anlatımda Cevdet Paşa'nın verdiği bilgiler İbn İshâk ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçmektedir. Muîn el-Miskîn'in ise Cevdet Paşayla aynı şekilde verdiği kısım yine bu eserlerde geçmekle birlikte verdiği teferruat (Âmir'in Hz. Peygamber'den dua istemesi anlatımı) Vâkıdî'nin eserinde geçmektedir. Fakat bu rivayetin baş kısmında Ebu Âmir'in mübareze ile dokuz kişiyi öldürdüğü onuncu şahsın onu şehit ettiği bilgisi vardır. Dolayısıyla Muîn el-Miskîn'in anlatımının baş kısmı İbn İshâk ve İbn Hişâm'ın eserinde son kısmı ise Vâkıdî'nin eserindeki bilgilere uyduğu görülmüştür.[1585]

Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in Huney'den kaçanlardan birisi olan Bicâd'ın yakalanıp kendisine getirilmesini emrettiğini, bunun sebebinin onun yanına gelen bir Müslümanı öldürüp parça parça ederek ateşte yakması olduğunu demiştir. Müellif onun yakalanıp Allah Resulüne getirdiğini, onunla birlikte Resulullah'ın süt kardeşi Nesîmâ bnt. Hâris'in de getirildiğini belirtmiştir. Müellif onun Hz. Muhammed'in kardeşi olduğunu ashaba söylemesi üzerine, ona götürüldüğünü, Allah Resulünün ona kendisine bir alamet göstermesini istediğini, onun önceden olan bir hadiseyi haber vermesi üzerine Hz. Peygamber'in onun Nesîmâ olduğunu anladığını zikretmiştir. Cevdet Paşa'da Bicâd hakkında teferruata girmeden Şeymâ'nın esirler arasında olduğunu, ashaba kendini tanıtmasıyla Resul-i Ekrem'e getirildiği şeklinde zikretmiştir. Muîn el-Miskîn (Nesîmâ) ve Cevdet Paşa (Şeymâ) onu gören Hz. Peygamber'in hüzünlendiğini, hırkasını çıkarıp altına serdiğini ona hürmet ettiğini söylemişlerdir. Muîn el-Miskîn Resulullah'ın anne ve babasını sorduğunu, onların vefat ettiğini dediğini, yanında

---

[1583] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 276; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 325; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 448; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 457.

[1584] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 276, 277; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 448.

[1585] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 563; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 324; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 349.

kalması veya evine gönderilmesi noktasında ona teklifte bulunduğunu, onun hanesine gitmeyi seçtiği bilgilerini de vermiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Muhammed'in ona üç köle ve bir cariye ile deve ve koyun hediye ettiğini demişler, Muîn el-Miskîn onun Müslüman olarak kavmine döndüğünü belirtmiştir.[1586]

Muîn el-Miskîn'in verdiği Bicâd ile Huneyn'de esir düştüğünü belirttiği ve Nesîmâ olarak zikrettiği isim İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm' ve Taberî'nin eserlerinde Bicâd ve Şeyma olarak geçmektedir. Muîn el-Miskîn'in anlatımı ve verdiği bilgiler daha çok Meğazi'deki rivayete uymakla birlikte, belirttiğimiz gibi burada Hz. Peygamber'in kız kardeşi olarak Şeyma ismi geçmektedir. Yine bu rivayette hediyeler arasında deve ve koyundan bahsedilmemiştir. Cevdet Paşa'nın genel ifadelerle verdiği anlatımı ile Muîn el-Miskîn'in teferruatlı anlatımı belirttiğimiz farklılık dışında İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm ve Taberî'nin verdikleri malumata uygundur.[1587]

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin, Huneyn'de hezimete uğrayan Sakiflilerin Taif'e geri döndüklerini, aralarında Malik b. Avf'ın da bulunduğunu, oranın kalesine sığındıklarını ve hazırlık yaptıklarını demişlerdir. Müellifler Hz. Peygamber'in Huneyn ganimetlerinin Cirane'ye götürülmesini emrettiğini söylemişlerdir. Müellifler Hz. Resulün ashapla birlikte Taif'e geldiğini ve onları kalelerinde muhasara ettiğini zikretmişlerdir. Cevdet Paşa bu gazvede Selman-ı Farisi'nin bilgisiyle mancınık yapılıp kullanıldığını belirtmiştir. Ayrıca o, Mekke'nin fethinden sonra Sakiflilerin lideri olan Urve b. Mes'ud ve Gaylân b. Seleme'nin Müslümanlar kendi üzerlerine de yürür korkusuyla mancınık yapımı ve kullanımını öğrenmek üzere Cüreş'e gittiklerini, kuşatma esnasında orada bulunmadıklarını zikretmiştir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Taiflilerin kalelerini iyi muhafaza ettiklerini, Müslümanları yoğun ok atışı altında bıraktıklarını, Muîn el-Miskîn Müslümanlardan on, Cevdet Paşa on iki kişinin şehit olduğunu belirtmiştir. Muîn el-Miskîn, Hz. Peygamber'in rüyasında, elinde içi süt dolu bir kadeh olduğunu, bir horozun onu gagalayarak içindekini akıttığını gördüğünü, Hz. Ebu Bekir'in kalenin fethedilemeyeceği şeklinde yorumladığını, Resulullah'ında öyle tabir ettiğini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in kaledeki kölelerden kendisine gelenleri hürriyetine kavuşturacağını dediğini, onlardan bazılarının kaçarak Müslümanlara geldiğini Resul-i Ekrem'in onları azat ettiğini söylemişlerdir. Cevdet Paşa muhasaranın on sekiz gün sürdüğünü, müşriklerin oradan çıkmaması üzerine Hz.

[1586] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4, 277, 278; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 448.

[1587] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 565; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 322, 323; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 352; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 80, 81.

Peygamber'in kuşatmayı kaldırarak ganimetleri taksim etmek için Cirane'ye döndüğünü söylemişlerdir.[1588]

Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Molla Şerafeddin'in Taif Gazvesi ile ilgili verdikleri bilgiler İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm ve Taberî'nin eserlerinde geçmektedir. Bu anlatımlardan Selman-ı Farisi'nin mancınık yapıldığı bilgisi Vâkıdî'nin eserinde,[1589] Hz. Peygamber'in gördüğü rüya İbn İshâk, İbn Hişâm ve Taberî'nin eserlerinde geçmekte[1590] olup, Muîn el-Miskîn'in süt olarak verdiği bilgi, bu rivayetlerde kadehte olanın kaymak olduğu şeklinde geçmiştir. Diğer verilen bilgilerin İbn İshâk, Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde verilen rivayetlerdeki malumata uyduğu tespit edilmiştir.[1591]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in ganimetleri taksim etmek için Cirane'ye geldiğini demişlerdir. Onlar Mekkelilerin yeni İslam'a girmelerinden dolayı Müellefe-i Kulûb sınıfından olduklarını belirttikten sonra, Allah Resulünün ganimet mallarından onlara fazla hisse verdiğini söylemişlerdir. Muîn el-Miskîn ve Râşid Resulullah'ın Ebu Süfyan ile onun oğulları Yezid ve Muaviye'ye yüzer deve ve kırk ukiyye gümüş verdiğini, Cevdet Paşa ise onlara yüz deve bir miktar gümüş verdiğini demiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa, Süheyl b. Amr'a, Hâris b. Hişâm'a, Hüveytıb b. Abdiluzzâ, Hâkim b. Hizâm'a gibilerine yüzer deve ve bir miktar gümüş verdiğini belirtmişlerdir. Cevdet Paşa Necid'in önde gelenlerinden olan Uyeyne b. Hısn ve Akre' b. Hâbis'e'de yüz deve vererek onları Kureyş'in ileri gelenleriyle eşit tuttuğunu zikretmiştir.[1592]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın verdiği bu isimler ve sayılar Vâkıdî'nin, İbn Hişâm'ın ve Taberî'nin eserlerinde aynı şekilde geçmekle birlikte bu müellifler başka isimlerde zikretmişlerdir.[1593]

Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in Ensar'a bir şey vermeyip, Arap kabilelerinin reislerine ve Kureyş'e çok mal bağışlamasının Ensar arasında üzüntüye yol açtığını demiştir. Devamında müellif teferruata girmiştir. Onlardan bazıları "Resulullah

---

1588 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 278, 279; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 325, 326; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 448-451; Molla Şerafeddin, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 457.

1589 Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 332.

1590 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 576; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 372; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 85.

1591 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 565-576; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 329-335; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 368, 372, 373; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 82-85.

1592 Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 280, 281; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 326; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 451, 452.

1593 İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 584; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 345; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 379; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 90.

akrabalarına ve amcalarına kavuştu, onlara hayır diler, bize ise meşakkatli olan işleri teklif eder, müşriklerin kanı kılıçlarımızda kurumadı.” demiştir. Hz. Peygamber Ensar’ın, çadırında toplanmasını, onlardan başka kimsenin olmamasını istemiştir. Onlar toplandığında Resulullah Allah’a hamd ettikten sonra, “Sizin için şöyle söylediler diyorlar. Bunlar doğru mudur.” buyurmuştur. Onlar gençlerinin bunları söyleyebileceklerini, yaşlılarının böyle sözler etmeyeceklerini belirtmişlerdir. Hz. Muhammed “Size geldiğimde, siz cehennemin ateşinin kenarında idiniz. Sizi ateşten kurtarmadım mı?” buyurmuş, onlar “Evet” demişlerdir. “Siz hak yoldan ayrılmışken, Allah Teala sizi benim sebebimle doğru yola getirmedi mi? Siz birbirinizin düşmanı idiniz. Benim sebebimle, Hak Teala aranızda ülfet vermedi mi? Siz az idiniz, benim sebebimle çok oldunuz. Fakir iken zengin oldunuz.” buyurmuş, onlar “Evet” demişlerdir. Muîn el-Miskîn buna benzer çok sayıda söz dediğini, her ne der ise onların tasdik ettiğini belirtmiştir. O, Resul-i Ekrem’in tekrar “Niçin siz söylemezsiniz. Siz söylemezseniz ben söylerim. Sizin benim üzerimde iyiliğiniz çoktur. Kavmim beni tekzip etti inanmadı, yalanladı, siz tasdik ettiniz, kabullendiniz. Onlar bana yardım etmedi, siz ettiniz. Beni vatanımdan sürdüler, siz bana yer verdiniz. Fakir iken bana cömertlik ettiniz. Korkarken, beni emin ettiniz.” buyurmuştur. Muîn el-Miskîn bu sözler üzerine orada bulunan Ensar’ın ağlaştığını ve her şeylerini Allah ve Resulü yoluna feda edeceklerini, dünya malında gözleri olmadığını, kendisinden ayrılmaktan korktuklarını, belirttiklerini zikretmiştir. Devamında Muîn el-Miskîn, Hz. Peygamber’in onlara çok mal vermesinin gerekçesini açıkladığını, onun dilinden vermiştir. Burada onların İslam’a yeni girdiklerini, daha cahiliye etkisinden kurtulmadıklarını, böyle yaparak onların kalplerini İslam’a ısındırmak gayesi olduğunu belirtmiştir. Sonra “Siz buna razı değil misiniz ki, başkaları koyun ve develerle menzillerine giderken, siz Resulullah ile evlerinize varırsınız. Allah’a yemin ederim ki, sizin Allah’ın Resulü ile dönmeniz, onların koyun ve develerle dönmesinden evladır.” buyurmuştur. Muîn el-Miskîn Allah Resulünün, ileride Bahreyn’in fethedileceğini, kendisinden sonra ona sahip olacaklarını dediğini söylemiştir. Ensar’a kendileriyle Kevser Havuzunda birlikte olacağını, onun Umman ile San’a arası kadar bir mesafe olduğunu, tabaklarının yıldızların sayısından çok olduğunu demiştir. Sonra Allah’a onları ve çocuklarını bağışlaması için dua ettiğini demiştir. Muîn el-Miskîn, Hz. Peygamber’in onlara, bütün insanlar bir tarafta kendileri bir tarafta olsa Ensar’dan olmayı seçeceğini belirttiğini, ashabın hepsinin sakalları ıslanasıya kadar ağladıklarını zikretmiştir. Muîn el-Miskîn’in bu anlatımı daha özet bir şekilde Râşid’in eserinde geçmekte olup verilen bilgilerin yakın ifadelerle aynı olduğu

görülmüştür. Râşid farklı olarak ilk önce Resulullah'ın Sa'd b. Ubade ile konuşup durumu öğrendiğini de belirtmiştir.[1594]

Hz. Peygamber'in Mekkelilere ganimet malından çok vermesi ve akabinde Ensar'la olan diyalogun anlatımı Vâkıdî, İbn Hişâm ve Taberî'nin eserlerinde geçmekle birlikte Muîn el-Miskîn ve Râşid'in anlatımı ve verdiği bilgilerin Vâkıdî'nin eserine daha çok uyduğu görülmüştür.[1595] Farklı olarak Vâkıdî, İbn Hişâm ve Taberî'nin verdikleri rivayette Ensar'ın şikâyeti Hz. Peygamber'in kulağına geldiğinde onun ilk önce Sa'd b. Ubade ile konuşup durumu onun ağzından işittiği daha sonra ashabın bir ağılda topladığı bilgisi vardır. Muîn el-Miskîn bu kısmı vermemekle birlikte Ensar'ı çadırında topladığı şeklinde zikretmiştir. Râşid bu bilgiyi de vermekle birlikte oda diyalogları daha özet olarak ele almıştır. Yine bu rivayetlerde toplantıya Muhacirlerden de bazılarının girdiği bilgisi varken Muîn el-Miskîn ve Râşid sadece Ensar'ın olduğunu demişlerdir. Bu farklılıkların yanında Muîn el-Miskîn ve Râşid'in anlatımı ve verdiği diğer bilgilerin yakın ifadelerle Vâkıdî'nin eserinde geçtiği görülmüş, onun zaman zaman bilgileri yorumladığı görülmüştür.[1596]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hevazinlilerden bir grubun Cirane'de Hz. Peygamber'e gelerek İslam'a girdiklerini, ondan affedilmeyi, aile efratlarının kendilerine geri verilmesi için niyazda bulunduklarını demişlerdir. Onlar Allah Resulünün Ben-i Haşim'in payına düşen esirleri azat edip, onlara geri verdiğini, bunu gören ashabında ellerinde bulunan esirleri serbest bıraktıklarını, böylece onlardan esir alınanların hepsinin azat edildiğini zikretmişlerdir. Müellifler Resulullah'ın onlara da ikramda bulunduğunu, reisleri olan Malik b. Avf'da gelip Müslüman olduğunu ona dahi yüz deve verdiğini belirtmişlerdir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn Resul-i Ekrem'in Hevazinlilerden Malik b. Avf'ı sorduğunu, onların onun Taif kalesinde olduğunu belirttiklerini söylemiştir. Hz. Resul, onun kendisine gelip İslam'a girmesi durumunda ailesi ile hayvanlarını ona geri bağışlayacağını, yüz tanede deve ihsanda bulunacağını, kendisine haber vermelerini istemiştir. Muîn el-Miskîn kendisine bu haberin ulaştırılmasıyla onun gelip iman ettiği, kendisine vadedilen şeylerin verildiğini, Hz. Muhammed'in onu kavmine emir tayin ettiğini zikretmiştir.[1597] Müelliflerin verdikleri

---

[1594] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 281, 282; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 330, 331.

[1595] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 353-355; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 384, 385; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 93, 94.

[1596] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 353-355.

[1597] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 283; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 331, 332; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 453, 454.

bu bilgiler İbn İshâk ve İbn Hişâm'ın eserinde geçmekte olup oradaki rivayetlerin özeti şeklinde verilmiştir.[1598]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in Cirane'de ganimet taksimini yaptıktan sonra Muîn el-Miskîn ve Râşid Zilkadenin on ikisinde Cevdet Paşa ortalarında Umre yapmak üzere Mekke'ye gittiğini demişlerdir. Müellifler oraya Attâb b. Esîd'i emir olarak, Muaz b. Cebel'i de Mekkelilere Kur'ân ve şer-i hükümleri öğretmesi için görevlendirdiğini belirtmişlerdir. Yine onlar Allah Resulünün Ebu Süfyan'ı da Necran valisi yaptığını demişlerdir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in zilkade de umre ziyaretini yaptığını, bu ayın sonları veya zilhiccenin başında (Cevdet Paşa Zilkadenin sonunda demiştir.) Medine'ye döndüğünü zikretmişlerdir. Onlar Arapların, hicretin sekizince senesinde eski adetleri üzerine Attâb'ın emirliğinde hac yaptıklarını söylemişlerdir.[1599]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın verdikleri bu bilgilerin İbn İshâk, İbn Hişâm, Vâkıdî ve Taberî'nin eserlerinde geçtiği görülmüş olup, verilen bilgiler bu eserlerdeki malumata uygundur.[1600]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hicri sekizinci yılda Hz. Peygamber'in eşlerinden Mâriye'den oğlu İbrahim'in dünyaya geldiğini, aynı zamanda kızı Zeynep'in de vefat ettiğini zikretmişlerdir. Hicretin dokuzuncu senesinde ise Resulullah'ın Müslüman olan kabilelerden zekât topladığını demişlerdir. Muîn el-Miskîn ashaptan hangi şahsı hangi kabileye gönderdiğini şöyle vermiştir: Eslem ve Gıfâr kabilelerinin zekatlarını toplaması için Büreyde b. Husayb'ı, Muîn el-Miskîn bazılarının Ka'b b. Mâlik'i gönderdiğini belirttiğini demiştir. Müzeyne ve Süleyb kabilelerine Abbâd b. Bişr'i, Cüheyne'ye Râfi b. Mekîs'i, Fezâre'ye Amr b. Âs'ı, Ben-i Kilâb'a Dahhâk b. Süfyân'ı, Ben-i Ka'b'a Büsr b. Süfyan'ı, Ben-i Zübyan'a İbnu'l-Lütbiyye el-Ezdî'yi gönderdiğini belirtmiştir.[1601]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın yukarıda verdikleri bilgiler Vâkıdî ve Taberî'nin eserlerinde geçmekte olup verilen bilgi ve isimlerin bu eserlerdeki malumata uyduğu görülmüştür. Özellikle Muîn el-Miskîn zekât toplayanların karşılaştıkları

[1598] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 580-582; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 375-378.

[1599] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 284; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 332-334; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 454, 455.

[1600] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 588, 589; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 355; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 385; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 94, 95.

[1601] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 285-287; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 459, 460.

sıkıntıları da eserinde ele almıştır. Burada zikretmediğimiz bu anlatımlarında Vâkıdî'nin verdiği rivayetlerdeki bilgilere uyduğu tespit edilmiştir.[1602]

2.2.7. Tebük Gazvesi

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Şam'da Rum kayserinin emriyle Müslümanlara karşı büyük bir ordu hazırlandığını, Gassan, Lâhm, Cüzâm ve Âmile gibi kabilelerinde onlara katıldığı haberinin Allah Resulüne ulaştığını demişlerdir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn ve Râşid Şam'dan un ve zeytin yağı getiren bir kabilenin (Râşid Nebât kafilesi demiştir.) bu haberi onlara verdiğini, kayserin öncü birliklerini Belkâ'ya gönderdiğini belirtmiştir. Müellifler, bunun üzerine Hz. Peygamber'in onlara karşı Medine'de orduyu toplamaya başladığını, civar kabilelere onlara katılmaları için haber gönderdiğini söylemişlerdir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn Büreyde b. el-Husayb'ı Eslem kabilesine, Ebu Zer Gıfâriyi kendi kavmine gönderdiğini ve böyle her kavme birisini gönderdiğini söylemiştir. Onlar bu gazvenin olduğu günlerde kuraklık ve kıtlığın olduğu, sıcak bir mevsimde bulunduklarını belirtmişlerdir. Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in bundan önceki gazvelerde sefere çıkacağı yeri belirtmeden hazırlık yaptığını, fakat bu yıl cenk için şartlar ağır olduğu için gidilecek yeri açıkladığını zikretmişlerdir.[1603]

Tebük gazvesini Kudâî, Rabguzî ve Molla Şerafeddin çok kısa bir şekilde eserlerine almışlardır. Kudâî, hicretin dokuzuncu yılında vuku bulduğunu, Hz. Osman'ın orduya bin dinar bağışladığını, bu orduya zorluk ordusu denildiğini kısaca zikretmiş teferruata girmemiştir. Rabguzî "Tebük" kelimesinin sözlük anlamını vermiştir. Onlar bu gazvenin sıcaklığın fazla olduğu kıtlık ve kuraklığın olduğu bir mevsimde yapıldığını belirtmişlerdir. Rabguzî birkaç satırda seferde çok açlık ve susuzluk çekildiğini, susuz kalan ashabın develerini öldürüp suyunu çıkarak içtiklerini, onlardan bazılarının eğer İslam hak din olsaydı bize böyle zorluk yaşatmazdı dediklerini, bunun üzerine "Şu bir gerçek ki Allah, peygambere ve o sıkıntılı zamanda, içlerinde bir grubun moralleri bozulmaya yüz tuttuktan sonra bile ona bağlılıklarını koruyan Muhacirlere ve Ensar'a lütfuyla muamele etti. Allah onlara karşı çok şefkatli ve merhametlidir." (Tevbe suresi 117) ayetinin indiğini belirtmiştir. Molla Şerafeddin

---

[1602] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 366-371; *Taberî, Târîhu't-Taberî*, III, 95, 96.

[1603] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 293, 294; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 336, 337; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 465.

ise Müslümanların çıktıkları bu sefer neticesinde karşılarında savaşacak kimse bulamadıklarını ve geri Medine'ye döndükleri şeklince kısaca zikretmiştir.[1604]

Tebük gazvesini İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî eserlerinde ele almışlardır.[1605] Molla Miski ve Râşid'in teferruatına girerek, Cevdet Paşa'nın ise genel hatlarıyla verdiği yukarıdaki bilgilerin, en kapsamlı olarak Vâkıdî'nin eserinde geçtiği görülmüştür. Onun verdiği rivayette farklı olarak Muîn el-Miskîn'in Ebu Zer Gıfâri olarak verdiği isim Ebu Rühm el-Gıfâri şeklinde geçmekte olup ayrıca Megazi'de diğer kabilelere gönderdiği sahabiler de isimleriyle verilmiştir. Muîn el-Miskîn bunların yalnız ikisinin ismini zikretmiş ve diğerleri için ise genel bir ifade kullanmıştır. Rabguzî'nin belirttiği bu gazvenin sıkıntılı bir zamanda vuku bulduğu bilgisi bilgisi ile Kudâî ve Molla Şerafeddin'in verdiği kısa bilgiler bu eserlerde ki malumata uygun olup ileride ele alınacaktır. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın verdikleri isim ve bilgilerin hepsi belirttiğimiz farklılıkla birlikte Vâkıdî'nin verdiği rivayetler içerisinde geçtiği görülmüştür.[1606]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in malı olanların olmayanlara yardım etmelerini onları savaşa hazırlamalarını buyurduğunu demişlerdir. Muîn el-Miskîn Cevdet Paşa Hz. Ebu Bekir'in malının tamamını bu uğurda infak ettiğini, Râşid ise onun malının tamamının dört bin dirhem olduğunu ve hepsini verdiğini demişlerdir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn Resulullah'ın ona geriye ne bıraktığını sorduğunu, onun "Allah ve Resulünü bıraktım." dediğini zikretmiştir. O, Hz. Ömer'inde malının yarısını getirdiğini, Allah Resulünün "Ehline ne ayırdın." diye sorduğunu onun malının geri kalan yarısını ayırdığını belirttiğini demiştir. Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in "Ey Ebu Bekir, hiçbir hususta seni kimse geçemez." dediğini söylemiştir. Râşid ise Hz. Ömer'in malının yarısını verdiğini söylemiştir. Râşid Hz. Osman'ın orduya iki yüz deve, bin altın, Cevdet Paşa ise onun üç yüz deve ve bin altın verdiğini demişlerdir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn ise Hz. Peygamber'in orduyu donatmak için zenginleri teşvik ettiği onların fakirlere yardım etmelerini sağlamak için onlara hitabette bulunduğunu demiştir. Muîn el-Miskîn Resulullah'ın bu işin sevabının büyüklüğünden bahsetmesi üzerine orada bulunan Hz. Osman'ın yüz deveyi üzerinde olanlarla birlikte infak ettiğini demiştir. O, Resul-i Ekrem bu işin mükafatından bahsettikçe her seferinde üzerindekilerle birlikte yüz deve bağışladığını, böylelikle üç

[1604] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 124; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 232r; Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 457.

[1605] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 595; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 379; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 394; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 269; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 101.

[1606] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 379, 380.

yüz deve infak ettiğini zikretmiştir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Resulullah'ın ona dua ettiğini ve onun geçmiş ve gelecek günahlarının hepsinin affedildiğini müjdelediğini belirtmişlerdir. Onlar ashaptan ellerinde mal olanların da ordunun teçhizatı için bir kısmını bağışladıklarını söylemişlerdir. Muîn el-Miskîn ve Râşid Abdurrahman b. Avf'ın, Hz. Abbas'ın, Hz. Talha'nın da bunlardan olduğunu belirtmişlerdir.[1607]

Tebük ordusuna yardımda bulunanlar hakkında Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın verdikleri yukarıdaki bilgiler en yakın şekliyle Vâkıdî'nin eserinde geçmekle birlikte Muîn el-Miskîn'in Hz. Osman'ın infakıyla ilgili verdiği bilgi Beyhakî'nin eserinde geçmektedir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın Hz. Peygamber'in Hz. Osman hakkında verdikleri sözü yine Vâkıdî ve Beyhakî'nin eserinde geçmektedir. Râşid'in Hz. Osman'ın iki yüz deve verdiği bilgisi ise Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın dediği gibi üç yüz olarak geçmektedir. Farklı olarak Vâkıdî ashaptan diğerlerinin de ne kadar mal verdiklerini isimleriyle ve verdikleri miktarla zikretmiştir. Yapılan karşılaştırmada müelliflerin verdikleri diğer bilgilerin Vâkıdî ve Beyhakî'nin eserlerindeki malumata uyduğu görülmüştür.[1608]

Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in gelen malları ashabın fakirlerine dağıttığını demiştir. Bunlar arasında Bekkâûn (Ağlayanlar) diye isimlendirilen bir grubun olduğunu belirtmiştir. O, onların Resulullah ile birlikte gazveye katılmak istediklerini fakat maddi durumlarının buna uygun olmadığını, kendileriyle yola çıkmak için Hz. Muhammed'den binek istediklerini ve bir şey kalmadığını öğrenince ağlayarak geri döndüklerini belirtmiştir. Müellif bunların isimlerini Sâlim b. Umeyr, Ebu Leylâ Abdurrahman b. Kâb, Ulbe b. Zeyd, Abdullah b. Muğaffel el-Müzeni, Amr b. Humâm b. Cemûh, Amr b. Utbe, Seleme b. Sahr olarak zikretmiştir. Müellif onların ağlayarak yola çıkmaları neticesinde "Kendilerine binek sağlaman için sana gelip de 'Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum' diye cevap verdiğin zaman harcayacak bir şey bulamamanın üzüntüsünden gözyaşları dökerek geri dönenlere de günah yoktur." Tevbe Suresi 90) ayetinin nazil olduğunu söylemiştir. Muîn el-Miskîn Yamîn b. Umeyr'in yolda karşılaştığı İbn Muğaffil ile Ebu Leylâya bir deve ile seferde yemek için her birine iki sa' hurma verdiğini, Abbas b. Abdulmuttalib'in bekkâûndan iki kişiyi, Hz. Osman'ın ise yaptığı infaka ek olarak onlardan üç şahsın ihtiyacını sağlayıp, binek verdiklerini demiştir. Yine o, Ulbe b. Zeyd'in yanındaki az bir şeyle Hz. Peygamber'e

---

[1607] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 294; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 338; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 466.

[1608] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 380; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, V, 214, 215.

gelerek orduya infak edecek bundan başka bir şeyi olmadığını belirttiğini, Resul-i Ekrem'in ona "Allah sadakanı kabul etti." dediğini zikretmiştir.[1609] Râşid kısaca ashap içerisinde Allah Resulüyle gazveye katılmak isteyenler olduğunu fakat onların binecek hayvanları olmadığı için Resul-i Ekrem'e müracaat ettiklerini, onda da bir şey kalmadığından onlara izin verdiğini, bu ashabın bundan dolayı çok ağladıklarını belirtmiştir.[1610]

Muîn el-Miskîn'in "Bekkâûn" hakkında verdiği yukarıdaki isim ve bilgiler İbn İshâk, Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçmekle birlikte ağlayanlar olarak zikrettiği isimlerin çoğu İbn İshâk ve İbn Hişâm'da, bazıları da Vâkıdî de geçmektedir.[1611] Bununla birlikte onun anlatımı daha çok Vâkıdî'nin eserine uymaktadır. Farklı olarak bu rivayette Yamîn b. Umeyr'in, İbn Muğaffil ve Ebu Leylâ arasında, onların ağlama sebepleriyle ilgili diyalogda ele alınmıştır. Muîn el-Miskîn bu kısmı özet olarak vermiştir. Yine onun Ulbe b. Zeyd hakkında verdiği bilgi ise Meğazi'de aynı rivayetin ortalarında geçmekte olup, Muîn el-Miskîn anlatımının sonunda vermiştir. Diğer verdiği bilgi ve anlatım ile Râşid'in kısaca zikrettiği bilginin Vâkıdî'nin eserine uyduğu tespit edilmiştir.[1612]

Muîn el-Miskîn münafıklardan bazılarının gazveye katılmamak için bahane üreterek Hz. Peygamber'den izin almaya çalıştıklarını, onların Ben-i Gıfâr'dan seksen kadar kişi olduklarını, bunlar hakkında Tevbe Suresi 90. ayetin indiğini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa münafıkların bu sıcak günde sefere mi çıkılır diyerek ordudan geri kalmak için bahane üretip ashabı da vazgeçirmeye çalıştıklarını bunlardan birisinin de münafıkların başı olan Abdullah b. Übey b. Selûl olduğunu demişlerdir. Muîn el-Miskîn bu durumdakiler için "Allah'ın Resulünün çağrısına uymayarak seferden geri kalanlar, yerlerinden ayrılmamış olmaktan dolayı sevinç duydular, canlarıyla, mallarıyla Allah yolunda savaşmak istemediler, üstelik 'Bu sıcakta sefere çıkmayın' dediler. De ki: Cehennem ateşi çok daha sıcaktır." (Tevbe Suresi 81) ayetinin onların durumunu bildirdiğini söylemiştir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in ordunun Seniyyetü'l-Vedâ tepesinde toplanmasını emrettiğini, İbn Selûl'ün de müttefikleri olan münafıklar ve Yahudilerle birlikte oraya geldiklerini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Abdullah b. Übey'in Hz. Muhammed'in, Roma ile savaşmayı kolay zannettiğini, onlara yenileceklerini, onların

---

[1609] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 295, 296.
[1610] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 339.
[1611] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 597; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 382; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 396.
[1612] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 382.

onun ashabını bağlayıp oraya buraya götüreceklerini görüyor gibi olduğunu söylediğini zikretmişlerdir. Onlar onun yanındakilerle birlikte ashap Seniyyetü'l-Vedâ'dan ayrılınca geri döndüklerini belirtmişlerdir.[1613]

Abdullah b. Übey ile münafıkların durumu hakkında Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın yukarıda verdikleri bilgiler İbn İshâk, Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçmekle birlikte özellikle Muîn el-Miskîn'in verdiği teferruat isim, sayı ve bilgiler Vâkıdî'nin eserinde geçmekte olup, müelliflerin verdikleri bilgilerin bu eserlerdeki malumata uyduğu görülmüştür.[1614]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in, Hz. Ali'yi ailelerine bakmak ve işlerini görmek üzere Medine'de bıraktığını, oraya âmil olarak da Muhammed b. Mesleme'yi görevlendirdiğini belirtmişlerdir. Müellifler ordunun hicretin dokuzuncu yılında Recep ayında ashaptan otuz bin kişiyle yola çıktığını, bunların on bininin atlı olduğunu demişlerdir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn, Hz. Ali'yi geride bırakmasından dolayı onun, Resulullah'a gelerek münafıkların "Ali'yi beraberinde götürmedi ondan ağırlık gördü." dediklerini haber verdiğini böylelikle üzüntüsünü dile getirdiğini demiştir. O, bunun üzerine Hz. Muhammed'in "Ey Ali, razı değil misin ki, sen bana Harun'un, Musa'ya yakınlığı gibisin. Yalnız benden sonra peygamber gelmez." buyurduğunu zikretmiştir. Râşid'de Muîn el-Miskîn'in verdiği bu bilgiler yakın ifadelerle vermiştir. Ayrıca Muîn el-Miskîn Allah Resulünün büyük sancağı Hz. Ebu Bekir'e, diğer sancağı da Zübeyr b. Avvâm'a verdiğini, Üseyd b. Hudayr'a Evs'in, Ebu Dücâne'ye de Hazrec'in sancağını verdiğini belirtmiştir.[1615]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın yukarıda verdikleri bilgilerden Muhammed b. Mesleme'nin Medine'ye âmil bırakılması ve Hz. Ali'nin de orada bırakıldığı bilgisi ile Muîn el-Miskîn ve Râşid'in teferruatına girerek verdikleri münafıkların onun hakkında söyledikleri söz ile buna karşı Hz. Peygamber'in ona Hz. Musa ve Harun benzetmesi şeklinde verdikleri cevap, yakın ifadelerle İbn İshâk ve İbn Hişâm'ın eserinde geçmektedir.[1616] Yine Muîn el-Miskîn'in teferruatlı olarak, Râşid ve Cevdet Paşa'nın ise kısaca verdikleri diğer bilgiler ve Muîn el-Miskîn'in sancakların

---

[1613] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 296, 297; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 340; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 466.

[1614] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 598; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 383, 384; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 397.

[1615] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4, 297; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 339, 340; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 467.

[1616] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 598; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 397, 398.

kimlere verildiği bilgisi Vâkıdî'nin eserinde geçmekte olup verilen malumatın Meğazi'ye uyduğu tespit edilmiştir.[1617]

Cevdet Paşa Tebük'e giderken yolda Hz. Peygamber'in devesinin kaybolduğunu demiştir. O, Orduda bulunan münafıklardan Zeyd b. Lusayt'ın "Muhammed peygamberim der ve gökten haber verir. Halbuki devesinin nerede olduğunu bilmez." dediğini söylemiştir. Hz. Resul orduda içlerinden birinin şöyle dediğini belirttikten sonra "Ben vallahi bir şeyi bilmem. İlla Cenab-ı Hak'ın bildirdiğini bilirim. Şimdi Cenab-ı Hak bana bildirdi ki, deve filan vadide, filan yerde yuları bir ağacın dalına ilişip kalmış. Gidin getirin." buyurduğunu söylemiştir. Müellif ashabın gidip deveyi aynı şekilde bulup getirdiğini belirtmiştir. Yine o, ordunun su olan bir yerde konduğunu fakat suyun onlara yetmeyecek derecede az olduğunu, Allah Resulünün mucizesiyle suyun çoğaldığını ve bütün orduya yettiğini demiştir.[1618]

Cevdet Paşa'nın verdiği bu anlatım İbn İshâk ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçmekle birlikte buradaki anlatım onun özeti şeklinde verilmiştir. Sîre müelliflerinin verdikleri bu rivayette Zeyd'in, Umâre b. Hazm'ın takımında olduğu, onun İbn Lusayt'ın dediklerini duyduğunda onu takımından çıkarttığı ve arkadaşlık ilişkilerini kestiği şeklinde geçmektedir. Cevdet Paşa bu kısmı zikretmemiştir. Bununla birlikte onun verdiği anlatım ve diyaloglar bu rivayet içerisinde geçmektedir.[1619] Cevdet Paşa'nın Hz. Peygamber'in mucizesiyle orduya yetmeyecek derecede az olan bir suyun, onun mucizesiyle arttığı şeklinde verdiği anlatım İbn Hişâm'ın eserinde geçmekle birlikte farklılıkları vardır. Bu rivayette kayalardan damlayan bir su sızıntısı olduğu, Allah Resulünün kimsenin ondan izinsiz içmemesini emrettiğini, fakat münafıklardan bazılarının onlardan önce oraya varıp onu içtiği bilgisi verilmiştir. Devamında; Hz. Peygamber oraya geldiğinde yasaklamasına rağmen neden içtiklerini sormuştur. Sonra dua etmiş ve su çoğalmıştır. Ordunun hepsi ondan doyacak kadar içmiştir.[1620] Cevdet Paşa bu olayı çok kısa bir şekilde zikretmiştir.

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in ordusuyla birlikte Tebük'e kadar geldiğini, Müslümanların karşılarında kimseyi bulamadıklarını fakat onların buraya kadar gelmeleri ve Roma'ya meydan okumalarının her tarafta işitildiğini ve onların güçlerini etrafa gösterdiğini demişlerdir. Cevdet Paşa Allah Resulünün Tebük'te olduğu esnada Eyle hükümdarı Yuhanna'nın kendisine gelerek cizye olarak üç

[1617] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 384.
[1618] Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 468.
[1619] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 601; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 400.
[1620] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 403, 404.

üz altın ödemek suretiyle sulh yaptığını zikretmiştir. Yine Ezruh ve Cerbâ'nın da cizye olarak yıllık yüz altın vermek şartıyla sulh yapıp, Müslümanların emânlarına girdiklerini demiştir. Râşid, Cevdet Paşa'nın verdiği bu bilgileri vermekle birlikte cizye miktarını belirtmemiştir. Muîn el-Miskîn, Raşid ve Cevdet Paşa Allah Resulünün Halid b. Velid'i Dûmetu'l-Cendel'e Nasrani olan Ukeydir b. Abdul-Melik'e gönderdiğini söylemişlerdir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn, Halid'in Resulullah'a, kendisini az kişiyle oraya yolladığını, onu bulmanın nasıl mümkün olabileceğini söylediğini, onun "Ukeydir'i zahmetsiz alır getirirsiniz. İnşallah onu dışarıda iken avlanırken tutarsınız." dediğini zikretmiştir. Müellif onun mehtaplı bir gecede oraya vardığını, Ukeydir ve hanımı Rebâh b. Üneyf b. Âmir'in kalenin üzerinde olduklarını gördüğünü demiştir. Muîn el-Miskîn onların içki içip sarhoş olduklarını, bir yaban sığırının gelip kale kapısına başıyla vurduğunu, Rabâh'ın kocasına haber verip "Böyle gece böyle av görülmemiştir." dediğini ve atının hazırlanmasını istediğini belirtmiştir. O, kardeşi Hâssan ve bazı adamlarıyla birlikte sığırı avlamak için kalesinden dışarı çıkmıştır. Onlar kaçan sığırın peşine düştüklerinde Halid b. Velid'in kendilerine kurduğu pusuya düşmüşlerdir. Hâssan teslim olmamış, çarpışarak öldürülmüş, hizmetçiler ise kaleye kaçmışlardır. Ukeydir ise yakalanmıştır. Hz. Peygamber onu sağ getirmelerini emretmiştir. Halid ona eğer kabul ederse, kalenin kapısını kendisine açması, iki bin deve, sekiz yüz at, dört yüz zırh, dört yüz mızrak karşılığında kendisine emân vermeyi teklif etmiştir. O, bunu kabul etmiştir. Halid onu kalenin kapısına götürmüş fakat diğer kardeşi olan Mudâd kapıyı açmak istememiştir. Ukeydir'in onu ikna etmesiyle kapı açılmış, Halid b. Velid ikisini de alarak Hz. Muhammed'e götürmüştür. Muîn el-Miskîn, Halid'in Hâssan'ı öldürdüğünde, durumdan haberdar etmek için üzerindeki altın yaldızlı elbisesini çıkarıp Ümeyye ed-Damrî ile birlikte Resulullah'a gönderdiğini demiştir. O, onların Allah Resulüne getirildiğini, onlarla cizye vermeleri üzerine sulh yapıldığını belirtmiştir. Râşid ve Cevdet Paşa ise kısaca onun avda iken yakalandığını ve Resul-i Ekrem'e getirildiğini, cizye vermeyi kabul etmesi karşılığında serbest bırakıldığını zikretmiştir.[1621]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın yukarıda verdikleri bilgiler Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçmekle birlikte,[1622] onların anlatımları teferruat olarak Vâkıdî'nin eserine daha çok uymaktadır. Cevdet Paşa'nın Eyle, Ezruh ve Cerbâ hükümdarları hakkında verdiği bilgi ve verilen cizye miktarları Vâkıdî'nin eserinde verilen bilgilerle uyuşmaktadır. Yine Râşid ve Cevdet Paşa'nın kısaca, Muîn el-

[1621] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 298, 299; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 341-348, 349; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 469, 470.
[1622] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 405-410; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 402, 403.

Miskîn'in ise teferruatlı olarak verdikleri Halid b. Velid'in Dumetu'l-Cendel'e gönderilmesi ile ilgili anlatımdaki verilen isimler ve bilgilerin Meğazi'deki rivayetlere uyduğu görülmüştür. Burada oradan alınan ganimetin nasıl paylaştırıldığı ile ilgili malumatlarda verilmekle birlikte diyaloglar daha teferruatlı zikredilmiş olup, Cerbâ, Ezruh ve Eyle hükümdarlarına gönderilen mektuplarda verilmiştir. Ayrıca farklı ravilerden benzer rivayetlerde verilmiştir.[1623]

Râşid ve Cevdet Paşa Tebük dönüşü Hz. Peygamber'e münafıklardan bazılarının suikast planladıklarını, onların kurduğu tuzağı Allah'ın vahiyle Resulullah'a bildirdiğini demiştir. O, Allah Resulünün suikastçıların karartısını gördüğünü, Hz. Huzeyfe'ye onları savuşturmasını emrettiğini, onun onlara hamle etmesi neticesinde kaçtıklarını belirtmiştir.[1624] Ayrıca Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Allah Resulü Tebük gazvesinin hazırlıklarını yaptığı esnada başlarında Ebu Âmir'in olduğu bir grup münafığın Kuba mescidine gidemediklerini bahane ederek zor günlerde yaşlı ve hastalara da kolaylık olur gerekçesiyle bir mescit yaptıklarını, fakat niyetlerinin farklı olduğunu, buraya Dırar Mescidi denildiğini söylemişlerdir. Onlar Resulullah yoğun olduğu için gazve dönüşü gelip orada namaz kılacağını dediğini, Tebük'ten dönerken Allah tarafından kendisine mescidin ne amaçla yapıldığının bildirildiğini söylemişlerdir. Müellifler bunun üzerine Resul-i Ekrem'in Malik b. Dühşem ile Maan b. Adiyy'i oraya göndererek Dırar mescidinin yıkılıp, yakılmasını emrettiğini, onlarında gidip verilen görevi yerine getirdiklerini belirtmişlerdir.[1625]

Râşid ve Cevdet Paşa'nın özet olarak zikrettiği, Hz. Peygamber'e suikast ile ilgili bilgi Vâkıdî'nin eserinde geçmekte olup, ona uymakla birlikte Meğazi'de suikast girişimi ve sonrasında yaşananlar teferruatlı olarak verilmiştir.[1626] Yine Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın Dırar Mescidiyle ilgili verdikleri bilgiler Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde verilen rivayetlere uymakla birlikte buralarda daha teferruatlı olarak verilmiştir. Bu eserlerdeki rivayetlerde, mescidi yapanların isimleri tek tek sayılmış olup, özellikle Meğazi'de diyaloglar daha teferruatlı olarak verilmiştir. Ayrıca bu mescidin yapılış gayesini bildiren Tevbe Suresi 107. ayette zikredilmiştir.[1627] Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa sadece en önemli şahısların isimlerini zikretmişler ve konuyu ana hatlarıyla ele almışlardır.

[1623] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 405-410.
[1624] Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 346; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 471, 472.
[1625] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 305; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 339, 340; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 472.
[1626] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 417-419.
[1627] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 420-422; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 405, 406.

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber Tebük'ten Medine'ye geldiğinde sefere katılmayan münafıkların gelip çeşitli yalanlar söyleyerek özür beyan ettiklerini demişlerdir. Müellifler ashaptan olan üç kişinin ise herhangi bir özürleri olmadan gazveye katılmadıklarını bunların Kâb b. Mâlik, Hilal b. Ümeyye ve Mürâre b. Rebi' olduğunu belirtmişlerdir. Cevdet Paşa kısaca onların Allah Resulüne gelip af dilediklerini, Hz. Muhammed'in onları halkın arasına karışmaktan men ettiğini, onların elli gün toplumdan tecrit edildiklerini, adeta dünyanın başlarına geçtiğini zannettiklerini ve çok pişman olduklarını demiştir. Sonra Allah'ın onların tövbesini kabul ettiğini ve affedildiklerini zikretmiştir. Muîn el-Miskîn ise Kâb b. Mâlik'ten uzunca bir rivayet zikretmiş, teferruatlı olarak konuyu ele almıştır. Bu rivayette Kâb, Bedir gazvesinde bulunamadığını, fakat Beyatu'r-Rıdvan'da bulunduğunu, Tebük gazvesi olduğunda nefsinin kendisine galebe çaldığını ve ona katılmadığını demiştir. Gazvede Allah Resulünün onun sefere ne için katılmadığını merak edip sorduğunu ve Muaz b. Cebel'in olduğu bir yerde adının geçtiğini, onun "Ya Resulallah ben Kâb'tan hiçbir yaramazlık görmedim." dediğini işittiğini belirtmiştir. O, Hz. Peygamber'in oradan dönüş haberi gelince her gün ona sunacağı bir mazeret düşündüğünü fakat ertesi gün bundan vazgeçtiğini demiştir. Nihayet o, Medine'ye vardığında münafıkların gelip özür beyan ettiklerini, onlar hakkında ayet indiğini, kendisinin de huzuru Nebi'ye geldiğini ve gazveye katılmamasında bir özrü bulunmadığını belirttiğini, Hz. Resulün kendisine "Kalk Rabbu'l-İzzet senin hakkında ne buyurur görelim." dediğini zikretmiştir. O, orada bulunan Ben-i Selime'nin adamlarının bir özür beyan etmemesinden dolayı kendisini çok kınadıklarını zikretmiştir. O, kendi durumunda olan başkaları olup olmadığını sorduğunu, Mürâre ve Hilal'inde kendi durumunda olduğunun haber verildiğini demiştir. O, ertesi gün bir münadinin kendilerinin isimlerini sayarak bu üç kişiyle kimsenin bir arada bulunmaması ve dostluk kurmamasını duyurduğunu, bu durumun kendilerine çok ağır geldiğini söylemiştir. O, Resulullah'ın meclisine gittiğinde veya onunla karşılaştığında onun kendisiyle konuşmadığını, Umman Melikinin kendisine mektup yazıp, kendi diyarına davet ettiğini, fakat onun mektubunu bu da bir imtihandır deyip reddedip yaktığını demiştir. Sonra o, Ebu Katâde'ye gittiğini, ona selam verdiğini fakat ona karşılık vermediğini, ondan Allah'ı ve Resulünü sevdiğine şahitlik etmesini istediğini, fakat onun "Allah ve Resulü bunu ancak bilir." diye cevap verdiğini, kendisinin ağlayarak geri döndüğünü demiştir. O, kırk gün sonra kadınlarından uzak durma emri geldiğini diyerek, kendi ve arkadaşlarının durumunu ile ilgili bilgiler vermiştir. Devamında elli gün geçtikten sonra Tevbe suresi 117, 118, 119, 120. ayetlerinin haklarında nazil olduğunu ve affedildiklerini demiştir. Kâb bu kısımda ona

nasıl müjde getirildiğini ve kendisi ile arkadaşlarının mutluluklarını ve yaptıkları şeylerden uzunca bahsetmiştir. Bizim burada ana hatlarıyla verdiğimiz bu rivayeti Muîn el-Miskîn dört sayfa olarak zikretmiştir.[1628]

Muîn el-Miskîn'in teferruatlı olarak, Cevdet Paşa'nın ise kısaca verdiği, özürsüz olarak Tebük'e katılmayanların durumu ile ilgili rivayetler İbn İshâk, Vâkıdî ve İbn Hişâm'ın eserlerinde teferruatlı olarak geçmekte olup, Muîn el-Miskîn'in Kâb b. Mâlik'ten verdiği rivayet yakın ifadelerle Vâkıdî'nin eserinde geçtiği görülmüştür. Burada da rivayet Kâb'tan verilmiştir. Muîn el-Miskîn'in gerek açıkça yazdığımız gerekse yazmayıp işaret ettiğimiz anlatım ve verdiği bilgilerin bu eserdeki rivayete uyduğu tespit edilmiştir. Vâkıdî'nin verdiği rivayette farklı olarak diyalogların daha teferruatlı olduğu görülmüştür. Muîn el-Miskîn'in Umman Melik'inin Kâb'a mektup yolladığı bilgisi Vâkıdî'de Nebatî, Gassân Kralı el-Hâris b.Ebu Şâmir veya Celebe b. Eyhem tarafından gönderildiği şeklinde geçmiş olup bu hususta onun verdiği bilgiler yakın ifadelerle Meğazi ile eşleşmektedir. Yine Farklı olarak Vâkıdî'nin verdiği rivayette Hilal b. Ümeyye'nin salih bir adam olduğu söylenerek onun yaptığından nasıl pişman olduğu ve üzüntüsünden bahsedilmiştir. Bu kısım Muîn el-Miskîn de olmayıp, Hilal'in hanımının Hz. Peygamber'e gelerek onun yaşlılığından dolayı ona bakmak için izin istemesi anlatımı vardır. Bu kısım Meğazi'deki rivayete uymaktadır. Muîn el-Miskîn'in verdiği Kâb rivayetinde ki diğer kısımlardan olan, onların affedildiğine dair ayet inmesi ile hangi sure ve ayetler olduğu bilgisi ve onun o anki durumu ve kendisine müjde verilmesi ile ilgili verilen anlatım ve bilgilerin de yakın ifadelerle Meğazi'de geçtiği görülmüştür. Yine burada da diyaloglar daha teferruatlı zikredilmiştir.[1629] Cevdet Paşa'nın anlatımı da ana hatlarıyla bu rivayete uymakla birlikte ifade bu üç kişi hakkında verdiği bilgi ve anlatım yakın ifadelerle İbn İshâk ve İbn Hişâm'ın eserine uymaktadır. Fakat yine burada da Kâb'ın rivayeti teferruatlı olarak zikredilmiştir.[1630]

Muîn el-Miskîn Abdullah b. Übey'in Şevval ayı içerisinde hastalandığını ve o yıl vefat ettiğini demiştir. O, Hz. Peygamber'in onu hastalığında ziyarete gittiğini, vefat edeceği günde onun yanında olduğunu ona "Ben seni Yahudilerle sohbetten menederdim, sözümü dinlemedin." dediğini belirtmiştir. O, onun bugün kınama günü olmadığını söylediğini, Resulullah'tan cenaze namazını kılmasını istediğini ve vücuduna değen gömleğini kendisine kefen yapılmak üzere vermesini, Allah'tan kendisi için af dilemesini istediğini demiş, oda gömleğini ona vermiştir. Muîn el-Miskîn, o

---

[1628] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 306-310; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 473.
[1629] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 422-428.
[1630] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 609-614; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 406-409.

öldüğünde Resul-i Ekrem'in oğluna taziyede bulunduğunu ve yıkama ve kefenlenmesi ile namazında hazır bulunduğunu, Hz. Ömer'in İbn Übey'in nifak ehlinden olduğunu diyerek onun namazını kılacak mısın sorusunu Resulullah'a yönelttiğini ve bunu çok tekrarladığını zikretmiştir. Bunun üzerine o, şayet yetmiş kereden fazla ona af dilese ve affedileceğini bilse daha fazla af dileyeceğini belirtmiş ve onun namazını kıldırmıştır. Cevdet Paşa ise münafıkların reisi Abdullah b. Übey b. Selûl'ün öldüğünde, onun oğlu Abdullah'ın babasını cehennem ateşinden koruması için Hz. Muhammed'in gömleğini aldığını, onunla kefenleyip gömdüğünü söylemişlerdir. O, Abdullah'ın ısrarı üzerine Allah Resulünün onun kabrinde affı için dua etmeye gittiğini, Hz. Ömer'in onun İslam ve kendisi aleyhinde yaptığı kötülükleri Resulullah'a hatırlatarak af dilememesini istediğini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa bu durum üzerine "Onların bağışlanması için ister dua et ister etme; onların affedilmesi için yetmiş kerede dua etsen Allah onları bağışlamayacaktır. Çünkü onlar Allah ve Resulünü inkâr etmişlerdir. Allah günaha batmış kimseleri doğru yola iletmez." (Tevbe 80) ayetinin nazil olduğunu belirtmişlerdir. Muîn el-Miskîn bundan sonra artık Hz. Peygamber'in münafıklar üzerine namaz kılmadığını belirtmiştir.[1631]

Muîn el-Miskîn'in İbn Übey'in ölümü hakkındaki yukarıdaki anlatımı Vâkıdî'nin eserinde yakın ifadelerle geçmekte olup verdiği bilgilerin Meğazi'ye uyduğu tespit edilmiştir.[1632] Cevdet Paşa'nın ise Übey'in oğlu Abdullah üzerinden verdiği anlatım İbn Hibbân ve Beyhakî'nin eserlerinde geçmekle birlikte, onun Übey'in oğlunun Resulullah'ın gömleğini babasını cehennem ateşinden koruması için istediği şeklinde verdiği bilgi bu rivayetlerde yoktur. Yine Hz. Peygamber onun kabrine affı için dua etmeye gitti şeklinde geçmeyip, İbn Hibbân ve Beyhakî'nin eserlerinde onun oğlunun Resul-i Ekrem'in gömleğini babasını kefenlemek için istediği, Resulullah'ında onun kabrine cenaze namazını kıldırmak için gittiği şeklinde geçmektedir.[1633]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in hicretin dokuzuncu senesinde Hz. Ebu Bekir'i ashaptan üç yüz kişiyle hacca yolladığını demişlerdir. Müellifler onların kurbanlıkları da alıp yola çıktıklarını, Muîn el-Miskîn onların Arac denilen yerde sabah namazını kıldıklarında Hz. Ebu Bekir'in Resulullah'ın devesinin sesini duyduğunu belirtmiştir. O, Hz. Muhammed'in geldiğini zannetmiş, fakat gelenin Hz. Ali olduğunu görünce ona hac emiri mi yoksa me'mûr olarak mı geldiğini sormuştur. O Resul-i Ekrem'in kendisini Tevbe suresinin ilgili ayetlerini tebliğ etmek

---

[1631] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 315, 316; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 477.
[1632] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 428, 429.
[1633] İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 287; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, V, 287, 288.

üzere me'mûr ettiğini belirtmiştir. Râşid ve Cevdet Paşa ise Allah Resulünün Hz. Ali'yi kafilenin arkasından nazil olan ayetleri tebliğ etmesi için gönderdiğini onun onlara yetiştiğini zikretmişlerdir. Müellifler Hz. Ebu Bekir ve Ali'nin oraya vardıklarında Hz. Ebu Bekir'in bir hutbe irat ettiğini, insanlara haccın yapılışını öğrettiğini, Hz. Ali'nin ise inen ayetleri tebliğ ettiğini, bu seneden sonra artık müşriklerin Mescid-i Haram'a girmelerinin ve orayı çıplak olarak tavaf etmelerinin yasaklandığını bildirdiğini demişlerdir.[1634]

Hz. Ebu Bekir'in hac emiri olarak gönderilmesi İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerinde geçmekte olup, Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın verdiği bilgiler bu eserlere uymakla birlikte buralardaki rivayetlerin daha teferruatlı olduğu görülmüştür.[1635]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Sakif heyetinin gelip Müslüman olduklarını belirtmişlerdir. Müellifler hicretin onuncu yılının elçiler yılı olduğunu demişlerdir. Onlar Hanîfe heyeti, Ezd heyeti, Zübeyd heyeti, Abdulkays heyeti, Kinde heyeti, Havlan heyeti, Murâd heyeti gibi heyetlerin bu yıl gelip Allah Resulüyle görüştüklerini zikretmişlerdir. Ayrıca eserlerinde kısa bilgilerle hangi kabileden kimlerin gelip Hz. Peygamber'le görüştüklerini ele almışlardır.[1636] Bu bilgileri burada ele almamakla birlikte yaptığımız karşılaştırma sonucunda onların verdikleri bilgi ve isimlerin İbn Hişâm ve Taberî'nin eserlerinde geçtiği görülmüştür.[1637]

2.2.8. Veda Haccı

İbrahim en-Nîsâbûrî ve Rabguzî "Hz. Peygamber'in vefatı" başlığı altında, Kudâî, Molla Şerafeddin ve Aşkî ise onuncu yılda olan hadiseler içerisinde kısa bir şekilde veda haccını ele almışlardır. Onlar, Resulullah'ın ashapla birlikte hacca gittiğini belirtmişlerdir. Kudâî, Nîsâbûrî, Molla Şerafeddin ve Aşkî içeriğine girmeden onun Mekke'ye vardığında tavaf, say ve vakfe yaptığını demiştir. Nîsâbûrî ve Rabguzî Mâide Suresi 3. ayeti zikrederek Resulullah'ın vefatı bahsine geçmişlerdir.[1638] Muîn el-Miskîn,

---

[1634] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4, 317, 318; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 360, 361; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 477, 478.

[1635] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 621-626; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 443, 444; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 415-417; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 287, 288.

[1636] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 323-325; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 354-360; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 479-486.

[1637] İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 428-440; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 111-146.

[1638] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 125; İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 446a, 446b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 236r; Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 458; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 117, 118.

Râşid ve Cevdet Paşa hicretin onuncu yılında Hz. Peygamber'in hac yapmak için Mekke'ye gideceğini her kabileye ilan ettiğini demişlerdir. Onlar insanların kendisiyle haccetmek için akın akın Medine'ye geldiklerini, Muîn el-Miskîn Zilkadenin yirmi beşinde cumartesi günü, Râşid Zilhicce içerisinde, Cevdet Paşa ise Zilhicceye beş gün kala Resulullah'ın ashapla birlikte yola çıktığını söylemişlerdir. Muîn el-Miskîn Hz. Muhammed'in yıkandığını, koku süründüğünü, saçlarını yağlayıp taradığını, rida ve izarını alarak evinden çıktığını belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Zulhuleyfe'ye geldiğini, Muîn el-Miskîn ikindi, Cevdet Paşa öğlen namazını iki rek'at olarak kıldığını, Muîn el-Miskîn yanına yüz deve aldığını ve onları işaretlediğini, onların sorumluluğunu Naciye b. Cündüb el-Eslemî'ye verdiğini, yanına eşlerinin hepsini aldığını zikretmiştir. Muîn el-Miskîn ashaptan yüz on dört bin, Râşid yüz binin üzerinde şahısla çıktığını belirtmişken, Cevdet Paşa ise kırk bin üzerinde kişiyle Medine'den çıktığını demekle birlikte, veda haccında yüz binin üzerinde ashap olduğunu belirtmiştir.[1639]

İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerinde Veda haccının hicretin onuncu senesinde olduğu ve insanların Hz. Peygamber'le birlikte haccetmek için Medine'ye geldikleri bilgisi geçmektedir.[1640] Hz. Peygamber'in yola çıktığı ay ve gün hakkında Muîn el-Miskîn'in Zilkadenin yirmi beşinde cumartesi günü, Cevdet Paşa'nın Zilhicceye beş gün kala şeklinde verdiği bilgi, İbn İshâk ve İbn Hişâm'da "Zilkade'den kalan beş gün içinde" şeklinde,[1641] Vâkıdî ve İbn Sa'd'da ise "Zilkade'nin bitimine beş gün kala cumartesi günü" şeklinde geçmiş[1642] olup iki anlatımında Zilkade'nin bitimine beş gün kala anlamına geldiği görülmüştür. Yine Muîn el-Miskîn'in Hz. Muhammed'in yıkandığını, koku süründüğünü, saçlarını yağlayıp taradığını, rida ve izarını alarak evinden çıktığını şeklinde verdiği bilgi İbn Sa'd'ın eserinde geçmektedir.[1643] Hz. Peygamber'in Zulhuleyfe' de Muîn el-Miskîn ikindi, Cevdet Paşa öğlen namazını iki rek'at kıldığı bilgisi Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın eserinde öğlen namazını kıldığı şeklinde geçmektedir. Allah Resulünün kurbanlık yüz deve aldığı ve onların sorumluluğunu Naciye b. Cündüb el-Eslemî'ye verdiği ile yanına eşlerinin hepsini aldığını bilgileri de Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın eserinde geçmektedir.[1644] Kudâî, Nisâburî, Rabguzî, Molla Şerafeddin ve Aşkî'nin kısaca, Muîn el-Miskîn, Râşid ve

---

[1639] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 325, 326; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 487.

[1640] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 667; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 452; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 460; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 157; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 296. Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 148.

[1641] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 667; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 460.

[1642] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 452; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 157.

[1643] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 157.

[1644] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 452; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 157.

Cevdet Paşa'nın ise teferruatına girerek verdikleri yukarıdaki bilgiler, müracaat ettiğimiz eserlerdeki malumata uymaktadır.[1645]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in Zilhiccenin dördüncü pazar gününde kafileyle birlikte, Mekke'ye vardığını, Ben-i Şeybe kapısından Mescid-i Haram'a girdiğini, Allah'a oranın şan ve şerefini yüceltmesi için dua ettiğini demişlerdir. Muîn el-Miskîn Haceru'l-Esved'i ziyaret ettikten sonra Rükn-i Yemânî ve Hâcer arasında dua edip tavaf yaptığını, akabinde Hz. İbrahim'in makamına gelerek dua edip, iki rek'at namaz kıldığını belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Resulullah'ın Safa tepesine çıktığını, Allah'a hamd ettikten sonra Merve'ye inerek, Safa ve Merve arasında sa'y yaptığını söylemişlerdir. Müellifler bu arada Yemenden bir kafileyle Hz. Ali'nin geldiğini, ayrıca Arap yarımadasının çeşitli yerlerinden insanların gelerek onlara katıldığını zikretmişlerdir. Muîn el-Miskîn ve Râşid Resul-i Ekrem'in pazartesiden perşembeye kadar beklediğini ve gün içerisinde Mina'ya doğru yola çıktığını öğlen, ikindi, akşam, yatsı namazlarını burada kılıp, gecelediğini, sabah namazının akabinde ise Arafat'a hareket ettiğini belirtmişlerdir. Oraya vardığında Nemire diye isimlendirilen yerde çadırını kurmuş, güneş batıya dönünceye kadar burada kalıp, Kusva'ya binip vadinin iç kısımlarına gelerek deve üzerinde bir hutbe irat etmiştir. Cevdet Paşa ise kısaca Arafat'ın cuma günü olduğunu Allah Resulünün yüz binin üzerinde kişiyle Hacc-ı Ekber yaptığını, hutbe okuduğunu, sesinin işitilmediği yerlerde Rebia b. Ümeyye b. Halef'in oradakilere tebliğ ettiğini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa hutbe bitiminde onun Hz. Bilal'e ezan okumasını emrettiğini, okuyup ikamet getirdiğini öğlen namazının kılınmasının ardından tekrar ikamet getirip akabinde ikindinin eda edildiğini zikretmişlerdir. Muîn el-Miskîn sonra Resulullah'ın vakfe yaptığını demiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa güneş battığında Hz. Peygamber'in Kusva'ya binip Usame'yi arkasına aldığını, Arafat'tan hareket edip Müzdelife'ye gittiğini demişlerdir. Onlar orada akşam ve yatsı namazlarının tek ezan iki kametle cem edilip kılındığını, orada sabah namazını erkenden kıldıktan sonra Cevdet Paşa Mina'ya gittiğini burada menasikleri gerçekleştirdikten sonra, kurban kesip tıraş olduğunu söylemiştir. Muîn el-Miskîn ise burada Resulullah'ın ümmetinin affı için Allaha yalvardığını, kul hakkı hariç olmak üzere günahların affedildiğini belirtmiştir. Râşid konunun anlatımında teferruata girmeden menasikleri kısaca zikretmiş olup, Resulullah'ın verdiği hutbelerde ne buyurduğunu ana hatlarıyla verdikten sonra

[1645] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 667, 668; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 452; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 460, 461; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 157.

teferruatın Sîre eserlerinde olduğunu belirterek bu konu ile ilgili anlatımını bitirmiştir.[1646]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın Hz. Peygamber'in hac farizasında yaptığı şeyler hakkında verdikleri yukarıdaki bilgilerin en geniş şekliyle Vâkıdî, İbn Sa'd ve İbn Hibbân'ın eserlerinde geçtiği görülmüştür. Bu eserlerde teferruat olarak çeşitli rivayetler verilmiştir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın anlatımlarında verdikleri bilgiler bu eserlerdeki rivayetlere uymakta olup, verilen anlatımların yakın ifadelerle bu eserlerdeki rivayetler içerisinde geçtiği görülmüştür.[1647]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in veda haccında irad ettiği hutbelerden bazı kısımları eserlerinde ele almışlardır. Onların verdiği hutbelerde öne çıkardıkları konular şunlardır: Allah Resulü cahiliye adetlerini kaldırmıştır. Bir kimsenin ırzının, kanının ve malının dokunulmaz olduğunu ve diğerine haram olduğunu belirtmiştir. Kan davalarını kaldırmış, ilk kaldırılan kan davasının ise İbn Rebîa b. el-Hâris b. Abdulmuttalib'in kanı olduğunu demiştir. Her türlü ribayı kaldırmış, ilk kaldırılanın ise Abbas b. Abdulmuttalib'in ribası olduğunu belirtmiştir. Kadınlara karşı şefkatli ve merhametli olunmasını, haram aylara uyulmasını, yapılan her davranışın hesabının sorulacağı bir gün olduğunu, o güne hazırlanılmasını söylemiştir. Yine kendisinden sonra iki şey bıraktığını onlara sıkı sıkıya sarılırlarsa dalalet ve sapıklığa düşmeyeceklerini, bunların Kur'ân ve kendisinin sünneti olduğunu belirtmiş, tebliğ vazifesini yerine getirdiğine ashabı şahit tutmuş ve Allah'ım şahit ol diye üç kez tekrarlamıştır.[1648]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın Hz. Peygamber'in veda haccında verdiği hutbede hakkında verdikleri bilgilerin İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Hibbân ve Taberî'nin eserlerinde zikredilen hutbelere uyduğu görülmüş olup, özellikle Vâkıdî bu hususta Hz. Peygamber'in hac farizasını yerine getirirken farklı mevkilerde verdiği hutbeler hakkında değişik rivayetler zikretmiştir.[1649]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber Mina'ya giderken arkasına Fadl b. Abbas'ı aldığını belirtmişlerdir. Muîn el-Miskîn Akabe Cemresini yaptığını, yedi taşla

---

[1646] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 327-330; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 364-369; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 487-490.

[1647] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 453, 454,457-466; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 157-162; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 296-299.

[1648] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 329, 330; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 366, 367; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 488, 489.

[1649] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 670, 671; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 462, 463, 468-470; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 462, 463; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 298, 299; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 150, 151.

şeytan taşladığını söylemiştir. O ve Cevdet Paşa onun burada da bir hutbe okuduğunu demişlerdir. Muîn el-Miskîn Resulullah'ın ömrünün her yılı için bir kurban kestiğini, kalan diğer develeri de Hz. Ali'ye kestirdiğini, sonra tıraş olduğunu zikretmiştir. Cevdet Paşa onun saç kıllarını ashaba dağıttığını her birinin bir kıl aldığını, Muîn el-Miskîn ise Halid b. Velid'in Hz. Muhammed'in alın tarafındaki kıllardan istediğini, saçları takkesinin ön tarafına yerleştirdiğini, bundan dolayı onun hiç yenilgi almadığını demiştir. O, Resulullah'ın saçlarını tıraş edenlere üç kez, ucundan kesenlere ise bir kez af dilediğini, ayrıca hanımları için bir sığır iki koyun kurban kestiğini belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Allah Resulünün Mekke'ye geldiğini, Kâbe'yi tavaf edip, zemzem içtiğini ve böylelikle haccını bitirdiğini zikretmişlerdir.[1650]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın yukarıda verdikleri Fadl, Akabe Cemresi, kestiği kurbanlar, tavaf ve zemzem ile ilgili bilgilerle Hz. Peygamber'in saçını tıraş ettiğinde, saç kıllarını ashaba dağıttığı şeklinde verdikleri bilgilerin yakın ifadelerle Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın eserlerinde geçtiği görülmüştür.[1651] Muîn el-Miskîn'in, Halid b. Velid'in Hz. Muhammed'in alın tarafındaki kıllardan istediği, saçları takkesinin ön tarafına yerleştirdiği, bundan dolayı onun hiç yenilgi almadığı şeklinde verdiği bilgi de Vâkıdî'de geçmektedir. Burada Hz. Halid'in Resulullah tıraş olurken ondan saçının perçemini kendisine vermesini istediği, Resulullah'ın ona verdiği saçları başlığının ön tarafına yerleştirdiği şeklinde geçmektedir. Sonra Vâkıdî, denildiğine göre "Halid o saçla hangi toplulukla karşılaşırsa mutlaka onlara galip gelirdi." demiştir. Bu rivayette Muîn el-Miskîn'in verdiği anlatımdan daha teferruatlı olup, burada Hz. Ebu Bekir'in Halid'in önceki gazvelerde Müslümanlara karşı yaptığı şeyleri hatırlayıp, şimdi Allah Resulüne karşı olan bu muhabbetine hayranlıkla baktığı şeklinde devam etmiştir. Yine Muîn el-Miskîn'in Resulullah'ı saçını tıraş edenlere üç, ucundan kısaltanlara bir kez af dilemesi Vâkıdî'nin eserinde Hz. Aişe kanalıyla verilen bir rivayet içerisinde geçmektedir. Burada Hz. Peygamber'in "Tıraş olanlara Allah Rahmet eylesin." dediğini ashabın "Ey Allah'ın Resulü kısaltanlara da" diye seslendiklerini, fakat bu söze karşı onun üç kez üst üste "Tıraş olanlara Allah Rahmet eylesin." dediği, dördüncüde "ve kısaltanlara da" şeklinde söylediği şeklinde geçmiştir. Bu rivayete göre de saçlarını kesenlere üç, kısaltanlara bir kez rahmet dilediği anlamı çıkarılabilmektedir.[1652]

Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in Medine'ye dönerken Gadir Hum denilen yerde durduğunu, öğlen namazını eda edip ashaba "Ben müminlere canlarından sevgili

---

[1650] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 330, 331; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 490, 491.
[1651] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 466-468; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 162-165.
[1652] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 466, 467.

değil miyim? Sanki beni beka alemine davet ederler. Size iki şey bırakıyorum. Biri Kur'ân-ı Kerîm, diğeri ise Ehl-i Beytim'dir. Bu iki işte göreyim sizi nasıl amel edersiniz. O iki şey birbirinden ayrılmazlar. Kevser havuzunda bana yetişirsiniz." buyurmuştur. Akabinde "Allah-u Teala benim mevlamdır ve ben erkek kadın bütün müminlerin mevlasıyım." dedikten sonra Muîn el-Miskîn Hz. Ali'nin elini tuttuğunu "Ben kimin mevlası isem Ali'de onun mevlasıdır. Ya Rabbi onu seveni sende sev. Ona düşman olana sende düşman ol. Ona kötülük yapmak isteyene, sen kötülük yap. Ona yardım edene sen yardım eyle." dediğini söylemiştir. O, ashabın onu tebrik ettiğini, Hz. Ömer'in "Ey Ali öyle sabahladın ki, benim ve bütün müminlerin mevlası oldun." dediğini belirtmiştir.[1653]

Muîn el-Miskîn'in Gadir Hum ile ilgili verdiği yukarıdaki bilgilerin ilk dönem Sîre ve tarih eserlerinden olan İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, İbn Hibbân,Taberî, Teymi, Beyhakî, İbnu'l-Esîr ve Sıbt ibnu'Cevzi gibi müelliflerin eserlerinin ilgili bölümlerinde geçmediği görülmüştür.[1654] Gadir Hum ile ilgili kısa bir bilgi Ya'kûbî'nin eserinde geçmektedir. O, Hz. Peygamber'in Mekke'den ayrılıp, Medine'ye doğru yol aldığı esnada, Gadir Hum denilen yerde durduğunu ve bir hutbe verdiğini demiştir. Resulullah, Hz. Ali'nin elini tutarak "Ben müminlere kendi canlarından daha aziz değil miyim?" demiş onlar "Evet ey Allah'ın Resulü" demişlerdir. O "Ben kimin mevlası isem Ali'de onun mevlasıdır. Ya Rabbi ona dost olana dost, düşman olana sende düşman ol." buyurmuştur. Devamında ashaba aşırıya gitmemelerini, havuzda kendileriyle karşılaşacağını, onlara iki ağır şey bıraktığını söylemiştir. Bunlardan ilkinin Allah'ın kitabı Kur'ân olduğunu, ona sıkı sıkıya bağlı kalmalarını böylelikle sapmayacaklarını belirtmiştir. İkincisinin ise Ehl-i Beyt olduğunu demiştir.[1655] Muîn el-Miskîn'in verdiği anlatım diyaloglardaki küçük farklılıklarla birlikte büyük oranda Ya'kûbî'nin eserine uymakla birlikte, burada Hz. Ömer'in Hz. Ali'ye dediği sözler yoktur. Bu konu ile ilgili rivayetlerin önemli tarih eserlerinde geçmeyip, daha çok hadis kaynaklarında geçtiği görülmekle birlikte, bu kaynaklar içerisinde Muîn el-Miskîn'in anlatımı ifadedeki farklılıklarla birlikte Ahmed b. Hambel'in Müsned'in de verdiği rivayete yakın olup, Muîn el-Miskîn'in anlatımındaki

---

[1653] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 331, 332.

[1654] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 667-672; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 452-471; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 460-464; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 157-170; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 296-300; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 148-152; Teymi, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 741-747; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, V, 432-453; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 302, 303; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, IV, 210-222.

[1655] Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 112.

Hz. Ömer'in, Hz. Ali'yi tebrik ettiği sözü burada "Ey Ali! Sen bütün müminlerin mevlâsı oldun." şeklinde geçmektedir.[1656]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber Medine'ye vardıktan sonra oğlu İbrahim'in vefat ettiğini, Resul-i Ekrem'in çok üzüldüğünü belirtmişlerdir. Cevdet Paşa Hz. Muhammed'in oğlu için "Eğer sağ olsa nebi olması lazım gelirdi. Sizin nebinizden sonra ise nebi yoktur." dediğini zikretmiştir. Onlar İbrahim'in öldüğü gün güneş tutulduğunu, insanların bu olayı onun ölümüyle ilişkilendirip, onun için tutulduğunu söylemeye başladıklarını, Hz. Peygamber'in güneş ve ayın Allah'ın ayetlerinden olduğunu ve kimsenin ölümü nedeniyle tutulmayacağını belirttiğini demişlerdir.[1657]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in vefatı neticesinde üzüldüğü ve ağladığı, o gün meydana gelen güneş tutulmasının onunla ilişkilendirilmesi ve Resulullah'ın bununla ilgili söylediği söz Ya'kûbî ve Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserlerinde geçmekte olup verilen bilgilerin uyduğu tespit edilmişitir. Yine Cevdet Paşa'nın Hz. Muhammed'in oğlu için "Eğer sağ olsa nebi olması lazım gelirdi. Sizin nebinizden sonra ise nebi yoktur." şeklinde verdiği bilgi Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserinde geçmektedir.[1658]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa eserlerinde peygamberlik iddia eden şahıslardan bazılarının anlatımını da eserlerine almışlardır. Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in veda haccından dönmesinden hemen sonra bitkinlik ve yorgunluk şeklinde cereyan eden bir hastalığa yakalandığını belirtmiştir. O bu haberin etrafta duyulmasıyla birlikte birtakım kimselerin peygamberlik iddiasıyla ortaya çıktıklarını demiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa onlardan birisi olan Zü'l-Himâr Abhele b. Ka'b el-Esved'in Yemen'de peygamberlik iddiasında bulunduğunu, onun hokkabaz, kâhin ve sihirbaz bir kimse olduğunu ve etrafındakileri kandırdığını Mezhic ve Necrân'ın ona tabi olduklarını söylemişlerdir. Onlar diğer bir yalancının da Yemâme'de Peygamberlik iddia eden Müseylime olduğunu belirtmişlerdir. Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in rüyasında kolunda altından iki bilezik olduğunu, bunlardan hoşlanmadığını ve onlara üflemesi sonucunda yok olduklarını demiştir. O, Resulullah'ın gördüğü bu rüyayı Yemame ve Yemen'de ortaya çıkan iki yalancıya yorduğunu belirtmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa, yine bu dönemde Ben-i Esed'in lideri olan Tuleyha b. Huveylid'in de nübüvvet davasında bulunduğunu, Allah Resulünün onların üzerine asker gönderdiğini

---

[1656] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 281.
[1657] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 333; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 491, 492.
[1658] Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 87; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, IV, 222-224.

zikretmişlerdir.[1659] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa'nın verdikleri bu bilgiler, Taberî'nin eserindeki malumata uymaktadır.[1660]

Muîn el-Miskîn, Cevdet Paşa, Molla Şerafeddin ve Aşkî hicretin on birinci yılında, Hz. Peygamber'in Rumlara karşı bir ordu hazırlanmasını istediğini demişlerdir. Molla Şerafeddin ve Aşkî çok kısa bir şekilde konuyu ele almış olup, ordu yola çıktığında Hz. Peygamber'in hastalanması neticesinde sefere çıkamadığını belirtip, Resulullah'ın vefatına geçmişlerdir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn saferin yirmi altısı pazartesi günü olduğunu belirtmiştir. O, Resulullah'ın Üsâme b. Zeyd'i çağırdığını, onu komutan olarak atadığını, ona babasının katledildiği yere kadar ilerlemesini ve Übnâ halkı üzerine gitmesini emretmiştir. Onlara ansızın saldırıp yakmasını istemiştir. Dediği yere giderken, onlara kendilerinin haberi ulaşmayacak derecede aceleyle gitmesini, Allah'ın izniyle o kavmi yener ise orada fazla beklememesini, hızlıca geri dönmesini emretmiştir. Ona, gözcü ve casusları önden göndermesini, yanına da kılavuzlar almasını tembihlemiştir. Muîn el-Miskîn, safer ayının yirmi sekizi çarşamba günü, Allah Resulünün ateşinin yükseldiğini, kendisinde sıtma ve baş ağrısının görüldüğünü, perşembe günü hasta olduğu halde Üsâme'nin sancağını bağladığını belirtmiştir. Devamında; Resul-i Ekrem "Allah'ın ismiyle ve Allah yolunda mukabil ol. Allah'a kafir olanlarla savaş." demiştir. Üsâme sancağı alıp Büreyde b. Husayb el-Eslemî'ye vermiştir. O, el-Curf diye isimlendirilen mevkiye karargahını kurmuştur. Onun ordusuna Hz. Ebu Bekir ve Ömer gibi Ensar ve Muhacirlerin büyüklerinden katılmayan kalmamıştır. Bazı kimseler, ashabın büyükleri durur iken, yaşının küçüklüğünden dolayı Üsâme'nin komutan yapılmasını eleştirmişlerdir. Bu söz Hz. Peygamber'in kulağına kadar gitmiş, hasta olduğu halde başını sararak dışarıya gelmiştir. O, minbere çıkmış, Allaha hamd ettikten sonra "Ey insanlar! Üsâme'nin kumandanlığı hakkında dediğiniz şey kulağıma geldi. Ona dil uzatıyorsunuz. Daha önce babası hakkında da böyle yapmış idiniz. Ondan sonra emirliğe layık budur. Babası Zeyd gibi katımda sevgilidir. İkisi de hayır sahibidir. Şimdi benim, onun hakkındaki vasiyetimi kabul edin. Zira sizin hayırlınızdır." demiş ve tekrar evine girmiştir. Muîn el-Miskîn, Üsâme ordusuna katılacak askerlerin Rebîülevvel ayının onu cumartesi günü, gruplar halinde gelerek Allah Resulünü ziyaret ettiklerini ve ordugaha tekrar döndüklerini demiştir. Devamında; pazar günü olduğunda Üsâme onun yanına gelmiştir. Bugün onun hastalığı artmış, konuşmaya gücü kalmamıştır. O, Resulullah'ı öpünce, ellerini kaldırmış ve kendisine dua ettiğini anlamıştır. Pazartesi günü Hz. Resul ayılmış, Üsâme onun yanına gelmiştir.

[1659] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 334-336; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 493, 494.
[1660] Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 184, 185.

Ona "Allah'ın bereketi üzere yürü." buyurarak ordunun hareket etmesini emretmiştir. O, vedalaşıp karargâha gelmiş ve orduya hareket emri vermiştir. Bu esnada onun annesi Ümmü Eymen gelerek Hz. Muhammed'in vefat etmek üzere olduğu haberini getirmiştir. Muîn el-Miskîn Üsâme ve ordunun geri döndüğünü, Büreyde'nin sancağı Allah Resulünün kapısının önüne koyduğunu, onun defin işlemleri bitip Hz. Ebu Bekir halife seçilince, Büreyde'ye sancağı Üsâme'nin evine götürmesini istediğini belirtmiştir. O, Hz. Ebu Bekir'in ordunun yola çıkmasını emrettiğini, bazı Arap kabileleri irtidat ettiği için bazı kimselerin bunun uygun olmadığını belirttiğini, fakat onun Resulullah'ın verdiği emri ne olursa olsun yerine getireceğini bildirdiğini, Üsâme'nin Hz. Ömer'i halifenin yanında bırakarak yola çıktığını zikretmiştir. Müellif ordunun Übnâ'ya gittiğini ve büyük bir zafer kazandığını, Üsâme'nin babasının katilini öldürdüğünü ve bazı bağ ve bahçeleri yaktıklarını, büyük ganimetle Medine'ye geri döndüklerini söylemiştir. Cevdet Paşa ise Üsâme ordusu hakkında birkaç cümlelik kısa iki paragraf şeklinde bilgi vermiş olup, bu konuyu ana hatlarıyla ele almıştır.[1661]

Muîn el-Miskîn'in teferruatlı olarak, Cevdet Paşa'nın ise ana hatlarıyla, Molla Şerafeddin ve Aşkî'nin ise kısaca verdiği Üsâme ordusu hakkındaki bilgiler İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm ve İbn Sa'd'ın eserlerinde geçmekle[1662] birlikte, onların verdikleri bilgiler özellikle İbn Sa'd'ın eserindeki rivayetlere uymaktadır. Farklı olarak Muîn el-Miskîn "Saferin yirmi altısı pazartesi günü" Hz. Peygamber'in Rumlara karşı bir ordu hazırlanmasını emrettiği şeklinde verdiği bilgi Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın eserinde "Safer ayının bitimine dört gece kala pazartesi günü" olarak geçmekte olup verilen diğer bilgilerin bu eserlere uyduğu görülmüştür.[1663]

2.2.9. Hz. Muhammed'in Vefatı

Muîn el-Miskîn ve Râşid Hz. Peygamber'in ölümü yaklaştığında Ebu Müveyhibe ile birlikte Baki mezarlığına gittiği ve orada yatanlar için dua edip, Allah'tan mağfiret dilediğini demişlerdir. Muîn el-Miskîn Allah Resulünün "Ey Müveyhibe! Beni muhayyer edip cümle dünyanın hazinelerini arz ettiler. İstersen dünyada baki ol, ondan cennete var. İstersen likâullaha hasıl olup cennete gir." dediğini söylemiştir. Râşid'de Muîn el-Miskîn'in verdiği sözü yakın ifadelerle zikretmekle birlikte o, "Dünyanın hazineleri" yerine "Dünya hazinelerinin anahtarları" şeklinde

[1661] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 338, 339; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 495; Molla Şerafeddîn, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 459; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 118.

[1662] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 673, 674; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 473-480; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 464; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 157-170.

[1663] Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 473-480; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 157-170.

vermiştir. Devamında Muîn el-Miskîn ve Râşid Müveyhibe'nin Hz. Resule, "Annem ve babam sana feda olsun." dediği, dünya hazineleri ve orada ebedi kalmak ile cenneti istemesini söylediğini belirtmişlerdir. Onlar Resul-i Ekrem'in ona "Rabbime kavuşmayı ve cenneti seçtim." dediğini zikretmişlerdir. Müellifler, Hz. Peygamber evine döndüğünde, vefatına sebep olan hastalığının başladığını söylemişlerdir. Râşid, Allah Resulü Hz. Aişe'nin yanına geldiğinde o başının ağrıdığını belirtmiştir demiştir. Hz. Muhammed'in latife yaparak, asıl kendi başının daha çok ağrıdığını belirtip "Ya Aişe! Sana baş ağrısından ne zarar tertib eder. Eğer benden mukaddem vefat edersen ben seni teçhiz ve tekfin edip, namazın kılıp, defin ederim." dediğini zikretmiştir. O, Hz. Aişe'nin de kendisine latife yaptığını, ona kendisini defnettikten sonra, "Bazı ezvâc-ı tâhirenizle benim hücremde halvet ve sohbet buyurmaktır gibi vukua gelen telaş." dediğini, bunun üzerine Hz. Peygamber'in tebessüm ettiğini ve rahatsızlığının iyice arttığını belirtmiştir. Râşid'in verdiği bu anlatım yakın ifadelerle Muîn el-Miskîn'in eserinde de geçmektedir.[1664]

Muîn el-Miskîn ve Râşid'in yukarıda vermiş oldukları bilgilerin İbn İshâk, İbn Hişâm ve Taberî'nin eserlerinde geçtiği, onların verdikleri rivayetlere uyduğu tespit edilmiştir. Râşid'in, Allah Resulü ve Hz. Aişe arasındaki diyalogu verdiği anlatım ise yine rivayetin devamında verilmiş olup, yakın ifadelerle diyaloglar ve verilen bilgiler bu eserlerde geçmektedir.[1665]

Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in hastalığı zuhur ettiği sırada Fadl b. Abbas ve Hz. Ali'den yardım alarak minbere çıktığını, Allah'a hamd ettikten sonra kimin arkasına vurmuş ise, arkasına vurmasını, kime de borcu var ise istemesini, ödemeye hazır olduğunu bildirdiğini zikretmişlerdir. Müellifler onun öğlen namazını kıldığını akabinde tekrar minbere çıkıp aynı şeyleri söylediğini, ashaptan birisinin, kendisine üç dirhem vereceği olduğunu ifade ettiğini, bunun üzerine Allah Resulünün Fadl'a, ona alacağını vermesini emrettiğini demişlerdir. Cevdet Paşa Hz. Resulün bu hutbesinde Uhud ashabı için dua ve istiğfarda bulunduğunu, kendisinden sonra kabilelerden gelen elçilere kendi yaptığı gibi hürmet ve ikramda bulunulmasını tavsiye ettiğini söylemiştir. Râşid ve Cevdet Paşa yakın ifadelerle, Resul-i Ekrem'in bir hutbesinde (Cevdet Paşa bu yukarıda verdiğimiz hutbede olduğunu belirtmiştir.) kendisini kastederek "Allah bir kulunu dünya ile kendisine kavuşmak noktasında

---

[1664] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 339, 340, 342; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 370, 371.
[1665] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 700, 701; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 491, 492; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 188.

serbest bıraktı. Kul ona kavuşmayı seçti.” dediğini, Hz. Ebu Bekir’in onun ne kastettiğini anlayıp ağladığını, oradakilerinde ağlaştıklarını belirtmişlerdir.[1666]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa’nın yukarıda verdikleri bilgiler İbn İshâk, İbn Hişâm ve Taberî’nin eserlerinde geçmekle birlikte anlatım ve verilen bilgilerin hepsinin, yakın ifadelerle Taberî’nin eserinde geçtiği görülmüştür.[1667]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber’in diğer eşlerinden izin alarak hastalığı süresince Hz. Aişe’nin hanesinde kaldığını, yedi kuyudan su getirilip onlarla yıkanmasını istediği ve Hz. Ebu Bekir’in kapısı dışında mescide açılan kapıların hepsini kapattırdığını demişlerdir. Müellifler Allah Resulünün hastalığı şiddetlendiğinde Ensar’ın bu duruma çok üzüldüklerini ve mescidin etrafında gezinmeye başladıklarını söylemişlerdir. Onlar Hz. Abbas’ın oğlu Fadl ile Hz. Ali’yi alarak Hz. Resulün kollarına girip onu mescide getirdiklerini, onun minbere çıkarak onlara hitap ettiğini demişlerdir. Onlar Resulullah’ın bu hitabında, hiçbir peygamberin ümmeti içerisinde ebedi olarak kalmadığını, kendisinin de bir gün öleceğini, telaşa düşüp endişe etmemelerini, Müslümanların ilklerinden olan Muhacirlere riayet ve hürmet etmelerini istemiştir. Yine o, Muhacirlere seslenerek Ensar’ın kendilerine yaptıkları iyilikleri ifade etmiş ve onları koruyup gözetmelerini ve hürmet etmelerini istemiştir. Her şeyin kader ve kazayla vuku bulduğunu, kendileriyle Kevser havuzunda yeniden kavuşacağını, her kim orada kendisiyle olmak isterse ona göre bir yaşantı içerisinde olmasını tavsiye etmiş ve tekrar Hz. Aişe’nin hanesine götürülmüştür.[1668]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa’nın, Hz. Peygamber’in hastalık dönemi hakkında verdikleri bilgiler İbn İshâk, İbn Hişâm ve Taberî’nin eserlerinde değişik rivayetler içerisinde geçmekte olup, onların bu rivayetleri bir araya getirerek anlatımlarını oluşturdukları görülmüştür. Bununla birlikte müelliflerin verdikleri bilgiler bu eserlerde ki malumata uymaktadır.[1669]

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber’in hastalığının şiddeti arttığında mescit de namaz kıldırması için yerine Hz. Ebu Bekir’i görevlendirdiğini demişlerdir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn Allah Resulü “Ebu Bekir’e söyleyin ashaba imam olup namazı kılsın.” dediğinde, Hz.

[1666] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.4. 341, 342; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 373; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 496, 497.

[1667] İbn İshâk, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 706, 707; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 497, 498; Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, III, 189, 190.

[1668] Muîn el-Miskîn, *Mearicü’n-Nübüvve*, R.4. 345, 346; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 374, 375; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 497, 498.

[1669] İbn İshâk, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 706-708; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 497-499; Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, III, 191-195.

Aişe'nin "Babam yumuşak kalpli, çok üzüntülüdür. Makamına durup seni orada görmezse, ağlamaktan okuyamaz. Emredin Ömer imamlık etsin." demiştir. Allah Resulü tekrar Hz. Ebu Bekir'e imam olmasını söylemelerini bildirince, Hz. Aişe dediğini tekrarlamıştır. O tekrar aynı şeyi emretmiştir. Bu esnada Hz. Aişe Hz. Hafsa'ya işaret ederek onunda rica etmesini istemiş, oda bu teklifi tekrarlayınca Resul-i Ekrem "Siz Yusuf peygamberin sahibeleri (kadınları) gibisiniz" buyurmuştur. Muîn el-Miskîn Hz. Aişe'nin babasının namaz kıldırmayı istememesinin nedeni olarak ashabın, Allah Resulünün yerinde başka birisini görmek istemeyeceklerini düşündüğü için, babasına kötü bir şey söyleyeceklerinden endişe duyması nedeniyle, böyle yaptığını belirttiğini demiştir. Farklı bir rivayet daha zikreden Muîn el-Miskîn namaz vakti geldiğinde Bilal ezan okuduğunda Resul-i Ekrem'in Abdullah b. Zem'a'ya, birisine namaz kıldırmasını söylemesini emrettiğini demiştir. Anlatımın devamında; Zem'a, Hz. Ömer'e söylemiştir. O namaz kıldırırken Allah Resulü onu duymuş "Bu Ömer'in sesi değil mi?" diye sormuş, onun değil Hz. Ebu Bekir'in kıldırmasını istemiştir. Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa, Hz. Ebu Bekir sabah namazını kıldırırken, hastalığı hafifleyen Hz. Peygamber'in hücresinin kapısından onlara baktığını ve tebessüm ettiğini, onu fark eden Hz. Ebu Bekir'in geri çekilip Resulullah'ı imamlığa geçirmek istediğini, fakat onun işaret ederek devam etmelerini istediğini, Hz. Ebu Bekir'in arkasında namaz kıldığını ve o gün içerisinde vefat ettiğini belirtmişlerdir. Farklı olarak Cevdet Paşa Hz. Ebu Bekir'in Resulullah yerine on yedi kez imam olup namaz kıldırdığı bilgisini de vermiştir.[1670]

Hz. Peygamber'in, hastalığı şiddetlendiğinde Hz. Ebu Bekir'i yerine namaz kıldırması için görevlendirdiği ile ilgili rivayetler Zührî, İbn İshâk, İbn Hişâm ve Taberî'nin eserlerinde geçmektedir. Müelliflerin verdikleri bilgiler bu eserlerdeki rivayetlere uymakla birlikte, Muîn el-Miskîn'in verdiği teferruatta bazı farklılıklar bulunmaktadır. Onun Hz. Aişe'nin babasının yerine Hz. Ömer'in imam olmasını istemesi ile ilgili anlatım bu eserlerde geçmekle birlikte, müracaat ettiğimiz yukarıdaki eserlerdeki rivayetlerde onun, Hz. Hafsa'ya işaret ettiği ve onunda aynı teklifi tekrarladığı bilgisi bulunmamaktadır. Verilen diğer bilgiler ile Muîn el-Miskîn'in Hz. Ömer ile ilgili verdiği bilgi yakın ifadelerle Zührî, İbn İshâk, İbn Hişâm ve Taberî'nin eserlerinde ki rivayetlere uygundur.[1671] Muîn el-Miskîn'in verdiği Hz. Aişe'nin

---

[1670] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 447a, 447b; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 236r, 236v; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 347-349; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 377; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 499, 500.

[1671] Zührî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, 131, 132; İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 709, 710; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 499, 500; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 197, 198.

işaretiyle Hz. Hafsa'nın da onun teklifini tekrarladığı bilgisi ise Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin eserinde geçmekte olup, buradaki malumata uyduğu görülmüştür.[1672] Cevdet Paşa'nın Hz. Ebu Bekir'in Hz. Peygamber yerine imam olup on yedi kez namaz kıldırdığı şeklinde verdiği bilgi ise Taberî'nin eserinde geçmektedir.[1673]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in hastalığı ağırlaştığında yanına Hz. Fatıma'yı çağırdığını demişlerdir. Müellifler, ona ölümünün yaklaştığını haber verdiğini, bunun üzerine kızı Fatıma'nın ağlamaya başladığını, sonra ona ehlinden kendisine ilk kavuşacak olanın kendisi olduğunu bildirince onun sevindiğini demişlerdir.[1674] Müelliflerin verdikleri bu bilgi İbn Sa'd'ın eserinde geçmektedir.[1675] Ayrıca Muîn el-Miskîn eserinde Hz. Peygamber'in hastalığının şiddetinden bahsederek, Allah Resulünün peygamberlerin imtihanlarının diğer insanlara göre daha ağır olduğunu söylediğini, Hz. Aişe ile verdiği diyaloglarda Resulullah'ın, hastalık gibi imtihanların kişilerin günahlarına kefaret olduğunu söylediği, bu süreçte onun ateşinin çok yüksek olduğu, bazen onun etkisiyle kendinden geçtiği gibi Hz. Muhammed'in hastalığı ve çektiği sıkıntılar ile sabrından bahsetmiştir.[1676] Yine onun verdiği bu bilgilerin en yakın şekliyle İbn Sa'd'ın eserinde geçtiği görülmüştür. O, "Resulullah'ın Hastalığının Şiddeti" şeklinde bir başlık açarak konuyu teferruatlı olarak ele almış olup, Muîn el-Miskîn'in verdiği malumat buradaki rivayetler içerisinde geçmektedir.[1677]

Muîn el-Miskîn ashabın, Hz. Peygamber'in yanından gelen Hz. Ali'ye, onun durumu hakkında sorduklarını belirtmiştir. O, Allah'a hamd ederek Resulullah'ın iyi olduğu haberini vermiştir. Hz. Abbas, onu bir köşeye çekerek Abdulmuttalib'in evlatlarının ölümleri yaklaştığında, yüzlerinde bir alamet görülür demiştir. Hz. Peygamber'de de bu alameti gördüğünü, onun üç güne kadar vefat edeceğini belirtmiştir. O, Hz. Ali'ye, birlikte Allah Resulüne gitmeyi, hilafet hususunda onunla konuşmayı, şayet onu kendilerine verecekse bunu öğreneceklerini, eğer başkasına verirse, insanlara kendilerini tavsiye de bulunmasını istemeyi teklif etmiştir. Hz. Ali onun bu teklifini geri çevirerek, şayet kendilerine vermezse, artık hiçbir zaman hilafetin

---

[1672] Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, IV, 231.
[1673] Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 197.
[1674] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 350; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 378; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 501.
[1675] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, II, 173.
[1676] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 343.
[1677] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 184-186.

kendilerine gelmeyeceğini demiştir.[1678] Muîn el-Miskîn'in verdiği bu bilginin yakın ifadelerle Zührî, İbn İshâk ve İbn Hişâm'ın eserlerinde geçtiği görülmüştür.[1679]

Muîn el-Miskîn ve Râşid Hz. Peygamber'in hastalığı artığı bir zamanda ashabın yanına geldiklerini, onun kalem ve kâğıt getirmelerini, kendinden sonra hak yoldan sapmamaları için bir vasiyetname yazacağını buyurduğunu demişlerdir. Onlar orada bulunanların verip vermeme hususunda ihtilafa düştüklerini, bazılarının bu sözü ölüm sekaratından dolayı söylediğini belirttiğini, orada bulunan Hz. Ömer'inde Resulullah'ın şimdi ağır hasta olduğunu ona meşakkat vermemek gerektiğini söyleyip bize Kur'ân yeter dediğini zikretmişlerdir. Müellifler orada bulunan ashaptan bazılarının onun sözüne katıldığını, bazılarının ise muhalefet ettiğini, tartışmalar artınca Allah Resulünün, peygamberin yanında ihtilafın uygun olmadığını söylediği Râşid ashabın dışarıya çıkmasını istediğini, Muîn el-Miskîn ise onlara üç vasiyette bulunduğunu söylemişlerdir. Bunlardan birincisi Arap yarımadasından müşrikleri çıkarmalarını, ikincisi kendilerine elçiler geldiğinde onlara hürmet edip ikramda bulunmaları istemiştir. Müellif üçüncü isteğin ise ya ifade edilmesinin uygun görülmediği ya da unutulmasından dolayı zikredilmediğini belirtmişlerdir.[1680]

Hz. Peygamber'in hastalığı şiddetlendiğinde, yazı malzemesi istemesi ile ilgili Zührî, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerinde rivayet bulunmaktadır. Bu konu hakkında İbn Sa'd İbn Abbâs'tan farklı rivayetler vermiştir. Bu rivayetler arasında Muîn el-Miskîn'in anlatımını da mevcuttur. Dolayısıyla Muîn el-Miskîn ve Râşid'in verdikleri bilgiler ile Muîn el-Miskîn'in Hz. Peygamber'in üç vasiyeti ile ilgili verdiği malumat Zührî, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerindeki rivayetlere uyduğu tespit edilmiştir.[1681]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa Hz. Peygamber'in ölüm vakti geldiğinde Azrail'le birlikte Cebrail'inde geldiğini, Azrail'in kapıda beklediğini, Cebrail'in Hz. Resule durumu bildirip, onun içeri girmesi için izin aldığını, ruhsat alındıktan sonra o, içeriye girerek Allah'ın onun hakkındaki emrini bildirdiğini, izin aldıktan sonra Hz. Muhammed'in canını aldığını demişlerdir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn Hz. Peygamber'in vefatına üç gün kala Cebrail'in kendisine geldiğini "Allah sana selam etti. Kendisi bildiği halde nasıl olduğunu sorar." dediğini, Resulullah'ın "Mahzunum" diye cevap verdiğini, bunun üç gün üst üste tekerrür ettiğini söylemiştir. Üçüncü gün

---

[1678] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4, 349.
[1679] Zührî, Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr, 133, 134; İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 711, 712; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 501.
[1680] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 344; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 372.
[1681] Zührî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, 136; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr.* II, 213-215; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 192, 193.

Cebrail'in yanında Azrail ve İsmail isminde bir melekle birlikte geldiğini belirtmiştir. Müellif İsmail adındaki melek yetmiş bin melekten sorumlu olup, onların her birinin emrinde de yetmiş bin melek bulunmakta olduğunu demiştir. Onlar gelip Allah Resulünün kapısının önünde durmuşlardır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Cebrail gelip, Azrail'in Resulullah'ın canını almak için kendisinden izin istediğini belirtmiş ve verilen izinle içeriye girmiştir. Azrail'in Hz. Muhammed'e bugüne kadar kimsenin canını almak için insanlardan izin istemediğini, kendisinden sonrada kimseden izin istemeyeceğini, sadece kendisinin buna mazhar olduğunu belirtmiş, ondan aldığı izinle canını almıştır.[1682]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın Hz. Peygamber'in canını almak için Cebrail'le birlikte Azrail'in geldiği, Muîn el-Miskîn bir de İsmail adlı meleğin geldiği şeklinde verdikleri yukarıdaki bilgiler yakın ifadelerle İbn Sa'd'ın eserinde geçmektedir. Burada Muîn el-Miskîn'in zikrettiği teferruatta bulunmakta olup, diyaloglar biraz daha ayrıntılı verilmiştir. Cebrail Hz. Peygamber'in durumunu sorduğunda Muîn el-Miskîn'in "Mahzunum" şeklinde verdiği cevap, İbn Sa'd'ın eserinde "Ey Cibril! Kendimi gamlı ve sıkıntı içerisinde görüyorum." şeklinde geçmiştir. Ayrıca burada Azrail içeriye girdiğinde ona "Eğer bana ruhunu almamı emredersen alırım, eğer almamamı emredersen almam." dediğini, onun "Ey ölüm meleği bunu yapabilir misin?" dediği, Azrail "Emredeceğin her şeyde sana itaat etmeyle emrolundum." cevabını verdiği geçmektedir. Bunun üzerine Hz. Peygamber canını almasını istemiştir. Ayrıca Cebrail'in kendisinden sonra artık yeryüzüne gelmeyeceğini belirttiği ve ev halkına selam verdiği, her nefsin zamanı geldiğinde vefat edeceğini, hazırlıklı olmalarını dediğini zikretmiştir. Rivayette orada bulunanların onun sesini işittikleri, fakat kendisini göremedikleri de belirtilmiştir. Bu ziyadeliklerin dışında Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın verdikleri diğer bilgilerin yakın ifadelerle İbn Sa'd'ın ele aldığı rivayete uyduğu tespit edilmiştir.[1683]

İbrahim en-Nîsâbûrî, Hz. Peygamber hastalığında mescide gelip, Hz. Ebu Bekir'in namazı kıldırmasını gördükten sonra, oradaki ashaba burada olmayanlara selamını söylemelerini bildirerek hücresine girdiğini demiştir. Müellif, Hz. Ali'nin Allah Resulüne "Öldüğünde kim seni yıkasın, kefenlesin ve namazını kıldırsın." diye sorduğunu, onun "Sen yıka, Abbas su döksün" dediğini, sonra Hz. Resulün beyaz bezden üç kefen yapmalarını istediği, ilk önce kardeşi Cebrail'in üzerine namaz

---

[1682] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 351, 352; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 378, 379; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 501, 502.
[1683] İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 226, 227.

kılacağını haber verdiğini söylemiştir. Sonra Ehl-i Beyti'nin kılmasını, peşinden ashabın sırayla üzerine namaz kılmasını belirttiğini zikretmiştir. Yine Nîsâbûrî, Hz. Muhammed'in ölüm anında, Hz. Fatıma'nın onun ağzına kulağını yaklaştırdığını, onun "Ümmeti ümmeti" diye mırıldandığını belirterek, Azrail'in onu vefat ettirdiğini zikretmiştir.[1684]

Rabguzî ise Azrail'in bir bedevi kılığına girerek Hz. Peygamber'in yanına geldiğini, onun kulağına eğilip, ölüm vaktinin yaklaştığını bildirdiğini, yan odaya gittiğini, orada bulunan sahabilerin onun kim olduğunu sorduklarını, Hz. Resulün Azrail olduğunu belirtip durumdan ashabı haberdar ettiğini demiştir. O anlatımının devamında Allah Resulünün ashaba kendisinden sonra nasıl yaşamaları ile ilgili nasihatlerini (şeytana uymama, ibadetlerin vaktinde yapılması, namaz, haset, büyüklere saygı, merhamet gibi nasihatler) uzunca vermiştir. O Ehl-i Beyt'in ve ashabın çok ağladıklarını belirttikten sonra Azrail'in tekrar Cebrail'le geldiğini, ne zaman istiyorsa o zaman canını alacağını, bunun kendisine bırakıldığını dediğini ve Azrail'le olan diyaloglarını zikretmiştir. Daha sonra müellif Hz. Peygamber'in Hz. Fatıma'ya nasihatlerini vermiş, Hz. Aişe'nin kendisinin yaşının daha küçük olduğunu, yirmisine girmediğini, Azrail'le ölüm izni vermemesini, biraz daha kendisiyle yaşaması istediği, bu esnada Hz. Fatıma'nın babasına yaktığı ağıtları ve Hz. Ali'nin onu uyarmasını, Hz. Peygamber'in ona kızını bırakmasını, her çocuğun babası için ağlayabileceğini dediği ve orada bulunan ev halkıyla ashabın ağlaştıklarını, Cebrail ve Azrail'in yetmiş bin melekle gelerek Hz. Muhammed'in ruhunun kabzedildiğini uzunca zikretmiştir.[1685]

Muîn el-Miskîn Azrail'le ilgili değişik rivayetlerde vermiştir. Yine O, Azrail'in cevâhirlerle müzeyyen elbiselerle süslenip, yardımcılarından olan bin melekle birlikte bir köylü kılığına girerek Hz. Peygamber'in hücresinin önüne geldiğini, selam verip içeri girmek için izin istediğini demiştir. O, Hz. Aişe'nin Hz. Fatıma'ya işaret ederek izin verip vermeyeceğini ima ettiğini söylemiştir. Fatıma babasının müsait olmadığını belirterek onu geri çevirince, köylü suretindeki Azrail, ikinci kez izin istemiş, tekrar geri çevrilince, üçüncüde sesini yükselterek içeri girmek istemiştir. Orada bulunan Ehl-i Beyt'in hepsi sesin heybetinden korkup, titremişlerdir. Sesten Hz. Resulde uyanmış, onun Azrail olduğunu haber vererek girmesine izin vermelerini istemiştir. Devamın da Muîn el-Miskîn, Hz. Fatıma'nın ve müminlerin annelerinin ağlaştıklarını, Allah Resulünün onları teselli ettiğini, onlara nasihat ettiğini, Hz. Hasan ve Hüseyin'i isteyip onları sevip öptüğünü, Hz. Ali'ye yanındaki emanetleri belirterek sahiplerine vermesini

[1684] İbrahim en-Nîsâbûrî, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 446b-448a.
[1685] Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 236v-238r.

istediğini ve ona Kevser havuzunda kendisiyle ilk görüşecek kişinin o olacağından haber verdiğini belirtmiştir. Yine o, Azrail Hz. Peygamber'in canını almak istediğinde, onun Cebrail gelsin ondan sonra dediğini, o geldiğinde ona beni bu zamanımda nasıl olurda yalnız bırakırsın dediğini zikretmiştir. Müellif, Azrail ile Cebrail ve Hz. Peygamber arasında geçtiğini söylediği değişik ve birbirinden farklı anlatımları teferruatlı bir şekilde eserinde zikretmiş olup, verdiğimiz örneklerle iktifa edeceğiz.[1686]

İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî ve Muîn el-Miskîn'in Azrail'in gelişi ve o esnada yaşananlar ile ilgili yukarıda verdiğimiz anlatımları Zührî, İbn İshâk, Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Ya'kûbî, İbn Hibbân, Taberî, Teymi, Beyhakî, İbnu'l-Esîr, Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin[1687] eserlerinin ilgili bölümlerinde geçmediği görülmüştür. Sadece Nîsâbûrî'nin anlatımına benzer, fakat farklı bilgiler içeren bir rivayet İbn Sa'd eserinde geçmekte olup bu rivayette onun anlatımın karşılamamaktadır. Şöyle ki: İbn Sa'd'ın İbn Mes'ûd'dan verdiği rivayette, Hz. Peygamber'in vefatından bir ay önce kendi ölümünden bahsettiği, ayrılık zamanı geldiğinde onları Hz. Aişe'nin hanesinde topladığı ve onlara dua ve tavsiyede bulunduğunu teferruatıyla vermiş olup, Hz. Resul Allah'a kavuşacağını bildirmiştir. Devamında İbn Mes'ûd oradakilerin öldüğünde kendisini kimin yıkayacağını sorduklarını, "Ailemden en yakın adamlar ve onlardan sonra gelenler." dediği, kefenlenmesinden sordukları "Dilerseniz üzerimde ki elbiseyle, dilerseniz Mısır elbisesi veya Yemen hırkasıyla." cevabını verdiği ve ashabın ağlaşmaya başladığını, Hz. Peygamber'inde ağladığını belirtmiştir. Sonra gömüleceği yerin Hz. Aişe'nin evi olduğunu, kendisini kabrinin yanına koyacakları sedirin üzerine koymalarını ve bir saate yakın yalnız bırakmalarını, Cebrail, Mikail, İsrafil ve Azrail ile diğer meleklerin namazını kılacağını haber verdiğini, sonra ashabın gruplar halinde girerek selam verip namaz kılmalarını istemiştir.[1688]

Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa, Resulullah vefat ettiğinde onun eşlerinin ağlaşmaya başladıklarını, mescitte bulunan ashabın büyük bir acı hissedip ağladıklarını, bazılarının şaşkına döndüğünü, Hz. Osman'ın üzüntüden konuşamadığını demişlerdir. Cevdet Paşa Hz. Ömer'in kılıcını çekerek "Her kim Resulullah öldü derse onun boynunu vururum." dediğini, Muîn el-Miskîn ve Râşid "Onu ikiye bölerim." dediğini

---

[1686] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 352-358.

[1687] Zührî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, 130-135; İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* 710-714; Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megazî*, II, 473-480; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 497-503; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 226, 227; Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 112-115; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 300-304; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 198-200; Teymi, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, 751-757; Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, VI, 203-220; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, II, 318-225; Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân*, IV, 231-236.

[1688] Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, II, 224, 225.

belirtmişlerdir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn ve Râşid, onun Hz. Muhammed'in bu halini Hz. Musa'ya benzettiğini, onunda kavminden ayrılıp sonra geri döndüğünü, Resulullah'ında onun gibi döneceğini belirttiğini zikretmişlerdir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa bir müddet sonra Hz. Ebu Bekir'in geldiğini ve içeriye girip Hz. Peygamber'in üzerindeki örtüyü kaldırıp, onun öldüğünü gördüğünde onu öpüp, ağladığını ve Ehl-i Beyti teselli ettiğini demişlerdir. Onlar ashabın yanına çıkan Hz. Ebu Bekir'in "Muhammed yalnız bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçti. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geri dönecek misiniz? Kim geri dönerse bilsin ki Allah'a asla bir zarar vermiş olmayacaktır. Allah şükredenleri ödüllendirecektir." (Al-i İmrân 144) ayetini okuduğunu ve Cevdet Paşa "Ey nâs! Her kim ki Muhammed'e tapıyor ise bilmeli ki, Muhammed öldü ve her kim ki Allah'a tapıyor ise bilmeli ki, Allah bâki'dir, ölmez." demiştir. Müellifler bu söz üzerine Hz. Ömer ve diğer ashabın Hz. Resulün vefatını kabullendiklerini ve üzüntülerinden ağlaştıklarını, Hz. Ömer'in durumu anlayıp ayaklarının bağının çözüldüğü ve aklı başından gidip yere düştüğünü belirtmişlerdir.[1689]

Hz. Peygamber'in vefatından sonra ashabın durumu, Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir'in dedikleri ve üzülüp ağlamaları ile ilgili rivayetler Zührî, İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerinde geçmektedir. Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa'nın verdikleri yukarıdaki diyalog ve bilgilerin bu eserlerdeki rivayetlere uyduğu görülmüştür. Farklı olarak Hz. Ömer'in kılıcını çekerek "Her kim Resulullah öldü derse onun boynunu vururum." sözü ile Muîn el-Miskîn ve Râşid'in onu ikiye bölerim sözü müracaat ettiğimiz bu eserlerde onun Hz. Peygamber Musa gibi geri dönecek dediği ve "Öldü diye iddia eden kimselerin elleri ve ayakları kesilecek." şeklinde geçmektedir.[1690] Beyhakî ise bu konuda çok sayıda rivayeti ele almış olup onlar içerisinde Hz. Ömer'in onun bayıldığını belirterek "Kim Resulullah öldü derse onu keser, öldürürüm." şeklinde söz söylediği geçmektedir. Bu bilgi Muîn el-Miskîn ve Râşid'in verdiği cümleye daha yakın olmakla birlikte burada "Hz. Musa gibi dönecek…" şeklinde bilgi yoktur.[1691]

Kudâî, Rabguzî, Râşid ve Aşkî Hz. Peygamber'in hicretin on birinci yılında Rebîülevvel ayının on ikisi (Rabguzî on üçü) pazartesi günü vefat ettiğini belirtmişlerdir.[1692] Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Allah Resulünü Abbas b.

[1689] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 358, 359; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 380, 381; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 503, 504.

[1690] Zührî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, 134, 135; İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 713, 714; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 502, 503; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 231-237; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 200, 201.

[1691] Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve*, VI, 217, 218.

[1692] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 125; Rabguzî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, 238r; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 379; Aşkî Bey, *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, 118.

Abdulmuttalib, Ali b. Ebu Talib, Kusem b. Abbas, Fadl b. Abbas, Üsame b. Zeyd ve Resul-i Ekrem'in azatlısı Şükran ile Ben-i Avf b. Hazrec'ten, Bedir'e katılmış olan Evs b. Havli'nin yıkadığını demişlerdir. Teferruata giren Muîn el-Miskîn onu diğer insanlar gibi çıplak olarak mı yoksa elbisesiyle mi yıkayacakları noktasında ihtilafa düştüklerini söylemiştir. O, bu sırada Allah'ın onlara bir uyku hali verdiğini sakalları göğüslerine düşecek şekilde uyuduklarını, kendilerine "Resulullah'ı gömleği ile yıkayın." diye bir ses geldiğini ve böylelikle onu nasıl yıkayacaklarını öğrendiklerini zikretmiştir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa Hz. Ali'nin Allah Resulünü göğsüne yasladığını, diğerlerinin ise su döktüğünü ve çevirdiğini onun, elbiselerinin üzerinden ovalayarak yıkandığını, Hz. Ali'nin onun naaşının da sağlığındaki gibi güzel olduğunu belirttiğini söylemişlerdir. Muîn el-Miskîn ve Râşid onun üç elbiseye sarılarak kefenlendiğini belirtmişlerdir.[1693]

Kudâî, Muîn el-Miskîn, Râşid ve Cevdet Paşa ilk önce ashabın erkeklerinin, sonra kadın ve çocukların, sonra da kölelerin girerek Hz. Peygamber'in namazını kıldıklarını belirtmişlerdir. Muîn el-Miskîn ve Cevdet Paşa onun nereye gömüleceği hususunda ashabın ihtilafa düştüğünü, Muîn el-Miskîn Hz. Ebu Bekir'in Allah Resulünün "Her Peygamber ruhunu teslim ettiği yerde gömülmüştür." dediğini haber vermiştir. Cevdet Paşa'da yakın ifadelerle aynı hadisi vermiştir. Onlar, bunun üzerine onun yatağı kaldırılarak kabrinin oraya kazıldığını demişlerdir. Onlar Hz. Resulün kabrinin içerisine Hz. Ali, Kusem, Fadl ve Şükran'ın indiğini, Evs b. Havli'nin de Hz. Muhammed ile aralarında olan hukuku dile getirerek Hz. Ali'den rica edip onun iznini aldıktan sonra kabre inenlerden olduğunu söylemişlerdir. Kudâî ve Muîn el-Miskîn onun çarşamba gecesi, Cevdet Paşa ise gün belirtmeyip karanlık çöktüğü gece vaktinde defnedildiğini belirtmişlerdir. Râşid isim ve teferruat belirtmeden yukarıda ondan verdiğimiz bilgileri vererek kısaca techiz ve defni ele almıştır.[1694]

Hz. Peygamber'in techiz ve defni ile ilgili bilgiler İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd ve Taberî'nin eserlerinde geçmektedir. Özellikle İbn Sa'd bu konu ile ilgili çok sayıda rivayet vermiş olup, daha teferruatlı olarak ele almıştır. Kudâî, Muîn el-Miskîn, Râşid, Cevdet Paşa ve Aşkî'nin verdikleri isim ve bilgilerin ve anlatımların müracaat ettiğimiz bu eserlerde geçtiği görülmüştür. Rabguzî'nin Rebîülevvel ayının on üçü olarak verdiği bilgi on ikisi olarak geçmektedir. Yine Muîn el-Miskîn'in Hz. Peygamber'i nasıl yıkayacaklarına dair Hz. Ali ve yanındakilerin ihtilafa düştükleri ile

---

[1693] Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 359, 360; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 382; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 520, 521.

[1694] Kudâî, *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ*, 126, 127; Muîn el-Miskîn, *Mearicü'n-Nübüvve*, R.4. 359, 360; Râşid, *Tevârîh-i Enbiyâ*, 382; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*, 520, 521.

ilgili verdikleri yukarıdaki anlatım ve bilgilerin yine bu eserlerde yakın ifadelerle geçtiği görülmüş olup, verilen malumatın bu kaynaklardaki rivayetlere uyduğu tespit edilmiştir.[1695]

[1695] İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 719-722; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 507-509; İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. II, 239-254; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, III, 211-213.

SONUÇ

Kısas-ı Enbiyâ literatürü içerisine giren eserlerin belirleyici özellikleri Kur'ân'da geçen peygamberleri ve onların ümmetlerini ele almaları, çoğunlukla kâinatın yaratılışıyla başlamalarıdır. Yine bu türün ayırt edici diğer bir özelliği ise Hz. Muhammed'in bilinmesini ve peygamberliğini Hz. Âdem öncesine götürmesidir. Müelliflerin burada üzerinde durdukları nokta ise kâinatın Hz. Peygamber'in sevgisinin bir tezahürü sonucu yaratılmasıdır. Burada verilmek istenen mesaj ise onun eşref-i mahlukat olduğudur.

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde Hz. Peygamber'in alemlere rahmet olarak yaratıldığı, onun diğer peygamberlerden daha üstün olduğu fikri gerek Hz. Adem'in yaratılışı bahsinde gerekse Hz. Muhammed'in hayatını ele alan eserlerin, onun nesebi, doğumu ve Mîrâcı ile ilgili anlatımlarında öne çıktığı görülmektedir. Çalışmamızın giriş kısmında verdiğimiz bilgilerde de görüleceği üzere bu anlayış İslami ilimlerden Tefsir, Hadis gibi ilimlerde de görülmekle birlikte Sîre ve tarih eserlerinde de görülmektedir.

Arapça olarak kaleme alınan erken dönem eserlerinde enbiyâ hayatları verilirken ilgili Kur'ân ayetlerinin ve hadislerin verildiği, ravi isimlerinin zikredildiği, bazen de müfessirler, muhaddisler, müverrihler, alimler, tefsirlerde, sîrelerde dediler ki gibi ifadeler kullanıldığı görülmüştür. Böylelikle bilginin alındığı kaynak belirtilmeye çalışılmıştır. Özellikle Sa'lebî ve Kisâî gibi ilk örneklerde Kâ'b el-Ahbâr, Vehb b. Münebbih gibi alimlerden çok sayıda nakilde bulunulduğu görülmüştür. Bu ifadelerin erken dönem tarih eserlerinde de özellikle enbiyâ hayatlarının ele alındığı kısımlarında geçtiği görülmüştür. Şunu da belirtmek gerekir ki, enbiyâ hayatlarını da veren Tâberî, İbnu-l-Esîr gibi müellifler eserlerinin bu bölümlerinde, yukarıda belirttiğimiz ifadeleri çok sık kullanmışlardır. Fakat incelemelerimizde Kâ'b el-Ahbâr ile Vehb b. Münebbih'in görüşlerine daha az müracaat ettiklerini gördük. Her iki türde de İbn Abbas, İbn Mes'ud gibi sahabilerin rivayetlerinin daha çok verildiğini tespit ettik.

Bu türün günümüze ulaşan ilk örneklerinde, Hz. Peygamber'in hayatı kronolojik olarak ele alınmamıştır. Ya Hz. İsa'nın anlatımıyla bitirilmiş ya da Fil vakıası zikredilerek Allah Resulünün doğum tarihi belirtilerek eser nihayetine erdirilmiştir. Bundan dolayıdır ki çalışmamızın, Hz. Muhammed'in hayatıyla ilgili kısımlarında bu eserler yer almamıştır. Bunlar giriş kısmında kısaca tanıtılmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'in peygamberler ve geçmiş ümmetler ve kavimler hakkında verdiği bilginin sınırlı olması, müellifleri ikinci kaynak olarak hadis-i şeriflere

yönlendirmiştir. Alınan hadisin sıhhat derecesi ve yazarın nakillere bakış açısı veya rivayetlere ulaşıp ulaşamaması içerikte birtakım farklılıklara yol açmıştır. Bunu Sîre ve tarih eserleri içerisinde de görmemiz mümkün olmakla birlikte, Kısas-ı Enbiyâ türü eserlerde bu ayrım daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Yine peygamberlerin, özelde ise Hz. Peygamber'in hayatının zikrinde, müellifin rivayetlere bakış açısı ile zihninde ki peygamber imajı ve eserin yazıldığı toplumun sosyo-kültürel yapısı, din algısı isrâiliyat nevinden haberleri eserlerinde kullanma düzeyini etkilemiştir. Bu da eserlerdeki kapsam ve muhteva farklılığının bir diğer nedeni olarak görülmektedir. Bunu daha çok mucize kavramı içerisinde değerlendireceğimiz anlatımlarda görmekteyiz. Bu konu ile ilgili olarak Sîre ve tarih eserlerinde zikredilen mucizelerin İbrahim en Nîsâbûrî, Rabguzî, Muîn el-Miskîn, Hindî, İrşâdi Baba-Ağlar Baba gibi müelliflerin kitaplarında genişletilerek zikredildiği görülmüştür. Aslında bu genişleme tarih ve Sîrelerde de görülmekle birlikte, müelliflerini verdiğimiz eserlerde daha belirgindir. Fakat çalışmamızda da görüleceği üzere Sîre ve tarih eserlerinde olmayan anlatımların büyük çoğunluğunun delail eserlerinde geçtiği görülmüştür. Şunu da belirtmek gerekir ki, bu hususta Kudai, Râşid, Cevdet Paşa, Manastırlı, Cezâirî, Aşkî gibi müelliflerin eserleri daha çok Sîre ve tarih eserlerine paralel olarak oluşturulmuştur.

Hz. Muhammed'in hayatını kronolojik olarak veren ve çalışmamıza konu olan Kasasu'l-Enbiyaların, erken dönem Sîre ve tarih eserlerinden farkı, anlatımlarında ravi ve rivayet zinciri ile eser ismi zikretmemiş olmalarıdır. Karşılaştırmalı olarak incelediğimiz anlatımlarda ravi veya eser ismi yok denecek kadar az kullanılmıştır. Bu da anlatımın sınırlarını çizme noktasında yazara serbestlik sağlamış olup, zaman zaman bilgilerin yorumlanmasına, tarihi malumat içerisine öznel bakış açısının girmesine, rivayetlerin sadece anlatımla ilgili kısımlarının alınmasına yol açmıştır. Bu ise, tarihi malumatın inkıtaya uğramasına sebep olmuştur. Fakat bu sorunun Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde ki anlatımların hepsi için geçerli olduğunu söyleyemeyiz. Çalışmamızda anlatımların nerelerinde farklılıklar olduğunu gösterdik.

Yukarıda belirttiğimiz gibi ele aldığımız Kısas-ı Enbiyâ türü eserlerin, Hz. Muhammed'in hayatını verenlerinde, nadir de olsa müellifler, "İbn Abbâs dedi ki, Hz. Aişe dedi ki" gibi sahabi isimleri ile "İbn İshâk dedi ki, Vâkıdî dedi ki" şeklinde yazar ismi belirtmişlerdir. Sahabi ve müellif isimleriyle zikredilen anlatımların Sîre ve tarih eserlerinde çoğu kez yakın ifadelerle veya aynı şekilde geçtiğini tespit ettik. Bazen kaynak belirtilerek verilen bu anlatımlarda, rivayetin tam olarak aktarılmadığını, sadece verilmek istenen bilgi veya mesajın ilgili kısımlarının alındığını, farklı rivayetlerin,

anlatımı destekleyen kısımlarının birleştirilerek sunumun oluşturulduğu veya rivayetin özetlenerek ele alındığını gördük. Buradaki boşlukların ise genellikle delail eserlerindeki rivayetlerle tamamlandığını tespit ettik.

Çalışmamızda kullandığımız eserlerin anlatımlarında rivayet zincirleri ve bilginin alındığı kaynağın belirtilmemesi, ilk bakışta bu eserlerin ilmi seviyeleri hakkında olumsuz bir izlenim oluşturmaktadır. Fakat karşılaştırmalarımızda görüleceği üzere neredeyse her anlatımın ilk dönem Sîre ve tarih eserlerinde ki rivayetler içerisinde geçmesi, bu türün kaynaklık değerinin düşük olmadığını göstermektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus veya sorulması gereken soru, bu eserlerin yazılış hedefidir. Bizce bu hedef tarih literatürü üzerinden peygamberler ve Hz. Muhammed örnekliğinde İslami bir yaşantı oluşturabilme gayretidir. Bizi böyle düşünmeye sevk eden amil ise, anlatımların satır aralarında zaman zaman öğütler verilmesi, tarih ilmi çerçevesinden çıkılarak kelâmi ve fıkhi meselelere de girilmesi, mümin, kafir, müşrik, cennet, cehennem sözcüklerinin daha sık kullanımı, verilen ayetlerin tefsir edilmeye çalışılması etkili olmuştur. Bu noktada bu eserlerin öncelikli hedefinin insanlığa ders ve ibret verme ve enbiya hayatları üzerinden ahlak tesis etme olduğunu, ikinci hedefinin ise tarih birikimi aktarma olduğunu söyleyebiliriz.

Müelliflerin kaynak belirtmemeleri nedeniyle, çalışmamız esnasında zihnimizi meşgul eden en önemli sorulardan bir tanesi, bu eserlerin kaynaklar dikkate alınarak mı yazıldığı, yoksa müelliflerin önceden okudukları tarihi birikimi gelişi güzel kaleme mi aldıkları meselesiydi. Bu eserlerin anlatımlarını karşılaştırırken olaylar içerisindeki şahısların isimlerinin çoğunlukla aynı şekilde verilmesi, bazı tarihi vakıaların en ince teferruatına kadar zikredilmesi, metinlerde her ne kadar bazen inkıtalar yapılsa da rivayetin ana temasından uzaklaşılmaması, İbn Sa'd, Vâkıdî gibi müelliflerin aynı sayfa içerisinde verdikleri peş peşe rivayetlerin sadece anlatımı karşılayan kısımlarının birleştirilmesi ve yine çok sayıdaki anlatımın Sîre ve tarih eserlerinde ki rivayetlerle aynı olması, bu eserlerin kaynak merkezli oluşturulduğunu göstermektedir. Fakat burada tek kaynağın Sîre ve tarih eserleri olmadığı özellikle delail eserleri, bazen de tefsir, hadis ve tasavvufi eserlerden de istifade edildiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca müelliflerden bazılarının birbirlerinden etkilendikleri, eserlerini oluştururken kendilerinden önceki müelliflerin eserlerinden istifade ettikleri, kurdukları cümlelerin ve yaptıkları hataların bazen bire bir aynı olmasından anlaşılmaktadır. İbrahim en-Nîsâbûrî ile Rabguzî, Cevdet Paşa ile Cezâirî buna örnek gösterilebilir.

Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde tespit edebildiğimiz bu sorunların yanında, müelliflerin Hz. Peygamber'in hayatını zikrederken kapsam ve içerik olarak birbirinden farklı rivayetleri bir arada vermemeleri, Hz. Muhammed'in hayatını tek düzlem üzerinde, bütüncül olarak öğrenme fırsatı sunmuştur. Yine farklı rivayetler verilmeyerek, okuyucunun tarihi meseleler hakkında tartışma ortamından uzaklaştırılması sağlanmış, bu da okuma ve öğrenme kolaylığına yol açmıştır. Ayrıca Kur'ân'da geçen peygamberlerin hepsini aynı eser içerisinde okumak, peygamber kavramının zihinlerde daha doğru bir şekilde oturmasına yol açmıştır. Özellikle peygamberlerin mucizelerinin de yer aldığı bu eserler "mucize" kavramını peygamberlik kurumu üzerinden anlama imkânı sunarak, Sîre eserlerinde zikredilen Hz. Muhammed'in mucizelerinin anlaşılması noktasında yardımcı olmuştur. Bu olumlu özelliği nedeniyle bu tür her dönem halk arasında çok okunan eserler listesinde olmuş ve her dönem yenileri telif edilmiştir. Zira ilk dönem Sîre ve tarih eserlerinde kapsam veya içerik olarak değişik, bazen de birbirine zıt rivayetlerle yorulan, bazen de bunalan zihinlerin, daha basit ve coşkulu anlatımlarla Peygamberlerin ve Hz. Muhammed'in hayatının öğrenilmesine katkı sağlaması bu tür eserlerin hedeflerinden birisi olmuştur. Bu da bu türün rağbet edilen eserler kategorisine girmesine vesile olmuştur.

Sîre ve tarih eserlerinde de olduğu gibi Kısas-ı Enbiyâ eserlerinde da müelliflerin seçici davrandıkları görülmüştür. Hz. Muhammed'in hayatını içeriğine alan eserleri, diğer türlerden ayıran bir diğer özelliğin, peygamber kavramının zihinlerde inşa edilmesi olduğunu belirtmiştik. Bunu yaparken de Hz. Âdem'den itibaren İslam'ın tek din olduğu vurgusu yapılmakla birlikte, Kur'ân'ın diğer ilahi kitapları da kapsaması, Yahudi ve Hıristiyanlar gibi diğer ümmetlerin de Kur'ân'a ve Hz. Muhammed'e tabi olma zorunluluğu ve Hz. Peygamber'in geçmiş peygamberler ve kitaplar tarafından müjdelenmesinin vermiş olduğu bütünleştirici etki, bu eserlerde Hz. Peygamber'in gerek insani vasıflar gerekse risaletin yüklediği vasıflar noktasında diğer peygamberlerden daha üstün olduğu fikrinin oluşmasını sağlamıştır. Bu fikri Nur-i Muhammedî ile ilgili anlatımlarda, doğumu öncesinde çeşitli peygamberler ve Hz. Havva ve Meryem gibi önemli şahsiyetler tarafından annesine müjdelenmesinde, doğum esnasında yaşanan çeşitli hadiseler ile Mîrâc'ta peygamberlerle görüşmesi onlara namaz kıldırması, onların ve hiçbir yaratılmış mahlukun ulaşamayacağı makamlara bu gece sadece kendisinin ulaşması gibi anlatımlarda görmek mümkündür.

Kısas-ı Enbiyâ müelliflerinden İbrahim en-Nîsâbûrî, Rabguzî ve Molla Şerafeddin'nin eserlerinde ki bilgilerin her ne kadar büyük bir kısmı Sîre, tarih ve delail

eserlerinde geçse de çalışmamızın ilgili yerlerinde de görüleceği üzere müelliflerin bazen bu eserlerde olmayan anlatımlar verdikleri, hatta tarih ilmi açısından mütevatir olmuş isim ve anlatımlarda dahi birtakım yanlışlara düştükleri, tarihi olayları ve şahısları karıştırdıkları görülmüştür. Bununla birlikte kronolojik olarak ele aldıkları başlıklarda yer yer kronolojiyi bozdukları görülmüştür.

Muîn el-Miskîn'in eserini diğerlerinden ayıran en önemli özellik aynı konu hakkında benzer ve farklı anlatımları ve rivayetleri bir arada vermesidir. Hatta Mîrâc konusunu kaleme alırken kendisine kadar bu konu ile ilgili söylenen her şeyi eserinde verdiğini belirtmiştir. Onun kitabında verdiği tarih anlatımının büyük bir çoğunluğunun Sîre ve tarih eserlerinde geçtiği görülmekle birlikte, boşlukları da genellikle delail kitaplarından doldurduğu görülmüştür.

Manzum olarak ele alınan Manastırlının eseri her ne kadar kapsam ve içerik olarak dar olsa da mısralarda verilen bilgilerin Sîre ve tarih eserlerinde ki rivayetlere uyduğu görülmüştür. Buna karşın manzum olarak ele alınan Hindî ve İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın eseri için aynı şeyi söyleyemeyiz. Hindî'nin mısralarında zaman zaman Sîre ve tarih eserlerinde ki bilgi ve malumatın dışına çıkılsa da bu İrşâdi Baba-Ağlar Baba'nın eserinde çok sık yapılmıştır. Müellif mısralardaki anlatımlarında tarihi malumatın dışına çıkmış, konuyla alakası olmayan anlatımlarda bulunmuştur. Bu eserde de tarihi malumatın anlatımında meşhur olmuş birçok isim ve malumatta yanlışlıklar yaptığı görülmüştür. Onun eserindeki tarih anlatımı, tasavvufi bakış açısıyla ele alınmış olup, bu tür içerisinde Hz. Muhammed sevgisinin en çok vurgulandığı, öne çıkarıldığı eser olmuştur. Hindî'nin mısralarla sunduğu tarihi malumat ise ona göre daha çok Sîre ve tarih eserlerine uymaktadır. Bu eserlerde sık sık tarih anlatımından uzaklaşıldığı tasavvufi anlatımlara girildiği görülmüştür. Ayrıca bu türün edebi yönlerinin daha fazla öne çıktığını söyleyebiliriz

Kudâî, Râşid, Cevdet Paşa, Cezâirî, Aşkî gibi müelliflerin eserlerinde verdikleri malumat, Sîre ve tarih eserlerine daha çok uymakta olup Kudâî, Cezâirî ve Aşkî'nin konuları ele alırken teferruata girmedikleri görülmüştür. Râşid ise tarih anlatımının yanında sık sık ders ve öğüt içerikli anlatımlar vermektedir. Cevdet Paşa ise rivayetleri ana hatlarıyla kısaltarak ele almış olup, tarihi malumatı daha derli toplu vermiştir. Bu eserler tarihi hadiseler içerisinde geçen isim, mekân, tarih gibi mefhumları da teferruatlı olarak vermişlerdir. Bu eserlerde verilen tarihi malumatın Sîre ve tarih eserlerine uyduğu görülmüştür.

Çalışmamızda Kısas-ı Enbiyâ eserlerini tarih ilminin dışında farklı bir tür olarak görmenin pekte mümkün olmadığını gördük. Her ne kadar birtakım farklılıklar olsa da bu eserlerin muhtevalarının büyük bir çoğunluğunun Sîre ve tarih eserlerine uygun olduğunu tespit ettik. Bunları çalışmamızın ana bölümünde belirtmeye çalıştık. Ayrıca giriş bölümünde belirttiğimiz gibi bu türün kapsam ve muhtevasının İslami ilimler içerisinde tarih eserlerine benzemesi bizde bu kanaati oluşturdu. Kâtip Çelebi'nin "*Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*", Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin "*Mevzûâtu'l-Ulûm*", Saçaklızâde'nin "*Tertîbu'l-Ulûm*" adlı eserlerinde belirttikleri gibi Kısas-ı Enbiyâ türü içerisine giren eserler tarih ilmi içerisinde mütalaa edilen bir türdür. Yukarıda belirttiğimiz farklılıklara dikkat etmek koşuluyla Kısas-ı Enbiyâ literatürünün hem tarih ilmine hem de Siyer ilmine kaynaklık değerinin olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Ağırakça, Ahmet, "Ahmed Cevdet Paşa'nın 'Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ'sının İslam Tarihi Kaynakları", Ahmed Cevdet Paşa Semineri, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi*, İstanbul 1985, ss. 127-144.

Ağırakça, Ahmet, "Kaynaklar Işığında İsrâ ve Mîrâc Olayı", *Artuklu Akademi Dergisi*, 1/2, 2014, s. 5-9.

Ahmed, Şemseddin (İshak Hocası Ahmed), v. 1120/1708, *Vahdetnâme-i Âlem Engîz*, Dersaadet Matbaası, İstanbul, 1302.

Akıncı, Ahmet Cemil, *Peygamberler Tarihi Büyük Kısas-ı Enbiyâ*, Doyuran Matbaası, İstanbul, 1985.

Ali, Cevâd, *el-Mufassal fi Tarihi'l-Arab Kable'l-İslam*, C. 5, Beyrut 1993.

Ali, Gelibolulu Mustafa (v. 1008-1600), Künhü'l-Ahbâr, İstanbul, Evasıt-ı Zilkade 1277/Mayıs 1861.

Albayrak, Halis, *Tefsir Usûlü*, Şule Yayınları, İstanbul, 1998.

Apak, Adem, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi Hz. Muhammed (s.a.v.) Dönemi*, C. 1, Ensar Yayınları, İstanbul, 2018.

Ata, Aysu, "Rabgûzî'nin Kısasü'l-Enbiyâ'sında Nazmın Gücü", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Bölümü Modern Türklük Araştırma Dergisi*, 5/2, Ankara 2008, s. 117-125.

Arslan, Mehmet, *Râşid Aşkî Bey İstanbullu*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ankara 2014.

Aşkî, Râşid Bey (v.1335/1916), *Zübde-i Târîh-i Enbiyâ*, Mekteb-i Harbiyye-i Şâhâne Matbaası, İstanbul, 1323.

Aydın, Nevzat, "Çağdaş 'Kısas-ı Enbiyâ' Literatüründe Peygamber Tasavvuru: İrşâdi Bayburdî'nin 'Kısas-ı Enbiyâ'sı' Özelinde", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/9, Gümüşhane 2016, ss.163-194.

Aydemir, Abdullah, *İslam Kaynaklarına Göre Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2021.

Beyhakî, Ahmed b. El-Hüseyin, *Delâilu'n-Nübüvve veMa'rifetu Ahvâli Sâhibi'ş-Şerî'a*, thk. Abdulmu'tî Kal'acî, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1988, C. 1, s. 111, 112.

Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail b. İbrahim, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Eş-Şeyh Kâsım eş-Şemmâî er-Rifâî, I-IX, Dâru'l-Erkam Yayınları, Beyrut, ts.

Bursalı, Mustafa Necati, *Peygamberler Tarihi*, Çelik Yayınevi, İstanbul, 2018.

Câmi, Aburrahman, *Şevâhidü'n-Nübüvve*, trc. Lâmiî Çelebi, Dâru't-tıbâati'l-Âmire, İstanbul, ty.

Cemiloğlu, İsmet, *14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerine Sentaks İncelemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

Cerrahoğlu, İsmail *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003.

Cevdet, Ahmet Paşa (v. 1895), *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârihi Hulefâ*, Kanaat Kütüphanesi, Dersaâdet 1913.

Cevherî, İsmâil b. Hammâd, es-Sıhâh: Tâcu'l-Luga ve Sıhâhu'l-Arabiyye, nşr. Ahmed Abdulgafûr Attar, Dâru'l-İlim, Beyrut, 1979.

Cevzî, Ebu'l-Muzaffer Şemsüddîn Yûsuf b. Kızoğlu b. Abdullah Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân fi Tevârîhi'l-A'yan*, Dâru'r-Risâletu'l-Âlemiyye, Beyrut, 2013.

Cezâirî, Seyyid Ni'metullâh b. Abdillâh b. Muhammed el-Mûsevî el-Hüseynî el-Cezâirî et-Tüsterî (v.1112/1701), *Kısasu'l-Enbiyâ, (en-Nûrü'l-Mübîn, en-Nûrü'l-Mübîn fi Kısasi'l-Enbiyâ ve'l-Mürselîn)*, thk.el-Hâc Muhsin Akîl, Dârü'l-Belaga, Beyrut, 1417/1997.

Cezâirî, Tahir, müt. (v.1920), *Münyetü'l-Ezkiyâ fi Kasasi'l-Enbiyâ*, Matbaatü'l-Hayriyye, Dımaşk, 1299.

Cûdî, İbrahim, 1344/1926. *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm*, [y.y.], Trabzon, 1328.

Çakan, İsmail Lütfi, Solmaz, N. Mehmed, *Kur'an-ı Kerime Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2019.

Çelebi, Kâtip, Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1414/1994

Çetin, Nihad M. "Ahbâr" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1988, s. 486.

Demir, Mahmut, Özafşar, Mehmet Emin, "Vehb b. Münebbih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* C. 42, İstanbul, 2012, s. 608-610.

Demircan, Adnan, "İslam Öncesi Arap Yarımadasının Dînî, Siyâsî, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Tarihi", *İslam Tarihi ve Medeniyeti Hz. Peygamber Dönemi*, C.1, Siyer Yayınları, İstanbul, 2018, s. 156-158.

Erşahin, Seyfettin, *Türkistan'da İslam ve Müslümanlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007, s. 310-315.

Erşahin, Seyfettin, *Türkistan Uleması'nın İslâm Medeniyetindeki Rolü*, MAMER Yayınları, İstanbul 2019.

Erşahin, Seyfettin, *İslam Tarihini Anlama Klavuzu*, OTTO Yayınları, Ankara 2017.

Erşahin, Seyfettin, "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyâlar: Kısas-ı Rabguzî Örneği", *Diyanet İlmi Dergi Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) Özel Sayı*, Ankara 2003, s. 197-224.

Erarslan, Kemal, "Kisâ'i'nin Kitâbu Bed'i'd-Dünyâ ve Kisasi'l Enbiyâ Adlı Eserinin İstanbul'daki Tercümeleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XVIII, İstanbul 1970, s. 125-132.

Esad, Mahmûd Esad b. Emin Seydişehri, *Târîh-i İslâm*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1315.

Esîr, İzzüddin Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Muhammed Abdulkerîm el-Cezerî eş-Şeybânî İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh (Târihu İbnu'l-Esîr)*, Beytu'l-Efkâri'd-Devliyye, Beyrut, ty.

Faki, Muhammed, *Kısasu'l-Enbiyâ Ahdâsuhâ ve İberuhâ*, Mektebetu Vehbe, Kahire, 1989.

Fayda, Mustafa, "Ensâb", *Türkiye Diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XI, İstanbul 1995, s. 244-249.

Güneş, Abdulbaki, *Kur'ân Kıssaları ve Medeniyetlerin İnşası*, Gündönümü Yayınları, İstanbul, 2005.

Güngör, Selahaddin, *Kısas-ı Enbiyâ 28 Peygamber ve Hazreti Muhammed'in Hayatı*, Hadise Yayınevi, İstanbul, 1956.

Güngör, Zeynep, "Manastırlı Mehmed Rıfat'ın Tuhfetü'l-İslâm'ı (İnceleme-Metin), Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bartın, 2018.

Gözütok, Avni, “Rabgûzî, Kısasu’l-Enbiyâ: XIX. Yüzyıla Ait Bir Kazan Yazması”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 37, Erzurum 2008, s. 1-29.

Hacızade, Naile, “Nasıreddin Rabguzî’nin ‘Kısasü’l-Enbiyâ’ Adlı Eseri ve Onun Azerbaycan Türkçesi ile Münasebeti”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1/1, Konya 1994, s. 67-77.

Hacızade, Naile, “Nasıreddin Rabguzî’nin ‘Kısasü’l-Enbiyâ İsimli Eserinin Semantik ve Poetik (Anlam ve Şiirsel) Cümle Yapı Özellikleri”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 11, Konya 1997, s. 241-251.

Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, Yeni Şafak Gazetesi Kültür Armağanı, Ankara 2003, C. 1, s. 640.

Hanefî, Abdulbâsıt, *Târîhu'l-Enbiyâi'l-Ekâbir ve Beyânu Üli'l-Azm Minhum*, trc. Muhammed Kemâleddin İzzeddin Ali, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1992.

Hanbel, Ahmed, *Müsned*, I-X, el-Mektebetu’l-İslâmî ve Dârû Sadr Yayınları, Beyrut ts.

Halîlî, Abdurrahman, *Risâlâtü’l-Enbiyâ*, Nama Center, Beyrut, 2015.

Hatiboğlu, İbrahim, “İsrâiliyat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.23, İstanbul, 2001, s. 199, 200.

Hatipoğlu, İbrahim, Abdulhamid Birışık “İsrâiliyat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 23, İstanbul, 2021, s. 195-202.

Havşâbi, Muhammed b. Bestam, *Arâisü’l-Kur’ân ve Nefâisü’l-Furkan ve Ferâdîsü’l-Cenan*, Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1428/2007.

Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, el-Mektebetu’l-İslâmî, Beyrut, 2000.

Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik b. Hişâm el-Ensârî, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, thk. Muhyiddin el-Cerrâh, Daru’l-Feyha, Dımeşk, 2013.

Hizmetli, Sabri, *İslam Tarihi İlk Dönem*, Özkan Matbaacılık, Ankara, 2001.

Hizmetli, Mustafa, *İslam Tarihinin İlk Kaynakları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2018, s. 18-22.

İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibî el-Medenî, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye Lübnan, 2009.

İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibî el-Medenî, *el-Mübtede' fî Kısasi'l-Enbiyâ*, cem. Muhammed Kerim Kevvaz, Müessesetu'l-İntişari'l-Arabi, Beyrut 2006.

İsfahânî, Ebû Abdillâh (Ebû Abdirrahmân, Ebü'l-Hasen) Hamza b. Hasen İsfahânî Hamza (v. 360/971), *Târîhu Sini Mülûki'l-Arz ve'l-Enbiyâ*, Daru Mektebeti'l-Hayat, Beyrut," [t.y.].

İsfahânî, Ebû Abdillâh İmâdüddîn Muhammed b. Safiyyiddîn Muhammed b. Hâmid el-Kâtib el-İsfahânî (v. 597/1201), *el-Bustânu'l-Câmi' li-Cemi'i Tevârîhi Ehli'z-Zamân*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, Sayda, 2002/1423.

İrşâdi Baba, Salih-Ağlar Baba, İrşâdi, *Kısas-ı Enbiyâ*, ed. Nasrullah Hacımüftüoğlu, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Bayburt 2017.

Isfahâni, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Râgıb, *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Kilani, Matbaatu'l-Yemeniyye, Mısır, 1324.

Karaman, Fikret, "Peygamber", Dini Kavramlar Sözlüğü, *Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları*, Ankara, 2006.

Kandemir, M. Yaşar, "Kâ'b el-Ahbâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* C. 24, İstanbul, 2001, s. 1-3.

Karaismailoğlu, Adnan, "Altıparmak Mehmed Efendi", *Türkiye Diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi,* c. 2, İstanbul 1989, s. 542.

Kapar, Mehmet Ali, "Eyyâmu'l-Arab", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.12, İstanbul, 1995, s. 14,15.

Karaçelebizâde, Abdulaziz b. Hüsameddin'in, *Ravzatü'l-ebrâri'l-mubîn bi vekayii selefi mâziyye ve'l-ahbâr,* tsh. Sadullah Said Efendi, Abdülvehhab Dağistani, Kahire, Evahir-i Muharrem 1248/Haziran1832.

Kastalâni, Ahmed b. Muhammed, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye bi'l-Minehi'l-Muhammediyye*, thk. Sâlih Ahmed eş-Şâmî, el-Mektebetu'l-İslamiyye, Beyrut 2004.

Karkutî, Hannân *Enbiyâullahi'l-Kirâm Kasasun ve İberun min Hayâtihim*, Daru'l-Ma'rafeh, Beyrut, 2009.

Karagöz, İsmail, "Kısasu'l-Kur'ân (Maddesi)", Dini Kavramlar Sözlüğü, *Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,* Ankara, 2006, s. 377.

Karataş, Ahmet, "Türk-İslam Kültür ve Edebiyatında Kısas-ı Enbiyâ Türü", *Diyanet İlmi Dergi*, 49/3, 2013, ss.113-126.

Karadaş, Cağfer, "İsra-Mîrâc Hâdisesi: Mahiyeti ve Gerçekliği", *kisbu İlahiyat Dergisi*, 1/1, Haziran 2019, s. 56-59.

Kattân, Mennâ Halil, Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân, Müessesetu'r-Resâlah, Beyrut, 1418/1996.

Kaya, Remzi, "İlahi Kitaplarda Hz. Muhammed", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* C. 6, S. 6, Bursa 1994, s. 221-232.

Kazancı, Ahmet Lütfi, *Hz. Âdemden Hâtemu'l-Enbiyâ'ya Peygamberler Tarihi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2019.

Kesîr, Ebu'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Daru İbn Kesîr Yayınları, Katar, 2010.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr (v. 774/1373), *Kısasu'l-Enbiyâ*, thk. Abdülkadir Ahmed Ata, el-Mektebetü'l-İslâmîyye, Beyrut, 1982.

Kesîr, Ebu'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-IV, Mektebetu'l Menâr Yayınları, Ürdün 1990.

Kerslake, Celia J. "Celâlzâde Mustafa Çelebi", *Türkiye Diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.7, İstanbul 1993, s. 262.

Köksal, Asım, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004.

Kiraz, Celil, "Hz. Muhammed (sav)'in Önceki Kutsal Kitaplarda Müjdelenmesi (Tebşîrât)", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* C.10, S. 1, Bursa 2001, s. 231-260.

Kisâî, Ebu'l-Hasen Alî b. Hamza b. Abdillâh, (v.189/804), *Kısasü'l-Enbiyâ*, nşr. İshak Eisenberg, Brill Matbaası, Leiden, 1922.

Kisaî, Ebu Abdurrahman (v.1234/1819), *Kasasun ve Mevalidu'l-Enbiyâ*, thk. Halid Şibl, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, 2008.

Kudâî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer (v.454/1062), *Kitâbü'l-İnbâ' bi-Enbâi'l-Enbiyâ ve Tevârîhi'l-Hulefâ ve Vilâyâti'l-Umerâ* (Tarihü'l-Kudâî), thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, el-Mektebetü'l-Asriyye, Sayda, 1998/1418.

Kutub, Seyyid b. Kutb b. İbrahim b. Hüseyn eş-Şâzilî, (v. 1386/1966), *Kısasu'l-Enbiyâ fi'zilali'l-Kur'ân*, i'dad ve tahkik, Ebu Muhammed el-Cibâlî, Daru'l-Yusuf, Beyrut,1998-1999.

Levasanî, Seyyid Hasan, *Tevârihü'l-Enbiyâ*, Müessesetü'l-Vefa, Beyrut, 1404/1984.

Mahallâtî, Hâşim Resûlî, *Târîh-i Enbiyâ: Kısas-ı Kur'ân ez Âdem (as) tâ Hâteme'n-Nebiyyin*, Müessese-i Bustan-ı Kitab, Kum, 1395.

Mahmûd, Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ: Peygamber Kıssaları* (inceleme-tenkitli metin-tıpkıbasım), inceleme-tenkitli metin Ahmet Karataş, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2013.

Manastırlı, Mehmed Rifat, (v.1325/1907), *Tuhfetü'l-İslâm Kısas-ı Enbiyâ ve Sire-i Muhammediyye*, Cemal Efendi Matbaası, Dersaâdet, 1315.

Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mükrim, Lisânu'l-Arab, Beyrut, ty.

Mahmûd, Abdülhalîm, (v. 1398/1978). *Kısasü'l-Enbiyâ fi Rihâbi'l-Kevni maa'l-Enbiyâ ve'r-Rusül*, Dârü'r-Reşâd, Kahire, 2010.

Mevlâ, Muhammed Ahmed Câd, *Kasasu'l- Kur'ân*, Darü'r-Reşid, Beyrut, 1987.

Mevlâ, Muhammed Ahmed Câd; İbrahim, Muhammed Ebu'l-Fadl; el-Bebevî, Ali Muhammed; Şahâte, es-Seyyid, *Kasasu'l-Kur'ân*, Daru't-Turas, Kahire, 1984.

Mısrî, Şihabuddin Ahmed b. Muhammed el-Hâim, *et-Tibyân fi Tefsiri Garîbi'l-Kur'ân*, thk. Fethi Enver, Daru's-Sahabi, Kahire, 1992, s.150.

Mîrhând, Hamîduddîn Muhammed Mîrhând b. Burhâniddîn Hâvendşâh b. Kemâliddîn Mahmûd Herevî (v. 903/1498), *Ravzatü's-Safâ fi sîreti'l-enbiyâ' ve'l-mülûk ve'l-hulefâ*, yy. yok, H. 1264.

Miskîn, Muînüddîn el-Miskîn Muhammed Emîn b. Şerefiddîn el-Hâc Muhammed el-Ferâhî el-Herevî Muîn el-Miskîn (v. 907/1501), *Kitâbu Mearicü'n-Nübüvve*, trc. Altıparmak Mehmed Efendi, Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye, İstanbul, 1306.

Muhammed Ali, İbrahim, *el-Ehâdîsü's-Sahîha min Ahbâri ve Kısasi'l-Enbiyâi Aleyhimü's-Salâtu ve's-Selâm*, Dâru'l-Kalem, Dımaşk, 1416/1995.

Mulakkin, Ebû Hasf Sirâcuddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî İbnu'l-Mulakkin, *Kasasu'l- Enbiyâ ve Menâkibu'l-Kabâ'il Mine't-Tavzîh li-Şerhi'l-Câmi'i's-Sahih*, thk. Ahmed Hac Muhammed Osman, el-Mektebetu'l-Mekkiyye, Mekke, 1418/1998.

Molla Şerafeddîn, Molla Selâhaddîn b. Molla Şerafeddîn, trc. (yy.ty), *Kasasu'l-Enbiyâ*, Matbaa-i Kerimiyye, Kazan, 1903.

Neşatî, Ahmed, *Hilye-i Manzume-i Enbiyâ*, nşr. Halil Hilmi, Maarif Nezaret-i Celilesi, İstanbul, 1293/1876.

Nevâî, Ali Şir, *Târîh-i Enbiyâ ve Hukemâ* (Metin-Aktarma-Dizin-Tıpkıbasım), thk. Vahit Türk, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2018.

Neccâr, Abdulvehhâb, *Kasasu'l- Enbiyâ*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2016.

Nazif, Naimzâde el-Hac Ahmed, *Hayru'l-Enba fi Ma'şeri'l-Enbiyâ*, Matbai Amire, İstanbul, 1335/1916.

Nuaym, Isfahânî Ebû Nuaym, Delâilu'n-Nübüvve, thk. Dr. Muhhammed Ravvâs Kal'aci, Abdu'l-Berra Abbâs, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1986.

Özel, Mustafa, *Kur'ân ve Tefsir Terimleri Sözlüğü,* Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2006.

Özdönmez, Danişzâde Şevket Gavsî, *Manzum Târîh-i Enbiyâ*, İstepan Matbaası, İstanbul, 1895/1313.

Paçacı, İbrahim, "Nesep", Dini Kavramlar Sözlüğü, *Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları*, Ankara, 2006, s. 526.

Rabguzî, Nâsıru'd-din bin Burhânu'd-din, *Kısasü'l-Enbiyâ* (Giriş-Metin-Dizin Tıbkı Basım), hzr. Aysu Ata, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2019.

Râşid, Mehmed Ali 1311/1893, *Tevârîh-i Enbiyâ fi İrşâdi'l-Ezkiyâ*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1282.

Rıfat Bey, *Târîhu Alî Enbiyâ*, Matbaa-i Bahriye, İstanbul, 1327.

Sa'lebî, Ebu İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Nîsâbûrî (v. 427/1035), *Kasasu'l-Enbiyâ (Arâisu'l-Mecâlis)*, mhk. Abdullatif Hasan Abdurrahman, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2015.

Saçaklızâde, Muhammed b. Ebî Bekr el-Mer'aşî, *Tertîbu'l-Ulûm*, çev. Zekeriya Pak, Vefa Kitap, Kahramanmaraş, 2009.

Sahafî, Seyyid Mahmûd, *Kısas-ı Kur'ân ve Târîh-i Peygamberan*, Kitabfuruş-i İlmi, Kum, (ty).

Sâbûnî, Muhammed Ali, *en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1985.

Söylemez, Mehmet Mahfuz, "Klasik Dönem İslam Tarihçilerinin Tarih Anlayışı", *İslâmî İlimler Dergisi*, 3/2, Güz Dönemi 2008, ss. 7-32.

Şengül, İdris, "Kur'ân'i Çerçevede İslâm'ın Evrenselliği Boyutu" *Diyanet İlmi Dergi*, C. 30, S. 2, Nisan-Mayıs-Haziran 1994, s. 39-56.

Şengül, İdris, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, OTTO Yayınları, Ankara, 2019.

Şengül, İdris, "Kıssa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 25, Ankara 2002, ss. 498-501.

Seyyidünnâs, Ebu'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî, *Uyûnu'l-Eser fi Funûni'l-Meğâzî ve'ş-Şemâ'il ve's-Siyer*, thk. Muhammed el-Îdu'l-Hatrâvî, Muhyiddin Müstû, Mektebetu Dâri't-Türas, Medine-i Münevvere, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1992.

Şâmî, Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî *Sübülu'l-Hudâ ve'r-Reşâd fi Sîreti Hayri'l-'İbâd (es-Sîretu'ş-Şâmiyye),* thk. Dr. Mustafa 'Abdu'l-Vâhid, Cumhuriyyetu Mısri'l-Arabiyye Vuzêratu'l-Evkâf, Kahire, 1997.

Şa'râvî, Muhammed Mütevellî, *Kısasu'l-Enbiyâ*, nşr. Minşâvî Gânim Câbir, Mektebetü't-Türasi'l-İslâmî, Kahire, ty.

Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-Hasâ'isu'l-Kübra*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2017.

Suyûti, Celâluddin, *Mesâlikü'l-Hünefâ fi Vâlideyi'l-Mustafâ*, Haydarabat, 1961.

Suyûti, Celâluddin, *el-Makâmatü's-Sündüsiyye*, Haydarabat, 1961.

Şahin, M. Süreyya, "Kısas-ı Enbiyâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 25, Ankara 2002, s. 495.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, *Târîhu't-Taberî Târîhu'r-Rusul ve'l-Mulûk*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, Dâru'l-Meârif Yayınevi, Mısır, tr. yk.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, *Kısasü'l-Enbiyâ*, (v.310/923), thk. Cemâl Bedran, ed-Dârü'l-Mısriyyetü'l-Lübnâniyye, Kahire, 1994.

Tarafî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Mutarrif (v. 454/1062), *Kısasü'l-Enbiyâ*, nşr. Roberto Tottoli, Berlin, 2003.

Tabbâra, Afîf Abdulfettâh, *Maa'l-Enbiyâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim: Kısasun ve Dürusun ve İberun min Hâyâtihim*, [y.y.], Beyrut, 1983.

Taşköprizâde Ahmed Efendi, *Mevzûâtu'l-Ulûm*, İkdâm Matbaası, 1313.

Teymî, Ebû'l-Kâsım Kıvâmu's-Sünne İsmâil b. Muhammed b. El-Fazl b. Ali et-Teymî, *Kitâbu'l-Meb'as ve'l-Meğâzî*, thk. Muhammed b. Halife er-Rabâh, Dâru'l-Velîd Yayınevi, Libya 2010.

Teymiyye, Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalîm, *Mecmû'u fetâvâ*, nşr. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım en-Necdî, Riyad, 1381-1386/1961-1967.

Ulutürk, Veli, Kur'ân'da Ehl-i Kitap, İnsan Yayınları, İstanbul 1996.

Vâhid, Halil, *Târîh-i Enbiyâ ve İslâm*, Karabet Matbaası, İstanbul, 1329/1331.

Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd, *Kitâbu'l-Megazî*, thk. Muhammed Abdu'l-Kâdir Ahmed A'tâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2013.

Ya'kûbî, Ahmed b. Ebî Ya'kûb b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzıh, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, Dâru Sadr, Beyrut 1995.

Yavuz, Yusuf Şevki, "Hz. Muhammed'in Peygamberliği ve Son Peygamber Oluşu", Vahiy ve Peygamberlik, *KURAMER Yayınları*, İstanbul, 2018.

Yavuz, Yusuf Şevki "Meâricü'n-Nübüvve", *Türkiye Diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara 2003.

Yavuz, Salih Sabri, "Mi'rac", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 30, İstanbul, 2005.

Yılmaz, Emine; Demir, Nureddin; Küçük, Murat, *Kısas'ı Enbiyâ* (Metin-Sözlük-Dizin-Notlar), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

Zamur, Hüseyin, "İsrâîliyât'ın Tarihi Arka Planı", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, C. 12, S. 1, Mart 2020.

Zeyn, Semih Âtıf, *Kasasu'l-Enbiyâ fi Kur'âni'l-Kerim*, Daru'l-Kütübi'l-Mısr, Kahire, 2011.

Zeyn, Muhammed Bisem Rüşdî, *Medresetü'l-Enbiyâ İber ve Adva*, Daru'l-Fikr, Dımaşk, 2000.

Zührî Muhammed b. Sa'd b. Menî', *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, thk. Dr. Ali Muhammed Ömer, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 2001.

Zührî, Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh İbn Şihâb, *el-Meğazî'n-Nebeviyye*, nşr. Dr. Süheyl Zekkâr, Daru'l-Fikr, Dımaşk, 1980.

ÖZET

Cihangir, Mahmut, Kısas-ı Enbiyâ Literatürünün Siyer İlmine Kaynaklık Değeri (XI.-XIX. Yüzyıllar), Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Seyfettin Erşahin, Ankara Üniversitesi, 2024, 486 s.

Kısas-ı Enbiyâ türü Kur'ân'da geçen peygamberleri ve onların ümmetlerini ele alan, çoğunlukla kâinatın yaratılışıyla başlayan eserlerdir. Allah Kur'ân-ı Kerîm'de çeşitli peygamberlerin ve kavimlerin insanlığa örneklik teşkil etmesi, aynı zamanda ders ve ibret alınması için kıssalarını haber vermiştir. Kur'ân'ın önemli bir bölümünü ihtiva eden kıssalar, ilahi emirleri somutlaştırma ve yaşam tarzı olarak sunma noktasında büyük bir önemi haizdir. Peygamber hayatları, örneklik bakımından vahyin yaşantı haline getirilmiş halleridir. Bu sebeple insanlık tarihi açısından da büyük önem taşırlar. Özellikle Kur'ân'ın ve zaman zaman da Hz. Muhammed'in bu hayatlardan örnekler vermesi, ilk döneminden itibaren ümmet arasında "Kısas-ı Enbiyâ" konusunu hep canlı tutmuş, günümüze kadar bu alanda çok sayıda eser kaleme alınmasına vesile olmuştur.

Çalışmamızda, İslam tarihi açısından büyük önemi haiz olan Kısas-ı Enbiyâ literatürünü, Siyer ilmine kaynaklık değeri açısından ele aldık. Bu alanda yazılan eserler çok fazla olduğu için, tek bir çalışma içerisinde inceleme güçlüğü nedeniyle 11 ile 19. yüzyıllar arasında kaleme alınan eserlerden, Hz. Muhammed'in hayatının hepsini veya bir bölümünü kronolojik olarak ele alan eserleri inceledik. Çalışmamız giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın amacı ve önemi, yöntem, kaynaklar ve araştırmalar, Kısas-ı Enbiyâ literatüründe yer alan eserler ve özellikleri ile bu başlık altında, bu tür içerisine giren eserlerin çeşitli yönleriyle incelendiği dokuz yan başlıktan oluşmaktadır. Birinci bölümde Kısas-ı Enbiyâ literatüründe Hz. Muhammed'in Mekke dönemi, ikinci bölümünde ise Medine dönemi anlatımları, Sîre ve tarih eserleriyle karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kısas-ı Enbiyâ, Peygamber, Kıssa, Siyer

ABSTRACT

"Cihangir, Mahmut, Kısas-ı Enbiyâ Literature's Contribution to the Science of Siyer (11th-19th Centuries), Doctoral Thesis, Advisor: Prof. Dr. Seyfettin Erşahin, Ankara University, 2024, 486 p.

Kısas-ı Enbiyâs are works that discuss the prophets mentioned in the Quran and their communities, usually beginning with the creation of the universe. The Quran emphasizes the exemplary nature of various prophets and their communities, providing narratives of their stories for humanity to learn lessons and derive moral teachings. The narratives, constituting a significant portion of the Quran, hold great importance in concretizing divine commands and presenting a way of life. The lives of the prophets, transformed into living examples of revelation, carry immense significance in terms of setting precedents. Consequently, they hold great importance in the history of humanity. The Quran's extensive coverage of these narratives and occasional examples from the life of Prophet Muhammad have kept the topic of "Kısas-ı Enbiyâ" alive within the community, leading to the creation of numerous works on this subject over the years.

In this study, we examined the Kısas-ı Enbiyâ literature, which is of great importance in Islamic history, in terms of its contribution to the science of Siyer. Due to the abundance of works in this field, our analysis focused on works from the 11th to the 19th centuries, exploring those that chronologically cover the entirety or specific aspects of Prophet Muhammad's life. The study comprises an introduction and two main sections. The introduction discusses the purpose and significance of the research, methodology, sources, and previous studies. It also examines nine subtopics related to works within the Kısas-ı Enbiyâ literature and their characteristics. The first section delves into narratives about Prophet Muhammad's Mecca period, while the second section compares narratives from the Medina period with Sîre and historical works.

Keywords: Kısas-ı Enbiyâ, Prophet, Kıssa, Siyer